

Conatan Svift
QULLİVERİN SƏYAHƏTİ

Conatan Svift

QULLIVERİN
SƏYAHƏTİ

Macərə həvəsi ilə yola çıxan Lemyuel Qulliver gəmi qəzasından sonra cırdan adamların ölkəsinə düşür. Burada o qonşu dövlətlə müharibə edən Liliputstanlılara kömək edir. Müharibədə məğlub olan tərəf Qulliverə nifrət edir və onu öldürməyi qərara alır. Qulliver bunu duyan kimi oradan uzaqlaşır.

Daha sonra o, nəhənglər diyarına düşür, hər an əzilmək, siçanlara yem olmaq təhlükəsi ilə üz-üzə qalan Qulliver buradan da qaça bilir.

Uçan adaya gəlib çıxanda isə özünü xilas olmuş zənn edən Qulliver, buradakı insanların da qəribə, cansıxıcı həyat sürdüklərini şahidi olur. Uçan adanın sakinləri yalnız musiqi və riyaziyyatla maraqlanırlar, bədən ölçülərinə uyğun olmayan paltarlar geyinirlər. Onların ətraflarındakı hər şey tərsinədir. Vaxt keçdikcə Qulliver buradakı insanlardan da soyumağa başlayır. Kapitan Mendesin səbirli qərarları onu bu düşüncələrdən xilas edir.

Qulliverin başına gələn maraqlı, qorxulu və qəribə yumorla müşayiət olunan hadisələr sizi hər səhifədə həm əyləndirəcək, həm də düşündürəcək.

Öz zamanundakı İngiltərənin bütün nöqsanlarını qorxmadan açıb göstərən Conatan Svift (1767-1745) Dublində anadan olub, çox ağır və çətin bir həyat yaşayıb. Təsadüfi deyil ki, dahi yazarın məzar daşında bu sözlər yazılıb: "Burda ürəyi haqsızlıqlar qarşısında parça-parça olan biri uyuyur".

Sviftin "Qulliverin səyahəti" romanı dünya ədəbiyyatının ən gözəl satirik əsərlərindən biridir. Əsər 1726-cı ildə yazılmasına baxmayaraq bu gün də aktualdır.

Birinci hissə

LİLİPUTSTANA SƏYAHƏT

Conatan Svift

QULLİVERİN SƏYAHƏTİ

Qanun Nəşriyyatı, 2013
"Əli və Nino" Nəşriyyatı, 2013
312 səhifə. 1000 tiraj

Tərcümə edən: Mikayıl Rzaquluzadə

Korrektorlar: Anar Gəraylı
Sona Əliyeva

Rəssam: N.Rəhimov

ISBN 978-9952-26-552-1

© "Qanun" Nəşriyyatı, 2013
© "Əli və Nino" Nəşriyyatı, 2013
© Gənclik, 1983

Qanun Nəşriyyatı
Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., II Alətava 9
Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18
Mobil: (+994 55) 212 42 37
e-mail: info@qanun.az
www.qanun.az

"Əli və Nino" Nəşriyyatı
Bakı, Azərbaycan
Z. Tağıyev, 19
Tel.: (+994 12) 493 04 12
e-mail: info@alinino.az
www.alinino.az

BİRİNCİ FƏSİL

Müəllifin özü və ailəsi haqqında bəzi məlumat verməsi. Səyahətə ilk həvəsi. Gəminin fəlakətə düşər olması, müəllifin isə üzə-üzə xilas olub, sağ-salamat liliputlar ölkəsinin sahillərinə yetişməsi. Onu əsir edib ölkənin içərilərinə aparmaları.

Mən Nottingempşirdə anadan olmuşam. Burada atamın kiçik bir mülkü var idi. On dörd yaşım tamam olanda, atam məni İmanyuelin Kembridcəki kollecinə göndərdi. Orada üç il qalıb elmləri cidd-cəhdlə öyrəndim. Məni kollecdə daha artıq saxlamaq üçün atamın pulu olmadığından, kollecdən çıxarıb, Londonun görkəmli həkimi mister Cems Betsin yanına şagird qoydu. Dörd il onun yanında qaldım. Atam mənə arabilir pul göndərirdi. Mən bu pulların hamısını gəmi səfərlərinə aid bilikləri və riyaziyyatın başqa sahələrini öyrənmək üçün xərcləyirdim. Bu elmlər səyahət zamanı hər bir vaxt mənə lazım ola bilərdi. İnanırdım ki, bəxtim məni gələcəkdə səyahətçi edəcək. Mən mister Betsdən ayrılıb Nottingempşirə, evə qayıtdım. Atamın, əmim Consun və başqa qohumlarının köməyiylə qırx funta qədər pul yığa bildim, təhsilimi davam etdirmək məqsədilə Leydenə getməyi qərara aldım. Qohumların hər il mənə otuz funt pul göndərəcəklərini vəd etdilər. Mən Leydəndə iki il yeddi ay ərzində tibb elmini öyrəndim. Bilirdim ki, bu elm uzaq səyahətlərdə mənə lazım olacaq.

Leydəndən qayıtdıqdan sonra xeyirxah müəllimim mister Betsin köməyiylə “Qaranquş” adlı bir gəmidə cərrahlıq vəzifəsinə qəbul olundum. Bu gəminin kapitanı Eybrek Pennell idi. Mən bu gəmidə üç il yarım işlədim. Levanta və başqa ölkələrə bir neçə dəfə səyahətə getdim. Vətənə qayıtdıqdan sonra köçüb Londonda yaşamağı qərara aldım. Mister Bets mənim bu qərarımı çox bəyəndi və bir neçə xəstəni müalicə üçün yanıma göndərdi. Mən Old-Curi küçəsində kiçik bir evin bir hissəsini kirayə etdim və dostlarımla məsləhətlə Nyugetstritdə corablıq edən mister Edmond Bertonun ikinci qızı miss Meri Bertonla evləndim. Qız üçün cehiz olaraq, dörd yüz funt pul aldım.

İki il sonra mənim xeyirxah müəllimim Bets vəfat etdi. Qazancım xeyli azaldı. Dostlarımla az idi, peşə yoldaşlarımla pis hərəkətlərini təkrar etmək isə mənə ar gəlirdi. Odur ki, arvadımla və bəzi tanışlarımla məsləhətləşib, yenə də dənizçiliyə getmək qərarına gəldim. Altı il ərzində gəmidə cərrahlıq etdim, iki dəfə iş yerimi dəyişib, müxtəlif gəmilərdə işlədim; Şərqi və Qərbi Hindistana bir neçə dəfə səyahətə yollandım. Bu vəzifədə işləyənlər zaman öz işlərini bir qədər düzəltirdim.

Mən səfərə çıxanda, özümlə xeyli kitab götürərdim; boş vaxtlarımda qədim və yeni dövrün ən yaxşı yazıçılarının əsərlərini oxuyurdum. Sahilə çıxandan isə yerli əhalinin adət-ənənələrinə göz yetirib, onların dillərini öyrənərdim. Yaddaşım yaxşı olduğu üçün buna asanlıqla nail ola bilirdim.

Mənim bu səyahətlərimdən sonuncusu o qədər də müvəffəqiyyətli olmadı. Dəniz məni usandırmışdı. Ona görə də evdə, arvad-uşağımın yanında qalmağı qərara aldım. Mən dənizçilər arasında işləmək ümidilə, Old-Curidən Feqter-Leynə, oradan da Uoppinqə köçdüm: ancaq mənim bu ümidim boş çıxdı. Üç il əbəs yerə gözlədikdən sonra, axırda “Antilopa” gəminin sahibi kapitan Vilyam Pricərdin Cənub dənizinə¹ səfərə çıxmaq barəsindəki əlverişli təklifini qəbul etdim.

¹ Cənub dənizi – Sakit okeanın Cənub hissəsinin qədim adı

Gəməmiz 1699-cu il mayın 4-də Bristoldan çıxıb, yola düşdü. Səyahətimiz başlanğıcdan çox yaxşı oldu.

Səmt küləkləri sürətlə irəliləy etməyimizə kömək etdiyindən, tezliklə Şərqi Hindistana istiqamət aldım. Elə bu vaxt dəhşətli bir fırtına başladı. Tufan bizi Vandimen Torpağundan¹ şimal-qərbə apardı. Biz indi 30°2' cənub en dairələrində idik. Gəmi heyətindən on iki nəfəri həddindən artıq yorğunluqdan və yeməyin pisliliyindən ölmüş, qalanları isə tamamilə təqətdən düşmüşdülər. Noyabrın 5-də (o yerlərdə yay fəslə bu zaman başlanır) güclü külək bizi irəliləy doğru qovurdu; qatı duman vardı; birdən-birə gəmidən yarım kabeltov² məsafədə sualtı qayalar göründü. Külək dəhşətlə coşaraq, gəmini alıb qayalara doğru apardı, bir tədbir qərməyə vaxt qalmamışdı. Gəmi qayalara çırpıldı və həmin dəqiqə parçalandı.

Gəmi heyətindən altı nəfəri, o cümlədən də mən, qayıqı suya saldıq və gəmidən uzaqlaşaraq qayalara tərəf getdik. Mənim hesabıma görə biz avar çəkərək, ancaq üç mil³ qədər yol getmişdik. Son günlər hamımız gəmidə çox işləmiş olduğumuzdan, indi daha avar çəkməyə gücümüz çatmırdı. Avarları atıb, özümüzü dalğaların ixtiyarına verdik. Yarım saat sonra şimaldan əsən qasırga qayığımızı çevirdi. Qayıqda olan, habelə gəmidə qalan və xilas olmaq üçün qayaya göz dikən yoldaşlarımızın başlarına nə gəldiyini bilmirəm. Güman edirəm ki, onlar hamısı həlak oldular.

Suya düşdükdən sonra özümü küləyin və cərəyanın ixtiyarına buraxıb hara gəldi üzümə başladım. Ayağımın suyun dibinə çatıb-çatmadığını bir neçə dəfə yoxladım. Nəhayət, tamamilə gücdən düşdüm və daha dalğalarla mübarizə edə bilmədim, elə bu zaman ayağımın torpağa toxunduğunu hiss etdim.

¹ Tasmaniya adasının keçmiş adıdır. Avstraliyanın cənub-şərqindədir.

² İngiltərədə dəniz uzunluq ölçüsüdür. Bir kabeltov 183 metrdir.

³ On kabeltova bərabər olan dəniz mili nəzərdə tutulur.

Bu vaxt fırtına da xeyli sakitləşməyə başladı. Suyun dibi o qədər eniş idi ki, mən birtəhər yol tapıb, sahilə çıxma bilmək üçün düz bir mil qədər suyun içində gəzməli oldum. Yəqin ki, axşam saat səkkizə yaxın idi. Sahilə çıxdıqdan sonra ölkənin içərisinə doğru yarım mil qədər getdim, ancaq heç yerdə nə bir ev, nə də adam izi görə bildim. Yorğunluqdan, istidən və gəmidən ayrılarkən içdiyim yarım pinta¹ aranın təsirindən məni yuxu basırdı. Yumşaq və alçaq otun üstündə uzandım. Məni elə bərk yuxu apardı ki, heç ömrümdə belə yatmamışdım.

Mənim hesabıma görə yuxuladığım azı doqquz saat olardı; çünki mən ayılıanda, artıq hava işıqlaşmışdı. Qalxmaq istədimsə də, ancaq yerimdən tərpənə bilmədim. Əllərimi və ayaqlarımı, uzun və sıx saçlarımı möhkəmcə yerə bağlamışdılar. Özüm də arxası üstə uzanaraq qalmışdım. Bununla bərabər hiss edirdim ki, qoltuğumun altından tutmuş təombama qədər bütün bədənim incə iplərlə sarınmışdı. Mən yalnız yuxarı baxa bilirdim: gün də qızmağa başlayırdı, onun işığı gözlərimi qamaşdırırdı. Mən qarmaqarışmış səslər eşidirdim, amma dalı üstə vaxt keçirdiyim üçün buludlardan başqa heç şey görə bilmirdim.

Bir az sonra hiss etdim ki, canlı bir şey sol qıçımdan başlayaraq, üzüyuxarı-döşümə doğru hərəkət edir və cənuba yaxınlaşır. Gözlərimi aşağı endirib baxanda bir adam gördüm, onun boyu altı düymdən artıq olmazdı, əlində yay və ox var idi, çiyindən isə oxqabı asılmışdı. Onun ardınca azı qırxa qədər belə xırdaca adamın hərəkət etdiyini duydum. Təəccübdən elə bərk qışqırdım ki, onlar mənim üzərimdən yerə atıldılar, bunun nəticəsində də bəziləri əzildi. Amma tezliklə qayıdib gəldilər. Onlardan bir qoçağı cürət edib üzümə lap yaxınlaşdı. Belə ki, onu başdan-ayağa görə bildim. O, təəccübünü bildirmək üçün əlini yuxarı qaldırdı, gözlərini bərəltirdi və cingiltili səsə qiyyə çəkib dedi: "Gekina dequ!"

¹ Pinta – yarım litrə yaxın ingilis maye ölçüsü

O birləri də həmin sözləri bir neçə dəfə təkrar etdilər. Mən o zaman hələ bunun nə olduğunu bilmirdim.

Oxucu asanlıqla gözünün qabağına gətirə bilər ki, bütün bu müddətdə mən çox narahat bir vəziyyətdə uzanmışdım. Axır ki, bir qədər güc vurub, sol qoluma sarınmış ipləri qırdım və onların bağlandıqları payaları dartıb çıxara bildim. Əlimi gözlərimin üstünə apardım və məni sarımaq üçün onların nə hiylə işlətdiklərini ancaq indi başa düşdüm.

Mən kəskin bir hərəkətlə başımı tərptədim. Bu hərəkətdən başım bərk incitdisə də, ancaq saçlarımı sol tərəfdən bənd edən iplər bir qədər boşaldı. İndi mən başımı iki düym qədər sağ tərəfə çevirə bilirdim. Ancaq bu xırdaca məxluqlar yenə də qaçışdılar, mən onlardan birini də tutmağa macal tapmadım.

Bundan sonra qulaqbatırıcı bir çox səslər eşitdim. Bu səslər kəsildikdən sonra bir nəfər bərkdən çığırdı: "Tolqo fonak!". Həmin dəqiqə yüzdən artıq oxun sol qoluma sancıldığını duydum. Bu oxlar məni iynə kimi sancırdı. Həmin saat yenidən üzümə oxlar yağmağa başladı. Bizdə - Avropada bombaları havaya atdıqları kimi, indi onlar da oxlarını havaya atırdılar. Belə güman edirəm ki, mənim bədənimə (bunu özüm hiss etmədimsə də) ox dolu kimi yağdı. Oxların bir neçəsi üzümə dəydi. Mən tələsik əlimi üzümə tutdum. Ağrıdan və qəzəbdən ufuldamağa başlayıb, xilas olmaq üçün yenə də cəhd etdim. Amma onlar əvvəlkinə nisbətən indi daha çox ox yağdırırdılar. Bəziləri nizələrini böyrümə soxmağa başladılar. Ancaq xoşbəxtlikdən aynimdəki gödəkcə camış dərisindən olduğu üçün bu nizələr onu dəlib keçə bilmədi.

Mən bu fikrə gəldim ki, axşam düşünə kimi sakit uzanmağım daha yaxşıdır. Qaranlıqda sol əlimin köməyiylə özümü xilas etmək mənim üçün çox da çətin olmazdı. Mən tamamilə haqlı olaraq düşüncüydüm ki, əgər bu ölkənin bütün əhalisi mənim indi gördüyüm boyda adamlardan ibarətdirsə, bun-

lar mənim üstümə nə qədər qoşun göndərsələr, öhdələrimdən gələ bilərəm.

Amma mənim görəcək günlərim varmış! Bu adamlar mənim sakit uzandığımı görüb, ox atmaqdan əl çəkildilər. Ancaq səs-küydən başa düşdüm ki, onların sayı daha da artıb. Sağdan, lap qulağımın dibindən tiqqıltı gəlirdi, elə bil ki, yaxından nə isə tikirdilər. Bu tiqqıltı bir saatdan artıq çəkdi. Böyük çətinliklə başımı səs gələn tərəfə çevirdim, özümdən dörd yard¹ aralı, təxminən bir fut yarım hündürlüyündə bir kürsü qurulduğunu gördüm. Bu kürsünün üstündə yerli əhalidən üç-dörd nəfəri otura bilərdi. Onlardan, deyəsən, əyan olan birisi, yanınca üç nəfərdən ibarət məyyətilə həmin kürsüyə çıxdı və üzünü mənə tutub, mən bir nitq söylədi. Mən bu nitqdən heç bir söz də başa düşmədim.

Bunu da qeyd etməliyəm ki, həmin əyan danışmağa başlamazdan əvvəl üç dəfə "Lenqro degil san!" – deyər qışqırdı. Bu sözləri eşidən kimi, yerlilərdən əlli nəfəri həmin dəqiqə mənə yaxınlaşıb, sol tərəfdən saçlarımı bənd edən ipləri kəsdi. Beləliklə, mən başımı sağ tərəfə çevirib, danışan adamın zahiri görünüşünə və hərəkətlərinə diqqətlə baxa bildim.

Bu adama zahiri görünüşündən qırx yaş vermək olardı. O, boyca yoldaşlarından xeyli uca idi. Yanındakılardan biri mənim orta barmağımdan bir azca uzun olardı. O, əyanın uzun ətayindən tutmuşdu. Yəqin ki, bu onun atəktutan nökrəri idi. İki nəfər də hərəsi onun bir tərəfində durmuşdu. O, əsl natiq kimi danışdı. Onun nitqinin bəzi yerlərində hədə, bəzi yerlərində vəd, mərhəmət və iltifat hiss olunurdu. Mən qıscaca cavab verdim, ancaq itaətkar bir halda danışdı, sözümdən axırında sol əlimi və gözlərimi günəşə doğru qaldırdım, sanki onu şahid çağırırdım. Mən lap acından ölürdüm (axırınca dəfə gəmidə, fəlakətdən bir neçə saat əvvəl yemək yemişdim),

¹ Yard – 91,4 santimetrə bərabərdir.

odur ki, səbir edə bilməyib, ədəbsizliklə də olsa, dəqiqəbaşı barmağımı ağzıma tərəf aparıb, yemək istədiyimi bildirdim.

Qurqo (sonralar öyrəndim ki, burada ayanları belə adlandırdılar) mənim fikrimi çox yaxşı başa düşmüşdü. O, kürsüdən endi, böyürlərimə bir neçə nərdivan qoyulmasını əmr etdi. Yüzdən artıq yerli əllərində cürbəcür yeməklərlə dolu səbətlər, nərdivanlara dırmaşmış, ağzıma tərəf yönəlmişdi.

Padşaha mənim bəmədə məlumat çatan kimi, o yeməkləri bura gətirmək əmri vermiş. Yeməklər cürbəcür heyvanların etindən hazırlanmışdı, amma mən ətlərin tamından bunların hansı heyvan olduğunu təyin edə bilmədim. Ətlərin arasında bud əti, can əti, döş əti var idi. Bunlar zahirdən qoyun ətinə bənzəyirdi. Amma bu ət parçaları torağay qanadlarından da kiçik idi. Mən onların ikisini-üçünü birdən ağzıma qoyub, hər biri tūfəng gülləsindən böyük olmayan üç çörəklə bir yerdə yeyirdim. Bu xırdaca adamlar mənə çox ciddi-cəhd ilə qulluq edirdilər. Mənim boyuma və iştahama təəccüblərini min cür işarələrlə bildirirdilər.

Mən doyduqdan sonra işarə ilə içki istədim. Bunlar zirkək və qanacaqlı adamlar idi. Yediklərimin miqdarından başa düşmüşdürlər ki, mənə az şeylə doyduca bilməyəcəklər. Odur ki, onlar çox böyük məharətlə, iplərin köməyiylə, ən böyük çəlləklərdən birini mənim üstümə qaldıraraq əlimə sarı diyirlətdilər və qapağını vurub çıxartdılar. Çəlləkdəki çaxır yarım pintadan çox olmazdı. Mən onu birməfəsə içdim. Çaxır yüngül Burqund şərabını xatırlırdı, amma çox dadlı idi. Onlar mənim üçün ikinci çəlləyi gətirdilər. Mən onu da əvvəlki qayda ilə içdim və işarə ilə yenə də çaxır istədim, ancaq daha çaxırları yox idi.

Mənim bu əcaib hərəkətlərim bu xırdaca adamları heyran etmişdi. Onlar sevindiklərindən sinəmin üstündə atılıb-düşür və öz ilk nidalarını dalbadal təkrar edib çıxırdılar: "Gekina dequl!". Onlar işarələrlə məni başa saldılar ki, çəlləklərin hər

ikisini yerə tullayım. Amma əvvəlcədən uca səslə "Boraç mivola!" – deyə aşağıda dayananları xəbərdar etdilər ki, onlar kənara çəkilsinlər. Çəlləklər göydə oynadıqda, hamı bir səslə çığırdı – "Gekina dequl!"

Doğrusu, onlar mənim sinəmin üstündə o baş-bu başa gəzişərkən, bir neçə dəfə ağılıma belə bir fikir gəldi ki, heç olmasa əlimə keçən qırx-əlli nəfərini tutub yerə çırpım. Ancaq iki səbəbə görə özümü saxladım; əvvəla, bütün çəkdiklərimi yadıma saldım və düşündüm ki, onlar mənə daha artıq pislilik edə bilirlər. Bir də ki, mən onlara sədaqətə söz vermiş və öz itaətkarlığımı izah etmişdim, - beləliklə, mən bu fikirdən daşındım. Bundan başqa mənim üçün xərc çəki belə yaxşı bir qonaqlıq düzəldən xalqın qonaqpərvərliyinə qarşı özümü minnətdar hesab edirdim.

Hər halda bu xırdaca məxluqların cürətinə baxdıqca, doymaq bilmirdim. Yəqin ki, mən bunların gözünə çox nəhəng bir məxluq kimi görünürdüm, amma onlar cürətlə mənim üstümə çıxıb, bütün bədənimdə gəzişir, bir əlimin açıq olduğunu heç veclərinə də almırdılar.

Bir qədər sonra mənim qarşımda yüksək mənəb sahibi olan bir şəxs gəlib durdu: bu, əlahəzrət imperatorun elçisi idi. Səfir həzrətləri ayaqlarımın üstünə çıxıb, çoxlu ayan-əşrəf ilə birlikdə üzümə doğru yönəlmişdi. O, imperator möhürü ilə möhürlənmiş etimadnaməsini¹ gözümün önünə tutaraq, mənə təqdim etdi və nitq söylədi. Elçi on dəqiqə danışıdı, onun danışığında qəzəb əlaməti yox idi. Amma görkəmi qəti və iradəli idi. Bu vaxt o, əliylə tez-tez uzaqda haranı isə göstərdi. Sonradan öyrəndim ki, o, əlahəzrətin və dövlət şurasının məni burdan yarım mil məsafədə olan paytaxta aparmaq haqqındakı qərarı bərasində danışırmış.

¹ Etimadnamə - xarici ölkəyə diplomatik nümayəndənin təyin edilməsini bildirən sənəd

Onun nitqinin cavabında mən də bir neçə söz dedim, amma bunları başa düşən olmadı. Mən işarələrlə danışmalı oldum. Mən açıq əlimlə o biri bağlı əlimə, sonra da başıma və bədənime işarə etdim və bununla da azad olmaq istədiyimi bildirdim. Görünür zati-aliləri bu işarələrin mənasını yaxşı başa düşmüşdü, çünki o başını mənfi mənada yırgaladı və işarələrlə mənə bildirdi ki, mənə bir əsir kimi aparacaqdılar. Bununla bərabər, o mənimlə yaxşı rəftar olunacağını da başa saldı.

Bu zaman mən yenə bədənimi sarımsıq bağları dartıb qırmaq fikrinə düşdüm. Əlimin və üzümün dərisinə dəymiş oxların törətdiyi suluqların ağrısı mənə bu fikirdən daşındırdı. Həm də gördüm ki, düşmənlərimin sayı getdikcə daha da artır. Buna görə, işarələrlə başa saldım ki, mənimlə istədikləri kimi rəftar edə bilərlər. Bundan sonra qurqo və onu ötürənlər mənə çox hörmətlə baş əyib, xeyli şad halda çəkilib getdilər.

Çox keçmədi ki, fərəhli bir səs-küy qopdu. Bu səslərin içərisində: "Peplom selan" sözləri tez-tez təkrar olunurdu. Birdən keşiyimi çəkən yerli dəstələrin mənə sol tərəfdən bağlama işi ipləri boşaltdıqlarını hiss etdim. Belə ki, artıq sağ böyürüm üstə çevrilə bildirdim. Onlar hələ əvvəlcədən mənim əllərimə və üzümə xoş ətirli bir məlhəm sürtmüşdülər; bu məlhəm oxların törətdiyi göynödicə ağrını o saat kəsmişdi. Özümü rahat hiss etdim və mənə yuxu apardı. Sonradan mənə dedilər ki, səkkiz saata qədər yatmışam. Bu heç də təəccüblü deyildi. Çünki imperatorun əmrinə görə, həkimlər çəlləklərdəki şərəba yuxu dərmanını qatmışdılar.

Yəqin ki, əhvalat belə olubmuş: mənim barəmdə imperatora məlumat çatan kimi, o, şura ilə məsləhətləşib mənə təcili surətdə möhkəm sarıyib bağlamağı əmr edibmiş (bu əmri gecə mən yatdığım zaman yerinə yetirmişdilər). Eləcə də əmr edibmiş ki, yuxudan ayıldıqda, mənə yedirib-içirsinlər və paytaxta aparmaq üçün maşın hazırlasınlar.

İlk görüşdə belə bir qərar çox cəsarətli və təhlükəli görünə bilər. Mən əminəm ki, Avropa padşahlarından heç biri belə etməzdi.

Ancaq fikrimcə imperatorun əmri nə qədər ağıllı idisə, bir o qədər də mərhəmətli idi. Tutaq ki, mən yuxuda olduğum zaman, bu adamlar mənə öldürmək fikrinə düşsəydilər. Onların ilk hücumunda, əlbəttə, mən ağrı hiss edib yuxudan ayılacaqdım. Elə bərk qəzəblənəcəkdəm ki, bir anda ipləri dartıb qıracaq və onların üstünə hücum edəcəkdəm. Tamamilə aydındır ki, o zaman onlar məndən heç bir aman gözləyə bilməzdilər.

Bu adamlar çox yaxşı riyaziyyatçı idilər və elmin məşhur himayəçisi olan imperatorun təşviqi və köməyi sayəsində, mexanika sahəsində böyük müvəffəqiyyətlər qazanmışdılar. Böyük tirləri və başqa ağır şeyləri daşımaq üçün imperatorun sərəncamında cürbəcür və növbənöv çarxlı maşınlar var idi. Burada, tikintidə işlənən ağaclar bitən yerlərdə, uzunluğu doqquz futa qədər olan çox böyük hərbi gəmilər hazırlayırlar. Sonra gəmiləri bu maşınların üstünə qaldırıb, dəniz sahilinə aparırlar.

Beş yüz nəfər xarrat və mühəndisə tapşırılıbmış ki, təcili surətdə belə maşınlardan ən böyüyünü hazırlasınlar. Əmr ən qısa müddətdə yerinə yetirilibmiş. Mənim sahilə çıxmağımdan heç dörd saat keçməmiş, bu maşını mənim dalımcə göndəriblərmiş. Maşının mənim olduğum yerə gəlməsini xalq sevinclə qışqırıqlarla qarşılayırdı. Bu maşın yerdən üç düym hündürlüyündə, yeddi fut uzunluğunda və dörd fut enliyində, iyirmi iki çarx üzərində qoyulmuş bir taxta meydana idi. Onu çəkib mənim yanımda, bədənime paralel halda saxlamışdılar.

Əsas çətinlik mənə qaldırıb bu maşına qoymaqdan ibarət idi. Bu məqsədlə yerə hər biri bir fut hündürlüyündə səksən dirək basdırmışdılar, sonra fəhlələr mənim boynumu, əllərimi, bədənimi və ayaqlarımı uclarında qarmaq olan çoxlu iplə

bağlamış, bu qarmaqlara ciyə yoğunluqda möhkəm kəndirlər taxıb, onları dirəklərin ucundakı qarqaralardan keçirmişdilər. Doqquz yüz nəfər ən güclü fəhlə kəndirləri dartmağa başlamış və beləliklə, üç saatdan da az bir müddətdə məni arabaya qaldırıb, orada möhkəmcə sarımışdılar.

Bunun hamısını mənə sonra nağıl etdilər. Yuxu dərmanı sayəsində mən dərin yuxuya getdiyimdən bunların heç birini hiss etməmişdim.

Məni, əvvəlcə söylədiyim kimi, yarım mil məsafədə olan paytaxta aparmaq üçün saray tövlələridən hər biri dörd yarım düym hündürlüyündə min beş yüz ən böyük at gətirmək lazım gəlibmiş.

Məni qərribə bir hadisə yuxudan ayıldığı zaman, düz dörd saatlıq yol getmişdik. Araba yolda xarab olduğundan, təmir üçün dayanmışdı. Bundan istifadə edərək, iki ya üç nəfər yerli gənc mənim yatmış halda necə göründüyümə tamaşa etmək üçün arabaya qalxır, yavaş-yavaş üzünü üzümə yaxınlaşdırır. Onlardan qvardiya zabiti olan birisi nizinin ucunu burnumun sol deşiyinə soxur.

Bu, saman çöpü kimi burnumu qıcıqlandırır və mən asqırıb yuxudan oyanıram. Qoçaqlar yavaşca əkilirlər. Mən nə üçün qəflətən yuxudan ayıldığımı ancaq üç həftədən sonra bildim.

Bütün günü yolda keçirdik. Gecələmək üçün durduqumuz yerdə mənim arabamın dövrəsində beş yüzə qədər qvardiyaçı keşik çəkirdi. Onların yarısı məşəl yandırıb gəzdirirdi, qalanları isə əllərindəki yay və oxla hazır dayanmışdılar. Əgər mən ayağa qalxmaq istəsəydim, o dəqiqə mənə ox yağdıracaqdılar.

Gün doğar-doğmaz, biz təzədən yola düşdük və günortaya yaxın şəhər darvazalarından iki yüz yard məsafəyə çatdıq. İmperator saray əyanlarının hamısı ilə birlikdə bizim qabağımıza çıxdı. Amma böyük mənsəb sahiblərinin hamısı əlahəzrətin mənim üzərimə çıxmaqla, öz ali vücudunu təhlükəyə qoymasına qəti surətdə mane olmuşdular.

Araba bütün krallıqda ən böyük bina sayılan qədim məbədin qarşısında durdu. Bir neçə il bundan əvvəl burada dəhşətli bir qətl baş vermişdi. Yerli əhali çox dindar olduğundan, məbədi ləkələnməmiş hesab edir və daha bura gəlmirdi. Məbədi bağlamış, bəzək avadanlığını boşaltmışdılar; o zamandan bəri ora boş qalmışdı. Məni həmin bu məbəddə yerləşdirməyi qərara almışdılar.

Bu binanın şimala açılan qapısının hündürlüyü dörd futa, eni isə iki futa qədər idi; belə ki, mən buradan asanlıqla keçə bilərdim. Qapının hər iki tərəfində yerdən cəmi altı fut hündürlüyündə iki pəncərə vardı. Saray dəmirçiləri, Avropa qadınlarının saat zəncirləri yoğunluğunda olan doxsan bir zənciri sol pəncərədən keçirərək, mənim sol ayağımı otuz altı asma qıfıl ilə bənd etdilər. Böyük yolun o biri tayında, bu məbədin lap qarşısında hündürlüyü beş futdan az olmayan bir bürc vardı. İmperator mənə yaxşı tamaşa etmək üçün baş əyanlarının müşayiətilə həmin bürcə çıxdı. Xüsusi hesablaşmanın göstərdiyinə görə, yüz mindən artıq şəhər camaatı məni görmək üçün məbədin dövrəsinə yığılmışdı. Zənnimcə, onlardan azı on min nəfəri mənim üzərimə çıxmışdı. Amma tezliklə bir əmr verildi, bu əmrə görə, mənim üzərimə çıxmaq ölüm cəzası hədəsilə qadağan edilmişdi.

Dəmirçilər öz işlərini bitirdikdən sonra, məni sarıdıqları ipləri kəsdilər və mən ömrümdə duymadığım böyük bir kədərlə ayağa qalxdım.

Mənim ayağa qalxıb yeridiyimi gören izdihamın təəccüb və səs-küyünü təsvir etmək mümkün deyil. Mənim bağlandığım zəncirin uzunluğu iki yarda yaxın idi, odur ki, mən bir yarım dairə halında var-gəl etməkdən başqa, sürünüb məbədin içinə girmək və əl-ayağımı uzadıb yatmaq imkanına malik idim.

İKİNCİ FƏSİL

Liliputlar imperatorunun xeyli əyanla birlikdə müəllifin yanına gəlməsi. İmperatorun zahiri görünüşünün və paltarının təsviri. Liliputların dilini müəllifə öyrətmək haqqında alimlərin tapşırıq almaları. Müəllifin öz mülayim davranışı ilə imperatorun mərhəmətini qazanması. Müəllifin ciblərinin axtarılması. Onun qılınc və tapıncaqlarının alınması.

Mən ayağa qalxıb ətrafı gözdən keçirdim. Boynuma almalyam ki, heç vaxt bu qədər əyləncəli və maraqlı bir mənzərə görməmişdim. Ətraf başdan-başa bağlıq idi: hər biri qırx futdan artıq olmayan çəpərlənmiş tarlalar çiçək ləklərinə oxşayırdı. Bu tarlalardan sonra yarım stanq sahəsi olan meşəliklər başlayırdı. Ən hündür ağac, mənim fikrimcə, yeddi futdan uca olmazdı. Sol tərəfdə səhnə dekorasiyasına oxşayan fəhər yerləşmişdi.

Mən bu qeyri-adi mənzərəni seyr etdiyim zaman, imperator bürədən enib, at üstündə mənə sarı gəldi. Belə bir cəsarət ona az qala baha oturacaqdı. At məni görəndə kimi diksindi və şahə qalxdı, yəqin o, üzərinə bir dağ gəldiyini zənn etmişdi. İmperator əla minici olduğu üçün özünü yəhərdə saxlaya bildi. Bu zaman xoşbəxtlikdən nöqərlər onun köməyinə yetişdilər. Onlar ürkmüş atın yüyənindən tutdular və əlahəzrətin atdan düşməsinə kömək etdilər. İmperator tamamilə sakit idi. O,

paltarını səliqəyə saldıqdan sonra hər tərəfdən mənə diqqətlə tamaşa etməyə başladı. Hazır durub əmr gözləyən aşpazlara və saray işçilərinə buyurdu ki, mənə yemək- içmək gətirsinlər. Onlar yemək və şərab dolu arabaları əlim çata bilən məsafəyə sürüb gətirdilər. Mən onları götürüb çox tez boşaltdım. İyirmi arabada yemək, on arabada isə içki vardı. Ərzaqla dolu hər bir arabanı iki və ya üç uduma boşaldırdım. Şəraba gəlincə, gildən hazırlanmış hər on qabın içindəkini bir qaba boşaldıb, bircə dəfəyə başıma çəkirdim; mən qalan şərabı da bu sayaq içdim.

İmperatorun arvadı, gənc şahzadələr və şahzadə xanımlar saray qadınları ilə birlikdə kənarda düzülmüş qoltuqlu kürsülərdə oturmışdular; ancaq atın başına gələn macəradan sonra onların hamısı qalxıb imperatorun yanına gəldilər.

İndi mən əlahəzrətin zahiri görünüşünü təsvir etməyə çalısacağam. O öz saray adamlarından mənim dirnağım qədər hündürdür; bu səbəbdən ətrafdakılar ona qarşı qorxu qarışıq bir ehtiram hissi duyurdular. Onun üzünün cizgiləri ciddi və mərdanə idi; dodaqları azca qatılanmışdı; burnu qartal dimdiyinə bənzəyirdi; üzünün rəngi boğunuq idi, qaməti düz, əl-ayağı qəşəng, hərəkətləri zərif, boy-buxunu əzəmətli idi.¹ İmperator çox da cavan deyildi, onun iyirmi səkkiz yaş doqquz ayı olmasına baxmayaraq², yeddi il idi ki, müvəffəqiyyətlə padşahlıq edirdi. Əlahəzrətə yaxşı baxa bilmək üçün böyrü üstə yarıldıq məsafədə durmuşdu. Sonralar onun dəfələrlə əlimə aldığı üçün onu təsvir etməkdə səhvim ola bilməzdi.

¹ Müəllifin fikrincə Liliputstanın kralı 1714-cü ildən 1727-ci ilədək hakimiyyət başında olmuş İngiltərə kralı I Georqu xatırlatmalı idi. Svift ehtiyat edərək, liliput kralını kifir və alçaq boylu Georqa zahirən bənzətməyə cürət etməmiş, lakin Georqu xasiyyətinin bəzi cəhətlərini liliput kralında canlandırmışdır. I Georq kimi, liliput kralı da çox xəsis göstərilir və dövlətin qeydinə qalmaqla əlaqədar olan bütün işləri əslində öz nazirlərinə etibar edərək, ölkənin idarə edilməsi işlərinə, demək olar ki, heç qarışmır.

² Svift bununla xüsusi olaraq göstərmək istəyir ki, liliputların ömrü adi insanların ömründən daha qısaadır.

İmperatorun paltarı çox sadə idi, Avropa ilə Şərç səliqəsi biçimində tikilmişdi; başında qızıldan yüngül bir dəbilqə vardı; bu dəbilqə qiymətli daşlarla bəzənmiş və təpəsinə lələk taxılmışdı. İmperator zənciri qıracağımdan qorxub, hər ehtimala qarşı hazır olmaq üçün sıyrılmış qılıncını əlində tutmuşdu. Qılıncın uzunluğu üç düym idi, qızıldan olan dəstəsi və qını brilyant ilə bəzənmişdi. Əlahəzrətın səsi cingiltili, təmiz və anlaşıqlı olduğu üçün ayaq üstündə olduğum halda da onun danışığını yaxşı eşidə bildirdim.

Qadınlar və saray adamları çox yaxşı geyinmişdilər. Bu əlvan izdiham uzaqdan qızıl və gümüşlə işlənmiş¹, torpağa sərilmiş rəngbərəng tumana bənzəyirdi.

Əlahəzrət imperator mənə tez-tez suallar verirdi. Ancaq biz bir-birimizə dediyimiz sözlərdən bircə kəlmə də başa düşmürdük. Onda imperator əyanların sırasında olan ruhanilərə və hüquqşünaslara (onları mən geyimlərinə görə tanıdım) əmr etdi ki, mənəmlə danışsınlar. Mən də bildiyim bütün dillərdə: almanca, hollandca, latınca, fransızca, ispanca, italyanca danışmağa başladım da, bu təşəbbüslərim heç bir nəticə vermədi.

İki saatdan sonra saray adamları getdilər, mənə isə yaxınlaşmağa inadla çalışan qara camaatın qəzəbli hərəkətindən və kobudluqlarından qorumaq üçün keşikçi dəstələrinin nəzarəti altında qoydular. Mən evimin qabağında, torpağın üstündə oturduğum zaman, bəziləri o dərəcə həyasızlıq etdilər ki, mənə bir neçə ox da atdılar. Oxlardan biri az qala sol gözümə dəyəcəkdi.

Bu ədəbsizlikdən hirsələnmiş qoşun böyüyü əmr etdi ki, mənə ox atanlardan altı nəfərini tutsunlar. Onları cəzalandırmaq

¹ Burada, Svift dövründə olan modalara işarə edilir. XVIII əsrin əvvəllərində aristokrat qadınların paltarları həddən artıq bəzək-düzəkli olardı: bu paltara qızıl və gümüş gülabətinlərdən naxış vurulur və daş-qaş düzülürdü. Çox zaman belə paltar böyük bir sərvətə başa gəlirdi.

üçün mənə özümə vermələrini buyurdu. Əsgərlər şuluq sallarları nizələrinin küt ucu ilə qovub mənə sarı gətirdilər. Mən onların hamısını sağ əlimlə qamarladım, beş nəfərini kamzolun cibinə qoydum, altncını isə götürüb ağzıma yaxınlaşdırdım və özümü elə göstərdim ki, guya onu diri-diri yemək istəyirəm. Yazıq dəhşətlə zingildədi, qoşun rəisi və zabitlər isə cib bıçağını çıxartdığını görüb bərk təşvişə düşdülər. Amma onlar tezliklə sakitləşdilər. Mən öz əsirimin üzünə mehribanlıqla baxıb, qollarına bağlanmış ipləri kəsdim və ehmalca yerə qoydum. O, həmin dəqiqə qaçıb getdi. O birilərini də bir-bir növbə ilə cibimdən çıxarıb, həmin qayda ilə azad etdim. Mən keşikçilərin və kütlənin belə rəhmdilliyimdən razı qaldıqlarını gördüm. Məni incidənlərə qarşı belə mülayim rəftarım saray adamlarına, mənəim xeyrimə olaraq, xoş bir təsir bağışlamışdı.

Gecə yaxınlaşdıqda, bir qədər çətinliklə də olsa, öz evimə girdim və quru yerdə uzanıb yatdım. Gecələrimi iki həftəyə qədər belə keçirdim. Sonra imperator xüsusi əmrilə mənəim üçün döşək və sair yataq ləvazimatı hazırladı. Altı yüz ədəd adi ölcüdə döşək gətirdilər və mənəim evimdə işə başladılar. Yüz əlli döşəyi bir-birinə tikib, mənəim enimə-uzunuma yarıyan bir döşək hazırladılar. Belə döşəklərdən dördünü üst-üstə qoydularsa da, yenə üzərində yatdığım sərt daş döşəmə bir o qədər yumşalmadı. Həmin bu haqq-hesabla da yorğan, döşəkağı və örtük hazırlanmışdı ki, bu da çoxdan bəri sıxıntılara öyrəşmiş bir adam üçün çox yaxşı idi.

Mənəim haqqımdakı xəbər krallığa yayılar-yayılmaz, bu xəbəri eşidən varlılar, bekar və hər şeylə maraqlanan adamlar hər yerdən axışib mənə tamaşa etməyə gəlirdilər. Kəndlər, demək olar ki, bomboş qalmışdı, çöllərdə əkin işləri dayandırılmışdı, ev işlərində bir pozğunluq əmələ gəlmişdi. Əlahəzrət imperatorun ağıllı sərəncamları olmasaydı, bunların hamısı çox pis nəticə verə bilərdi. İmperator əmr vermişdi ki, mənəim

görənlər tezliklə evlərinə qayıtsınlar. Sarayın xüsusi icazəsi olmadan, mənim evimə əlli yarıldıq məsafədən yaxın gəlmək, məni təkrar görmək istəyənlərə qadağan edilmişdi. Bu sərəncam bəzi nazirlər üçün böyük gəlir mənbəyi olmuşdu.

Kral mənim yanımdan getdikdən sonra şura çağırılıb, orada mənimlə necə rəftar etmək məsələsini müzakirəyə qoymuşdu. Sarayın mənimlə sonralar yaxın dost olmuş məşhur adamlarından birindən öyrəndim ki, dövlət şurası uzun müddət müəyyən bir qərara gələ bilməmişdi. Onlar bir tərəfdən mənim zənciri qıracağımdan qorxur, o biri tərəfdən isə məni saxlamağın çox baha başa gələ biləcəyindən və mənim ölkədə aclıq törənməsinə səbəb ola biləcəyimdən ehtiyat edirdilər. Şura üzvlərindən bəziləri məni acıdıran, ya da zəhərlənmiş oxlarla öldürməyi təkidlə tələb edirlərmiş. Lakin bu yekəlikdə meyitin çürüyüb qoxuması paytaxtda və bütün ölkədə taun xəstəliyi törədəcəyindən qorxub, bu təklifi rədd etmişdilər.

İclasın ən qızgın vaxtında şuranın getdiyi böyük salanın qapısında bir neçə zabit zahir olur; bunlardan ikisi iclasa buraxılır, bu zabitlər yuxarıda dediyimiz altı nəfər şulucu ilə mənim necə mülayim rəftar etdiyim haqqında ətraflı məruzə edir. Bu məruzə əlahəzrətə və bütün dövlət şurasına son dərəcə yaxşı təsir edir. İmperator təcili surətdə paytaxtın doqquz yüz yarıldığı yerdə bütün kəndlərdən mənim üçün hər səhər altı öküz, qırx qoyun, müvafiq miqdarda çörək, şərab və başqa ərzağın gətirilməsini əmr edir. Bunların hamısının xərci müəyyən nıx üzrə əlahəzrətin şəxsi xəzinəsindən ödənilirdi. Qeyd etmək lazımdır ki, bu padşah əsas etibarilə öz mülklərindən gələn gəlirlərlə dolanır və ancaq tək-tək hallarda öz təbəələrindən maddi yardım alır.

Bundan əlavə mənim yanımda altı yüz adamdan ibarət qulluqçular heyəti təşkil edilmişdi. Onların xərci üçün imperator xüsusi vəsait ayırmış, mənim evimin hər iki tərəfindən

onlardan ötrü rahat çadırlar qurulmasını əmr etmişdi. Bundan başqa mənə yerli biçimdə paltar tikmək üçün üç yüz dərzi təhkim edildi və altı nəfər məşhur alimin mənə yerli dili öyrətmələri haqqında əmr verildi. İmperatora, saraya və qvardiyaya aid atları mənə öyrəşdirmək məqsədilə, onlarla mənim yanımda mümkün qədər tez-tez təlim keçmək barəsində imperatorun əmri var idi.

Bu əmrlərin hamısı çox diqqətlə yerinə yetirilirdi. Mən üç həftədən sonra lilliput dilini öyrənməkdə xeyli müvəffəqiyyət qazandım. Bu müddət ərzində imperator tez-tez yanıma gəlməklə, məni şərfəyə edir və mənə təlim verənlərdən öz mərhəmətini əsirgəmirdi. Biz daha bir-birimizə öz fikrimizi başa sala bilirdik. İlk öyrəndiyim sözlər, əlahəzrətin mənə azadlıq lütf etməsi barədəki arzumu ifadə edən sözlər idi. Mən hər gün imperatorun hüzurunda diz çöküb, bu sözləri təkrar edirdim. Mənim xahişimə imperator bir qədər qeyri-müəyyən cavab verirdi. Zənnimcə, o deyirdi ki, mənim azad edilməyimin üçün dövlət şurasının razılığı vacibdir və bir də mən hər şeydən əvvəl "lyumoz kelmin pesso deymarlon empozoz", yəni onunla və onun imperiyası ilə dinc dolanacağıma and içməliyəm. Əlavə olaraq qeyd etdi ki, mənim azad edilməyimin vaxtı var: gec-tez bu olacaqdır, ancaq onun özü və təbəələri qarşısında səbir və təvazökarlıqla yaxşı ad qazanmağım məsləhətdir.

Bir dəfə imperator məndən xahiş etdi ki, əgər o öz xüsusi məmurlarına mənim üstümü axtarmaq barədə əmr verərsə, mən bunu özüm üçün həqarət saymayım. O əmindir ki, mən öz yanımda silah gəzdirmə və mənim vücudumun yekəliyinə baxanda, belə nəticə çıxarmaq olar ki, bu silah çox təhlükəli olmalıdır. Mən əlahəzrətdən bu barədə narahat olmamağımı xahiş etdim və onun qarşısında soyunub, ciblərimi çevirməyə hazır olduğumu bildirdim. Bunların hamısını mən qismən sözlə, qismən də işarələrlə başa saldım. İmperator

mənə cavab verdi ki, imperiya qaydalarına görə axtarışı onun iki məmuru aparmalıdır.

O dedi ki: "Əlbəttə, sizin razılıq və köməyiniz olmadan, qanunun bu tələbi yerinə yetirilə bilməz, amma mən sizin alıcənablığınız və haqqərəstliyiiniz barədə yüksək fikirdəyəm: odur ki, bu məmurları tam arxayınlıqla sizin ixtiyarınıza verəcəyəm. Onların sizdən alacaqları şeylər bu ölkəni tərk etdiyiniz zaman sizə qaytarılacaq, ya da bunların əvəzində sizə istədiyiniz qədər pul veriləcək".

Hər iki məmuru mən əlimə götürüb, kamzolumun cibinə qoydum. Bir cibimi yoxlayıb qurtarıqdan sonra, mən onları götürüb o biri cibimə qoydum. Mən iki saat cibimdən, bir də gizli cibimdən başqa bütün ciblərimi onlara göstərmişdim. Mənim onlara göstərdiyim ciblərimdə özümdən başqa heç kəsə lazım olmayan bəzi xırma-xırda şeylər var idi. Saat ciblərimin birində gümüş saat, o birində isə pul kisəm vardı ki, bunun da içində bir neçə qızıl pul qalmışdı. Məmurlar kağız, qələm və mürəkkəb hazırlayıb, cibimdən tapdıqları şeylərin hamısını göstərən ətraflı bir siyahı tutdular.¹ Siyahı bitdikdən sonra xahiş etdilər ki, onları yerə düşürüm. Onlar siyahını imperatora təqdim etdilər. Həmin siyahını mən sonralar ingiliscəyə tərcümə etmişdim. Bu siyahı hərfbəhərf belədir:

"Nəhəng Dağ boyda Adamın ("Kuinbus Flestrin" sözlərini mən belə tərcümə edirəm) kamzolumun sağ cibini diqqətlə yoxlayaraq, biz orada ancaq böyük və kobud bir kətan parçası tapdıq; bu kətan parçası ölçüsünə görə, Siz əlahəzrətin sa-

¹ Burada gizli komitənin fəaliyyətinə istehza edilir, bu komitə yakobinlərə qarşı, yəni I Georqun yıxılmasına və taxt-tac "iddiasında olan" adamın, yəni II Yakovun oğlu, 1688-ci il inqilabı zamanı İngiltərədən qovulmuş kral Stüartın taxta çıxarılmasına tərəfdar olanlara qarşı mübarizə etmək üçün I Georqun baş naziri Robert Uolpol tərəfindən yaradılmışdı. Swift şübhəli və nadan məmurlar tərəfindən Qulliverin axtarılmasını böyük məharətlə təsvir edir; bu məmurlar hətta tapdıqları şeylərin nə üçün lazım olduğunu anlaya bilmədikləri halda da, onları öz protokollarında ətraflı təsvir edirdilər.

rayının baş mərasim salonu üçün xalı ola bilərdi. Sol cibində böyük bir gümüş sandıq var idi, bu sandığın qapağı da həmin metaldandır. Bizim – yoxlayıcıların bu sandığa gücü çatmadı. Bizim tələbimizlə Dağ boyda Adam sandığı açdı, bizlərdən biri sandığa girdi və dizə qədər naməlum bir tozun içinə batdı. Bu toz havaya qalxıb, hər ikimizi bir neçə dəfə bərkədən asqırttı.

Jiletinin sağ cibində möhkəm bir kəndirlə bir-birinə bənd edilmiş böyük bir bağlama halında nazik ağ kağızlar gördük. Vərəqələrin üzəri naməlum qara işarələrlə örtülmüşdü. Bizim acizənə rəyimizə görə, bu işarələr yazıdan başqa bir şey ola bilməz; hərflərin hər biri əlimizin yarısı boydadır. Jiletin sol cibində xüsusi bir alət vardı. Bu alətin arxa tərəfinə vurulmuş iyrimi uzun mixçə əlahəzrət sarayının qarşısındakı diş-diş barmı xatırladır. Bizim fikrimizcə Dağ boyda Adam bu alətlə saçlarını darayır, ancaq bu yalnız bizim mülahizəmizdir. Biz Dağ boyda Adama suallar verib onu narahat etməkdən çəkindik, çünki bir-birimizi başa salmaq bizim üçün çətinlik törədirdi.

Dağ boyda Adamın sağ salmarının ("ranfulo" sözünü mən belə tərcümə edirəm) sağ tərəfindəki böyük cibində içi boş olan bir dəmir sütun gördük, bu sütun adam boyda idi. Sütun bir parça bərk ağaca bənd edilmişdir, ağac bu sütundan daha da enlidir. Sütunun bir tərəfindən çox qoribə şəkildə böyük dəmir parçaları çıxmışdır, bunların nəyə lazım olduğunu biz təyin edə bilmədik. Buna bənzər bir maşın da sol cibindən tapıldı. Sağ tərəfdəki balaca cibdə ölçüləri müxtəlif olan bir neçə yastı və hamar dəyirmi lövhə vardı, bunlar ağ və qırmızı metaldandır, ağ lövhələrin bəzisi çox böyük və ağırdır, belə ki, biz ikilikdə onları güclə qaldıra bildik. Yəqin ki, bunlar gümüşdən hazırlanmışdır.

Sol cibində qeyri-müəyyən şəkildə olan iki ədəd qara sütun gördük. Cibin dibində ayaq üstündə durduğumuz zaman əlimiz bu sütunların başına güclə çatırdı, hər sütuna polad-

dan hazırlanmış böyük bir lövhə bənd edilmişdir. Biz bunun təhlükəli bir alət olduğunu güman edib, Dağ boyda Adamdan xahiş etdik ki, bunun nəyə lazım olduğunu bizə anlatsın. Hər iki aləti futyardan çıxarıb dedi ki, onların ölkəsində bu alətlərin birilə saqqal qırıxırlar, o birilə isə ət kəsirlər.

Bunlardan başqa Dağ boyda Adamın iki cibi də var idi ki, biz ora girə bilmədik. Dağ boyda Adam bunları saat cibləri adlandırır. Bu ciblər onun şalvarının yuxarı hissəsində açılmış iki geniş yarıqdan ibarətdir ki, onun qarnı bu yarıqlara şiddətlə təzyiq edib sıxır. Onun sağ cibindən böyük bir gümüş zəncir sallanır, bu zəncir əcaib bir maşına bağlanmışdır. Bu maşın onun cibinin dibində idi. Biz maşını çıxarmağı ona əmr etdik, o, kürəyə bənzər bir şey idi. Onun yarısı gümüşdən, yarısı isə naməlum şəffaf bir metaldan hazırlanmışdır. Bu kürənin şəffaf hissəsində qəribə işarələr görünür, onlara toxunmaq istədik, ancaq əlimiz şəffaf maddəyə dırəndi. Dağ boyda Adam bu maşını bizim qulağımıza yaxınlaşdırdı və biz ardı kəsilməyən bir gurultu eşitdik. Bu gurultu su dəyirmanı çarxının səsinə bənzəyirdi. Fikrimizcə bu ya naməlum bir heyvandır, ya da onun ibadət etdiyi ilahi bir şeydir. Biz ikinciyə daha çox inanırıq, çünki Dağ boyda Adam deyirdi ki, (əgər biz onun sözlərini düzgün anlamışıqsa), bu maşınla məsləhətləşməmiş o, tək-tək hallarda iş görür. Bu cismi o özünün fəal kitabı adlandırır və deyir ki, bu cisim onun həyatının hər bir addımının vaxtını göstərir. Dağ boyda Adam soldakı saat cibindən böyük bir tor çıxartdı. Bu tor, böyükklükdə bəliqçi toruna bənzəyir, ancaq quruluşca pul kisəsi kimi açılıb-örtülə bilir. Torun içindən bir neçə parça ağır və sarı metal tapdıq. Əgər bu saf qızıldır, ya da, yəqin ki, çox böyük qiymətə malikdir.

Dağ boyda Adamın ciblərinin hamısını axtarıdıqdan sonra onun kəmərinə yoxlamağa başladığı; bu kəmərdə naməlum bir nəhəng heyvanın dərisindən hazırlanmışdır. Kəmərin

sol tərəfindən qılınc asılmışdır, bunun uzunluğu orta boylu adamdan beş dəfə artıqdır. Kəmərin sağ tərəfindən isə iki gözli heybə və ya torba asılmışdır. Heybənin hər gözünə əlahəzrətin təbəələrindən üç nəfərini yerləşdirmək mümkündür. Heybənin bir gözündən, hər biri bizim başımız boyda olan, xeyli yumru kürələr tapdıq. Bunlar hamısı çox ağır bir metaldan düzəldilmişdir. Belə bir kürəni qaldırmaq üçün çox böyük güc tələb olunur. Heybənin o biri gözünə qara, çox xırda və yüngül toxum tökülmüşdü. Biz hər əlimizlə belə toxumdan əlliyyə qədər saxlaya bildik.

Dağ boyda Adamı axtararkən tapdığımız şeylərin ən dürüst siyahısı bundan ibarətdir. Axtarış zamanı Dağ boyda Adam daim nəzakətli olmuş və Siz əlahəzrətin əmrlərini yerinə yetirən məmurlarla layiqli ehtiramla rəftar etmişdir. Bu vəərəqə Siz əlahəzrətin xoşbəxt padşahlığının səksən doqquzuncu ayının dördüncü günü imzalanmış və möhürlənmişdir.

*KLEFRİN FRELOK
MARSİ FRELOK*

Bu siyahı imperatora oxunduğu zaman əlahəzrət nəzakətli mənə təklif etdi ki, orada göstərilən şeylərin bəzilərini dövlətə verim. O hər şeydən əvvəl mənim qılıncıma işarə etdi. Mən həmin dəqiqə qılıncımı, bütün başqa bəzəyi ilə birlikdə belimdən açdım. Bu müddət ərzində imperator üç min nəfərlik ən yaxşı qoşuna əmr etdi ki (bu qoşun bu gün əlahəzrəti qoruyurdu), onlar oxlarını hazır tutub, məni mühasirəyə alsınlar. Ancaq mənim gözlərim daim əlahəzrətə zilləndiyindən, heç bu qoşunu görməmişdim.

İmperator qılıncı sıyıрмаğımı arzu etdi. Mən buna itaət etdim və sıyırdığım qılıncı bir neçə dəfə başımın üstündə oynatdım. Əsgərlər heyrət və dəhşətdən özlərini saxlaya bilməyib çığırdılar. Qılınc dəniz suyundan azacıq paslanmışdısa da, yenə çox parıldayırdı. Günəşin işığı cilalanmış polad üzərinə

düşərək, tamaşaçıların gözlərini qamaşdırdı. Padşahlar içində ən cəsarətli olan əlahəzrət mənim gözlədiyimdən çox-çox az qorxmışdı. O mənə əmr etdi ki, qılıncı qınına qoyum və ayağıma bağlanmış zəncirdən altı fut uzağa mümkün qədər ehtiyatla tullayım.

Sonra o, içi boş dəmir sütunlardan birini göstərməyimi tələb etdi. Mənim cib tapançalarımı onlar belə adlandırır-dılar. Mən tapançanı çıxartdım və imperatorun xahişi ilə, onu işlətmək qaydasını bacardığım dərəcədə izah etdim. Sonra tapançanı ancaq barıtlı doldurdum (barıt qabının ağzı möhkəm bağlandığı üçün ora su keçməmiş, barıt tamamilə quru qalmışdı), imperatoru xəbərdar etdim ki, diksinməsin və havaya bir atəş açdım. Açdığım bu atəş qılınca nisbətən daha böyük təsir bağışladı. Yüzlərcə adam ölü kimi yerə səril-di. Hətta imperator, ayaq üstə durduğuna baxmayaraq, bir müddət özünə gələ bilmədi. Mən hər iki tapançanı və sursat heybəsini təhvil verdim. Bunları verərkən, əlahəzrətdən xahiş etdim ki, barıtı oddan uzaq saxlasın. Çünki barıt azacıq bir qılgıncımdan od alıb partlayar və imperatorun sarayını darmadağın edə bilər.

Mən saati da verdim. İmperator ona böyük maraqla tamaşa etdi. İki nəfər ən güclü qvardiyaçıya, saati uzun bir şüyülə keçirib aparmalarını əmr etdi. Qvardiyaçılar saati möhkəm bir şüyülə keçirib, çiyinlərinə qaldırdılar və apardılar; İngiltərədə elya ilə dolu çəlləkləri bu sayaq aparırlar. İmperatoru hər şeydən artıq saat mexanizminin səsi və dəqiqə əqrəbinin hərəkəti heyran etmişdi. Liliputlarda görmək qabiliyyəti bizə nisbətən daha yaxşıdır, odur ki, əlahəzrət saat əqrəbinin arasıkəsilmədən hərəkətdə olduğunu görə bilmişdi. O, alimlərə təklif etdi ki, bu maşının nəyə görə olduğu-nu müəyyənləşdirsinlər. Lakin alimlərin bu barədə müəyyən və vahid bir rəyə gələ bilmədiklərini oxucu özü də başa düşə bilər. Onların fərziyyələrinin hamısı həqiqətdən çox uzaq idi. Sonra mən gümüş və mis pulları, içində on dörd iri və bir neçə

xırda qızıl pul olan kisəni, bıçağı, ülgücü, darağı, gümüş tü-tünqabını, burun dəsmalını və cib dəftərcəsini təhvil verdim. Qılınc, tapança, barıt və güllə olan heybə arabalara yüklənib, əlahəzrətin silah anbarına göndərildi. Qalan şeyləri imperato-run əmrilə mənə qaytardılar.

Mən məmurlara gizli cibimi göstərmədiyimi yuxarıda qeyd etmişdim. Bu cibimdə gözlüyümü, cib durbinim və bir neçə xırda şeylər vardı. Bu şeylərin imperator üçün heç bir əhəmiyyəti yox idisə də, amma bunları bir yerdən başqa yerə apardıqda sındırıb korlaya bilərdilər. Odur ki, mən verd-iyim sözü pozmadan, imperator məmurlarından bu şeyləri gizlətməyi mümkün bildim.

ÜÇÜNCÜ FƏSİL

Müəllifin imperatoru, saray xanımlarını və gəncləri çox qərribə surətdə məşğul etməsi. Liliputstanda saraydakı əyləncələrin təsviri. Müəllifə müəyyən şərəfdə azadlıq bəxş edilməsi.

Mənim mülayim və dinc davranışım imperatorun, sarayın, ordunun və bütün xalqın mənə qarşı meylini artırdığından, yaxın gələcəkdə azad olacağıma ümid bəsləyə bilirdim. Mən haqqında olan yaxşı rəyi hər yolla möhkəmlətməyə soy göstərdim. Bəzən yerə uzanıb, ovcumda beş, ya da altı liliputun rəqs etməsinə yol verirdim. Axır zamanlarda uşaqlar da saçımın içində gizlənəqəç oynamağa cürət edirdilər. Mən onların dilində danışmağı və danışılını başa düşməyi babat öyrənmişdim.

Bir dəfə imperator məni akrobatik tamaşalarla əyləndirmək fikrinə düşdü. Belə tamaşaların təşkilində liliputlar öz çəvəlik və bacarıqları ilə mənim tanıdığım xalqların hamısından üstüdürlər. Məni hər şeydən artıq heyran edən, ip üstündə oynayan kəndirbazlar oldular. Bunlar yerdən on iki düym hündürlükdə tarım çəkilmiş iki fut uzunluğunda nazik ağ sap üzərində möharətlə oynayırdılar. Bu tamaşa haqqında mən bir qədər ətraflı məlumat vermək istəyirəm, odur ki, oxuculardan bir azca səbirli olmalarını xahiş edirəm.

İp üstündə yalnız böyük mənsəblərə namizəd olanlar və sarayın rəğbətini qazanmaq istəyənlər oynaya bilərdilər. Onlar gənc yaşlarından bu sənəti öyrənməyə başlayırlar və bunların nəcəbatlı nəsilədən olmaları və ya geniş təhsil almaları o qədər də vacib deyil. Hər hansı bir əyanın vəfatı, ya da gözdən düşməsi (belə hallar tez-tez olur) üzündən mühüm bir vəzifə yeri boşaldıqda, rəğbət qazanmaq istəyənlərdən beş-altı nəfəri imperatora ərizə verib xahiş edirlər ki, ip üstündə oynamaqla əlahəzrət imperatoru və saray adamlarını əyləndirmək üçün onlara icazə verilsin. İp üstündə çox hündürə tullanıb yığılmayan şəxs böyük vəzifəyə təyin olunur. Hətta nazirlər də öz çəvəliklərini itirmədiklərini sübut etmək üçün, ip üstündə çəvəlik göstərmək barədə imperatordan əmrlər alırlar. Dövlət xəzinəsinin rəisi Flimnap yaxşı tullanmaqda xüsusi şöhrət qazanmışdı¹. Tarım çəkilmiş ip üstündə o, imperiyanın başqa əyanlarına nisbətən, azı bir düym, daha hündürə tullana bilmişdi. Qalınlığı ingilis ciyəsinə artıq olmayan bir kəndirə bənd edilmiş balaca bir taxta üzərində onun bir neçə dəfə dalbadal mayallaq aşdığını mən özüm gördüm. Məxfi suranın baş katibi, mənim dostum Reldresel – ona olan sədaqətimə görə səhv edib şişirtməmişəm – dövlət xəzinəsinin rəisindən sonra bir cəhətdən ikinci yeri tutur.

Qalan əyanlar öz çəvəliklərinə görə bir-birindən az fərqlənirlər.

Belə yarışlar çox vaxt bədbəxt hadisələrlə nəticələnirdi.

Belə rəğbət gözələnlərdən iki-üç nəfərinin yığılıb yaralandığını mən öz gözümə görmüşəm. Ancaq nazirlər öz çəvəliklərini göstərmək üçün əmr aldıqda, təhlükə daha da artır. Onlar başqalarından üstün olduqlarını göstərmək istədikləri üçün o qədər canfəşanlıq edirlər ki, yığılmayanlar

¹ Swift nifrət etdiyi baş nazir Robert Uolpolu Flimnap adı altında qələmə almışdır: Robert Uolpol 1721-ci ildən etibarən viqlər nazirliyinə başçılıq etmişdir (torilər və viqlər haqqında son sözdə izahat vardır). Swift Uolpolun siyasi fəaliyyətini kəndirbazın çəvək və cəld tullanma hərəkətlərinə bənzədir.

az olur. Məni inandırılar ki, buraya gəldiyimdən bir-iki il əvvəl Flimnap özü azca qalbmış ki, yıxılıb boynunu sındır-sın. Xoşbəxtlikdən o, təsadüfən yerə olan bir balşın üstünə yıxılmış və bunun sayəsində ölümdən qurtulmuşdur.

Arabir sarayda tamamilə xüsusi mahiyyətdə tamaşalar düzəldirlər; bu tamaşalarda yalnız imperator, imperatriçə və birinci nazir iştirak edirlər. İmperator stolun üzərinə hər biri altı düymə uzunluqda – göy, qırmızı və yaşıl rəngdə - üç nazik ipək sap qoyur. Bu saplar imperatorun xüsusi lütfünə nail olan şəxsləri fərqləndirmək arzusu ilə onlara mükafat olaraq verilir. Bu mərasim, əlahəzrətin taxtı olan böyük salonda icra edilir. Bu mükafatları qazanmaq arzusunda olanların məharətləri xüsusi bir sınaqdan keçirilir ki, belə bir sınağa Köhnə və Yeni dünyanın heç bir ölkəsində rast gəlmək mümkün olmamışdır. İmperator bir ağacı öləndə üfqi vəziyyətdə tutur, mükafat qazanmaq arzusunda olanlar isə ağacın yuxarıda və ya aşağıda olmasına görə, növbə ilə ya onun üstündən atılır, ya da sürünüb altından keçirlər. Bəzi vaxt ağacın o biri ucundan birinci nazir yapışır, bəzən isə ağacı təkcə nazir tutur. Bu oyunu hamıdan yaxşı icra edənə mükafat olaraq göy sap verilir. Qırmızı sap çeviklikdə ikinci yeri, yaşıl sap isə üçüncü yeri qazananlara verilir¹. Padşahın lütf etdiyi bu sapları qazananlar, bunları qurşaq kimi iki qat edib bellərinə bağlayırlar. Sarayda bu cür qurşağı olmayan şəxslərə az-az rast gəlmək olar.

Mehtərlər qoşunun və padşahın tövlələrində olan atları minib, hər gün mənim dövrəmə hərələnirdilər. Buna görə də bir müddətdən sonra atlar daha məndən ürküb qaçmır, lap ayaqlarımın yanına qədər yaxınlaşırdılar. Mən əlimi yerə qoyurdum, atlılar öz atlarını əlimin üstündən sıçradırdılar; bir dəfə isə padşahın baş sürücüsü iri bir atın belində, hətta mənim

¹ Göy, qırmızı və yaşıl saplar ingilislərin Sarğı, Güməz və müqəddəs Andrey ordenlərinin rəngləridir.

çəkməli ayağımın üstündən sıçrayıb keçdi ki, bu, doğrudan da cürətli bir sıçrayış idi.

Mən fikirləşib, imperator üçün qərribə bir əyləncə tapdım. Xahiş etdim ki, mənə iki fut uzunluğunda və adi əl ağacı yoğunluğunda bir neçə ağac tapıb gətirsinlər. Əlahəzrət baş meşə məmuruna əmr etdi ki, lazımı sərəncamlar versin və ertəsi gün səhər yeddi meşəbəyi istədiyim ağacları hərəsinə səkkiz at qoşulmuş altı arabada gətirib gəldi. Mən doqquz ağac götürüb, onları kvadrat şəklində möhkəmcə yerə sancdım, bu kvadratın hər tərəfi iki yarım fut uzunluğunda idi. Mən öz yaylığını bu doqquz paya üzərinə tarım bir halda çəkdim, yuxarıdan isə kvadratın dörd bucağına, yerə paralel dörd ağac da bağladım. Bu ağaclar yaylığın səthindən təxminən beş düym hündür durub, hər tərəfdən hasar kimi bir şey əmələ gətirmişdilər.

Bu hazırlığı qurtardıqdan sonra imperatordan xahiş etdim ki, qurduğum bu meydançada təlim oyunları oynamaq üçün ən yaxşı at sürənlərdən iyirmi dörd nəfərlik bir dəstə ayırsın. Əlahəzrət mənim təklifimi bəyəndi. At sürənlər gəldikdə, mən onları bir-bir qaldırıb, yaylığın üstünə qoydum. Onlar nizam ilə düzülüb, iki dəstəyə ayrıldılar və təlimə başladılar: bir-birlərinə ucu küt oxlar atır, sıyıрма qılıncı bir-birinə hücum edirdilər. Onlar gah qaçır, gah hücum edir, gah geri çəkildilər. Bu zaman elə gözəl bir hərbi intizam nümunəsi göstərirdilər ki, mən bunun mislini heç bir zaman görməmişdim. Üfqi vəziyyətdə bağladığım ağaclar atlıları və atları yerə yıxılmağa qoymurdu. İmperator bundan o qədər xoşlandı ki, məni bu əyləncəni bir neçə gün dalbadal təkrar etməyə məcbur etdi, hətta bir dəfə özü də lütf edib meydançaya çıxdı və təlimə şəxsən özü komanda verdi. İmperatriçəni örtülü kreslodə qaldırıb, meydançadan iki yard aralı tutmağı-ma icazə verməyə imperator onu böyük bir çətinliklə razı sala

bildi. Beləliklə, o, bütün tamaşanı yaxşıca görə bilərdi. Mənim xoşbəxtliyimdən, bütün bu təlim salamatlıqla başa çatdı. Tək birçə dəfə zabitlərdən birinin qızmış atı dırnağı ilə vurub mənim cib yaylığını dəldi, büdrəyib yıxıldı və üstündəki atlını yerə yıxdı. Mən həmin saat onların köməyinə çatdım. Bir əlimlə dəliyin altını tutdum və bütün atlıları aşağı endirdim. Yıxılan atın sol qabaq ayağı çıxmışdı, ancaq atlıya heç bir şey olmamışdı. Ancaq mən yaylığımı bundan sonra belə təhlükəli təlimlər üçün istifadə etmədim.

Azad edilməyimdən iki-üç gün əvvəl, bir dəfə mən cürbəcür oyunlarla saray adamlarını əyləndirirdim. Birdən əlahəzrətin hüzuruna bir qasid gəlib xəbər verdi ki, mənı tapdıqları yerin yaxınlığında onun təbəələindən bir neçəsi yerdə qəribə şəkilli böyük və qara rəngli bir cisim görüblər. Həmin cismin ortası bir adam boyu hündürlüyündə, kənarları çox alçaq və genişdir. O cisim tutduğu sahə əlahəzrətin yataq otağı qədər olar. Əvvəlcə elə güman ediblər ki, bu, yəqin misli görünməmiş bir heyvandı. Ancaq tezliklə bunun belə olmadığını yəqin ediblər. Həmin cisim, otların üstündə hərəkətsiz bir halda düşüb qalbmış və onlar bir neçə dəfə onun dövrəsinə hərhlənilər. Onlar bir-birinin çiyinə çıxıb, həmin qəribə cismin təpəsinə qədər qalxıblar; üstü yastı imiş. Onlar ayaqlarını həmin cismə döyüb, yəqin ediblər ki, onun içi boşdur. Nəticədə bu məlumatı yazan adamlar acizənə bir cürətlə təxmin ediblər ki, bu cisim bəlkə Dağ boyda Adamındır. Onlar həmin cismi vur-tut beşcə atın köməyilə paytaxta gətirməyi öz öhdələrinə alıblar. Mən həmin saat bunun nə olduğunu başa düşdüm və bu xəbərə ürəkəndən şad oldum. Görünür, gəmi batdıqdan sonra mən sahilə çıxdıqda, halım o qədər xarab imiş ki, şlyapamın başımdan düşdüyünü hiss etməmişəm. Mən hələ qayığın içindəykən onun bağlarını möhkəm çəkib, çənəmin altında bağlamışdım, suya düşdükdə isə lap qulağıma qədər başıma basmışdım. Quruya çıxdıqda, o qədər yorğun idim ki, onu

tamam yadımdan çıxarmışdım. Görünür, sahilə bağ açılıb, şlyapam da başımdan düşübmiş; mən isə güman etmişdim ki, onu dənizdə dalğaların arasında itirmişəm.

Əlahəzrətə həmin cismin nə olduğunu izah edib, xahiş etdim ki, şlyapanı təxirsiz olaraq paytaxta gətirmələri üçün sərəncam versin. Ertəsi gün şlyapanı gətirdilər. Ancaq arabçılar çoxda onun qeydində qalmamışdılar. Onlar şlyapanı iki yerdən dəlmış, həmin dəliklərə, ucunda qarmaq olan uzun kəndirlər keçirmiş və bu kəndirləri də atlara bağlamışdılar. Beləliklə onlar mənim şlyapamı düz yarım mil yer ilə sürmüşdülər.

Xoşbəxtlikdən həmin ölkənin yeri yumşaq və düzəngah olduğundan, şlyapam gözlədiyimdən az xarab olmuşdu.

Təsvir etdiyim hadisədən iki həftə sonra imperator paytaxtda və paytaxt ətrafında olan qoşunlara əmr verdi ki, səfərə hazır olsunlar. Əlahəzrət özünə çox qəribə bir əyləncə düzəltmək xəyalına düşmüşdü. O buyurdu ki, mən Koloss Rodoss vəziyyətində durub, ayaqlarımı mümkün qədər gen ayırım¹. Sonra (qoca, təcrübəli bir sərkərdə və mənim böyük hamim olan) baş komandana əmr verdi ki, qoşunu sıx cərgələrə düzsün, piyadalar iyirmi dörd nəfərlik, atlılar isə on altı nəfərlik cərgələrdə təbil vura-vura, bayraqlarını dalğalandıra-dalğalandıra, süngülərini dik tutub mərasim marşı çala-çala ayaqlarının arasından keçsinlər. Ordu üç min piyada və min atlıdan ibarət idi. Parad çox parlaq oldu və əlahəzrətə çox ləzzət verdi.

İmperatora mənə azadlıq verməsi üçün o qədər ərizə yazmışdım ki, axırda əlahəzrət bu məsələni əvvəlcə nazirlərin, sonra da dövlət şurasının müzakirəsinə çıxarmışdı. Dövlət şurasında mənə azad etməyin əleyhinə tək birçə nəfər çıxmışdı, bu da Skayreş Bolqolam idi ki, aramızda heç bir şey olmadığı halda, nədənsə, mənə çox qəddar bir düşmən olmuşdu.

¹ Koloss Rodoss – Rodoss şəhərinin limanına giren yerdə qoyulmuş, 72 metr hündürlüyündə olan, mis heykəldir. Rəvayətə görə gəmilər bu heykəlin gen aralanmış qiçlərinin arasından keçirdi.

Ancaq onun əleyhinə getməsinə baxmayaraq, məsələ mənim xeyrimə həll edilmişdi. Bolqolam qalbeta, yəni kral donanmasının admiralı vəzifəsində idi, imperatorun böyük etimadını qazanmışdı, öz işini yaxşı bilən, ancaq qaraqabaq və kobud bir adam idi. Axırda onu da razı saldılar. Ancaq təkid etdi ki, mənə azadlıq verilməsi şərtlərini tərtib etmək ona tapşırılsın. Bu şərtləri iki katib və bir neçə əyan ilə birlikdə mənə Skayreş Bolqolam özü gətirdi. Bu şərtləri oxuyub qurtardıqdan sonra, mənə and içdirdilər ki, bunları pozmayacağam. Andıqca mərasimi əvvəlcə mənim ölkəmin adətlərinə görə, sonra isə yerli qanunların təyin etdiyi bütün qaydalar üzrə icra olundu. And içən zaman mən gərək sağ ayağımı sol əlimlə tutub, eyni zamanda sağ əlimin ortancıl barmağını tərəmə, baş barmağımı isə sağ qulağımın üst kənarına qoyaydım; ancaq bəlkə oxucu mənim üzərimə götürməli olduğum öhdəliklərlə maraqlanıb, onları bilmək istəyir. Buna görə də mən həmin sənədin tam və dürüst tərcüməsini burada dərc edirəm. «Liliputstanın qüdrətli imperatoru, kainatın fəxri və qənim, mülkünün hüddü beş min blestreğ, (on iki mil qədər) yer kürəsinin son həddinə qədər uzanan padşahlar padşahı, insan övladlarının ən böyüyü, ayaqları yerin mərkəzinə, başı günəşə dirənən, bir işarəsindən dünya hökmdarlarının dizləri əsən, bahar kimi xoşsima, yay kimi səxavətli, payız kimi əliaçıq, qış kimi amansız olan əlahəzrət hümayun Qolbasto Momaren Evlem Gerdaylo Şefin Mollı Olli Qu bu yaxınlarda bizim səmavi ölkəmizə gəlmiş olan Dağ boyda Adama aşağıdakı şərtləri təklif buyurur. Dağ boyda Adam isə təntənəli surətdə and içərək, bunları yerinə yetirməyi öhdəsinə alır:

1. Dağ boyda Adamın bizim böyük möhürlə möhürlənmiş xüsusi icazənaməmiz olmadan, ölkəmizi tərk etməyə ixtiyarı yoxdur.

2. Bizim xüsusi sərəncamımız olmadan onun paytaxta girməyə ixtiyarı yoxdur, belə hallarda əhali iki saat əvvəldən xəbərdar edilməlidir ki, öz evlərinə girib gizlənə bilsinlər.

3. Həmin Dağ boyda Adam gəzməyə çıxanda ancaq böyük yollarda gəzməklə kifayətlənməlidir. O, çəmənliklərdə və tarlalarda gəzməməli və uzanmamalıdır.

4. Gəzməyə çıxdığı zaman o, öz ayağının altını diqqətlə yoxlamalıdır ki, bizim mehriban təbəələrimizdən heç kəsi və ya onların at-arabalarını tapdamasın. Təbəələrimizin razılığı olmadan onları əlinə almamalıdır.

5. Əgər bir qasidi təcili surətdə imperatorluğun hər hansı bir uzaq şəhərinə aparmaq lazım gəlsə, - ancaq ayda bir dəfədən tez olmayaraq - Dağ boyda Adam onu təxiriz surətdə atı ilə birlikdə altı günlük məsafəyə aparmalı, lazım gəlsə, həmin qasidi sağ-salamat əlahəzrətimizin hüzuruna təqdim etməlidir.

6. Düşmənimiz olan Blefuskin adasına qarşı müharibədə bizim müttəfiqimiz olmalı və hazırda bizə hücum etməyə hazırlaşan¹ düşmənin donanmasını məhv etmək üçün öz qüvvəsini sərf etməlidir.

7. Həmin Dağ boyda Adam boş vaxtında baş parkın divarını, eləcə də başqa binaları tikməkdə çox ağır daşları qaldırmaq işində bizim fəhlələrə kömək etməlidir.

8. Həmin Dağ boyda Adam iki ay ərzində bizim məmləkətin hüddünü bütün sahil boyu gəzməli və addımlarını sayıb, dürüst ölçməlidir.

9. Həmin Dağ boyda Adam təntənəli surətdə vəd etməlidir ki, bu şərtləri eynən yerinə yetirəcəkdir. Bunun əvəzinə Dağ boyda Adama hər gün bizim təbəələrimizdən 1728 nəfərə kifayət edəcək qədər yemək-İçmək verilməli, o, biz şövkətəabın hüzuruna azad bir surətdə ziyarət etmək və bi-

¹ Liliputstanla Blefusku arasındakı münasibət İspaniya irsi üstündə gedən müharibə dövründə (1702-1713) İngiltərə ilə Fransa arasında olmuş münasibətə çox bənzəyir. Svift bu ehyamin o qədər də dərk edilməməsi üçün Liliputstanı qitədə, Blefuskununu isə adada göstərir.

zim sair lütfərimizdən istifadə etmək haqqına malik olacaqdır. Bu sərəncam Belfaborakda hökmdarlığımızın doxsan birinci ayının on ikinci günündə bizim sarayımızda verilmişdir».

Bu şərtlərin bəziləri bir o qədər ləyaqətli olmasa da, bunları mən çox məmnuniyyətlə qəbul edib and içdim və imzaladım. Bu ləyaqətsiz şərtlər yalnız baş admiral Skayreş Bolqolamanın mənə olan kini nəticəsində yazılmışdı. Mən and içdikdən sonra həmin saat zəncirlərimi açdılar və mən tamamilə azad oldum.

İmperator o qədər lütfkar idi ki, mənim azad olmağım da şəxsən özü iştirak etdi. Minnətdarlıq əlaməti olaraq, əlahəzrətin hüzurunda diz çöküb səcdə etdim, ancaq imperator buyurdu ki, ayağa qalxım. O, yüksək mərhəmət ifadə edən bir niyyət ilə mənə müraciət edib, nəticədə belə bir ümid izhar etdi ki, mən ona faydalı bir xidmətkar olacaq, onun mənə göstərmiş olduğu və gələcəkdə də göstərə biləcəyi lütfərə tamamilə layiq olduğumu sübut edəcəyəm.

Oxucu bu cəhətə diqqət yetirsin ki, şərtlərin axırıncı maddəsində imperator mənə 1728 liliputu yedirib-ıçdırməyə kifayət edəcək qədər yemək-ıçmək verməyi vəd etmişdi. Mən belə dəqiq bir rəqəmin nə cür müəyyən edildiyi məsələsi ilə maraqlandım və bir dəfə dostum olan bir saray xidmətçisindən bunu soruşdum. O cavab verdi ki, əlahəzrətin riyaziyyatçıları kvadrantın¹ köməyi ilə mənim boyumu ölçüb, liliputdan on iki dəfə uca olduğumu təyin edib hesablamışdır ki, bədənimin həcmi 1728 liliputun bədəninin həcminə bərabərdir və bu bədən bu qədər artıq qida tələb edir. Bu misal həm liliputların zəkalarını, həm də onların padşahlarının nə dərəcədə ağıllı və haqq-hesab bilən bir adam olduğunu göstərir.

¹ Kvadrant – sayyərələrin (başlıca olaraq günəşin) uzaqlığını təyin etmək üçün astronomiya aləti

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

Liliputstanın paytaxtı Mildendonun və imperatorun sarayının təsviri. Müəllifin birinci kitabla dövlət işləri barəsində söhbəti. Müəllifin müharibə zamanı imperatora öz xidmətini təklif etməsi.

Mən azadlıq alar-almaz, hər şeydən əvvəl ölkənin paytaxtı olan Mildendonu gözdən keçirməyə icazə istədim. İmperator asanlıqla icazə verdi, ancaq ciddi surətdə əmr etdi ki, nə əhaliyə, nə də onların ev-əşiyinə bir zərərım toxunmasın. Mənim şəhəri gəzmək arzusunda olduğumu xüsusi elanlarla əhaliyə xəbər verdilər. Şəhər iki yarım fut ucalıqda və təxminən on bir düym qalınlığında bir divar ilə əhatə edilmişdi. Həmin divarın üstü ilə iki at qoşulmuş bir kareta tamamilə sərbəst gedə bilər. Bir-birindən on fut aralı olan möhkəm, uca bürclər şəhərə giriş yollarını qoruyur.

Mən böyük Qərb darvazaları üstündən aşıb, yan-yana və ağır-ağır iki baş küçədən keçdim. Kaftanımın atəklərinin evlərin damlarını və çıxıntılarını zədələyəcəyindən ehtiyat edib, əvvəlcədən onu əynimdən çıxarmışdım. Əhalinin evlərinə çəkilmələri və bayıra çıxmamaqları barədə ciddi əmr verildiyinə baxmayaraq, küçələrə laqeyd halda xeyli adam gəzişirdi. Buna görə də mən son dərəcə ehtiyatla hərəkət edir, çalışırdım ki, onlardan heç birini basıb əzməyim. Yuxarı mərtəbələrin pəncərələrində və evlərin damlarında hədsiz-

hesabsız tamaşaçılar görünürdü. Mənə elə gəlir ki, ömrümdə bu qədər çox adam görməmişdim.

Şəhər düzgün bir dördbucaq şəklində, onun divarlarının hər tərəfi beş yüz futdur. Hərəsi beş fut enində olan iki baş küçə düzbucaq şəklində bir-birini kəsib, şəhəri dörd məhəlləyə bölür.

Yan küçələrə və döngələrə gedə bilmədim, onları yalnız yuxarıdan gördüm, onların eni on ikidən on səkkiz düymə qədərdir.

Şəhərdə beş yüz minə qədər əhali yerləşə bilər. Evlər üç və beşmərtəbəlidir. Dükənlər və bazarlar mal ilə doludur.

İmperatorun sarayı şəhərin mərkəzində, iki baş küçənin birləşdiyi yerdədir. İki-üç həyəti olan baş bina dövrəsinə iki fut ucalıqda hasar çəkilmiş geniş bir meydanın ortasındadır. Meydan o qədər böyükdür ki, əlahəzrətin icazəsilə mən sərbəst surətdə ora aşdım və sarayı hər tərəfdən gözdən keçirdim. İmperatorun yaşadığı evlər ikinci iç həyətdədir. Mən oranı çox görmək istəyirdim. Ancaq bu arzumu yerinə yetirmək çox çətin idi: çünki bir həyəti o biri ilə birləşdirən baş darvazanın hündürlüyü ancaq on səkkiz düym, eni isə yeddi düym idi.

Bayır həyətin binası o biri tərəfdən beş fut hündürlükdə olardı. Buna görə də mən onların üstündən aşa bilməzdim; çünki divarlar dörd düym enində yonulmuş daşdan möhkəm tikilmiş olsa da, hər halda onları xeyli zədələmiş olardım. Eyni zamanda imperator özü də gözəl sarayını mənə göstərməyi çox arzu edirdi.

Ancaq mən bizim bu müştərək arzumuzu yalnız üç gün sonra yerinə yetirə bildim, bu üç günü isə hazırlıq işlərinə sərf etdim.

Şəhərin yüz yardlığında olan padşahlıq parkından mən cib bıçağımla ən iri ağaclardan bir neçəsini kəsib, bunlardan ağırlığıma davam gətirə biləcək dərəcədə möhkəm və hərəsi üç fut qədər hündürlükdə olan iki kətill hazırladım. Sonra

əhalini yenidən xəbərdar etdilər və mən şəhərin içi ilə keçib, sarayın yanına çatdım, iki kətilli də əlimdə aparırdım. Meydanca tərəfdən saraya yaxınlaşmış, kətillərdən birinin üstünə çıxdım, o birini isə damın üstündən qaldıraraq ehtiyatla, səkkiz fut enində olan birinci iç həyətdə qoydum. Sonra ayağımın birini kətillin üstünə qoyub, o birini sərbəstcə binanın üstündən aşırıb, o biri kətilli qoydum və birinci kətilli, ucunda qarmaq olan uzun bir ağaqla qaldıraraq, bu tərəfə qoydum. Bu saraqqla da mən ikinci həyətdə yetişdim.

Orada mən yerə uzanıb, üzümü ikinci mərtəbənin pəncərələrinə yaxınlaşdırdım. Beləliklə, mən xəyalə gətirilən ən gözəl otaqları gözdən keçirə bildim. Mən əyanlarla əhatə olunmuş imperatriçəni və cavan şahzadələri gördüm. İmperatriçə həzrətləri lütf edib gülümsündü və zərif bir əda ilə pəncərədən əlini mənə uzatdı; mən onun əlini öpdüm.

Mən saraya tamaşa etdikdən sonra yenə həmin kürsülərin köməyiylə saray meydanına çıxdım və sağ-salamat evimə qayıtdım.

Mən azad olduqdan iki həftə sonra bir dəfə gizli işlər üzrə baş katib olan (burada onun mənsəbini belə adlandırdılar) Reldresel mənim yanına gəldi. O, öz sürücüsünə kənara sürüb gözləməyi əmr etdikdən sonra onu qəbul etməyimi xahiş etdi. Mən buna şadlıqla razı oldum, çünki rütbəsinə və şəxsi ləyaqətlərinə görə, ona hörmətim vardı. Bundan başqa o, sarayda dəfələrlə mənə yaxşılıq etmişdi. Mən yerə uzanmağa hazır olduğumu bildirdim. Ancaq xahiş etdim ki, söhbətimiz zamanı mən onu öz əlimdə tutum.

O, hər şeydən əvvəl məni azad olmağım münasibət ilə təbrik etdi; bu işdə əlbəttə, onun köməyi olmuşdu. Ancaq onun sözlərinə görə, mənə azadlıq verilməsi vəziyyətin xüsusi bir şəkil alması nəticəsində mümkün olmuşdu. O, mənə söylədi:

«Bizim ölkəmizdə işlərin ümumi vəziyyəti kənardan gələnlərə adama çox gözəl görünə bilər. Ancaq bu, yanlış bir təsirdir.

Bizim vətənin üstünü iki qorxunc təhlükə alıb. Yetmiş ay bundan əvvəl imperatorluqda Tremeksenlər və Slemeksenlər adı ilə məşhur olan iki düşmən partiya əmələ gəlib. Birincilər hündürdaban, ikincilər isə alçaqdaban tərəfdarıdır¹.

Tremeksenlər iddia edirlər ki, hündürdaban bizim qədim dövlət quruluşumuza daha çox uyğundur; ancaq əlahəzrət alçaqdaban tərəfdarıdır. Qərara alınıb ki, dövlət və saray iradələrində işləyən bütün xidmətçilər alçaqdabanlı ayaqqabılar geysinlər. Yəqin ki, siz də buna diqqət yetirmisiniz. Şübhəsiz ki, siz əlahəzrətin öz ayaqqabılarının dabanlarının başqa saray xadimlərinin dabanlarından bir drerr alçaq olduğunu da görmüsünüz (bir drerr bir düymün on dördə bir hissəsinə bərabərdir).

Bu iki partiya arasında ədavət o dərəcəyə çatıb ki, bir partiyanın üzvləri o biri partiyanın üzvlərinin evində yeyib- içməzdilər, onları dindirməzdilər. Biz bu fikirdəydik ki, Tremeksenlər və ya hündürdabanlılar sayca bizdən artıqlar, ancaq dövlət hakimiyyəti bütünlükdə bizim əlimizdədir. Bizi qorxudan budur ki, taxt-tacın varisi olacaq şahzadə həzrətlərinin bir dərəcəyə qədər hündürdabanlara hüsn-rəğbəti vardır. Onun çəkməsinin bir tayının dabanı hündürdür. Buna görə də o, bir az axsayır².

İndi budur, belə bir ədavət bizim dövlətimizi təqətdən saldığı bir zamanda, demək olar ki, əlahəzrətin imperatorluğu kimi böyük və qüdrətli bir imperatorluq olan Blefusku

¹ Swift Tremeksenlər və Slemeksenlər partiyası deyirkən, bir-birilə düşmən olan torilər və viqlər partiyasını nəzərdə tutur. Müəllif bu partiyalar arasında gedən mübarizənin mahiyyətə hündür və ya alçaqdabanlar uğrunda gedən mübarizədən ibarət olduğunu qeyd etməklə, göstərir ki, bu partiyalar arasındakı münafişələr və fikir ayrılığı o qədər də əhəmiyyətli olmayıb, dövlət həyatının əsas məsələlərinə aid deyildir. Liliputlar imperatorunun alçaqdabanlardan xoş gəlməsi, I Georqun taxta çıxdıqdan sonra, bütün toriləri hökumət idarələrindən qovmuş olan, viqlər partiyasına mənsub olmasına işarədir.

² Burada Uels şahzadəsinə işarə edilir; sonralar (1727-1760) kral II Georq adı ilə məşhur olmuş bu adam hansı partiyanı üstün tutmağı uzun müddət qət edə bilməmiş və öz sarayına gah viqləri, gah da toriləri dəvət etmişdir.

imperatorluğu bizi istila etməklə hədələyir. Doğrudur, siz söyləyirsiniz ki, dünyada başqa krallıqlar və elə dövlətlər var ki, orada sizin kimi nəhəng adamlar yaşayır. Ancaq bizim filosoflar buna çox şübhə edirlər. Onlar daha artıq buna inanırlar ki, siz ya aydan, ya da başqa bir ulduzdan düşsünüz. Axı heç bir şübhə yoxdur ki, yüz nəfər sizin boyda adam, ən qısa bir müddət içərisində əlahəzrətin ölkəsində olan bütün meyvələri və heyvanları yeyib qurtarar. Bundan başqa bizim salnamələrimiz var. Onlarda altı min aydan bəri baş verən bütün hadisələr təsvir edilir, ancaq iki böyük imperatorluq olan Liliputstan ilə Blefuskudan başqa ölkələrin mövcud olduğu barədə heç bir şey yazılmayıb.

Budur indi otuz altı aydan bəri, bu iki qüdrətli dövlət bir-birilə ən amansız bir surətdə müharibə edir. Bu müharibənin səbəbi bundan ibarətdir: hamıya məlumdur ki, ən qədim zamanlardan bəri, bişmiş yumurtanı alt tərəfdən sındırırlar. İndiki imperatorun babası hələ uşaq ikən, bir dəfə ona nahar vaxtı bişmiş bir yumurta veribləmiş. Uşaq yumurtanı qədim ümumi qayda ilə sındıranda, barmağını kəsibmiş. Onda uşağın atası, imperator bir fərman verib; bütün təbəələrini ən ağır cəza ilə hədələyərək, yumurtanı iti ucundan sındırmağı əmr edibmiş¹.

Fərman əhalini o qədər qəzəbləndiribmiş ki, bizim salnamələrdə yazıldığına görə, bu, altı üsyana səbəb olubmuş; bu

¹ Yumurtanın küt ucu tərəfdarları və iti ucu tərəfdarları partiyaları xristian dininin katolik və protestant məzhəblərinə ayrılışmış olan, dini taffiqanın satirik təsviridir. XVI əsrdə protestant və ya reformasiya hərəkatı birinci dəfə meydana gələn zaman din məsələləri ətrafında protestantlarla katoliklər arasındakı mübarizə, həqiqətən dövlət və təsərrüfat həyatının bütün sahələrinə Roma papasının və katolik kilsəsinin qarışmaq cəhdlərinə qarşı yönəldilən bir mübarizə idi. Sonralar protestantların fitvası ilə meydana gəlmiş olan dini müharibələr qurtarıqda və demək olar ki, bütün ölkələrdə itisadə və ictimai islahatlar yaradıldıqda, katoliklərlə protestantlar arasındakı mübahisələr dar çərçivəli dini münafişələrə çevrildi; Swiftin fikrincə, bu mübahisələr də yumurtanın küt ucu tərəfdarları və iti ucu tərəfdarları arasındakı fikir ayrılığı qədər əhəmiyyətsiz idi. (Swift dini məsələyə öz münasibətini "Çəllək nağılı" adlı kitabda daha müfəssəl ifadə edir).

üsyandır zamanı bir imperator həyatından, biri də taxt-tacından məhrum edilmiş. Blefusku padşahları daim bu üsyanları qızışdırıb, üsyan iştirakçılarını öz ölkələrində gizlədiblər¹. Hesab edildiyinə görə, on bir min nəfərə qədər mövhumatçını yumurtanı iti ucundan sındırmaqdan imtina etdikləri üçün edam cəzasına məhkum ediblər. Bu məsələ barədə yüz cildlərlə böyük kitablar yazılıb. Ancaq yumurtanı altından sındırmaq tərəfdarlarının kitabları daha çoxdan qadağan edilib və onların partiyası dövlət vəzifələrində işləmək hüququndan məhrum ediliblər.

Blefusku hökmdarları öz elçiləri vasitəsilə bizə neçə dəfə xəbərdarlıq ediblər. Onlar bizi təqsirləndirirlər ki, biz daim araya nifaq salırıq və böyük peyğəmbərimiz Lyüstroquun müqəddəs Blundekralının (məlum olduğuna görə, bu kitab liliputların "Quran"ıdır) əlli dördüncü fəsilə yazılmış əhkamını pozmuşuq. Amma bu ittiham heç də düz deyildir. Əhkamın əsl mətni belədir: "Bütün həqiqi etiqad sahibləri yumurtanı rahat sındırıla bilən ucundan sındırılmalıdır". Yumurtanın hansı ucunun – iti ucunun və ya alt tərəfinin rahat olub-olmadığını təyin etmək mənə, etiqad sahibinin öz şəxsi işidir². Nəhayət, bu məsələnin həll edilməsini imperatorluğun baş hakiminə tapşırmaq olar.

Müxtəsər ki, buradan qovulmuş yumurtanın altıncu tərəfdarları özlərinə Blefusku imperatorluğunda möhkəm bir sığınacaq tapıblar. Bu qaçqınlar oranın imperatorunu təcridən öz təsirləri altına alıb, onu bizim dövlətə müharibə elan etmək

dərəsində qızıdırıblar. İndi otuz altı aydır, müharibə davam edir, ancaq vuruşan tərəflərdən heç biri qəti qələbə qazanmaqla iftixar edə bilməz. Bu müddət ərzində biz otuz hər bə gəmi, saysız-hesabsız xırda gəmilər və otuz min ən yaxşı dənizçi və əsgər itirmişik. Güman edirlər ki, düşməni yeni bir donanma düzəldib, bizim torpağa qoşun çıxarmağa hazırlaşır. Buna görə də sizin qüvvət və cürətinizə tamamilə inanan imperator həzrətləri mənə tapşırıb ki, ölkəmizin həqiqi vəziyyətini sizə təsvir edim".

Mən katibdən xahiş etdim ki, acizənə hörmətimi imperatora yetirib, ona bildirsən ki, mən xarici təbəəsi olduğuma görə, yerli partiyalar arasındakı ədavətə qarışmamalıyam, amma imperatora xilas və azad edildiyim üçün borclu olduğuma görə, canımı əsirgəmədən onun ölkəsini düşməni hücumundan qorumağa hazırım.

¹ Həyatdan məhrum olan monarx deyirəkən, kral I Karl nəzərdə tutulur; o, vətənə xəyanət etməyə görə ingilis burjuva inqilabı zamanı (1649-cu il) xüsusi tribunaldan hökmü ilə edam edilmişdi. Tacını itirmiş monarx – kral II Yakovdur; o, 1688-ci ilin "Şanlı inqilabı" adlanan dövlət çevrilişi nəticəsində Fransaya qaçmışdı. Bir çox cəhətdən Blefusku padşahına bənzəyən Fransa kralı XIV Lüdovik (1643-1715) İngiltərəyə qarşı müharibəyə hazırlaşarkən həqiqətən İngiltərənin siyasi mühacirlərinə, xüsusən yakobinlərə himayəçilik etmişdi; çünki o, II Yakovu İngiltərənin qanuni kralı hesab edirdi.

² Bu sözlərlə Sviftin dini münasibətlərə öz münasibəti ifadə edilmişdir.

BEŞİNCİ FƏSİL

Müəllifin son dərəcə ağıllı bir tədbir sayəsində düşmənin hücumunun qarşısını alması. Ona yüksək rütbə verilməsi. Blefusku imperatoru elçilərinin gəlib sülh bağlamaq istəmələri.

Blefusku imperatorluğu Liliputstanın şimal-şərqində olan bir adadır. Bu iki dövləti bir-birindən səkkiz yüz yard enində dayaz bir boğaz ayırır.

Mən həmin bu adanın göründüyü sahilə heç bir vaxt getməmişdim. İndi isə bu yerlərdə görünmək mənə, heç də ağıllı bir hərəkət olmazdı.

Müharibə elan edildiyi vaxtdan bəri, hər iki imperatorluq arasında gediş-gəliş ölüm cəzası ilə qadağan edilib. Bizim imperator bununla kifayətlənməyib, heç bir gəminin Liliputstan limanlarından çıxmasına icazə vermirdi. Buna görə də blefuskulular mənim liliputlar arasında olmağımdan xəbərdar deyildilər. Bu, mənim düşmənin donanmasını tamamilə gözlənilmədən ələ keçirmək bərdə planlarıma uyğun idi. Buna görə də mən boğaz tərəfdəki sahilə gözə görünməməyə çalışdım. Çünki düşmənlər də məni görə bilərdilər.

Kəşfiyyatçılar bizə xəbər gətirdilər ki, Blefusku donanması boğazlardan birində hazır durub, yelkənlərini qaldırmaq üçün səmt küləyinin əsməsini gözləyir. Mən imperator ilə məsləhətləşib, öz məqsədimi təxirsiz yerinə yetirməyi qərara aldım.

Mən hər şeydən əvvəl dənizçilərdən boğazın dərinliyini soruşub öyrəndim. Onlar mənə söylədilər ki, onun dərinliyi, hətta qabarma zamanı da yetmiş qlyuqleffdən (altı Avropa futu qədər) artıq olmur. Sonra mən Blefusku ilə qarşı-qarşıya olan şimal-şərq sahilinə ehtiyatla gəlib, bir təpənin dalında uzandım. Limanda lövbər salıb duran düşmənin donanmasını durbinlə nəzərdən keçirdim. Donanmanın əlliyyə qədər hərbi gəmi və çox miqdarda nəqliyyat gəmisindən ibarət olduğunu gördüm.

Evə qayıdıb, əmr verdim ki, mənə ən yoğun kəndirlərlə çoxlu dəmir çubuq gətirsinlər. Onların kəndirləri bizim ciyə kimi, dəmir çubuqları isə corab mili boyda idi. Kəndirləri davamlı etmək üçün üç qat hördüm, dəmir çubuqları da üç-üç burub, uclarını qarmaq kimi aydım. Bu cür əlli qarmağı həmin miqdarda kəndirin ucuna bağlayıb, şimal-şərq sahilinə qayıtdım, kaftanımı, ayaqqabılarımı, corablarımı çıxarıb, əynimdə birçə meşin yarım kürk olduğu halda, qabarmasına yarım saat qalmış suya girdim. Əvvəlcə ayaqla getdim, sonra otuz yard qədər üzüdüm, axırda ayağım dənizin dibinə çatdı. Bütün bunları mən çox sürətlə etdim və yarım saatdan da az bir müddətdə düşmənin donanmasının durduğu limana çatdım.

Düşmənlər məni göran kimi, ələ qorxuya düşdülər ki, özlərini gəmilərdən suya atıb, sahilə doğru üzməyə başladılar. Orada otuz minə qədər adam yığışmışdı. Mən hazırladığım kəndirləri çıxarıb, hər gəminin burnuna bir qarmaq taxdım və hamısının ucunu bir yerə yığib düyünlədim. Bu əməliyyat zamanı düşmənin mənim üzərimə bulud kimi ox yağdırdı, onlardan bir çoxu mənim əllərimə və üzümə sancılırdı. Onlar məni yaman incidir və işləməyimə mane olurdu. Hər şeydən çox mən gözlərim üçün qorxurdum. Gözlərimi qorumaq üçün tədbir görməsə idim, yaqın ki, kor olardım. Mənə lazım olan xırda şeylər arasında gözlüyüm də vardı ki, bunu gizlin cibimdə saxlamışdım. Mən gözlüyümü taxıb möhkəm bağladım. İndi ciddi əngəl olma-

dan işimi görə bilərdim. Oxlar tez-tez gözlüyümün şüşələrinə dəyir, ancaq mənə zərər yetirmirdi.

Bütün qarmaqları taxıb qurtardıqdan sonra bir-birinə düyünlədiyim kəndiri əlimə alıb, gəmiləri çəkdim, ancaq birçə gömi də yerindən tərpənmədi. Gəmilər hamısı lövbərlərində möhkəm durmuşdu. Mən çox təhlükəli bir işə girişməli oldum. Gəmilərin dövrəsinə hərlənib lövbər kəndirlərini bıçaqla kəsdim. Bu zaman iki yüzə qədər ox mənim üzümə və əllərimə sancıldı. Sonra mən gəmiləri bağlamış olduğum kəndirləri yenidən əlimə yığıb, düşmənin ən iri, əlli hərbi gəmisini asanlıqla çəkib apardım.

Özlərini itirmiş blefuskulular mənim nə etmək istədiyimi xəyli müddət anlaya bilməmişdilər. Onlar mənim lövbər kəndirlərini kəsdiyimi görüb, elə güman etmişdilər ki, mən gəmiləri külək və dalğaların ixtiyarına buraxmaq, ya da onları bir-biri ilə toqquşdurmaq istəyirəm. Ancaq bütün donanmanı arxamca çəkib apardığımı gördükdə, onlar yaman təşvişə düşüb, ucadan acı-acı fəryad qopardılar. Onlarda ox mənzili uzaqlaşdıqda, mən durub, üzümə və əllərimə sancılmış oxları ehtiyatla çıxartdım və yerlərini məlhomlə ovdum. Sonra gözlüyümü çıxarıb, suyun çəkilməsini bir saat qədər gözlədim və boğazın ortasından ayaqla keçib, gəmilərlə birlikdə sağ-salamat Liliputstanın imperatorluq limanına gəldim.

İmperator və bütün saray adamları sahilə durub, bu böyük işin nəticəsini gözləyirdilər. Boğazın ortasında su xirtəyimə qədər çıxırdı. Odur ki, onlar məni görə bilmirdilər. Onlar yalnız böyük bir yarımdairə halında bizim sahilə gəlməkdə olan donanmanı görürdülər. İmperator bu fikrə gəlmişdi ki, yəqin mən batmışam və düşmən donanması müharibə məqsədilə ora yaxınlaşır. Ancaq onun bu qorxusu tezliklə yox oldu. Boğaz getdikcə dayazlaşır və mən suda daha aydın görünürdüm. Səsim sahilə eşidilə biləcək bir məsafəyə çatdıqda, mən gəmilərə bağladığım kəndirləri yuxarı qaldırıb, ucadan

çığdırdım: "Yaşasın Liliputstanın qüdrətli imperatoru!". Mən sahilə çıxdıqda böyük padşah mənə hər cür təriflər yağdırıb, oradaca məni ölkənin ən yüksək rütbəsi olan nardak rütbəsi ilə təltif etdi.

Ancaq padşahların şöhrətpərəstliklərinin hədd-hüdudu yoxdur. Əlahəzrət padşah çox istəyirdi ki, mən düşmənin bütün qalan gəmilərini də qəsb edəm. Görünür, o, bütün Blefuskun imperatorluğunu fəth etmək niyyətində idi. Blefuskunu öz naibi vasitəsilə idarə edərək, orada öz istədiyi qanun-qaydanı qura bilərdi, orada gizlənməmiş olan bütün yumurtanı altından sındırmaq tərəfdarlarını qırdıra və bütün blefuskuluları yumurtanı iti ucundan sındırmağa məcbur edərdi. Belə olduqda, o, bütün kainatın yeganə hökmdarı olacaqdı¹. Ancaq mən hər cür çalışırdım ki, imperatoru bu fikirdən daşındırım. Mən ona həm siyasi məqsədlərlə, həm də ədalət duyğusu ilə ağıla gələn bir çox dəlillər gətirdim. Nəticədə qəti olaraq bildirdim ki, heç bir zaman cürətli və azad bir xalqın qul edilməsinə alət olmağa razılıq verə bilmərəm.

Mənim bu cürətli və açıq bəyanatım imperator həzrətlərinin şöhrətpərəstlik xəyallarına tamamilə zidd idi. Onun planlarının yerinə yetirilməsinə boyun qaçırmağımı mənə əsla bağışlaya bilməzdi. İmperator dövlət şurasının iclasında bunu çox nəzakətlə mənə eşitdirdi. Şuranın ən ağıllı üzvləri görünür ki, mənim tərəfimdə idilər, lakin onlar bunu yalnız sükkutla ifadə edirdilər. Mənim gizlin düşmənlərim isə əllərinə düşən bu fürsətdən istifadə etməyə tələsib, əleyhimə bir çox

¹ İspaniya irsi uğrunda müharibədə İngiltərənin baş komandanı hersoq Malboro (Çörçill) Fransada bir sıra qəti qələbələr qazanmışdı; tarixçilərin fikrincə, təzyiqliq davam etdirilsəydi, bu qələbələr Fransanın tamamilə itaət altına alınmasına səbəb olardı. Lakin uzun sürən müharibənin törədiyi sıxıntılar o qədər dözülməz idi və xalq kütlələrinin hiddət və qəzəbi o dərəcəyə çatmışdı ki, müharibənin davam etdirilməsinə tərəfdar olan viflər nazirliyi 1710-cu ildə istefa verməyə məcbur oldu. Lord Bolinbrokun başçılıq etdiyi torilərin yeni nazirliyi Malboronu Fransadan geri çığdırdı və tez sülh müqaviləsi bağladı. Quilliver burada və sonra da bir çox cəhətdən Bolinbroka bənzəyir.

mülahizələr söyləyirdilər. O vaxtlar padşah həzrətləri və mənə düşmən olan nazirlər əleyhimə amansız bir fitnəyə başladılar. Heç iki ay keçməmiş, onlar öz fəsadları ilə məni az qala məhv edəcəkdilər. Beləliklə, padşahlara göstərilən ən böyük xidmətlər də, onların nəzərində, tamahkarlıqlarına alət olmaqdan imtina etdikdə puç olurmuş.

Mənim təsvir edilən şücaətimdən üç həftə sonra Blefusku imperatorundan sülh təklifi ilə təntənəli bir elçi heyəti gəldi. Elçilər hər cəhətdən güzəştə getdilər və bir neçə gün sonra bizim imperator üçün çox əlverişli sülh müqaviləsi imzalandı.

Bu heyət altı nəfər elçi və beş yüz nəfərə qədər məyyətdən ibarət idi. Bu dəstə çox dəbdəbəli olub, padşahın əzəmətinə və onların vəzifələrinə tamamilə uyğun idi. Sülh danışıqlarında mən də bir dərəcəyə qədər iştirak etdim. Sarayda olan həqiqi və ya yalnız zahiri nüfuzum sayəsində mən elçilərə xeyli yardım etdim. Danışıqlar qurtarıqdan sonra elçilər onlara rəğbət bəslədiyimi görüb, cürətim və alicənablığım haqqında bir çox xoş sözlər söylədilər, imperatorun adından məni onların ölkəsini ziyarət etməyə çağırdılar. Nəhayət, onlar mənim insani heyratə gətirən gücüm barədə çox sözlər eşitdiklərini söyləyib, xahiş etdilər ki, onlara öz gücümü nümayiş etdirim. Mən onların arzularını yerinə yetirməyə şadlıqla razı olub, bir neçə qəribə oyun göstərdim və onlar buna çox heyrat etdilər.

Onlardan ayrıldıqda xahiş etdim ki, öz şücaəti ilə haqlı olaraq bütün dünyanı heyran etmiş əlahəzrət hökmdarlarına mənim dərin hörmətimi bildirsinlər və öz vətənimə qayıdarkən, hər necə olsa, şəxsən onun hüzuruna gedib, özümü ona təqdim edəcəyimi söyləsinlər.

Bundan sonra öz imperatorumuzla ilk görüşümdə hörmətə xahiş etdim ki, mənə Blefusku padşahını ziyarət etməyə icazə versin. İmperator razılıq verdi; ancaq mənimlə çox soyuq rəftar etdi. Mən bu soyuqluğun səbəbini xeyli müddət anlaya bilmədim. Axırda əyanlardan biri işin nə yerdə oldu-

ğunu mənə söylədi. Məlum oldu ki, Filmnap və Bolqolam elçilərlə görüşümü imperatora mənim üçün ən namünasib bir şəkildə təsvir edibləmiş. Öz-özümə aydındır ki, onların bütün söylədikləri yalan idi. İmperatorun hüzurunda mənim vicdanım tərtəmiz idi¹. Bu zaman mən ilk dəfə hələ tutqun bir şəkildə olsa da, nazirlərin necə adamlar və saray hayatının nə demək olduğunu anlamağa başladım.

Bunu qeyd etmək lazımdır ki, elçilər mənimlə tərcüməçi vasitəsilə danışırdılar. Blefuskuluların dili ilə liliputların dili arasında iki Avropa xalqının dilləri arasında olduğu kimi bir fərq var. Həm də bu millətlərdən hər biri öz dilinin qədimliyi, gözəlliyi və ifadəli olması ilə öyünür, öz qonşularının dilinə açıq-aşkar həqarətlə baxırlar. İmperatorumuz düşmən donanmasını ələ keçirərək, üstün bir vəziyyətdə olduğumuzdan istifadə edib, Blefusku elçilərini öz etimadnamələrini liliput dilində təqdim etməyə və müzakirələrini də bu dildə aparmağa məcbur etmişdi.

Yeri gəlmişkən, qeyd etmək lazımdır ki, iki dövlət arasında olan geniş ticarət münasibətləri, qonşu dövlətdən qaçıb gələn adamlara həm Liliputstan, həm də Blefusku tərəfindən göstərilən qonaqpərvərlik, eləcə də əsilzadə cavanları dünyanı görmək, insanlara heyət və adətləri ilə tanış olmaq üçün xaricə göndərmək adətə nəticəsində, burada hər iki dildə danışımaran təhsil görmüş bir əsilzadəyə, dənişciyə və dəniz kənarı səhərlərdə yaşayan tacirə az-az rast gəlmək olar. Bir neçə həftədən sonra Blefusku imperatoruna öz hörmətimi izhar etmək üçün getdiyim zaman mən də bunun şahidi oldum.

Bir qədər keçdikdən sonra məlum oldu ki, oraya getməyimin mənə xeyri olub. Düşmənlərin kin və qəzəblərindən mənim üçün böyük bir fəlakət hazırlayıblarmış. Ancaq bu barədə sonra danışıcağam.

¹Burada Bolinbrokun Fransa hökuməti ilə gizli danışıq aparmaqda Uolpöl tərəfindən ittiham edilməsinə işarə edilib; o zaman İngiltərə hələ Fransa ilə müharibə vəziyyətində idi. Bolinbrok təqibdən canını qurtarmaq üçün fransaya qaçmış və bir çox illər qütbətdə yaşamağa məcbur olmuşdur.

ALTINCI FƏSİL

Liliputstan əhalisi; onlarda elm, qanunlar və adətlər; uşaqların tərbiyə sistemi. Müəllifin bu ölkədəki yaşayış tərzini. Onun bir əyan xanununun şərafətini qoruması.

Mən Liliputstanın ətrafı təsvirinə xüsusi bir tədqiqat məsəri həsr etmək fikrindəyəm. Ancaq bununla belə, bir ölkə və onun əhalisi barədə indidən bir qədər məlumat verməyi lazım bilirəm.

Yerlilərin orta boyu altı düymdən azacıq uzundur. Bütün heyvan və bitkilərin də boyu buna tamamilə uyğundur: məsələn, orada at və öküzlərin boyu dörd və ya beş düymdən, qoyunlarınkı isə bir yarım düymdən uca olmaz. Qazları bizim sərçə boydadır. Xırda heyvanları, quşları və həşəratları isə mən, demək olar ki, gözlə seçə bilmirdim. Ancaq təbiət liliputların gözlərini ətrafındakı şeylərə uyğun yaratmış və onlar ancaq yaxın məsafəni çox yaxşı görürlər. Onların gözlərinin itiliyinə bir misal göstərim: mən, bizim milçəkdən böyük olmayan bir torağayın tüklərini ütən bir aşıpaşa və gözəgörməyən iynənin gözüne ipək sap keçirən bir qıza tamaşa etməkdən böyük ləzzət alardım. Liliputstanda ən böyük ağac yeddi futdan hündür deyildir; mən böyük padşahlıq parkında olan ağacları nəzərdə tuturam. Mənim əlim bu ağacların təpəsinə güclə çatırdı. Bütün başqa bitkilər də buna

uyğun ölçüdədir, ancaq mən bunu hesablamayı oxucunun öz öhdəsinə buraxıram.

İndi mən xalqın içərisində çoxdan bəri hər sahədə inkişaf etməkdə olan elm və fənn haqqında yalnız qısaca məlumat verməklə kifayətlənəcəyəm. Ancaq diqqəti onların çox orijinal yazı yazmaq tərzinə cəlb edirəm; liliputlar avropahılar kimi bu sayaq soldan sağa yazmırlar;

Inmuablement, Incomparablement

Ərəblər kimi bu sayaq - sağdan sola yazmırlar;

لم يتم الدين كمنوا حتى لا يكفون عن وجوههم التار ولا
لهودهم ولا هم بصرون

Çinlilər kimi bu sayaq - üstədən aşağı yazmırlar;

頭 西
內 城
屬 司
史 艾
嗣 志

Onlar ingilis xanımları kimi səhifəboyu köndələnə, səhifənin bir küncündən o biri küncünə yazırlar.

Liliputlar ölümlərini qəbirə başaşağı qoyub dəfn edirlər. Onlar inanırlar ki, ölümlər on bir min aydan sonra diriləcəklər.

O vaxta qədər isə yer (liliputlar yerin yastı olduğunu güman edirlər) başı aşağı çevriləcək, ölümlər də dirildikdə düz ayaq üstə durmuş olacaqdır. Alimlər bu etiqadın mənasız olduğunu təsdiq edirlər. Ancaq qara camaat arasında bu adət indiyə qədər də davam edir.

Bu imperatorluqda çox qəribə qanun və adətlər var. Bu qanun və adətlər mənim əziz vətənimin qanun və qaydalarına tamamilə zidd olmasaydı, mən onları müdafiə edərdim. Ancaq arzu edərdim ki, bu qanun-qaydalara işdə də ciddi surətdə əməl edilsin. Hər şeydən əvvəl xəbərcilər barədəki qanunu göstərdim. Bütün dövlət cinayətlərinə görə burada adamları çox ağır cəzalandırırlar. Ancaq müttəhim məhkəmədə müqəssir olmadığını sübut edərsə, ona şər atmış adam təxirsiz olaraq rüsvayçılıqla edam edilir və saf çıxmış adamın xeyrinə vaxtını itirməsi, məruz qaldığı təhlükə, həbsxanada qaldığı müddətdə çəkdiyi məhrumiyətlər üçün və müdafiəyə sərf etdiyi məxaric böhtançıdan cərimə kimi alınır. Bu cərimə həqiqi miqdardan dörd qat artıq olur. Şər atan adamın əmlakı cəriməyə kifayət etmədikdə çatışmayan məbləğ dövlət xəzinəsindən verilir. Bundan əlavə, imperator azad edilmiş adamı öz lütfünün əlaməti olan bir ictimai nişanla mükafatlandırır. Onun günahsız olduğu bütün ölkədə elan edilir.

Liliputlar fırıldaqçılığı oğurluqdan da ağır bir cinayət sayırlar. Buna görə də yalnız tək-tək hallarda ola bilər ki, fırıldaqçını ölümlə cəzalandırmasınlar. Onlar bu fikirdədirlər ki, adam müəyyən dərəcədə ehtiyatlı, sayıq və bir qədər də sağlam düşüncə sahibi olsa, öz malını oğrudan qoruya bilər; ancaq mahir fırıldaqçıdan qorunmaq mümkün deyildir. Onlarda bütün ticarət alver edənlərin bir-birinə qarşılıqlı surətdə etibar etməsi əsasında qurulub. Buna görə də qanun ticarət işlərində hər cür adamaldatma və hiylə işlətməyi ciddi surətdə təqib

etməlidir. Belə olmasa, sədaqətli tacir həmişə zərərli çıxar, fırıldaqçı və hiyləgər adamlar isə bütün qazanca sahib olurlar.

Bir dəfə mən padşahın hüzurunda bir canı üçün minnətçi olmuşdum. Onun təqsiri bundan ibarət idi ki, öz ağasının etibarnaməsi üzrə çoxlu miqdarda pul alıb, mənim səmimiyyətimə və qaçmaq istəmişdi. Mən onun cəzasının yüngülləşdirilməsini xahiş edəndə, imperatora demişdim ki, burada yalnız etibardan pis istifadə məsələsi vardır. Müqəssiri müdafiə etmək üçün məhz onun cinayətini ağırlaşdıran bir cəhəti, yəni etibara xəyanət etməyi mənim dəlil göstərməyim imperatoru son dərəcə təəccübləndirdi. Boynuma alıram ki, buna mən heç bir cavab verə bilmədim: sadəcə, belə bir mülahizə söylədim ki, müxtəlif xalqların adətləri də müxtəlifdir. Bu zaman mən yaman pərt olmuşdum.

Biz adətən mükafat və cəzanı dövlət maşınına hərəkətə gətirən başlıca yaylar hesab ediriksə də, ancaq bu qayda yalnız Liliputstanda ciddi bir surətdə yerinə yetirilir. Yeddi ay ərzində ölkənin adətlərinə doğru-dürüst əməl etdiyi sübut edən hər bir adam özü də orada müəyyən imtiyazlar almağa haqq qazanır. Dövlət vəsaitindən ona müəyyən pul mükafatı verilir. Bundan başqa, o, snilpel, yəni qanunlara əməl edən adam rütbəsi qazanır. Bu rütbə onun familiyasına əlavə olunursa da, övladlarına keçmir. Mən liliputlara bizim ölkədə vətəndaşların qanunu gözləməsinin yalnız cəza qorxusu ilə təmin edildiyini, qanunları doğru-dürüst gözləmək üçün heç bir mükafat verilmədiyini danışdıqda, liliputlar bunu bizim idarə üsulumuz üçün ən böyük bir nöqsan saydıqlarını söylədilər. Buna görə də buradakı məhkəmə müəssisələrinə ədalət altı gözlü bir qadın surətində təsvir olunur. Bu qadının ikisi qabaqda, ikisi arxada və hər yanında bir gözü var ki, bu da sayıqlıq təmsalidir. Onun sağ əlində qızıl ilə dolu ağzı açıq bir

kisə, sol əlində isə qın içində bir qılınc var; bunun mənası belədir: o, cəzalandırmaqdan artıq mükafatlandırmağa hazırdır¹.

Hər bir vəzifəyə namizəd seçdikdə, adamın zehni istedadından artıq əxlaqi sifətlərinə fikir verilir. Liliputlar belə bir fikirdədirlər ki, orta dərəcədə zehni inkişafa malik olan hər bir adam, bu və ya digər vəzifəyə qabildir. Axı, tale ictimai işləri idarə etməyi hələ heç bir zaman elə dərin və mürəkkəb bir sirrə çevirməyi nəzərdə tutmamışdır ki, bu sirri yalnız bir əsrdə üç nəfərdən artıq doğulmayan böyük dahilər həll edə bilsinlər. Əksinə, liliputlar bu fikirdədirlər ki, doğruluq, yumşaqılıq və başqa bu kimi sadə, xoş sifətlər təcrübə və xeyirxahlıqla birlikdə hər bir insanı öz vətəninə xidmətkar bir adam edir. Belə bir adam xüsusi bilik tələb edən vəzifələrdən başqa, hər bir vəzifəni tuta bilər. Onların rəyinə görə, ən yüksək zehni istedad əxlaqi ləyaqəti əvəz edə bilməz. Onlar deyirlər: “Mühüm vəzifələri belə istedadlı adamlara tapşırmaqdan təhlükəli bir şey yoxdur. Xeyirxah məqsədlər güdən bir adamın cəhalətindən əmələ gələn səhvi həmişə asanlıqla düzəltmək olar. Amma öz nöqsanlarını gizlətməyi və heç bir cəza görmədən bunlara uymağı bacarmaq qabiliyyətinə malik olan bədnəyyət bir adamın fəaliyyəti ictimai mənafe üçün çox böyük bir təhlükədir”.

Mən öz təsvirimdə ölkənin köhnə, ən qədim adət və qanunlarını nəzərdə tuturam. Onlardan bir çoxu indi demək olar ki, unudulub. Bir çox başqa ölkələrdə olduğu kimi, indi Liliputstanda da əxlaq kökündən pozulub. Bu da xalqın əslini itirməkdə olmasının bir əlamətidir. Məsələn; yüksək dövlət vəzifələrinə mahir kəndirbazları təyin etmək və ya ağacın üstündən çox zirikliklə hoppanan, ya da onun altından sü-

¹ İlgiltərənin bir çox məhkəmə müəssisələrində yunanların ədalət ilahəsi olan Fəmidanın şəkilləri vardır. Adətən Fəmidanı gözləri bağlı bir əlində yalın qılınc, o biri əlində isə ədalət tərəzisi tutmuş şəkildə təsvir edirlər. Liliputların sayıq və gözüaçıq ədalət timsalı, istehza təriqili, gözübağlı Fəmidaya qarşı qoyulur.

rünüb keçən adamlara xüsusi nişanlar vermək kimi eybəcər adət ilk dəfə hökmlənlik edən imperatorun babası tərəfindən tətbiq edilmişdi.

Liliputlarda yaxşılıq bilməmək cinayət sayılır. Liliputlar deyirlər: “Hətta yaxşılığını gördüyü bir adama da pislilik etməyi bacaran şəxs, yəqin ki, heç bir yaxşılıq görmədiyi bütün başqa adamları özünə düşmən bilir. Buna görə də belə adam ölümə layiqdir”.

Onların ailəyə, uşaqlara, ata-ana arasındakı münasibətlərə baxışları da bizimkindən xeyli fərqlidir. Liliputlar belə hesab edirlər ki, uşaqların tərbiyəsini cəmiyyət və hökumət öz üzərinə götürməlidir. Odur ki, hər bir səhərdə xüsusi tərbiyə müəssisələri təşkil edilib ki, hamı iyirmi aylığa çatmış uşaqlarını ora verməyə məcburdur.

Bu məktəblərdə şagirdlərin təlim və tərbiyəsi, onların tərkibindən asılı olaraq müxtəlifdir. Oğlan və qızlar üçün adlı-sanlı adamların və varlıların, peşəkarların və yoxsulların uşaqları üçün ayrı-ayrı məktəblər var. Məktəbləri təhsil görmüş təcrübəli müəllimlər idarə edirlər. Bunlar uşaqları ata-analarının ictimai vəziyyətinə və onların öz qabiliyyəti və meyllərinə uyğun olan işlərə hazırlayırlar.

Mən əvvəlcə oğlan uşaqları, sonra da qızlar üçün olan tərbiyə müəssisələri haqqında bir neçə söz deyəcəyəm.

Nəcəbətli və ayan uşaqlarına məxsus tərbiyə müəssisələri nüfuzlu və təhsilli müəllimlərin idarəsi altındadır. Uşaqların geyimləri və yeməkləri sadə, adidir. Onlar namuslu ədalətli və cürətli olmaq ruhunda tərbiyə edilməklə, onlarda təvəzökarlıq, məhrəbanlıq, dini hisslər, vətənpərvərlik və inkişaf etdirilir. Onlar həmişə məşğuldurlar. Yeməyə və yatmağa çox az vaxt verilir. İstirahət və bədən tərbiyəsinə gündə iki saat ayrılır. Qalan vaxt isə təlim və tədrisə sərf olunur. Uşaqları dörd yaşına qədər xidmətçilər geyindirib-soyundururlar. Ancaq dörd yaşından başlayaraq, bunu onlar özləri edirlər. Uşaqlara heç bir

vaxt xidmətçilərlə danışmağa icazə verilmir. İstirahət zamanı onlar həmişə mürəbbinin və ya köməkçinin nəzarəti altında olurlar. Beləliklə, onlar hər cür dedi-qodu, axmaq cəfəngiyat və pis təsirlərdən qorunmuş olurlar. Ata və analara ildə yalnız iki dəfə uşaqları ilə görüşməyə icazə verilir. Hər görüş bir saatdan artıq davam etmir. Onlar uşaqlarını bir görüşəndə, bir də ayrılanda öpə bilərlər. Görüş zamanı mürəbbi həmişə onların yanında olur. O nəzarət edir ki, ata-analar uşaqlarla pıçıldaşmasınlar, onlara cürbəcür nəvazişli sözlər söyləməsinlər, oyuncaq, şirniyyat və sairə bu kimi şeylər gətirib verməsinlər.

Orta mülkədarların, tacirlərin və peşəkarların uşaqları üçün olan tərbiyə müəssisələri də belə qurulub. Bütün fərq bundan ibarətdir ki, peşəkar olacaq uşaqlara on bir yaşından başlayaraq, peşə öyrədilir. Əyan uşaqları isə ümumi təhsilə on beş yaşına qədər davam edirlər. Qeyd etmək lazımdır ki, yuxarı yaşlı məktəblilər üçün məktəb rejimi bir qədər yumşaldılır.

Qızlar üçün olan tərbiyə müəssisələrində adlı-sanlı ailələrin qızları demək olar ki, oğlanlar kimi tərbiyə edirlər. Ancaq xidmətçi kişilər əvəzinə onları əxlaqlı dayələr geyindirib-soyundururlar. Bu zaman həmişə ya mürəbbiyə, ya da köməkçi onları yanında olur. Dayələrə qızlar üçün cürbəcür qorxulu və ya axmaqasına nağıllar danışmaq, sarsaq oyunlar çıxarmaq çox ciddi surətdə qadağan edilir. Bu qaydanı pozmaqda müqəssir olan dayə camaat arasında üç dəfə qamçı ilə döyülür, bir il həbsə alınır, sonra isə həmişəlik ölkənin ən uzaq bir guşəsinə sürgün edilir. Belə bir tərbiyə sistemi sayəsində Liliputstanda cavan xanımlar da kişilər kimi qorxaqlıqdan, axmaqlıqdan çəkinir, təmizlik və səliqədən başqa hər cür bəzək-düzəyə nifrət edirlər. Mən qızlarla oğlanların tərbiyəsi arasında heç bir mühüm fərq görmədim. Yalnız qızlar üçün bədən tərbiyəsi bir qədər yüngüldür və fənn kursları çox geniş deyil; bunun müqabilində qızlara evdarlıq öyrədirlər;

çünki Liliputstanda belə hesab edirlər ki, yüksək siniflərdə də arvad kişinin düşüncəli və mehriban yoldaşı olmalıdır. Qız on iki yaşa, yəni oranın adətinə görə ərə getmək yaşına çatanda, ata-anaları və ya qəyyumları onları öz evlərinə aparırlar. Bu zaman cavan qızın öz yoldaşları ilə vidalaşması çox az-az hallarda ağlaşmasız keçir.

Aşağı siniflərdən olan qızlar üçün tərbiyə müəssisələrində onlara cürbəcür işləri öyrədirlər. Peşə ilə məşğul olacaq qızlar tərbiyə müəssisəsində yeddi yaşına, başqaları isə on bir yaşına qədər qalırlar.

Kəndlilər və kənd fəhlələri öz uşaqlarını evlərində tərbiyə edirlər. Onlar əkinçiliklə məşğul olduqlarından, hökumət onların təhsili işinə xüsusi əhəmiyyət vermir. Xəstələr və qocalar xeyriyyə müəssisələrində saxlanılır. İmperatorluqda dilənçilik deyilən şey yoxdur.

Ancaq ola bilər ki, maraqlanan oxucular mənəim bu ölkədə necə yaşadığımı və nə ilə məşğul olduğumu bilmək istəyirlər. Axı, mən doqquz ay on üç gün orada qalmışam.

Mən əl işini həmişə xoşlamışam. Odur ki, burada dülgərlik sənətindəki vərdişlərim mənəim xeyli işimə yaradı, padşahlıq parkının ən iri ağaclarından mən özüm üçün xeyli rahat bir stol və stul hazırlaşdım.

İki yüz dərzi qadın mənəim üçün köynək, yorğan-döşək və süfrə tikmək əmri verilmişdi. Bunlar ölkədə olan ən möhkəm və qalın kətanədən tikilməli idi. Ancaq bu kətan bizim ən zərif kiseyimizdən də nazik idi. Buna görə dərzi qadınlar parçanın davamlı olması üçün bir neçə qat parçanı üst-üstə sıyrımalı olmuşdular. Onların ən iri kətan parçasının uzunluğu üç fut, eni isə üç düym idi. Mən yerə uzandım ki, dərzi qadınlar ölçünü götürə bilsinlər. Bir tikici qadın mənəim boğazımın, o birisi isə dizimin yanında durdu. Onların hərəsi ipin bir ucundan tutub çəkildilər, üçüncüsü isə bir düym uzunluğunda olan xətkəşlə ipin uzunluğunu ölçdü. Sonra onlar mənəim sağ əlimin baş

barmağını ölçdülər. Onlara daha bir şey lazım deyildi. Onlar beləyin dairəsinin baş barmağını dairəsindən iki qat, boyun dairəsinin isə beləyin dairəsindən iki qat artıq olduğunu bildiklərindən, mənim üçün əynimə yaxşı gələn alt paltarı tikdilər. Onlar üçün nümunə olaraq, mən köhnə köynəyimi səliqə ilə yerə sərmişdim.

Elo həmin vaxtda üç yüz dərziyə mənim üçün kostyum tikmək də tapşırılmışdı. Mən dizi üstə oturdum. Dərzilər çiynimə nərdivan qoydular. Onlardan biri bu nərdivanla çiynimə çıxıb, boğazlığımdan aşağı şaquli bir ip salladı, beləliklə, o, kaftanın uzunluğunu təyin etdi. Qollarımı və belimi özüm ölçdüm. Şəhərdə heç bir elə ev tapılmadı ki, mənim kostyumumun hissələrini orada yerə sərə bilsinlər. Buna görə, dərzilər mənim qaldığım qərsdə işləməli oldular. Kostyum zahiri cəhətdən ingilis xanımlarının kürbəcür parçalardan tikdikləri qurama yorğanlara bənzəyirdi. Ancaq buradakı parçalar hamısı bir rəngdə idi.

Mənim xörəyimi üç yüz əspaz bişirirdi. Onlar öz ailələri ilə birlikdə mənim evimin yanında tikilmiş kiçik və rahat bəraklarda yaşayırdılar. Mənə hərəsi iki cür yeməkdən ibarət səhər, günorta və axşam yeməyi bişirməyə məcbur idilər. Mən iyirmi xidmətçini götürüb, stolun üstünə qoyurdum. Onların yüz nəfər yoldaşı aşağıda döşəmə üzərində işləyirdi. Bəziləri yemək daşıyır, bəziləri çiyinlərində şərab və sair içki ilə dolu çəlləklər gətirirdilər. Stol üstündəki xidmətçilər Avropada quyudan su ilə dolu vedrədən çəkdikləri kimi, təkərli qarqaralarla onları məharətlə stolun üstünə qaldırırdılar. Onların gətirdikləri hər dolu boşqabı bir dəfəyə ağzıma boşaldıb, hər şərab çəlləyini bir uduma içirdim. Buradakı qoyun əti bizimkindən dadsızdır. Amma mal əti çox ləzzətlidir. Bir dəfə mənə elə bir qabırğa rast gəldi ki, onu üç tikayə bölməli oldum. Ancaq bu, müstəsna bir hal idi. Bizdə torağayları yedikləri kimi, mal ətini sümükqarışq yediyimə baxan xidmətçilər

heyrət edirdilər. Bunların qaz və hinduşkalarını mən adətən, birdəfəyə ağzıma qoyub yeyirdim. Düzünü söyləmək lazımdır ki, buranın quşları bizimkilərdən çox dadlıdır. Xırda quşların yirmisini-otuzunu birdəfəyə bıçağın ucuna keçirib yeyirdim.

Əlahəzrət imperator yaşayış tərzim barədə kürbəcür rəvayətlər eşitdiyindən bir dəfə bildirmişdi ki (o, belə buyurmaq lütfində olmuşdu), şövkətli arvadı və gənc şahzadə qız və oğlanları ilə birlikdə mənimlə birlikdə nahar etməyi özü üçün səadət hesab edir. Onlar gəldikdə, mən onları da qarşımdakı stolda, bəzəklə qoltuq kürsülərində yerləşdirdim. Onların dörd bir tərəfində şəxsi keşikçilər durmuşdu. Qonaqlar arasında əlində ağ dövlət əsası tutmuş dövlət xəzinəsinin baş müdiri lord¹ Flimnap da var idi. O, mənə acıqlı-acıqlı baxırdı, ancaq mən özümü elə göstərirdim ki, guya onun baxışlarını seçmirəm və öz əziz vətənimin şərəfinə buradakı saray əhlinin heyrətini daha da artırmaq üçün həmişəkəndən də çox yeyirdim. Mənim belə güman etməyə haqqım var ki, əlahəzrətin bu ziyarəti məni onun gözündən salmaq üçün Flimnapın əlində bir vasitə olmuşdu. Flimnap mənə bu qarabaq adamdan gözlənə biləcəyindən xeyli artıq bir nəzakət göstərirdisə də, əslində o, həmişə mənə düşmən olub. O, imperatorluq xəzinəsinin pis vəziyyətdə olduğunu imperatorun nəzarinə çatdırdı. O dedi: "Biz yüksək faizlə borc almaq məcburiyyətindəyik. Bizim pullar qiymətdən düşür. Halbuki, Dağ boyda Adamın saxlanılması əlahəzrətə indiyədək bir milyon spruqdan da yuxarı oturb (spruq liliputların ən iri qızıl pullarıdır; bu, ən xırda balıq pulu boydadır)." Axırda əlavə etdi ki, ilk fürsət düşən kimi imperator məni ölkədən kənar edərsə, çox ağıllı bir iş görmüş olar.

Günahsız ola-ola, mənim üstümdə əziyyəət çəkmiş hörmətli bir xanımın adını təmizə çıxarmağı özümə borc bilirəm.

¹ Xəzinənin baş müdiri lord – maliyyə naziri deməkdir.

Xəzinənin baş müdiri qəlbəqaralığından öz arvadını mənə qışqarırdı. Dedi-qoduçular ona çatdırmışdılar ki, onun hörmətli arvadı guya coşqun bir məhəbbətlə mənə bənd olub. Söz çıxarıblarmış ki, guya o, xəlvətcə mənim yanına gəlirmiş. Bu dedi-qodu sarayda böyük hay-küyə səbəb olmuşdu. Mən təntənəli bir surətdə bəyan edirəm ki, bütün bunlar ən həyasız iftira və böhtandır. Doğrudan da həmin hörmətli xanım mənə dostcasına münasibət bəsləyirdi və dəfələrlə mənim yanına gəlmişdi. Ancaq bunu həmişə açıq-aşkar etmişdi. Həm də karetda onunla üç nəfər: bacısı, qızı və rəfiqəsi olardı. Mənim yanına başqa saray xanımları da gəlib-gedirdilər. Mən öz xidmətçilərimi buna şahid çağırıram; qoy onlardan birçəsi söyləsin görək, heç mənim qarımında elə bir kareta görüblərimi ki, içindəkinin kim olduğunu bilməsinlər? Mənim evimə bir kareta yaxınlaşdıqda xidmətçim həmişə kimin gəldiyini mənə xəbər verərdi. Mən həmin saat qarşıya çıxardım. Gələn adamla hörmətlə salamlayıb, karetanı iki atı ilə birlikdə götürüb, (əgər altı at qoşulmuş olardısa, sürücü həmişə dördünü açardı) stolun üstünə qoyardım. Bir bədbəxtlik üz verməsin deyə, mən əvvəlcədən stolun kənarına beş düymə hündürlüyündə bir taxma məhəccər taxardım. Çox vaxt mənim stolumun üstündə dörd kareta olardı ki, bunların içərisində gözəl xanımlar əyləşərdilər. Özüm isə stulumda oturub, onlara sənə əylərdim. Mən bir karetdakı xanımlarla söhbət etdikdə, o biri karetdakı stolun üstündə aram-aram dövrə vurardı. Yeməkdən sonrakı saatlarımdan çoxunu mən beləcə, söhbətlərlə çox xoş keçirərdim. Nə Flimnap, nə də onun casusları olan Krestril və Drenlo (əllərindən nə gəlsə etsinlər, mən onların adlarını çəkəcəyəm) heç bir zaman, heç bir kəsin mənim yanına xəlvətcə gəldiyini sübut edə bilməzlər. Yalnız birçə dəfə dövlət katibi Reldresel yanına gizləncə gəlmişdi. Ancaq əvvəldən dediyim

kimi o da əlahəzrət imperatorun xüsusi əmrilə belə hərəkət etmişdi.

Bəlkə də bu mənasız hadisə haqqında uzun-uzadı danışmağa dəyməz. Amma işin içində bir ayan xanımın namus məsələsi var. Bundan başqa öz adımdan təmiz qalması da mənim üçün çox qiymətlidir. Axı mən nardak adı qazanmaq şərafinə nail olmuşam ki, xəzinənin baş müdiri Flimnapın özünün də belə bir adı yoxdur. Hamıya məlumdur ki, o, yalnız qlümqlümdür; bu ad isə mənim rütbəmdən, bizdə markiz dərəcəsi hersoqdan aşağı olduğu qədər aşağıdır. Ancaq mən etiraf etməyə razıyam ki, o, tutduğu vəzifəyə görə məndən yüksəkdə durur. Hər nə isə, bu dedi-qodular gedib, Flimnapın qulağına çatmış, bir müddət arvadı ilə onun arasını vurub, mənə qarşı olan kin və qəzəbini bir qat daha artırmış. Ancaq o, belə dedi-qodunun yalan olduğuna inanıb, bir az sonra arvadı ilə barışmışdı, mən isə həmişəlik onun gözündən düşmüşdüm. Bir az sonra mən hiss etməyə başladım ki, imperatorun da mənə olan münasibəti çox dəyişib, xarablaşıb. Bunda təəccüblü heç bir şey yox idi; çünki əlahəzrət imperator öz sevimlisinin təsiri altında idi.

YEDDİNCİ FƏSİL

Müəllifin, onu dövlətə xəyanətdə təqsirləndirmək istədiklərindən xəbər tutması. Blefuskuya qaçmaq tədbiri. Orada qəbul edilməsi.

İndi mən bu ölkəni necə tərک etdiyimi danışmalıyam. Lakin əvvəlcə son iki ay ərzində mənə qarşı törədilən gizlin fitnə-fəsaddan oxucunu xəbərdar etməyi lazım bilirəm.

Mən sakit və yoxsul bir adam olduğumdan, Liliputstana gəlib çıxmamışdan əvvəl kral sarayını görməmişdim. Doğrudur, böyük padşahların adətləri barədə çox eşitmiş və oxumuşdum. Bununla bərabər, heç güman etməzdim ki, bu uzaq ölkədə də hökmdarların adət və xasiyyətləri dövlət işlərinin gedişinə bu dərəcədə dəhşətli təsir edə bilər. Mənə elo gəlirdi ki, burada Avropadakı idarə üsullarından tamamilə başqa üsullar hakimdir.

Mən Blefusku imperatorunun yanına getməyə hazırlaşmışdım. Birdən axşam vaxtı sarayda mühüm mövqə tutan bir nəfər yanıma gəldi. Vaxtilə imperatorun hüzurunda mən onu müdafiə etməklə, ona böyük bir yaxşılıq etmişdim. O, örtülü portşezdə¹ gizlincə gəlmiş və kim olduğunu bildirmədən qəbul olunmasını xahiş etmişdi. Mən onu gətirən adamları kənara göndərdim, o möhtərəm zatı portşezi ilə bərabər kaf-tanın cibinə qoyub, ən etibarlı xidmətçimə əmr etdim ki, kim gəlsə, mənə xəstə olduğumu söyləsin. Sonra qapıları

möhkəmcə bağlayıb portşezi stolun üstünə qoydum və onunla üz-üzə oturdum. O möhtərəm zat portşezi açdı, biz salamlaşdıq. Bu zaman gördüm ki, qonağım çox təşvişdədir. Mən bunun səbəbini bilmək istədikdə, o möhtərəm zat xahiş etdi ki, səbirli olub, onun söyləyəcəyi bütün sözləri diqqətlə dinləyim. Onun sözlərinə görə, söhbət mənim şərəf və həyatım barədə idi. Aydınır ki, mən onun dediklərindən bircə kəlmə də buraxmadım və o, çıxıb gedən kimi, bunları öz qeyd dəftərimə köçürdüm. Onun danışdıqları bundan ibarət idi.

“Sizə söyləməliyəm ki,- deyə, o sözə başladı, – son zamanlar şüaranın xüsusi komissiyalarının bir çox tamamilə gizlin iclasları¹ olmuş və orada sizin taleyiniz müzakirə edilmişdir. İki gün bundan əvvəl əlahəzrət bu barədə qəti qərar qəbul etmişdir. Əlbəttə, sizə məlumdur ki, buraya gəldiyiniz ilk günlərdən bəri qalbert Skayreş Bolqolam sizin ən qəddar düşmənidir. Bu ədavətin necə və nə səbəbə əmələ gəldiyindən mənim xəbərim yoxdur. Ancaq bunu bilirəm ki, sizin Blefusku üzərindəki böyük qələbənizdən sonra onun kin və qəzəbi xüsusilə şiddətlənmişdir. Siz öz şücaətinizlə admiralın şöhrətini kəlgədə qoymuşsunuz. Bu əyan, öz arvadının üstündə sizə ədavət bəsləyən baş xəzinə müdiri Flimnapla, general Limtokla, baş saray naziri Lelkenlə və baş hakim Belmafə birlikdə sizi dövlətə xəyanətdə və başqa ağır cinayətlərdə təhmətləndirən bir məruzə tərtib etmişdir...”

Bu müqəddimə məni çox həyəcanlandırdı. Mən özümün tamamilə günahsız olduğumu və ölkəyə necə xidmətlər göstərdiyimi çox yaxşı bilirdim. Aq zalmışdı ki, qəzəbdən coşub, natiqin sözünü kəsəni. Ancaq o, mənim sükutla durub, gözəlməyimi görüb, xahişlə sözünə davam etdi:

¹ Burada 1715-ci il aprelin 15-də Uolpolun sədrliyi ilə yaradılan məxfi komitə nəzərdə tutulur; bu komitə “sülhün (Utrex sülhünün) bağlanmasına aid məsələləri və kraliçanın keçmiş nazirliyinin fəaliyyətini təhqiq etmək üçün” təşkil edilmişdi. Həmin komitə dövlətə xəyanət etməkdə nazir Bolinbroka və nazir Oksford qrafına qarşı irəli sürülən ittihamı təsdiq etmişdir.

¹ Portşez – içərisində adlı-sanlı adamlar gəzən örtülü kəçavə

"Siz mənə o qədər yaxşılıq edibsiniz ki, canımdan keçib, bu ittihamnaməni surətini bir təhər əldə etməyi özümə borc bildim. Onu sizə təqdim edirəm"

Kuinbus Flestrin,
Dağ boyda Adam
əleyhinə
İTTİHAMNAMƏ
M.1

Yuxarıda adı çəkilən Kuinbus Flestrin, Blefusku imperatorunun donanmasını əsir alıb, imperator limanına gətirdikdən sonra imperator həzrətlərindən əmr almışdı ki, Blefusku imperatorluğunun qalan gəmilərini də tutub gətirsin. Bu əmrə son dərəcə əhəmiyyətli olan dövlət mənafeyi nəzərdə tutulmuşdu; belə ki, bu imperatorluq bizim canişinin idarəsi altında bir əyalətə çevrilməli, orada gizlənməmiş yumurtanı altdan sındırmaq tərəfdarlarının başçıları edam edilməli və ümumiyyətlə, bütün mürtədlərin kökü kəsilməli idi. Lakin məzkur Flestrin mərhəmətli və müqəddəs imperator həzrətlərindən xaincəsinə xahiş etmişdi ki, onu, yəni Flestrini bu tapşırığın icrasından azad etsin; onun söylədiyinə görə, guya vicdani işlərdə zor işlətmək və təqsiri olmayan bir xalqı azadlıqdan məhrum etmək istəmişmiş.

M.2

Blefusku sarayından əlahəzrətin sarayına sülh üçün elçilər gəldikdə, həmin Flestrin elçilərin imperator həzrətlərinə açıq düşmən olub, əlahəzrət ilə açıqdan-açığa müharibə edən bir padşahın xadimləri olduqlarını bildiyi halda, qəddar bir xain kimi onlara havadar olub kömək etmiş, ruhlandırmaq və ayləndirmişdir.

M.3

İndi isə, həmin Kuinbus Flestrin sadıq təbəəlik vəzifəsinin əksinə olaraq Blefusku sarayına və imperatorluğuna səyahətə getməyə hazırlaşır. Bu səyahət üçün o, imperator həzrətlərinin yalnız şifahi icazəsini almışdır. Halbuki, Flestrin bu mübarək icazəyə əsaslanaraq təxirsiz surətdə yola düşmək niyyətindədir. Onun məqsədi hələ bu yaxında əlahəzrətin düşməni olub, onunla açıq-aşkar müharibə edən Blefusku imperatoruna yardım etmək, onu ruhlandırmaq və həvəsləndirməklə bizim dövlətə qarşı qəddarcasına xəyanət etməkdən ibarətdir.

Mən ittihamnamənin yalnız ən mühüm maddələrini misal gətirdim. Orada əhəmiyyəti nisbətən az olan bir çox başqa şeylər də var idi¹.

Əyan sözüünə davam edib dedi:

"...Etiraf etmək lazımdır ki, bu ittihamnamə ətrafında gedən uzun-uzadı müzakirə zamanı əlahəzrət imperator sizə xeyli güzəştə getdi. O, dəfələrlə sizin xidmətlərinizi yad edib, cinayətinizi mümkün qədər yumşaltmağa cəhd etdi. Xəzinənin müdiri və admiral təkid edirdilər ki, sizi ən işgəncəli və rüsvayçı ölümə məhkum etsinlər. Onlar təklif etdilər ki, gecə sizin eviniz yandırılсын və qoşun komandanına əmr verilsin ki, evinizi iyirmi min nəfərlik bir ordu ilə mühasirəyə alıb, sizin üzünüzə və əllərinizə zəhərli oxlar yağdırsınlar. Başqa bir təklif də irəli sürülmüşdü: xidmətçilərinizə əmr verilməli idi ki, sizin köynəyinizi və döşəkağınızı zəhərləsinlər. Bu zəhərin təsirilə siz öz bədəninizi didəcək və ən ağır iztirabla öləcəksiniz.

Qoşun komandanı da bu fikrə şərik idi.

Uzun müddət şuranın əksəriyyəti sizin əleyhinizə oldu. Ancaq əlahəzrət sizin həyatınızı mümkün qədər qorumaq istəyirdi. Axır ki, o, baş saray nazirini öz tərəfinə çəkə bildi.

¹ İttihamnamədə hüquq sənədlərinin tərtib edilməsi üslubuna, habelə Bolinbroku xəyanətdə təqsirləndirən ittihamı, Sviifin fikrinə, əsassız olmasına istehza edilir.

Bu mübahisələrin ən qızgın bir vaxtında özünü həmişə sizin dostunuz kimi tanıtmış olan məxfi işlər üzrə baş katib Reldreselə əlahəzrət imperator əmr etdi ki, o da öz fikrini söyləsin. Reldresel bu əmrə tabe olub, sizin onun haqqında olan müsbət fikirlərinizi doğrultdu. O etiraf etdi ki, sizin işlədiyiniz cinayətlər doğrudan da böyükdür. Ancaq bu hal padşahların ən böyük məziyyəti, o cümlədən əlahəzrətin həqiqətən zinəti olan mərhəməti aradan qaldıra bilməz. O dedi: "Mənimlə Flestrin arasında olan dostluq həmişə məlumdur. Buna görə də mənim rəyimi möhtərəm şura üzvləri bəlkə də tərəfگیرlik hesab edə bilərlər. Ancaq mən əlahəzrətin əmrinə itaət edərək, rəyimi açıq söyləməyi özümə borc bilirəm. Əgər əlahəzrət lütf edib, razı olarsa, Kuinbus Flestrini göstərdiyi xidmətləri nəzərə alıb, özünəməxsus olan bir mehribanlıqla onun həyatını qoruyaraq, yalnız gözlərini çıxarmaq əmrini verməklə kifayətlənər; güman edirəm ki, bu tədbir müəyyən bir dərəcəyə qədər ədaləti də təmin edir. Eyni zamanda belə bir qərara bütün dünya heyran qalar. Hamı böyük bir heyranlıqla həm padşahın mülayimliyini, həm də onun müşaviri şərafinə nail olmuş şəxslərin alicənablığını tərif edir". Bunu da nəzərə almaq lazımdır ki, gözdən məhrum olmanız sizin fiziki qüvvənizə heç bir zərər yetirməyəcək və bunun sayəsində siz əlahəzrət imperatora yenə fayda verə biləcəksiniz. Korluq sizin təhlükəni görmənizə mane olub, cürətinizi daha da artırıraqdır. Düşmən donanmasını əsir etdiyiniz zaman sizə ən çox mane olan şey gözlərinizi itirmək qorxusu idi. Həlbuki, hətta böyük padşahlar da nazirlərin məsləhətləri ilə kifayətləndikləri üçün, sizin də hər bir şeyi nazirlərin gözləri ilə görməniz kifayətdir.

Ali şura bu təklifi son dərəcə narazılıqla qarşıladı. Admiral Bolqolam öz soyuqqanlılığını mühafizə edə bilmədi. O, yaman qəzəblənmiş halda yerindən sıçrayıb söylədi ki, bir cinayətkarın həyatını qorumaq lehinə katibin söz söyləməsinə

təccüb edir, guya sizin göstərdiyiniz xidmətlər cinayətlərinizi daha da qorxunc və təhlükəli bir hala salır. Çünki özünüzi incidilmiş və ya təhqir edilmiş sandıqda siz düşmən donanmasını əsir aldığınız həmin o qüvvə ilə o donanmanı geri apara bilərsiniz. Bundan başqa, guya, sizin ürəkdən yumurtanı altından sındırmaq təvəfədi olduğunuzu göstərən möhkəm dəlillər varmış. Xəyanət işə həyata keçirilməmişdən əvvəl insanın qəlbində doğulduğundan, Bolqolam sizi xəyanətkarlıqda ittihamla edam olunmanızı tələb edirdi.

Baş xəzinə müdiri də bu fikirdə idi. O, sizin saxlanmanızın xəzinə üçün nə qədər ağır bir yük olduğunu bəzədə iclasa məlumat verib söylədi ki, bir az sonra xəzinə tamamilə yoxsullaşacaq. Həm də sizin gözlərinizi çıxarmaq barədə katibin təklifi əlahəzrəti nəinki bu bələdan qurtarmayacaq, çox ehtimal ki, məxarici daha da artıracaqdı. Təcrübə göstərir ki, bəzi ev qusurları kor edildikdə daha çox yeyir və tezliklə kökəlirlər.

Buna görə də əgər əlahəzrət və şura üzvləri sizin müqəssir olduğunuza vicdanla və möhkəm inanmışdırsa, bu, sizi ölümə məhkum etmək üçün kifayətdir: daha qanunun tələb etdiyi rəsmi dəlillər axtarmaya ehtiyac yoxdur.

Ancaq əlahəzrət ölüm cəzasına qəti surətdə etiraz etdi. O lütf edib belə buyurdu ki, əgər gözlərinizi çıxarmaq şuranın rəyinə görə, çox yumşaq bir cəzadırsa, daha ağır bir hökm çıxarmaq üçün həmişə vaxt tapılar. Bunu eşitdikdə, sizin dostunuz olan katib sizin saxlanmanıza, guya, hədsiz məxaricə lazımı gəldiyi barədə baş xəzinə müdirinin sözlərinə cavab vermək üçün icazə istədi. O söylədi ki, əlahəzrətin bütün gəlirləri tamamilə baş xəzinə müdirinin öz ixtiyarındadır. Buna görə də o, sizin yeyib-içməyinizə sərf edilən məxaricə tədricən azaltmaq üçün lazımı tədbirlər görə bilər. Lazımcıca yeyib-içmədikdə, siz zəifləy, arıqlar, iştahadan qalar və bir neçə ayda taqətdən düşərsiniz. Bu cür hərəkətin bir faydası da budur ki, sizin cəsədinizin çürüməsi təhlükəsi də azalar,

çünkü bədəninizin həcmi yarımbarı kiçilir. Beləliklə, siz ölən kimi, əlahəzrətin beş-altı min təbəəsi iki-üç günün içində ətinizi sümüyünüzdən ayırır, arabaya yüklər və yoluxucu xəstəliklərə səbəb olmamaq üçün şəhərdən uzaq bir yerdə basdırırlar, skeletinizi isə gələcək nəsillərə maraqlı bir yadigar kimi mühafizə edirlər.

Beləliklə, katibin sizə qarşı olan dostcasına münasibətinə siz o cəhətdən minnətdar olmalısınız ki, onun sayəsində hər iki tərəfi razı salan bir qərara gəlmək mümkün oldu. Sizi tədricən acıdan öldürmək planını gizlin saxlamaq əmr olundu, gözlərinizin çıxarılması barədəki hökm isə kitablara qeyd edildi. Qərar bir səsle çıxarıldı. Yalnız imperatriçənin nümayəndəsi olan admiral Bolqolam öz rəyində qaldı. O, əlahəzrət imperatriçənin təkidlə təşviqlərinin təsirilə sizin ölümünüzü tələb edirdi. İmperatriçə cürbəcür saray dedi-qodularına görə sizə kin bəsləyir. Saray xanımlarından bəziləri onlara qarşı lazımcına diqqətli olmadığınızı güman edib, sizi onun nəzərində ləkələməyə müvəffəq olmuşlar.

Üç gün sonra dostunuz katib əlahəzrətin əmrilə ittihamnaməni oxumaq üçün sizin yanınıza gələcək. O, əlahəzrətin və dövlət şurasının mərhəmət və lütfkarlığının nə qədər böyük olduğunu sizə izah edəcək. Axı, bu qərara görə, sizin yalnız gözləriniz çıxarılacaq. Buna görə də əlahəzrət şübhə etmir ki, siz bu hökmə itaət və minnətdarlıqla tabe olacaqsınız. Bu əməliyyatın lazımcına yerinə yetirilməsindən ötrü əlahəzrətin iyirmi cərrahı nəzarət üçün təyin edilib. Siz yerə uzanacaqsınız və ən təcrübəli oxatanlar, ən zərif oxlarla sizin göz alma-cıqlarınızı nişan alıb oxlayacaqlar.

Bununla, mən verəcəyim məlumatı qurtarıram. Nə cür hərəkət etmək lazım gəldiyini öz öhdənizə buraxıram. Mən isə şübhə oymatmaq üçün, təxirsiz çıxıb getməliyəm”

Bu sözlərdən sonra həmin möhtərəm zat məni tərək edib getdi; mən əzablı şübhə və tərəddüdlər içində tək qaldım.

İndiki imperator və onun nazirləri, liliputlar arasında elə qaydalar qoymuşdular ki, deyilənlərə görə, əvvəllərdə bunların heç biri yox imiş. Hər dəfə kinli padşahın kefinə və ya onun dostunun kin və qəzəbinə görə, bir adamı məhkəmə amansız cəzaya məhkum etdikdə, imperator dövlət şurası iclasında bir nitq söyləyir. Bu nitqdə onun şəfqət və mərhəməti nümayiş etdirilir. Nitqi o saat bütün ölkəyə yayırlar. Ölkəni, heç bir şey imperatorun mərhəmətinə tərifləyən bu nitqlər qədər qorxuya salmur; çünki hamıya məlumdur ki, bu nitqlər nə qədər geniş və dəbdəbəli olursa, cəza da bir o qədər vəhşiçsinə, buna düçar olan qurban isə bir o qədər günahsız olur¹. Ancaq etiraf edirəm ki, belə işlərdən mənim çox da başım çıxmaz. Nə doğuluşum, nə də tərbiyə etibarilə saray adamı olmaq mənim qismətimə yazılmışdır. Buna görə də mən öz barəmdə çıxarılan hökmdə nə şəfqət, nə də mərhəmət əlamətləri görə bilmədim. Əksinə, mən (kim bilir, bəlkə də haqsız olaraq) bu hökmü yumşaq olmaqdan artıq, sərt hesab edirəm. Bəzən ağlıma gəlirdi ki, şəxsən məhkəməyə gedib, özümü müdafiə edim. Doğrudur, mən ittihamnamədə göstərilən dəlilləri inkar edə bilməzdim, amma hər halda ümid edirəm ki, bunları öz xeyrimə izah edə bilərdim. Ancaq mən siyasi mühakimələr barədə çox şeylər oxumuşdum və bildirdim ki, bunlar həmişə hakimlərin istədikləri kimi qurtarır. Buna görə də mən öz taleyimi belə qüvvətli düşmənlərin əlinə verə bilməzdim. Bəzən müqavimət göstərmək fikrinə qapılırdım. Mən çox yaxşı bilirdim, nə qədər ki, azadam, bu imperatorluğun bütün qüvvələri mənə üstün gələ bilməyəcəkdir. Mən bütün paytaxtı daşa basıb, xarabazara çevirə bilərdim. Ancaq imperatora

¹ Yıxılan Stüartlar sülaləsinin tərəfdarları 1715-ci ildə taxt-tac iddiasında olan III Yakovun xeyrinə üsyan qaldırmışdılar. Üsyan yatırıldıqdan və onun ardınca bir çox adamlar edam edildikdən sonra hökumət, kralın mərhəmətli olmasını xüsusi intibahnamədə elan etmişdi.

and içdiyimi, onun mənə lütfkarlıq göstərib verdiyi yüksək nardak rütbəsini yada salıb, bu fikirdən nifrətlə əl çəkdim. Sarayın minnətdarlıq barədəki nöqteyi-nəzəri mənə yad idi və heç cürə inana bilmirdim ki, əlahəzrətin indi mənə qarşı olan sərtliyi məni onun hüzurunda öhdəmə götürdüyüm öhdəliklərdən azad edir.

Axırda belə bir qərara gəldim; çoxları bəlkə də bu qərarıma görə məni danlayacaqlar. Bunu açıqca söyləyim ki, gözlərimin salamat qalması və həm də azad olmağım mənim ehtiyatsızlıq və təcrübəsizliyim sayəsində mümkün olmuşdur. Doğrudan da, əgər mən padşah və nazirlərin xasiyyətini, sonralar başqa dövlətlərdə saray həyatını müşahidə etmək nəticəsində bildiyim qədər onda bilməmiş olsaydım, belə bir yüngül cəzaya böyük məmnuniyyətlə razı olardım. Ancaq mən cavan və coşqun idim. Blefusu imperatorunu ziyarət etmək üçün əlahəzrətdən icazə var idi. Buna görə də üçgünlük möhlətin başa çatmasını gözləmədən dostum katibə bir məktub göndərmiş, onu xəbərdar etdim ki, imperatorun icazəsi ilə mən Blefusu ölkəsinə gedirəm.

Mən cavab gözləmədən həmin günün səhəri dəniz sahillərinə getdim; bizim donanmamız burada lövbər salıb durmuşdu. Orada mən böyük bir hərbi gəmini ələ keçirib, onun burnuna bir kəndir bağladım və lövbəri qaldırdım. Sonra soyunub, paltarlarımı, özümü bərabər götürdüyüm yorğanı həmin gəmiyə qoydum və gəmini dalıma çəkə-çəkə yola düşdüm. Yolun bir qismini ayaqla yeridim, bir qismini üzə-üzə gəlib, Blefusunun padşahlıq limanına çatdım; burada əhali məni çoxdan gözləyirdi¹. Mənə iki nəfər bələdçi qoşub, Blefusu ölkəsinin həmin bu adda olan paytaxtına göndərdilər. Bələdçiləri mən ovcumun içində aparırdım. Şəhər darvaza-

¹ Burada yenə Bolinbroka və onun Fransaya çatmasının (1715-ci ildə) qabaqcadan hazırlanmış olmasına işarə edilir; Qulliver kimi Bolinbrok da Fransaya qaçmasını sonralar eyni səbəblərlə doğrultmağa çalışmışdı, onun İngiltərədə qalması, edamı könüllü olaraq gözləməyə bərabər idi.

larına iki yüz yard qalmış, onları yerə qoyub, xahiş etdim ki, gəldiyimi dövlət katiblərindən birinə xəbər versinlər və əlahəzrətin əmrlərini gözlədiyimi bildirsinlər.

Bir saat sonra mənə cavab gəldi ki, əlahəzrət özü, şövkətli ailəsi və yüksək rütbəli saray adamları ilə bərabər məni qarşılamağa çıxıblar. Mən yüz yard da yaxınlaşdım. İmperator və onu müşayiət edənlər atlarından düşdülər, imperatriçə və saray xanımları karetalarından çıxdılar və mən onların üzlərində azacıq da olsun qorxu və ya narahatlıq əlaməti görmədim. Mən imperator və imperatriçənin əllərini öpmək üçün yerə uzandım. Əlahəzrətə bildirdim ki, öz vədimə əməl edib, hökmdarım olan imperatorun icazəsi ilə qüdrətli padşahın mübarək üzünü görməyə və ona öz xidmətimi təklif etməyə gəlmişəm; əlbəttə, bu xidmət mənim Liliputstanın sadıq bir təbəəsi olaraq, üzərimə götürdüyüm öhdəliklərə zidd olmamalıdır. Mən Liliputstan padşahının qəzəbinə düşər olduğum barədə bircə kəlmə də söyləmədim. Şüranın qərarı barədə rəsmi məlumat almadığım üçün mənim əleyhimə olan tədbirlərdən xəbərdar olmaya bilərdim. O biri tərəfdən, mən güman edirdim ki, Liliputstan imperatoru öz hökmü altında kəldədən kənardə olduğumu bildikdə, haqqımda olan cəza tədbirlərini gizlin saxlayar. Ancaq tezliklə məlum oldu ki, mən öz təxminimdə çox böyük səhv etmişəm.

Blefusu imperatorunun sarayında mənə göstərilən qəbul mərasimini ətraflı təsvir edib, oxucunun diqqətini yormayacağam. Bu qəbul mərasimi buranın qüdrətli padşahının səxavətinə tamamilə uyğun idi. Münasib bina və yataq olmağından, çəkdiyim narahatlıqdan da danışımayacağam. Mən quru yerdə öz yorğanıma bürünüb yatmalı oldum.

SƏKKİZİNCİ FƏSİL

Xoşbəxt bir təsadüf nəticəsində müəllifin Blefusku-nu tark edə bilməsi və bəzi çətinliklərdən sonra sağ-salamat öz vətəninə qayıtması.

Blefuskuya gəldikdən üç gün sonra mən bu adanın şimal-şərq sahilini seyr etməyə getdim. Dənizin dayaz yerlərində gəzərkən yarım liqa¹ məsafədə üzü üstə çevrilmiş qayığa bənzər bir şey gördüm. Ayaqqabılarımı və corabımı çıxarıb, suyun içi ilə iki və ya üç yüz yarda qədər getdikdən sonra gördüm ki, qabarma həmin şeyi sahilə doğru gətirir. Bir neçə dəqiqə sonra yəqin etdim ki, bu şey fırtınanın bir gəmidən qoparıb dənizə atdığı böyük bir qayıqdır.

Həmin saat şəhərə qayıdıb, imperator həzrətlərindən xahiş etdim ki, mənim ixtiyarına iyirmi böyük gəmi, üç min nəfər dənizçi və çox miqdarda kəndir versin, bu kəndirləri möhkəm olmaq üçün üç qat hördüm. Donanma adanı hərəkətə gətirdi. Mənsə tələsik qayığı gördüyüm yerə qayıtdım.

Qabarma onu sahilə daha da yaxınlaşdırmışdı. Gəmilər gəlib çatdıqda mən soyunub qayığa sarı getdim. Əvvəlcə ayaqla gedirdim, ancaq ona yüz yard qalmış üzməyə məcbur oldum. Gəmilərdən birinin dənizçiləri mənə kəndir atdılar. Mən kəndiri qayığın burnunda olan halqaya bağladım. Kəndirin o biri ucu gəminin arxasına bənd edilmişdi və gəmi

onu sahilə çəkirdi. Ancaq bundan bir şey çıxmadı. Mən qayığın arxasına üzüb, bir əlimlə onu irəli itələməyə başladım. Qabarma mənə kömək edirdi. Əldən düşdüm, nəhayət qayığı ayağımın dəniz dibinə çatdığı bir yerə gətirib çıxara bildim. Su mənim çənəmdən idi. Bir neçə dəqiqə yorğunluğumu aldıqdan sonra yenidən qayığı itələməyə başladım, nəhayət, su qoltuğumdan oldu.

İşin ən çətin qurtarmışdı. Mən gəmilərdən birinə yığılmış olan o biri kəndirləri də götürdüm, qayığın burnuna bağlayaraq, yanım ilə gələn doqquz gəmiyə bənd etdim. Səmt küləyi əsirdi. Dənizçilər qayığı gəminin yedəyinə çəkirdilər, mən də arxadan itələyirdim. Bir az sonra biz sahilə qırx yard yaxınlaşdıq. Burada mən durub suyun çəkilməsini gözlədim. Su çəkildikdə qayıq dayaz yerdə qaldı. İki min nəfərin köməyi ilə mən qayığı çevirib, onun alt hissəsini yoxladım. Zədə çox da böyük deyildi.

Mənim birinci işim avar hazırlamaq oldu. Bu iş on günə başa gəldi. Avar çəkərək, xeyli əziyyətdən sonra qayığı Blefuskun padşahlıq limanına gətirdim. Burada saysız-hesabsız camaat bu əcaib və yekə gəminin tamaşasına yığılmışdı. Mən imperatora söylədim ki, bu qayığı mənə bəxt ulduzum vətənimə qayıda bilmək üçün göndərmişdi. Əlahəzrat imperatordan xahiş etdim ki, gəmini qaydaya salmaq üçün mənə zəruri olan ləvazimat və getmək üçün icazə versin. Əvvəlcə, imperator məni dilə tutub saxlamaq istədi. Lakin bu təşəbbüsün boş qaldığını görə, razı oldu.

Mənə məlum olduğuna görə, bütün bu müddətdə bizim imperatorun mənim barəmdə Blefusku sarayına müraciət etməməyi məni təəcübləndirirdi. Ancaq bunun nə üçün belə olduğunu mənə sonradan izah etdilər. Bizim imperator həzrətləri mənim haqqımdakı niyyətlərdən xəbərdar olduğumu heç ağılna da gətirməmişdi, buna görə də mənim Blefuskuya getməyimə, sadəcə olaraq, elçilərə verdiyim vədi

¹ Liqa – 4,83 kilometrə bərabər olan uzunluq ölçüsüdür.

yerinə yetirmək kimi baxırmış. O, arxayın imiş ki, qəbul mərasimi qurtardıqdan sonra mən ora qayıdacağam. Ancaq mənim uzun müddət qayıtmamağım onu narahat etməyə başlamışdı. O, xəzinənin baş müdiri və mənə düşmən olan başqa əyanlarla məsləhətləşib, bir məmuru ittihamnamənin surəti ilə birlikdə Blefusku sarayına göndərmişdi. Bu elçiyə tapşırılmışdı ki, Blefusku padşahına öz hökmdarının mərhəmətli olduğunu və bu qədər ağır cinayətlər müqabilində məni belə yüngül bir cəzaya məhkum etdiyini söyləsin. Bundan başqa, o söyləməliydi ki, mən ədalət məhkəməsindən qaçmışam və əgər iki saat ərzində qayıtmasam, nardak rütbəsindən məhrum və xain elan ediləcəyəm. Elçi əlavə etmişdi: “Əlahəzrət inanır ki, onun qardaşı olan Blefusku imperatoru etdiyim cinayətin cəzasına çatmaq üçün mənim əl-qolum bağlı halda, Liliputstana göndərilməmi əmr edəcəkdir”.

Blefusku imperatoru üç günlük müşavirədən sonra ona bir çox üzrxahlıqla dolu məhraban bir cavab göndərdi. O yazdı ki, qardaşı mənim əl-qolum bağlı halda Liliputstana göndərilməyimin əsla mümkün olmadığını başa düşər. Bundan başqa, sülh müzakirələri zamanı mən ona xeyli kömək etmişəm. Bir də o əlavə etmişdi ki, hər iki padşah bu yaxında asudə nəfəs ala biləcəklər; çünki mən sahildən yekə bir gəmi tapmışam və bu gəmidə dənizə çıxma biləcəyəm. O öz təbəələrinə əmr etmişdi ki, gəmini hazırlamaqda mənə kömək etsinlər və ümid edir ki, bir neçə həftədən sonra hər iki imperatorluq, nəhayət, belə dözülməz bir yükədən qurtarmış olacaqdır¹.

Elçi bu cavabla Liliputstana qayıtdı və Blefusku padşahı bütün əhvalatdan məni xəbərdar etdi. Onun yanında xidmət etmək üçün qalmağa razı olsam, məni məhrabancasına

himayə edəcəyini gizləncə bildirdi. İmperatorun bu təklifini çox səmimi hesab edirdimsə də, padşahsız keçinmək mümkün olduğu üçün bir də onlara etibar etməməyi qərara aldım. Buna görə də mənə göstərdiyi mərhəmətli diqqətinə görə ona minnətdarlığımı bildirib xahiş etdim ki, məni bağışlasın. Əlavə etdim ki, təleyimin bu gəmini mənə xoşbəxtliyimdənmi, yoxsa bədbəxtliyimdənmi göndərdiyini bilmirəm, ancaq mən bu qədər qüdrətli olan iki padşahın arasında itxilafə bais olmaqdan, özümü okeanın ixtiyarına verməyi qərara almışam. Mənə elə gəlirdi ki, imperator mənim cavabımdan məyus olmadi, əksinə, təsadüfən öyrəndim ki, nazirlərin bir çoxu və elə o özü də mənim qərarımdan çox razı qalmışdı.

Bu vəziyyət məni getmək üçün tələsməyə məcbur etdi. Saray adamları onların ölkəsini tezliklə tərk etməmi istədikləri üçün qayığın təmirində mənə hər cəhətdən kömək edirdilər. Beş yüz nəfər adam mənim nəzarətim altında ən möhkəm kətanları on üç qat sıyrıb, qayığım üçün iki yelkən hazırladı. Kəndir və burazları mən özüm düzəldirdim. Mən oranın ən qalın və davamlı kəndirlərini on, iyirmi və otuz qat edirdim. Sahildə tapdığım iri bir daşı özümə lövbər hazırladım. Qayığı yağlamaq və sair ehtiyaclar üçün mənə üç yüz inəyin piyini verdilər. Mən böyük bir çətinliklə inşaatda işləyə bir neçə ən uca ağacı kəsib dör hazırladım, bu işdə əlahəzrətin ustaları mənə xeyli kömək etdilər, mənim hazırladığım kobud dör ağaclarını onlar yonub hamarlayırdılar.

Bir aya hər şey hazır oldu. Mən əlahəzrətin əmrlərini almaq və onunla vidalaşmaq üçün paytaxta getdim. İmperator şövkətli ailəsi ilə birlikdə saraydan çıxdı. Mən onun böyük bir məhrabanlıqla uzatdığı əlini öpmək üçün yerə uzandım. İmperatriçə də, padşah nəslindən olan bütün şahzadələr də onun kimi etdilər. Əlahəzrət mənə hərəsində iki yüz spruq pul olan əlli kisə və özünün ayaq üstə çəkilmiş şəklini bağışladı, şəkil yaxşı qalsın deyə, onu həmin saat əlcəyimin içinə qoydum.

¹ Fransada siyasi intriqalar və Bolinbrokun fəaliyyəti yalnız İngiltərə nazirliyini narahat etmirdi. XIV Lüdiviki və onun sarayını da çox narahat edirdi. Çünki hər iki hökumət arasındakı münasibətdə artıq gərginliyə bais olurdu.

Mən qayığa yüz öküz və üç yüz qoyun cəmdəyi yüklədim, müvəffəq miqdarda çörək, içki və dörd yüz əspazın hazırlaya bildiyi miqdarda qızarmış ət, bundan başqa altı diri inək, iki öküz və eyni miqdarda qoç və qoyun götürdüm ki, bunları öz vətənimdə bəsləyib törədim. Bu heyvanları yolda yedirtmək üçün, qayığa iri bir dərz quru ot və bir kisə taxılı yüklədim. Mən çox istəyirdim ki, özümlə yerlilərdən bir on nəfər aparım, ancaq əlahəzrət buna heç bir vəchlə razı olmadı. Əlahəzrət ciblərimi diqqətlə yoxlamaqla kifayətlənməyib, məndən vicdan nəminə söz aldı ki, onun təbəələrinəndən bircə nəfərini də, hətta onların öz arzu və razılığı olsa belə, özümlə aparmayım.

Bələliklə, səfərə hazırlaşdıqdan sonra mən 1701-ci il sentyabrın 24-də səhər saat altıda yelkənləri qaldırdım. Cənub-şərqdən əsən küləklə şimala doğru dörd liq qədər yol getdikdən sonra axşam saat altıda şimal-qərb tərəfdə yarım liq məsafədə kiçik bir ada gördüm. Mən adaya yaxınlaşıb, üzünü külləyə lövbər saldım. Görünür, bu adada kimsə yaşamırdı. Bir az yeyib-ıçdikdən sonra dincəlmək üçün uzandım. Mən yaxşıca yatmışdım, yuxum təxminən altı saat qədər davam etmişdi. Çünki oyananda səhərin açılmasına iki saat qalmışdı. Gecə aydınlıq idi. Qəlyanaltı etdikdən sonra gün doğmamış lövbəri qaldırdım və cib kompasının köməyiylə yenə həmin istiqamətdə yol aldım. Səmt külləyi əsirdi. Məqsədim təxmininə görə, Vandimen Torpağından şimal-şərqdə olan adalardan birinə çatmaq idi. Həmin gün nəzəri cəlb edən heç bir hadisə olmadı. Ancaq ertəsi gün, günortadan üç saat sonra cənub-şərqə doğru hərəkət edən bir yelkən gördüm, mən özüm isə düz şərqə doğru gedirdim və hesabıma görə, Blefuskudan iyirmi dörd millik bir məsafədə idim. Mən gəmini səslədim, ancaq cavab almadım. Bir az sonra külək yatdı və gördüm ki, gəmiyə yetişə biləcəyəm. Bütün yelkənləri açdım, yarım saat sonra gəmidən məni gördülər, bayraq qaldırıb top addılar.

Gözlənilmədən məndə əziz vətənim və burada qoyub gəldiyim sevimli adamlarımı yenidən görmək ümidi oyan-dıca, qəlbimi bürüyən sevinci təəvvür etmək çətindir. Gəmi yelkənlərini yığdı və sentyabrın 26-da axşam saat altıda mən ona yan aldım. İngilis bayrağını gördükdə, həyəcədən ürəyim çırpındı. Mən inək və qoyunları ciblərimə doldurub, bütün azacıq yükümlə bərabər gəminin göyərtəsinə çıxdım.

Bu, ingilis ticarət gəmisinə idi, həmin gəmi Yaponiyadan gəlirdi. Gəminin kapitanı deptfordlu Con Bidl idi. O, son dərəcə mehriban bir adam və çox gözəl bir dənizçi idi. Biz bu zaman 30⁰ cənub en dairəsində idik. Gəminin işçiləri əlli nəfərdən ibarət idi. Onların içində mən köhnə yoldaşım Piter Vilyamsa rast gəldim. O, mənim bəmədə kapitana çox gözəl bir məlumat verdi. Kapitan məni mehribanlıqla qəbul etdi və xahiş elədi ki, haradan gəlib, hara getdiyimi danışım. Mən başıma gələn macərəni qısaca ona nağıl edərək, o, mənim sayıqladığımı və çəkdiyim əziyyətlərdən ağılının çaşdığını güman etdi. Bu vaxt mən cibimdən inək və qoyunları çıxartdım. Bunları gördükdə o, heyran qalıb, sözlərimin doğruluğuna inandı. Sonra mən Blefuskun imperatorundan aldığı qızılları, əlahəzrətin şəklini və sair qəribə şeyləri ona göstərdim. Mən kapitana hərsində iki yüz spruq olan iki pul kisəsi verərək, İngiltərəyə çatdıqda, bir südlü inəklə bir qoyun verəcəyimi vəd etdim.

Mən sağ-salamat keçən bu səfəri ətrafı surətdə təsvir etməklə oxucunu yormayacağam. Biz 1702-ci il aprelin 13-də Duansa çatdıq. Yolda yalnız bircə xoşagəlməz hadisə baş verdi ki, bu da gəmi siçovullarının bir qoyunu oğurlayıb aparması idi. Mən bir dəlikdən onun gəmirilmiş sür-sümüyünü tapdım. Bütün qalan mal-qaranı sağ-salamat sahilə çıxartdım. Qrinvicdə onları cəməndə oynamağa buraxdım. Burada olan zərif, təzə otlar onlara mənim gözlədiyimdən gözəl yem oldu. Əgər kapitan özünün ən yaxşı suxarlarını verməsəydi, mən bu uzun səfər müddətində onları doydurub, saxlaya bilməzdim.

Mən bu suxarıları narın ovub, suda isladır və heyvanlarını onunla bəsləyirdim. İngiltərədə qaldığım qısa müddətdə mən bu heyvanları adlı-sanlı şəxslərə göstərib, xeyli pul yığdım. İkinci səyahətə çıxmazdan əvvəl mən onları altı yüz funta satdım. Axırncı səyahətdən İngiltərəyə qayıtdıqda, mən xeyli böyük bir sürüyə rast gəldim. Qoyunlar, xüsusilə çox artmışdı və mən ümid edirdim ki, onlar son dərcə zərif yunları ilə¹ mahud sənayesində xeyli faydalı olacaqdır.

Mən arvad-uşağımın yanında iki aydan artıq qalmadım. Evdə çox qərarım gəlmədi. Başqa ölkələri görməyə olan böyük həvəsim məni rahat qoymurdu. Arvadıma min beş yüz funt verib, onun üçün Redrifdə yaxşı bir ev tutdum. Sərvətimi artırmaq niyyətilə qalan əmlakımı qismən satıb, pula çevirdim, qismən də mal halında özümlə apardım. Böyük əmim Con Uoppinq yaxınlığında olan və ildə otuz funta qədər gəlir gətirən mülkünün mənə çatmasını vəsiyyət etmişdi, bir bu qədər də Fetter-Leyndə uzun müddətə icarə etdiyim "Qara Öküz" meyxanasından gəlirim vardı. Beləliklə, ailəmin pis günə düşməsindən qorxum yox idi. Öz əmisi Coninin adını daşıyan oğlum sərf-nəhv məktəbinə gedir və yaxşı oxuyurdu. Qızım Betti (indi ərə gedib, uşaqları da var) dərzilik öyrənirdi. Mən arvadım, qızım və oğlumla vidalaşdım; əlbəttə, hər iki tərəfdən göz yaşları töküldü. "Advençer" adlı üç yüz tonluq bir ticarət gəmisinə mindim, gəminin səfəri Surata, kapitanı isə liverpullu Con Nikoles idi. Bu səyahət barədəki məlumatı xatirələrimin ikinci hissəsində verəcəyəm.

¹ İngiltərənin yun sənayesini hər vasitə ilə himayə altına alan və İrlandiya yununun daşınmasına mane olan İngiltərə qanununa istehza ilə işarə olunur; bu qanun əslinə İrlandiyada yun istehsalını ləğv etmiş ölkənin iqtisadiyyatı və əhalinin rifahını bərbad etmişdi. Swift özünün bir sıra əsərlərində bu siyasətə etiraz edir.

İkinci hissə

BROBDİNQNEQƏ SƏYAHƏT

BİRİNCİ FƏSİL

Şiddətli fırtınanın təsviri. İcmali su üçün barkas göndərilməsi. Müəllifin həmin barkasda ölkəni tədqiq etmək üçün getməsi. Onun sahildə qalması; bir nəfər yerlinin onu tapıb fermerin yanına aparması. Müəllifin fermada qəbul edilməsi və orada başına gələn cürbəcür əhvalat.

ƏHALİNİN TƏSVİRİ

Bəli, təbiət və tale özü məni fəal və narahat bir həyat keçirməyə məhkum etdiyindən, mən yenidən vətənimə törk edib dənizə çıxdım.

Ümid (Dobraya nadejda) burnuna qədər səmt küləyi ilə getdik. Burada biz təzə su götürmək üçün lövbər saldıq. Ancaq gəmi su buraxmağa başladı. Biz malları boşaldıb, gəminin dəlik-deşiyini tutmalı olduq. Nəticədə kapitan titrətmə-qızdırma azarına düşdü. Biz Ümid burnunda qışlamalı olduq. Yalnız martın sonlarında yelkən açıb, Madaqaskar boğazını sağ-salamat keçdik¹. Şimal səmtinə gəldirdik, təxminən 5⁰ cənub en dairəsinə qədər mülayim şimal və qərb küləkləri əsirdi; bunlar bu yerlərdə dekabrın əvvəllərindən, mayın əvvəllərində dək çox əsən küləklərdir. Ancaq aprelin 19-da

hava dəyişdi. Qərbdən son dərəcə şiddətli külək, demək olar ki, fırtına qopub, iyirmi gün ara vermədən əsdi. Bu müddət içərisində bizi çəkib, Molukk adalarından şərqə və ekvator-dan üç dərəcə şimala apardı. Hər halda mayın 2-də kapitanın apardığı hesablama belə göstərirdi. O gün külək yatdı və sakitlik oldu ki, bu da məni çox sevindirdi. Lakin bu dənizlərdə səfər etmək təcrübəsi olan kapitan hamının fırtınaya hazır olmasını əmr etdi. Doğrudan da, elə ertəsi gün "musson" adı ilə məşhur olan şiddətli cənub küləyi qopdu. Külək tədricən tufana çevrildi.

Biz küləyin getdikcə daha da qüvvətləndiyini görüb, iri yelkənləri yığaraq, xırda yelkənləri açmağa hazırlaşdıq. Ancaq hava getdikcə daha da xarablaşdı. Topların möhkəm sarılıb-sarılmadığını yoxladıqdan sonra biz arxa dördəki yelkəni də yığdıq. Gəmi düz arxası küləyə gedirdi və biz bu qərara gəldik ki, bütün yelkənləri yığmaqdan əvvəl, küləyin səmti ilə axına uyub getmək daha yaxşıdır. Ön dördəki kiçik yelkəni açıb, ipini gəminin arxasına bənd etdik. Sükan küləyin əsdiyini səmtə çevirmişdik. Gəmi sükançıya tabe olaraq gedirdi. Biz qabaq dorun dirəklərini boşaltdıqca da, yelkən yenə də parçalandı. Onda biz yelkən dirəyini endirib, yelkəni ondan açdıq və bütün kəndirlərini çıxartdıq. Fırtına doğrudan da, dəhşətli idi. Dalğalar dağ kimi ucalırdı. Biz sükançının işini yüngülləşdirmək üçün sükan dəstəyini möhkəm bağladığı. Dora bağlı olan yelkən dirəklərini endirməyib, qalan bütün yelkənləri öz yerinə qoyduq, çünki gəmi arxası küləyə gedir, qarşımız isə açıq dəniz idi. Fırtına yatmağa başladığıda, orta və ön yelkənlər də qaldırıldı və gəmi axına uyub getməyə başladı. Bir az sonra biz arxa dördəki və altdakı iri və kiçik yelkənləri də açdıq. Biz şimal-şərq istiqamətində gəldirdik. Külək isə cənub-qərbdən əsirdi. Biz küləyin oks tərəfindəki yelkənçəkən kəndirləri boşaldıb, külək əsən tərəfdən bərkitdik. Gəmini arxa yelkənin köməyi ilə idarə edirdik. Biz da-

¹ Madaqaskar boğazı – Madaqaskar adasını Afrikanın cənub-şərqindən ayıran Mozambik boğazı

ima küləyin istiqamətilə getməyə, gəmi dorlarını gücü yetdiyi dərəcədə yelkənləri açıq saxlamağa çalışırdıq¹.

Bu fırtına müddətində külək bizi, mənim hesabıma görə, heç olmasa, beş yüz liq şərqə aparmışdı. Ən qoca və təcrübəli dənizçilər də bizim dünyanın hansı qitəsində olduğumuzu söyləyə bilməzdilər. Yeməyimiz bol, gəmimiz saz, gəmi heyəti sapsağlam idi. Ancaq içməli suyun çatışmamağı bizi narahat edirdi. Biz əvvəli yolumuza davam etməyi üstün tutur və şimala sarı getmək istəmirdik. Çünki belə olsa, külək bizi Böyük Tataristanın² şimal-qərb sahillərinə və Buzlu okeana apara bilərdi.

1703-cü il iyunun 16-da dorda növbə çəkən gənc dənizçi torpaq gördü. Aynın 17-də biz böyük bir adaya və ya qitəyə yanaşdıq. Buranın hara olduğunu bilmirdik. Cənub tərəfdə dənizə uzanmış bir burun və körfəz görünürdü. Ancaq ora o qədər dayaz idi ki, yüz tondan artıq su tutumu olan bir gəmi bu körfəzə girə bilməzdi. Biz bu körfəzdən bir liq kənarda lövbər saldıq və kapitan yaxşı silahlanmış on dənizçini bar-kasla sahilə göndərdi. Onlar özləri ilə çəlləklər götürüldülər. İçməli su tapılarsa, bu çəlləkləri doldurmaq ümidində idilər. Mən onlara qoşulmaq üçün kapitandan icazə istədim. Bu vaxta qədər məlum olmayan bu yeri mümkün qədər tədqiq etmək istəyirdim.

Sahilə çıxdığımız yerin yaxınlığında nə çay, nə də bulaq gördük. Bura sanki bomboş bir yer idi, əhali yaşadığını göstərən heç bir əlamət yox idi. Dənizçilər içməli su axtarmaq üçün sahil boyu dağılıbmışdılar. Mən isə təkbaşına əks tərəfə getdim. Bir mil qədər yol gedib, maraqlı heç bir şey görmədim. Ətraf yenə də qeyri-münbit və daşlıq səhradan ibarət idi.

¹ Swift fırtınanı bu şəkildə təsvir etməklə zamanəsinin dəniz səyahəti kitablarında və macera romanlarında xüsusi dəniz istilahlarında sui-istifadə edilməsinə istehza edir.

² Böyük Tataristan – Asiya qitəsində Monqolustan və Çin hissəsinin qədim adıdır.

Mən yorulduğumu hiss edərək, ağır-ağır körfəzə sarı gəldim. Qarşımda dənizin böyük bir mənzərəsi açılmışdı. Bir də gördüm ki, bizim dənizçilər artıq qayığa doluşub, avarları var güclərilə çəkə-çəkə gəmiyə doğru üzürlər. Mən onların səsləmək istəyirdim ki, birdən onların ardınca nəhəng bir adamın yüyürdüyünü gördüm. Su onun dizlərinə zorla çatırdı. O, çox yekə addımlar atırdı. Ancaq qayıq ondan təxminən, yarımliqə qədər uzaqlaşmışdı. Bundan başqa, dəniz, iti qayalarla dolu idi və nəhəng adam qayığa çata bilməzdi. Bütün bunları mənə sonra danışmışdılar. Mən özüm isə bu qaçdı-tutdunun axırını gözləməyə cürət edə bilmədim. Körfəzə sarı gəldiyim həmin yolla var gücümə geri qaçmağa başladım. Tövşüyə-tövşüyə dik bir tərəyə çıxdım, buradan ətrafı görmək mümkün idi. Ətrafda torpaq çox yaxşı becərilmişdi. Ancaq otların hündürlüyü məni heyrətə saldı. Onların boyu iyirmi futa qədər olardı.

Mənə çox böyük görünən bir yola çatdım. Ancaq bura yerlilər üçün arpa zəmisini içindən keçən dar bir cığır idi. Bir müddət ətrafında heç bir şey görə bilmədim, çünki biçin zamanı çatmışdı, arpanın hündürlüyü isə qırx fut olardı. Yalnız bir saat sonra bu zəminin qurtaracağına çata bildim. Zəminin dövrəsinə 120 fut hündürlükdə çəpər çəkilmişdi. Ağac-lar o qədər yekə idi ki, mən onların hündürlüyünü təyin edə bilmədim. Bu zəmidən qonşu zəmiyə keçmək üçün 4 pillə çıxıb, bir də böyük bir daşın üstündən adlamaq lazım gəlirdi. Bu pilləni çıxmaq mənim işim deyildi. Hər pillənin hündürlüyü 6 fut, yuxarıdakı daşın hündürlüyü isə iyirmi futdan artıq idi.

Mən çəpərdən keçməyə bir dəlik axtarırdım ki, birdən qonşu zəmidən bir nəhəngin pilləyə yaxınlaşdığını gördüm. O da bizim qayığın dalınca düşən həmin nəhəng kimi idi. Onun boyu kilsə qülləsi hündürlüyündə, hər addımı isə mənim

təxminimə görə, on yard olardı¹. Mən heyrət və dəhşət içində bir kənara qaçıb, arpa zəmisində gizləndim. Gizləndiyim yerdən baxıb gördüm ki, həmin nəhəng adam pillələri çıxıb, yuxarıdakı daşın üstündə durdu və ətrafa boylanıb kimisə səsələdi, onun səsi bizim şeyxurların səsndən qat-qat güclü idi. Bu səs o qədər ucadan gəlirdi ki, mən əvvəlcə onu göy gurultusu zənn etdim. Onun səsinə həmin saat yeddi nəfər özü kimi nəhəng adam gəldi. Onların əllərində hər biri bizim altı dəryaz boyda olan oraqlar var idi. Bu gələn adamlar əvvəlkinə nisbətən yoxsul geyinmişdilər. Görünür, bunlar onun nöqərləri və ya muzdurları idilər. Ağaları nə isə dedi və onlar mənim gizləndiyim zəmini biçməyə başladılar.

Mən mümkün qədər onlardan uzaq qaçmağa çalışırdım. Ancaq çox böyük çətinliklə hərəkət edə bilirdim. Arpa o qədər sıx bitmişdi ki, bəzi yerlərdə mən onun bəndəmləri arasından zorla keçirdim. Bununla bərabər, bir təhər zəminin elə bir yerinə gəlib çıxa bildim ki, burada yağış və külək arpanı yerə yatartmışdı. Burada mən dayanmalı oldum: bəndəmlər bir-birinə elə ilişib, sarmaşmışdı ki, onların arasından keçmək əsla mümkün deyildi, yerə yatmış sünbüllərin qılıçları isə elə bərk və iti idi ki, paltarımı dəlib bədənimə batırdı.

Taqtədən düşüb, tamam məyus halda xışın buraxdığı izə uzanıb, ürəkədən ölümü arzu edirdim. Dul arvadım və yetim uşaqlarımın halına acıyırdım. Mən dost-əqrəbənin məsləhətlərinə baxmayaraq, məni ikinci dəfə səyahətə çıxmağa sövq edən tərsliyimə nifrət edirdim.

Ürəyimi qəm-qüssə bürümüşdü. Mən qeyri-ixtiyari Liliputstanı yadıma saldım. O ölkənin əhalisi mənə dünyada

ən qəribə bir möcüzə kimi baxırdı. Orada mən tək əlimlə bir imperatorluq donanmanı çəkib apara bilmışdim. Çox-çox başqa şücaətlər də göstərə bilərdim. Mənim fəaliyyətim həmin ölkənin salnamələrinə düşə bilirdi. Həmin saat bu xalqın içərisində mənə edilə biləcək təhqirləri gözümlün önünə gətirdim. Axı, burada mən, bizə bir liliputun görünüyü qədər miskin və cılız görünəcəyəm. Şübhə etmirdim ki, indiki halım burada mənim başıma gələ biləcək fəlakətlərin ən dəhşətliyi deyil. Müşahidə göstərir ki, insanın sərtlik və qabalığı boyuna uyğun olur. Mən bu nəhəng vəhşilərdən nə gözləyə bilərdim. Yağın ilk əvvəl məni kim tapmış olsa, həmin saat yeyəcəkdə. Filosoflar böyük və kiçik anlayışının nisbi olduğunu iddia etməkdə şübhəsiz ki, haqlıdılar. Bəlkə taleyin gərdişi ilə liliputlar da mənə nisbətən kiçik olduqları kimi, özlərinə nisbətən kiçik olan adamlara rast gələ biləcəklər. Kim bilir, bəlkə dünyanın uzaq bir guşəsində elə bir insan növü var ki, bu nəhənglərdən də yekədir.

Mən bu düşüncələrdə ikən biçinçilər mənə yaxınlaşmaqda idilər. Birdən onlardan biri mənim uzandığım çuxura on yard yaxınlaşdı. O, bircə addım atsa və ya orağını hərləsə idi, ya məni tapdalayıb əzəcəkdir, ya da iki parça edəcəkdir. Mən dəhşətə gəlib, var gücümlə fəryad etdim. Nəhəng adam durdu, əyildi, xeyli müddət ayağının altındakı yeri nəzərdən keçirdi, axırda məni gördü.

Biz naməlum bir kiçik heyvanı əlimizə almaq istəyərkən onun bizi dişləyəcəyindən çəkdiyimiz zaman etdiyimiz kimi o, bir dəqiqəyə qədər üzündə müterəddid bir ifadə ilə məni gözədən keçirdi. Nəhayət, nəhəng adam cürətlənib, məni baş və şəhadət barmaqları arasında belimdən yapışib götürdü. O, məni yaxşıca görmək üçün gözlərinə yaxınlaşdı. Mənim sürüşüb əlindən düşməyimdən qorxub, qabırğalarını bərk-bərk sıxdı. Xoşbəxtlikdən mənim onun məqsədini həmin saat anladım və o məni yerdən altmış fut ucada tutmuş olduğu halda, ağıllı hərəkət edib, ona əsla müqavimət göstərmədim.

¹ Nəhənglər ölkəsilə tanış olmağa başlarkən nəhənglərin boyunun hündürlüyü və ətraflarındakı şeylərin böyüklüyü haqqında nəticə çıxarmaq olur; burada yerlilərin hər birinin bir addımı 10 yarda bərabərdir (doqquz metrədən artıqdır). Quvillər liliputlardan nə qədər böyükdürsə, nəhənglər də Quvillərdən bir o qədər, yəni 12 dəfə, böyükdür. Nəhənglərin və Quvillərin Brobdinqneqddə olduğu zaman təsadüf etdiyi bütün şeyləri təsvir edirik, bu nisbət gözlənir.

Mən yalnız gözlərimi günəşə sarı döndərib, əllərimi yalvarıcı bir halda qaldırdım, sakit və kədərli səslə bir neçə söz dedim.

Mən hər an gözləyirdim ki, biz ayaqlayıb əzmək istədiyimiz xırdaca, iyрэnc bir heyvanı tullayan kimi, o nəhəng də məni yerə tullayacaq. Ancaq mənim bəxt ulduzuma eşq olsun! Görünür, mənim səsim və hərəkətlərim nəhəngin xoşuna gəlmişdi. O, mənim sözlərimin mənasını anlamasa da, danışdığımı görüb, heyran qaldı və diqqətlə mənə baxmağa başladı. Ancaq onun barmaqları məni elə bərk ağrıdırdı ki, zarımaq və göz yaşları tökməkdən özümü saxlaya bilmədim. Cürbəcür işarələrə onu başa salmağa çalışırdım ki, qabırğalarını çox bərk sıxır. Görünür, o, mənim fikrimi başa düşdü, çünki paltarının ətəyini qaldırıb, məni ehtiyatla ora qoydu və qaça-qaça öz ağasının – mənim çöldə ilk rast gəldiyim həmin fermerin yanına getdi.

Fermer öz muzdurundan məni haradan tapdığını ətraflı soruşub, əlağacı yoğunluğunda bir saman çöpü götürdü və onunla mənim kaftanımın ətkələrini qaldırmağa başladı. Görünür, o, elə güman edirdi ki, paltarım təbiətin mənə bəxş etdiyi dəri kimi bir şeydir. Sonra üzümü yaxşı görmək üçün mənim saçlarımı üfürüb qaldırdı. O, öz muzdurlarını səsləyib, (sonra öyrəndiyimə görə) onlardan zəmilərdə mənə bənzər başqa kiçik heyvanlar tapıb-tapmadıqlarını soruşdu. Sonra o, məni əllərim və ayaqlarım üstə ehmalca yerə qoydu. Mən həmin saat ayağa qalxıb, o baş-bu başa gedib-gəldim və bununla göstərmək istədim ki, qaçmaq niyyətində deyiləm.

Onlar mənim hərəkətlərimi yaxşı görmək üçün dövrə vurub oturdular. Mən şlyapamı çıxarıb, fermerə təzim etdim. Sonra diz çöküb, gözlərimi və əllərimi göyə qaldıraraq, mümkün qədər ucadan bir neçə söz söylədim. Cibimdən qızıl ilə dolu pul kisəmi çıxarıb, tam itaətkar bir əda ilə ağaya təqdim etdim. O, pul kisəsinə ovcunun içinə qoyub, gözlərinin qabağına gətirdi. Sonra bir sancaq çıxarıb, bir neçə dəfə pul kisəmə

bətirdi. Ancaq bundan heç bir şey çıxmadı: o, bunun nə olduğunu başa düşə bilmədi. Bunu gördükdə mən ona işarə etdim ki, əlini yerə qoysun, mən kisəni açıb, bütün qızılları onun ovcuna boşaltdım. Orada hərəsi dörd pistol olmaq üzrə, altı İspaniya qızılı, iyirmi və ya otuz xırda pul vardı. O, çəcələ barməğının ucunu yaş edib, əvvəlcə iri qızılardan birini, sonra da ikincisini qaldırdı, ancaq yenə bunların nə olduğunu başa düşə bilmədi. O, işarə ilə məni başa saldı ki, bu pulları kisəyə yığıb, cibimə qoyum. Bir neçə dəfə onu başa salmaq istədim ki, bu pul kisəsinə məndən hədiyyə olaraq qəbul etsin, ancaq bir şey çıxmadı və mən onun əmrinə tabe oldum.

Fermer yavaş-yavaş başa düşdü ki, qarşısındakı şüurlu bir məxluqdur. O, tez-tez mənimlə danışdı. Onun sözləri kifayət qədər aydın olsa da, səsi qulaqlarımda su dəyirmanının gurultusunu xatırladırdı. Mən mümkün qədər ucadan, cürbəcür dillərdə cavab verirdim və o, tez-tez qulağını mənə iki yard qədər yaxınlaşdırırdı. Ancaq heç bir nəticə çıxmırdı: biz bir-birimizin dediyini əsla başa düşə bilmirdik. Nəhayət, fermer muzdurlara əmr etdi ki, işə başlasınlar. Özü isə çömbəlib, sol əlini ovucu yuxarı yerə qoydu, cib yaylığını iki qat büküb ora sərdi və mənə işarə etdi ki, yaylığın üstünə çıxım. Bu, o qədər də çətin deyildi; çünki əlinin qalınlığı bir futdan artıq olmazdı. Mən onun əmrinə tabe olmağı ağıllı bir hərəkət bildim və yuxılmamaq üçün yaylığın üstünə uzandım. Mənim təhlükəsizliyim üçün fermer məni, yorğana bürüyən kimi yaylığa bürüdü və bu vəziyyətdə evinə apardı. Oraya çatdıqda o, arvadını çağırıb, məni ona göstərdi. O, eynən ingilis xanımları qurbağa və ya hörümçək görəndə etdikləri kimi çığırb, geri çəkildi. Ancaq özümü nümunəvi bir surətdə aparmağım və ərinin bütün işarələrinə tamamilə əməl etməyim tezliklə onu sakitləşdirdi və o, mənimlə çox mehriban rəftar etməyə başladı.

Günorta idi; xidmətçi sadə bir nahar gətirdi; nahar, diametri dörd futa qədər olan bir nimçə içində böyük bir mal əti par-

çasından ibarət idi. Fermer, arvadı, üç uşağı, bir də qoca nəna süfrəyə oturdular. Fermer məni yerdən otuz fut hündürlükdə olan stol üzərində, öz qabağında əyləşdirdi. Belə hündür bir yerdən yıxılmaqdan qorxub, mən stolun kənarından ortasına çökildim. Fermerin arvadı bir parça mal əti çəkdi, boşqaba bir qəddər çörək doğrayıb tökdü və mənim qabağıma qoydu. Mən ona hörmətlə baş əyib çəngəl-bıçağımlı çıxartdım və yeməyə başladım. Bu isə onlara böyük bir ləzzət verdi. Xanım qulluqçuya əmr etdi ki, likör qədəhini versin, bu qədəh təxminən iki qallon¹ maye tutardı, xanım bu qədəhə bir cür içki tökdü. Mən qədəhi iki əlimlə güclə qaldırıb, böyük bir hörmətlə xanımın sağlığına içdim. Bu, orada olanları elə güldürdü ki, az qaldı qəhqəhələrindən qulağıma bata. Bu içki yüngül sidr içkisinə bənzəyirdi və dadı xeyli xoş idi.

Ev sahibi məni işarə ilə öz boşqabının yanına çağırırdı. Stolun üstü ilə gedərkən, ayağım çörək qabına ilişdi və mən yerə sərildim. Xoşbəxtlikdən bir yerim əzilmədi. Mən həmin saat ayağa qalxdım. Bu mehriban adamların yıxılmağımdan çox narahat olduqlarını görüb, şlyapamı çıxartdım (yaxşı tərbiyə görmüş bir adama yaraşan kimi, onu qoltuğumda tutmuşdum), üç dəfə başımın üstündə yellədim və salamat qurtardığımı bildirmək üçün üç dəfə "Ura!" çığırtdım. Ancaq mən ev sahibinə (fermeri bundan sonra belə adlandıracağam) yaxınlaşdıqda onun yanında oturmuş on yaşlı dəcəl oğlu ayaqlarımdan yapışıb məni elə hündürə qaldırdı ki, ürəyim qopdu. Xoşbəxtlikdən atası məni oğlunun əlindən aldı və ona elə bir sillə vurdu ki, bu, yəqin, Avropa atlı qoşunlarının tam bir eskadronunu atdan salardı. O, çox qəzəbləndi və oğluna həmin saat süfrədən durub getməsinə əmr etdi. Ancaq mən istəmirdim ki, uşaq məndən incisin və onun qəlbində mənə qarşı kin əmələ gəlsin. Həm də mən bizim uşaqların çox zaman sərcələrlə, dovşanlarla, pişik balaları ilə və küçüklərlə

¹ Qallon – 4,5 litrə bərabərdir.

necə sərt rəftar etdiklərini yadıma saldım. Mən diz çöküb, barmağımla oğlanı göstərərək, var gücümlə ağamı başa salmağa çalışdım ki, oğlunu bağışlaması üçün ona yalvarıram. Ata yumşaldı və oğlan yenə öz yerinə oturdu. Mən ona yaxınlaşmış, əlini öpdüm. Ev sahibi gülümsündü və oğlunun əlindən tutub, onun əliylə məni zərif-zərif oxşadı.

Yemək zamanı xanımın sevimli pişiyi onun dizinin üstünə atıldı. Mən arxamda şiddətli bir gurultu eşitdim, sanki, on nəfər toxucu dazgahda işləyirdi. Dönüb baxanda gördüm ki, bu, xanımın yedirdiyi və tumarladığı pişiyin xorultusudur. Başından və pəncələrindən görünürdü ki, bu pişik bizim öküzdən üç dəfə böyük olardı. Mən stolun o biri başında, pişikdən əlli fut uzaqda idim. Xanım pişiyin mənim üzərimə atılacağından qorxub, öz sevimli heyvanını bərk-bərk tutmuşdu. Bununla bərabər, mən bu amansız yırtıcı heyvanı gördükdə, qorxudan özümü itirdim. Ancaq mənim qorxum yersiz imiş, ev sahibi məni əlinə alıb, pişiyə üç yard qədər yaxınlaşdırdı. Pişik isə mənə əsla etina etmədi. Soyahətərim zamanı mən bu ümumi fikri dəfələrlə yoxlamışdım: yırtıcı heyvandan qorxsan və onun qabağından qaçsan, əlbəttə, sənə hücum edəcəkdir. Buna görə mən bu qərara gəldim ki, qorxumu əsla bürüzə verməyim. Mən beş-altı dəfə sürətlə pişiyin lap sifətinə qədər yaxınlaşdım və o, məndən daha çox qorxmuş kimi geriləməyə başladı. Naharın qurtarmasına azca qalmış, üç-dörd körpək qaça-qaça otağa girdi. Ancaq bunlar məni daha az qorxutdular. Onlardan biri dörd fil boyda bir mastif¹, o biri isə mastifdən daha uca, amma ondan zərif bir tazi idi.

Sonra qucağında körpə olan dayə içəri girdi. Körpə məni görə-görməz uşaqlara xas olan natiqlik məharəti qaydalarına uyğun, elə bir fəryad qopardı ki, əgər o, Çelsidə çığırmış olsaydı, yəqin, səsinə London körpüsündə eşidərdilər. O, məni bir oyuncuq zənn etmişdi. Xanım analıq hissəsinə qapılaraq,

¹ Mastif – keşik və ov tularının bir cinsidir.

məni götürüb, körpənin qabağına qoydu. Uşaq həmin saat belimdən yapışdı, başımı ağzına soxdu. Mən elə dəhşətlə çıxdım ki, uşaq qorxub məni əlindən yerə saldı. Xoşbəxtlikdən, xanım öz önlüyünü mənim qabağıma tutmağa macal tapdı. Yoxsa, yerə yığılıb, orada ölərdim.

Dayə uşağı sakit etmək üçün ona şaxşax çalmağa başladı. Bu şaxşax içi daşla dolu bir çəlləyə bənzəyirdi və yağın bir kəndirlə uşağın belindən asılmışdı. Dayə uşağı sakit edərkən, alçaq bir kürsü üstündə mənə o qədər yaxın oturdu ki, mən onun üzünü yaxşıca görə bilirdim. Etiraf etməliyəm ki, bu çox xoşagəlməz bir mənzərə idi. Üzünün bütün dərisi cürbəcür təpələr, dərələr, ləkələr və yekə-yekə tüklərlə dolu idi. Ancaq onun siması uzaqdan xeyli qəşəng görünürdü. Bunu gördükdə, mən bizim ingilis xanımlarının dəriləri, zəriflik və gözəllikləri barədə bəzi şeylər fikirləşdim. Onlar bizə yalnız ona görə belə gözəl görünürlər ki, bizimlə bir boydadırlar. Biz onların üzlərindəki xırda kələ-kötürləri görmürük. Ən zərif və ən ağ bir dərinin əslində nə qədər qaba qalın və rənginin nə qədər pis olduğunu bizə ancaq zərrəbin göstərə bilər.

Yadımdadır, Liliputstanda olduğum zaman, mənə elə gəlirdi ki, dünyada bu xırdaca məxluqlara təbiətin bəxş etdiyi qədər gözəl dəriyə malik olan insanlar yoxdur. Mən yaxın dostum olan bir liliput alimi ilə bu barədə söhbət edərkən, o demişdi ki, mən uzaqdan ona daha xoşsima görünürəm. O, açıqca etiraf etmişdi ki, onu ilk dəfə alıb, özümə yaxınlaşdırdığım zaman yaman qorxubmuş. Onun sözlərinə görə, mənim dərimin üzərində böyük kələ-kötürlər görünür, üzümün rəngi isə cürbəcür rənglərin yaraşsız qarışığından əmələ gəlmiş bir rəngdir. Saqqalımın tükləri də qaban tükündən on qat qalındır. Bunu qeyd etməyi lazım bilirəm ki, mən öz həmvətənlərimin çoxundan heç də kifir deyiləm və uzun zaman səyahət etdiyimə baxmayaraq, üzümün dərisi çox da yanlıb qaralmayıb. Digər tərəfdən, həmin alim mənimlə sa-

ray xanımları barədə danışırkən, tez-tez deyirdi ki, birinin üzündə çil var, birinin ağzı, o birinin burnu çox yekədir, ancaq mən bunların heç birisini sezməmişdim. Aydın şeydir ki, bu sözlərdə yeni bir şey yoxdur. Mən bunu ona görə söyləyirəm ki, oxucular aralarına düşdüyüm nəhəng adamların çox kifir olduqlarını güman etməsinlər. Əksinə, mən onlar haqqında düzünü söyləməliyəm. Onlar çox gözəl bir irqdirlər.

Yeməkdən sonra ev sahibi səsindən və işarələrindən anladığıma görə, arvadına mənimlə yaxşı rəftar etmələri barədə əmrlər verib, öz müzdurlarının yanına getdi. Mən çox yorulmuşdum və yatmaq istəyirdim. Xanım bunu duyub, məni öz yatağına uzatdı və üstümə təmiz və ağ bir cib yaylığı saldı ki, bu yaylıq hərbi gəmilərin yelkənindən iri və qalın idi.

Mən iki saata qədər yatdım, yuxuda gördüm ki, öz evimdə, ailəmin yanında yəm. Ancaq oyandığım zaman özüm yeni iki və ya üç yüz fut, hündürlüyü isə iki yüz futdan artıq olan yekə bir otaqda və eni iyirmi yard olan bir çarpayıda uzanmış gördükdə, dərdim daha da artdı. Xanım öz işinə getmiş, qapını üzümə bağlayıb, məni otaqda tək qoymuşdu. Çarpayının yerdən hündürlüyü səkkiz yard idi. Halbuki bəzi təbii ehtiyaclara görə, mən aşağı düşməli idim. Köməyə bir adam çağırmağa cürət etmirdim. Bir də ki, bunun bir xeyri olmazdı; ev adamları hamısı mətbəxdə olduqlarından, mənim zəif səsimi eşidə bilməzdilər. Mən nə edəcəyimi fikirləşməkdə ikən, iki siçovul çarpayıya dırmaşdı, yatağı qoxulamağa başladı. Siçovullardan biri mənim üzümə yaxınlaşdı. Mən dəhşətlə yerimdən sıçrayıb, qısa qılıncımı çəkdim. Bu murdar heyvanlar iki tərəfdən mənə həyasızcasına hücum etdilər. Siçovullardan biri qabaq pəncələri ilə mənim boğazımdan yapışmışdı. Xoşbəxtlikdən, o mənə zərər yetirməyə macal tapmamış, mən xəncərlə onun qarnını yırttdım. O mənim ayağım altına yığıldı, o biri isə yoldaşının pis aqibətini görüb qaçdı. O qaçanda mən onun belinə bir qılınc vurdum, onun ardınca qanlı bir

iz qaldı. Bu şücaətdən sonra mən nəfəsimi dərmək və özümə gəlmək üçün çarpayıda o baş-bu başa gəzişməyə başladım. Bu siçovulların hərəsi bir köpək boyda, amma daha zirək və daha qəzəbli idi. Əgər mən yatanda qılıncımı açmış olsaydım, onlar yaqın ki, məni parçalayıb yeyəcəkdilər. Mən ölü siçovulun quyruğunu ölçüb gördüm ki, iki yarıddan bir düym əskikdir. Ancaq mən siçovulu çarpayıdan aşağı atmağa cürət edə bilmirdim.

Bu əhvalatdan bir az sonra xanım içəri girdi. Üstümdə qan ləkələri görüb tələsik yanıma gəldi və məni əlinə götürdü. Mən öldürdüyüm siçovulu göstərib, gülümsəyə-gülümsəyə işarə ilə ona başa saldım ki, özüm yaralanmamışam. Xanım buna çox şad oldu. O, qulluqçunu çağırıb tapşırıdı ki, siçovulu maşa ilə götürüb, pəncərədən eşiyə atsın, özü isə məni stolun üstünə qoydu. Onda mən qanlı qılıncımı ona göstərdim, qılıncı atəyimə sildim və qınına qoydum. Ancaq mənim elə bir şeyə ehtiyacım vardı ki, onu mənim əvəzimə kimsə edə bilməzdi. Buna görə də var qüvvəmlə xanımı başa saldım ki, aşağı düşmək istəyirəm. Bu arzum yerinə yetdikdən sonra utandığımndan, daha əyani bir surətdə onu başa sala bilmədim, ancaq bunu etdim ki, barmağımla qapını göstərib, ona bir neçə dəfə baş əydim. Mehriban qadın, nəhayət, çox böyük cətinliklə işin nə yerdə olduğunu bildi. O, məni əlinə alıb, bağçaya apardı və orada yerə qoydu. Mən iki yüz yard qədər uzaqlaşmış, işarə etdim ki, o, mənə baxmasın və bir ot yarpağının dalında gizlənib, ehtiyacımı yerinə yetirdim.

Ümid edirəm ki, mərhəmətli oxucum onun vaxtını bu cür təfsilatlarla aldığım üçün məni bağışlayar. Bayağı və səthi düşüncəyə malik olanlar isə, şübhəsiz ki, bunu mənasız və yersiz hesab edəcəklər. Ancaq həqiqi filosof mənim bu sözlərimdə cəmiyyətin xeyrinə olaraq, düşünmək üçün əsas tapa bilər. Mənim həm bu, həm də başqa səyahətnamələri nəşr etdirməkdə yeganə məqsədim cəmiyyətin xeyrini düşünmək

olmuşdur. Mən, əsla, öz biliyimi və ya üslubumu qələmə verməyə deyil, həqiqətin aşkara çıxmasına cəhd etmişəm. Bu səyahət zamanı başıma gələn bütün işlər mənə o qədər dərin təsir edib və yadımda elə möhkəm qalıb ki, indi bunları kağızda yazarkən əhəmiyyətli olan hadisələrdən heç birinin üstündə keçə bilmədim. Bundan başqa, əl yazılarımı bir də diqqətlə yoxladıqdan sonra səyahətnamənin cansızlığı və xırda-xuruşla dolu olmamağı üçün bəzi əhəmiyyətsiz şeyləri pozdum; çünki haqlı olaraq, bir çox səyyahları bu cəhətdən təqsirləndirirlər.

İKİNCİ FƏSİL

Fermerin qızı. Müəllifin qonşu şəhərə, sonra isə paytaxta aparılması. Səyahətin təfəsilatı.

Bizim xanımın doqquz yaşında bir qızı vardı. Qız çox gözəl tikiş tikirdi. Gəlinciyini çox yaxşı geyindirirdi və ümumiyyətlə, öz yaşına nisbətən çox yaxşı inkişaf etmişdi. O, anası ilə birlikdə öz gəlinciyinin beşiyində gecə yatmaq üçün mənə bir yataq düzəltdi. Bu beşiyi bir kiçik qutuya qoydular və qutunu tavandan asılmış bir taxtanın üstünə yerləşdirdilər ki, məni siçovullardan qorusunlar. Mən fermerin evində yaşadığım bütün müddətdə bu qutunun içində yatdım. Onların dillərini öyrənməyə başlayıb, mənə nə lazım olduğunu başa sala bildikcə yatağım gün-gündən daha da rahat olurdu. Qız o qədər zirək idi ki, bir neçə dəfə mənim necə soyunduğumu gördükdən sonra özü məni soyundurub-geyindirə bilirdi. Ancaq mən heç bir zaman onun xidmətlərindən həddindən artıq istifadə etməyib, özümə geyinib-soyunmağa icazə verməsini istəyirdim. O, tapılması mümkün olan ən zərif və nazik kətandan mənə yeddi köynək və alt paltarını tikmişdi, ancaq mübaligəsiz deyə bilərəm ki, bu kətan bizim girdən də qat-qat qalın idi. Həmişə mənim paltarımı özü yuyurdu. Qız eyni zamanda mənim müəllimim olub, öz dillərini öyrədirdi. Barmağımla bir şeyi göstərirdim, o da bu şeyin adını deyirdi. Bir neçə gündən sonra mən daha özümə lazım olan hər

bir şeyi istəyə bilirdim. Qızın xasiyyəti çox gözəl idi və yaşına görə boyu çox uca deyildi, cəmi qırx fut olardı. O, mənə Qrildriq adı qoymuşdu və mənim adım da belə qalmışdı. Bu sözün mənası – “adamcıq”, “cırdan” demək idi.

Bu ölkədə başıma gələn bütün macəralardan sağ-salamat qurtarmağım üçün bu qıza minnətdaram. Mən orada olduğum bütün müddətdə biz əsla bir-birimizdən ayrılmadıq. Mən ona Qlyumdalkliçim, yəni mənim dayəm adı qoymuşdum ki, əgər burada Qlyumdalkliçim mənə göstərdiyi qayğı və xoş rəftarını qeyd etməsəm, özümü naşükür adlanmağa layiq hesab edərdim. Mən bütün varlığımın onun xəcalətindən çıxmağı arzu edirdim. Bunun əvəzində isə görünür ki, qeyri-ixtiyari olaraq, kralın ona qəzəblənməsinə bais olmuşam.

Mən orada gördükdən bir az sonra qonşular arasında belə bir şeyə yayılmışdı ki, mənim ağam çöldən təxminən spleknok (oralarda olan altı fut uzunluğunda xırdaca, qəşəng bir heyvandır) boyda, ancaq zahirən tamamilə insana bənzəyən xırdaca bir heyvan tapıb. Deyirdilər ki, bu heyvan insanın bütün hərəkətlərini təqlid edir. Hətta özünəməxsus bir şivə ilə danışıq və yerli dildə bir neçə söz söyləməyi də öyrənib. Deyirlər ki, o, iki ayağı üstə durub, dik gəzir. Əl heyvanıdır, itaətkardır, çağıranda gəlir və əmr edilən hər şeyi yerinə yetirir, bədəninin quruluşu çox zərifdir, üzü isə üç yaşlı bir mülkədar qızının üzündən də ağıdır.

Mənim ağamın yaxın qonşusu və yaxşı dostu olan bir fermer bu deyilənlərin doğru olub-olmadığını yoxlamağa gəlmişdi. Məni həmin saat gətirib, stolun üstünə qoydular. Mən o baş-bu başa gedib-gəlir, komanda ilə qılincımı qınından çəkir, yenə yerinə qoyur, ağamın qonağına təzim edir, onun əhvalını soruşur, onu görməkdən şad olduğumu söyləyirdim; müxtəsər, dayəmin mənə öyrətdiyi bütün işləri edirdim.

Yaşlı və gözləri zəifləmiş bir adam olan bu fermer məni yaxşı görmək üçün gözlüyünü taxdı. Mən ona baxanda gülməkdən

özümü saxlaya bilmədim; çünki onun gözləri gözlüyün arxasından iki pəncərə ardından otağa işıq salan, bədirlənmiş aya bənzəyirdi. Evdəkilər mənim gülməyimin səbəbini başa düşüb gülüşdülər. Qoca o qədər axmaq idi ki, küsüb, özünü təhkir edilməsi hesab etdi.

O, xəsislikdə şöhrət qazanmışdı. Bədbəxtliyimdən, onun haqqında yayılan bu şöhrət doğru çıxdı. O, həmin saat mənim ağama doğrudan da, əcaib bir məsləhət görüb söylədi ki, məni qərribə bir şey kimi yaxın şəhərdə camaata göstərsin. Bizim ev ilə həmin şəhər arasında yarım saatlıq, yəni iyirmi iki mil qədər bir məsafə var idi. Qoca arabit məni göstərərək, ağaman qulağına nə isə pıçıldamağa başlayanda mən həmin saat duydum ki, nə isə iş xarəbdir. Qorxudan mənə elə gəldi ki, deyəsən, bir neçə söz eşidib, başa da düşdüm. Mənim dayəciyim Qlyumdalkilic bütün əhvalatı məharətlə anasından öyrənib, ertəsi gün səhər işin nə yerdə olduğunu mənə danışdı. Yazıq qız məni bağına basıb, xəcalətdən və dərdindən ağlayırdı. O qorxurdu ki, məni əllərinə götürsələr, yaqin ki, boğacaq və şikəst edəcəkdilər. O biri tərəfdən, qız mənim, əslən, təvazökar və şərəf məsələsində həssas olduğumu bildiyindən qorxurdu ki, mən pul ilə camaatı əyləndirmək üçün tamaşaya qoymalarını özümə böyük bir həqarət sayaram.

Qız deyirdi ki, "atam və anam Qrildriqi mənə bağışlamağa söz vermişdilər. Ancaq görürəm ki, indi keçən ilki kimi etmək istəyirlər. Keçən il mənə bir quzu bağışlamışdılar. Yekəlib kökəlan kimi, onu qəssaba satdılar".

Açıqca etiraf edirəm ki, bu xəbər məni, dayəm qədər narahat etmirdi. Mən möhkəm inanmışdım ki, - bu inam heç bir zaman məni tərək etmirdi - bir gün azad olacağam. Əlbəttə, xalqa tamaşaya qoyulan bir əcaib məxluq rolunu oynamaq həqarətli bir şey idi. Ancaq mən özümü bu ölkədə tamamilə yad bir adam hesab edirdim və bu fikirdə idim ki, İngiltərəyə qayıdacaq olsam, heç kəsin məni məzəmmət etməyə haqqı ola

bilməz. Hətta, Böyük Britaniya kralı özü də mənim yerimdə olsaydı, belə bir həqarətə dözməyə məcbur olardı.

Ağam öz dostunun məsləhətinə qulaq asıb, ən yaxın bazar günü məni bir qutunun içində qonşu şəhərə apardı. O, dayəciyimi də tərkinə oturdub, özü ilə bərabər götürdü. Qutu hər tərəfdən bağlı idi, mənim girib-çıxmağım üçün kiçik bir qapısı və hava girmək üçün bir neçə dəliyi vardı. Qız o qədər qayğıkeş idi ki, öz gəlinciyinin çarpayısının sarınma yorğanını qutuya qoymuşdu. Mən bu yorğan üstündə uzana bilirdim. Bununla bərabər, yol cəmisini yarım saatlıq olsa da, məni yaman silkləyib yormuşdu. Atın hər addımı təxminən qırx futa bərabər idi. O, iri addımlar ilə yortur və onun hərəkəti fırtına zamanı gəminin yırğalanmasını, onun gah dalğanın təpəsinə qalxıb, gah da sonsuz bir uçuruma enməsinə xatırladırdı, yalnız atın hərəkətləri gəmiyə nisbətən daha sürətli idi. Bizim getdiyimiz yol təxminən London ilə Sent-Olbans arasındakı məsafəyə bərabərdir. Ağam həmişə qaldığı mehmanxananın qapısında atdan düşdü. Mehmanxana sahibi ilə məsləhətləşib, bir qurultruda, yəni carçı tutdu. Bu carçı mehmanxanada tamaşa qoyulan əcaib bir məxluq olduğunu şəhər əhəlisinə elan etməli və deməli idi: "Bu spleknok insana çox bənzəyir, bir neçə söz söyləyə bilir və cürbəcür əyləncəli hərəkətlər edir".

Məni mehmanxananın ehtimal ki, üç yüz kvadrat fut yekəliyində olan ən böyük bir otağında stolun üstündə qoydular. Dayəciyim stolun lap yanında bir kürsünün üstündə durub, məni qorunmalı və mənə göstərişlər verməli idi. Basırıq olmasın deyə, ağam otağa hər dəfə otuz nəfərdən artıq adam buraxmırdı. Qızın komandası ilə mən stolun üstündə o baş-bu başa gedib-gəldirdim, o, mənə suallar verir, mən isə ona ucadan cavab verirdim. Bir neçə dəfə mən tamaşaçılara müraciətlə gah onlara hörmətimi izhar edir, gah da onları təkrar burada görmək istədiyimi söyləyirdim. Qlyumdalkilic üçün qədəh əvəzinə verdiyi oymağı şərəflə doldurub, tama-

şaçıların sağlığına içirdim. Qılıncımı çəkib, İngiltərədə qılınc təlimi verən müəllimlər kimi havada oynadırdım. Dayəciyim mənə bir saman çöpü verirdi və mən onunla nizə ilə oynayan kimi hərəkətlər göstərirdim. Bu sənəti mənə gəncliyimdə öyrətmişdilər. Bir günün içində mənə on iki dəstə tamaşaçı baxdı və hər dəfə eyni hərəkətləri təkrar etməli oldum. Axırda bütün bunlar zəhləmi apararaq, məni çox yordu və əldən saldı. Məni görünlər haqqımda elə qəribə şeylər danışdırlar ki, camaat mehmanxanaya axışmağa başlamışdı. Ağam öz mənfəətini güdürək, qızından başqa kimsəni mənə əl vurmağa qoymurdu. Ehtiyat üçün tamaşaçıların skamyalarını stoldan uzaqda qoyulmuşdu. Bununla bərabər, bir məktəbli uşaq mənə fındıq atdı. Fındıq bizim qabaq boyda olardı. Xoşbəxtlikdən fındıq mənə dəymədi, yoxsa, yəqin ki, başımı yarardı. O dəcəli döyüb, salondan qovdular və bu, mənə çox ləzzət verdi.

Ağam şəhərə elan verdi ki, ən yaxın bazar günü məni yenə göstərəcəkdir. Bu müddətdə isə mənim üçün daha rahat bir sayyar evcik hazırladı. Mənim buna çox ehtiyacım var idi. Birinci səyahət və səkkiz saatlıq fasiləsiz tamaşa məni lap əldən salmışdı. Zorla ayaq üstə dururdum, dilim söz tutmurdu. Dincəlib, özümə gəlməyim tam üç gün çəkdi; çünki evdə də rahatlığım yox idi. Mənim baramdə eşitmiş olan qonşu mülkədarlar ara vermədən bu əcaib şeyi görmək üçün ağamın yanına gəlirdilər. Hər gün otuz qədər adam öz arvad-uşağı ilə gəlib mənə tamaşa edirdi. Ağam bu işdən böyük pullar qazanırdı; çünki məni evdə göstərəndə, hər ailəndə bütün bir salonun tamaşa pulunu alırdı. Beləliklə, bir neçə həftə ərzində məni şəhərə aparmadıqlarına baxmayaraq, heç dincələ bilmədim. Yalnız çərşənbə günləri, onların istirahət günü olduğundan dincəlirdim.

Ağam ona çox mənfəət verdiyimi görüb, mənimlə krallığın bütün böyük şəhərlərini gəzməyi qərara aldı. Uzun sürəcək

səyahət üçün bütün lazım olan şeyləri toplayıb, təsərrüfat barədə tapşırıqlarını verib, öz arvadı ilə xudahafızlaşdı və 1703-cü il avqustun 17-də, yəni mənim oraya gəlməyimdən iki ay keçəndən sonra biz bu ölkəni demək olar ki, mərkəzindən və bizim evdən üç min mil məsafədə olan paytaxta yola düşdük. Ağam qızı Qlyumdalkliçə də tərkində oturtmuşdu. Qız məni öz kəmərinə bənd olmuş bir qutunun içində dizi üstündə tutmuşdu. O, qutunun divarlarına orada tapılması mümkün olan ən yumşaq parça çəkmiş, yerinə keçə döşəmiş, gəlinciyinin çarpayısını mənim üçün qoymuş, mənim üçün alt paltar və sair lazım olan şeylər hazırlamış və ümumiyyətlə, rahatlığımı mümkün qədər təmin etməyə çalışmışdı. Yüklərimizi gətirən bir işçi də ardimızca gəlirdi.

Ağam yolumuzun üstündə olan bütün şəhərlərdə məni nümayiş etdirdi. Bəzən o, yoldan əlli, hətta yüz mil qədər kənara çıxıb, yaxşı pul qazanmaq ümidində olduğu bir qəsəbəyə və ya adlı-sanlı adamın malikanəsinə gedirdi. Biz gündə yüz qırx və ya yüz əlli mildən artıq yol getmirdik: çünki Qlyumdalkliç mənim qayğıma qalaraq, at üstündə getməkdən yorulduğumu söyləyib şikayətlənirdi. Mənim istəyimlə o, məni təmiz hava almaq və ətrafa tamaşa etmək üçün tez-tez qutudan çıxarırdı. Belə hallarda o, məni bərk-bərk tuturdu ki, yıxılmayım. Biz Nil və Qanq çayından qat-qat enli və dərin olan beş-altı çaydan keçdik. Yolumuzun üstünə London körpüsü yanındakı Temza kimi kiçik birçə çaya da rast gəlmədik. On həftə yolda olduq. Bu müddətdə bir xeyli kəndləri və xüsusi evləri nəzərə almasaq, məni on səkkiz böyük şəhərdə nümayiş etdirdilər.

Oktyabrın 25-də biz Lorburliqrud və ya Kainatın Fəxri adlanan paytaxta gəldik. Ağam kral sarayının yaxınlığında olan baş küçədə düşüb, mənim özümü və məharətlərimi təsvir edən elanlar buraxdı. O, eni üç və ya dörd yüz fut olan böyük bir salon kirayələyib, ora altmış fut diametri olan bir stol qoydurdu. Bu stolun dövrəsinə üç fut hündürlüyündə barmaq-

lıq çəkdimişdi ki, yıxılmayım. Mən bu stol üzərində öz oyun və hərəkətlərimi ifa etməliydim. Məni gündə on dəfə nümayiş etdirir və hamı buna heyran olub, çox məmnun qalırdı. Bu zaman artıq yerli dildə babat danışıq və verilən sualları çox gözəl başa düşürdüm. Bundan başqa hərfləri öyrənmiş və sadə cümlələri oxuya bilirdim. Bunu mənə Qlyumdalklıq evdə və yolda dərs verməklə öyrətmişdi. O, özü ilə bərabər qızlar üçün qısaca ədəb-ərkan dərsliyi olan kiçik bir kitabça götürmüşdü. Bu kitabdan mənə əlifba və qiraəti öyrətmişdi.

ÜÇÜNCÜ FƏSİL

Müəllifin saraya tələb edilməsi. Kraliçanın onu fermerdən satın alıb, krala təqdim etməsi. Müəllif əlahəzrət kralın böyük alimləri ilə mübahisəyə girir. Ona sarayda bina tikirlər. Kraliçanın ona böyük lütfü. O, öz vətəninin şərəfini müdafiə edir. Onun kraliçanın cırdanı ilə höcətləşməsi.

Bir neçə həftə davam edən gündəlik tamaşalar məni tamam təqətdən salmışdı. Ağam nə qədər çox pul qazanırdısa, iştahası bir o qədər artırdı. Mən tamam iştahadan düşdüyüm üçün dərim sümüyümə yapışmışdı. Fermer bunu görüb, güman etdi ki, mən tezliklə öləcəyəm. Buna görə də mənim vasitəmlə mümkün qədər çox pul qazanmaq qərarına gəldi. Ancaq elə bu zaman slardral, yəni kralın yavəri onun yanına gəlib, kraliçanı və saray xanımlarını əyləndirmək üçün mənim saraya aparılmamı tələb etdi. Bu xanımlardan bəziləri artıq məni görmüş və gözəlliyim, ədəb-ərkanım və əql-kamalımla barədə qərribə şeyiələr yaymışdılar. Həzrət kraliçə və yanındakı xanımlar məni görəndə təsviredilməz dərəcədə vəcdə gəldilər. Mən diz çöküb, ülyahəzrət kraliçanın ayağını öpməyə icazə istədim, ancaq kraliçə lütf edib, çəçələ barmağını mənə uzatdı və mən onu iki əlimlə qucaqlayıb, böyük bir hörmətlə dodaqlarıma gətirdim. O, vətənim və səyahətlərim barədə mənə bir neçə sual verdi. Mən bu suallara qısa və ay-

dın cavab verdim. Sonra məni sarayda saxlasalar, məmnun olub-olmayacağımı soruşdu. Kraliçaya iki qat təzim etdim və təvəzökarlıqla cavab verdim ki, mən öz ağamın quluyam. Əgər ixtiyarım öz əlimdə olsaydı, bütün həyatımı məmnuniyyətlə ülyahəzrət kraliçanın xidmətinə həsr edərdim. Onda kraliçə ağamdan məni yaxşı qiymətə satmağa razı olub-olmadığını soruşdu. Ağam məni başından rədd etmək fürsətinə çox şad oldu, çünki mənim birçə ay da ömür edə bilməyəcəyimdən qorxurdu. O, min qızıl tələb etdi və bu pulu həmin saat ona verdilər. İngilis puluna çevirdikdə, bu, təxminən min qney edər. Sövdələşmə qurtardıqda sonra mən kraliçaya müraciətlə xahiş etdim:

“İndi mən siz ülyahəzrətin ən sədiq bir təbəəsi olmaq etibarilə xüsusi lütfünüzü dinləməyə cəsarət edirəm. Mənim dayəciyim Qlyumdalkliç mənimlə həmişə çox mehriban və diqqətli rəftar etmişdi. O, mənim vədişlərimi çox gözəl bilir və mənə çox yaxşı baxır. Buna görə, siz ülyahəzrətdən xahiş edirəm ki, onu xidmətə götürəsiniz və o, yenə də əvvəlki kimi mənim dayəciyim və mürəbbiyəm olaraq qalsın”.

Kraliçə mənim xahişimi qəbul etdi. Onun atası öz qızının sarayda işə düzəlməsinə çox şad oldu. Qlyumdalkliç özü isə şadlığını gizlədə bilmirdi. Keçmiş ağam mənə sağlıq diləyib getdi. O əlavə etdi ki, məni çox gözəl bir qulluqda qoyub gedir. Mən ona heç bir cavab verməyib, yalnız yüngülcə təzim etdim.

Kraliçə mənim bu soyuq rəftarımı duydu və fermer getdikdən sonra bunun səbəbini soruşdu. Mən ülyahəzrət kraliçaya ətraflı cavab verməyə cürət edib dedim:

“Bu adama yalnız ona görə minnətdaram ki, mən yazığı onun zəmisində təsadüfən tapdıqları zaman başımı ayaqlayib əzmədi. Ancaq fermer özünü bu lütfkarlığı müqabilində qat-qat artıq mükafat alıb. Mənim sayəmdə o qədər pul qazanıb ki, varlı bir adam olub. Halbuki, mən onun evində çox

pis güzəran keçirirdim. Onun mənim üçün yaratdığı güzəran şərtlərinə heç heyvan da dözə bilməzdi. O, məni səhərdən axşama qədər avara adamları əyləndirməyə məcbur edirdi. Bu, məni elə taqətdən salmışdı ki, fermer öləcəyimdən qorxurdu. Yalnız buna görə, o, məni belə ucuz satdı. Ancaq ümid edirəm ki, o, nahaq yerə nigaran olurdu. Təbiətin zinəti, kainatın sevimlisi, öz təbəələrinin səadət mənbəyi, xalqın qüdrəti olan böyük lütfkar məlikənin himayəsində mənimlə pis rəftar ediləcəyindən əsla qorxum ola bilməz və gübhə etmirəm ki, tezliklə sağalacağam. Birçə ülyahəzrət kraliçanın hüzurunda olmağım sayəsində artıq özümü keyli yaxşı və gümrəh hiss edirəm”.

Mənim nitqimin ümumi əsas mənası bundan ibarət idi. Bu nitq çox nöqsanlı idi və mən bunu çox çətinliklə söyləyirdim. Nitqin axırında mən burada padşah ailəsi haqqında işlədilən bəzi ifadələri də işə saldım. Bunları mənə Qlyumdalkliç öyrətmişdi.

Kraliçə mənim dili kifayət qədər yaxşı bilmədiyimə çox mülayim bir münasibət göstərirdi. O, mənim kimi kiçik bir məxluqun bu dərəcə zəka və ağıl sahibi olmasına son dərəcə heyret etdi. O məni əlinə alıb kralın kabinetinə apardı. Təkəbbürlü və sərt bir adam olan əlahəzrət padşah mənə ötəri bir nəzər salıb, kraliçadan soyuq əda ilə soruşdu ki, nə vaxtdan bəri o, spleknoklara rəğbət göstərməyə başlayıb. Mən kraliçanın sağ əlinin içində üzüqoyulu uzanmışdım və görünür ki, padşah məni spleknok bilmişdi. Zərif bir aqla, şən bir səciyyəyə malik olan kraliçə məni ehtiyatla yazı stolunun üstünə qoyub, öz sərgüzəştimi əlahəzrət krala danışmağımı əmr etdi. Mən bütün başıma gələnləri qısaca danışdım. İçəri girməyə icazə almış olan Qlyumdalkliç mənim sözlərimi təsdiq etdi.

Kral bütün ölkədə ən alim adamlardan biri olub, gözəl fəlsəfə və xüsusən riyaziyyat təhsili almışdı. O, məni diqqətlə

nəzərdən keçirdi. Mənim dik gözdiyiymi görüb, əvvəlcə məni ixtiraçı bir usta tərəfindən hazırlanmış və içərisində saat mexanizmi olan bir oyuncaq hesab etdi. Ancaq sasimi eşidib, rəbitəli və düşüncəli danışdığımi görüb, heyərətini gizləyə bilmədi. O, danışdığımi sözlərin bircə kəlməsinə də inanmadı. Yəqin elə güman edirdi ki, bütün bunları mənə Qlyumdalkliç və onun atası əzbərlətmişdilər ki, məni baha qiymətə satsınlar. Buna görə mənə bir neçə başqa sual verdi və hamısına tamamilə ağıllı cavablar aldı. Mənim yeganə nöqsanım tələffüzümün pis olması və bəzi ifadələrin yöndəmsizliyi idi ki, bu da dili yaxşı bilmədiyimi göstərirdi. Bundan başqa mən saraya uyğun olmayan bir neçə sadə xalq ifadəsi işlətmişdim ki, bunları da tez-tez fermerin ailəsindən eşitmişdim. Bütün bunlar əcnəbi bir adam üçün tamamilə üzrlü sayıla bilən şeylər idi.

Bu ölkədə olan qaydalarla görə, sarayda daim alimlər növbə çəkir və hər həftə dəyişirlər. Əlahəzrət kral həmin saat onların çağırılmasını əmr etdi.

Bu cənablar mənim zahirimi xeyli və diqqətlə tədqiq edib, bir-birinə zidd qərara gəldilər. Yalnız bir cəhətdən onların fikri bir idi ki, mənim kimi bir məxluq təbiətin normal qaydaları üzrə dünyaya gələ bilməz; çünki mən özünüqoruma qabiliyyətinə malik deyiləm: sürətlə qaça bilmərəm, ağaca dırmaşmağı bacarmıram, yerdə yuva qaza bilmərəm. Alimlər mənim dişlərimi diqqətlə yoxlayıb, qərara gəldilər ki, mən qıdanı necə əldə edirəm; çünki dördayaqlı heyvanların çoxu məndən güclüdür, çöl siçanları və sair xırda heyvanlar isə çox zirək və cəldirlər. Əvvəlcə bu fikrə gəldilər ki, mən ilbiz və cürbəcür həşərat yeyib dolanıram, ancaq bir çox elmi müzakirə və mübahisələrdən sonra fikir rədd edildi.

Bu alimlərdən biri bu fikrə gəldi ki, mən yalnız rüşeym halında qalmışam və vaxtımdan əvvəl doğulmuşam. Ancaq iki nəfər başqa alim bu fikri rədd edib, göstərdilər ki, bədənimin bütün üzvləri yaxşı inkişaf edib və xeyli yaşım var. Zərrəbinlə yaxşıca görə bildikləri saqqalım bunu sübut edir. Onlar məni sadəcə ola-

raq, boyca inkişaf etməmiş bir cırtdan da hesab edə bilmirdilər; çünki mən çox kiçik idim. Ölkədə ən kiçik boylu və kraliçanın sevimli cırtdanı olan adamın boyu otuz fut idi.

Xeyli mübahisədən sonra onlar yekdilliklə bu qərara gəldilər ki, mən relplyumskolkatsdan başqa bir şey deyiləm, bunun hərfi tərcüməsi lusus naturae, yəni təbiətin əyləncəsi deməkdir. Bu qərar tamamilə müasir Avropa fəlsəfəsi ruhundadır. Məlum olduğu kimi, bizim filosoflar təbiəti tədqiq edərkən, rast gəldikləri bütün çətinlikləri bu əcaib, lakin az anlaşılan hadisə ilə izah edirlər, şübhəsiz ki, bəşəriyyət zəkasının böyük tərəqqisi bununla izah edilir¹.

Mən bu ağıllı qərarı dinlədikdən sonra bir neçə söz söyləməyə icazə istədim. Krala müraciətlə əlahəzrəti inandırmağa çalışdım ki, mənim gəldiyim ölkədə mən boyda olan milyonlarla insan yaşayır. Orada bütün heyvanlar, ağaclar, evlər buradakı heyvanlara, ağaclara, evlərə görə eyni nisbətə kiçikdirlər. Buna görə də öz ölkəmdə mən əlahəzrətin hər bir təbəəsi kimi özümü qorumağı və özümü qida tapmağı bacarıram. Buna görə də cənab alimlərin bütün dəlilləri əsassızdır.

Bunun müqabilində onlar istehzal bir təbəssümlə cavab verdilər ki, fermer mənə çox yaxşı dərs verib. Bütün bu alimlərdən xeyli ağıllı bir adam olan kral alimləri buraxıb, fermerin dalınca adam göndərdi. Xoşbəxtlikdən o, hələ səhərdən çıxıb getməmişdi. Əlahəzrət əvvəlcə fermeri tək dindirib, sonra onu mənimlə və qız ilə üzləşdirərək, bu fikrə gəlməyə başladı ki, dediklərimin hamısı həqiqətə yaxındır. O, öz arzusunu bildirib, kraliçaya tapşırırdı ki, məndən yaxşı muğayat olsun. Qlyumdalkliçin mənim yanımızda qalmasına razı oldu; çünki ilk baxışdan bizim bir-birimizə isinişmiş olduğumuzu gördü.

Qız üçün sarayda otaq ayrılmışdı, onun tərbiyəsi ilə məşğul olmaq üçün mürəbbi, geyindirib-soyundurmaq üçün qaravaş

¹ Swift bununla da öz zamanının alimlərinə istehza edir; onlar təbiətin lazımlıca tədqiq edilməmiş hadisələrini öyrənmək əvəzinə, çox zaman səmərəsiz, məzmunuz, qaranlıq mühakimələrə uyurdular.

və başqa işlərlə məşğul olmaq üçün iki qulluqçu vermişdilər. Ancaq mənə baxmaq isə tamamilə Qlyumdalkliça tapşırılmışdı.

Kraliça saray dülgərinə əmr etdi ki, mənə yataqxana ola biləcək bir qutu hazırlasın. Bu dülgər gözəl bir usta idi, o, mənə göstərişlə, üç həftənin içində uzununu və eni on altı fut, hündürlüyü on iki fut olan bir taxta otaq hazırladı. Londonda qurulan bütün adi yataq otaqları kimi bu otağın da pəncərə və qapıları açılıb-örtülürdü və içərisində iki dolab vardı. Tavani elə hazırlanmışdı ki, onu da açib-örtmək mümkün idi. Beləliklə, Qlyumdalkliç hər gün otağın havasını dəyişir və silib-süpürürdü.

Kraliçanın mebel ustası mənə gözəl bir çarpayı hazırlamışdı. Dayəciyim hər səhər onu havaya çıxarır, öz əliylə səliqəyə salır və axşam gətirib, yerinə qoyurdu. Zərif oyuncaqlar hazırlayan başqa bir usta fil dişinə bənzər xüsusi bir materialdan mənə söykənəcəyi və dirsəklərimi qoymaq üçün yeri olan iki kürsü, iki stol və kamod hazırladı. Otağın bütün divarlarına, döşəməsinə və səfqinə keçə vurulmuşdu ki, mənzilimi bir yerdən başqa yerə aparanda bədbəxtlik üz verməsin və arabada aparanda az silkələnsin.

Otağımı siçovul və siçanlardan qorumaq üçün qapılarda qıfıl hazırlanmasını xahiş etdim. Xeyli çalışdıqdan sonra çilingər nəhayət, bu ölkədə misli görünməmiş ən kiçik bir qıfıl hazırladı ki, mən bundan böyüyünü yalnız bircə dəfə İngiltərədə, bir varlı evinin darvazasında görmüşdüm. Açarı Qlyumdalkliçin itirə biləcəyindən qorxub, həmişə öz cibimdə gəzdirirdim.

Kraliça mənə tapılması mümkün olan ən zərif ipəkdən paltar tikilmesini əmr etdi. Amma bu parça ingilis yorğanlarından qalın idi və mən buna öyrəşənə qədər xeyli əziyyət çəkdim. Paltar bir az İran, bir az Çin modasına bənzəyən yerli modada tikilmişdi, çox sadə və abırılı idi.

Kraliça yanımda olmağı o qədər xoşlayırdı ki, mənsiz heç vaxt nahar etmirdi. Mənim balaca stolumu və stulumu ülyahəzrət kraliçanın stolunun üstünə, onun sol dirsəyinin yanına qoyurdular. Qlyumdalkliç bir kürsünün üstündə, yanımda dururdu. O, mənə nəzarət yetirir və kömək edirdi.

Mənim gümüşdən hazırlanmış nimçə, boşqab və sair qab-qacaqdan ibarət tamam bir servizim var idi. Kraliçanın qab-qacağına nisbətən bunlar Londonun oyuncaq mağazalarında gördüyüm oyuncaq servizlərinə bənzəyirdi. Dayəciyim bu qab-qacağı gümüş qutunun içində cibində gəzdirirdi. Yemək zamanı lazım olan şeyləri mənim stolunun üstünə qoyur, yeməkdən sonra isə yuyub təmizləyirdi.

Kraliçadan başqa, onunla bir süfrədə yalnız iki şahzadə qızı yemək yeyirdi. Böyüyünün on altı yaşı vardı, kiçiyi isə on üç yaş bir aylıq idi. Ülyahəzrət kraliça adəti üzrə özü mənim nimçəmə bir parça mal əti qoyardı və onu özüm doğrayardım. Mənim yeməyimə və azacıq payıma tamaşa etmək ona böyük ləzzət verirdi. Kraliça özü isə bircə dəfə ağzına elə iri ət parçası qoyurdu ki, bunun bircəsi bir düjün ingilis fermerini doydurardı.

Əvvəllər mən onun yeməyini iyrənmədən baxa bilməzdim. Bizim hind toyuğunun qanadından on dəfə böyük olan torağay qanadını sümüklərilə çeynəyib yeyir və hər dəfə bizim on iki penin ağırlığında olan iki qalac boyda çörək dişləyirdi. Bircə dəfəyə tutumu bizim çəllək qədər olan bir qızıl qədəhlə şərab içirdi. Onun yemək bıçaqları bizim dəryazımızdan iki dəfə böyük idi. Qaşiq və çəngəllər də eyni nisbətdə idi. Bir dəfə Qlyumdalkliç bir yerə yığılmış on-on iki dənə belə yekə bıçaq və çəngəli göstərmək üçün mənə yemək otağına apardı. Mənə elə gəlir ki, belə dəhşətli bir mənzərəni heç bir zaman görməmişəm.

Hər çərşənbə günü (çərşənbə burada bayram günü hesab olunur) kral, kraliça və uşaqları əlahəzrət kralın otağında bir

yerdə yemək yeyirdilər. Belə hallarda mənim stol və stulumu əlahəzrət kralın stol tərəfində qoyurdular, o da məni çox xoşlayır və əzizləyirdi.

Padşah mənimlə məmnuniyyətlə söhbət edirdi. O, Avropa, oradakı adətlər, din, qanunlar və maarif barədə məndən ətraflı soruşur və mən də ona bacardığım qədər müfəssəl məlumat verirdim. Kral aydın fikir və düzgün mühakimə sahibi idi. Ona verdiyim məlumat barədə çox dərin və incə mülahizələr söyləyirdi. Ancaq bir dəfə kral dözə bilmədi. Mən ona öz vətənim barədə; bizim ticarət, quru və dəniz müharibələri, dini nifaq və siyasi partiyalar haqqında uzun və şövqlə danışırdım. Kral diqqətlə dinləyirdi, ancaq axırda ondakı mövhumatçılıq dilə gəldi. O, məni sağ əlinə alıb, sol əliylə tumarlayaraq, ucadan gül-gül mənim kim: viqlərdən ya torilərdən olduğumu soruşdu. Sonra kral oradaca əlində "Monarx" adlı ingilis gəmisinin ən uca doru boyda, ağ bir əsa tutub durmuş birinci vəzirinə müraciətlə, mənim kimi xırdaca həşəratın da insanlıq iddiasına düşdüyündən insan əzəmətinin nə qədər kiçildiyini söylədi. O əlavə etdi: "Mərc tuturam ki, bu məxluqların rütbə və ordenləri də vardır, onlar xırdaca yuvalar düzəldib, adlarını da ev və şəhər qoyurlar, onlar bəzənib-düzənib seyrə çıxır, sevişir, vuruşur, mübahisə, hiyləgərlik və xəyanət edirlər".

Bu barədə o, xeyli danışdı, qəzəbimdən rəng alıb-rəng verirdim. Mənim elm və incəsənət mənbəyi, vuruşmalarda qalib gələn, Fransanın qənimti, Avropanın ədalət məhkəməsi, xeyrixahlıq və dindarlıq məkanı, kainatın fəxri və qibtə etdiyi bir diyar olan əziz vətənim barədə bu istehzal sözləri eşidərkən, qəzəbdən qanımla beynimə vururdu.

Ancaq dərinədən düşüncə, özümün təhqir edilib-edilmədiyimə sübhələnməyə başladım, həm də elə bir vəziyyət idi ki, təhqirə təhqirlə cavab verə bilməzdim. Bəlkə də, burada olduğum bir neçə ay ərzində yerli əhəlinin zahiri görkəminə

və danışıqlarına alışmışdım. Bundan əlavə ətrafda olan bütün şeylər bu adamların nəhəng boylarına uyğun idi. Yavaş-yavaş daha onlardan qorxmurdum. Mənə elə gəlirdi ki, əynlərinə bəzək-düzəkli bayram paltarları geyinib, vüqarla gəzişən, birlərinə təzim edən və boş-boş danışan ingilis lordları və xanəmlərini arasındayam. Sözüün düzü, kral və əyanların mənə baxıb güldükləri kimi, mən özüm də onlara gülmək ehtiyacı duyurdum. Bir dəfə kraliçə məni bədənnüma güzgünün qabağına apardıqda və hər ikimizin şəkli boya-boy aynaya düşdükdə öz-özümə baxıb, gülümsəməkdən özümü saxlaya bilmədim. Bu ziddiyyətdən daha gülcünc bir şey ola bilməzdi. Hərdən mənə elə gəlir ki, guya onlar nəhəng deyil, mən özüm bir neçə qat kiçilmişəm.

Məni hamıdan artıq kraliçanın cırtıdanı acıqlandırır və təhqir edirdi. Onun boyu otuz futdan uca deyildi və mən gəlməmişdən əvvəl bu ölkədə ən kiçik boylu bir adam sayılırdı. Təəccüblü deyil ki, özündən bir neçə qat kiçik boylu bir adam gördüyündən o loğalanmışdı və kraliçanın giriş otağında rastlaşdıqda məni təkbəbbir və həyasızlıqla süzürdü.

Mən stol üzərində durub əyanlarla söhbət etdikdə o, mənim boyum və görünüşüm barədə zəhərli sözlər atmaq fürsətini əlindən vermirdi. Bunun müqabilində mən onu öz qardaşım adlandırırdım və ya təkbəttək vuruşmağa çağırırdım, müxtəsər, saray xidmətçiləri arasında qəbul edilmiş bütün hiylələri işə salırdım.

Bir dəfə bu kinli küçük yemək vaxtı mənim bir sözümdən elə qəzəbləndi ki, ülyahəzrət kraliçanın stulunun dirsək qoyulan yerinə dırmaşdı, mənim belimdən yapışdı və gülmüş qaymaq qabının içinə atdı. Mən başı üstə qaymağın içinə düşdüm. Xoşbəxtlikdən, yaxşı üzə bilirdim. Yoxsa, halım pis olacaqdı. Bu zaman Qlyumdalkliç otağın o biri başında idi. Kraliçə isə özünü elə itirmişdi ki, mənə kömək edə bilmədi. Axırda, dayəciyim qaçaraq gəldi və məni qabdan çıxartdı. Ancaq qar-

nıma iki pint qədər qaymaq getmişdi. Məni yatağa uzatdılar. Xoşbəxtlikdən, axırı yaxşıqla qurtardı. Ancaq paltarım xarab olduğundan, onu tullamalı olduq. Cırtanı isə bərk döydülər, məni içinə yıxdığı qabdakı qaymağı içməyə məcbur etdilər. O vaxtdan, cırtadan həmişəlik kraliçanın gözündən düşdü. Bir müddət sonra kraliça onu bir əyan xanımına bağışladı və onu bir daha görmədi. Mən buna çox şad oldum. Bu kinli eybəcər in başıma daha nələr gətirə biləcəyini söyləmək çətindir.

Hələ əvvəllər də o, mənimlə qaba zarafat etmişdi. Bir dəfə yemək zamanı kraliça buluddan bir ilikli sümük götürüb boşqaba qoyaraq, içindən iliyini çıxarmış və onu yenə yerinə qoymuşdu. Cırtan Qlyumdalkliçin bufetə getməsindən istifadə edib, dayəmin yemək zamanı həmişə üstündə durub, mənə nəzarət etdiyi kürsüyə sıçramış, iki əli ilə məni götürərək, ayaqlarımı bir-birinə sıxmış və qurşağdan yuxarıya qədər boş sümüyün içinə soxmuşdu. Köməyə çağırmaq mənə həqarətli görünmüş və aradan bir dəqiqəyə qədər keçəndən sonra bu dəcəlliyi görüb, məni sümüyün içindən çıxarmışdılar. Görünür, mən çox gülməli görünürmüşəm. Sarayda isti xörək nadir hallarda verilir. Yalnız buna görədir ki, ayaqlarım yanmamış, ancaq corablarımla şalvarım pis kökə düşmüşdü. Kraliça məni bu kökdə gördükdə cırtana bərk acığı tutmuşdu. Mənim ona tərəfdar çıxmağımı onu qovulmaqdan qurtarmışdı.

Kraliça tez-tez mənim qorxaqlığıma gülür və həmvətənlərimin də belə qorxaq olub-olmadıqlarını soruşurdu. Kraliçanın belə istehzasına aşağıdakı vəziyyət səbəb olmuşdu. Yaxı burada yaman çox milçək olur. Hərəsi iri torağay boyda olan bu murdar həşərat yemək məni bir dəqiqə də rahat qoymurdu. Onlar bəzən yeməyimin üstünə qonur, öz iyirənc nəcislərini və ya yumurtalarını tökürdülər ki, bunları məni adicə gözlə aydın görürdüm. Bəzən milçəklər alınma və ya burnuma qonub, elə dişləyirdilər ki, qan çıxırdı. Onlar yaman

pis qoxuyurdu. Mən onların ayaqlarında bir növ yapışqan kimi maye görürdüm ki, bizim təbiət alimlərinin sözlərinə görə, milçəklər bunun sayəsində tavanda da sərbəstcə gəzirlər. Bu murdar həşəratdan qorunmaq mənim üçün xeyli əziyyətli bir iş idi. Cırtanın ən çox sevdiyi əyləncə bu idi ki, bizim məktəblilər kimi o da, ovcuna bir neçə milçək doldurub, kraliçanı güldürmək və məni qorxutmaq üçün onları gözlənilmədən mənim üzümə atırdı. Mənim milçəklərdən qorunmaq üçün yeganə müdafiə silahım kiçik xəncərim idi; onlar mənə yaxın uçuşduqları zaman mən xəncərimlə vurub, onları parçalayırdım. Mənim bu çevikliyimə hamı heyran qalırdı.

Hava yaxşı olanda, Qlyumdalkliç hər səhər təmiz hava almaq üçün mənim qutumu pəncərənin içinə qoyardı. Yeri gəlmişkən, bunu da deyim ki, bizim İngiltərədə quş qəfəslərini pəncərədən bayırda asdıqları kimi mənim qutumun da bayırdan asılmasına əslə razı olmurdum. Yadımdadır ki, bir səhər dayəciyimin qutumu pəncərəyə qoyub, hərsa getmişdi. Mən pəncərəni açdım. Stol arxasına oturub, bir parça şirin qoğaldan ibarət olan səhər yeməyinə başladım. Birdən şirin qoxu duymuş iyirmiyə qədər an otağıma dolmuşdu. Otağa elə bir vızılı düşdü ki, elə bil, iyirmi tütək birdən çalındı. Arılardan bir qismi qoğalınım üstünə qonub, onu parçalayıb, bir qismi isə başımın üstündə hərfləyib, vızılıları ilə qulağımi batırır, neşətləri ilə canıma yaman qorxu salırdı. Bununla bərabər, mən xəncərimi çəkib, cürətlə onlara hücum etdim. Dördünü öldürdüm, qalanları isə uçub getdilər və mən həmin saat pəncərəni örttdüm. Bu arılardan hər biri kəklik boyda idi. Mən öldürdüyüm arıların neşətlərini çıxartdım, bunlar bir yarım düymə uzunluğunda olub, iynə kimi iti idi. Bütün dörd neşəti diqqətlə qoruyurdum, sonra bunları başqa nadir şeylərlə bərabər Avropada camaata göstərdim. İngiltərəyə qayıtdıqdan sonra mən bunlardan üçünü Qreşəm kollecə verdim. Dördüncünü isə özüm üçün saxladım.

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

Ölkənin təsviri. Müəllifin coğrafiya xəritələrini düzəltmək təklifi. Paytaxt haqqında bir neçə söz. Müəllifin səyahətə çıxması. Baş ibadətğahın təsviri.

İndi mən ölkəni, daha doğrusu, onun səyahətlərim zamanı gördüyüm hissəsini – krallığın paytaxtı olan Lorbrulqrudun təxminən, iki min mil qədər ətrafını təsvir etmək istəyirəm. Bu səyahətlərə mən kraliçaya yol yoldaşlığı etdiyim zaman çıxmışam. O isə heç bir zaman paytaxtdan, bundan artıq uzağa getməz, hətta krali müşayiət edərkən də, bundan o yana ayaq basmaz, durub, əlahəzrətin qayıtmasına gözlədi. Bu padşahın ölkəsinin uzunluğunu altı min, eni isə üç mindən beş min milə qədərdir. Buradan bu nəticəyə gəlirəm ki, bizim Avropa coğrafiyaşünasları Yaponiya ilə Kaliforniya arasında başdan-başa okean olduğunu güman edərkən, çox böyük səhv edirlər¹. Mən həmişə bu fikirdə olmuşam ki, burada Böyük Tatarıstan qitəsinə əks olan, mütləq, bir qitə mövcud olmalıdır. Məncə, onlar öz xəritələrini düzəltməli və bu böyük ölkəni oraya daxil etməlidirlər. Mən onlara hər cəhətdən həvəslə kömək edərdəm.

Təsvir etdiyim krallıq şimal-şərq tərəfində otuz mil qədər uzaqlıqda dağ silsiləsi olan bir yarımadaadır. Bu dağ silsiləsi

¹ Yaponiyanın Amerika qurudan bitişik olması və ya Amerika ilə Yaponiyanın bir-birindən su sahəsini ayırması barəsində XVIII əsrin coğrafiyaşünasları arasında fikir ayrılığı var idi.

tamamilə keçilməzdir; çünki bu dağların təpələri fəaliyyətdə olan vulkanlardan ibarətdir. Ən böyük alimlər dağların o tayında kimlər yaşadığını və orada yaşamaq mümkün olub-olmadığını bilmirlər. Qalan üç tərəfdən yarımada ni okean əhatə edir. Ancaq bütün krallıqda bircə rahat liman da yoxdur. Dənizə tökülən çayların sahilləri başdan-başa iti qayalıqdır. Qayaların arasında həmişə coşqun dalğalar hökm sürür. Müxtəsər, sahilə hətta ən kiçik qayıqlar da yan ala bilməz. Ancaq geniş çaylar gəmilərlə və gözəl balıqlarla doludur. Dəniz baliğları isə onlar tək-tək hallarda tuturlar, çünki bu baliqlar da Avropada olduğu böyüklükdədir.

Oxucu görür ki, təbiət belə fəvqəladə böyüklükdə heyvan və bitkilər yaradarkən, onları yalnız bu qitəyə yayıb. Bu hadisənin səbəblərini axtarıb tapmağı bizim filosofların öhdəsinə buraxdıq. Ancaq bəzən fırtına balinaları sahil qayalarının üstünə atır, yerlilər bunları tutur və iştaha ilə yeyirlər. Mən bir dəfə iri bir balina gördüm, bunu bir adam çiyində zorla aparırdı. Bəzən onları qərribə bir şey kimi səbətə qoyub Lorbrulqruda gətirirlər. Bir dəfə mən kralın süfrəsində nəhəng bir balina gördüm, onu nadir bir yemək kimi süfrəyə qoymuşdular. Ancaq mən bu yeməyin krala xoş gəlmədiyini sezdim. Mənə elə gəlir ki, o, balina cinsindən olan bu nəhəngdən iyənirdi.

Ölkədə əhali sıxdır. Burada əlli bir şəhər, dövrəsi hasarlı yüzə qədər qala və çoxlu kənd var. Oxucuların marağını təmin etmək üçün Lorbrulqrudun təsvir etmək kifayətdir. Şəhər çayın hər iki sahilində salınıb ki, bu çay onu bir-birinə bərabər iki hissəyə bölür. Bu şəhərdə səksən mindən çox ev və altı yüz minə qədər əhali var idi. Şəhərin uzunluğunu üç qlyunqlyunq (təxminən əlli dörd ingilis mili), eni isə iki yarım qlyunqlyunqdur. Mən özüm bunu kralın əmri ilə tərtib edilmiş və qəsdən mənim üçün yerə sərilmiş yüz kvadrat fut ölçüdə olan bir plan üzrə ölçdüm. Çəkmələrimi soyunub, planın üstünə

çıxaraq, onun diametrini və dövrəsini bir neçə dəfə addımım-la ölçdüm. Bundan sonra miqyas üzrə şəhərin ölçüsünü asanlıqla təyin etdim.

Kral sarayı yeddi mil sahə tutan qarmaqarışq binalardan ibarətdir. Mərasim salonlarının çoxunun hündürlüyü iki yüz qırx fut olub, eni və uzununu da bu nisbətdədir.

Mənə və dayəciyimə bir kareta verilmişdi. Qyuldalkliç mürəbbiyəsi ilə birlikdə tez-tez şəhərə tamaşa və ya bazarlıq etməyə gedərdi. Mən də həmişə öz qutumun içində oturub, bu gəzintilərdə iştirak edərdim. Öz xahişimlə mənə qız tez-tez qutudan çıxarıb, əlində tutardı ki, küçələrdən keçdiyimə zaman evləri və adamları rahat-rahat tamaşa edə bilim. Mənə elə gəlir ki, bizim kareta Vestminster-Holldan¹ kiçik deyildi, ancaq ondan alçaq idi. Bir dəfə mürəbbiyə sürücüyə əmr etdi ki, düknaların qarşısında dursun. Bu füstədən istifadə edərək, dilənçilər karetanın ətrafına toplaşdılar. Bir avropalı olmaq etibarilə, bu mənim üçün görünməmiş bir mənzərə idi. Dilənçilər arasında olan bir qadının döşündə elə yaralar vardı ki, mən asanlıqla onların içinə girib, bir mağarada olduğu kimi gizlənə bilərdim. Başqa bir dilənçinin boynunda beş tay yun yekəliyində bir şiş var idi. Üçüncünün ayaqları taxtadan idi, bunların hər birinin ucalığı iyirmi fut olardı. Ancaq hamıdan iyərnc şey onların paltarlarında gəzişən bitlər idi. Mən adi gözlə bu tüfeylilərin ayaqlarını, mikroskopda Avropa bitlərinin ayaqlarını gördüyümüzədən daha yaxşı görürdüm, xortumlarını da aydın görürdüm. Bitlər xortumları ilə həmin bədbəxtlərin dərilərində donuz kimi eşələnirdi. Mən belə heyvanlara ömrümdə ilk dəfə idi ki, rast gəlirdim. Bu bitlərin görkəmi ürəyimi bulandırırdisə da, onların birni böyük bir maraqla yarib tədqiq edərdim. Amma cərrahlıq alətlərim yox idi, bədbəxtlikdən onlar gəmidə qalmışdı.

İçində yaşadığım böyük qutu səyahət üçün çox narahət idi. O, Qlyumdalkliçin dizi üstünə zorla yerləşir və karetdə da xeyli yer tuturdu. Buna görə kraliçə, bir qədər kiçiyini, yəni uzununu on iki futa qədər olan bir yol qutusu hazırlamağı sifariş etdi. Bu ikinci qutunu mənim göstərişimlə yenə həmin usta hazırladı. Qutu kvadrat şəklində olub, üç divardan pəncərə açılmışdı. Yolda hər cür xoşagəlməz təsadüflərdən qorunmaq üçün pəncərələrin önündə bayırdan dəmir məftillər çəkilmişdi. Bütöv olan dördüncü divara bayırdan iki möhkəm halqa vurulmuşdu. Mən at üstə gəzmək istədiyim zaman atlı qayışını bu halqalara keçirib, qutunu öz belinə bənd edərdi. Bu vəzifəni həmişə etibar etdiyim sadıq və təcrübəli bir xidmətçi yerinə yetirərdi. Mən belə gəzintilərə tez-tez çıxardım. Bəzən mən kral və kraliçanı səyahətləri zamanı müşayiət edərdim, bəzən də parklara və bağlara tamaşaya gedər, çox vaxt isə saray xanımlarının və nazirlərin ziyarətində olardım. Qeyd etmək lazımdır ki, çox qısa bir müddətdə mən ən böyük rütbəli əyanlarla tanış oldum. Onlar hamısı mənə çox böyük hörmət edirdilər, əlbəttə, bu, mənim şəxsi ləyaqətimdən çox, əlahəzrət kral və kraliçanın lütfünə nail olduğum üçün idi.

Uzaq səyahətlərə çıxdığımız zaman kareta mənə yorucuqda at üstündə gedən xidmətçi mənim qutumu kəmərinə bənd edib, onu qarşısında bir yastığın üstünə qoyardı. Beləliklə, mən pəncərədən ətrafa tamaşa edə bilirdim. Qutunun içində mənim səfər yatacağım, tavandan asılmış yelləncəyim, at və ya kareta hərəkət etdiyi zaman aşmamaq üçün yerə bənd edilmiş bir stol və iki stulum var idi. Köhnə bir dənizçi olduğum üçün yoldakı silkələnmə – bəzən çox şiddətli olsa da, – mənə bir o qədər də narahət etmirdi.

Hər dəfə şəhərə tamaşa etmək istədikdə, mən öz yol kabinetmə girərdim. Qyulmdalkliç onu öz dizi üstə qoyub, açıq taxt-rəvana oturardı və ölkədəki adət üzrə taxt-rəvanı dörd adam kraliçanın iki nökrinin müşayiəti ilə aparardı. Mənim barəmdə kifayət qədər eşitməş camaat həmişə taxt-rəvanın

¹ Vestminster-Holl - Londonda ali məhkəmənin iclas salonudur.

ətrafına yığışardı. Onda qız bizi aparaları dayandırır, mənə əlində yuxarı qaldırardı ki, maraqlananlar rahat görə bilsinlər.

Mən baş ibadətəgahı və xüsusən onun üstündə ucalan və bütün krallıqda ən hündür sayılan qülləni çox görmək istəyirdim. Nəhayət, bir dəfə dayəciyim mənimlə birlikdə onun lap təpəsinə çıxdı. Ancaq açıqca etiraf edirəm ki, mən evə məyus qayıtdım. Qüllənin özülündən təpəsinə qədər hündürlüyü üç min futdan artıq deyildi. Avropalı ilə yerli adamın boyu arasındakı fərqi nəzərə aldıqda, bu ucalıq çox da təəccüblü bir şey deyildi. Əlbəttə, ciddi desək, hər iki qülləni tikən adamların boyuna nisbətən bu qüllə Solsberi kilsəsinin zəng qülləsindən xeyli alçaqdır¹. Lakin bu qədər minnətdar olduğum bir millətin istedadını əsla kiçiltmək istəmirəm. Buna görə məmnuniyyətlə söyləyirəm ki, bu qüllə nisbətən alçaq olsa da, onun müstəsna gözəlliyi və möhkəmliyi diqqətəşayandır. Onun toxminən, yüz fut qalınlığında olan divarları yonulmuş daşdan tikilib. Bu daşlardan hər biri qırx kub futa bərabərdir. Divarlardakı tağların içində Allahların və imperatorların təbii böyüklükdən artıq olan mərmər heykəlləri ucalır. Qüllənin yanında olan zibilliyə heykəllərdən birinin sınımış çəçələ barmığı düşmüşdü. Mən onu ölçüb gördüm ki, uzunluğu dörd fut bir düymdir. Qlyumdaklıq bu qırıntını əl yaylığına büküb, cibinə qoydu. Bütün başqa uşaqlar kimi, o da əyləncəli şeyləri xoşlayır və böyük həvəslə toplayırdı.

Kralın mətbəxi altı yüz fut ucalıqda tağları olan doğrudan da, əzəmətli bir binadır. Onun baş ocağının eni müqəddəs Pavel kilsəsinin günbəzindən² yalnız onca addım azdır; bu günbəzi mən İngiltərəyə qayıtdıqdan sonra qəsdən ölçdüm. Ancaq ələ bilirəm ki, bu mətbəxdəki rəşperləri³, hədsiz dərəcədə yekə

olan güvəcləri, qazanları və sair nəhəng qab-qacağı təsvir etsəm, heç kəs sözlərimə inanmaz. Amansız tənqidçilər yəqin, güman edəcəklər ki, bütün səyyahlar kimi mən də bir qədər mübaliğə edirəm. Ancaq eyni zamanda qorxuram ki, mübaliğə təhmətindən çəkinməyə çalışarkən, başqa bir ifrata varım. Ehtimal ki, bu qeydlərim bir zaman Brobdinqneq dilinə (Brobdinqneq bu krallığın adıdır) tərcümə ediləcəkdir. Mən heç istəməzdim ki, kral və onun təbəələri onların ölkəsi haqqında yanlış və kiçildilmiş şəkildə məlumat verdiyim üçün məndən inciməyə haqları olsun.

Əlahəzrət kralın tövlələrindəki atların sayı altı yüzdən artıq olmur. Onların boyu əlli dördədən altmış futa qədərdir. Təntənəli mərasim zamanı kralı beş yüz atlıdan ibarət qvardiya müşayiət edir. Uzun zaman mənə ələ gəlirdi ki, bundan daha dəbdəbəli və əzəmətli mənzərə ola bilməz. Ancaq kral ordusunu tam hərbi nizam halında gördüyüm zaman bu fikrimi dəyişməli oldum.

¹ Solsberidəki kilsənin zəng qülləsi yüz iyirmi iki metr hündürlüyündədir. Nəhənglər ölkəsində qüllənin də yerli əhaliyə böyük təsir bağışlaya bilməsi üçün, qüllənin yüksəkliyi 1464 metrə (122x12) çatmalıdır.

² Londondakı müqəddəs Pavel kilsəsinin günbəzinin diametri otuz metrədən artıqdır.

³ Rəşper - ot qovrulmuş qab

BEŞİNCİ FƏSİL

Müəllifin başına gələn müxtəlif macəralar. Onun dənizçilik məharətini nümayiş etdirməsi.

Əgər boyuma görə başıma cürbəcür gülməli və kədərli macəralar gəlməyəydi, mənim buradakı həyatım çox xoşbəxt sayıla bilərdi. Bu macəralardan bəzilərini oxuculara nəql etməyi münasib bilirəm.

Qyuldalkliç məni tez-tez səfər qutusunun içində sarayın bağçasına çıxarırdı. Bəzən o, məni qutudan götürüb, əlinə tutur və ya yerə qoyurdu. Bir dəfə hələ kraliçanın cırtıdan sarayda yaşadığı zamanlarda o da bizim ardımızca bağçaya gəldi. Dayəciyim kiçik alma ağacları yanında məni yerə düşürtdü. Cırtıdan da orada durmuşdu. Bunu görəndə özümü saxlaya bilməyib, zarafatla dedim ki, ağaclar da cırtıdanla bir boydadır. Ona əvvəlcə məni özüm sataşdığımından bağışlanması üçün çalışdım.

Bir dəfə də Qlyumdalkliç öz mürəbbiyəsi ilə hərsa gedib, məni bağın çəmənliyində tək qoymuşdu. Birdən dəhşətli dolu yağmağa başladı. Həmin saat yerə sərildim və hərəsi tennis topu boyda olan dolular məni o ki var döyəclədi. Böyük bir çətinliklə iməkləyə-iməkləyə kolların dibinə gəlib gizləndim. Ancaq dolu məni elə əzizdirmişdi ki, on gün yatmalı oldum. Burada təəccüblü heç bir şey yoxdur; çünki buradakı dolu bizim Avropada olan dolulardan min səkkiz yüz dəfə böyükdür.

Mən bunu təcrübə əsasında təsdiq edə bilərəm; çünki maraqlandığımından oradakı dolu dənələrini ölçmüş və çəkmişdim.

Həmin o bağçada mənim başıma daha təhlükəli başqa bir iş gəlmişdi. Mən çox zaman öz düşüncə və xatirələrimə dalmaq üçün tək qalmaq istəyirdim. Belə hallarda dayəmədən bağçanın sakit və təhlükəsiz bir guşəsində məni tək buraxmasını xahiş edərdim. Bir dəfə də Qlyumdalkliç məni bağçaya aparmışdı, orada məni tam sərbəst buraxıb, mürəbbiyəsi və başqa tanış xanımlarla bağın başqa bir guşəsinə getmişdi, oradan mənim səsimi eşidə bilməzdi. Dayəm yanımda olmadığı zaman bağbanlardan birinin ov tulası təsadüfən bağa girib, gəlib uzandığım yerin yanından keçirdi. Tula mənim iyimi duydu. Üstümə yüyürdü. Məni dişinə alıb, sahibinin yanına apardı və quyruğunu bulaya-bulaya məni yavaşca yerə qoydu. Xoşbəxtlikdən, tula yaxşı öyrədilmiş olduğundan, məni elə ehtiyatla apardı ki, nə bədənimi yaraladı, nə də paltarımı cırdı. Yazıq bağban məni çox yaxşı tanıyırdı və yaman qorxuya düşmüşdü. O, məni ehmalca iki əli ilə qaldırıb, özümü necə hiss etdiyimi soruşdu. Bu gözlənilməz hadisədən özümü elə itirmişdim ki, dilim tutulmuşdu, buna görə bir-cə kəlmə də cavab verə bilmədim. Bir neçə dəqiqədən sonra özümə gəldikdə, bağban məni sağ-salamat öz dayəciyimin yanına apardı. O da artıq qayıdıb gəlmiş və böyük bir həyəcanla məni axtarıb səsləyirdi. Dayəm tulanın üstündə bağbanı danladı. Ancaq biz bu hadisəni kimsəyə bildirmədik. Qlyumdalkliç kraliçanın qəzəbindən qorxurdu. Mən isə, açığı, bu əhvalatda rolum çox da yaxşı olmadığından, bu söhbəti sarayda açmaq istəmirdim.

Bu hadisədən sonra Qlyumdalkliç gəzinti zamanı məni bir dəqiqə də gözdən qoymamağı möhkəm qərara aldı. Mən belə bir qərardan çoxdan qorxduğum üçün o, yanımda olmayan zaman başıma gələn xırda işləri ondan gizlədirdim. Bir dəfə bağçanın üzərində süzən bir çalağan üstümə şığımışdı. O, yəqin ki, məni caynağına alıb aparacaqdı. Ancaq mən cürətlə xəncərimi çəkib, qoruna-qoruna qalın bir kolun altına qaçdım.

Bir dəfə də mən yenidən eşilmiş bir kor şişən yuvasının üstünə çıxıb, boğazıma qədər yuvanın içinə düşmüşdüm. Paltarımın xarab olmasının səbəbini izah etmək üçün qarıb bir əhvalat uydurmuşdum ki, bunu da danışmağa dəyməz. Bir dəfə bağçanın xiyabanında təkbaşına gəzə-gəzə, öz zavallı vətənim İngiltərəni yad edərəkən bir ilbiz qabığına ilişib yıxılaraq, sağ ayağımı sındırmışdım.

Bağda tək gəzdiyim zamanlarda ləzzət aldığımı və ya həqarət duyduğumu söyləməyə çətinlik çəkirəm. Hətta ən kiçik quşlar da məni gördükdə ürkmüdürlər. Onlar mənədən birçə yard atılıb-düşür və xırdaca qurdları, kəpənəkləri elə bir asudəliklə tuturdular ki, guya yaxınlarında heç bir kəs yox idi. Bir dəfə bir qaratomyuq quşu həyasızlıq edib, Qlyumdalkliçin mənə yeməyə verdiyi bir qoğal parçasını əlimdən qapmışdı. Mən xırdaca quşlardan birini tutmaq istədikdə o, cürətlə mənə sarı dönüb, barmağımı dimdikləmək istəyir, sonra da heç bir şey olmamış kimi, yenə xırdaca qurdları və ilbizləri ovlamağa başlayırdı. Ancaq bir dəfə mən yoğun bir ağac parçası götürüb var gücümlə xırdaca bir kətanquşuna atdım. Zərbəni elə məharətlə endirdim ki, quş ölü kimi yerə sərdi. Mən ikiəlli onun boğazından yarıpış, sevinclə dayəmin yanına yüyürdüm. Sən demə quş huşunu itiribmiş, birdən o, özünü göldə və şiddətlə əlimdə çapalamağa başladı. O, qanadları ilə mənim başıma və bədənimə elə zərbələr endirirdi ki, az qala onu əlimdən buraxacaqdım. Xidmətçilərdən biri mənə köməyə gəlib, quşun boğazını üzdü. Kraliçanın əmri ilə ertəsi günü həmin quşu mənim üçün nahara bişirdilər. Yadımda qaldığına görə, həmin quş bizim quş quşundan yekə idi.

Kraliça mənim öz vətənimçün çox darıxacağımdan narahat olub, məni əyləndirmək üçün hər bir fürsətdən istifadə edirdi. O, mənim dəniz səyahətlərim haqqındakı söhbətlərimi çox eşitmiş olduğundan, bir dəfə mənədən yelkənli və avarlı qayıq sürə bilib-bilmədiyimi və avar çəkməklə məşğul olarsam,

səhhətim üçün bunun daha da yaxşı olub-olmayacağını soruşdu. Mən cavab verdim ki, həm yelkənli, həm də avarla sürülən qayıqları çox gözəl idarə edə bilərəm, sənətim həkimlik olsa da, gəmidə təhlükəli zamanlarda dəfələrlə, sadəcə, bir dənizçi kimi işləməli olmuşam. Ancaq əsla başa düşə bilmirdim ki, kraliçanın arzusu necə yerinə yetirilə bilərdi. Bu ölkədə ən balaca qayıq bizim birinci dərəcəli hərbi gəmidən kiçik deyildi. Mənim sürə biləcəyim boyda gəmini isə buradakı ən kiçik çay axıdıb, apara bilərdi. Onda əlahəzrət kraliça dedi ki, kralın dülgəri mənim rəhbərlikim ilə mənə yaranan bir qayıq hazırlaya bilər və qayıqla üzmək üçün xüsusi bir hovuz hazırlatdırar. Çox məhir bir usta olan dülgər mənim göstərişimlə on günün içində bütün ləvazimatı olan oyuncaq bir gəmi hazırladı. Bu qayıq səkkiz nəfər avropalıya rahatca davam gətirə bilərdi. Qayıq hazır olanda, kraliça o qədər sevindi ki, həmin saat onu krala göstərməyə apardı. Kral onu yoxlamaq üçün su ilə dolu bir ləyəni buraxmağı əmr etdi. Ancaq ləyən çox dar olduğunda mən kürək çəkə bilmədim. Kraliçanın fikrində başqa şey var idi. O, dülgərə əmr etdi ki, uzununu üç yüz, eni əlli və dərinliyi səkkiz fut olan taxta təkne hazırlansın. Sızmaq üçün bu qutunu yaxşıca qatranladılar və sarayın otaqlarından birində divarın dibinə qoydular. Köhnəlməmiş suyu açıb buraxmaq üçün təknonin dibində bir deşik var idi və iki nəfər xidmətçi onu yarım saata asanca doldura bilərdi. Mən bu hovuzun içində həm özüm ləzzət almaq, həm də kraliçanı və onun yanındakı xanımları əyləndirmək üçün tez-tez avar çəkərdim, onlar da mənim bu məharət və zirəkliyimə baxmaqdan çox xoşlanardılar. Bəzən mən yelkənləri qaldırdım, xanımlar da öz yelpikləri ilə külək əmələ gətirərdilər. Onlar yorulanda xidmətçi oğlanlar yelkənlərə üfürərlər və mən əsl bir gəmiçi kimi məharətlə ya küləyə qarşı, ya da yanıküleyc gəmini sürərdim. Gözintidən sonra Qlyumdalkliç qayığı öz otağına aparıb, qurutmaq üçün mıxdan asardı. Bir dəfə bu

gəzinti zamanı elə bir hadisə baş verdi ki, az qala mən həlak olacaqdım. Xidmətçi oğlan qayığı təknəyə buraxdıqdan sonra Qlyumdalkliçin mürəbbiyəsi məni nəvazişlə qaldırdı ki, qayığa oturtsun. Necə oldusa, onun barmaqları arasından sürüşərək, az qaldı qırx fut hündürlükdən yerə yıxılıım, ancaq xoşbəxt bir təsadüf nəticəsində xilas oldum. Yıxılarkən mən bu mehriban xanımın korsajına sancılımsı iri bir sancağa ilişdim. Sancağın başı mənim köynəyimlə şalvarımın kəməri arasına keçdi və mən havadan asılı qaldım. Həmin bu dəqiqədə Qlyumdalkliç mənə köməyə yetişdi.

Bir dəfə də təknənin suyunu hər üç gündən bir dəyişməli olan xidmətçi vedrənin içinə su ilə bərabər iri bir qurbağa düşdüyünü görməyibmiş. Qurbağa təknənin dibində gizlənmişdi. Ancaq mən qayığın içində suyun ortasına çatdığım zaman o, sudan çıxıb, qayığa dırmanmaq istədi və qayığı şiddətlə bir yanı üstə əydi. Qayığın çevrilməməyi üçün mən bütün ağırlığımla qayığın o biri kənarını basdım. Qurbağa başımın üstündə skamyadan skamyaya atılaraq, üzümü və paltarımı üfunətli, yapışqan kimi bir maddəyə buladı. O, mənə insanın təsəvvür edə biləcəyi ən kifir və iyrenc heyvan kimi görünürdü. Bununla bərabər Qlyumdalkliçdən xahiş etdim ki, qurbağanın öhdəsindən gəlməyi mənim ixtiyarına versin. Nəhayət, ona bir neçə şiddətli avar zərbəsi vurduqdan sonra qurbağa qayıqdan suya atılmağa məcbur oldu.

Ancaq bu krallıqda mənim başıma gələn macəralardan ən qorxulusu kralın mətbəxində işləyən bir qulluqçunun meymunu ilə olan əhvalat idi. Qlyumdalkliç harasa işə və ya qonaqlığa gedərək, məni otağında tək qoyub, qapını bağlamışdı. Hava isti olduğundan, həm otağın, həm də mənim qatımın pəncərələri və qapısı açıq idi. Mən sakitcə stolumun arxasında oturub, fikrə getmişdim. Birdən kiminsə pəncərədən Qlyumdalkliçin otağına atıldığını gördüm. Mən çox qorxdum, lakin bununla belə, başımı pəncərədən çıxarıb, baxmağa cürət etdim.

Mən bir meymun gördüm. O, otağın içində atılıb-düşür, oynayırdı. Meymun mənim qutumə rast gələn kimi böyük bir maraqla onun bütün pəncərə və qapılarına baxmağa başladı. Bu qorxunc heyvanı gördükdə, mən otağımın ən uzaq bir bucağına çəkildim. Özümü elə itirmişdim ki, çarpayımın altına girib, gizlənmək ağılıma da gəlməmişdi. Meymun tezliklə məni gördü. Ağız-burnunu əyib, qışqıra-qışqıra pəncəsini qapıdan uzadaraq, məni tutmağa çalışdı. Mən onun əlinə keçməmək üçün nə qədər o künc-bu küncə qaçmağa çalışdımsa da, bir şey çıxmadı. O, çevik bir hərəkətlə möhkəm ipək parçadan tikilmiş kaftanımın ətəyinə yapışıb, məni bayıra çəkdi. Sağ əlinin pəncəsi ilə məni tutub, dayə uşağı tutan kimi, bağına basdı. Mən özüm vətənimdə meymunların pişik balalarını belə tutduqlarını görmüşdüm. Müqavimət göstərmək istəyəndə o, məni elə bərk sıxdı ki, ona tabe olmağı daha ağıllı bir hərəkət hesab etdim. Çox ehtimal ki, o, məni öz cinsinə mənsub bir meymun balası hesab edirdi. Hər halda məni sol pəncəsi ilə zərif-zərif tumarlamağa başladı. Açılan qapının gurultusu onun bu nəvazişinə mane oldu. Meymun həmin saat pəncərəyə atıldı və orada su boruları vasitəsilə qonşu binanın damına dırmaşdı. Meymun məni götürüb qaçdığı zaman mən Qlyumdalkliçin çığırısını eşitdim. Yazıq qız az qalmışdı ki, dəli olsun; saraydakılar hamı bir-birinə dəydi; xidmətçilər nərdivan götürməyə yüyürüşdülər. Yüzlərcə adam həyətə yığışib, gözlərini damın lap dik yerində oturmış meymuna zilləmişdi. O, bir pəncəsilə məni körpə kimi tutub, o biri pəncəsilə çənəsi altındakı kisəcikdən çıxartdığı yeməli şeyləri ağzıma tıxayırdı. Bunları yemək istəmədikdə, o, məni yumruqlayırdı. Aşağıda yığışmış həyat adamları bu mənzərəyə tamaşa edərək, qəhqəhə ilə gülüşürdülər. Mənə elə gəlir ki, bunun üçün o adamları çox da məzəmmət etmək olmaz. Bu mənzərə şübhəsiz ki, məndən başqa hamı üçün əyləncəli idi. Yiğışanlardan bəziləri meymunu qovmağa çalışaraq, ona daş

atmağa başladı. Ancaq saray polisi daşlardan birinin mənə dəyə biləcəyindən ehtiyat edib, bunu qəti surətdə qadağan etdi.

Nərdivanlar qoyuldu və bir neçə adam dama çıxdı. Meymun özünü hər tərəfdən əhatə edilmiş görcək, məni damın ən dik yerində qoyub qaçdı. Mən yerdən üç yüz yard hündürlükdə qalmışdım, hər dəqiqə gözləyirdim ki, ya külək vurub salacaq, ya da özüm buradan aşağı diyirlənəcəyəm.

Xoşbəxtlikdən, dayəmin xidmətçisi olan qoçaq bir oğlan dama çıxdı, məni şalvarının cibinə qoyub, sağ-salamat aşağı düşdü.

Mən meymunun ağzıma tıxadığı zir-zibildən boğulurdum. Mehriban dayəciyim iynə ilə ağzımı təmizlədi. Mən qusdum və sonra özümü xeyli yüngülləşmiş hiss etdim. Ancaq o mürdar heyvan məni elə əzişdirmişdi ki, azarlayıb on beş gün ya-taqda yatdım.

Kral, kraliça və bütün saray adamları hər gün mənim səhhətimdən xəbər tuturdular. Xəstəliyim zamanı əlahəzrət kraliça bir neçə dəfə mənə baş çəkməyə gəldi. Meymunu öldürüldü və qəti surətdə əmr edildi ki, belə heyvanlar sarayda saxlanılmasın.

Sağaldıqdan sonra məni göstərdiyi mehribanlığa görə, təşəkkür etmək üçün kralın hüzuruna getdim. Əlahəzrət kral mənim başıma gələn macərə münasibətilə xeyli zarafat etmək lütfündə oldu. O, məni meymunun pəncəsində olduğum zaman ağılıma nə kimi fikirlər gəldiyini, onun verdiyi yeməklərin və bunu necə bir əda ilə verdiyinin xoşuma gəlib-gəlmədiyini, damdakı təmiz havanın iştahama necə təsir etdiyini soruşdu. Əlahəzrət kral soruşdu ki, belə hal vətənimdə başıma gələydə, nə edərdim. Əlahəzrət krala cavab verdim ki, Avropada meymun yoxdur. Onları Avropaya başqa ölkələrdən qərribə bir şey kimi gətirirlər və onlar o qədər xirdadirlər ki, bir düjünü də üstümə düşsə, onlarla bacararam. Yəqin ki, mən qorxudan və qəflədən baş verən bu hadisədən özümü itirməmiş olsaydım,

bu nəhəng ilə də (meymun fildən kiçik deyildi) bacarardım. O, pəncəsini otmağa uzatdığı zaman, qılıncımla onu vurub, elə yaralardım ki, qaçıb qurtarmağına özü də şad olardı. Bu sözləri söyləyərkən, öz cürətindən şübhələnməyə yol verməyən bir adam kimi mən döyüş vəziyyəti alıb, əlimi qılıncımın dəstəsinə atdım. Lakin sarayda olanlar əlahəzrət krala göstərdikləri bütün hörmətə baxmayaraq qəhqəhə çəkib, mənim bu sözlərimə gülməkdən özlərinə saxlaya bilmədilər. Bundan mən belə kədərlə bir nəticə çıxartdım ki, bizdən xeyli uca olan adamların hörmətinə nail olmağa çalışmaq əbəsdir. Sözarası deyim ki, İngiltərəyə qayıtdığım zaman rəftarları zahirən mənim nəhənglər ölkəsindəki rəftarıma çox bənzəyən adamlara dəfələrlə rast gəldim. Görürsən ki, heç bir ləyaqət və qabiliyyəti olmayan sarsağın biri, bəzən özünü çəkir və dövlətin ən böyük adamları ilə bərabərləşməyə can atır.

Mən hər gün sarayda şən gülüslərə səbəb olurdu. Qilyumdalkliç mənə incə bir məhəbbət bəslədiyinə baxmayaraq, ülyahəzrət kraliçanı əyləndirəcəyini güman etdiyi hərəkətlərim barədə ona danışmaq fürsətini əldən vermədi. Bir dəfə qız xəstələndi və mürəbbiyəsi onu təmiz hava almaq üçün sarayda otuz mil qədər kənara apardı. Karetə bir tarlanın ortasından keçən çıxırın kənarında Qilyumdalkliç mənim səfər qutumu yerə qoydu və mən gəzməyə çıxdım. Yolda bir mal təzəyi vardı. Mən öz çevikliyi mi yoxlamaq üçün onun üstündən hoppanmaq istədim. Mən yüyürdüm, ancaq bədbəxtlikdən uzun məsafəyə tullana bilməyib, düz təzəyin ortasına düşdüm və dizimə qədər onun içinə batdım. Çox çətinliklə kənara çıxa bildim. Nökərlərdən biri cib yaylığı ilə mənim bulaşmış paltarımı silib təmizlədi. Qyuldalkliç isə daha evə qayıdana qədər məni qutudan bayıra buraxmadı.

Bu hadisəni həmin saat kraliçaya danışdılar, nöqərlər isə bunu bütün saraya yaydılar, belə ki, bir neçə gün mən hamının gülüs hədəfi oldum.

ALTINCI FƏSİL

Kral və kraliçanı əyləndirmək üçün müəllifin cürbəcür vasitələr düşünməsi. Onun öz musiqi qabiliyyətini nümayiş etdirməsi. Kralın Avropadakı ictimai quruluşla maraqlanması. Müəllifin danışdığı şeylər barədə kralın mülahizələri.

A dət üzrə, mən həftədə bir-iki dəfə kralın səhər tualetində iştirak edir və borbirin onun üzünü necə qırxdığını görürdüm. Əvvəlcə bu, məni qorxuya salırdı; çünki onun ülgücü bizim dəryazdan, demək olar ki, iki dəfə böyük idi. Əlahəzrət kral ölkənin adətlərinə görə, həftədə yalnız iki dəfə üzünü qırxdırardı. Bir dəfə bərbərdən xahiş etdim ki, sabun köpüklərini mənim üçün yığsın, mən köpüyün içindən qırx-əlliyyə qədər ən yoğun tükü çəkib çıxartdım. Sonra ən nazik bir talaşa tapıb, onu daraq beli kimi yondum və Qlyumdalkliçin iynələrinin ən naziyi ilə taxtada bir cərgə dəlik açdım. Tüklərin ucunu cib bıçağımla kəsib yonaraq, bu dəliklərə keçirdim. Xeyli yararlı bir daraq düzəlttdim. Bu təzə daraq çox yerinə düşdü; çünki darağımın dişləri sınımışdı. Buradakı ustalardan heç biri mənim üçün daraq hazırlaa bilmirdi.

Bununla əlaqədar, mənim ağılıma çox qərribə bir fikir gəldi. Bunu həyata keçirmək üçün xeyli vaxt və zəhmət sərf etməli oldum. Kraliçanın otaq xidmətçisindən xahiş etdim ki, ülyahəzrət kraliçanın başını daradığı zaman tökülən saçları-

nı yığıb, mənim üçün saxlasın. Tədricən məndə xeyli saç toplandı. Bütün bu xırda sifarişlərimi yerinə yetirmək əmri almış dostum dülgərə tapşırıdım ki, yataq otağımdakı stullar boyda iki stul hazırlaib, oturacağı və söykənəcəyinin dövrəsində ən nazik bizlə dəliklər açsın. Mən ən möhkəm saçları bu dəliklərdən keçirib, bizdə qamışdan hörmə stullar hazırladığı kimi, onları hördüm. İşimi qurtardıqdan sonra stulları kraliçaya bağışladım. O, həmin stulları öz qəbul otağına qoyub, nadir bir şey kimi hamıya göstərirdi. Kraliçə mənim bu stullardan birinə oturmağımı arzu etdisə də, mən qəti surətdə razi olmadım və dedim ki, vaxtilə ülyahəzrət kraliçanın başını bəzəmiş bu qiymətli saçların üstündə oturmaqdan, ölməyə razıyam. Həmin bu saçlardan mən beş fut qədər uzunluğu olan kiçik və zərif pul kisəsi toxudum və ülyahəzrət kraliçanın adının baş hərflərini zərdən bu kisənin üstünə noqş etdim. Kraliçanın razılığı ilə bu kisəni Qlyumdalkliçə bağışladım. Doğrusu, bu kisə yalnız tamaşa üçün toxunmuşdu. Ondən istifadə etmək olmazdı; çünki o, buranın iri pullarının ağırlığına davam gətirməzdi. Buna görə də Qlyumdalkliç oraya yalnız qızların çox xoşladıqları oyuncaqları qoyardı.

Kral musiqini xoşlayırdı, odur ki, sarayda tez-tez konsertlər verilirdi. Bəzən mən bu konsertlərə gedərdim. Qutunu konsert salonuna gətirib, stolun üstünə qoyardılar. Ancaq orkestr elə gurultu ilə çalardı ki, mən havaları zorla seçə bilərdim. Əminəm ki, ingilis ordusunun bütün şeypur və təbilçilərinin hamısı birdən çalsaydılar da, belə bir gurultu qopara bilməzdilər. Konsert zamanı mən çalanlardan mümkün qədər uzaq olmağa çalışıb, qutumun bütün pəncərə və qapılarını örtər, pərdələrini salardım.

Gəncliyimdə mən spinet çalmağı öyrənmişdim. Qlyumdalkliçin otağında belə bir musiqi aləti var idi. Həftədə iki dəfə müəllim ona dərs verməyə gələrdi. Mən bu aləti hər şeydən əvvəl ona görə spinet adlandırırım ki, onu da spinet

kimi çalırırlar. Başımın belə bir fikir gəldi ki, həmin bu aləti ingilis havaları çalmaqla kral və kraliçanı əyləndirirəm. Ancaq bu çox çətin və mürəkkəb bir iş idi. Alətin uzunluğu altmış futa yaxın olub, hər dilinin eni bir fut idi. Hər iki qolumu açıqdıqda mənim əlim ancaq beş dilə çatırdı, hər dili çalmaqla üçün isə mən var gücümmlə yumruq vurmalı idim. Məlum şeydir ki, iş belə olduqda, mən bərk yorğunluqdan başqa heç bir nəticə əldə edə bilməzdim. Bir qədər fikirləşib, iki dəyirmi ağac hazırladım, bunların bir ucu o birindən nazik idi. Yoğun uclarına siçan dərisi çəkdim ki, korlanmasın və zərbələrinin səsi batsın. Spinetin qarşısına dillərdən dörd fut qədər alçaq olan uzun bir skamyaya qoydular. Mən bu skamyanın üstündə o baş-bu başa qaçıb, ağaclarla dilləri çalırdım. Beləliklə, mən ciqa¹ havasını çala bildim və bu, əlahəzrətin çox xoşuna gəldi. Ancaq bu, mənim üçün ən yorucu bir bədən hərəkəti idi. Bununla bərabər, nə qədər cidd-cəhd etdimsə də, havanı spine-tin yalnız on altı dilində çala bildim. Eyni bir vaxtda aqarda – həm bass, həm də diskantda – çalmaqla mənim üçün mümkün deyildi və aydındır ki, bu, çalmağıma xeyli zərər verirdi.

Xatırladığım kimi, kral çox ağıllı və hər şeylə maraqlanan bir adam idi. O, tez-tez məni qutunun içində öz kabinetinə apardırdı. Sonra o, qutudan stul götürməmi təklif edib, məni özümdən üç yard aralı olan kamodun üstündə demək olar ki, öz üzü ilə bir ucalıqda qoyub mənimlə uzun-uzadı söhbət edərdi. Bir dəfə mən cürətlənib, ona söylədim ki, Avropaya və qalan bütün aləmə həqarətli bir münasibət göstərməsi, nəcib aqlının yüksək keyfiyyətlərinə uyğun deyildir. Axı, zehni qabiliyyət bədənə münasib olaraq artmır. Əksinə, bizim ölkədə ən ucaboylu adamlar çox zaman zehni inkişaf cəhətdən başqalarından geri qalmış olurlar. Sözümə davam edərək dedim ki, bu da diqqətəlayiqdir ki, heyvanlar arasında arılar və qarışqalar ən fərsətli, məharətli və ağıllı həşəratlar

¹ Ciqa – İngiltərədə dənizçilərin rəqsidir.

kimi şöhrət qazanırlar. Amma onlar heç də məxluqatın ən iriləri deyildirlər. Mənə gəlincə, kralın nəzərində nə qədər heç yerində olmasa da, ümid edirəm ki, gec və ya tez ona böyük xidmət göstərməyə müvəffəq olacağam. Kral mənim sözlərimi böyük bir diqqətlə dinlədi. Ümumiyyətlə, bu söhbətdən sonra kralın mənim barəmdəki fikri yaxşılaşdı doğru xeyli dəyişdi. Bir dəfə o, məndən xahiş etdi ki, İngiltərənin necə və hansı qanunlar əsasında idarə olunduğunu ona mümkün qədər ətraflı və dürüst nağıl edim. O əlavə etdi: “Zira padşahlar öz ölkələrinin adətlərinə həmişə nə qədər çox möhkəm əməl etsələr də, mən başqa məmləkətlərdə təqlidəlayiq bir şey görsəm, çox şad olaram”.

Ah, o zaman mən öz vətənimin əzəmət, qüdrət və nailiyyətlərini ona layiq sözlərlə şöhrətləndirə bilmək üçün Demosfen və ya Sisseron¹ kimi gözəl bir natiq olmağımı nə qədər böyük bir həvəslə arzu edirdim.

Hər şeydən əvvəl, mən əlahəzrət krala söylədim ki, bizim dövlət iki adadan ibarət bir padşahın hakimiyyəti altında birləşmiş üç qüdrətli krallıqdır². Bunlara bizim Amerikada olan müstəmləkələri də əlavə etmək lazımdır. Mən bizim torpağın bəxətli və iqlimimizin mülayim olması barədə xeyli ətraflı danışırdım. Sonra bizim iki palatadan ibarət parlamentimizin quruluşunu təfsilatı ilə nağıl etdim.

Şərəfli perlər palatasına³ ən məşhur nəsilədən olan, ən qədim və böyük torpaq sahibləri toplaşırırlar. Mən kralın və kraliçanın anadangəlmə müşavirələri olan, qanunvericilik işlərində iştirak edən və hökmləri qəti olan ali məhkəmə üzvləri kimi

¹ Demosfen – Eramızdan əvvəl IV əsrdə yaşamış qədim yunan natiqidir. Sisseron – qədim Romanın dövlət xadimi və natiqidir. Eramızdan əvvəl I əsrdə yaşamışdır.

² İngiltərə, Şotlandiya və İrlandiya

³ İngiltərə parlamenti iki palatadan, yəni yuxarı və aşağı palatadan ibarət olan ali qanunverici müəssisədir. Yuxarı palata pe və ya lord ləqəbi daşıyan yüksək əyan nümayəndələrindən irsi olaraq təşkil edilir və buna görə də bu palata perlər və ya lordlar palatası da adlanır. Aşağı palata (və ya nümayəndələr palatası) seçilən nümayəndələrdən təşkil edilir.

gələcək perlərin təlim-təربiyəsi işinə necə böyük bir qayğı göstərildiyini ona təsvir etdim. Bunlar həmişə öz padşah və vətənlərinin müdafiəsinə hamıdan əvvəl hazır olan kübar, nəcib və sədaqətli əsgərlərdir.

Mən sözümə davam edib dedim ki, bu adamlar krallığın zinəti və istinadgahdırlar. Onlar öz məşhur dədə-babalarının ləyaqətli varisləri olub, onların öz şəxsi sücaətləri sayəsində qazandıqları bütün hörmətlərindən istifadə edirdilər. Bu yüksək məclisin tərkibinə, həmçinin, yepiskop rütbəsində olan müəyyən miqdarda ruhanilər də daxilidirlər. Onların vəzifəsi dini geniş yaymağın qayğısına qalmaq və dini həqiqətləri xalqa tələqin edənlərə nəzarət etməkdir. Kral və onun müşavirləri yepiskopluğa şəxsi həyatlarında qüdsiyyətə ən çox riayət edən və dərin məlumat sahibi olan ruhaniləri seçirlər. Buna görə onlar, doğrudan da, bütün ruhanilərin və xalqın mürəbbiləri və mənəvi atalarıdır.

Mən davam edib, dedim ki, parlamentin o biri hissəsi nümayəndələr palatası adlanan məclisdən ibarətdir. Bu məclis birinci dərəcəli centlmenlərdən təşkil olunur. Onları xalq özü nüfuzlu və varlı təbəqənin üzvlərindən azad bir surətdə seçir.

Tamamilə məlum bir şeydir ki, xalq onları yalnız böyük qabiliyyət və doğma vətənə olan məhəbbətlərinə görə, bütün millətin zəkasını təmsil etmək üçün seçir, buna görə də hər iki palata Avropada ən əzəmətli bir məclis sayılır. Bütün qanunvericilik işləri kral ilə birlikdə onlara tapşırılıb.

Bundan sonra mən bizim həqiqi zəka sahibləri olan və qanunu şərh edən möhtərəm hakimlərimiz tərəfindən idarə olunan məhkəmə palatalarının təsvirinə keçdim ki, mübahisəli məsələlərin həll edilməsi, pis hərəkətlərin cəzalanması və günahsızların qorunması bu zatlara tapşırılıb. Maliyyə işlərinin səliqə ilə idarə olunmasından və ordumuzun həm quruda, həm də dənizdə göstərdiyi qəhrəmanlıqlarından danışdım. Ölkəmizin əhalisinin ümumi miqdarını göstərib, bunlardan

hər bir dini təriqətə və hər bir siyasi partiya neçə milyon adamın mənsub olduğunu dedim. Həmçinin, ingilislərin oyun və əyləncələrindən də danışdım və ümumiyyətlə, öz mülahizəmə görə, vətənimin əzəmətinə göstərə biləcək heç bir şeyi yaddan çıxarmadım. Verdiyim məlumatı İngiltərənin son yüzillik tarixinin qısaca icmalı ilə tamamladım.

Əlahəzrət krala etdiyim bu məruzə, hərəsi bir neçə saat davam edən beş görüşdə başa gəldi. Kral mənim sözlərimi çox böyük bir diqqətlə dinləyir, bir çox şeyləri qeyd edir və mənə verəcəyi sualları hazırlayırdı.

Mən öz uzun söhbətimi qurtardıqdan sonra, altıncı görüşdə əlahəzrət kral danışdığım hər məsələ haqqında bir çox sübhələri olduğunu söylədi və mənə xeyli suallar verdi. O soruşdu ki, əyan təbəqəsinə mənsub olan gənclərin bədəni və zehni inkişafı üçün nə edilir və onlar insan üçün təsir və tələqinə ən çox əlverişli olan məktəb illərini nə kimi məşğələlərlə keçirirlər? Kral bu məsələ ilə maraqlandı ki, məşhur bir nəslin son nümayəndəsi öldükdə lordlar palatasında onun yerini kim tutur, kimə və hansı xidmətlərinə görə lord adı verilir? Elə bir hal olurmu ki, bu təyində kralın şəxsi arzusu və ya sərəyaya mənsub bir xanıma, yaxud bir vəzirə yerində və məharətlə təklif edilmiş pul, ya da ki, nəhayət, ümumi dövlət mənfəətinə zidd olaraq, bir partiyayı qüvvətləndirmək meylli baş rol oynamaşın olsun? Bu lordlar, doğrudanmı, öz ölkələrinin qanunlarını yaxşı bilirlər və ən mühüm dövlət işlərinin müqəddəratını həll edəcək dərəcədə qabiliyyətlidirlər? Onlar hamısı, doğrudanmı, elə müstəqil qərəzsiz adamlardır ki, şəxsi mənfəələrindən uzaq olub satılmaqdan, yaltaqlıq etməkdən və məhdud partiya mülahizələrindən özlərini saxlaya bilsinlər? Lord-yepiskop olanlar bu adı həmişə dini ehkəmi dərindən bilməli və ruhani həyat keçirməyi sayəsindəmi qazanırlar? Görəsən, onlardan heç biri adi ruhani olduğu zaman bu dünya ilə kifayətlənən adlı-sanlı adamların məişət tələblərinə xidmət etməyibmi? Bu

yüksək məclisdə ayanlardan birinin evində keşiklik edib, indi də öz hamisinin itaətkar bir qulu olaraq qalan bircə nəfərdəmi yoxdur?

Sonra kral mənim nümayəndələr palatası dediyim məclis nümayəndələrinin seçilməsində nə kimi bir sistem olduğunu bilmək istədi. Məgər yerli mənafeyə tamamilə laqeyd olan kənarəngəlmə bir adam seçiciləri dopdolu pul kisəsi sayəsində yerli əhali içərisindən göstərilmiş daha ləyaqətli bir namizəd əvəzində özünə səs verməyə qane edə bilməzmi? Nəhayət, parlament üzvü olmaq insanı tamam sınaq çıxaraacaq məsrəflər tələb etdiyi və onlara heç bir mükafat, maaş və ya təqaüd verilmədiyi halda, bu adamlar parlament üzvü olmağa nə üçün belə ehtirasla can atırlar. Belə bir fədakarlıq insandan çox böyük bir vətəndaşlıq sücaəti tələb etdiyindən əlahəzrət kral onun səmimi olduğuna şübhələndi. Kral aydınlaşdırmaq istəyirdi ki, xalq nümayəndəsi olmağa belə canfəşanlıq edən adamların keçirdikləri həyəcan və etdikləri məsrəf müqabilində ictimai mənafeyin zərərinə, zəif günahkar padşahın və onun əxlaqsız nazirlərinin arzularına əməl etməklə mükafat almağa ümid etmirlərmi? Kral mənə bu sualları verəndə, yeri gəldikcə, elə mülahizələr söyləyirdi ki, bunları təkrar etməyi namünasib və naqabil hesab edirəm.¹

Daha sonra əlahəzrət kral bizim məhkəmələrin fəaliyyəti barədə bəzi məlumat almaq arzusunda idi. Bu məsələdə onun marağını tamamilə təmin etmək çətin deyildi. Vaxtilə özüm ali məhkəmədə uzun-uzadı davam edən bir iş nəticəsində az qala müqəssir olacaqdım. Özü də elə bir şəraitdə ki, işi mən qazanmışdım və müqəssir məhkəməyə etdiyim məsrəfi mənə verməli idi. Kral soruşdu ki, məhkəmədə kimin haqlı, kimin haqsız olduğunu aşkara çıxarmaq üçün nə qədər vaxt, nə

qədər məxaric lazımdır. Ədalətsiz və qeyri-qanuni olduğu əvvəlcədən məlum olan bir işin vəkillər və məhkəmə işçiləri tərəfindən müdafiə edilməsinə icazə verilmə? Məhkəməyə işi düşən adamların dini təriqətlərə və ya siyasi partiyaya mənsub olmaları hakimlərin qərar çıxarmasına təsir edirmi? Vəkillər möhkəm hüquq təhsili almağa məcburdurlarmı, yoxsa onların yerli, məhəlli və milli adət və ənənələrlə tanış olmaları kifayətdir. Həmin bu vəkillər və ya hakimlər şərh və izah etməli olduqları qanunların tərtibində iştirak edirlərmi? Heç elə hallar olurmu ki, bir işdə əvvəlcə ittihamçı sifətilə iştirak edən eyni şəxslər, sonra müdafiəçi kimi çıxış etsinlər. Bu adamlar məhkəmədə öz məsləhətləri və iş aparmaları üçün nə qədər pul alırlar? Bu adamlar aşağı palataya üzv ola bilərlərmi?

Bundan sonra kral bizim maliyyə işlərinə keçdi. O, bu fikirdə idi ki, mən dövlətin mədaxil və məxariclərinə aid rəqəmləri söylədikdə yanlışam; çünki mənim sözlərimə görə, dövlətin mədaxili ildə beş və ya altı milyon, məxarici isə həmin rəqəmdən çox zaman iki dəfə artıq olurmuş. Kral sözlərindən məlum olduğu kimi, maliyyə işlərimiz barədə mənim söylədiklərimi xüsusi bir diqqətlə qeyd etmişdi; çünki o, ümid edirdi ki, bizim maliyyə sistemimizlə tanış olduqda özü üçün faydalı bir nəticə çıxara bilər. Ona görə də, öz qeydlərinin yanlış olmasına yol verə bilməzdi. Lakin mənim söylədiyim rəqəmlər doğru isə, onda kral başa düşə bilmirdi ki, dövlət tək bir şəxs kimi bu cür israflara necə yol verə bilər. O, soruşdu ki, dövlət əlavə vəsaitləri haradan alır və borcları ödəmək üçün pulu haradan tapır. O, mənim aradı-arası kəsilməyən və çox baha başa gələn müharibələr haqqındakı sözlərimi dinləyərkən heyrətə düşmüşdü. O, yaqın etmişdi ki, ya biz özümüz çox dalaşqan xalqıq, ya da dövrəmizdəki qonşular pis adamlardır. O qeyd etdi ki, yaqın bizim generallar krallardan dövlətidirlər. Kral soruşdu ki, bi-

¹ Nəhənglra kralının qeydlərində İngiltərənin ictimai quruluşunun nöqsanları nazərə çatdırılır. Svift, bu nöqsanları özünün siyasi həcvlərində də amansızca tənqid etmişdir.

zim sahillərimizi donanmanın köməyi ilə qorumaqdan başqa nə işimiz ola bilər? Bizim – azad bir xalqın – sülh zamanında məvaciblə saxlanan müntəzəm orduya ehtiyacı olmasına o, xüsusilə təəccüb edirdi. Kral heyrlə soruşdu ki, əgər siz özünüzdə idarə edirsinizsə, onda sizin kimdən qorxunuz ola bilər və kiminlə müharibə etməlisiniz. Kral məndən soruşdu ki, məgər ev sahibi uşaqları və öz ev adamları ilə birlikdə evini, təsadüfən küçədən tutulmuş nadürüst adamlardan daha pismi qoruya bilər?

Mən öz ölkəmizdə yaşayan əhalinin miqdarını, mövcud dini təriqətlərin və siyasi partiyaların mənsub adamların miqdarını cəmləyib təyin edərkən, kral mənim bu qərib hesabıma (o, bunu hesab adlandırmaq lütfündə olmuşdu) xeyli güldü.

Kral buna çox təəccüb etdi ki, bizim adlı-sanlı adamlarımızın və mülkədarlarımızın arasında mən qumar oyunlarının da adını çəkdim. O, bilmək istəyirdi ki, qumarı hansı yaşdan başlayaraq oynayırlar və bu məşğələ hansı yaş qədər davam edir? Bəzən bu qumar oyunlarını qapılmaq insanların var-yoxlarının əllərindən çıxmasına səbəb olurmu? Ona elə gəlir ki, oyunun bütün incəliklərini öyrənib, bunun sayəsində böyük var-dövlət qazanır və cinayətlə böyük nüfuz sahibi olurlar. Eyni zamanda adlı-sanlı və hörmətli adamlar qumarbazlarla oturub-durduqda, tədricən onların da əxlaqı pozulur və uduzduqlarını qaytarmaq, yaxud udmaq üçün cürbəcür fırıldaqlara əl atmağa başlayırlar.

Ölkəmizin son yüz il içərisindəki tarix haqqında verdiyim qısa məlumat kralı son dərəcə heyrləndirdi. Söylədi ki, onun fikrinə görə, bu tarix acgözlük, riyakarlıq, xəyanət, amansızlıq, quduzluq, azğınlıq, nifrət, həsəd, kin və şöhrətpərəstlikdən doğan yığın-yığın sui-qəsdlər, şuluqluqlar, qətlər və dava-dalaşdan başqa bir şey deyildir.

Söhbətimizin nəticəsində əlahəzrət kral mənim bütün sözlədiklərimi xülasə etmək zəhmətini öz öhdəsinə götürdü.

Sonra məni ovcunun içinə alıb, yavaşca oxşayaraq, heç bir zaman unuda bilməyəcəyimi aşağıdakı sözləri söylədi:

“Mənim balaca dostum, Qreldriq, siz öz vətəniniz barədə heyranedicə bir tərif söylədiniz. Siz aydın bir surətdə sübut etdiniz ki, cəhalət, tənbellik və cürbəcür nöqsanlar çox zaman qanunvericilər üçün ən faydalı sifətlər sayılır, qanunları çox zaman hamıdan yaxşı elə adamlar izah, sərh və təcürbədə tətbiq edir ki, həmin qanunların təhrif edilməsindən, dolaşdırılmasından və onlara əməl edilməsindən hər kəsdən çox mənfəət güdürlər. Sizin adət və qanunlarda bəzi şeyləri ağıllı və faydalı hesab etmək olardı, ancaq bütün bunlar sonradan insanı qəzəbləndirən izahlar və uydurmalarla o qədər təhrif edilmiş, murdarlanmış və kirlənmişdir ki, bu yaxşı cəhətlərdən, demək olar ki, heç bir iz qalmamışdır. Bütün söylədiklərimizdən belə məlum olur ki, sizin ölkənizdə yüksək vəzifə sahibi olmaq üçün insanın heç bir ləyaqət sahibi olması lazım deyil. İnsanlara yüksək adlar onlara öz qabiliyyət və şücaətləri sayəsində verilmir. Ruhanilər yüksək rütbəyə dindarlıqları və ya elmləri, hərbi adamlar öz qəhrəmanlıq və ya nəcabətli rəftarları, hakimlər öz yenilməzlikləri, senatorlar vətəne olan məhəbbətləri, dövlət müşavirləri isə ağıl və zəkaları sayəsində yüksək rütbə qazanırlar. Kral sözlərinə davam edib dedi: “Sizin özünüzdə gəlinəcə, həyatınızın çoxunu səyahətlərdə keçirmişsiniz. Mənə elə gəlir ki, siz bu vaxta qədər ölkənizin bir çox nöqsanlı cəhətlərindən öz yaxanızı qurtarmışsınız. Ancaq sizin sözlərinizdən, eləcə də, sizdən çox böyük çətinliklə qarşıya bildiyim cavablardan mən bu nəticəyə gəlirəm ki, sizin həmvətənlərin çoxu bu vaxta qədər dünya üzündə sürünən bütün murdar heyvanların ən murdarı və ən zəhərli olan xırda-xuruş heyvanlardan ibarətdir”.

YEDDİNCİ FƏSİL

Müəllifin öz vətəninə məhəbbəti. Onun krala çox faydalı bir təklif etməsi və kralın bundan imtina etməsi. Kralın siyasət işlərindən əslə baş çıxarmaması. Bu ölkədə maarif məsələsi. Ölkənin qanunları, hərbi işi və partiyaları.

Mənəm başıma gələn macəraların bu hissəsini yalnız həqiqətə olan coşqun məhəbbətimə görə gizlətmədim. Mənim qəzəblənməyim və coşmağım bir xeyir verə bilməzdi; qəzəbim gülüşdən başqa heç bir şeyə səbəb olmazdı. Buna görə də nəci b və çox sevimli vətənim barədə söyləyənlər bu təhqiramiz sözləri sakit və səbirlə dinləməyə məcbur oldum. Çox təəssüf edirəm ki, belə bir rolü ifa etmək mənim öhdəmə düşmüşdür. Ancaq bu padşah hər şeylə o qədər maraqlanırdı və mənədən bizim dövlətin həyatı barədə elə xırda təfərrüatları soruşurdu ki, nə mənim minnətdarlığım, nə də yaxşı bir tərbiyə görmüş adam olmağım onun bu marağını yerinə yetirməkdən boyun qaçıрмаğa mənə icazə vermirdi. Özümü doğrultmaq üçün bunu da qeyd etməliyəm ki, kralın bir çox suallarını böyük bir məharətlə cavabsız qoymağı bacardım və ona cavab verərkən çalışırdım ki, hər bir şeyi, əsl həqiqətin tələbatına uyğun olmadığı halda, ölkəmiz üçün daha faydalı bir surətdə göstərim. Həmişə öz vətənimin ən yaxşı cəhətlərini coşqun bir məhəbbətlə təsvir edirdim. Öz

vətənimizin həyatından olan mənfi və pis cəhətləri gizlətməyə cən ataraq, onun gözəlliklərinin də yaxşı cəhətlərini parlaq surətdə nümayiş etdirməyə çalışırdım. Qüdrətli padşah ilə dafələrlə etdiyim söhbətlərdə dönmədən və böyük bir ehtirasla yalnız bu məqsədi güdürdüm. Əgər mənim bu ciddi-cəhdim müvəffəqiyyətli bir nəticə verməmişsə, bunun təqsiri mənə deyildir.

Lakin bütün dünyadan əlaqəsi kəsilmiş, başqa xalqların ənənə və adətləri haqqında heç bir təsəvvürü olmayan bir kraldan nə tələb etmək olardı?! Belə bir xəbərsizlik həmişə təfəkkürün darlığına səbəb olub, bir çox yanlış fikirlər doğurur ki, biz məlumatlı avropalılara bu, tamamilə yaddır. Bu da aydındır ki, geridə qalmış belə bir kralın yaxşı və pis haqqındakı fikrini bütün bəşəriyyətə nümunə göstərmək mənasız iş olardı.

Söylədiklərimi sübut etmək və kifayət qədər təhsil sahibi olmamağın nə kimi nəticələr verdiyini göstərmək üçün burada qəribə bir hadisəni yada salmaq istəyirəm. Mən xüsusi minnətdarlıq əlaməti olaraq, krala bir xidmət göstərmək ümidi ilə ona üç və ya dörd yüz il bundan əvvəl icad olunmuş qəribə bir toz haqqında məlumat verdim. Mən krala izah etdim ki, həmin bu toz ən kiçik bir qığılcımdan bir anda alovlanmaq və bu zaman şimşək kimi dəhşətli bir sarsıntı və gurultu qoparmaq qüdrətinə malikdir. Əgər bir dəmir və ya mis lülə götürüb, onun içini müəyyən miqdarda həmin toz ilə doldursan, o alışdıqda həmin lülənin içindən mis və ya dəmir bir kürəni uzağa tullaya bilər. Bu kürə, lülədən elə bir sürət və qüvvətlə çıxar ki, onun zərbəsinə heç bir şey dözə bilməz. Bu kürələrin ən böyükləri, nəinki, cərgə-cərgə əsgərləri məhv edir, həm də ən möhkəm divarları uçurur, içərisində minlərlə adam olan ən yekə gəmiləri batırır, bu kürələr zəncirlə bir-birinə bənd edildikdə isə gəmilərin dərslərini, bütün yelkən və kəndirlərini qırıb tökür, yüzlərlə insanı parça-parça edir və ətrafında olan

hər bir şeyi puça çıxardır. Bəzən biz içərisi boş olan yekə dəmir kürələri bu tozla doldururuq, xüsusi alətlər vasitəsilə mühasirə olunmuş şəhərlərin içinə atırıq. Bu kürələr həmin şəhərdə dəhşətli dağıntılar əmələ gətirir, küçələri partladır, evləri darmadağın edir, yandırır və partlayarkən, ətrafa saçılan qəlpələrlə yaxında olan bütün adamların kəlləsini dağıdır. Bunlara əlavə olaraq, mən söylədim ki, bu tozun tərkibini çox gözəl bilirəm və onu hazırlamaq üçün lazım olan bütün maddələr ucuz başa gəlir. Onları hər yerdə tapmaq olar. Mən təklif etdim ki, əlahəzrət kralın ustalarına bu kürələri atmaq üçün metaldan lazımı lülələr hazırlamağı öyrədim. Onun ölkəsində olan ən böyük şəhərin qala bürclərini uçurmaq və əgər əhali padşahın sonsuz hakimiyyətinə müqavimət göstərsə, bütün paytaxtı bir neçə saat ərzində xarabazara çevirmək üçün iyirmi və ya otuz lülə kifayət edər. Mənə göstərdiyi bu qədər lütf və himayə müqabilində təşəkkür əlaməti olaraq, mən təvazökarlıqla əlahəzrət krala bu kiçik xidməti göstərməyə hazır olduğumu bildirdim.

Kral mənim sözlərimi eşidəndə dəhşətə gəldi. O, çox heyrət etdi ki, mənim kimi zəif və heç yerində olan bir həşərat (bu onun şəxsi ifadəsidir) nəinki belə qeyri-insani fikirlərə malikdir, həm də bunları tamamilə ağıllı və təbii bir şey hesab edir. Mənim bu təxribədiçi məşinlərin törətdikləri dəhşətli qantökmə və xarabazarlıq mənzərələrini bu qədər laqeydləklə təsvir etməyim onu son dərəcə qəzəbləndirdi. Kral söylədi ki, bu cür şeyləri yalnız kinli və insan nəslinin düşməni olan bir düha düzəldə bilər. Kralın sözlərinə görə, o, elmi ixtiralarından son dərəcə böyük bir ləzzət alır, ancaq bu cür ixtiraların sirrinə vəqif olmaqdan, öz ölkəsinin yarınsından əl çəkməyə razı olar. Nəticədə, kral mənə məsləhət gördü ki, əgər həyatım mənim üçün qiymətlidirsə, bundan sonra heç bir zaman bu şeylər barədə bir kəlmə də danışmayım.

Dar bir görüş, məhdud bir təhsil sahibi olmağın nəticəsində belə olur. Bu padşah təbəələrinin məhəbbət və hörmətini qazanmaq üçün bütün sifətlərə malikdir. O, böyük bir zəkaya, dərin məlumata və ölkəni idarə etmək üçün müstəsna bir qabiliyyətə malikdir. Ancaq bununla bərabər, biz avropalılara əsla anlaşılmayan hədsiz vasvasılıq siyasətində bu ağıllı padşah öz xalqının həyat, azadlıq və əmlakının tam sahibi olmaq kimi bir imkanı əlindən buraxır. Mən bu sözlərlə bu gözəl kralın yaxşı cəhətlərini əsla azaltmaq istəmirəm. Ancaq çox yaxşı bilirəm ki, mənim sözlərim onu ingilis oxucularının nəzərindən xeyli salacaqdır. Yalnız burasını qeyd edirəm ki, bu cür zəiflik, bu xalqın cəhəlatininin nəticəsidir. Bunların içərisində siyasət bu vaxta qədər bizdə olduğu kimi elm dərəcəsinə yüksəlməyib.

Bir dəfə kralla söhbət vaxtı qeyd etdim ki, bizdə hökuməti idarə etmək barədə minlərlə kitab yazılıb. Gözlədiyimin əksinə olaraq, bu sözlərim kralda bizim zəkamız barədə ən pis təsir əmələ gətirdi. O, bizim siyasət adamlarının bütün incəlik və hiylələrinə həqarət nəzərilə baxıb, dövlət işlərində hər cür əsrarəngizlik və intriqalara qarşı nifrət duyduğunu bildirdi. O, heç cür başa düşə bilmirdi ki, mən dövlət sirri dedikdə, düşməni və ya düşmən olan bir milləti nəzərdə tuturam. Onun fikrinə görə, dövləti yaxşı idarə etmək üçün yalnız sağlam, dərin zəka, ədalət, qərəzsizlik və mehribanlıq kifayətdir. O, bu fikirdə idi ki, eyni tarlada bir sünbül və ya bir ot əvəzinə ikisini yetirə bilən hər bir adam, öz ölkəsinə bütün siyasət adamlarının birlikdə verdiyi mənfəətdən daha artıq xeyir vermiş olur.

Bu xalqın zehni inkişafı çox məhduddur. Burada yalnız əxlaq, tarix, şeir və riyaziyyat öyrənilir. Lakin onlara haqq verərək, həmin sahələrdə böyük nailiyyətlər əldə etdiklərini demək lazımdır. Burada riyaziyyat yalnız əməli işlərdə tətbiq olunur. Onun əsas vəzifəsi əkinçiliyi və texnikanın müxtəlif

sahələrini təkmilləşdirməkdən ibarətdir. Tamamilə aydındır ki, riyaziyyatın bu cür tətbiq edilməsi bizdə yüksək qiymət qazanmazdı. Mücərrəd ideyalara və hər cür fəlsəfi incəliklərə gəlincə, mən onlara bu barədə ən kiçik bir məlumat verməyə çalışdımsa, bir şey çıxmadı.

Bu ölkədə heç bir qanun sözləri əlifbada olan hərflərin miqdarından artıq deyildi. Əlifbada isə cəmi iyirmi iki hərf vardır. Ancaq bu qanunların da az bir hissəsi bu qədər uzun sözlə ifadə olunur. Bütün qanunlar ən aydın və ən sadə ifadələrlə tərtib olunub. Bir də əlavə etmək lazımdır ki, bu insanlar qanunda bir neçə mənə tapmaq dərəcəsinə zəkali deyildirlər. Qanunlara şərh və izah yazmaq isə onlarda böyük bir cinayət hesab olunurdu.

Burada kitab çap etmək, çinlilərdə olduğu kimi, lap qədim zamanlardan bəri mövcuddur. Ancaq onların kitabxanaları çox da böyük deyildir. Məsələn, ölkənin ən böyük kitabxanası olan kral kitabxanasında min cilddən artıq kitab yoxdur. Bunlar da yüz iyirmi fut uzunluğu olan bir dəhlizdə düzülüb. Mənə bu kitabxananın kitablarının dərbəst surətdə istifadə etməyə icazə verilmişdi. Kraliçanın dülgəri Qlyumdalkliçin otaqlarından birində iyirmi beş fut hündürlüyündə olan taxta dəzgah hazırlamışdı. Zəhiri cəhətdən bu dəzgah hər pilləsi əlli fut uzunluğunda olan bir nərdivana bənzəyirdi. Bu dəzgah elə bir vəziyyətdə qoyulurdu ki, onun aşağı pilləsi otağın divarından on fut aralı olurdu. Oxumaq istədiyim kitabı divara söykəyirdilər. Mən nərdivanın ən yuxarı pilləsinə çıxıb, üzümü kitaba çevirir və səhifənin başından oxumağa başlayıb, pillə uzununu soldan sağa hərəkət edirdim. Gözlərimin səviyyəsindən aşağıda olan sətərə yetişdikdə, aşağı pilləyə enirdim, beləliklə, bütün səhifəni oxuyub qurtarırdım. Sonra yenə yuxarı pilləyə qalxıb bu sayaqla o biri səhifəni də oxuyurdum. Kitabın səhifələrini ikiəlli tutub çevirirdim. Bu çox çətin bir iş deyildi; çünki kitabın kağızı bizim kartondan qalın

olmazdı. Ən böyük kitabın isə uzunluğu cəmi on səkkizdən iyirmi fut qədər olardı.

Bu adamların üslubu aydın, cəsarətli, sadə idi. Onlar hər şeydən artıq lüzumsuz sözlər və cürbəcür bəzək-düzək işlətməkdən çəkinirlər. Mən onların əksəriyyətlə tarixi və əxlaqi mahiyyətdə olan xeyli kitablarını oxudum. Mənə kiçik və qədim bir elmi əsər xüsusən çox ləzzət verdi. Bu kitab Qlyumdalkliçin yataq otağında olub, onun mürəbbisi, əxlaqi-dini mövzularda çox-çox kitab oxumuş hörmətli və yaşlı xanıma məxsus idi. Alimlər bu əsərə çox da böyük qiymət vermirlər. Qədim insan nəslinin naqisliyindən danışan bu kitab qadınlar və qara camaat arasında böyük bir hörmət qazanıb. Mən yerli yazıcının bu mövzuda nələr söyləyə biləcəyiylə də çox maraqlanırdım. Avropa moralistləri kimi bu kitab da insanın öz təbiəti etibarilə nə qədər zəif, haqir və aciz bir məxluq olduğunu adi sözlərlə göstərir. Amansız iqlimin təsirlərindən və yırtıcı heyvanların qəzəbindən insanın özünü qorumaq üçün nə qədər aciz olduğunu; bu heyvanların bəzilərinin öz gücü, bəzilərinin öz sürəti, bəzilərinin ehtiyatlılığı, bəzilərinin zəhmətsevərliyi ilə insandan nə qədər üstün olduğunu sübut edir. Bu kitab sübut edir ki, son yüz il içərində təbiət qədim zamanlarda yaşamış insanlara nisbətən, yalnız ayaqarıncıq insanlar yaradır. Müəllifin fikrinə görə, qədim zamanlarda nəhəng insanların mövcud olduğunu düşünmək üçün mühüm dəlillər mövcuddur. Bunu həm tarix, həm də xalq nəğmələri sübut edir. Krallığın cürbəcür yerlərində tapılan yekə sümüklər və insan kəllələri də bunun belə olduğunu göstərir. Bu sümük və kəllələr həcm etibarilə indiki xırdalaşmış insanlardan xeyli böyükdür. Bu mühakimələrdən müəllif gündəlik həyat üçün faydalı olan bir neçə əxlaqi qayda çıxarır ki, bunları burada təkrar etməyə dəyməz.

Mən bu kitabı oxuyanda qeyri-ixiyarı bu məsələ haqqında insanlar arasında əxlaqi mövzularda nəsihətnamələr

yazmağı, eləcə də özünün təbiətlə mübarizədə zəifliyindən şikayətlənməyə nə üçün insanların bu qədər böyük bir həvəsi olduğu haqqında düşündüm. Mənə elə gəlir ki, bu məsələnin diqqətlə tədqiq olunması, bu cür şikayətlərin həm bizdə, həm də bu xalq içərisində tamamilə səhv olduğunu göstərə bilər.

Buradakı yerlilər, kralın yüz yetmiş altı min piyada və otuz iki min atlıdan ibarət olan ordusu ilə öyünürlər. Ancaq bilmirəm ki, şəhərlərdə tacirlərdən, kəndlərdə isə fermerlərdən ibarət olan bu qarıbə köməkçi dəstələrinə ordu demək olarmı? Bu dəstələrə ayanlar və ya xırda zadəganlar komandanlıq edirlər. Onlara heç bir maaş verilmir. Ancaq bu ordu kifayət dərəcədə yaxşı təlim görmüş və gözəl intizama malikdir. Burada təəccüblü heç bir şey yoxdur. Nəzərə almaq lazımdır ki, heç bir fermer öz mülkədarının və hər bir şəhərli şəhərin adlı-sanlı adamlarının komandası altındadır. Bir də ki, bütün bu başçılar Venesiyada olduğu kimi səsvermə üsulu ilə seçilir.

Mən tez-tez şəhərin yaxınlığında olan iyirmi kvadrat mil böyüklüyündəki meydanda paytaxt qoşunlarının hərbi təlimlərini görürdüm. Bu meydanda olan piyadaların sayı iyirmi beş mindən və atlıların sayı altı mindən artıq olmurdusa da, ancaq mən bunları heç bir vəchlə saya bilmirdim; çünki ordunun tutduğu sahə çox böyük idi. At üstündə oturmuş hər bir atlı yüz fut hündürlüyündə olan bir qülləyə bənzəyirdi. Mən bir dəfə bütün bu atlıların komanda ilə birdən-birə qılınclarını çəkib, havada oynatdıqlarını gördüm. Heç bir xəyal bundan daha əzəmətli və daha heyranedicə bir mənərə təsəvvür edə bilməz. Elə bil ki, göyün üfüqlərində birdən-birə on min şimşək parladi.

Mən çox maraqlanırdım ki, bu padşah necə olub ki, ordu yaratmaq və öz xalqını hərbi intizama öyrətmək fikrinə düşüb. Axı, onun torpaqları heç bir yerdə başqa bir dövlət ilə həmsərhəd deyildi. Bu barədə həm deyilənlərdən, həm də tarixi osərləri oxuyaraq, aşağıdakı şeyləri öyrəndim.

Bir neçə yüz il müddətində həmin bu ölkə də, bir çox başqa dövlətlər kimi bir azara tutulubmuş. Zadəganlar hakimiyyəti öz əllərinə almağa çalışır, xalq öz azadlığını qoruyur, kral isə tam ağılıq uğrunda mübarizə edirdi. Bu səbəbdən əmələ gələn nifaq, vətəndaş müharibələrinə səbəb olubmuş. Bu müharibələrdən axırıncısı, hazırda hökmranlıq edən padşahın babası zamanında müvəffəqiyyətlə qurtarıb, bütün partiyaları öz aralarında razılaşmağa və bir-birinə güzəştə getməyə məcbur edibmiş. O zaman hamının razılığı ilə bir ordu yaradılıbmış ki, o da həmişə nizam-intizamın keşiyində durur.

SƏKKİZİNCİ FƏSİL

Kral və kraliçanın ölkənin sərhədlərinə səyahətə çıxması. Müəllifin onlarla birlikdə gətməsi. Müəllifin bu ölkəni tərk etməsi barədə ətraflı məlumat, onun İngiltərəyə qayıtması.

Mən həmişə bu fikirdə idim ki, gec və ya tez azad olacağam. Ancaq bunun nə cür baş verəcəyini qabaqcadan bilmədiyim kimi, hər hansı bir plan tərtib etməyi də əlbəttə ki, bacara bilməzdim. Məni buraya gətirən gəmi bu sahillərdə görünən ilk gəmi idi və kral ciddi surətdə əmr vermişdi ki, yeni bir gəmi də gəlib çıxarsa, onu mütləq tutub, bütün minikləri ilə birlikdə arabaya qoyub, Lorbrulqruda gətirsinlər. Kral mənim üçün münasib bir arvad tapmağı çox arzu edirdi. O, istəyirdi ki, mənim uşaqlarım olsun. Ancaq bizim sarı bülbülləri qəfəsdə saxladığımız kimi, mənim balalarımın da qəfəsdə saxlanılacağı və vaxtilə nəvə-nəticəmin qəribə heyvanlar kimi əyanları əyləndirmək üçün satılacaqlarını düşündükcə, dəhşətə gəlirdim. Doğrudur, mənimlə çox mehriban rəftar edirdilər; çünki mən qüdrətli kral və kraliçanın sevimlisi idim. Bütün sarayın diqqəti məndə idi. Ancaq mənimlə olan bu rəftarda da insanlıq ləyaqətimi təhqir edən bir əlamət var idi. Vətənimdə qoyub gəldiyim ailəmi heç bir vaxt yadımdan çıxara bilmirdim. Mən özümə bərabər olan insanlar arasında olmağı çox arzu edirdim. Bir qurbəğa və ya

küçük kimi ayaq altında qalıb, əzilmək qorxusu duymadan küçələrdə və çöllərdə gəzmək ehtiyacı duyurdum.

Nəhayət, mən gözlədiyimdən daha tez və qəribə bir şəkildə azadlığa qovuşdum. Bu qəribə hadisənin necə əmələ gəldiyini bu saat nağıl edəcəyəm.

Mənim bu ölkəyə gəldiyimdən artıq iki il keçirdi. Üçüncü ilin əvvəllərində mən Qlyumdalkliçlə birlikdə kral və kraliçanı krallığın cənub sərhədlərinə olan səyahətlərində müşayiət etməli olduq. Məni adət üzrə yol qutusunda aparırdılar. Bu qutu, eni on iki fut olan çox rahat bir otaq idi. Mənim tapşırığımla onun içərisində ipək iplərlə möhkəm və böyük bir yelləncək asmışdılar. Bu yelləncək məni yoldakı silkintilərdən qoruyur və mən çox vaxt səyahət zamanı onun içində yuxulayırdım. Qutunun damında, düz mənim yelləncəyimin üstündə dülgər arzuma görə bir qapaq hazırlayıb. Bir kvadrat fut böyüklükdə olan bu qapaq isti olan vaxtlarda təmiz hava gəlmək üçün idi. Mən istədiyim zaman bu qapağı siyirmə taxta vasitəsilə açıb-örtə bilərdim.

Biz səyahət etdiyimiz yerə çatdığımız vaxt, kral dəniz sahiliindən on səkkiz ingilis mili məsafədə olan Flenflasnik şəhəri yaxınlığındakı qəsrdə bir neçə gün qalmaq qərarına gəldi. Qlyumdalkliç və mən bu uzun səyahətdən çox yorulmuşduq. Mən azacıq zökəm olmuşdum. Yazıq qız isə elə azarlamışdı ki, öz otağında qalmalı olmuşdu. Mən okeanı çox görmək istəyirdim. Əgər mənə bir zaman azadlıq qismət olacaqdısa, bu, yalnız okean sayəsində mümkün ola bilərdi. Mən özümü haqiqətdə olduğundan daha bərk xəstələnmiş kimi göstərdim və xahiş etdim ki, çox sevdiyim cavan saray xidmətçisi ilə birlikdə mənə təmiz dəniz havası almağa icazə versinlər. Bu oğlan ilə birlikdə məni bir neçə dəfə gəzməyə buraxmışdılar. Qlyumdalkliçin buna necə havəssiz razılıq verdiyini heç bir zaman unuda bilmərəm. Elə bil ki, o, başıma

nə gələcəyini bilərək, ağlaya-ağlaya məni göz bəbəyi kimi qorumağı həmin xidmətçiə dönə-dönə tapşırıd.

Həmin xidmətçi içərisində yelləncəkdə uzanmış olduğum qutunu götürdü və yarım saat piyada yol getdikdən sonra biz qayalıq dəniz sahilinə çatdıq. Burada mən ona buyurdum ki, qutunu yerə qoysun. Mən pəncərəni açıb, həsrətlə okeanun sularına baxdım. Özümü yaxşı hiss etmədiyimdən xidmətçiə söylədim ki, yatmaq istəyirəm. Ümid edirdim ki, yatsam, bir qədər yüngülləşərəm. Mən uzandım və xidmətçi soyuq dəyməsin deyə, pəncərələri möhkəm bağladı. Bir az sonra yuxuya getdim. Sonra nələr olduğunu bilmirəm. Ancaq güman edirəm ki, xidmətçi uzun zaman oturub, mənim keşiyimi çəkməmişdi. Yəqin ki, o, yuxu zamanı mənim başıma heç bir təhlükəli iş gəlməyəcəyini fikirləşib, qayaların arasında quş yuvası axtarmağa getmişdi. Mən dəfələrlə öz pəncərəmdən görmüşdüüm ki, o, qayaların arasında belə yuvalar tapıb oradan yumurta götürür. Hər nə isə, mən şiddətli təkandan ayıldım. Elə bil, kim isə qutumun üstünə vurulmuş halqanı şiddətlə çəkdi. Mən qutumun havaya qalxdığını sonra böyük bir sürətlə getdiyini hiss etdim. Birinci təkan vurulduqda, az qalmışdı ki, yelləncəkdən yığılam, ancaq sonra hərəkət daha müvazinətli oldu. Mən bir neçə dəfə var gücümlə bərkdən çığırdım, amma heç bir şey çıxmadı. Mən pəncərədən baxaraq, yalnız buludları və səmanı gördüm. Başımın üzərində qanad səslərinə bənzəyən bir xışıltı eşidib, yavaş-yavaş öz vəziyyətimin nə qədər təhlükəli olduğunu anlamağa başladım. Yəqin ki, bir qara quş dimdiyilə mənim qutumun halqasından yapışib, havaya qaldırılmışdı ki, ordan məni daşların üstünə salsın və qutumun qırıntıları altından bədənimə çıxarıb yesin. Bu ağıllı quşlar çanaqlı bağaların çanağını qırıb, ətlərini yemək istəyəndə də belə edirlər.

Bir neçə dəqiqə keçdikdən sonra hiss etdim ki, xışıltı artıdı və qanadların hərəkəti sürətləndi. Mənim qutum küləkli

bir gündə dirəkdən asılmış lövhə kimi o yan-bu yana yırğalanırdı. Başımın üstündə qəzəbli bir çıxırtı və zərbə səsləri eşitdim. Birdən-birə elə sürətlə dik aşağı düşdüyümü hiss etdim ki, nəfəsim tutulan kimi oldu. Dəhşətli bir su şappıltısı eşidildi. Bu səs qulaqlarımda Niaqara şalələsinin gurlutusunda daha bərk səsləndi. Bir an mən qatı bir qaralığa batdım, sonra qutum yuxarı qalxmağa başladı və pəncərələrin üst tərəfindən işıq gördüm. İndi bildim ki, dənizə düşmüşəm. Görünür, məni havaya qaldıran qara quşun üzərinə iki-üç rəqib hücum edib, onun qənimətini əlindən almaq istəyibmiş. Onlarla vuruşan zaman qara quş məni dimdiyindən buraxıbmış. Qutumun altında olan ağır dəmir təbəqələr havadan enən zaman onun müvazinətini saxlamasına və suya düşərkən parçalanmamağına kömək edibmiş. Qutumun divarları birbirinə möhkəm bitişmiş, qapıları isə rəzə ilə bağlanmayıb, siyirmə pəncərə kimi aşağı-yuxarı açılırdı. Bir sözlə, mənim otağım çox kipi bağlandığından içərisinə su az keçmişdi. Mən böyük bir çətinliklə yelləncəkdən düşüb, damda olan qapını açmağa cürət etdim ki, içəri bir qədər təmiz hava gəlsin; çünki havasızlıqdan az qala boğulurdum. Bu dəqiqələrdə mən dəfələrlə öz əziz Qlyumdalkiçimin yanında olmağı nə qədər arzu etmişdim. Mənim ondan ayrıldığımdan yalnız birçə saat keçməsinə baxmayaraq, aramızda sanki böyük bir uçurum əmələ gəlmişdi. Ən qorxunc təhlükələr hər tərəfdən mənə üz verib, bütün diqqətimi cəlb etmişdi. Bununla bərabər, öz yarıq dayəciyimi yadıma saldıqda, mənim itməyimin ona necə ağır gələcəyini, bütün ümidlərinin boşa çıxdığını və kraliçanın ondan narazı qalacağını düşündükcə ağlamaqdan özümü saxlaya bilmədim. Yəqin ki, çox az səyyahlar mənim düşdüyüm bu çətin və təhlükəli vəziyyətə düşmüşdülər. Mən qutumun parçalanacağını və ya küləyin vurub, onu çevirəcəyini hər an gözləyə bilərdim. Tək birçə pəncərə şüşəsi sınımış olsaydı, mən yəqin həlak olacaqdım. Bu şüşəni nazik bir dəmir

barmaqılıq qoruyurdu. Mən kiçik dəlmə-deşikdən içəri su dolmağa başladığını gördükdə, bacardığım kimi bunları tutmağa çalışdım. Qutumun qapağını açmağa qüvvəm çatmırdı; yoxsa, mütləq lunu edib, yuxarı çıxardım. Orada mən hər tərəfi bağlı olan (əgər belə demək mümkünsə) bu anbarda qalıb boğulmaqdasansa, bir neçə saat artıq yaşaya bilərdim. Ancaq bu qutu suyun üzərində, hətta bir neçə gün sağ-salamat qala bilsəydi, mən yenə də mütləq acından və soyuqdan ölərdim. Beləliklə, hər dəqiqə ölümümü gözləyə-gözləyə, hətta bunu arzu edə-edə dörd saata qədər vaxt keçirdim.

Söylədiyim kimi, qutumun yan divarlarında iki möhkəm qulp var idi. Məni at üstündə aparan xidmətçi qayış kəməri ni bu qulpdan keçirib, onu belinə bənd edərdi. Birdən-birə bilmirəm mənəmi elə gəldi, yoxsa doğrudanmı həmin bu qulplara bir şeyin toxunduğunu hiss etdim. Bundan sonra mənə elə gəldi ki, qutumu çəkir və ya yedəkləyib aparırlar. Bəzən mən qutumun dartıldığını hiss edirdim. Qutum dənizə veyli batmış və otağım qaranıqlaşmışdı. Bütün bunlar mənə də köməyimə kimin gələ biləcəyini bilmədiyim halda, xilas olmağa zəif bir ümid doğururdu. Mən döşəməyə bənd edilmiş stullardan birini açmağı qərara aldım və onu yuxarı qapağın düz altında böyük bir çətinliklə yenə yerə bənd etdim. Bir az əvvəl həmin qapağı açmışdım. Stulun üstünə çıxıb, ucadan köməyə çağırmağa başladım. Sonra yaylığını bir ağaca bağlayıb, onu qapaqdan bayıra çıxardım və yelləməyə başladım ki, əgər həqiqətən yaxınlıqda gəmi və ya qayıq varsa, bununla onların diqqətini cəlb edirəm və dənizçiləri başa salım ki, bu qutumun içində bədbəxt bir insan var.

Ancaq bütün bu işarələrə heç bir cavab almadım. Bununla bərabər, qutumun daim irəliyə doğru hərəkət etdiyini duyurdum. Təqribən bir saat keçdi. Birdən qutumun qulplu tərəfi bərk bir şeyə toxundu. Mən qorxdum. Bunun qaya olduğunu zənn etdim. Qutumun əvvəlkindən daha bərk yırgalandığını

duyudum. Otağımın damında, aşağı salınan və sanki halqaya keçirilən bir buraz səsi – zəif bir cırıltı eşitdim. Bundan sonra qutumun yuxarı qaldırıldığını duyudum. Mən yenidən ucunda yaylıq olan ağacı dəlikdən çıxarıb, səsim tutulana qədər bağırırdım. Bunun cavabında üç dəfə təkrar olunan uca çığır-tılar eşitdim. Mənim duyduğum həyəcanı yalnız başlarına belə ağır fəlakətlər gələn adamlar başa düşə bilərlər. Başımın üstündə ayaq tappılıtları eşitdim. Kim isə ucadan ingiliscə bu sözləri çığırdı: “Əgər içəridə bir adam varsa, səsinə çıxarsın!” Cavab verdim ki, mən bədbəxtliyimdən dünyada ağıllı bir məxluq üz verə biləcək ən ağır fəlakətlərə düşər olmuş bir ingiliscə və onlara ənd verdim ki, məni bu zindandan qurtarsınlar. Bunun cavabında həmin səs söylədi ki, artıq təhlükədən qurtarmışam; çünki qutumu gəmiyə bağlayıblar. Bu saat dülğər gəlib, qutumun damında, məni çıxarmaq üçün lazımı genişlikdə bir deşik açacaq. Mən cavab verdim ki, nəhaq yerə vaxt itirməsinlər. Qoy gəminin əməllərindən biri barmaqımı qutumun halqasına keçirib onu sudan çıxartsın və kapitanın otağına aparsın. Bu sözlərimdən bəziləri elə güman etdi ki, mən dəliyəm, bəziləri isə qəhqəhə ilə gülməyə başladı. Doğrudan da mən tamamilə yaddan çıxarmışdım ki, indi özüm boyaq və mənimlə bir qüvvədə olan adamlar arasındayam. Dülğər gəldi və bir neçə dəqiqənin içində dörd kvadrat fut enliyində bir deşik açdı. Sonra içəri kiçik bir nərdivan salladılar və mən yuxarı çıxdım. Bu vaxt özümü o qədər zəif hiss etdim ki, bu adamlar məni qucaqlarına alıb, gəminin göyərtəsinə çıxartdılar.

Heyrət içində qalmış dənizçilər mənə suallar yağdırırdılar. Ancaq bunlara cavab verməyə mənə də təqət yox idi. Mən bu cırdanları görüb, özümü itirmişdim. Nəhəng adamlar və nəhəng şeylər arasında yaşamağa o qədər alışmışdım ki, bu kiçikboylu adamlar mənə çox miskin və eybəcər görünürdülər.

Nəhayət, ləyaqətli və hörmətli bir şroppersli olan kapitan mister Tomas Vilkoks hüsumu itirməkdə olduğunu görüb, məni öz otağına apardı. Orada mənə qüvvə dərmanı verdi və bir qədər dincəlməyi məsləhət görüb, yatağa uzandırdı. Bu, doğrudan da mənim üçün son dərəcə zəruri idi. Yuxuya getməmişdən əvvəl mən kapitana söylədim ki, qutumun içində çox qiymətli mebel var, onları itirmək heyfidir. Orada gözəl bir yelləncək, səfər yatacağı, iki stul, bir stol və kamod var. Otağın bütün divarlarına ipək və pambıqdan toxunmuş parçalar çəkilməmişdi. Kapitandan xahiş etdim ki, dənizçilərdən birinə mənim qutumu onun otağına gətirməsini əmr etsin. Burada mən qutumu açıb, bütün sərvoatı ona göstərmək istəyirdim. Kapitan bu sərəsləməmi eşidib, elə güman etdi ki, sayıqlayıram. Ancaq məni sakit etmək üçün söz verdi ki, arzumu yerinə yetirəcəkdir. Sonra o, göyərtyə çıxıb, bir neçə dənizçiyə əmr etmişdi ki, mənim qutumun içində girsinlər. Onlar mənim şeylərimi çıxarmış, divarlara çəkilmiş parçaları qoparmışdılar. Təəssüf ki, stullar, kamod və yataq xeyli xarab olmuşdu. Dənizçilər şeylərin döşəməyə bərkidilmiş olduğunu bilmədiklərindən zorla çəkib qoparmışdılar. Onlar qutunun içərisində maraqlı saydıqları bütün şeyləri və gəmidə işə yaraya biləcək bir neçə taxtanı çıxarıb gətirmişdilər. Qutu isə donizdə qalmışdı. Onun içi az zamanda su ilə dolmuş və batmışdı. Mən çox şad oldum ki, bu zaman özüm orada deyildim. Yəqin ki, bu mənzərə axır illərdə başıma gələn bütün fəlakətləri yadıma salıb, məni kədərləndirəcəkdi.

Mən bir neçə saat yatdım. Ancaq rahat yata bilmədim. Yaxın zamanda başıma gəlmiş hadisə və fəlakətləri hey yuxumda görürdüm. Hər halda mən bir qədər dincələrək, özümü xeyli yaxşı hiss edirdim. Axşam saat səkkiz olardı. Kapitan mənim çoxdan bəri ac olduğumu bilib, əmr etdi ki, tez axşam yeməyi gətirsinlər. O, gözümdə dəlilik əlamətləri görünmədiyinə əmin olub, tamamilə rəbitəli bir surətdə danışdığımı gördükdə

məni nəşə ilə qonaq etməyə başladı. Biz tək qaldıqda xahiş etdi ki, başıma gələn macəraları danışım və bu qarıbə qutunun içində necə düşdüyümü izah edim. O söylədi ki, günortaya yaxın müşahidə borusu ilə mənim qutumu görmüş; əvvəlcə bunun bir yelkənli gəmi olduğunu güman edib, öz gəmisinin yolu üstündə olduğu üçün ona yanaşmış, bir qədər suxarı almaq istəmişdir; çünki gəmidə suxarı qurtarmaq üzrə imiş. Yaxına gəlib, səhv etdiyini gördükdə, bu şeyin nə olduğunu bilmək üçün bir qayıq göndərib. Dənizçilər qorxmış halda geri qayıdıb, and içiblər ki, üzən bir evə rast gəliblər. Kapitan onlara gülüb, özü qayığa oturub və dənizçilərə əmr edib ki, özlərilə iki möhkəm kəndir götürsünlər.

Dəniz sakit olduğu üçün kapitan bir neçə dəfə qutunun ətrafına hərlənib, bu qutunun dəmir barmaqlıqlı pəncərələri olduğunu görüb. Qutunun qapı-pəncərəsiz divarında o, iki möhkəm qulp görüb, əmr edib ki, kəndiri bunlardan birinə keçirsinlər, sandığımı (o, buna belə ad verirdi) yedəkləyib gəmiyə aparsınlar. Bunu qurtardıqdan sonra kapitan əmr edib ki, o biri kəndiri qutunun damında olan halqaya keçirib, sandığımı gəminin göyərtysinə qaldırmağa çalışsınlar. Ancaq bu sandıq o qədər ağır imiş ki, gəminin bütün əməlləri nə qədər çalışsalar da, onu iki və ya üç futdan artıq qaldıra bilməyiblər. Kapitan söyləyib ki, onlar mənim qutunun dəşiyindən uzatdığım ucuna yaylıq bağlanmış ağacı görüb, bu nəticəyə gəliblər ki, sandığın içində bədbəxt bir adam vardır.

Kapitandan soruşdum ki, mənim qutuma rast gəldikləri yerdə gəminin yaxınlığında nəhəng quşlar görüblərmi? Bunun cavabında kapitan söylədi ki, dənizçilərdən biri şimala doğru uçan üç qara quş görmüşdür. Ancaq bunlar ona adı quşlar boyda görünmüşdür. Bu, yəqin ki, quşların xeyli uca-da uçduqları ilə izah oluna bilər. Kapitan mənim bu sualı niyə verdiyimi başa düşə bilmədi. Sonra ondan soruşdum ki, biz qurudan çoxmu uzaqdayıq? Bu suala o, cavab verdi ki,

tam dürüst hesabə görə, ən yaxın sahil bizdən yüz liq qədər uzaqdadır. Mən onu inandırmağa çalışdım ki, çox səhv edir; çünki mən yaşadığım ölkəni cəməsi dənizə düşdüyümdən təqribən iki saat əvvəl tərk etmişdim.

Bu zaman kapitan gizli bir görkəm alıb, məsləhət gördü ki, mənim üçün ayırıqları kayuta gədid, doyunca yatım. O, işarə etdi ki, çəkdiyim iztirablardan, yaqın ki, huşum bir qədər pozulmuşdur. Mən onu inandırdım ki, onun mehribanca qonaqpərvərliyi sayəsində özümü çox gözəl hiss edirəm.

Onda o, mənimlə tamamilə açıq danışmağa icazə istədi. Əlbəttə, mən buna razılıq verdim. Kapitan bir qədər sükutdan sonra məndən soruşdu ki, bəlkə mən müdhiş bir cinayət işlətmisəm və buna görə də cəza olaraq məni bu sandığa salıb, dənizə buraxıblar; bəlkə, bunun nəticəsində mənim ağılim bir qədər çəşmişdir. O dedi ki, bəzi ölkələrdə ən dəhşətli caniləri sınıq-salxaq bir qayığa oturdub, dənizə buraxmaq adəti ona məlumdur. Kapitan əlavə etdi ki, mən heç bir şeyi gizlətmədən, onunla açıq danışa bilərəm. Əlbəttə, belə bir canini öz gəmisinə aldıği üçün o heç bir zaman özünü əfv etməyəcəkdir. Ancaq iş-ışdən keçdiyi üçün söz verir ki, məni sağ-salamat ən yaxın limana aparacaqdır.

Mən də kapitandan xahiş etdim ki, bir qədər səbrli olub, bütün danışıqlarını diqqətlə dinləsin. Mən İngiltərədən çıxduğım gündən ta o, mənim qutumu görüncəyə qədər başıma gələn bütün macəranı tamam-kamal ona danışdım. Həqiqət həmişə ağıllı və düşüncəli adamın qəlbinə yol tapar. Tamamilə təbiidir ki, dərin ağıl sahibi və təhsil görmüş bir adam olan bu möhtərəm cənab mənim sözlərimin doğruluğuna və səmimiyyətinə tezliklə inandı. Onun axırıncı şübhələrini dağıtmaq üçün kapitandan xahiş etdim ki, kamodumu bura götürmələrini əmr etsin. Kamodun açarı cibimdə idi. Kamodu açıb, belə qərribə bir surətdə tərk etdiyim ölkədə topladığım nadir şeylərdən ibarət kiçik kolleksiyanı kapitana göstərdim.

Bunların içərisində kralın saqqalının tüklərindən hazırladığım daraqdan başqa, kraliçanın böyük barmağının dırnağının qırntısından düzəltdiyim daraq da var idi. Bu kolleksiya hər biri bir futdan yarım yarda qədər olan ignə və sancaqlardan, kraliçanın başı darandığı zaman yığdığı saçlardan, onun çəçələ barmağından çıxarıb, boyunbağı kimi boğazıma taxdığı qızıl üzükdən ibarət idi. Kapitandan xahiş etdim ki, mənə göstərdiyi xidmətin müqabilində minnətdarlıq əlaməti olaraq, bu üzüyü qəbul etsin; ancaq o, qəti surətdə imtina etdi. Mən öz əlimlə bir xanımın ayaq barmağından kəsdiyim döyənəyi də göstərdim. Bu döyənək iri alma boyda idi, özü də o qədər bərk idi ki, İngiltərəyə qayıtdıqdan sonra ondan bir qədər hazırladım və onu gümüş haşiyə içinə aldım. Nəhayət, kapitana siçan dərisindən olan galvarımı göstərdim.

Kapitanı çox çətinliklə razı edə bildim ki, bir saray nökrənin dişini məndən hədiyyə olaraq qəbul etsin. O, həmin bu diş böyük bir maraqla nəzərdə keçirirdi. Kapitan bu hədiyyəni belə boş bir şeyi layiq olmadığı dərəcədə böyük bir təşəkkürlə qəbul etdi. Təcrübəsiz bir həkim Qlyumdalkliçin nökrələrindən birinin dişini ağırdığı zaman səhvən onun sağlam dişini çəkmişdi. Mən həmin bu diş təmizləyib, qərribə bir şey kimi öz kamoduma saxlamışdım. Bu dişin uzunluğu bir fut, diametri isə dörd düym olardı.

Kapitan mənim bu səmimi söhbətimdən çox razı qaldı. O ümid edirdi ki, mən İngiltərəyə qayıtdıqdan sonra bütün bunları yazıb, kitab halında çap etdirəcəyəm. Onun fikrincə, beləliklə, mən insanlığa böyük bir xidmət etmiş olaram. Kapitana söylədim ki, mənim bu macərəmin diqqəti cəlb edə biləcəyinə gümanım azdır. Dedim ki, hazırda oxucuları heç bir şeylə heyrləndirmək olmaz. Bir çox müəlliflər həqiqətdən çox, öz şöhrətpərəstlik və mənfəətlərini təmin etməyə çalışıb, avam oxucuları ən qərribə uydurmalarla cəlb etməyə can atırlar. Onların hekayələrinə nisbətən mənim kitabım yaqın ki,

solğun və darıxdırıcı olacaq və heç bir kəsin diqqətini cəlb etməyəcəkdir. Hər halda, haqqımda söylədiyə xoş sözlər və verdiyi məsləhət üçün kapitana təşəkkür etdim.

Kapitan mənim belə ucadan danışdığuma təəccüb etdi və yaşadığım həmin ölkənin kral və kraliçasının kar olub-olmadıqlarını soruşdu. Mən ona izah etdim ki, uzun müddət nəhənglər arasında yaşadığımı nəticəsidir. Onlarla mən elə ucadan söhbət edirdim ki, elə bil qüllənin başında duran bir adamla danışırıdım.

Boynuma aldım ki, onu dinləyəndə mənə elə gəlir ki, guya o, pıçılıtlı ilə danışır. Aldığım başqa bir təsiri də ona söylədim; gəmiyə çıxıb, ətrafımda dənizçilər toplandığı zaman onlar mənə rast gəldiyim boyca ən kiçik məxluqlar kimi göründülər. Doğrudan da, gözlərim nəhəng şeylərə o qədər alışmışdı ki, mən güzgüdə özümə baxa bilmirdim; çünki bu, özümün nə qədər kiçik olduğum barədə məndə xoşa gəlməyən duyğular oyadırdı.

Kapitan mənə söylədi ki, yemək zamanı mənim hər bir şeyə diqqətlə baxdığımı və çox zaman özümü gülməkdən zorla saxladığımı seziş. Mənim belə qərribə rəftarımın səbəbini başa düşmədiyindən elə zənn etmişdi ki, ağılim bir qədər çəşib.

Ona cavab verdim ki, müşahidəsi tamamilə doğrudur, qoy özü düşünsün: üç pens boyda bir boşqab, bir uduma yeyilən bilən bir donuz budu, fındıq qabığı boyda fincan və sair bu kimi şeyləri gördükdə, gülməyə bilərəmmi?

Kapitan bu zarafatımı yaxşıca başa düşüb, gülə-gülə mənə qədim bir ingilis məsəli ilə cavab verib dedi ki, mənim gözlərim mədəmdən böyükdür. Çünki bütün günü heç bir şey yemədiyimə baxmayaraq, iştahamın olmadığını görmüşdü. O, gülə-gülə dedi ki, qara quşun mənim qutumu dimdiyində aparıldığını və çox yüksəklərdən necə dənizə düşdüyümü özü görüb zövq almaq üçün yüz funt verərdi; çünki bu, gələcək nəsillərə yadigar olmaq üçün təsvir edilə biləcək bir mənzərə idi.

Kapitan Tonkindən¹ imiş və İngiltərəyə geri qayıdanda külək onu şimal-şərqə, 44° şimal en dairəsinə və 143° şərq uzunluq dairəsinə qədər kənara aparıbmuş. Lakin onlar məni gəmiyə çıxartdıqdan sonra passat küləyi əsməyə başlayıb, biz uzun müddət cənuba doğru getdik. Yeni Hollandiyanı keçdikdən sonra biz qərbə və cənub-qərbə doğru yönəldik, sonra cənuba və cənub-qərbə doğru getdik və nəhayət, Ümid burnunu döndük. Bizim bu səfərimiz çox yaxşı keçdi və mən onu təsvir etməklə oxucunu yormayacağam. Kapitan yolda bir-iki dəfə yemək və təzə su götürmək üçün limanlara yarı aldı. Ancaq mən Daunsa çatana qədər gəmidən bir dəfə də olsun çıxmadım. Bura isə xilas olduqdan doqquz ay sonra 1706-cı il iyunun 3-də gəlib çatdıq. Mən gəmidə getmək haqqı olaraq, bütün var-yoxumu kapitana təklif etdim. Ancaq o, birçə fartinq də almadı. Biz bir-birimizdən dost kimi ayrılıq və kapitan mənə söz verdi ki, Redrifə - mənim yanına gələcək. Kapitanın borc aldığı beş şillinqə bir at və bələdçi tutdum.

Yolda mən xırdaca ağacları, evləri, adamları və ev heyvanlarını seyr edərkən, çox zaman elə bilirdim ki, yenə Liliputs-tandayam. Yolda qabağıma çıxan adamları basib əzməkdən qorxaraq, çox zaman bərkədən çıxırıdım ki, kənara çəkilsinlər. Az qalmışdı ki, bu qabalığı mənə çox baha tamam olsun. Bir-iki dəfə az qaldı ki, vurub, başımı yarsınlar. Ətrafdakı yerləri çox böyük çətinliklə tanıya bilirdim. Evimin yolunu başqalarından soruşmalı oldum. Xidmətçi qapını açdı, mən içəri girəndə başım qapının yuxarısına dəyməsin deyər (darvaza altında keçən qaz kimi) başımı aşağı aytdım. Arvad yüyürüb, məni qucaqlamaq istədi, ancaq onun boyunun üzümə çatması üçün mən onun dizindən də aşağı oyıldım.

Qızım xeyir-duamı gözləyərək, diz çökdü. Lakin mən nəhəng adamlarla danışdığım zaman həmişə başımı yuxarı qaldırmağa öyrəşdiyimdən onu heç görmədim. Xidmətçilərə

¹ Tonkin – Hind-Çində bir şəhər addır.

Üçüncü hissə

LAPUTAYA, BALNİBARBİYƏ, LAQQNEQQƏ, QLABBDOBDRİBƏ VƏ YAPONİYAYA SƏYAHƏT

və evdə olan bir-iki tanış adama isə nəhənglərin cırtıdanlara baxdığı kimi, yuxarıdan aşağı baxırdım. Mən ürəyimdə arvadımı danlayırdım ki, yəqin, həddindən artıq qənaət etmişdir; çünki həm özü, həm də qızım mənə çox xırdaca görünürdü. Müxtəsər, mən özümü o qədər qəribə aparırdım ki, yaxın adamlarım mənim dəli olduğumdan şübhələnməyə başladılar. Bunları ona görə qeyd edirəm ki, vardış və yanlış duyğuların nə qədər böyük bir qüvvəyə malik olduqlarını göstərim.

Mənimlə ailəm və dostlarım arasında əmələ gələn bu anlaşılmazlıq tezliklə aradan qalxdı: ancaq arvadım təntənəli surətdə elan etdi ki, mən bir də dəniz üzü görməyəcəyəm. Buna baxmayaraq, məşum tale öz hökmünü başqa cür verdi və oxucunun tezliklə görəcəyi kimi, hətta arvadım da məni vətəndə saxlaya bilmədi. Bununla məşum səyahətlərimin əhvalatının ikinci hissəsini qurtarıram.

BİRİNCİ FƏSİL

Müəllifin üçüncü səyahətə çıxması. Dəniz quldurları tərəfindən tutulması. Qəddar hollandiyalı. Müəllifin boş bir adaya çıxması. Laputaya qəbul edilməsi.

Mən evə qayıtdıqdan on gün sonra üç yüz tonluq “Xoş Ümid” gəmisinin kapitanı kornuelsli kapitan Vilyam Robinson yanıma gəldi. Keçmişlərdə onun komandası altında Levanta işləyən bir gəmidə cərrahlıq edərdim. O, mənimlə qardaş kimi dolanar, heç bir zaman məni özünə tabe bir adam hesab etməzdi. Görünür ki, köhnə bir dost kimi görüşümə gəlmişdi. Hər halda birinci görüşdə bizim aramızda uzun zaman bir-birilə görüşməyən dostlar arasında gedən adi danışıqlardan artıq bir söhbət olmadı. Sonra o, tez-tez yanıma gəlməyə başladı və məni sağ-salamat gördüyü üçün dəfələrlə öz şadlığını bildirib, İngiltərədən ayrılmağa qəti surətdə qərara alıb-almadığımı soruşdu və özünün iki aydan sonra Şorqi Hindistana getmək niyyətində olduğunu söylədi. Axırda bir çox üzrxahlıq və müqəddimədən sonra məni öz gəmisində cərrahlıq vəzifəsinə dəvət etdi. Kapitan dedi ki, mənim bir cərrah köməkçim də olacaqdır və mənə ikiqat artıq maaş verəcək. Nəticədə, əlavə etdi ki, gəmini idarə etmək işində mənim məsləhətlərimlə hesablaşmağı öhdəsinə alır;

çünki mən gəmiçilik işini ondan az bilmirəm və onunla bir dərəcədə gəmi idarə edə bilərəm.

Kapitan mənə xeyli tərifi sözlər söylədi. Mən onu yaxşı bir adam kimi tanıdığımdan təklifindən boyun qaçıra bilmədim. Başma gələn bütün fəlakətlərə baxmayaraq, dünyanı görmək həvəsi məni əvvəlki qüvvəsi ilə cəlb edirdi. Arada bircə çətinlik qalmışdı ki, o da arvadımı razı etməkdən ibarət idi. Nəhayət, mən bu səyahətdən uşaqlarımız üçün hasil olacaq faydaları sayıb, onu razı saldım.

Biz 1706-cı il avqustun 5-də lövbər qaldırıb, 1707-ci il aprelin 11-də Sen-Jorjə fortuna çatdıq. Orada üç həftə qaldıq. Biz gəminin əməllərini artırmalı idik; çünki dənizçilər arasında xəstələnlər çox idi. Oradan Tonkinə yola düşdük. Tonkində kapitan çox qalmağı qət etdi; çünki ona lazım olan mallar bir neçə aydan tez hazırlanıb, gəmiyə təhvil verilə bilməzdi. Burada dayanarkən, əmələ gələn məsrəfi qismən ödəmək üçün kapitan kiçik bir gəmi satın alıb, onu işə gedən mallarla doldurdu və mənim komandanı altında qonşu adalara göndərdi. O, Tonkində öz işlərini gördüyü müddətdə bu malları satmağı mənə tapşırırdı.

Gəmidə məndən başqa on dörd nəfər əmələ var idi. Bunlardan üçü yerli idi. Biz sahilədən ayrıldıqdan üç gün keçməmiş şiddətli külək bizi əvvəlcə şimal-şərqə, sonra isə şərqə tərəf apardı. Bundan sonra şiddətli qərb küləyinin sakitləşmədiyinə baxmayaraq, hava sakitləşdi. Onuncu gün dalımızca iki quldur gəmisi düşdü. Bizim çox yüklənmiş olan gəmimiz sürətlə gedə bilmirdi. Buna görə də bir az sonra onlar bizə çatdılar.

Gəmilər bizim gəmiyə yan aldı və hər iki quldur gəmisinin kapitanı demək olar ki, eyni zamanda öz adamları ilə birlikdə bizim gəmiyə doluşdu. Hər cür müqavimət mənasız olduğundan, mən əvvəlcədən komandaya əmr verdim ki, üzüstə yerə uzansınlar. Bunun sayəsində nahaq qan tökülmədi. Qul-

durlar bizim əl-ayağımızı möhkəm sarıyıb, üstümüzə keşikçi qoymaqla kifayətləndilər və gəmini axtarmağa başladılar.

Mən quldurların arasında bir hollandiyalı olduğunu gördüm. Görünür ki, o, gəmi komandiri olmasa da, quldurların arasında nüfuz sahibi idi. O, həmin saat bizim ingilis olduğumuzu bildi və hamımızı söyə-söyə and içdi ki, bizi dal-dala bağlayıb dənizə atacaq¹. Mən ona müraciətlə xahiş etdim ki, bizim xristian və protestant, həm də onun ölkəsinə dost bir dövlətin təbələri olduğumuzu nəzərə alsın. Ona görə o, bizi hədələməyib, əksinə komandirin hüzurunda müdafiə etməlidir. O, öz təhdidlərini ara verməyib, yoldaşlarına müraciətlə qızgın bir surətdə, yaqin ki, yapon dilində nə isə söyləyərək, tez-tez "xristianus" sözünü təkrar edirdi.

Bu iri gəminin kapitanı yapon idi, Hollandiya dilində azca danışa bilirdi. O, mənə yanaşdı, bir neçə sual verdi. Mən bu suallara çox hörmətlə cavab verdim və o, söz verdi ki, bizi öldürməyəcəklər. Mən iqiqat əyilib, kapitana təzim etdim və hollandiyalıya müraciətlə dedim ki, bir bütprəstin qardaşım olan bu xristiandan daha mərhəmətli olduğunu görmək mənim üçün çox kədərli. Düşünmədən söylədiyim bu sözlərimin tezliklə peşmançılığını çəkdim. Həmin yaramaz hollandiyalı dəfərlə kapitana müraciət edib, məni dənizə atmağı xahiş etdi, nəhayət, işi o yerə yetirdi ki, mənə ölümdən də ağır olan bir cəza təyin etdirdi. Mənim adamlarımı bərabər surətdə bölüb iki quldur qayıqına oturdular. Bizim gəmiyə isə yeni komanda təyin etdilər. Məni kiçik bir yelkənli qayığa oturtmağı və dörd günlük azuqə ilə küləyin və dalğaların ixtiyarına buraxmağı qərara aldılar. Yaponiyalı kapitan o qədər mərhəmətli bir adam idi ki, mənim üçün təyin edilən ərzaq miqdarını öz ehtiyatı hesabına iqiqat artırıb, məni axtarma-

ğı qadağan etdi. Mən qayığa minərkən, hollandiyalı gəminin göyrtəsində durub, məni ağzına gələn hər cür söyüşlərlə söyüb lənət yağdırırdı.

Biz quldur gəmilərinə rast gəlməzdən təxminən bir saat əvvəl hesablayıb, 46° şimal en və 183° şərq uzunluq dairəsində olduğumuzu təyin etmişdim. Quldurlar gözdən itdikdən sonra mən cibimdə gəzdirdiyim müşahidə borusunu çıxarıb, üfqiyyə diqqətlə gözdən keçirməyə başladım. Cənub-şərq tərəfdə bir neçə ada gördüm. Yelkəni qaldırıb, onlara tərəf getdim. Səmt küləyi əsdiyi üçün üç saatdan sonra bu adalardan ən yaxında olanına çatdım. Qayaların üstündə xeyli quş yuvası görünürdü və mən heç bir əziyyət çəkmədən xeyli yumurta yığdım. Yanımda çaxmaq, daş və qov var idi. Od yandırılıb, quru dəniz otu və çırpılardan tonqal qalayaraq, külləmə yumurta bişirdim. Axşam yeməyi bundan ibarət oldu. Çünki ərzağımı mümkün qədər saxlamaq istəyirdim. Bir qayanın altında yerə quru ot sərib, gecəni çox yaxşı yatdım.

Ertəsi gün o biri adaya, oradan isə üçüncü və dördüncü adaya getdim. Bu darıxdırıcı və yorucu səyahətimin yalnız beşinci günü, nəhayət, bu adaların ən şərqdə olanına çatdım. Bu ada dənizin çox uzaq yer guşəsində idi. Bu adaya yetişmək üçün beş saatdan artıq yol getməli oldum. Adanın sahillərinə yan almaq mümkün deyildi. Yalnız uzun müddət axtarışdan sonra adaya çıxmaq üçün əlverişli bir yer tapa bildim. Bura kiçik bir körfəzdən ibarət idi, mənim qayığımı kimi iki-üç qayıq zorla yerləşə bilərdi. Ada daşlıq olub, torpağı münbit deyildi. Yalnız orada-burada qayaların arasında xırdaca ətirli kollar bitmişdi.

Mən ərzağımı çıxarıb, bir qədər yeyib qarnımı doyurdum. Bütün qalan ərzağı böyük bir diqqətlə sahilədeki qayalar arasındakı mağarada gizlətdim və gecəni burada keçirməyi qərara aldım. Qayaların arasında xeyli yumurta yığdı, sonra da mağaraya bir-iki qucaq dəniz otu gətirdim. Fikrim bu idi

¹ Şərqdə hollandiyalıların ingilislərə bəslədikləri ədəvət dənizlərdə və mütləmələrdə İngiltərə ilə Hollandiya arasındakı rəqabətə izah edilir; bunu həmin dövrün sayyahları da çox zaman nəgill edirlər.

ki, səhər qəlyanaltıya özümə yumurta bişirim. Mənim yatağım da həmin bu quru dəniz otlarından ibarət idi. Gecəni çox pis yatdım. Yorğunluğuma baxmayaraq, qorxunc fikirlər məni yatmağa qoymurdu. Fikirləşirdim ki, buradan xilas olmaq üçün ümidim çox azdır və başıma gələcək fəlakəti gözümün önünə gətirdim. Bu qara fikirlər məni o dərəcədə təqətdən salmışdı ki, ayağa qalxmağa əsla cürət etmirdim.

Mən mağaradan çıxdığım zaman, hava artıq xeyli işıqlanmışdı. Bir qədər qayaların arasında gəzdim. Göyün üzünü tamamilə açıq idi. Günəş adamı yaman bərk yandırır. Birdən-birə hava qaraldı, ancaq bu, əsla günəşin üzərini bulud aldığı zaman olan qaranlığa bənzəmirdi. Mən gözlərimi qaldırıb, havada yerdən təxminən, iki mil qədər ucalıqda böyük, qara bir cisim gördüm ki, bu cisim adaya tərəf hərəkət edirdi. Bir neçə dəqiqəliyə günəşin qabağını tutan şey həmin bu cisim imiş. Ancaq hava qaralan zaman mən bir soyuqluq hiss etmədim. Elə bir təsir hasil oldu ki, guya mən bir qayanın kölgəsində durmuşdum. Bu cisim yaxınlaşdıqca, gördüm ki, o, bir növ, bərk maddədən ibarətdir. Onun yerə baxan tərəfi yastı və hamar idi. Bu cisim par-par parıldayı, günəş işığına qərğ olmaş dənizi əks etdirirdi. Mən sahildən iki yüz yard aralı olan uca bir qayanın üstünə çıxıb gördüm ki, bu yekə cisim demək olar ki, dimdik aşağı enir. Bizim aramızda bir ingilis mili qədər məsafə olardı. Mən müşahidə borusunu götürüb, həmin cismin eniş tərəfində aşağı düşən və yuxarı qalxan adamları görə bildim. Ancaq bu adamların nə iş gördüklərini seçə bilmədim.

Şadlıqdan ürəyim çırpındı. Mən ümid edirdim ki, bu hadisə nəticəsində hər halda buradan xilas olacağam. Ancaq eyni zamanda (oxucu bunu yaxşı başa düşər), təsvir edilməz bir heyrətlə havada süzən bu adaya baxırdım. Bunun üzəri adamlarla dolu idi və bunlar, mənə elə gəlirdi ki, öz arzularına görə həmin adanı istədikləri tərəfə sürə bilirdilər. Ancaq

bu dəqiqədə mənim bu barədə fəlsəfi düşüncələrə dalmağa macalım yox idi. Məni hər şeydən artıq maraqlandıran bu adanın hansı tərəfə getməsi məsələsi idi; çünki o, deyəsən havada durmuşdu. Lakin bir neçə dəqiqədən sonra o, yenə hərəkətə gəldi və mənə o qədər yaxınlaşdı ki, onu xeyli aydın görə bildim.

Adanın kənarları pillə halında bir neçə qat eyvan kimi üst-üstə düzülmüşdü. Bu eyvanları dikinə qoymuş pillələr həm bir-birilə, həm də adanın təpəsilə birləşdirirdi. Ən aşağı eyvanda bir neçə adam durmuş və oturmuşdu. Onlardan bəziləri uzun tilovlarla balıq tutur, bəziləri isə onlara tamaşa edirdi. Mən keçə papağını çıxarıb, yelləməyə başladım (şlyapam çoxdan köhnəlib işdən çıxmışdı); ada üzərində durduğum qayaya bir qədər də yaxınlaşdıqdan sonra mən var gücüm ilə çığırmağa başladım. Bir neçə dəqiqədən sonra adanın mənə sarı çevrilmiş tərəfində camaatın yığıldığını gördüm. Adamlar barmaqları ilə məni göstərir, həyəcanla əl-qollarını yelləyirdilər. Başa düşdüm ki, onlar səsimsə səs verməyələr də, məni görüblər. Birdən-birə camaatın içindən dörd-beş nəfər ayrılıb, pillələrlə adanın təpəsinə doğru yüyürməyə başladı. Orada mən onları gözdən itirdim. Başa düşdüm ki, bu adamlar böyük bir adamın yanına əmr almaq üçün gedirlər. Camaat get-gedə çoxalırdı. Yarım saat çəkmədi ki, ada mənim durduğum qayaya tamamilə yaxınlaşdı, onun aşağı eyvanı mənimlə bir səviyyədə, qayanın təpəsindən yüz yard qədər aralı idi. Mən yalvarıcı bir vəziyyətə alıb, şikayətli səsə imdada çağırmağa başladım. Ancaq bütün yalvarışlarım cavabsız qaldı. Mənə hamıdan yaxın duranlar paltarlarının gündüyünə görə, adlı-sanlı adamlar idilər. Onlar daim mənə sarı baxaraq, nə barədə isə ciddi surətdə məşvərət edirdilər.

Nəhayət, onlardan biri səs cəhətindən italyancaya bənzəyən təmiz, zərif və ahəngdar bir dil ilə nə isə çığırdı. Mən italyanca cavab verdim. Güman edirdim ki, onlar sözlərimi başa

düşməyələr də, italyan dili onlara hər bir başqa dildən daha artıq xoş gələr. Ancaq mənim nə demək istədiyimi sözsüz də başa düşmək çətin deyildi.

Mənə qayadan sahilə enməyi işarə etdilər. Həmin saat onların dəvətinə əməl etdim. Uçan ada düz başım üstündə aşağı enməkdə idi. Yuxarıdan tez zəncirə bənd olmuş bir oturmaq salladılar. Mən onun üstündə oturdum və onlar məni qarqaraların köməyilə yuxarı qaldırdılar.

İKİNCİ FƏSİL

Laputalıların xasiyyət və adətləri. Laputada elm. Kral və onun sarayı. Müəllifin sarayda qəbul edilməsi. Laputalıların arvadları. Laputalıların qorxu və həyəcanları.

Adaya çıxan kimi, camaat məni araya aldı. Mənə yaxın duran adamlar, görünür, yüksək sinfə mənsub idilər. Onlar hamısı böyük bir heyrətlə məni süzürdülər. Ancaq mən özüm də onlara borclu qalmırdım: hələ ömrümdə görkəmləri, paltarları və üzlərinin ifadəsi cəhətdən insanı bu qədər heyrətə gətirən məxluq görməmişdim. Onların hamısının başı sağa və ya sola əyilmişdi. Gözlərinin biri içəriyə doğru çəp olub, o biri isə düz yuxarı baxırdı. Üst paltarları günəş, ay, ulduz şəkilləri və bunların arasında skripka, fleyta, arfa, şeypur, gitara, klavikord və bir çox başqa – Avropada məlum olmayan musiqi alətləri şəkilləri ilə bəzənmişdi. Uzaqda əyinlərində nökrə paltarı olan bir neçə adam gördüm. Onların əllərində qısa ağaclar var idi. Bu ağacların ucuna içi hava ilə dolu qovuqlar bağlanmışdı.

Mənə sonra söylədilər ki, bu qovuqların içində bir qədər quru noxud və ya xırda daş töküblərmiş. Nökrələr arabir həmin bu qovuqları öz yanlarında durmuş adamların dodaqlarına və qulaqlarına toxundururdular.

Mən xeyli müddət bunu nə üçün etdiklərini başa düşə bilmədim. Görünür, bu adamlar o qədər dərin mənalı düşüncələrə dalmışdılar ki, nə həmsöhbətlərinin sözlərini eşitməyə, nə də onlara cavab verməyə təqətləri yox idi. Bu dalğınlıqdan ayılmaq üçün onların danışmaq və eşitmək üzlərinə sırf fiziki, xarici bir təsir etmək zəruri idi. Buna görə də varlı adamlar öz qulluqlarını ilə bərabər, bir də qovuşquranlar saxlayırlar (yerli dildə buna klaymenole deyirlər) və onlar heç bir zaman yanlarında qovuşquran xidmətçi olmadan evdən bayıra çıxmazlar. Qovuşquranın vəzifəsi bundan ibarətdir ki, bir neçə adam bir-birinə rast gəldikdə, qovuşquruları yavaşcadan danışmalı olanın ağzına və eşitməli olan adamın sağ qulağına toxundursun. Gəzinti zamanı qovuşquran arabit qovuşğu öz ağasının gözlərinə toxundurmalıdır; çünki belə etməyə, ağası hər bir addımda ya çalaya düşər, ya başını dirəyə toxundurur, ya da yoldan ötən adamlarla toqquşar.

Mən bu təfəsilatı oxucuya bildirməliyəm. Çünki belə olmasa, bu adamların məni pillələrlə adanın təpəsinə, oradan da kralın sarayına apararkən etdikləri hərəkət və ədalarını başa düşə bilməzlik. Onlar pillələri çıxarkən, tez-tez nə etməli olduqlarını yadlarından çıxarırlar və mənəndən geridə qalırdılar. Bu zaman qovuşquranlar öz ağalarını dalğınlıqdan ayırdırdılar. Görünür, nə mənim zahiri görkəməm, nə paltarım, nə də ki dərin düşüncələrdən tamamilə uzaq olan qara camaatın heyərtli çığırtaqları onlara heç təsir etməirdi.

Nəhayət, biz saraya çatıb, görüş salonuna girdik. Burada kral, ətrafında ən məşhur əyanlar olduğu halda taxtda oturmuşdu. Taxtın qabağında üstü qlobuslar, planet dairələri və cürbəcür riyaziyyat alətlərilə dolu olan bir stol qoyulmuşdu. Bizim gəlişimiz saray xidmətçilərinin böyük səs-küy qoparmasına səbəb olmuşdusa da, əlahəzrət kral bizə əsla etina etmədi. Kral çətin bir məsələnin həlli üçün xəyala getmişdi və o, həmin məsələni həll edincəyədək biz, heç olmasa, bir saat

gözləməli olduq. Kralın hər iki tərəfində əllərində qovuşquran olan iki xidmətçi oğlan durmuşdu. Onlardan biri kralın məsələni həll etdiyini görüb, ehtiramla qovuşğu onun dodağına, o biri isə sağ qulağına toxundurdu. Kral diksinib, nəzərlərini mənə və məni müşayiət edən adamlara dikdi. O, bir neçə söz söylədi. Bundan sonra əlində qovuşquran olan cavan oğlan həmin saat mənə yaxınlaşdı və qovuşğu yavaşcadan mənim sağ qulağıma toxundurdu. Mən işarə ilə onu başa saldım ki, buna ehtiyacım yoxdur. Sonradan öyrəndiyimə görə, bu hərəkətin əlahəzrət kral və bütün saray adamlarında mənim zehni qabiliyyətlərim barədə çox alçaq bir təsəvvür yaranmasına səbəb olmuşdu.

Kral mənə bir neçə sual verdi. Mən bildiyim bütün dillərdə ona cavab verdim. Bizim bir-birimizin dilini başa düşmədiyimiz aydın olduqda kral əmr etdi ki, məni sarayın otaqlarından birinə aparsınlar. Orada yanımda iki xidmətçi qoydular. Bu kral, əvvəllər rast gəldiyim bütün krallara nisbətən xaricilərə qarşı tamamilə mehriban idi. Bizə yemək gətirdilər və mənim taxt-tac salonunda kralın yanında gördüyüm dörd əyan böyük bir iltifat göstərib, mənimlə bir süfrəyə oturdu. Bizə hər dəfəsində üç cür xörəkdən ibarət, iki dəfə yemək verdilər. Birinci dəfədə tərəfləri bərabər olan üçbucaq şəklində qoyun kürəyi, romboid şəklində bir parça mal əti və sikloid şəklində pudinq verdilər. İkinci dəfə skripka şəklində hazırlanmış iki ördək, fleyta və qaboy şəklində sosiska və kol-basa, arfa şəklində dana döşü gətirdilər. Xidmətçilər bizim üçün konus, silindr, paraleloqram və başqa həndəsi cisimlər şəklində çörək doğradılar.

Yemək zamanı mən buranın dilində cürbəcür cisimlərlə nə ad verildiyini soruşmağa cəsarət etdim. Qovuşquranların köməyiylə bu əyanlar mənə xeyli mehribanlıqla cavab verdilər. Yəqin, onlar elə güman edirdilər ki, mən onlarla sərbəst danışmaq imkanı qazansam, onların qabiliyyətlərinə olan hey-

ranlığım bir qədər də artmış olar. Bir az sonra mən artıq çörək, su və özümə lazım olan başqa şeyləri onlardan istəyə bildirdim.

Nahardan sonra mənim yemək yoldaşlarım çıxıb getdilər və kralın əmrilə qovucvuranlarla birlikdə yanıma yeni bir adam gəldi. Bu adam özü ilə qələm, mürəkkəb, kağız və üç-dörd kitab gətirib, işarə ilə məni başa saldı ki, ona yerli dili mənə öyrətmək əmr olunub. Biz dörd saat məşğul olduq. Bu müddətdə mən bir neçə cərgə söz yazıb, bir neçə xırda cümlə öyrəndim. Müəllimim tez-tez xidmətçilərdən birinə bir şey gətirib, gəlmək və ya dönmək, yerilmək, oturmaq, qalxmaq, yerimək və sair bu kimi əmrilər verir və mən onun söylədiyi hər cümləni təkrar edib yazırdım. O, kitabdan mənə həmçinin, günəşin, ayın, ulduzların, zodiak, tropik və qütb dairələrinin şəkillərini göstərər, bir çox yastı və stereometrik cisimlərin adlarını söyləyirdi. O, bütün musiqi alətlərinin adlarını söyləyib, təsvir edir və mən bunların hər birini çaldıqda işlədilən texniki istilahlarla tanış edirdi. O, getdikdən sonra mən bu sözləri mənalan ilə birlikdə əlifba tərtibatı ilə yazdım. Yaddaşım yaxşı olduğundan, bir neçə gün ərzində Laputa dilində xeyli söz öyrəndim.

Mən, Laputa sözünün haradan əmələ gəldiyini heç vəchlə öyrənə bilmədim. Bu sözün mənası mənəçə uçan və üzən ada deməkdir. "Lap" sözü indi işlədilməyən qədim bir söz olub, "uca" mənasına gəlir. "Untu" sözü isə "hökmədar" deməkdir. Alimlərin söylədiyinə görə, təhrif edilmiş "Lapuntu" sözü olan "Laputa" kəlməsi də buradan əmələ gəlmişdir. Ancaq mən bu sözün belə izah edilməsinə razı deyiləm. Çünki bu mənə bir qədər uydurma kimi görünür. Mən cürət edib, oranın alimlərinə bu sözün əmələ gəlməsi barəsində öz rəyimi söylədim. Mənim fikrimcə, "Laputa" sözü "laputed" sözündən başqa bir şey deyildir: "lap" sözü "günəş şüalarının dənizin səthində oyanması", "auted" sözü isə "qanad" deməkdir. Ancaq mən öz rəyimin dürüst olduğuna

arxayın deyiləm və bunu yalnız dərin düşüncəli oxucuların mühakiməsinə buraxıram¹.

Kralın mənə baxmaq üçün təyin etdiyi saray xidmətçiləri paltarının çirklənmiş və köhnəlmiş olduğunu görüb, mənə təzə kostyum tikmək üçün dərzi çağırtdırıb, ölçü götürməsinə əmr etdilər. Usta bu tapşırığı yerinə yetirərkən, öz avropalı həmkarlarına nisbətən tamamilə başqa cür hərəkət edirdi. Hər şeydən əvvəl o, kvadrat vasitəsilə boyunu ölçdü. Sonra əlinə pərgər və cədvəl taxtasi alıb, kağızda mənə bədənimin ölçü və şəklini hesablayıb, təyin etdi. Altı gündən sonra paltar hazır oldu. Bu paltar əsla bədənimə görə tikilməmişdi, əynimdə çox pis dururdu. Usta məni başa saldı ki, o, hesablayanda bir səhv buraxıb. Ancaq buna mənə çox da acığım tutmadı. Ətrafımda olan saray adamlarının paltarlarının baxdıqda məlum olmuşdu ki, belə səhvlər çox tez-tez buraxılır.

Başına gələn işlərdən sonra özümü çox yorğun hiss edirdim. Bundan başqa layiqli bir paltarım da yox idi. Ona görə mən bir neçə gün evdən eşiyyə çıxmayıb, bu müddətdə buranın dilini daha ətraflı öyrənə bildim. Mən bir də saraya gətdiyim zaman kralın bir çox suallarına kifayət dərəcədə cavab verə bildirdim. Əlahəzrət kral əmr etdi ki, adanı bütün krallığın paytaxtı olan və aşağıda yer üzərində yerləşmiş Laqadu şəhərinə, şimal-şərqə doğru sürsünlər. Bunun üçün doxsan liq yol getmək lazım idi və bizim səyahətimiz dörd gün yarım sürdü. Maraqlıdır ki, mən adanın havada hərəkətini əsla hiss etmirdim. O biri gün saat on bir radələrində kral, əyanlar, saray xadimləri və məmurlar musiqi alətlərini götürüb, konsert verdilər. Bu konsert ara vermədən üç saat davam etdi. Qu-laqlarım tutuldu və bunun nə üçün edildiyini heç cür anlaya bilmədim. Ancaq müəllimim məni başa saldı ki, bu uçan adada yaşayan əhali fəza musiqisini dərk etmək qabiliyyətinə ma-

¹ Swift bununla ayrı-ayrı sözlərin mənşəyi haqqında, o dövürün məşhur alimlərinin uydurmalarına istehza edir.

likdir. Bu musiqi yalnız müəyyən vaxtlarda eşidilir. Bu vaxta artıq az qaldığından hər bir saray xadimi ən yaxşı çaldığı musiqi alətlə bu dünya konsertində iştirak etməyə hazırlaşır.

Biz Laqadoya doğru uçduğumuz zaman əlahəzrət kral öz təbəələrində ərizə qəbul etmək üçün adanı bəzi şahər və köndlərin üzərində saxlamağı əmr etdi. Bu məqsədlə ucuna kiçik bir şey bağlanmış nazik iplər aşağı salladıldı. Əhali öz ərizələrini bu iplərin uclarına bağlayır və onları məktəblilərin öz badbanlarının quyruqlarına bağlaşqları kağız parçaları kimi çəkib, yuxarı qaldırırdılar. Bəzən biz aşağıdan şərab və yeməli şeylər də alırdıq. Bütün bunları qarqaralarla yuxarı çəkirdilər.

Onların danışıq dillərini öyrənəndə riyaziyyat sahəsində olan məlumatın mənim işimə xeyli yaradı. Bunların dilində riyaziyyat və musiqidən alınmış ifadələr çoxdur. Bu adamların başları həndəsi certyoj və fiqurlarla doludur. Məsələn, onlar qadın və ya hər hansı bir heyvanın gözəlliyini təsvir etmək istəyəndə mütləq romb, dairə, paraleloqram, ellips kimi terminlər işlədir və yaxud musiqidən müqayisələr alırlar. Mən kralın mətbəxində bir çox riyaziyyat və musiqi alətləri gördüm ki, əşpazlar əlahəzrətin süfrəsinə veriləcək qızarmış otları bu şəkildə doğrayırlar.

Laputalıların evləri çox pis tikilib. Divarlar, demək olar ki, həmişə əyridir; heç bir otaqda düz küncə rast gəlmək olmaz. İş buradadır ki, onlar təbii həndəsəyə dərin nifrət edirlər. Onların fikrinə, bu, son dərəcə qaba bir elmdir və bununla yalnız qaba peşəkarlar məşğul ola bilər. Onlar yalnız yüksək müccərəd məsələlərlə məşğul olurlar və onların fəhlələrlə verdikləri bütün göstərişlər o qədər mürəkkəb və qeyri-həyati olur ki, bu səbəbdən tez-tez ən qəribə səhvlər əmələ gəlir. Onlar kağız üzərində cədvəl taxtası, karandaş və pərgar işlətməkdə çox mahirdirlər. Ancaq mən adi həyatda bunlar kimi kobud, yəndəmsiz və qeyri-mütəhərrik, riyaziyyat və musiqidən başqa hər bir şeyi bunlar qədər gec başa düşən adamlara

heç vaxt rast gəlməmişəm. Onlar çox pis mütəfəkkirdirlər. Mühakimələrini rədd etmək çox asandır. Əlbəttə ki, həqiqət onların tərəfində olduğu zaman bu mümkün deyil. Ancaq belə hallar çox az olur. Bu adamlar təsəvvür, xəyal və ixtiraçılıqdan tamamilə məhrumdurlar. Onların dilində, hətta bu anlayışları ifadə edən sözlər də yoxdur. Riyaziyyat və musiqidən başqa onlar heç bir şey bilmir və bilmək də istəmirlər.

Laputalıların çoxu, xüsusən astronomiya ilə məşğul olanlar, açıq söyləməkdən utansalar da, astrologiyaya¹ inanırlar. Ancaq onların yeniliklərə və siyasətə olan düşkünlükləri məni hər şeydən artıq təəccübləndirirdi. Onlar həmişə son yenilikləri bir-birindən soruşur və dövlət işləri barəsində saatlarla çənbə döyüb, mənasız partiya itifaqlarına aid qızğın mübahisələrə girişirlər. Riyaziyyat ilə siyasət arasında heç bir ümumi cəhət görməsəm də, həmin meyl mən Avropa riyaziyyatçılarının da çoxunda müşahidə etmişəm. Mənə elə gəlir ki, bu meyl insanlar arasında bizi mahiyyətcə heç bir münasibətətimiz olmayan şeylərlə maraqlanmağa sövq edən bir zəiflikdən irəli gəlir.

Laputalıları daim təşviş içindədirlər. Onlar heç bir zaman mənəvi rahatlıqdan zövq almırlar. Ən qəribəsi budur ki, onlar başqalarını əsla həyəcanlandırmayan şeylər üçün təşvişə düşürlər. Onları hər şeydən artıq səma cisimlərində dəyişiklik əmələ gələ biləcəyi fikri qorxudur. Onlar qorxurlar ki, Yer daim Günəşə yaxınlaşdığı üçün, nəhayət, Günəş onu udacaqdır. Onlar bir zaman, guya, Günəşin üzünü möhkəm bir qabıq tutacağı və onun işıq verməyəcəyi fikrindən dəhşətə gəlirlər. Onlar belə güman edirlər ki, Yer axırıncı quyruqlu ulduzun quyruğuna toxunmaqdan zorla qurtarıb və onların hesablarına görə, otuz bir ildən sonra gələcək yeni bir quyruqlu ulduz, yəqin ki, Yer kürəsini məhv edəcək. Ancaq məsələ bununla bitmir. Laputalıların fikrinə görə, günəş hər gün heç bir əvəz almadan öz hərərətini sərf etdiyindən, nəhayət, ya-

¹ Astrologiya — qədimdə yayılmış saxta bir elm olub, guya ulduzların vəziyyətinə görə, insanların taleyini xəbər veririmi.

nib, məhv olacaq. Bu isə Yer in və Günəşdən işıq alan bütün planetlərin labüd məhvinə səbəb olacaq¹.

Laputalılar bütün bu fəlakətləri daim gözlədiklərindən elə bir qorxuya düşüblər ki, öz yataqlarında rahat yata bilmirlər. Həyatın adı ləzzət və sevincini duymurlar. Səhər-səhər bir laputalı öz tanışına rast gəldikdə hər şeydən əvvəl soruşur ki, Günəşin vəziyyəti necədir? O, doğan və batan zaman nə vəziyyətdə idi, yaxınlaşan quyruqlu ulduzla toqquşmaqdan qurtarmağa ümid varmı? Onlar bu cür söhbətləri uşaqların cinlər və divlər barədə qorxulu nağılları dinlədikləri kimi sətərlə davam etdirə bilirlər. Onlar bu söhbətləri acgözlüklə dinləyib, sonra isə qorxudan yata bilmirlər. Bu adadakı qadınlar kişilərə əsla bənzəmir. Onlar bu dünyadakı həyatı sevən və öz ərlərinə nifrət edən diribaş, gümrəh insanlardır. Onlar adadakı tənha həyatlarından həmişə şikayətlənirlər. Ancaq, fikrimcə, bu ada dünyanın ən gözəl bir guşəsidir. Adada yaşayan qadınlar paytaxt əyləncələri üçün həsrət çəkirlər. Adada ixtiyarlarında olan bütün bəzək-düzək və bolluq onları əsla təmin etmir. Ancaq dərd buradadır ki, yerə ancaq kralın xüsusi icazəsilə enmək olar. Bu icazəni isə çox çətinliklə almaq mümkündür. İş buradadır ki, sarayda olan nüfuzlu adamlar öz uzun təcrübələri əsasında inanıblar ki, qadınları yerdən adaya qaytarmaq çox çətinidir. Buna görə də onların paytaxta getmələrinə hər cür əngəl törədirlər.

Bir aydan sonra mən Laputa dilini xeyli yaxşı öyrəndim. İndi kralın mənə verdiyi sualların çoxuna sərbəst cavab verə bildirdim. Əlahəzrət kral mənim gördüyüm ölkələrin qanunları, idarə üsulu, tarixi, dini adət və ənənələrilə əsla maraqlanmırdı. O, yalnız riyaziyyatın vəziyyəti barədə suallar verir və qovucvuranlar onun diqqətini cəlb etmək üçün nə qədər çalışdırlarsa da, mənim cavablarımı böyük bir laqeydlik və saymazlıqla dinləyirdi.

¹ Dünyanın sonunun (axirətin) yaxınlaşması haqqındakı nəzəriyyələr o dövrdə çox yayılmışdı.

ÜÇÜNCÜ FƏSİL

*Müasir fəlsəfə və astronomiyanın həll etdiyi məsələ.
Laputalıların astronomiya sahəsindəki böyük nailiyyətləri. Kralın üsyanları yatırmaq üsulu.*

Əlahəzrət kral lütf edib, adanın görməli yerlərini gəzməyə mənə icazə verdi. Müəllimə tapşırılmışdı ki, yarımda getsin. Adanı hərəkətə gətirən mexanizm və ya təbii qüvvələrin nədən ibarət olduğunu bilmək məni hər şeydən artıq maraqlandırır. Bu barədə bu saat nəql edəcəyəm.

Uçan və ya üzən ada düzgün dairə halında olub, diametri yeddi min səkkiz yüz otuz yeddi yard və ya dörd yarım mil qədərdir. Beləliklə, onun sahəsi on min akra bərabərdir. Adanın hündürlüyü yüz yarddır. Onun bünövrəsi iki yüz yard qalınlığında almaz laydan ibarətdir. Aşağı səthi yerə doğru çevrilib. Bu layın üzərində müxtəlif dağ-mədən təbəqələri olub, onların da üstü on və ya on iki fut dərinlikdə məhsuldar qara torpaqla örtülüdür.

Adanın mərkəzində, diametri əlli yard qədər bir uçurum var ki, buradan astronomlar böyük bir mağaraya enirlər. Bu mağara günbəz şəklində olduğuna görə də Flandona Qaqnole və ya Astronomiya mağarası adlanır. Bu mağara almaz təbəqəsinin yüz yard dərinliyindədir. Bu mağarada həmişə yirmə çırağ yanır və bunlar almaz divarlarda əks edib, hər bir guşəni parlaq surətdə işıqlandırır. Bütün mağara cürbəcür

sektantlar, kvadrantlar, teleskoplar, astrolyabiyalar və sair astronomik cihazlarla doludur. Bu mağaranın içərisində ən görkəmli şey toxucu məkiyinə bənzər iri bir maqnitdir ki, adanın taleyi bundan asılıdır. Bu maqnitin uzunluğunu altı, eni isə ən qalın yerdə üç yard qədərdir. Maqnitin lap mərkəzində bir dəşik açılıb ki, buradan çox möhkəm bir almaz ox keçir. Bu ox öz yerinə o qədər kip keçirilibdir ki, ona bir balaca toxunduqda maqnit hərlənməyə başlayır. Maqnit içi ovulmuş bir almaz silindrin içərisində asılıb. Silindrin divarlarının qalınlığı dörd, hündürlüyü də dörd futa bərabərdir. Silindrin diametri on iki futa çatır. Silindr şəkli etibarilə nəhəng almaz üzüyə bənzəyir. Silindr hər biri altı yard hündürlüyündə səkkiz almaz paya üzərinə üfqi vəziyyətdə möhkəm bərkidilib. Onun divarlarının iç üzündə ortada hərəsi on iki düymə dərinlikdə iki yuva düzəldilib. Üzərində maqnitin hərləndiyi oxun ucları bu yuvalara qoyulub.

Bizim təsvir etdiyimiz maqnitə heç bir qüvvə yerindən tərpədə bilməz, çünki silindr və onun ayaqları nəhəng almaz lay ilə bitişikdir ki, bu da adanın özülünü təşkil edir. Ada bu maqnitin köməyiylə yuxarı qalxıb, aşağı enir və bir yerdən başqa yerə hərəkət edə bilər. Çünki padşahın hökmü altında olan yer səthinə nisbətən maqnitin bir ucunda çökici, o biri ucunda isə itələyici müsbət qütbü yerə doğru çevrilmiş olur, bu zaman ada aşağı enir. Maqnitin mənfii qütbü aşağı çevrildiyi zaman ada yuxarı qalxır. Maqnit çəp vəziyyətdə olduqda ada da çəp istiqamətdə hərəkət edir; çünki bu maqnitin qüvvəti həmişə müsbət ucun çevrildiyi istiqamətə yönəlir.

Adanın necə hərəkət etdiyini başa düşmək üçün təsəvvür edə ki, "AB" xətti Balnibarbi ölkəsindən keçir. "VQ" xətti maqnit özüdür. "V" nöqtəsi onun mənfii "Q" nöqtəsi isə müsbət qütbüdür. Tutaq ki, ada "V" nöqtəsi üzərindədir. Qoy maqnit "VQ" vəziyyətinə çevrilmiş olsun. Bu zaman onun mənfii qütbü çəpinə olaraq, yerə doğru çevrilmiş olur. Belə

olduqda ada "Q" istiqamətində hərəkət etməyə başlayacaq. O, bu nöqtəyə çatdıqda maqnitə elə çevirək ki, onun müsbət qütbü "D" istiqamətinə dönmüş olsun. Bu zaman ada da çəp istiqamətdə "D" nöqtəsinə sarı hərəkət edəcək. Əgər indi maqnitin mənfii qütbünü "E"yə sarı aşağı çevirmiş olsaq, ada çəpinə olaraq, "E" nöqtəsinə doğru, oradan da müsbət qütbü "J" nöqtəsinə çevirsək, adanı "J" nöqtəsinə doğru sövq etmək mümkündür. Beləliklə, maqnitin vəziyyətini dəyişdirərək, adanı çəpəki xətlərlə qaldırmaq və endirmək olar və belə qalxıb-enmə sayəsində onu ölkənin bir hissəsindən o biri hissəsinə hərəkət etdirmək mümkündür.

Ancaq qeyd etmək lazımdır ki, uçan ada yalnız Laputa padşahının məmləkəti üzərində hərəkət edə bilər. İş buradadır ki, böyük maqnitə təsir edən mədənlər yalnız bu krallığın torpaqlarındadır. Eyni zamanda ada yer üzərində dörd mildən yuxarı qalxa bilməz, çünki çox yüksəyə qalxdıqda maqnitin təsiri kəsilir. Maqnitə düz üfqi vəziyyətə çevirdikdə ada dayanır. Bu hadisəni izah etmək çətin deyil. Maqnitin qütbləri yerdən eyni məsafədə olduqlarından hər ikisi eyni qüvvətlə - biri adanı aşağı doğru çəkir, digəri isə yuxarı qaldırır. Beləliklə, ada yerindən hərəkət edə bilmir.

Maqnit təcrübəli astronomların sərəncamındadır. Onlar maqnitin vəziyyətini kralın əmrinə uyğun dəyişirlər. Bu alimlər ömürlərinin çox hissəsini səma cisimlərinin hərəkətini müşahidə etməkdə keçirirlər. Buradakı teleskoplar keyfiyyətə bizimkilərdən xeyli üstündür. Onların ən böyüyü üç futdan uzun deyildir. Ancaq onlar bizim yüz futluq teleskoplarımızdan xeyli qüvvətlidir. Bu üstünlük sayəsində laputalılar bizim Avropa astronomlarını öz kəşfiyyatları ilə xeyli geridə qoyublar. Belə ki, onlar iki yüz min sabit ulduzun kataloqunu tərtib ediblər. Halbuki, bizim kataloqların ən mükəmməlində bunun üçdə birindən artıq ulduz yoxdur. Bundan başqa, onlar Mars ətrafında hərəkət edən iki ulduz və ya iki peyk də

kəşf edib. Bunlardan ən yaxında olanı həmin planetdən onun diametrinin üç mislinə bərabər bir məsafədə, ikincisi isə beş mislinə bərabər məsafədədir.

Laputalılar söyləyirlər ki, onlar doxsan üç müxtəlif quyruqlu ulduzu müşahidə edib, onların qayıtma dövrünü böyük bir dürüstlüklə təyin ediblər. Əgər bu doğru isə onların müşahidələrinin nəticəsini hamıya çatdırmaq çox yaxşı olardı. Bu, quyruqlu ulduzlara aid indiki geridə qalmış nəzəriyyənin mükəmməlləşməsinə kömək etmiş olardı¹.

Baş a düşmək çətin deyil ki, uçan adaya malik olmaq Laputa kralına yerdəki bütün başqa padşahlara nisbətən çox böyük üstünlüklər verir. Əgər o, öz nazirlərini onun istədiyi kimi iş görməyə məcbur edə bilsəydi, dünyada ən hökmran bir padşah ola bilərdi. Ancaq nazirlər çox yaxşı başa düşürlər ki, hakim – mütləq bir padşahın nədimi olmağa çox da bel bağlamaq olmaz. Bundan başqa, onlardan hər birinin yerdə çox böyük mülk və torpaqları var. Buna görə də ölkənin boyunduruq altına salınması onlar üçün əlverişli deyil və onlar buna razı olmurlar.

Aşağıda hər hansı bir şəhərdə üsyan qalxdıqda və bu şəhər əhalisi vergi verməkdən boyun qaçırırdıqda kral onları itaət altına almaq üçün iki vasitəyə əl atır. Bunlardan birincisi və bir qədər yumşaqı bundan ibarətdir: kral adanı üsyan etmiş şəhərin və onun ətrafındakı yerlərin üzərində saxlamağı əmr edir. Beləliklə, bu üsyankar camaatı günəşin və yağışın bərkətli təsirindən məhrum edir, onların ölkəsində aclıq və xəstəlik başlanır. Əgər kralın fikrincə, həmin şəhərin əhalisi böyük bir cinayət işləyibsə, bu, cəzanı qüvvətləndirə bilər. Onun əmrilə şəhərin üzərində böyük daşlar yağdırılmağa başla-

yırlar ki, əhali yalnız anbara və zirzəmilərə girib, gizlənməklə bundan özlərini qurtara bilər, çünki evlər tamamilə uçulub dağılır. Əgər üsyankarlar öz inadlarında davam edirlərsə, kral başqa və daha qəti vasitəni işə salır: ada aşağıya, üsyankarların düz başının üstünə enir və onları evləri ilə bərabər sıxib əzişdirir. Lakin bu son tədbirə kral çox az-az hallarda əl atır. Nazirlər də belə bir tədbiri ona çox tez-tez məsləhət görmürlər. Bir tərəfdən onlar xalqın nifrət və intiqamından qorxur, digər tərəfdən bununla öz mülklərinin də zərər görə biləcəyindən ehtiyat edirlər. Yaddan çıxarmamaq lazımdır ki, ada kralın yalnız öz şəxsi mülküdür. Əyanların bütün torpaqları, evləri və köşkləri aşağıda - yer üzərindədir. Bu ölkənin kralının belə dəhşətli tədbirə yalnız ən zəruri hallarda və istəmədən əl atmasının başqa və daha mühüm bir səbəbi də var.

Əgər məhv edilməli olan şəhər yüksək qayalar arasında dırsa (buradakı şəhərlərin çoxu qəsdən belə salınıb) və belə bir şəhərdə qüllə və ya daş qalalar çoxdursa, bu zaman ada sürətlə aşağı enərkən, onun almaz bünövrəsi zədələnmə bilər. Doğrudur, bu bünövrə söylədiyim kimi, iki yüz yard qalınlığında bütöv bir almaz laydan ibarətdir, ancaq yenə şiddətli təkəndən o, parçalanar və ya şəhərin dağılması zamanı əmələ gələ bilən yığınlardan çatlaya bilər. Bu vəziyyət əhaliyə məlumdur. Buna görə də əhali öz azadlıq və əmlakına təcavüz edilməsinə qarşı müqavimət təşkil edərkən, bunu çox gözəl hesaba alır.

Kral da üsyankar bir şəhəri yer üzündən yox etmək istədikdə, adanı mümkün qədər yavaş və ehtiyatla aşağı endirməyi əmr edir. Bu zaman o, öz mərhəmət və səfqətindən dəm vurur. Əslində isə öz almaz dairəsinin yerin səthinə toxunub, sinməsindən qorxur.

Mən laputalıları arasına gəlməmişdən üç il əvvəl qərribə bir hadisə baş veribmiş ki, bu hadisə az qala həmin padşahlıq üçün məşum bir nəticəyə səbəb olacaqmış. Kral öz torpaqları

¹ Kometlərin (quyruqlu ulduzların) əmələ gəlməsinə, onların fəzada hərəkətinə, yerə, günəşə yaxınlaşmalarına və sair bu kimi məsələlərə dair müxtəlif nəzəriyyələr Sviftin zamanında alimlər arasında böyük mübahisələrə səbəb olurdu. London kral cəmiyyəti (Elmlər Akademiyası) bu məsələlərlə çox məşğul olurdu; Svift romanın üçüncü hissəsinin müxtəlif fəsilərində buna dəfələrlə işarə edir.

üzərindən uçub keçirmiş. Onun gəldiyi birinci şəhər krallığın ən böyük şəhərlərindən biri olan Lindalino imiş. Şəhərin əhalisi valinin zülmündən krala xeyli şikayət edibmiş. Əvvəllərdə olduğu kimi, bu şikayətlər yenə də nəticəsiz qalıbmış. Kralın getməsinin üç gün keçməmiş, əhali şəhərin darvazalarını bağlayıb, valini həbs etmiş və qısa bir müddətdə şəhərin dörd bucağında dörd nəhəng qüllə tikibmiş. Bu qüllənin hər biri düz şəhərin mərkəzində olan itiuclu qranit qaya hündürlüyündə imiş. Onlar qüllələrin və qayanın üzərində iri maqnitlər qoyublar. Bu maqnitlər adanın idarə olunmasına təsir etməzsə, bunu nəzərə alıb, böyük miqdarda tez alısan yanacaq hazırlayıblarmış. Onlar od vasitəsilə adanın bünövrəsini zədələmək istəyirlərmiş.

Lindalino şəhərində baş verən üsyanın xəbəri krala yalnız səkkiz aydan sonra çatır. O, adanı Lindalinoya sarı sürmək əmri verir. Bir neçə gündən sonra ada düz şəhərin üzərində durub, əhalini gün işığından və yağışdan məhrum edir. Bu tədbir kifayət etmir; çünki şəhərin ortasından böyük bir çay axırmış. Şəhər əhalisi özlərinə azuqə tədarük etməyə fürsət tapıblarmış və mühasirədən qorxuları yoxmuş. Onlar axıra qədər müqavimət etməyə qəti qərar veriblərmiş. Kral əmr veribmiş ki, adaya çox miqdarda kəndir sallasınlar. Ancaq itaətkarənə ərizələr əvəzinə aşağıdan adaya cürətli tələblər göndərilibmiş. Onlar vurulan zərərlərin ödənilməsinə, şəhər imtiyazlarının qüvvəyə mindirilməsinə, şəhər əhalisinə vali seçməyə ixtiyar verilməsinə və sair bu kimi ağlasığmaz şeylər tələb ediblərmiş. Bunun cavabında əlahəzrət kral adadan şəhər üzərinə iri daşlar yağdırılmasını əmr edibmiş. Ancaq şəhər əhalisi öz var-yoxunu qüllələrin əmr anbarlarının içinə yığıb, özləri də bu amansız cəzadan qaçıb, oralarda gizlənilərmiş.

Onda kral bu məğrur adamları öz itaəti altına almağı qərar edib və əmr verib ki, adanı qüllələrə və qayın təpəsinə qırx yard qədər yaxınlaşdırıb, aşağı endirsinlər. Kralın əmri yerinə

yeterilib, ancaq məmurlar görüb ki, maqnit çevirərkən, ada həmişəkindən xeyli sürətlə aşağı enir. Onlar maqnit üfütqi vəziyyətə çevirməklə aşağı enməsinin qabağını almışlar. Ancaq bu zaman məlum olub ki, adanı nə isə qüvvətlə aşağı çəkib və ada, beləliklə, yerə düşə bilər. Onlar bunu həmin saat əlahəzrət krala xəbər verib, adanı dərhal yuxarı qaldırmaq üçün icazə istəyiblər. Kral həmin saat öz razılığını verib. Adanı xeyli yuxarı qaldırıblar. Bundan sonra böyük bir şura çağırılıb və maqnit idarə edən məmurlar həmin şuraya dəvət ediliblər. Bunların içərində ən təcrübəli və bilik sahibi olan adam, bir təcrübə etməyə icazə istəyib. O, möhkəm və uzun bir ip götürüb, bunun ucuna (adanın bünövrəsini təşkil edən almaz kimi) içərində azca dəmir külçəsi olan bir almaz parçası bağlayaraq, onu aşağı evvandan düz qüllələrdən birinin üzərinə salmağa başlayıb. Ancaq almaz bir neçə yard aşağı endikdən sonra məmur hiss edib ki, daşı böyük bir qüvvətlə aşağı doğru çəkirlər və o, kəndiri zorla əlində saxlaya bilir. Bu vaxt bir neçə almaz parçasını aşağı atıb, görüb ki, qüllələr həmin almazı özlərinə doğru çəkdilər. Bu cür təcrübə, qalan qüllələr üzərində də edilib və nəticə hər yerdə eyni olub.

Qorxuya düşmüş kral şəhəri dağıtmaqdan əl çəkib, ona toxunmayıb.

Nazirlərdən biri məni başa saldı ki, əgər ada şəhər üzərində çox aşağı enmiş olsaydı, daha yuxarı qalxa bilməzdi və şəhər əhalisi onu hərəkət etmək qabiliyyətindən həmişəlik məhrum edərkən, kralı və onun tərəfdarlarını öldürüb, idarə üsulunu tamamilə dəyişəcəkdilər.

Bu ölkənin əsas qanunu kralı və onun iki böyük oğlunu adadan ayırmağı qadağan edir. Bu, eyni zamanda kraliçaya da aiddir.

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

Müəllifin Laputanı tərk etməsi. Onun Balnibarbidə endirilməsi. Müəllifin paytaxta gəlməsi. Paytaxtın və ətrafdakı yerlərin təsviri. Bir əyanın müəllifi qonaqpərvərliklə qəbul etməsi. Onun bu əyanla söhbəti.

Adada mənə göstərilən qonaqpərvərlikdən şikayətim olmasa da etiraf etməliyəm ki, orada mənə çox da etina etmirdilər. Bundan əlavə, laputalılar mənə bir qədər həqarətlə baxırdılar. Kralın və əhalinin riyaziyyat və musiqidən başqa heç bir şeylə maraqlanmadıqlarını nəzərə aldıqda bu, tamamilə aydın olar. Bu sahədə isə mənim məlumatım onlardan xeyli az idi. Ona görə də mən burada çox hörmət qazana bilməzdim.

Digər tərəfdən mən adanın bütün görməli yerlərini gözdən keçirdikdən sonra özüm oranı tərk etmək istəyirdim. Bu adamlar mənim lap zəhləmi aparmışdılar. Onlar doğrudan da riyaziyyatı və musiqini çox yaxşı bilirlər. Lakin təhsilli laputalılar o qədər dərin düşüncələrə dalıb və huşsuz olublar ki, mən ömrümdə bunlar qədər xoşagəlməz və danxıdırıcı həmsöhbətlər görməmişəm. Buna görə də mən orada olduğum zaman onlarla söhbət etməkdən mümkün qədər çəkinir, başlıca olaraq qadımlar, tacirlər, qovucvuranlar və xidmətçilərlə söhbət edirdim. Mən verdiyim suallara yalnız bu adamlardan

ağıllı cavablar ala bilirdim. Ancaq buna görə təhsilli laputalılar mənə daha artıq həqarətlə baxmağa başladılar.

Göstərdiyim ciddi-cəhd sayəsində mən yerli dili yaxşı öyrənmişdim. Adada mən yaman danıxdırdım. Burada məni lap az etina edirlər. Odur ki, ilk fürsət düşən kimi, buradan çıxıb getmək qərarına gəlmişdim.

Sarayda mən bir əyanla həmişə görüşürdüm. O, kralın yaxın qohumlarından idi. Bu səbəbdən də saray adamlarının onunla hörmətlə rəftar edirdilər. Əslində, onlar bu adamı son dərəcə axmaq və cahil hesab edirdilər. O, dövlətə xeyli mühüm xidmətlər göstərmişdi. Böyük fitri qabiliyyət sahibi olub, ürəyi düz və sadıq bir adam idi. Ancaq təəssüf ki, qulağı musiqiyə əsla həssas deyildi və düşmənlərinin söylədiyinə görə, çox zaman ahəngi tuta bilmirdi. Riyaziyyat cəhətdən də işi yaxşı deyildi. Müəllimləri çox böyük bir çətinliklə ona ən sadə riyaziyyat teoremini sübut etməyi öyrədə bilməşdilər. Bu əyan mənə böyük rəğbət və hörmət bəsləyirdi. Tez-tez yanıma gəlir, Avropa barədə və getdiyim ölkələrin qanunları, adətləri, əxlaq və elmi nailiyyətləri barədə məlumat almaq istəyirdi. Məni böyük bir diqqətlə dinləyir, söylədiyim sözlər barədə çox ağıllı mülahizələr deyirdi. Onun yanında da iki qovucvuran vardı. Ancaq o, heç bir zaman onların yardımına müraciət etmir, yalnız mərasim və rəsmi qəbul zamanı onlardan istifadə edirdi. İkimiz təkliddə qaldıqda həmişə onları azad buraxırdı.

Mən bu hörmətli zatdan xahiş etdim ki, adamı tərk etmək üçün əlahəzrət kraldan icazə almaq işində mənə kömək etsin. Lütf edib, söylədiyinə görə, bu əyan mənim xahişimi təəssüflə yerinə yetirdi. O, məni adada saxlamaq üçün bir çox xoş təkliflər etdi, ancaq mən dərin minnətdarlığımı izah edib, bunları qəbul etmədim.

Fevralın 16-da mən əlahəzrət kral və saray xadimlərilə vıdalaşdım. Kral mənə iki yüz ingilis funtu qiymətində olan

hədiyyələr verdi. Kralın qohumu olan öz havadarından da eyni miqdarda bəxşişlər aldım. Bundan başqa, o, mənə krallığın paytaxtı olan Laqadu şəhərində yaşayan bir dostuna tövsiyə məktubu da verdi. Bu zaman ada paytaxtdan iki mil məsafədə uçurdu və məni iki ay bundan əvvəl adaya qaldırarkən, istifadə etdikləri həmin zəncirə bağlanmış stul ilə aşağı evvandan yerə endirildilər.

Uçan ada padşahının yerdəki mülkləri Balnibarbi adı ilə məşhur olub, paytaxtı söylədiyim kimi Laqadu adlanır. Mənayağımın yerə toxunduğunu hiss etdikdə xeyli sevindim. Əynimdə yerli paltar olduğundan, yerli əhali ilə danışı bilmək üçün dili kifayət dərəcədə bildiyimdən heç bir çətinlik çıkmadan gəlib, paytaxta çıxdım. Havadarımın məni yanına göndərdiyi şəxsin evini tezliklə tapıb, tövsiyə məktubunu ona verdim və çox mehribanlıqla qəbul etdim. Adı Myunodi olan bu əyan evində mənim üçün bir otaq hazırlanmasını əmr etdi və mən paytaxtda olduğum bütün müddətdə orada yaşadım.

Gəldiyim günün sabahı ev sahibi məni bir minik arabasına oturdub, paytaxtı gəzməyə apardı. Bu şəhər Londondan iki dəfə kiçikdir. Buradakı evlər çox qərribə tikilib. Bunların bir çoxu yarımşaraba halında idi. Adamlar çox əcaib bir vəziyyətdə idilər. Demək olar ki, hamısı cır-cındır içində idilər. Onlar gözlərini bərəldərək, intizamsız halda şəhərin küçələrində o tərəf-bu tərəfə yüyürürdülər. Biz şəhər darvazalarından çıxıb, çölə getdik. Burada ən müxtəlif alətlərlə işləyən bir çox kəndli gördüm. Lakin onların nə işlə məşğul olduqlarını heç cür başa düşə bilmədim; çünki torpaq zahirən çox bərəkətli idisə də, heç bir yerdə nə ot, nə də taxıldan bir əlamət görünürdü. Gördüyüm şeylərdən son dərəcə heyrətə düşüb, bunların bərsində izahat almaq üçün yoldaşıma müraciət etməyi qərara aldım. Rast gəldiyimiz adamların hamısının üzündə bir qayğı vardı. Hamısı hara isə tələsirdi. Həm

şəhərdə, həm də çöllərdə hamı nəyləmə məşğul idi. Amma bununla bərabər, bütün bu qızgın fəaliyyətin heç bir nəticəsi görünmürdü. Əksinə, mən heç bir yerdə bu cür pis becərilmiş tarlalar, bu cür pis tikilmiş evlər və bu cür taqətdən düşmüş və dilənçi kimi cır-cındır içində olan adamlar görməmişdim.

Cənab Myunodi çox məşhur bir zat idi. O, bir neçə il Laqadu şəhərinin valisi olmuşdu. Ancaq nazirlərin fitnələri nəticəsində guya bacarıqsızlığına görə vəzifəsindən kənar edilmişdi. Lakin bununla bərabər, o, kralın iltifatından məhrum olmamışdı. Kral onu çox ağıllı olmasa da, etibarlı və sağlam düşüncəli bir adam hesab edirdi.

Myunodi mənə çox təmkinlə və qısa-qısa cavablar verirdi. O, yalnız bunu söylədi ki, mən bu ölkə və onun əhalisi bərdə düzgün bir fikrə gələ bilmərəm, çünki hələ burada çox az qalmışam, hər xalqın isə öz adət və qaydaları var. Bu sözlərdən sonra o, söhbətin mövzusunu dəyişdi. Ancaq biz evə qayıtdığımız zaman o, məndən öz evinin xoşuma gəlib-gəlmədiyini, evin tikilişində bir nöqsan görüb-görmədiyimi və onun xidmətçilərinin paltarları və zahiri görkəmləri bərdə rəyimi soruşdu. O, belə sualları çəkinmədən verə bilirdi; çünki onun evində hər bir şey öz səliqə və qaydası ilə olub, xeyli zərif və gözəl idi. Mən cavab verdim ki, o cənabın zəkası, səhrəti və sərvəti onu həmvətənlərinin cəhalət və ya son dərəcə yoxsulluqları nəticəsində əmələ gələn bütün uyğunsuzluqlardan qoruyub. Bunun cavabında Myunodi söylədi ki, bu cür söhbətləri biz onu şəhərdən iyirmi mil qədər kənardan olan köşkündə etsək, daha yaxşı olar. O cənab sabah həmin yerə getməyi təklif etdi və mən buna böyük bir şadlıqla razılıq verdim.

Yolda Myunodi mənim diqqətimi kəndlilərin torpağı bəcərərkən işlətdikləri müxtəlif üsullara cəlb etdi. Bunlar hamısı mənim üçün naməlum və tamamilə anlaşılmaz idi; çünki bəzi müstəsna hallardan başqa, mən tarlalarda nə bir sünbül, nə də

ot görə bilmədim. Lakin üç saat yol getdikdən sonra mənzərə tamamilə dəyişildi. Fermerlərin gözəl evləri, dövrəsinə çəpər çəkilməmiş tarlalar, üzümlüklər, sıx taxıl bitmiş zəmilər və yaşıl çəmənələr görünməyə başladı. Mən çoxdan bəri belə gözəl mənzərə görməmişdim. Həmin cənab fərəhləndiyimi görüb söylədi ki, buradan onun torpaqları başlanır. Bu zaman o, dərindən köksünü ötürüb əlavə etdi ki, öz təsərrüfatını guya pis apardığı və başqalarına pis nümunə olduğu üçün həmvətənliləri ona nifrət edirlər.

Nəhayət, biz evə çatdıq. Bu, gözəl və qədim memarlıq üsulu ilə tikilmiş möhtəşəm bir bina idi. Fəvvarələr, bağlar, xiyabanlar, kiçik meşələr – hər şey çox ağıllı və böyük bir səliqə ilə tikilmişdi. Mən gördüyüm şeylər barədə bol-bol tərif söyləməkdən çəkinmədim. Ancaq həmin cənab sözlərimə əsla etina etmədi. Axşam yeməyindən sonra biz tək qaldıqda ev sahibi məyus bir halda mənə söylədi ki, o, tez-tez öz evlərini son modanın tələblərinə görə yenidən tikmək və öz torpaqlarını yeni üsulla becərmək fikrinə düşür. Ancaq onu lovğalıqda, orijinal, hoqqabaz, cahil və yekəbaş olmaqda təqsirləndirib, bəlkə də, Allah göstərməsin, kralın qəzəbinə düşər edəcəklərindən qorxur. Əlahəzrət kral isə onsuz da ona çox etibar etmir. O, qorxurdu ki, sarayda eşitmədiyim bəzi təfərrüat barədə mənə məlumat verərsə, mənim heyrətim xeyli azalmış olacaq. Axı orada, yuxarıda adamlar həddindən artıq yüksək düşüncələrə dalıb, yerdə olan hadisələrə əsla diqqət yetirmirlər.

Onun söylədiyi sözlərin əsl mənası bundan ibarət idi. Təxminən qırx il bundan əvvəl paytaxt əhalisindən bir neçə nəfər, bəziləri iş, bəziləri isə əylənmək üçün Laputaya qalxıb-larmış. Orada beş ay qaldıqdan sonra həmin hava diyarından riyaziyyatdan tamamilə səthi bir məlumatla, lakin bolluca hoqqabazlıqlar öyrənib, aşağı eniblər. Bu adamlar adada qaldıqları müddətdə bizim bütün işlərimizə qarşı dərin bir haqarət və nifrət hissi bəsləməyi öyrənib, elmin, incəsənətin,

dilin və texnikanın yeni qayda üzrə təzədən qurulması üçün layihələr tərtib etməyə başlayıblar. Bu məqsədlə onlar kraldan Laqadu şəhərində Layihəçilər Akademiyası təsis etməyə imtiyaz alıblar. Bu məsələ çox böyük müvəffəqiyyət qazanıb. İndi krallığın ələ bir böyük və ya kiçik şəhəri tapılmaz ki, orada belə akademiyalar olmasın. Bu akademiyalarda professorlar torpağı becərmək və binalar tikmək üçün yeni üsullar, hər cür sənətlər üçün yeni alət və maşınlar ixtira edirlər. Onlar söyləyirlər ki, bu maşınlar və alətlərin köməyiylə bir adam on adamın işini görə biləcək. Onların sözlərinə görə, ixtira etdikləri vasitələrdən istifadə yolu ilə bir həftə ərzində bu möhkəm materialdan ələ saray tikmək olar ki, o, heç bir təmirə ehtiyac olmadan əbədi yaşayar. Bütün yerdəki meyvələr ilin hər bir fəslində yetişəcək və bunlar indiki meyvələrdən guya yüz qat iri olacaq. Sözlün qıساسı, onların bəşəriyyəti səadətə qovuşdurmaq üçün yaratdıqları bütün layihələri saymaqla qurtarmaq olmaz, ancaq təəssüf ki, bu layihələrdən hələ heç biri başa çatdırılmayıb. Hələlik ölkə gələcək səadət intizarı ilə xarabəzərə çevrilib, evlər uçulub dağılır, əhali acından ölmür və cır-cındır içində¹ gəzir.

Lakin bu vəziyyət layihəçilərin coşqunluqlarını əsla soyutmur, əksinə, ümid və məyusluqdan eyni dərəcədə ruhlanmış olan bu adamlar öz layihələrini həyata keçirmək üçün daha da təkidlə çalışırlar.

Ancaq Myunodinin özünə gəlincə, o, çox da təşəbbüskar bir adam deyildi və buna görə də köhnə qaydalara əməl edirdi. Babaları zamanından tikilmiş evlərdə yaşayır və heç

¹ Bu fəsildə 1719, 1720 və 1721-ci illərdəki qızgın firdaqlılığa istehza edilir. O zaman İngiltərədə bir çox aksioner şirkətləri və ticarət cəmiyyətləri meydana gəldi; onları təşkil edən məhir hilyələr və firdaqlıqlar, tezliklə varlanmaq barədə ən uydurma planlarla sadəcil camaatı təvlayırdılar. "Sabun köpüyü" adı ilə məşhur olan bu şirkətlər necə meydana gəlmişdirlər, eləcə də gözəlmədən dağılırdı və çox zaman bunun noticəsində həmin şirkətlərin payçıları tamamilə var-yoxdan çıxırdılar. Swift "İngilis sabun köptikləri haqqında təcrübə" satirasını da bu mövzuda yazmışdır.

bir yenilik yaratmadan hər cəhətdən onları təqlid edirdi. Zadəganlar arasında hələ bir neçə əyan da bu sayaq yaşayırlar, lakin onlara həqarət və pis nəzərlə baxırlar; çünki onlara cahil, elm düşmənləri və ölkənin müvəffəqiyyətlərini öz rahatlıq və tənbəlliklərinə qurban edən zərərli cəmiyyət üzvləri kimi baxırlar.

Nəticədə, həmin cənab mənə söylədi ki, mənə bundan daha ətraflı məlumat verməyəcək; çünki məni aparmaq istədiyi Böyük akademiyanı nəzərdən keçirərkən, ala biləcəyim zövqdən məhrum etmək istəmir. Yalnız məndən xahiş etdi ki, bizdən üç mil qədər məsafədə olan bir dağın ətəyində görünən xarabalara diqqət yetirim.

Bir zamanlar onun mülkünün yaxınlığında, böyük bir çayın kənarında qurulmuş gözəl bir su dəyirmanı var imiş. Bu dəyirman onun öz təsərrüfatı ilə bərabər bütün icarədarların təsərrüfatlarına da gözəl xidmət edirmiş. Təxminən yeddi il bundan əvvəl, bir layihəçilik şirkəti gəlib, bu dəyirmanı sökmək və əvəzinə dağ ətəyində yenisini qurmaq təklif edibmiş. Onlar dağın təpəsində uzun bir arx qazmaq istəyirlərmiş, burada su yığılmalı imiş. Onlar həmin arxa suyu xüsusi nasoslarla vurmaq niyyətində imişlər. Onların fikrinə görə, dağın təpəsində külək və təmiz havanın təsiri ilə su yerin dümdüz səthilə axan çaydakı suya nisbətən daha sürətlə hərəkət edəcəkmiş. Bundan başqa, su yuxarıdan aşağı axdığı üçün qüvvəti iki dəfə artıq olacaq, buna görə də dəyirman əvvəlkindən ikiqat artıq sürətlə işləyəcəkmiş. Elə bu zamanlar onun sarayla olan münasibəti bir qədər pozulubmuş. O, sarayla münasibətini yaxşılaşdırmaq üçün dostlarının təhrikilə həmin şirkətin təklifini qəbul edibmiş. İki il ərzində yüz nəfərdən artıq adamın işləməsinə baxmayaraq, məsələ baş tutmayıbmış. Layihəçilər qaçıb gizlənməmiş və bütün günahı onun boynuna qoyublar. O vaxtdan bəri layihəçilər daim onu istehzaya qoyub, başqalarını da bu cür təcrübələr etməyə

təşviq edərək, onlara da bu cür müvəffəqiyyət üçün zəmanət verirlərmiş.

Bir neçə gündən sonra biz şəhərə qayıtdıq.

Həmin cənab akademiya pis ad qazanmışdı. Ona görə də mənimlə bərabər ora getməyi münasib bilməyib, bu işi öz dostlarından birinə tapşırırdı. Ev sahibi, məni layihələrlə çox maraqlanan, onlara vurğun və hər şeyə inanan bir adam kimi qələmə verdi ki, bu, həqiqətdən çox da uzaq deyildi, çünki gənclikdə mən özüm də layihə ilə maraqlanırdım.

BEŞİNCİ FƏSİL

Müəllifin Laqado şəhərində Böyük akademiyanı nəzərdən keçirməsi. Akademiyanın ətrafı təsviri. Professorların məşğul olduqları elmlər və incəsənət.

Akademiya küçənin hər iki tərəfində tərk edilmiş və satın alınmış, onun işləri üçün uyğunlaşdırılmış bir neçə evdə yerləşmişdi.

Prezident məni gülər üzlə qəbul etdi və mən bir çox günlərim akademiyada keçirdim. Hər otaqda bir və ya bir neçə xəyalbaz otururdu; yadımda qaldığına görə, beş yüzə qədər otaq gözdüm.

Yanına getdiyim ilk alim üzünü və əllərini his basmış arıq bir adam idi. Onun paltarları, köynəyi və dərisi də belə idi, pırtlaşq uzun saçlarını və saqqalını alov qarşalamışdı. Bu alim səkkiz il idi ki, xiyardan günəş şüaları almaq layihəsini hazırlayırdı. Bu şüaları o, ağzı kəp bağlanan qablara yığmaq istəyirdi ki, yay soyuq və yağışlı olduqda bunların vasitəsilə havanı qızdırırsın. O, bu fikirdə idi ki, səkkiz ildən sonra valinin bağları üçün çox ucuz qiymətə günəş işığı verə bilər. Ancaq o, maddi imkanın çox az olduğundan şikayət edib, məndən xahiş etdi ki, ixtiraçılığını təşviq etmək üçün ona bir şey bağışlayım, çünki ilin bu fəslində xiyar çox baha idi. Ev sahibinin ehtiyat üçün cibimə qoyduğu pulların bir qədərini ona bağışladım.

Mənim ev sahibim olan cənab alimlərin akademiya gələnlər hər bir adamdan sədəqə diləndiklərini çox yaxşı bilirmiş.

Orada mən başqa bir alimə də rast gəldim, o, buzu şiddətli odda qızdırmaqla, barıtla çevirməyə çalışırdı. O, mənə çap etdirmək üzrə olduğu bir əsərini də göstərdi ki, bu, alovun zindəndə döyülə biləcəyinə aid bir tədqiqatdan ibarət idi.

Orada ev tikmək üçün yeni üsul icad etmiş ixtiraçı bir məmar da var idi. Onun fikrinə görə, ev damından tikilməyə başlanıb, özülündə qurtarmalı idi. O, ən ağıllı həşərat olan arı və hörümçəyin yuva tikmək üsulunu göstərmiş, özünün haqlı olduğunu sübut edirdi.

Orada anadangəlmə bir kor da var idi. Bir neçə kor şagird onun rəhbərliyi altında rəssamlar üçün rəngləri qarışdırmaqla məşğul idilər. Professor onlara rəngləri qoxu və toxunma hissi ilə tanımağı öyrədirdi. Ancaq təəssüf olsun ki, onlar bu vəzifəni çox da yaxşı yerinə yetirmirdilər. Professor özü də daim səhv edirdi. Bu alim yoldaşları arasında böyük hörmət qazanmışdı.

Başqa bir otaqda torpağı donuzların köməyi ilə şumlamaq üsulunu icad etmiş olan bir alim mənə çox ləzzət verdi. Bu üsul əkinçiləri kətan almaq, heyvan saxlamaq və əmələlərə pul vermək məsrəfindən qurtarmalı idi. Onun ixtirası bundan ibarət idi: şumlanacaq olan bir akr torpağa bir-birindən altı düym aralı olaraq, səkkiz düym dərinlikdə qoza, xurma, şabalıd və sair bu kimi meyvə və göyərtilər basdırırsınız ki, bunları da donuzlar çox xoşlayır. Sonra həmin tarlaya altı yüz və ya daha artıq donuz buraxırsınız. Bir neçə gün ərzində bu donuzlar basdırılmış meyvələri axtarıb tapmaq üçün torpağı eşib, əkin üçün əlverişli bir hala gətirirlər. Eyni zamanda onlar öz peyinləri ilə tarlayı gübrələyirlər. Doğrudur, edilən təcrübə torpağın bu üsulla becərilməsinin çox böyük zəhmət və məxariclə başa gəldiyini, məhsulun isə az olduğunu

göstərir. Ancaq hamı bu fikirdə idi ki, bu ixtira bir qədər təkmilləşdirildikdən sonra çox böyük faydalar verəcək.

Mən başqa otağa girdim. Buranın divarları və tavanı başdan-başa hörümçək toru ilə örtülü idi. Ortada ixtiraçı üçün yalnız dar bir keçid qalmışdı. Mən qapıda görünər-görünməz, alim bərkən çığırkı ki, ehtiyatlı olum və onun hörümçək torlarını yırtmayım. O, insanların qədim zamanlardan bəri yanlış bir yola düşdüklərindən şikayət edirdi. Bu vaxta qədər insanlar yalnız ipəkqurdunun ipəyindən istifadə ediblər. Halbuki, bizim ixtiyarımızda öz qabiliyyətlərinə görə bu qurdlardan xeyli üstün olan bir çox başqa həşəratlar da vardır: ipəkqurdu yalnız barama hörür, o biri həşərat isə həm hörür, həm də toxuyur. O, sözlərinə davam edib dedi ki, ipəyi hörümçək toru ilə əvəz etdikdə biz parçaları boyamaq üçün sərf etdiyimiz bütün məxaricdən də yaxamızı qurtarmış olarıq. Mən onunla razılaşmalı oldum, çünki o, mənə hörümçəkləri bəsləmək üçün onlara yedirdiyi bir çox gözəl və rəngbərəng milçəklər göstərdi. Onun sözlərinə görə, bu milçəklərin rəngləri hörümçəyin hazırlayacağı torun rənginə keçməlidir. Alimin hər rəngdə milçəkləri olduğundan, ümid edirdi ki, hər cür istehlakçının arzusunu yerinə yetirə biləcək. O, yalnız milçəklər üçün taxta yapışqanı və sair bu kimi maddələr tapıb, onlara yedirtməlidir ki, torun telləri daha qalın və möhkəm olsun¹.

Orada şəhər idarəsinin böyük qülləsi üstünə günəş saati taxmaq fikrində məşğul olan bir astronom da var idi. Bunun üçün o, yerin bir gecə-gündüzdə və bir ildəki hərəkəti arasında nə kimi bir tənəsüb olduğunu və küləyin istiqamətinin dəyişməsinin buna necə təsir etdiyini dürrüst bir surətdə hesablamalı idi.

Mən bir çox başqa otaqları da gözdüm. Ancaq orada gördüyüm bütün qəribə şeyləri təsvir etməklə oxucunu yormağ

¹ 1910-cu ildə Bon adlı bir zirək fransız nəşr etdirdiyi kitabçada hörümçək torundan corab və əlcək hazırlamaq üsulunu təklif edirdi. Heç bir nəticə verməyən belə təcrübələr sonralar da edilməmişdi.

istəmirəm. Yalnız "universal dahi" ləqəbi qazanmış bir alimin fəaliyyəti üzərində bir qədər duracağam. Onun sözlərinə görə, otuz ildir ki, bütün fikrini insan həyatının yaxşılaşdırılmasına həsr etməkdədir.

Onun ixtiyarında içərisi ən qəribə şeylərlə dolu olan iki böyük otaq var idi. Onun rəhbərliyi altında əlli köməkçi işləyirdi. Onlardan bəziləri havanı qatılaşıdırıb, bərk və möhkəm bir cisim halına salır, ondan selitra istehsal edir və sulu hissələrini süzürdü¹. Bəziləri balıqlar və ıynə taxılan kiçik yastıqlar üçün mərmər döyüb ovurdu; bəziləri isə diri atın dirnaqlarını aylılıb sınımağa üçün daş kimi möhkəm etməyə çalışırdı. Alimin özünə gəlincə, bu zaman o, iki böyük ixtira üzərində işləyirdi. Bunlardan biri tarlaları kəpək vasitəsilə toxumlamaq layihəsindən ibarət idi. Onun fikrinə görə, bütün bəhrə verən qüvvət kəpəkdə imiş. O, öz fikrinin doğruluğunu mənə sayısız təcrübələrlə sübut edirdi; ancaq mən cəhəltimdən bunlardan heç bir şey anlaya bilmədim. Onun həll etməyə çalışdığı ikinci məsələ mürəkkəb bir yağ ixtira etməkdən ibarət idi. Bu yağın köməyiylə quzuların tüklərinin artmasını dayandıрмаq olardı. Bu alim ümid edirdi ki, o, yaxın bir gələcəkdə krallıqda dəriləri çıl-çılpaq olan qoyunlar yetişdirəcək.

Küçənin o biri tərəfində olan evlərdə də akademiyanın başqa şöbələri var idi ki, burada layihəçilər mücərrəd elmlərin tədqiqi ilə məşğul idilər.

Mənim burada rast gəldiyim ilk professor qırx şagirdi ilə birlikdə yekə bir otaqda işləyirdi. Bir-birimizlə salamlaşdıq və mən otağı nəzərdən keçirməyə başladım. Otağın içərisində, onun böyük bir hissəsini tutmuş olan nəhəng bir çərçivə həmin saat məni heyran etdi. Professor bunu görüb, məni başa saldı ki, o, mücərrəd həqiqətlərə həsr edilmiş xüsusi mexaniki cihazlar ixtira etmək üzərində işləyir. Ona görə bu fikir əvvəlcə məni heyrətə sala bilər. Ancaq o, əsla şübhə

¹ Siftin vaxtında havanın tərkibi məlum deyildi.

etmir ki, yaxın bir zamanda bütün dünya onun layihəsini yüksək qiymətləndirəcək. Hələ heç bir zaman heç kəsin başına belə möhtəşəm və yüksək bir ideya gəlməyib. Elm və incəsənətin ümumi qayda üzrə öyrənilməsinin nə qədər çətin olduğunu hamı bilir. Halbuki onun ixtirası sayəsində hər bir ən qabiliyyətli və cahil adam da azacıq vəsait və fiziki qüvvə sərf etməklə fəlsəfə, şeir, siyasət, hüquq, riyaziyyat və ilahiyyatdan kitablar yazı bilər. Bu sözləri söyləyib, o, məni çərçivənin yanına apardı. Bu çərçivənin yanlarında onun şagirdləri cərgə ilə durmuşdular. İyirmi kvadrat fut olan bu çərçivə otağı ortasında qoyulmuşdu. Onun səthi çoxlu taxta lövhəciklərdən ibarətdir, bunların hər biri bir-birindən böyük-küçük olmaqla bərabər, təxminən oyun zəri boyda idi. Bütün bunlar nazik məftillə bir-birinə bənd edilmişdi. Bu lövhəciklərə yapışdırılmış xırda kağızların üstünə Balnibarbi dilində olan bütün sözlər müxtəlif formalarda, zamanlarda və hallarda işlədilər şəkildə yazılmış və tamamilə intizam-sız bir tərdə düzülürdü. Professor öz maşınını işə salmaq istədiyindən diqqətli olmağımı xahiş etdi. Onun komandası üzrə şagirdlər çərçivənin kənarlarında olan dəstəklərdən yapışmış, onları sürətlə çöndərdilər. Bütün lövhəciklər çevrildi və sözlərin tərtibi tamamilə dəyişdi. Professor otuz altı şagirdinə əmr etdi ki, əmələ gələn sözləri çərçivədə düzülükleri qayda üzrə ağır-ağır oxusunlar. Üç və ya dörd söz mənalı bir cümlə təşkil etdikdə bu cümlələri katib vəzifəsini ifa edən dörd şagirdə diqqətli edirdilər. Bu hərəkət üç və ya dörd dəfə təkrar olundu. Maşın elə qurulmuşdu ki, hər dəfə hərəkətdən sonra lövhəciklər çevrilir və yerlərini dəyişirdi. Bu sürətlə əmələ gələn sözlər də yeni bir tərtib üzrə düzülürdü.

Şagirdlər bu işlə gündə altı saat məşğul olurdular. Professor bu cür qırıq cümlələrlə yazılmış olan bir çox foliantları mənə göstərdi. O, bu zəngin material əsasında bütün elm və incəsənətin mükəmməl xülasəsini tərtib etmək fikrində idi.

Tamamilə aydındır ki, o, Laqado şəhərində beş yüz belə dəzgah qura bilmək üçün kifayət qədər pul yığa bilsəydi və rəhbərləri onun əmələ gətirdiyi cümlə yığınlarını birləşdirməyə məcbur edə bilsəydi, vəzifəsi xeyli yüngüllənmiş olardı. O mənə söylədi ki, bu ixtira, gənc yaşlarından bəri onun bütün fikrini cəlb edib. İndi onun maşınının lövhəciklərində Balnibarbi dilində olan bütün sözlər cəm edilib. Bundan başqa o, kitablarda işlədilər isim, fel və başqa sözlərin tənasübünü tamamilə düzür olaraq hesablayıb.

Mənə öz böyük ixtirasının sirlərini bildirən bu möhtərəm zata dərinəndən təşəkkür edib, söz verdim ki, əgər bir zaman öz vətənimə qayıtmış olsam, onu bu qərribə maşının yeganə ixtiraçısı kimi şöhrətləndirəcəyəm. Mən maşının şəklini çəkmək üçün ondan icazə istədim. Ona söylədim ki, Avropada alimlər arasında bir-birinin ixtirasını oğurlamaq adəti varsa da, mən söz verirəm ki, bu ixtiranın şərafətinə ona aid olub qalması və heç kəmin bu xüsusda ona şərik çıxmadığı üçün bütün tədbirləri görəcəyəm.

Bundan sonra biz düşüncəli məktəbinə getdik. Orada üç professor ana dilini təkmilləşdirmək üçün cürbəcür layihələri müzakirə edirdi. Birinci layihədə təklif edilirdi ki, bütün çoxhecalı sözlər birhecalı edilsin. Fəlləri və fəli sifətləri atmaqla danışıq dili sadələşdirilsin. Müəllif göstərirdi ki, yalnız isimlər həqiqətən mövcud cisimlərə uyğundur.

İkinci layihədə tələb olunurdu ki, bütün sözlər tamamilə atılsın. Layihənin müəllifinə görə, bu işin başlıca olaraq sağlamlığa və vaxta qənaət etmək üçün xeyri çoxdur. Axı tamamilə aydındır ki, söz söyləmək insanın boğazını və ciyərlərini yorur və beləliklə bizim ömrümüzü qısaltdır. Sözlər yalnız cisimlərin adlarından ibarət olduğuna görə, öz fikir və arzularımızı ifadə etmək üçün lazım gələn cisimləri yanımızda gəzdirmək xeyli əlverişlidir.

Sağlamlıq üçün çox faydalı olan bu ixtira yəqin ki, çox geniş yayıla bilərdi. Ancaq qadınlar avam qara camaatla birləşib, alimləri üsyan qaldıracaqları ilə hədələmişdilər. Onların dillərinin tamamilə azad qalmasını qəti surətdə tələb ediblər. Doğrudan da qara camaat elmin bərişməz düşmənidir! Bununla bərabər, bir çox tamamilə alim və ağıllı adamlar öz fikirlərini cisimlər vasitəsilə ifadə etməkdən ibarət olan bu yeni üsuldan istifadə edirlər. Onun yeganə nöqsanı bundan ibarətdir ki, bir-birilə danışanlar söhbət zamanı lazım olacaq müxtəlif şeylərlə dolu iri bağlamaları dallarında gəzdirməli olurlar. Ağır yükün altında bizim hamballar kimi ikiqat olmuş belə alimləərə tez-tez rast gəlirdim. Bunlar küçədə bir-birini gördükdə öz kisələrini çiyinlərindən yerə qoyub acır və oradan lazım olan şeyləri çıxarıb, bu surətlə də bir-birilə söhbət edirdilər. Sonra öz şeylərini yenə kisəyə yığıb, yükü çiyinlərinə qaldırmaq üçün bir-birinə kömək edir və xudahafizləşib ayrılırdılar.

Ancaq qısa və sadə söhbətlər üçün lazım gələn bütün şeyləri cibdə və ya qoltuqda gəzdirmək mümkün idi. Ev şəraitində söhbət etdikdə isə bütün bu çətinliklər asanlıqla aradan qaldırıla bilərdi. Ancaq bu dilin tərəfdarlarının yığışdıqları otaqlar ən müxtəlif şeylərlə dolu olmalı idi.

Bu dilin ən böyük üstünlüyü onun beynəlxalq mahiyyətdə olmasıdır. Bütün mədəni xalqların mebel və ev şeyləri təxminən, bir-birinə bənzəyir. Bunun sayəsində elçilər xarici krallarla və ya nazirlərlə onların dillərini əsla bilmədikləri halda, şeylər vasitəsilə asanlıqla danışa bilirlər.

Mən həmçinin, riyaziyyat məktəbinə də gedirdim. Burada dərs bizim Avropada əsla tətbiiq oluna bilməyəcək bir üsulla aparılır. Hər teorem sübutu ilə birlikdə nazik bir təbəqəyə yazılır. Mürəkkəb yerinə başağrısı dərmanı işlədilir. Şagird bu həbi acqarına udur və bundan sonra üç gün ərzində çörək və sudan başqa yeyib-içmir. Hər həzm olunduqdan sonra dərman

onun beyninə yeriyir və özü ilə birlikdə teoremi də ora aparır. Ancaq bu vaxta qədər bu üsulu müvəffəqiyyəti cüzi olub. Bunun bir səbəbi budur ki, dərmanın miqdarı və ya tərtibində səhvə yol verilir; ikinci səbəbi isə uşaqların dəəcəlliyidir, çünki onlar bu həbləri xoşlamırlar. Onlar çox vaxt kənara çəkilir və həbi tüpürüb atırlar. Bunlardan başqa dərmanın təsiri üçün zəruri olan üçgünlük pəhriz saxlamağı bu vaxta qədər onlara qəbul etdirmək mümkün olmayıb.

ALTINCI FƏSİL

Akademiyanın təsvirinin davamı. Müəllifin bəzi təkmilləşdirmələr təklif etməsi və bunların təşəkkürlə qəbul edilməsi.

Siyasi xəyalbazlar məktəbində məni çox da mehribanlıqla qəbul etmədilər. Bir də bu məktəbdə olan professorlar mənim fikrimcə, tamamilə dəli idilər. Belə bir mənzərə isə məni həmişə kədərləndirir. Bu bədbəxtlər elə üsullar axtarırlar ki, padşahları öz nədimlərini ağıllı, qabiliyyətli və xeyirxah adamların arasından seçməyə, nazirləri ümumun mənafeyinə qayğısına qalmağa, yalnız cəmiyyətə böyük xidmət göstərən adamları mükafatlandırmağa məcbur etsinlər. Onlar padşahları inandırmaq istəyirdilər ki, onların həqiqi mənafeyi xalqın mənafeyi ilə birdir və mənsəbi yalnız ləyaqətli adamlara vermək lazımdır. Bu dəlillərin başlarında¹ düzgün düşünən insanlara tamamilə yad olan bir çox belə qəribə, qeyri-mümkün xəyallar əmələ gəlirdi. Mən onlara baxdıqda bir daha inandım ki, qədim hikmətli söz olan: - dünyada heç bir elə axmaq fikir olmaz ki, filosoflar arasında onların tərəfdarları tapılmasın - sözü tamamilə doğrudur.

Ancaq akademiyanın bu şöbəsinə haqq verib, etiraf etməliyəm ki, oradakı alimlərin hamısı belə xəyalpərəst deyildirlər.

¹ Asanlıqla başa düşmək olar ki, burada Sviftin özünün müsbət görüşləri istehza ilə pərdələnmişdir. (Bu xüsusda söz ardına bax!)

Mən çox hazırcavab bir doktorla tanış oldum. Bu adam görünür ki, dövlət idarəsi mexanizmini və onun mahiyyətini mükəmməl bir surətdə tədqiq etmişdi. Bu məşhur xadim hökumət adamlarının tutduqları bütün cismani və əxlaqi xəstəliklərin dərmanını tapmaq üzərində tam bir müvəffəqiyyətlə çalışırdı. O, insan orqanizmi ilə dövlət quruluşu arasında tam bir bənzərlik olduğu fikrinə əsaslanaraq, iddia edirdi ki, dövlət quruluşunun əmələ gətirdiyi xəstəliklər; hakimlərin nöqsanları və idarə olunanların əxlaqsızlığı fiziki səbəblərdən əmələ gələn xəstəliklər kimi, eyni vasitələrlə müalicə olunmalıdır. Hamıya məlumdur ki, senatorlar və yüksək məclis üzvləri çox tez-tez çərəncilik, əsəbilik və sair pis meyllərə tutulmuş olurlar. Onlarda müxtəlif beyin və xüsusən ürək xəstəliklərinə; əsəblərin, hər iki qolun – sağ qolun əzələlərinin şiddətli ağrıları qıc olub əsməsi¹, ödün bədənə yayılması, bağıccəllənmə, sayıqlama, sıracı şişləri, hədsiz iştaha, yediyini həzm etməmək və bir çox başqa xəstəliklərə düçar olurlar ki, bunların hamısını burada saymağa ehtiyac yoxdur. Buna görə də alim doktor təklif edirdi ki, hər dəfə senat toplanıqda birinci üç iclası bir neçə təcrübəli həkim göndərməlidir. Müzakirələr qurtardıqdan sonra bu hakimlər bütün senatorların nəbzlərini yoxlayıb, onları müayinə etməlidirlər. Diqqətli müayinədən sonra onların hər birinin xəstəliyini təyin edib, hakimlər dördüncü gün iclas salonuna onlardan qabaq gəlib, iclas başlamazdan əvvəl hər bir senatora xəstəliyinin növünə görə sakitləşdirici dərman, işlətmə, təmizləyici dərman, yeyici dərman, bağlayıcı dərman, zəiflədici dərman, başağrısı dərmanı, öd saxlayan dərman, qulaq dərmanı verilməlidirlər. Bu dərmanların təsirini yoxladıqdan sonra hakimlər gələcək iclasda bu dərmanları ya təkrar verməli, ya dəyişdirməli, ya da kəsməlidirlər.

¹ Burada rüsvətxorluğa işarə edilir.

Bu layihənin həyata keçirilməsi böyük məxaric tələb etmir və mənim acizənə fikrimcə bu, qanunvericilikdə senatın iştirak etdiyi bütün ölkələrə daha çox xeyir verə bilər: yekdillik əmələ gətirər, müzakirələri qısaltar, indi bağlı olan bir neçə ağzı açar və sayı xeyli artıq olan açıq ağzları yumar, cavanlıq alovunu azaldar, qocalıq sərtliyini yumşaldar, kütlələri hərəkatə gətirər, coşqunları soyudar.

Bu dərin düşüncəli alimin ikinci layihəsi bundan ibarət idi: hamı şikayətlərin ki, padşahların nədimlərinin hafizəsi çox küt və zəifdir. Buna görə həkim birinci nazirlə görüşə gedən hər adama təklif edir ki, öz işinin mahiyyətini ən qısa və aydın sözlərlə ifadə edib, xudahafizləşərkən, ya nazirin burnundan tutub çəksin, ya onun qarnına bir təpik vursun, ya ayağında ki döyənəyi tapdalasın, ya qulaqlarını çəksin, ya ona sancmaq batırsın, ya da göyərincəyə qədər çimdikləsin; beləliklə, nazirin yaddaşını möhkəmləndirsin. Xahiş yerinə yetirilməyincə və ya qəti rədd cavabı alınmayınca, hər dəfə görüşə getdikdə bu əməliyyat təkrar olunmalıdır. Bir də o, təklif edir ki, hər bir senator öz rəyini söylədikdən sonra səsinə tamamilə zidd tərəf versin. Doktor söz verir ki, bu qaydaya əməl edildikdə səsvərmənin nəticəsi həmişə cəmiyyət üçün xeyirli olar.

Partiya çəkişmələri çox kəskin bir mahiyyət aldığına həmin hakim intizamı bərpa etmək üçün aşağıdakı gözəl vasitəni təklif edir: hər partiyadan yüz nəfər başçını alıb, cüt-cüt elə ayırmaq lazımdır ki, hər cütdə olan adamların başları təxminən bir böyüklükdə olsun. Sonra iki cərrah eyni zamanda hər cütdə olan iki nəfərin peysərlərini mişarlayıb birinin peysərini o birinin başına bitişdirməlidir. Bu əməliyyat son dərəcə diqqətli olmağı tələb edir. Ancaq professor bizi inandırır ki, əgər bu əməliyyat məharətlə edilmiş olsa, onlar mütləq sağalacaqlar. Mənsub olduqları partiya cəhətindən bir-birinin qəddar düşməni olan adamların başlarından alınmış beyin yarası o birinin başına bitişdikdən sonra onlar bir-birinə uyuşub sa-

ğalacaqlar. Bu zaman, üzərlərində bu əməliyyat edilmiş olan başçuların başlarında həmin mülayim uyğunluq əmələ gələr, bu da özlərini dünyanı idarə etməyə yaranmış hesab edən adamlar üçün tamamilə zəruridir. Doğrudur, burada belə bir qorxu var ki, axmaq adamın beynini ağıllı adamın beyninə caladıqda biz onu da axmaq etmiş olarıq. Ancaq həkim bizi inandırdı ki, ağıllı və qabiliyyətləri cəhətdən partiya başçuları bir-birindən az seçilir. Belə ki, bu məsələyə əsla əhəmiyyət vermək lazım deyil.

Mən bir-birilə qızğın mübahisə edən iki professor gördüm. Bunlar verginin ağırlığını əhəlinin həddən artıq hiss etməməyi üçün asan və rahat bir yol tapmaq üstündə mübahisə edirdilər. Birinci professor iddia edirdi ki, ən ədalətli yol ancaq naqis və düşüncəsiz olan adamlardan vergi yığmaqdan ibarətdir. Kimdən nə qədər vergi almaq lazımsa gəlirdi isə yerli əhəlidən ibarət bir komitəyə tapşırılmalıdır. Bu komitə, əlbəttə, öz qonşularının nöqsanlarını qərəzsiz təyin edə bilər. İkinci professor isə buna tamamilə zidd bir fikir söyləyirdi. O, deyirdi ki, insanların özlərində ən çox qiymətləndirdikləri mənəvi və cismani sifətlər üçün vergi almaq lazımdır. Bu verginin miqdarı vergi verənin özü haqqında fikrinə uyğun olaraq təyin edilməlidir. Hazırca vabılıq, mərdlik və ədəblilik üçün ən yüksək vergi alınmalıdır. Ancaq əsadət, ədalət, zəka və bilik üçün vergi alınmamalıdır; çünki bunları qiymətləndirmək o qədər subyektivdir ki, bu sifətlərin öz yaxın adamında olduğu nə təsdiq edən və ya bunları özümdə düzgün qiymətləndirən adamlara rast gəlmək olduqca çətindir.

Başqa bir professor mənə sui-qəsdlərin üstünü açmaq bərəsində böyük bir əsər göstərdi. O, dövlət ədamlarına məsləhət görür ki, şübhəli şəxslərin nə etdiklərini, nə zaman süfrəyə oturduqlarını, hansı böyürləri üstündə yatdıqlarını öyrənilib, onların adi məişətləri barədə sair buna bənzər məlumat toplasinlar.

Bütün bu mühakimələr böyük bir diqqətlə yazılmışdı və onların içərisində siyasətçilər üçün maraqlı və faydalı olan bir çox müşahidələr vardı. Ancaq bu müşahidələr mənə kifayət qədər mükəmməl görünmədi. Mən cürət edib, bu barədə fikrimi müəllifə söylədim və əgər arzu edərsə, bəzi əlavələr etməyi təklif etdim. O, mənim təklifimi böyük bir məmnuniyyətlə qəbul etdi ki, buna yazıçılar, xüsusilə layihə tərtib edənlər arasında az rast gəlmək olar. O, əlavə etdi ki, mənim mülahizələrimi mütləq nəzərə alacaq.

Belə olduqda, mən ona söylədim ki, səyahətlərimizin birində getmiş olduğum Tribnia və ya yerlilərin adlandırdıqları kimi Lanqden¹ krallığında əhalinin çoxu məlumat verənlərdən, şahidlərdən, çuğulçulardan, ittihamçılardan, iddiaçılardan, müşahidəçilərdən, vəkillərdən və onların saysız-hesabsız əlalı və xidmətçilərindən ibarətdir; bu adamlar da nazirlərdən və onların müavinlərindən maaş alırlar. Bu krallıqda sui-qəsdlər adətən dərin bilikli bir siyasətçi kimi irəli çəkilmək, çürümüş hökumət orqanlarına yeni qüvvət vermək, ictimai narazılığı boğmaq və ya yayındırmaq, öz sandıqlarını müsadirə edilmiş mallarla doldurmaq, öz mənfəətlərinə uyğun olaraq, dövlətin gücünə inamı artırmaq və ya inamsızlıq törətmək istəyən adamların törətdikləri bir işdir. Onlar hər şeydən əvvəl şübhəli şəxslərdən hansını sui-qəsdə təhminləndirmək lazım gələn barədə öz aralarında sözləşirlər. Sonra bu şəxslərin məktublarını və kağızlarını ələ keçirmək, özlərinin isə buxovlamaq üçün bütün vəsaiti işə salırlar. Ələ keçirilmiş məktub və kağızlar söz, heca və hərflərin əsrarəngiz mənalərini kəşf etməkdə mahir usta olan mütəxəssislərə verilir. Məsələn: onlar çox asanlıqla təyin edirlər ki, qaz sürüsü – senat; axsaq it – müddəi; sar – birinci nazir; şiş – arxiyepiskop; dar ağacı – dövlət katibi; süpürgə – inqilab; siçan tələsi – dövlət xidməti;

¹ Tribnia və Lanqden – anoqrammalardır (hərflərin yerlərinin dəyişdirilməsi). Burada Britaniya və İngiltərə (İngiltərə) nəzərdə tutulur.

dibsiz quyu – xəzinədarlıq; çirkab çuxuru – saray; bir axmağın papağı – nədim; qırıq qamış – məhkəmə palatası; boş çəllək – general; irinli yara – idarə sistemi deməkdir.

Bu məlumatı verdiyim üçün professor mənə hərarətlə təşəkkür etdi və söz verdi ki, öz elmi əsərində mənim adıma hörmətlə qeyd edəcək.

Bu ölkədə mənim diqqətimi daha heç bir şey cəlb etmədi. Odur ki, İngiltərəyə qayıtmaq üçün tədbirlər axtarmağa başladım.

YEDDİNCİ FƏSİL

Müəllifin Laqadonu tərk etməsi. Maldonadaya gəlməsi. Limanda Laqqneqqə gedən heç bir gəminin olmaması. Müəllifin Qlabbdobdribə kiçik bir səyahəti. Bu ada hakiminin onu qonaqsevərliklə qəbul etməsi.

Bu krallığın yerləşdiyi qitə mənim fikrimcə, Amerikanın Kaliforniyadan qərbə uzanan tədqiq olunmuş sahələrindən şərqdədir. Bu krallığın şimalında Sakit okean dalğalanır. Laqadodan yüz əlli mil məsafədə gözəl Maldonada limanı var. Burada yaşayanlar ondan 29° şimal və dairəsi və 140° qərb uzunluq dairəsindən şimal-qərbdə olan Laqqneqq adası ilə qızğın ticarət edirlər. Laqqneqq adası Yaponiyanın cənub-şərqində olub, təqribən yüz mil uzaqdadır. Yapon imperatoru ilə Laqqneqq kralı öz aralarında ittifaq bağlayıb və bu adalar arasında daimi əlaqə vardır. Buna görə də mən Laqqneqqə getməyi qərara aldım ki, Yaponiya vasitəsilə oradan Avropaya qayıdım.

Mən Maldonadaya getmək üçün iki qatırla bir bələdçi kirayə etdim. Oradan isə gəmi ilə Laqqneqqə getməli idim. Sonra havadarım Myunodi ilə bir dost kimi vidalaşdım. O, mənə yol üçün xeyli hədiyyə verdi və yola düşdüm.

Bu səyahətim zamanı qeyd oluna biləcək heç bir macərə baş vermədi. Mən Maldonadaya çatdıqda orada Laqqneqqə gedən bir gəmi də tapmadım. Limanda mənə söylədilər ki, adaya gəmi yalnız bir aydan sonra gedəcək. Mən gözləməli

oldum. Şəhər mehmanxanasında yerləşdim. Çox çəkmədən bəzi adamlarla tanış oldum. Adlı-sanlı bir cənab mənə söylədi ki, burada bir aya qədər qalacağımın bəlkə beş liq cənub-qərbdə olan Qlabbdobdrib adasına kiçik bir səyahətə gedəm. O, öz dostu ilə bərabər mənə yoldaşlıq etməyi və bu səyahət üçün münasib olan kiçik bir gəmi tapmağı vəd etdi.

“Qlabbdobdrib” sözü mənim anladığıma görə, “sehrbazlar” və ya “cadugərlər adası” deməkdir. Uayt adasından üç dəfə kiçik olan bu adanın çox məhsuldar torpağı vardır. Oranı başdan-başə sehrbazlardan ibarət olan bir qəbilənin rəisi idarə edir. Bu adanın əhalisi yalnız öz aralarında qız verib-alar. Qəbilənin içərisində ən yaşlı adam adanın hakimi və ya padşahı sayılır. Onun möhtəşəm bir sarayı var. Bu sarayın üç min akr böyüklükdə yekə bir parkı var, bunun ətrafına iyirmi fut hündürlükdə daş hasar çəkilib. Parkın gözəl çəpərlənmiş xüsusi sahələri maldarlıq, əkinçilik və bağçılıq üçün ayrılıb.

Hökmdarın xidmətçilərinin və onun ailə üzvlərinin qəribə bir görkəmi var. Nekromantiya¹ sahəsində dərin bilikləri olduğundan, hökmdar öz arzusuna görə ölümləri çağırmaq və özünə xidmət etdirmək qüdrətinə malikdir. Ancaq onun dəvət etdiyi ölümlər üzərində hakimiyyəti yalnız iyirmi dörd saat davam edir. Bundan başqa, o, bir şəxsi üç ayda bir dəfədən tez çağırma bilməz.

Biz adaya gəldiyimiz zaman səhər saat on bir olardı. Yol-daşlarımdan biri əlahəzrətin hüsurunda olmaq şərafinə çatmaq ümidi ilə buraya gəlmiş bir xaricinin hökmdar tərəfindən qəbul edilməsini xahiş etmək üçün onun yanına getdi. Hökmdar həmin saat öz razılığını verdi.

Sarayın darvazası ağzında, hər iki tərəfdə tamamilə qədim dəbdə geyinmiş silahlı keşikçilər durmuşdular. Onların zahiri görkəmində elə bir şey var idi ki, bu, mənim qəlbimə şiddətli

¹ Nekromantiya (yunan sözüdür) – gələcək haqqında xəbər tutmaq üçün ölümlərin kölgəsinin çağırılması. Qədim dünyada və orta əsrlərdə bu mövhumat çox yayılmışdır.

qorxu saldı. Biz bir neçə otaqdan keçdik. Bu otaqlarda da həmin o xidmətçilərdən iki cərgə durmuşdu. Nəhayət, görüş salonuna çatdıq. Burada biz mərasimə əməl edərək, üç dəfə ikiqat yerə əyildik. Bizə bir neçə əhəmiyyətsiz sual verdikdən sonra əlahəzrətin taxtının aşağı pilləsi önündə üç kürsü təklif etdilər. Hökmdar Balnibarbi dilini bilirdi və məndən xahiş etdi ki, öz səyahətlərim barədə ona danışım. O mənim özümü sərbəst hiss etməyimi arzuladığından ətrafdakılara çıxıb getmələrini əmr etdi. Onlar biz yuxudan birdən-birə ayıldıqda gördüyümüz rəya yox olduğu kimi, bir anda yox oldular. Mən heyrət və qorxudan donub qaldım. Hökmdar bunu görüb, məni inandıрмаğa çalışdı ki, burada mən tamamilə təhlükəsizəm. Mən bu cür mənzərələrə alışmış olan iki yoldaşımın üzündə tamamilə sakitlik əlaməti görüb, bir qədər özümə gəldim və öz macəralarımdan bəzilərini əlahəzrətə təsvir etdim. Ancaq tamamilə sakit ola bilmədiyimdən tez-tez yox olan xidmətçi xəyallarının durduqları yerlərə baxırdım.

Mən hökmdar ilə bir yerdə nahar etmək şərəfinə nail oldum. Süfrədə bizə yeni bir xəyallar dəstəsi xidmət edir və yemək gətirirdi. Ancaq indi bunlar məni səhərkimi qorxutmurdu. Gün batana qədər sarayda qaldım. Hökmdar məni öz sarayında gecələməyə davət etdi. Lakin əlahəzrətdən ehtiramla xahiş etdim ki, məni bağışlasın və söylədim ki, gecəni buradan getmək istərdim. Mən gecəni öz dostlarımla birlikdə bu adanın paytaxtı olan şəhərdə xüsusi bir mənzildə keçirdim. Ertəsi günü səhər yenidən hökmdarın yanına gedib, ona öz hörmətimizi və onun ixtiyarında olduğumuzu izhar etdik.

Biz adada on gün qaldıq. Gündüzün çox hissəsini sarayda, hökmdarın hücrunda keçirir, gecələr isə şəhərdəki mənzildə qalırdıq. Mən tezliklə bu xəyallar və ruhlar arasında olmağa o qədər öyrəşdim ki, artıq üçüncü gün onlardan nə qorxurdum, nə heyrət edirdim. Bəlkə də mən hələ onlardan bir az qorxurdum, ancaq marağ bu qorxuma üstün gəlirdi. Əlahəzrət bunu

görüb, mənə təklif etdi ki, keçmişdə və yaxın zamanda ölmüş adamlardan kimi görmək istədiyimi ona söyləyim. O, mənə vəd etdi ki, onları çağırıb, mənə onlarla söhbət etməyə imkan verər. Əlbəttə, onlar yalnız öz heyatları zamanı baş vermiş hadisələrdən danışa bilərdilər. Hökmdar əlavə etdi ki, hər halda mən yalnız doğru sözlər eşidəcəyəm, çünki yalan o dünyada əsla faydası olmayan bir məharətdir.

Bu yüksək lütfünə görə əlahəzrət hökmdara hörmətlə təşəkkür etdim. Bu zaman bizim olduğumuz otağın pəncərəsindən parkın gözəl mənzərəsi görünürdü. Tamamilə aydındır ki, mən əvvəlcə dəbdəbəli və əzəmətli səhnələri görmək istədim. Xahiş etdim ki, mənə Böyük İsgəndər¹ Arbela müharibəsində azacıq sonra öz qoşununun başında göstərsin. Budur, hökmdarın barməğünün bir işarəsilə həmin saat İsgəndər durduğumuz pəncərənin önündəki böyük meydana zahir oldu. Hökmdar onu otağa dəvət etdi. Mən onun qədim yunan dilini çox çətinliklə başa düşə bilirdim. O da mənim söylədiklərimi yaxşı anlamırdı. İsgəndər and içib, mənə söylədi ki, o zəhərlənməyib, hoddindən artıq sərxoşluqdan əmələ gəlmiş isitmədən ölüb.

Sonra mən Hannibal², Alplardan keçərkən gördüm. Hannibal mənə söylədi ki, onun düşərgəsində bircə damcı da sirkə yoxmuş.

Mən Sezarı və Pompeyi³ döyüşə hazır olan qoşunlarını başında gördüm. Sezarı son zəfəri vaxtında da gördüm. Sonra xahiş etdim ki, saray salonlarından birinə Roma sena-

¹ Böyük İsgəndər – Makedoniya hökmdarı (eramızdan əvvəl IV əsr), qədim dövrün görkəmli sərkərdəsi və dövlət xadimidir. O, Arbela yaxınlığında baş verən vuruşmalarda (eramızdan əvvəl 331-ci il) İran üzərində qəti qələbə çalmışdı.

² Hannibal – Karfageniya sərkərdəsidir (eramızdan əvvəl III-II əsr). Romalılarla müharibə etmişdir. Əfsanəyə görə Hannibal Alp dağlarından keçən zaman ordusunun yolunu böyük bir qaya kəsmişdi; Hannibal əmr etmişdi ki, qayanı yumşaltmaq üçün tonqallar qalayıb onu qızdırınsınlar və sonra üstünə sirkə töksünlər. Yalnız bundan sonra qayanı oymaq mümkün olubmuş.

³ Qayı Sezar – (eramızdan əvvəl I əsr) – təbqasına diktatorluq hakimiyyəti qurmuş, qədim Roma sərkərdəsi və siyasi xadimi. Qney Pompey – Sezarla rəqabət edən Roma sərkərdəsi idi.

ti, o birində isə indiki parlament toplansın. Birincisi mənə qəhrəmanlar və yarımallahlar yığınağı, ikincisi isə oğrular, cibgirlər, qarətkarlar və azğınlar yığınağı kimi göründü.

Mənim xahişimlə hökmdar, Sezar ilə Bruta¹ bizə yaxınlaşmalarını əmr etdi. Brutu görəkən, mən dərin bir hörmət hissi duyudum. Onun üzünün hər bir cüyusunda dərin bir xeyirxahlıq, böyük bir soyuqqanlılıq və mənəvi qüvvə, vətənə coşğun məhəbbət və insanlara yaxşılıq etmək əlamətləri görünürdü. Mən böyük sevincə arxayın oldum ki, bu iki adam bir-birinə çox gözəl münasibət bəsləyir. Sezar gizlətməyib, mənə etiraf etdi ki, bütün ömründə göstərdiyi ən böyük şücaətlər həyatına qıyan adamın şərəfilə əsla müqayisə edilə bilməz. Mən Brut ilə xeyli söhbət etmək şərəfinə nail oldum.

Sözarası o, mənə söylədi ki, babası Yuni, Sokrat, Epaminond, Kiçik Katon, ser Tomas Mor² və o özü heç bir zaman bir-birlərindən ayrılmırlar. Bu elə bir sekstumviratdır³ ki, buna bəşəriyyət tarixi yeddinci bir üzv əlavə etmək qüdrətinə malik deyildir.

Mən dünyanı qədim tarixinin bütün dövrlərində görmək barədə sonsuz arzularımı yerinə yetirmək üçün hökmdarın çağırdığı bütün məşhur adamları saysam, oxucunu yormuş olardım. Mən hamıdan artıq zalım padşahları və qəddar hakimləri məhv etmiş və azadlığı, məhkum xalqların tapdarmış haqlarını bərpa etmiş adamların üzünü görməkdən ləzzət alırdım. Ancaq mənə coşduran duyğuları oxucunu maraqlandıracaq bir surətdə ifadə etməyə qüdrətim yoxdur.

¹ Kay Yuni Brut – Roma senatının üzvü, Sezarın qatili olmuşdur.

² Mark Yuni Brut – Kay Yuni Brutun atasıdır. Sokrat – böyük yunan filosofudur (eramızdan əvvəl V əsr). Epaminond – yunan (fivan) sərkərdəsidir (eramızdan əvvəl V-IV əsr). Kiçik Katon – Roma dövlət xadimidir. Sezarın aqalığına qarşı mübarizə etmiş olan aristokratiya respublikaçılar partiyasına başçılıq etmişdir. Tomar Mor (1480-1535) – məşhur ingilis filosofu və dövlət xadimidir. O “Utopiya” adlı kitab yazmış, burada gələcəyin ideal dövləti haqqında öz fikirlərini ifadə etmişdir.

³ Altılar ittifaqı

SƏKKİZİNCİ FƏSİL

Qlabddobdribin təsvirinin davamı.

Qədim və yeni tarixin düzlişi.

Mən bütün bir günümü qədim zamanın ən böyük mütəfəkkiləri olan Homer və Aristotello¹ söhbətə sərf etdim. Bu məşhur zatları onların əsərlərinə şərhnamələr yazan bütün adamlarla birlikdə görmək istədim. Bu şərhnamə yazanların sayı o qədər çox idi ki, onlardan bir neçə yüzü həyətdə və sarayın başqa otaqlarında gözləməli oldular. Mən ilk baxışda bu dəstənin içində iki böyük dahini seçdim. Homer Aristoteldən həm gözəl, həm də uca idi, yaşına nisbətən xeyli şax dururdu. Gözləri son dərəcə canlı və nüfuzedicidi idi. Aristotelin beli bükülmüşdü, o, əl ağacına söykənmişdi. Üzü arıq, saçları düz və seyrək, səsi isə batıq idi. Mən tezliklə bu qənaətə gəldim ki, bu hər iki böyük zat öz əsərlərini şərh edən adamları heç bir zaman görməmiş və onlar barədə heç bir şey eşitməmişlər. Xəyallardan biri qulağıma pıçıldaı ki, şərhnamə yazan adamlar o dünyada məşhur mütəfəkkirlərdən daim kənar gəzirlər. Onlar başa düşürlər ki, öz şərhnamələrində bu müəlliflərin dərin fikirlərini eybəcər bir surətdə təhrif etmişlər; buna görə də onlardan utanıb, yaxın düşmürlər.

¹ Homer – əfsanəvi, qədim yunan şairidir; yunanların “İlliada” və “Odiseya” adlı qəhrəmanlıq poemalarını (eramızdan əvvəl IX-VIII əsr) ona isnad verirlər. Aristotel – böyük yunan filosofu və alimidir (eramızdan əvvəl IV əsr).

Mən istəyirdim ki, Aristoteli Skot və Ramusla¹ tanış edim. Ancaq həmin filosofa bunların nəzəriyyələrini izah etməyə başlayanda, o, özündən çıxdı və məndən soruşdu ki, görəsən, onların əsərlərinə şərhnamə yazan bütün o biri adamlar da bunlar kimi yelbeyindirilərmi?

Sonra hökmdardan xahiş etdim ki, Dekart ilə Qassendini² çağırınsın. Bunlara təklif etdim ki, öz sistemlərini Aristotela bildirsinslər. Bu böyük filosof təbiət haqqındakı nəzəriyyəsində olan səhvlərini açıq surətdə boynuna aldı; çünki bir çox hallarda onun mühakimələri təxminlərə əsaslanırdı. O, həmçinin, belə bir fikir söylədi ki, öz qüvvəsinə görə Epikürün³ nəzəriyyəsini yeniləşdirmiş olan Qassendi və Dekart öz fırtınalar nəzəriyyəsilə sonrakı nəsilə təəffüfən eyni dərəcədə rədd ediləcəklər. O, müasir alimlərin belə coşqunluqla müdafiə etdikləri cazibə nəzəriyyəsinin taleyi barəsində də eyni fikri söylədi. Bu zaman o, qeyd etdi ki, təbiət fəlsəfəsinə aid yeni sistemlər də, yeni modalar kimi nəsil-dən-nəslə dəyişməkdədir. Hətta öz nəzəriyyələrinin riyaziyyat vasitəsilə sübut edib, əsaslandırmağa çalışan filosoflar da, uzun müddət şöhrət qazanmayıb, taleyin təyin etdiyi müddətlərdə dəbdən düşürlər.

Mən beş gün müddətində qədim dünyanın bir çox başqa alimlərlə də söhbət etdim. Qədim Roma imperatorlarının çoxunu gördüm. Hökmdardan xahiş etdim ki, Qelioqabalanın⁴ əspazlarını çağırınsın, bizim üçün yemək hazırlasınlar; ancaq cürbəcür ədviyyələr çatışmadığından, onlar öz məharətlərini layiqincə göstərə bilmədilər. Agesilayın⁵ qulu bizə sparta şorbəsi bişirdi. Mən ondan bir qaşığı alıb, dadına baxdım, daha ikincisini uda bilmədim.

Mənimlə bərabər adaya gəlmiş o biri iki cənab işləri olduğu üçün üçgünlüyə öz evlərinə getməli oldular. Əlimdə olan bu vaxtı son iki və ya üç əsrdə mənim vətənimdə və ya başqa Avropa ölkələrində şöhrət qazanmış böyük adamların görüşünə sərf etdim. Mən həmişə qədim və məşhur nəsilərə hörmətəkar olmuşam. Buna görə də hökmdardan xahiş etdim ki, bir-iki düjün kralı onların bir neçə nəsillik əcdadı ilə birlikdə dəvət etsin. Ancaq gözlənilməz bir surətdə və son dərəcədə bərk əzab çəkərək məyus oldum. Mən əzəmətli tacidar zatlar əvəzinə bir nəsilə iki skripkada çalan, üç hiyləgər saray xidmətçisi və bir italyan prelatı, o biri nəsilə isə bir bərbər, bir abbat və iki kardinal gördüm. Ancaq tacidar başlara çox böyük hörmət bəslədiyimdən, bu qıcıqlayıcı məsələ üzərində çox durmuram. Qraflara, markizlərə, hersoqlara və bunlara bərabər adamlara gəlincə, onlarla çox da nəzakətli rəftar etmədim. Etiraf edirəm ki, bizim məşhur nəsilərin zahirində olan bir çox səciyyəvi xüsusiyyətlərin haradan əmələ gəldiyini aydınlaşdırmaqdan böyük ləzzət alırdım. Mən bir nəsilə uzun çənənin haradan əmələ gəldiyini; digər bir nəsilə bir-birinin ardınca, iki əvvəl nəsilə nadürlülər, iki sonrakı nəsilə isə axmaqlar; digər bir nəsilə başdan-başa dəlillər, bir başqa nəsilə isə bədzatlar əmələ gəlməsinin səbəbini asanlıqla aydınlaşdırırdım. Bir çox nəsilərdə amansızlıq, yalançılıq və qorxaqlıq, öz nöqədlərinin pal-paltarlarına və karetaletlərinin qapılarına nəqş etdikləri ailə gerbi kimi səciyyəvi bir əlamət halını alıb.

Mən yeni tarixə xüsusən böyük bir nifrət duydu. Keçən əsr müddətində kralların saraylarında böyük şöhrət qazanmış adamlarla yaxşı tanış oldum. Satqın cızma-qaraçıların qorxaqlara - ən böyük hərbi sücaət, axmaqlara - ən ağıllı məsləhət, yaltaqlara - səmimiyyət, xainlərə - romalıların məxsus hünər, alahsızlara - dindarlıq, çuğulçulara - haqqpərəstlik isnad edərək, dünyanı necə aldatdıqları məni son dərəcə təəccübləndirdi. Qüdrətli nazirlərin fitnələri sayəsində nə qədər məsum və

¹ Duns Skot və Pyotr Ramus - orta əsr filosoflarıdır. Aristotelin əsərlərinə şərhlər yazmışlar.

² Rene Dekart və Per Qassendi - XVII əsrin məşhur fransız filosoflarıdır.

³ Epikür - böyük yunan filosofudur (eramızdan əvvəl IV-III əsr).

⁴ Qelioqabala - Roma imperatorudur (eramızdan əvvəl III əsr).

⁵ Agesilay - yunan (Sparta) hökmdarıdır (eramızdan əvvəl III əsr).

gözəl insanların ölümə məhkum edildiklərini və ya sürgünə göndərildiklərini öyrəndim. Nə qədər alçaq adamlar yüksək mənsəblərə qaldırılmış, onlara etimad edilmiş, hakimiyət verilmiş, hörmət qazandırmış və başlarına maddi nemətlər yağdırılmışdır. Mən hadisələri və çevrilişlərin səbəblərini onları hərəkətə gətirən qüvvələr, bunların müvəffəqiyyətinə imkan yaratmış əhəmiyyətsiz təsadüflər haqqında düzgün məlumat aldıqda, insan zəkası və sədəqəti haqqında çox pis bir rəyə gəldim. Bir general mənə etiraf etdi ki, qabiliyyəti o, yalnız öz qorxaqlığı və pis komanda etməsi sayəsində qazanıb. Onun yanında duran bir admiral isə bildirdi ki, düşmən onun qüvvələri haqqında pis məlumat aldığı üçün o, qalib gəlib. O, özü isə donanmanı təslim etməyə hazırlaşmış. Üç kral mənə bildirdi ki, onlar taxtda olduqları bütün müddətdə dövlət vəzifəsinə bir dəfə də olsun ləyaqətli adam təyin etməyiblər. Əgər təsadüfən ləyaqətli bir adam yüksək vəzifəyə təyin edilsə, bu, yalnız səhvən, yaxud da hər hansı bir nazirin xəyanəti sayəsində olub. Ancaq onlar söz verirlər ki, bir də taxta çıxmış olsalar, əslə belə səhvə yol verməzlər. Onlar böyük bir inandırıcılıqla mənə sübut edirdilər ki, taxtda yalnız əxlaqı son dərəcə pozğun olan adam qala bilər; çünki müsbət, cürətli və inadlı xasiyyəti olan adam hökuməti idarə etmək işinə yalnız əngəl törədə bilər.

Mən yüksək rütbələrin və böyük sərvətin necə qazanılması məsələsilə çox maraqlanırdım. Öz tədqiqimdə bu vaxta qədər heç olmazsa, xaricilərin xətrinə dəyməmək üçün bu məsələyə toxunmamışdım (ümüd edirəm ki, bu söylədiklərimin heç birisinin zərər qədər vətənimə aid olmadığını oxucuya söyləməyə ehtiyac yoxdur). Mənim xahişimlə maraqlandığım bir çox adam çağırıldı. Ancaq bu zaman ən səthi suallardan sonra qarşımda elə bir namussuzluq mənzərəsi açıldı ki, bunu sakit xatırlaya bilmirəm. Xəyanət, təzyiq, satqınlıq, yalan və sairə bu kimi zəifliklər burada işlədilən vasitələrə nisbətən, əfv

edilməyə layiq olan şeylərdir. Lakin onlardan biri etiraf etdi ki, o, özü böyüklük və sərvətini vətənə xəyanət sayəsində, bir başqası birini zəhərləmək sayəsində, əksəriyyəti isə günahsız bir adamı məhv etmək məqsədilə qanunları pozmaq sayəsində qazanıb. (Ümid edirəm ki, oxucu bunu mənə bağışlar.) Bütün bunlar mənim kiçik bir adam ola-ola böyüklərə bəslədiyim ehtiramı bir dərəcəyə qədər zəifləşdirdi.

Mən tez-tez padşahlar və vətənə böyük xidmətlər göstərmiş adamlar barədə əsərlər oxuduğum üçün onları görməyi çox istəyirdim. Ancaq söylədilər ki, o dünyanın arxivlərində bu adamların adlarını tapmaq mümkün deyil. Doğrudur, siyahılarda öz vətəninin həqiqi xeyirxahları olmuş bir neçə adamın adı varsa da, tarix bunları ən qəddar, rəzil və xain adamlar kimi təsvir edib. Mən onları görmək istədim. Onlar hamısı mənim qarşıma çox pis kökdə və cır-cındır içində gəldilər. Onlardan çoxu mənə söylədi ki, həyatlarını dilənçilik içində, gözdən düşmüş bir halda, bəzən isə eşafotda başa vurublar.

O dünyadan çağırılan bütün adamlar həyatda malik olduqları zahiri görkəmi bütün təfərrüatı ilə mühafizə etmişdilər. Onların zahiri görkəmlərini öz müasirlərimin zahiri görkəmilə müqayisə etdikdə, mən insan nəslinin son əsr içərisində cır-laşdığı haqqında son dərəcə acı və kədərli nəticəyə gəldim.

Nəhayət, köhnə qayda ilə yaşayan bir neçə ingilis kondlisinin çağırılmasını xahiş etdim. Bu adamlar vaxtilə əxlaqlarının sadəliyi, ədalət və həqiqi azadlıq tərəfdarları olmaları, mərdlikləri və vətənə məhəbbətləri ilə şöhrət qazanmışdılar. Mən dirilərlə ölüləri müqayisə etdikdə, babaların yüksək insanı sifətlərinin nəvələr tərəfindən nə dərəcədə pozğun bir hala salındığını görüb, bu məsələyə laqeyd qala bilmədim. Bu miskin adamlar parlament seçkilərində öz səslərini cüzi pul sədəqələrinə satmaqla sarayda öyrənilə bilən bütün pis sifətləri qazanmışdılar¹.

¹ Svinftin vaxtında seçicilərin rəyini pul ilə satın almaq geniş yayılmışdır ki, bu da Svinftin satıraları üçün dəfələrlə mövzu olmuşdur.

DOQQUZUNCU FƏSİL

Müəllifin Maldondaya qayıtması və Laqqneqq kralığına səfər etməsi. Həbs olunması. Saraya çağırılması. Sarayda ona göstərilən qonaqsevərlik. Kralın öz təbəələrinə mehriban münasibəti.

Nəhayət, buradan getmək vaxtı gəlib çatdı. Mən Qlabbdobdribin əlahəzrət hökmdarı ilə birlikdə Maldondaya qayıtdım. Orada bir gəmi artıq Laqqneqqə yola düşməyə hazır idi. Dostlarım o qədər mehriban idilər ki, lazımı olan ərzağı verib, məni gəmiyə qədər yola saldılar. Bir ay yol getdim. Biz şiddətli fırtınaya düşüb, altmış liq qədər bir sahədə əsməkdə olan passat küləkləri zolağına çatmaq üçün qərbə istiqamət almalı olduq. 1708-ci il aprelin 21-də Laqqneqqin cənub-şərq sahillərində olan Klyumeqniq çayına girdik. Bu çayın sahilində böyük bir dəniz limanı vardı. Biz şəhərdən bir liq qədər məsafədə lövbər salıb, bələdçi losman tələb etdik. Yarım saat çəkmədi ki, iki losman bizim gəmiyə gəlib, bizi qayalar, iri daşlarla dolu olan qorxulu bir keçiddən keçirərək, hər tərəfi örtülü olan bir limana gətirdi. Burada gəmilər şəhər bürclərindən bir kabelt məsafədə lövbər salıb, arxayın dura bilərdi.

Bizim dənizçilərdən kim isə, bəlkə də, pis bir niyyətlə, gəmidə məşhur bir xarici səyyah olduğunu losmanlara söylədi. Losmanlar bunu gömrük məmuruna xəbər verdilər, o da sahilo çıxdığım zaman məni çox diqqətlə yoxladı. Gömrük məmuru

mənimlə Balnibarbi dilində danışdı. Bu ölkələr arasında qızgın ticarət olduğundan, bu dil burada xüsusən dənizçilər və gömrük xidmətçiləri arasında geniş yayılmışdı. Mən öz macəralarımdan bəzisini müxtəsər nəql edib, sözlərimə mümkün qədər həqiqi və rəhbətli bir ahəng verməyə çalışdım. Ancaq öz milliyətimi gizlətməyi lazım bilib, özümü hollandiyalı kimi qələmə verdim. Mən Yaponiyaya getmək niyyətində idim. Ora isə məlum olduğu kimi, bütün avropalılardan yalnız hollandiyalıları buraxırlar¹. Ona görə də mən gömrük məmuruna söylədim ki, Balnibarbi sahillərində gəmimiz fırtınaya düşüb batdığından, məni Laputaya və ya Uçan adaya qaldırmışdılar (gömrükkxana məmuruna bu barədə çox tez-tez eşitmişdi), indi Yaponiyaya getməyə çalışıram, oradan isə öz vətənimə qayıtmaq ümidindəyəm. Məmur mənə cavab verdi ki, saraydan binagüzarlıq alınca qədər məni nəzarət altında saxlamalıdır. Bu barədə saraya yazacağını vəd edərək, inandırıldı ki, cavabın gəlməsi iki həftədən çox çəkməz. Mənə rahat bir bina verdilər, ancaq qapının ağızında keşikçi qoyulmuşdu. Amma mən böyük bir bağçanın içərisində azad surətdə gəzə bilirdim. Mənim yemək-icmək xərçim kralın hesabına idi və özümlə də xeyli yaxşı rəftar edirdilər. Hər gün görüşümə xeyli adam gəlirdi; çünki çox uzaq ölkələrdən bir səyyahın gəlməsi xəbəri tezliklə bütün şəhərə yayılmışdı.

Bu gələn adamlarla danışa bilmək üçün mənimlə gəmidə gəlmiş cavan bir oğlanı tərcüməçi kimi öz yanıma çağırmışdım. O, əslində laqqneqqli idi, bir neçə il Maldonadada yaşadığı üçün hər iki dili mükəmməl bilirdi. Lakin mənim yanıma gələn adamlarla etdiyim söhbətlər maraqlı deyildi. Mən yalnız onların suallarına cavab verirdim.

Mənim haqqımda yazılan məlumatın cavabı vaxtında gəldi. Bu əmirnamədə göstərilirdi ki, məni on nəfərdən ibarət

¹ 1637-ci ildə xristianların üsyanı yatırıldıqdan sonra hollandiyalılardan başqa avropalıların heç biri Yaponiyaya buraxılmırdı.

bir keşikçi dəstəsilə birlikdə Traldreqdaba və ya Trildroqdrība göndərsinlər (yadımda qaldığına görə bu şəhərin iki adı vardı). Məni yalnız cavan tərcüməçi müşayiət edirdi. Onu yanımda qulluq etməyə razı salmışdım. Mənim hörmətlə etdiyim xahişimə görə, bizim hərəməzə bir qatır vermişdilər. Mənim tezliklə gələcəyimi xəbəmə vermək üçün qabaqca bir çapar göndərilmişdi ki, kral məni öz taxtının ayağı altındakı tozu yalamaq şərafinə nail edəcəyi günü və saati lütfən təyin etsin. Buradakı sarayın ədəb-ərkan qaydası belədir və təcrübədə qane oldum ki, bu, mənasız bir cümlə deyil. Doğrudan da mən ora çatdıqdan iki gün sonra padşahla görüşməyə icazə aldıqda, əmr etdilər ki, qarnı üstə taxta sarı sürünüb, yeri yalayım¹. Ancaq mən xarici olduğum üçün xüsusi bir hörmət göstərüb, döşəməni elə təmiz süpürmüşdülər ki, orada azacıq toz qalmışdı. Bu, böyük bir iltifat sayılırdı. Buna yalnız ən yüksək rütbəli əyanlar nail olurdular. Ancaq padşah ilə görüşməyə icazə alan şəxsin sarayda düşmənləri çox olduqda, bəzən döşəməyə qəsdən toz səpirlər. Bir dəfə mən böyük rütbəli bir əyan gördüm; onun ağzı tozla o qədər dolmuşdu ki, nəhayət, sürünə-sürünə taxtın ayağına çatdığı zaman bircə kəlmə də danışa bilmədi. Bu tozu udmaq lazım gəlirdi; çünki əlahəzrətin hüzurunda tüpürmək və ya ağzını silmək ən ağır bir cinayət sayılır.

Burada başqa bir adət də var ki, bunu əsla bəyəmə bilmədim. Kral əyanlardan birini yüngül və lütfkar bir cəzaya məhkum etdikdə, onun əmrilə döşəməyə qəhvəyi rəngdə zəhərli bir toz səpirlər. Məhkum edilmiş şəxs bu tozu yalayıb, iyirmi dörd saatdan sonra ölür.

Ancaq bu padşahın böyük lütfkarlığını və öz təbəələrinə olan qayğısını ayrıca qeyd etmək lazımdır (bu cəhətdən Av-

ropa padşahları ondan çox şey öyrənməlidirlər). Hər dəfə belə bir edamdan sonra qəti surətdə əmr edilir ki, görüş solunur döşəməsi tərtəmiz yuyulsun. Bu əmr lazımı diqqətlə yerinə yetirilmədikdə, xidmətçilər padşahın qəzəbinə düşər olmaq təhlükəsi qarşısında qalırlar. Mən özüm eşitdim ki, bir dəfə xidmətçilərdən biri öz növbəsi zamanı edamdan sonra döşəmənin təmizlənməsinə qəsdən layiqincə diqqət yetirmədiyindən, əlahəzrət kral onun qamçı ilə döyülməsini əmr etmişdi. Xidmətçinin bu səliqəsizliyi nəticəsində gələcək üçün böyük ümidlər verən cavan bir əyan zəhərlənib ölmüşdü. Halbuki, o zaman kralın əsla onu həyatdan məhrum etmək niyyəti yox imiş. Ancaq ürəyi yumşaq olan padşah o qədər lütfkarlıq göstərmişdi ki, padşah tərəfindən xüsusi əmr verilməyincə, xidmətçinin bir də belə etməyəcəyi barədə söz verilməsilə kifayətlənib, onu kətək cozasından azad etmişdi.

Öz rəvayətimizə qayıdaq. Mən sürünə-sürünə taxta dörd yard yaxınlaşdıqda, yavaşca diz üstə çöküb, alnımı yeddi dəfə yerə döydüm və əvvəldən mənə öyrədilmiş olan bu sözləri söylədim: "İkplinq qloffzrob skvutserommi bliop mlyaşnalt zvin tnod bokesfliofed qerdleb aşt!" Bu təbrik sözləri kralın hüzuruna buraxılan bütün şəxslər üçün ölkənin qanunu ilə müəyyən edilib. Bu sözləri belə tərcümə etmək olar: "Görüm ki, əlahəzrət, səmavi vücudunuz günəşdən on bir ay yarım artıq ömür eləsin!" Kral bu təbrikimi dinləyib, mənə bir neçə sual verdi. Mən bunları başa düşə bilmədim. Ancaq mənə əvvəlcədən öyrətdikləri bu sözlərlə ona cavab verdim: "Flyuft drinyalerik duoldam prastredmirpuş". Bu sözlərin mənası belədir: "Mənim dilim dostumun ağzındadır". Bu sözlərlə mən "tərcüməçimə müraciət etmənizi xahiş edirəm" demək istəyirdim. Mən bunları söylədikdən sonra həmin cavan oğlanı içəri gətirdilər. Onun köməyilə əlahəzrətin məndən soruşmaq lütfündə olduğu bütün suallara cavab verdim. Mən Bal-

¹ Sviift bu epizodla kralın və onun istədiyi adamların qarşısında yaltaqlıq, işinə yaramaq və səcəmə etmək hallarına istehza edir; belə hallar I Georqun və başqa Avropa hökmdarlarının saraylarında çox yayılmışdı.

nibarbi dilində danışmışdım, tərcüməçi mənim söylədiklərimi Laqqneqq dilinə çevirirdi.

Kralın məndən çox xoşu gəlmişdi. O, öz bliffmarkklubuna, yəni öz eşikağasına əmr verdi ki, mənimlə tərcüməçim üçün sarayda bina ayırıb, yemək-içməyimizin qeydinə qalsın. Bundan əlavə, əlahəzrət özü mənə xırda xərclər üçün qızılla dolu bir kisə verdi.

Bu ölkədə üç ay qaldım. Kral mənə yüksək iltifatlar etdi. O, mənə olduqca xoşa gələn təkliflər edib, dilə tutdu ki, həmişəlik burada qalım. Ancaq mən həyatımın son günlərini öz arvadımın və uşaqlarımın yanında keçirməyi daha düzgün və münasib hesab etdim.

ONUNCU FƏSİL

Laqqneqqilərin tərifi. Struldbruqların ətrafı təsviri. Müəllifin bəzi görkəmli adamlarla struldbruq barədə söhbəti.

Laqqneqqilər xoşroftar və alicənab bir xalqdır. Bütün Lşərq xalqları kimi bunlar da bir qədər lovğadırlar, ancaq hər halda xaricilərlə, xüsusən sarayın xoşuna gələn şəxslərlə çox mehribancasına rəftar edirlər. Mən ən yüksək təbəqədən xeyli adamları tanış oldum və tərcüməçi vasitəsilə onlarla xoş söhbətlər etdim.

Bir dəfə kübarlar məclisində idim. Söhbət arasında kim isə təsadüfən məndən struldbruqları və ya ölməzləri görüb-görmədiyimi soruşdu. Bu suala mənfi cavab verib, xahiş etdim ki, bu qərribə sözün nə demək olduğunu mənə izah etsinlər.

Həmsöhbətim indiyə kimi bu qərribə məxluqlar barədə heç bir şey eşitmədiyimə çox təəccüb etdi və həmin saat onlar barədə danışmağa başladı. Bu qərribə əhvalatın başlıca mahiyyəti bundan ibarətdir. Laqqneqqilər arasında çox az-az hallarda olsa da, hərdən elə uşaq doğulur ki, bunun altında, düz sol qaşının üstündə qırmızı bir ləkə olur. Bu ləkə uşağın heç bir zaman ölməyəcəyini göstərən əlamətdir. Bu ləkə əvvəlcə üç penslik gümüş pul boyda olur, ancaq tədricən böyüyüb öz rəngini dəyişir. Uşaq on iki yaşına çatdıqda, bu ləkə yaşillanır və iyirmi beş yaşına qədər bu halda qalır. Sonra rəngi

dəyişib, tünd göy olur. Struldbuqlar qırx beş yaşa çatdıqda, bu ləkə kömür kimi qaralıq və bir ingilis şillinqi boyda olub, həmişilik bu cür qalır. Belə ləkəli uşaqlar çox az-az doğulduqlarından, bütün krallıqda hər iki cinsdən struldbuqların sayı min yüz nəfərdən artıq olmaz. Bunlardan təxminən əlli nəfəri paytaxtda yaşayır və bunların arasında təxminən üç il bundan əvvəl doğulmuş bir qız var. Struldbuq hər bir ailədə doğula bilər. Belə uşaqların doğulması bir təsadüfdür. Struldbuqların uşaqları da bütün insanlar kimi müəyyən müddət ömrü edib, sonra ölürlər.

Açıqca etiraf etməyim ki, bu əhvalat məni təsvir edilməz dərəcədə sevindirdi. Bunlar nə xoşbəxt bir millətdirlər. Burada doğulan hər bir uşaq ölməzlik xoşbəxtliyinə nail ola bilər. Öz xeyirxah babalarının canlı nümunələrini görə bilən bir xalq nə qədər xoşbəxtdir. Və xalq üllən nə qədər böyük bir nemətdir ki, onların nəhayətsiz, nəsillər boyunca qazanılmış zəkaya malik tərbiyəçiləri var. Lakin nəcib struldbuqlar özləri yüz qat daha xoşbəxtdirlər. Təbiət onları hər bir insanın başına gələn müdhiş aqibətdən azad edib. Onlar iztirablı ölüm qorxusunun nə olduğunu bilmirlər. Bu qorxu onların fikirlərini daim məşğul etmir və onlar heç bir əngəl bilmədən, azad surətdə inkişaf edirlər.

Mən sarayda bu şərəfli ölməzlərdən bir nəfərinə də rast gəlmədiyim üçün heyrətimi bildirdim. Alında qara ləkə o qədər gözə qarpan bir əlamətdir ki, belə bir adam görmüş olsaydım, dərhal diqqətimi cəlb edərdi. Ancaq eyni zamanda buna da inanmaq olmazdı ki, ən ağıllı padşahlardan biri sayılan əlahəzrət öz ətrafına belə alim və təcrübəli məsləhətçilər yığmasın. Amma ola bilər ki, bu mütəfəkkirlərin xeyirxahlığı həddindən artıq sərtir və sarayda hakim olan əxlaq pozğunluğuna o qədər də uyğun gəlmir. Axı biz təcrübədən bilirik ki, cavanlar böyük bir təslək və yüngüllüklə böyüklərin ağıllı məsləhətlərinə qulaq asmaq istəməzlər. Ancaq əlahəzrət kral

mənim sərbəst surətdə onun yanına gəlib-getməyimə icazə vermişdi və mən ilk fürsətdən istifadə edərkən, bu barədə öz fikrimi ətraflı surətdə ona söyləyəcəyəm.

Hər halda, əgər struldbuqlar məni öz aralarına qəbul etmək lütfündə olsalar, əlahəzrətin mehribanlıqla etdiyi təklifi qəbul edib, həmişəlik onun ölkəsində qalmağa və bütün ömrümü bu yüksək məxluqlarla söhbətdə keçirməyə razı olaram.

Mən bu sözləri coşqun bir surətdə söyləyərkən (bizim söhbətimiz yaxşı bildiyim Balnibarbi dilində gedirdi), müsahibim gülümsəyə-gülümsəyə mənə baxırdı. Onun bu gülümşəməsindən sadətil bir adama rəhmi gəldiyi hiss olunurdu. Sözlərimi qurtardıqda o, mehribanlıqla söylədi ki, məni öz ölkəsində saxlamağa çox məmnun olar və xahiş etdi ki, sözlərimi orada olanlara tərcümə etməyə razılıq verim. Mən cavab verdim ki, bunun üçün ona çox minnətdar olaram. Onun sözləri hamının diqqətini cəlb etdi, sonra qızğın bir danışıq başlandı. Təəssüf ki, mən yerli dili bilmirdim. Üzlərinin ifadəsindən də mənim sözlərimin onlara necə təsir etdiyini başa düşmürdüm. Nəhayət, müsahibim yenidən mənə müraciət etdi. O dedi ki, mənim və onun dostları ölməzliyin böyük bir xoşbəxtlik və üstünlük olduğu barədəki incə mülahizələrimə heyran olublar. Ancaq bilmək istəyənlər ki, əgər taleyin iradəsilə mən özüm struldbuq doğulmuş olsaydım, nə edərdim?

Mən cavab verdim ki, onların marağını təmin etmək çox asandır. Mən ölməzlik barədə tez-tez xəyallara dalaraq, həmişəlik yaşayacağımı yaqin bilsəm, özümü necə idarə edəcəyim haqqında çox düşünmüşəm.

Beləliklə, ölməzliyə nail olduğumu yaqin etsəydim, hər şeydən əvvəl varlanmağa çalışardım. Bir dərəcəyə qədər qənaət edib, az xərcləsəydim, iki yüz il sonra bütün krallıqda birinci varlı adam olacağıma möhkəm inana bilərdim. Eyni zamanda lap cavan yaşlarımdan elm və incəsənəti öyrənməyə

başlar və nəhayət, alimliyim ilə hamını kölgədə qoyardım. Nəhayət, bütün baş verən görkəmli ictimai hadisələrin müfəssəl tarixini yazardım. Adatlarda, dilda, geyimdə, yeməkdə və əyləncələrdə baş verən bütün dəyişiklikləri səliqə ilə öz dəftərimə yazardım. Öz bilik və müşahidələrim sayəsində tədricən həqiqi bir alim və öz xalqım üçün bütün biliklərin qaynağı olardım.

Altmış yaşından sonra mən evlənmək xəyalından əl çəkərdim. Qənaətkar olmaqla bərabər, əliaçıq və qonaqsevər bir adam olardım. Ümid verən bütün gəncləri ətrafıma toplayıb, öz təcrübəmə, müşahidələrimə və xatirələrimə əsaslanaraq, ictimai və şəxsi həyatda xeyirxahlığın nə qədər faydalı bir şey olduğunu onlara inandırardım.

Lakin mənim ən yaxşı, daimi dostlarım və həmsöhbətlərim də ölməzlərdən ibarət olardı. Onların arasında özüm üçün ən yaşlı qocalardan tutub, öz yaşdılarımadaq on iki dost seçərdim. Əgər onların içərisində ehtiyacı olan tapılırdısa, öz mülkümün ətrafında onlara rahat ev verərdim. Mənim süfrəmə həmişə dostların olan stuldbuqlar və seçilmiş ölməzlər yığılardılar. Zaman keçdikdə, öz dostlarımla ölümlünə alışar və onların nəsillərinə sevä-sevä baxardım. Biz keçən payızda solmuş çiçəklərin əsla həsrətini çəkmədən, bağçamızda açılan mixək və zanbaq çiçəklərinə bu sayaq baxıb, ləzzət alardıq.

Bizim söhbətlərimiz nə qədər mənalı və maraqlı olardı. Biz stuldbuqlar bir-birimizə uzun əsrlər boyu topladığımız xatirələr və müşahidələrimizdən danışardıq. Biz insanlar arasında artmaqda olan nöqsanlarla mübarizə üçün tədbirlər görərdik. Özümüz nümunə göstərməklə, bəşəriyyətin getdikcə pozulub xarab olmasına yol verməzdik.

Hələ bundan başqa dövlət və imperatorluqlarda əmələ gələn böyük çevrilişləri, cəmiyyətin yuxarı təbəqələrindən tutmuş aşağı təbəqələrinə qədər, bütün təbəqələrdə baş verən dərin dəyişiklikləri görmək ləzzətini də bura əlavə edin. Sizin gözünü-

zün qabağında qədim səhərlər xarabazara, adsız-sansız kiçik kəndlər isə izdihamlı paytaxtlara çevrilir. Siz göllərin suyu bol olan çaylara çevrildiyini, okeanın tədricən bir sahilədən çəkilib, o biri sahilə basdığını öz gözlərinizlə görürsünüz. Siz dünyanın əsla məlum olmayan ölkələrin xəritələrə daxil edildiyinin şahidi olursunuz. Siz ən mədəni xalqların vəhşiləşdiyini, vəhşi xalqların isə tədricən mədəniyyətin yüksək pilləsinə qalxdığını müşahidə edirsiniz. Siz yəqin ki, bir çox böyük ixtiraların; perpetuum mobile¹-nin, bütün xəstəliklərin dərmanının və ya ömrü uzatmaq dərmanının kəşf edildiyini görürsünüz.

Mən ölməzliyin insana bəxş edə biləcəyi səadət və ləzzətləri təsvir edərkən, çox gözəl sözlər tapıb söyləyirdim. Sözlərimi qurtardıqdan və nitqimin məzmununu orada olanlara tərcümə edildikdə, laqqneqqililər arabil istehza ilə mənə sarı baxaraq, öz aralarında qızğınlıqla söhbət etməyə başladılar.

Nəhayət, aramızda tərcüməçi rolunu oynayan cənab söylədi:

- Hamı ondan xahiş edir, məni başa salsın ki, görüşlərim tamamilə yanlışdır.

Mənim səhvimin səbəbləri qismən, ümumiyyətlə, bütün bəşər nəslinə aid olan axmaqlıqdan, qismən isə stuldbuqlar nəslinin yalnız bu ölkəyə aid olmasından irəli gəlirdi. Bu cür qəribə məxluqlara nə Balnibarbidə, nə də Yaponiyada rast gəlmək olardı. Bu, tərcüməçiyə yaxşı məlum idi; çünki o, Yaponiyada əlahəzrət kralın elçisi vəzifəsini ifa etmək şərəfinə nail olmuşdu və onun stuldbuqlar barədəki söhbətlərinə əsla inanmaq istəməmişdilər. Elə özümün də ölməzlər barəsindəki ilk sözü eşidərkən, heyrətə düşməyim bu cür insanların varlığının mənim üçün nə qədər inanılmaz bir şey olduğunu göstərirdi.

¹ Əbədi hərəkət. Hərəkət üçün hər hansı bir cənab mənbədən qüvvə almıdan, daim və dayanmadan iş görə bilən əbədi mühərrik – maşın hazırlamaq üçün çox illər boyunca çalışmışlar, lakin bu işdən heç bir nəticə çıxarmamışdı.

Həmin adam adları çəkilən krallıqlarda olarkən, yerlilərə xeyli söhbət edib görmüşdü ki, uzun ömür etmək arzusu bütün insanların ən böyük ümumi bir arzusudur. Bir ayağı qəbirdə olan hər bir insan o biri ayağını yerdə mümkün qədər möhkəmləndirməyə çalışır. Tamamilə taqətdən düşmüş qocalar da ömürlərinin hər günü üçün əsir və ölümə ən böyük bir fəlakət kimi baxırlar. Yalnız burada, Laqqneqq adasında həyata belə bir coşqun həvəs yoxdur; çünki onların gözü qabağında uzun ömrün nümunəsi olan struldbruqlar var.

Ölməzlər üçün mənim təsəvvür etdiyim həyat əsla mümkün deyildir. Belə bir həyat daim cavan, sağlam və qüvvətli olmağı tələb edir. Ancaq arzuları sonsuz olan heç bir insan da belə bir həyata malik olmaq ümidinə düşə bilməz. Deməli, burada iş əsla əbədi gənc qalmaq və onun nemətlərindən istifadə etməkdən ibarət olmayıb, qocalıqla əlaqədar olan bütün iztirablarla dolu, sonsuz bir həyatı necə keçirmək məsələsindədir. Əlbəttə, belə ağır şərtlər altında ölməzliyi arzulayanlar o qədər də çox olmaz. Lakin müsahibim əlavə etdi ki, Balnibarbidə və Yaponiyada, hətta qocalığın bütün iztirablarını çəkən qocalar da ölümü özlərindən uzaqlaşdırmağa çalışırlar. O, belə bir halın mənim öz vətənimdə və səyahətlərim zamanı gördüyüm ölkələrdə olub-olmadığını soruşdu.

Bu müqəddimədən sonra o, öz aralarında yaşayan struldbruqların həyatını mənə ətraflı surətdə təsvir etdi. O söylədi ki, onlar otuz yaşına qədər adi insanlardan əsla fərqlənmirlər. Sonra isə yavaş-yavaş qaraqabaq və qaradınmaz olurlar.

Onlar burada insan ömrünün son həddi hesab olunan səksən yaşına çatdıqda, adi insanlar kimi taqətdən düşmüş qocalara çevrilirlər. Ancaq, ümumiyyətlə, qocalığa məxsus olan bütün əziyyət və zəifliklərdən başqa, onların daha böyük bir dordi olur ki, bu da belə miskin bir həyatı əbədi sürmək məcburiyyətini dərk etmələrindən ibarətdir.

Struldbruqlar yalnız tərs, deyingən, xəsis, qaraqabaq, şöhrətpərəstlik və naqqal olmaqla qalmayıb, həm də dostluq və məhəbbət duyğularından məhrumdurlar. İnsanın öz əqrəbasına olan təbii bağlılıq duyğusu onlarda nəvələrdən o yana keçmir. Paxıllıq və arzularının yerinə yetməməyindən əmələ gələn iztirab onlara daim əzab verir. Onlar hər şeydən əvvəl gənclərin dəcəlliklərinə və qocaların ölümünə həsrət çəkirlər. Onlar gənclərin şadlığına baxarkən, böyük bir kədərlə başa düşürlər ki, onlar üçün həyatdan zövq almaq tamamilə qeyri-mümkündür. Qocaların dəfn edildiyini gördükdə deyirlər və şikayətlənirlər ki, başqaları kimi sakit bir guşəyə basdırılıb, dincəlmək ümidi onlar üçün yoxdur. O bədbəxtlərin arasında huşunu itirib, körpə vəziyyətinə düşənlər xoşbəxt sayılırlar. Onlara qarşı hamı mərhəmət və şəfqət hissi duyur: çünki onlar başqa ölməzlərə aid olan bir çox nöqsan və kəsirlərdən məhrumdurlar.

Bir struldbruq özü kimi ölməzliyə məhkum bir qadınla evləndikdə, onlardan kiçik olanı səksən yaşına çatanda bu evlilik pozulur.

Struldbruqların yaşı səksənə çatır-çatmaz, onlar vətəndaşlıq baxımından ölmüş hesab edilirlər. Onların əmlakı həmin saat varislərinə çatır. Bu əmlakdan yalnız bir məbləğ onların güzəranı üçün ayrılır. Kasıblar isə cəmiyyətin hesabına saxlanılırlar. Struldbruqlar bu yaşa çatdıqda, heç bir vəzifə sahibi olmağa layiq görülmürlər. Onlar nə torpaq ala bilərlər, nə də icarə edə bilərlər. Onlara məhkəmədə şahidlik etməyə də icazə verilmir.

Doxsan yaşında struldbruqların dişləri və saçları tökülür. Bu yaşda onlar yedikləri xörəyin dadını bilmir və qabaqlarına nə gəlsə, ağız ləzzəti bilmədən, iştahasız yeyib-ıçırlar. Qocalıq iztirabları nə artmadan, nə də azalmadan onları incitməkdə davam edir. Get-gedə yaddaşlarını itirirlər. Söhbət zamanı ən adi şeylərin, ən yaxın dost və əqrəbalarının adlarını yaddan

çıxarırlar. Oxumaqdan da ləzzət ala bilmirlər. Cümlənin axırına çatmamış, əvvəlini yaddan çıxarırlar. Beləliklə, özləri üçün mümkün olan bu yeganə əyləncədən də məhrum olurlar.

Bu ölkənin dili tədricən dəyişir. Bir əsrdə doğulmuş olan struldbuqlar sonrakı əsrdə doğulmuş adamların dilini çətinliklə başa düşürlər. Onlar iki yüz il yaşadıqdan sonra böyük bir çətinliklə yalnız bir neçə ən sadə cümlə söyləyə bilirlər. Bu vaxtdan sonra onlar özlərini öz vətənlərində xaricilər kimi hiss etmək məcburiyyətində qalırlar.

Söhbət etdiyim adamdan struldbuqların təsvirinə aid eşitdiyim şeylər bundan ibarətdir. Sonralar öz gözümlə müxtəlif yaşlarda olan beş-altı struldbuq gördüm. Onlardan ən cavanın yaşı iki yüzə yaxın idi. Onları mənəm yanıma gətirmiş olan dostlar onları başa salmağa çalışırdılar ki, mən böyük səyyaham və bütün dünyanı görmüşəm. Ancaq bu sözlər struldbuqlara əsla təsir etmədi. Onlar gördüklərim və başıma gələnələr barədə mənə bircə sual da vermədilər. Yalnız bircə şeylə maraqlanırdılar. Mən onlara Slomekudask, yəni yadigar olmaq üçün bir hədiyyə verəcəyəm, ya yox. Bu, sədəqə istəmək üçün bir növ ədəbli üsul idi. Onlara dilənçilik qəti surətdə qadağan edilmişdi. Ancaq etiraf etmək lazımdır ki, onlara verilən pay çox azdır və onlar hər vasitə ilə qanundan kənara çıxmağa çalışırlar.

Camaatın struldbuqlardan zəhləsi gedir və onlara həqarətlə baxırlar. Onlardan hər birinin anadan doğulması pis bir əlamət sayılır və anadan olduqları gün səliqə ilə xüsusi bir kitabə qeyd olunur, belə ki, hər bir struldbuqun yaşını dövlət arxivlərindən soruşub öyrənmək olar. Lakin arxivlərdəki yazılar min ildən çox olmur. Bundan başqa, bir çox kitablar zaman keçdikcə çürüyüb, tələf olub və xalq üsyanları zamanı itib-batıb.

Struldbuqların yaşını təyin etmək üçün ən yaxşı üsul hansı kralın və məşhur adamların yadlarında qaldığını soruşmaqdır.

Struldbuqların yadlarında yalnız onlar səksən yaşa çatmadan əvvəl taxta çıxmış kralların adları qalır. Sonra salnamələri yoxlayaraq, struldbuqun yaşını təxmini surətdə təyin etmək çox çətin deyil.

Mən ömrümdə bunlar qədər iyərənc insanlar görməmişəm. Qadınlər kişilərdən daha da iyərəncdirilər. Hədsiz qocalığa məxsus olan adi kifirlikdən başqa, onlar il keçdikcə, bir kölgə şəklini alırlar. Onları görərkən, insanın duyduğu dəhşəti təsvir etmək əsla mümkün deyil.

Oxucu asanlıqla inanır ki, struldbuqlarla yaxından tanış olduqdan sonra mənim ölməzliyə olan coşğun həvəsim xeyli zəiflədi.

İndi mən bir az əvvəl xəyalımda canlandırdığım cazibəli mənzərələrdən utanırdım. Düşünürdüm ki, struldbuq kimi olmaqdan əsla, ən dəhşətli edamı üstün tutardım.

Kral dostlarımla etdiyim söhbəti eşidib, şən-şən güldü. O, mənə təklif etdi ki, öz həmvətənlərimi ölüm qorxusundan müalicə etmək üçün struldbuqlardan bir-ikisini özümlə aparım. Əgər krallığın əsas qanunu struldbuqlara vətənlərini tərk etməyi qadağan etməsəydi, mən onları aparmaq xərcini və zəhmətini həvəslə öz öhdəmə götürürdüm.

Etiraf etmək lazımdır ki, struldbuqlar haqqındakı yerli qanunlar çox ağıllı quruluş. Əgər bu qanunlar olmasaydı, struldbuqlar qocalara xas olan acgözlüklə bütün ölkəni tədricən özlərinə mal edib, bütün mülki hakimiyyəti əllərinə alardı. Onlar hökuməti idarə etməyə əsla qabil olmadıqlarından, bu hal yəqin ki, bütün ölkənin fəlakətinə səbəb olardı.

ON BİRİNCİ FƏSİL

*Müəllifin Laqqneqqi türk edib, Yaponiyaya getməsi.
Buradan bir Hollandiya gəmisində Amsterdama,
oradan da İngiltərəyə qayıtması.*

Ümid edirəm ki, struldbruqlar barədə hekayətim yeniliklərinə görə oxucunu bir qədər əyləndirmiş olar. Hər halda, səyahətə aid əlimə keçmiş bütün kitablarda belə şeyə rast gəldiyimi xatırlamıram.

Laqqneqq krallığı ilə böyük Yaponiya imperatorluğu arasında daimi ticarət əlaqələri var. Yapon yazıçıları yəqin ki, struldbruqlar barədə bir şey yazmış olarlar. Ancaq mən Yaponiyada çox az qaldım. Yapon dilində danışmağı əsla bacarmadığım üçün bu məsələ barədə heç bir şey öyrənə bilmədim. Ancaq ümid edirəm ki, hollandiyalılar danışdığım əhvalatı oxuyub, bu ölməzlərlə maraqlanar və verdiyim məlumatı tamamlayarlar.

Əlahəzrət kral təkid edirdi ki, mən sarayda bir vəzifə tutub, orada qalım. Ancaq vətənimə qayıtmaq qərarının qəti olduğunu gördükdə, o, məni buraxmağa razı oldu, hətta yapon imperatoruna bir tövsiyə məktubu yazmaq iltifatını da göstərdi. O, mənə dörd yüz qırx dörd iri qızıl pul və qırmızı bir almaz bağışladı ki, mən bunu İngiltərədə min yüz funta satdım.

1709-cu il mayın 6-da mən əlahəzrət kral və bütün dostlarımla təntənəli surətdə vidalaşdım. Kral o qədər mərhəmətli

idi ki, öz qvardiyasından olan bir dəstəyə məni adanın cənub-qərb sahillərindəki Qlanqvenstald adlı padşahlıq limanına qədər ötürməyi əmr etdi.

Altı gündən sonra Yaponiyaya gedən bir gəmiyə minib, on beş gün yol getdim.

Biz Yaponiyanın cənub-şərq hissəsində olan kiçik Ksamoşi limanında lövbər saldıq. Bu şəhər uzun bir burun üzərində yerləşib. Buradan dar bir boğaz şimala doğru gedib, uzun bir körfəzlə birləşir. Bunun şimal qərb tərəfində imperatorluğun paytaxtı olan İddo şəhəri yerləşib. Mən sahilə çıxıb, Laqqneqq kralının əlahəzrət imperatora yazdığı məktubu gömrük məmurlarına göstərdim. Gömrükdə kralın ovcunun içi boyda olan möhürünü çox yaxşı tanıyırdılar. Bu möhürün üzərində axsaq bir dilənçiyə ayağa qalxmağa kömək edən kralın şəkli çəkilmişdi. Şəhər idarəsi bu məktub barədə eşidib, məni dost bir ölkənin elçisi kimi qəbul etdi. Şəhər idarəsi mənə minik və xidmətçilər verib, İeddoya getmək üçün bütün yol məxaricini öz üzərinə götürdü. Mən ora çatdıqda, imperatorla görüşüb, məktubu ona verdim. Bu məktub böyük bir təntənə ilə açılıb, tərcüməçi tərəfindən imperatora oxundu. Əlahəzrət imperatorun əmrilə ondan bir şey xahiş edib, istəməyi mənə təklif etdilər. Bu xahiş imperatorun öz hökmdar qardaşı Laqqneqq kralına bəslədiyi hörmət xatirinə həmin saat yerinə yetiriləcəkdi. Tərcüməçiyə hollandiyalılarla iş aparmaq vəzifəsi də tapşırılmışdı. Buna görə o, zahiri görkəmindən mənim avropalı olduğumu tezliklə bildi və əlahəzrətin sözlərini çox mükəmməl bildiyi Hollandiya dilində mənə təkrar etdi. Mən əvvəlcədən qəbul etdiyim qərara görə, hollandiyalı tacir olduğumu və gəmimizin uzaq bir ölkənin sahillərində fəlakətə düşər olduğunu söylədim. Oradan mən Laqqneqqə, oradan da gəmi ilə Yaponiyaya gəlib çıxmışam, mənə məlum olduğuna görə, həmvətənlərim bu

ölkə ilə ticarət edirlər. Ümid edirəm ki, onlardan biri ilə öz vətənimə qayıtmağa imkan tapa bilərəm. Mən əlahəzrət imperatordan hörmətlə xahiş edirəm ki, Avropa gəmilərinin daxil olmasına icazə verilən yeganə liman olan Naqasakiyə keşikçilərin nəzarəti altında getməyimə icazə versin. Orada Avropaya getmək üçün münasib bir fürsət gözləyəcəyəm. Axırda əlahəzrət imperatordan xahiş etdim ki, himayəçim olan Laqqneqq kralının xatirinə məni həmvətənlərim üçün məcbur olan xaçı tapdalamaq mərasimindən azad etsin¹, çünki mən bu ölkəyə bir fəlakət nəticəsində gəlib çıxmışam və ticarət etmək niyyətim yoxdur.

Tərcüməçi mənim bu xahişimi imperatora söylədikdə, əlahəzrət bir qədər heyrət etdi, o söylədi ki, öz həmvətənlərim içərisində mən belə vasvasılıq göstərən birinci adamam. O, istər-istəməz mənim doğrudan da hollandiyalı olmadığımıdan şübhələnir. Mənim sözlərimdən yalnız bu məlum olur ki, əsl xristianam. Bununla bərabər, o, Laqqneqq kralına xüsusi bir hörmət əlaməti olaraq, mənim bu qəribə arzumu yerinə yetirməyə razı olur. Ancaq məni xəbərdar edir ki, bu məsələdə son dərəcə ehtiyatlı olmaq lazımdır. O, öz məmurlarına əmr edəcəkdir ki, onlar gətirən məni bu mərasimdən təsadüfən, yadlarından çıxartdıqları üçün azad ediblər. Çünki həmvətənlərim olan hollandiyalılar mənim bu mərasimi yerinə yetirməkdən azad edildiyimi bilməz olsalar, imperatorun sözlərinə görə, yolda mənim başımı kəsəcəklər. Tərcüməçinin vasitəsilə mən belə bir müstəsna məhribanlıq üçün öz dərin təşəkkürümü izhar etdim. Elə bu zaman Naqasakiyə bir dəstə əsgər göndərilməli idi. Mənə bu dəstəyə qoşulmağı təklif etdilər və dəstənin başçısına məni yolda qorumaq əmr edilib, xaç barədə xüsusi tapşırıq verildi.

¹ Səyyahlar nəql edirlər ki, XVII və XVIII əsrlərdə Yaponiyada xristian olduqlarına şübhə edilən adamları xaçı tapdalamağa məcbur edirdilər. Xristian olmadığını bu yol ilə sübut etməkdən boyun qaçıranlara işgəncə verir və onları edam edirdilər. Yaponiyada xristianlığın təqib edilməsi 1873-cü ilədək davam etmişdir.

Xeyli uzun və əziyyətli bir səyahətdən sonra 1709-cu il iyulun 9-da Naqasakiyə çatdım. Burada Amsterdama gedən dörd yüz əlli tonluq "Amboina" adlı gəmidə xidmət edən bir dəstə Hollandiya dənizçisi ilə tanış oldum. Mən Hollandiyada xeyli yaşayıb, Leydəndə təhsil almış olduğumdan, hollandca yaxşı danışırıdım. Dənizçilər tezliklə mənim haradan gəldiyimi bilib, böyük bir maraqla səyahətlərim və həyatım barədə məni sorğu-suala tutdular. Mən başıma gələn hadisələrin çox hissəsini gizlədərək, qısa, amma həqiqətə bənzər bir əhvalat uydurdum. Mənim Hollandiyada xeyli tanışlarım vardı. Buna görə də çətinlik çəkmədən, ata-anam üçün fəsiləyə uydukdum və onların Qelderland qəzasında yaşayan təvazökar kəndlilər olduqlarını söylədim. Gəminin kapitanına (Teodor Vanqrult adlı birisinə) təklif etdim ki, məni Hollandiyaya aparmaq üçün nə qədər istəyirsə verim. Lakin o, cərrah olduğumu bilib, yol xərcinin yarısını almaqla kifayətləndi, bu şərtlə ki, onun gəmisində həkim vəzifəsində işləyim. Yola çıxmazdan əvvəl, dənizçilər yuxarıda söylədiyim xaç mərasimini yerinə yetirib-yetirmədiyimi bir neçə dəfə soruşdular. Ancaq mən onlara qeyri-müəyyən cavab verdim. Buna baxmayaraq, qəzəbli bir cavan olan sükançı məni yapon zabitinə göstərib söylədi ki, hələ xaçı tapdalamamışam. Lakin mənim barəmdə xüsusi göstəriş almış olan zabit həmin bu yaramazın çiyinlərinə bambuk ilə iyirmi zərbə vurdu. Bundan sonra daha heç bir kəs mənə bu barədə sual vermədi.

Səyahət zamanı qeyd olunmağa layiq heç bir hadisə baş vermədi. Ümid burnuna qədər səmt küləyi əsirdi. Biz içməli su götürmək üçün bir neçə gün orada qaldıq. 1710-cu il aprelin 10-da sağ-salamat gəlib, Amsterdama çatdıq. Yalnız yolda dörd adamımız – üçü xəstəlikdən, biri isə Qvineya sahillərində

dorun başından dənizə yığılıb öldü. Amsterdamdan mən bu şəhərə məxsus kiçik bir gəmi ilə İngiltərəyə yola düşdüm.

Aprelin 16-da Daunsa lövbər saldıq. Ertəsi gün səhər sahilə çıxıb, beş il yarımliq ayrılıqdan sonra yenidən öz vətənimə gördüm. Mən birbaşa Redrifə yola düşüb, həmin gün günortaüstü, saat ikidə ora çatdım və arvad-uşağımı sağ-salamat gördüm.

Dördüncü hissə

QUIQNQNMLAR ÖLKƏSİNƏ SƏYAHƏT

BİRİNCİ FƏSİL

Müəllifin gəmi kapitanı vəzifəsində səyahətə çıxması. Gəmi komandasının müəllifə qarşı sui-qəsd hazırlaması. Onun uzun müddət nəzarət altında kalyutda saxlanması. Sonra naməlum bir ölkədə sahilə çıxarılması. Müəllifin ölkənin içərilərinə getməsi. Yexu adlanan xüsusi heyvanlar növünün təsviri. Müəllifin iki quiqnqna rast gəlməsi.

Mən beş aya qədər arvad-uşağımla bərabər evdə qaldım və nəhayət, sakit, dinc həyatın qədrini bilib, ona öyrəşmiş olsaydım, özümü çox xoşbəxt adlandıra bilirdim. Ancaq səyahətlərə olan coşğun həvəsim məni rahat qoymurdu. Mənə çox əlverişli şərtlərlə üç yüz əlli tonluq “Advençyurer” adlı yaxşı bir gəmidə kapitan vəzifəsində işləməyi təklif etdilər və çox da tərəddüd etmədən bu təklifi qəbul etdim. Gəmiçilik işini mən çox yaxşı bilirdim, cərrahlıq isə zəhləmi tökmüşdü. Buna görə də yeri gəldikdə, bu işlə məşğul olmaqdan əl çəkməklə bərabər, bilikli bir cavan olan Robert Pyurefoy adlı bir adamı gəmi həkimi vəzifəsinə dəvət etdim. Biz 1710-cu il sentyabrın 7-də Portsmutdan yola düşdük. Ayın 14-də Tenerif yaxınlığında bristolu kapitan Pokokka rast gəldik ki, o, səndəl ağacı gətirmək üçün Kampeşiya gedirdi. Ancaq, ayın 16-da başlayan fırtına bizi bir-birimizdən ayırı saldı. Mən İngiltərəyə qayıtdıqdan sonra xəbər tutdum ki, onun gəmisini

batıb. Bütün gəmi xidmətçilərindən yalnız bir gənc dənizçi xilas olmuşdu. O kapitan çox yaxşı bir adam və gözəl bir dənizçi idi. Ancaq çox tərs idi. Mən heç şübhə etməzəm ki, həmin bu nöqsan onun fəlakətinə səbəb olmuşdu.

Dənizdə səyahət zamanı mənim gəmində tropik qızdırmadan bir neçə dənizçi öldü. Gəminin xidmətçilərini tamamlamaq üçün Barbadosda və başqa Antil adalarında bir neçə adam işə götürdüm. Bu adalara gəmi sahiblərinin tapşırığı ilə getmişdim. Lakin tezliklə, bu adamları işə götürməyin acı peşmanlığını çəkməli oldum. İşə götürdüyüm əmələlərin çoxu tamamilə şübhəli adamlar və sonradan məlum olduquna görə, dəniz quldurları imiş. Gəmində əlli nəfər adam var idi. Mənə tapşırılmışdı ki, Cənub okean hindliləri ilə ticarət münasibətinə girişim və bu en dairələrində az tanınmış olan sahələri tədqiq edim.

İşə götürdüyüm bu yaramazlar tezliklə qalan dənizçiləri də öz tərəflərinə çəkməyə müvəffəq oldular. Onlar məni həbs edib, gəmiyə yiyələnməyi qərara almışdılar. Bu sui-qəsd təcili olaraq yerinə yetirməli idilər. Bir dəfə səhər sui-qəsdçilər mənim kayutama gərib əl-qolumu bağladılar və müqavimət göstərsəm, məni dənizə atacaqları ilə hədələdilər. Mənim yalnız öz tələyimə tabe olmaq və özümü əsir bilməkdən başqa çarəm yox idi. Quldurlar məni and içməyə məcbur etdilər ki, daha onlara müqavimət göstərməyəcəyəm. Mən onların tələblərini yerinə yetirdikdən sonra əllərimi açdılar, ancaq ayağımı zəncirlə çarpayuya bənd edərək, kayutamanın ağzında əli silahlı keşikçi qoyaraq, ona əmr etdilər ki, xilas olmağa kiçik bir təşəbbüs etsəm, məni güllə ilə vursun. Kayutaya mənim üçün yemək-icmək göndərdilər, gəminin idarəsini isə öz əllərinə almışdılar.

Quldurlar dənizdə İspaniya gəmilərini güdüb, qarət etmək qərarnə gəlmişdilər. Ancaq belə bir iş görmək üçün onların sayı az idi. Buna görə də bu qərara gəlmişdilər ki, gəmidə olan malları

satdıqdan sonra adamlarının sayını tamamlamaq üçün Madaqaskar adasına getsinlər. Quldurlar bir neçə həftə okeanda üzərək, hindlilərlə alış-veriş edirdilər. Ancaq gəminin istiqamətindən xəbərini yox idi; çünki həmişə ciddi həbs şəraitində öz kayutamda qalmışdım və onların məni tez-tez hədələyib qorxutduqları amansız edamı hər dəqiqə gözlüyürdüm.

1711-ci il mayın 9-da Cems Uelç adlı birisi mənim kayutama gəlib söylədi ki, kapitan məni sahilə çıxarmağı əmr edib. Mən onu rəhmətə götürməyə çalışdımsa da, heç bir şey çıxmadı. O, həтта yeni kapitanın kim olduğunu da mənə söyləməkdən boyun qaçırdı. Quldurlar mənə ən yaxşı, demək olar ki, təzə paltarımı geyinməyə və özümlə kiçik bir bağlama alt paltarını götürməyə icazə verdilər. Silahlarımdan mənə yalnız kiçik bir xəncər verdilər. Onların mehribanlıqları o qədər artıq idi ki, ciblərimi axtarmadılar. Ciblərimdə isə pul və bəzi xırımxırda şeylər var idi. Sonra məni bir qayığa oturdub, təxminən gəmidən bir liq məsafədə görünən sahilə yönəldilər. Burada quldurlar məni dənizin dayaz yerinə çıxarıb, özləri gəmiyə qayıtdılar, xahiş etdim ki, heç olmasa, buranın hansı ölkə olduğunu mənə söyləsinlər, ancaq and içdilər ki, onlar bu barədə məndən artıq bilmirlər və söylədilər ki, kapitan əvləndirdiqlən adam çoxdan yaxasını məndən qurtarmaq istayırdı. Gəmidəki yükler satılıb qurtaran kimi, onlar Madaqaskara gedəcəklər. Bu sözləri söylədikdən sonra qayıq məndən ayrıldı. Vidaləşərkən onlar mənə müvəffəqiyyət dilədilər və məsləhət gördülər ki, hələ qabarma başlamamış sahilə çıxmağa tələsim.

Bu ağıllı məsləhət idi və mən dənizin dayaz yerindən sahilə doğru yönəldim. Sahilə çatdıqda, bir qədər dincəlmək və nə edəcəyimi fikirləşmək üçün bir təpənin üstündə oturdum. Mənim heç bir azuqə ehtiyatım və azuqə əldə etmək üçün heç bir vasitəm yox idi. Tək və silahsız idim. Mənim edə biləcəyim yeganə şey bundan ibarət idi ki, özümü rast gəldiyim ilk vəhşi adamın ixtiyarına verim və bir neçə qolbaq, muncuq

və sair xırımxırda şeylər bağışlamaqla onların rəğbətini qazanım. Dənizçilər vəhşi ölkələrə getdikdə, həmişə belə şeylərdən götürürlər. Mən də öz kayutamı tərək edərək, belə şeylərdən bir neçəsini ciblərimə doldurmuşdum. Bu qərara gəldikdən sonra ayağa qalxıb, ölkənin içərilərinə doğru yönəldim.

Qarşımda geniş bir düzən var idi. Onun ortasında cərgə ilə düzülmiş uzun ağaclar görünürdü, lakin bu ağaclar insan əli ilə əkilmişdi. Ağacların arasında yaşıl çəmənlər və çovdar əkilmiş tarlalar görünürdü. Mən ətrafıma göz gəzdirə-gəzdirə ehtiyatla irəliləyirdim. Kiminsə mənə gözlənilmədən hücum edəcəyindən və ya arxadan, ya da yandan məni oxla vuracağından qorxurdum.

Bir qədərdən sonra işlək bir yola çıxdım. Yolda xeyli adam, bir neçə inək və hər şeydən çox at ləpiri görünürdü. Nəhayət, çöldə bir növ heyvanlar gördüm. Belə heyvanlardan bir neçəsi də ağaclarda oturmuşdu. Onların qaribə və əcaib görkəmi məni çaşdırdı. Onlar yaxşı görə bilmək üçün bir kolun dalında yerə uzandım. Onlardan bir neçəsi uzandıqlım yerə yaxınlaşdı və mən onları çox yaxşı görə bildim. Onların başları və sinələri qalın tüklərlə örtülü idi. Bəzilərinin tükləri qıvrıqcıq, bəzilərininki isə hamar idi. Bir çoxunun keçi saqqalına bənzər saqqalları var idi. Bellərinin və pəncələrinin qabaq hissələri boyunca zolaq-zolaq tük uzanmışdı. Ancaq bədənləri tüksüz idi. Belə ki, onların tünd qəhvəyi rəngdə olan dərilərini görə bilirdim. Quyuqları yox idi. Dişləri erkəklərindən bir qədər kiçik idi. Dişlərin başlarında uzun hamar tükləri var idi; üzləri isə tüksüz idi, bütün bədənləri yalnız nazik və yumşaq tüklərlə örtülü idi. Erkəklərin və dişlərin tükləri cürbəcür rənglərdə - xurmayı, qara, kürən rəngdə idi. Onlar çox az-az sakit dururdular. Qalan bütün vaxtı yüyürür, atılır, heyrətli bir çevikliklə hoptanırdılar. Qabaq və dal pəncələrinə olan möhkəm və iti dirnaqları sayəsində onlar dələ çevikliyi ilə ən hündür ağaclara dırmaşa bilirdilər. Ümumiyyətlə, mən bütün səyahətlərim

zamanı heç bir yerdə bunlar kimi kifir və murdar heyvanlara rast gəlməmişdim. Buna görə də onlara çox baxmadım, onlara qarşı dərin nifrət hiss edib, iyirənərək gizləndiyim yerdən çıxdım və yoluma davam etdim, ümid edirdim ki, bu yol məni aparıb bir hindlinin daxmasına çıxaracaq.

Ancaq bir neçə addım atmamışdım ki, bu iyirənc heyvanlardan birinə rast gəldim. Bu heyvan mənə sarı yüyürdü. O, məni görün kimi durdu və gözlərini bərəldərək, dəhşətlə ağzıburnunu əyməyə başladı. Sonra mənə yaxınlaşıb maraqlandı, yoxsa pis bir niyyətləmi qabaq pəncəsini qaldırdı. Bunu nə üçün etdiyini başa düşmədim. Xəncərimi çəkib, yastısına onun pəncəsinə şiddətlə bir zərbə vurdum. Xəncərin tiyəsinə ona görə işə saldım ki, yerlilərin heyvanlarından birini öldürmək və ya zədələmək, onları özümdən incitmək istəmədim. Bu heyvan zərbənin ağrısını duyub, qaçmağa başladı. Ancaq elə bərkədən çığırtdı ki, buna bənzər qırx qədər heyvan qonşu tarladan uluşa-ulaşa və dəhşətli surətdə üz-gözlərini oynada-oynada məni dövrəyə aldı. Mən bir ağacın yanına qaçıb arxamı onun gövdəsinə söykəyərək, xəncərimi oynada-oynada onları yaxın buraxmamağa çalışdım. Ancaq vəziyyətim çox da yaxşı deyildi. Bir neçə heyvan ağaca çıxıb, yuxarıdan mənə hücum etməyə hazırlıqda. Qalanları isə məni daha sıx dövrəyə alırdılar.

Mən daha xilas olmaqdan ümidimi kəsib, həyatımı mümkün qədər baha satmağa hazırlaşmışdım ki, birdən düşmənlərim arasına çaxnaşma düşdüyünü gördüm. Bir dəqiqə də keçəndən sonra onlar tələsik qaçmağa başladılar. Mən bir qədər gözləyib, ağacdən ayrılmamağa və yoluma davam etməyə cürət etdim. Onlarda bu qorxunun nədən əmələ gəldiyini əsla bilmirdim. Sola baxdıqda, çöldən bir atın sakit-sakit keçməkdə olduğunu gördüm. Yəqin ki, mənim düşmənlərim bu atı məndən əvvəl görmüş və qaçmalarına da bu səbəb olmuşdu. At mənə yaxınlaşdıqda, azacıq diksinən kimi oldu. Lakin tezliklə özünü gəlib, son dərəcə heyrlətə düz üzümə baxmağa başladı. O, mənim əllərimə, ayaqlarıma baxa-baxa

bir neçə dəfə dövrəmə fırlandı. Mən yoluma davam etmək istəyirdim ki, at yolumu kəsdi və çəkinə-çəkinə mənə baxmağa davam edirdi, məni incitmək qəsdində olduğuna dair heç bir əlamət göstərmədi. Biz bir müddət beləcə bir-birimizə baxa-baxa durduq.

Nəhayət, mən cürətlənib, atı tumarlamaq məqsədilə əlimi onun boynuna uzatdım. Ancaq heyvan mənim bu hərəkətimə həqarətli bir münasibət göstərərək, başını buladı, qaşlarını çatdı və sağ ayağını qaldıraraq, yavaşca əlimi kənara itələdi. Sonra at elə bir ifadə ilə kişnədi ki, onun öz dilində mənimlə danışmaq istədiyini zənn etdim.

Bir az sonra bizə başqa bir at da yaxınlaşdı. Hər iki at bir-birilə təmtəraqla salamaşdı. Onlar sağ qabaq dirnaqlarını yavaşca bir-birinə vurub tişqıldatdılar və növbə ilə səslərini ən müxtəlif ahənglərlə dəyişərək kişnədilər. Sanki onlar aydın anlaşılan sözlərlə bir-birilə danışirdilər. Sonra onlar məndən bir neçə addım aralanıb, mühüm bir məsələ həll edən insanlar kimi yan-yana gəzişməyə başladılar. Bu zaman onlar qaçacağıma göz yetirimişlər kimi, arabilir mənə baxırdılar. Mən bu düşüncəsiz heyvanların belə rəftarına baxdıqda, qeyri-ixtiyari düşündüm ki, dördayaqlı heyvanları belə olan ölkənin, görəsən, ikiayaqlı sakinləri necə olar? Onlar yəqin ki, dünyanın ən ağıllı insanlarıdır. Bu fikir məni xeyli cürətləndirdi və mən bir evə və ya yerlilərdən birinə rast gəlinməyə qədər yoluma davam etməyi qərara aldım. Lakin xallı və boz rəngdə olan birinci at getməkdə olduğumu görüb, ardınca elə ifadəli tərzdə kişnədi ki, mən onun nə demək istədiyini anlayan kimi oldum. Mən həmin saat geri döndüm, sonrakı əməllərini dinləmək üçün onun yanına getdim. Açıqca etiraf etməliyəm ki, artıq bu macərənin nəticəsindən qorxmağa başlamışdım. Amma qorxumu bacardıqca gizlətməyə çalışırdım. Oxucu asanlıqla təsəvvür edərkən, vəziyyətim çox da xoşagəlmən deyil.

Hər iki at mənə yaxınlaşıb, böyük bir diqqətlə üzümü və əllərimi nəzərdən keçirməyə başladı. Boz at qabaq ayağının

sağ dırnağı ilə mənim şlyapamı hər tərəfdən əlləşdirdi. Bunun nəticəsində şlyapam o qədər əzildi ki, mən onu başımdan çıxartmalı oldum. Onu səliqəyə sahib, yenə başıma qoydum. Mənim hərəkətlərim görünür ki, onun yoldaşı olan kəhəri çox heyrətə salmışdı. İkinci at mənim kaftanımın ətkələrinə toxundu və ətkələrimin yellənməsi hər iki atı son dərəcə heyrətləndirdi. Kəhər at görünür ki, əlimin yumşaqlığına və rənginə heyrət edib, sağ əlimi tumarladı. Ancaq o, mənim əlimi dırnağı ilə buxovlu oynadı arasında elə bərk sıxdı ki, ağrının şiddətindən çığırdım. At həmin saat əlimi buraxdı və bundan sonra ikisi də mənə böyük bir ehtiyatla toxunmağa başladı. Mənim çəkmələrim və corablarım onları tamamilə çaşdırmışdı. Onlar xeyli müddət bunları nəzərdən keçirib, dırnaqları ilə yoxlayıb və kişnəyərək işarələrlə son dərəcə heyrətə düşdükələrini bildirdilər. Ümumiyyətlə, bu heyvanların bütün rəftarlarında ardıcılıq və düşüncə əlamətləri var idi. Nəhayət, başıma belə bir fikir gəldi ki, bəlkə, bunlar hər hansı bir səbəbə görə müvəqqəti olaraq at şəklini almış sehrbazlardır. Onlar yolda bir xariciyə rast gəldiklərindən, bəlkə, onunla əylənmək və onu qorxutmaq fikrinə düşmüşdülər. Bəlkə, onlar doğrudan da öz paltarını, üzünün cizgiləri və bədəninin quruluşuna görə bu uzaq ölkədə yaşayan insanlara əsla bənzəməyən bir adamın görkəmindən həqiqətən heyrətə düşmüşdülər. Mən belə bir nəticəyə gəldikdən sonra cürətlənib, aşağıdakı sözlərlə onlara müraciət etdim: “Cənablar, əgər siz doğrudan da mənim zənn etdiyim kimi sehrbazsınızsa, onda, yəqin ki, bütün dilləri bilirsiniz. Buna görə, mən siz cənablara bildirməyə cürət edirəm ki, mən fağır bir ingilissəm. Məşum tale məni sizin ölkənizin sahilinə atmışdı. Xahiş edirəm, icazə versiniz sizdən birininiz əsl bir at kimi belinizə minim. Yaxın bir obaya və ya kəndə qədər gedib, orada azca dincəlim və özümə bir sığınacaq tapım. Bu xidmətinizin müqabilində mən sizə bu bıçağı və ya qolbağı bağışlayaram”. Bunu deyib mən hər iki şeyi cibimdən çıxartdım.

Mən danışıqda, hər iki at elə bir vəziyyətdə durmuşdu ki, sanki mənim nitqimi böyük bir diqqətlə dinləyirdilər. Mən sözlərimi qurtardıqda, onlar bir-birinə müraciətlə bir neçə dəfə kişnədilər. Sanki öz aralarında ciddi söhbət edirdilər. Bu vaxt mən başa düşdüm ki, onların dili duyğularını çox gözəl ifadə edir və ehtimal ki, Çin dilinə nisbətən daha asan bir surətdə hecalara və ayrı-ayrı səslərə bölünə bilər.

Mən hər iki atın bir neçə dəfə təkrar etdikləri yexu sözünü aydın eşitdim. Mən bu sözün mənasını başa düşə bilmədimə də, hər halda, onların danışıqları müddət bu sözlə mənimləməyə çalışdım. Atlar susan kimi mən ucadan “yexu”, “yexu” deyərək kişnəməsinə təqlid etməyə çalışaraq, ucadan çağırırdım. Bu, yəqin ki, onları çox heyrətləndirdi və boz at bu sözü iki dəfə təkrar etdi. Sanki beləliklə, o, mənə sözü düzgün söyləməyi öyrətmək istədi. Mən onun ardınca həmin bu sözü mümkün qədər eynən təkrar etməyə çalışdım və gördüm ki, bu sözü tamamilə kamal etməkdən çox uzaq olsam da, müvəffəqiyyət qazanıram. Bundan sonra kəhər at mənə daha çətin olan başqa bir sözü: quiqnqm sözünü öyrətməyi sınadı. Bu sözü ifadə etmək əvvəlkinə nisbətən son dərəcə çətin idi, ancaq iki-üç dəfə sınağıqdan sonra bu sözü xeyli aydın bir surətdə söyləyə bildim. Hər iki at görünür ki, mənim fərsətimə heyran qalmışdı.

Dostlar bir qədər də söhbət etdikdən sonra görüşdükləri zaman etdikləri kimi, yenə də dırnaqlarını bir-birinə toxundurub ayrıldılar. Sonra boz at mənə irəlidi getməyi işarə etdi. Mən daha yaxşı bir bələdçi tapıncaya qədər onun dəvətinə tabe olmağı ağlabatan bir hərəkət hesab etdim. Mən yeriyimi yavaşlıqda at: “qqun, qqun” – edib kişnəməyə başlayırdı. Mən bu kişnəmənin nə demək olduğunu başa düşüb, var qüvvəmlə ona başa salmağa çalışdım ki, yorulmuşam və iti gedə bilmirəm. At dincəlmək üçün mənə imkan vermək məqsədilə bir qədər dayandı.

İKİNCİ FƏSİL

Quiqınqınmın müəllifi öz evinə gətirməsi. Bu evin təsviri. Müəllifə göstərilən qonaqsevərlik. Quiqınqınmların yeməyi. Müəllifin bu ölkədə nə yeyəcəyi barədə narahat olması. Çətin vəziyyətdən çıxış yolu. Müəllif bu ölkədə nə yeyib dolanır.

Üç mil qədər yol getdikdən sonra yastı və uzun bir binaya çatdıq. Bu evin divarları yerə basdırılıb, araları çubuqlarla hörülmüş dirəklərdən, damı isə küləşdən idi. Mən bu evi gördükdə, azad nəfəs aldım və cibimdən bəzək-düzək şeyləri çıxartdım. Ümid edirdim ki, ev sahibləri bunların sayəsində məni daha mehribanlıqla qəbul edərlər. At işarə ilə mənə əvvəlcə içəri girməyi təklif etdi və mən yeri palçıqdan olan geniş bir otağa girdim. Evin bir divarı boyunca quru ot üçün şəbəkəli axurlar vurulmuşdu. Orada üç yabı və iki madyan var idi. Bunlar nə axurların qabağında durmuş, nə də ot yeyirdilər. İtsayağı yerdə oturmuşdular. Bu, məni son dərəcə heyrləndirdi. Ancaq o biri atların ev işlərilə məşğul olduqlarını gördükdə, heyrətim daha da artdı. Bütün bunlar mənim bu fikrimi daha da möhkəmləndirirdi: şüursuz heyvanları bu dərəcədə tərbiyə etməyi bacaran bir xalq, şübhəsiz ki, ağılca dünyanın bütün başqa xalqlarından üstündür. Boz at mənim ardınca içəri girib, o biri atlar tərəfindən mənim pis

qəbul edilməmin qabağını aldı. O, ev sahibi kimi bir neçə dəfə elə amirənə kişnədi ki, başqa atlar dərhal itaətlə ona səs verdi.

Evdə bu otaqdan başqa, binanın uzununa bir-birinin ardınca düzülmiş üç otaq da vardı. Hər otağa geniş bir qapı açılırdı. Qapılar divarlarda bir-birilə üz-üzə olduğundan, birinci otaqdan axırıncısına düz bir yol var idi. Biz ikinci otağa keçdik. Burada boz at mənə gözləməyimi işarə etdi, özü isə üçüncü otağa keçdi. Mən ikinci otaqda qalıb, ev sahibinə və onun arvadına verəcəyim hədiyyələri hazırladım. Bunlar: iki bıçaqdan, saxta mirvaridən düzəldilmiş üç qolbaqdan, kiçik bir güzgü və muncuq boyunbağından ibarətdir. At üç-dörd dəfə kişnədi və mən onun cavabında insan səsi eşidəcəyimi gözləyib hazır durdum. Ancaq mən yenə də kişnəmə səsi eşitdim. Fərqi bu idi ki, bu səs daha zərif və nazik idi. Qeyri-ixtiyari güman etdim ki, məni ev sahibinin yanına buraxmaq üçün bu qədər mərasim lazım gəlirsə, demək, bu, çox böyük bir adamın evidir. Ancaq görəsən, bu böyük adamın atlardan başqa digər qulluqçuları yoxdurmu? Bunu mən heç cür anlaya bilmirdim. Mən qorxuya düşdüm və elə güman etdim ki, başıma gələn fəlakətlərdən ağılım qaşıb. Özümü zorlayıb, diqqətlə ətrafıma göz gəzdirdim. İçərisində olduğum otaq da birinci kimi idi; ancaq bura daha səliqəli idi. Mən gözlərimi bir neçə dəfə sildim, çünki bəzən, mənə elə gəlirdi ki, bunların hamısını yuxuda görürəm. Ancaq özümü çimdikləməkdən də heç bir şey çıxmadı. Mən yenə də həmin otağı, həmin torpaq döşəməni və həmin axurları görürdüm. Mən qəti olaraq bu fikrə gəldim ki, yəqin bütün bunlar cadu və sehrbazlıqdır. Elə bu dəqiqədə qapıda boz at görünüb, işarə ilə məni öz ardınca üçüncü otağa çağırdı. Burada mən yanında iki dayça olan çox gözəl bir madyanı gördüm. Onlar dal ayaqlarını altlarına yığıb, gözəl toxunmuş, çox səliqəli və təmiz həsirlər üstündə oturmuşdular.

Mən içəri girdikdə, madyan həmin saat həsinin üstündən durub, mənə yaxınlaşdı. O, diqqətlə üzümə və əllərimə baxıb, böyük bir həqarət ifadəsilə üzünü yana çevirdi. Sonra boz ata müraciət etdi və mən onların danışıqlarında “yexu” sözünün tez-tez təkrar olduğunu eşitdim. Bu sözün mənasını isə mən hələ bilmirdim. Heyhat! Mən, tezliklə bu sözün nə demək olduğunu bilib, özümü çox təhqir olunmuş hiss etdim.

Boz at başı ilə mənə işarə edib, “qqun”, “qqun” – sözlərini təkrar etdi. Bu sözləri yolda mən ondan tez-tez eşidib, mənasının – arımda gəl, - demək olduğunu bildiyimdən, onun arımda getdim və o, məni içəri həyatə apardı. Burada evdən bir qədər aralı çox iri bir anbar vardı. Biz anbara girdikdə, orada üç iyərənc heyvan gördüm. Bunlar ağac altında durub, özümü onlardan qoruduğum həmin heyvanlardan idi. Onlar acgözlüklə bitki kökləri, zahirən çox pis görünən çiyət yeyirdilər. Sonralar mən öyrəndim ki, bunların yediği ölmüş itlərin, eşşəklərin və inəklərin əti imiş. Hər üç heyvan möhkəm söyüd qabığından hörülmüş kəndirlə boyunlarından yoğun bir dirəyə bağlanmışdı. Onlar yedikləri şeyləri qabaq pəncələrinin dırnaqları arasında tutub, dişləri ilə gəmirirdilər.

Ev sahibi öz qulluqçusu olan səmənd bir yabıya əmr etdi ki, bu heyvanlardan ən irisini açıb, həyatə gətirsin. Ev sahibi və onun nökrəri bizi yan-yan qoyub, diqqətlə müqayisə etməyə başladılar və sonra bir neçə dəfə “yexu” sözünü təkrar etdilər. Mən bu iyərənc heyvanın zahirdən eynən insana bənzədiyini gördükdə, duyduğum dəhşət və nifrəti ifadə etmək mümkün deyildir. Doğrudur, onun üzü yastı və enli, burnu batıq, dodaqları qalın və ağzı yekə idi, ancaq bu xüsusiyyətlərə vəhşi insanlarda da çox tez-tez rast gəlmək mümkündür; çünki anaları uşaqlarını üzü üstə yerə qoyur və dallarında gəzdirirlər, buna görə uşağın üzü daim anasının çiyinə sürtünür. Yexuların qabaq pəncələri mənim əllərimdən yalnız bu cəhətdən fərqlənirdi ki, onların dırnaqları daha uzun, dəriləri qaba və

qəhvəyi rəngdə idi. Bir də pəncələrinin arxa tərəfi tüklü idi. Eynən bunun kimi yexuların dal pəncələri də mənim ayaqlarımdan o qədər fərqli deyildi. Ayaqlarımda çəkmə və corab olduğundan, atlar bunu başa düşə bilmədilərsə də, mən bunun belə olduğunu həmin saat anladım.

Görünür, atların ikisini də hər şeydən artıq, mənim paltarım həyrətə salmışdı. Bunun nə olduğunu onlar əsla anlaya bilmirdilər və bunun sayəsində mənim bədənim yexuların bədənidən kəskin surətdə fərqlənirdi.

Səmənd yabı, dırnağı ilə oynağının arasında tutduğu bitki kökünü mənə uzatdı. Mən kökü alıb iylədim və ən nəzakətli bir surətdə ona qaytardım. Onda o, mənə yexuların anbarından bir parça eşşək əti gətirdi. Ancaq o ətdən elə pis qoxu gəlirdi ki, mən iyərənb, özümü yana çevirdim. At həmin əti yexuya tulladı, heyvan əti dərhal yedi. Sonra at mənə bir qucaq ot və bir çanaq çovdar göstərdi. Ancaq mən başımı yırğalayıb, ona bildirdim ki, bunların heç birini yeyə bilmərəm. Bu zaman mən doğrudan da, qorxuya düşdüm. Birinci dəfə olaraq, başıma belə bir fikir gəldi ki, əgər burada özümə bənzər insanlar tapmasam, yəqin ki, acımdan öləcəyəm. Aydın bir məsələ idi ki, bu cəhətdən yexuları əsla hesaba qatmaq olmazdı. Bu murdar heyvanların insanla müqayisə olunması fikri o zaman məni şiddətlə qəzəbləndirir və həyəcanlandırır. Ömrümdə onlar qədər murdar və iyərənc heyvanlar görməmişəm. Mən bu ölkədə olduğum müddətdə bu heyvanları daha yaxından tanıdıqca, onlara olan nifrətim daha da artırdı. Sonra yexu mənə müraciətlə qabaq dırnağını ağzına apardı və bir neçə başqa işarələr edərək, mənim nə yeyəcəyimi öyrənmək istədi. Ancaq mən onun anlaya biləcəyi bir cavab verə bilmədim. Onu da söyləyim ki, fikrimi başa düşmüş olsaydı da, yəqin ki, mənə əsla kömək edə bilməyəcəkdi. Doğrudan da, o, mənim üçün yararlı bir yeməyi haradan tapacaqdı?!

Bu zaman bizim yanımızdan bir inək keçdi. Mən barmağım ilə inəyi göstərib, ona yanaşmaq və sağmaq istədiyimi bildirdim. Atlar fikrimi başa düşdülər, çünki boz at məni qaytarıb, evə apardı və qulluqçu madyana bir otağın qapısını açmasını əmr etdi. Bu otaqda içi südlə dolu böyük bir sərnic verdi və mən südü ləzzətlə içdim. Bundan sonra özümü xeyli çevik və qüvvətli hiss etdim.

Günorataya yaxın evin yanında kirşəyə bənzər bir araba dayandı; onu dörd yexu çəkirdi. Kirşənin içində, - görünür, adlı-sanlı bir zat idi, - qoca at oturmuşdu. At dal ayaqları üstündə yeri-yeriyə oradan çıxdı; çünki onun qabaq sol ayağı şikəst idi. Bu at mənim ev sahibimin yanına nahar etməyə gəlmişdi. Ev sahibi onu son dərəcə mehribanlıqla qarşıladı. Onlar ən yaxşı otaqda nahar etdilər. Ət əvəzinə onlara südlə bişmiş çovdar gətirdilər. Qonaq bu xörəyi isti-isti, qalan atlar isə soyuq halda yedilər. Axur otağın ortasında bir dairə halında qoyulmuşdu və orada yemək yeyənlərin sayına görə gözlər ayrılmışdı. Atlar isə yerə döşənmiş küləşin üstündə ədəb və nəzakətlə oturmuşdular. Axurun üstündə otla dolu və gözlərə ayrılmış böyük bir barmaqlıq vardı. Hər erkək at və hər madyan öz ot payını və südlü çovdar aşını ayrıca yeyirdi. Hər şey çox ədəbli və səliqəli keçirdi. Dayçalar özlərini çox ədəbli aparırdılar. Ev sahibləri isə qonaqlarına çox hörmətlik olub, onunla mehriban rəftar edirdilər. Boz at məni yanına çağırır, öz dostu ilə mənim bərəmdə uzun-uzadı söhbət etdi. Bunu ondan başa düşdüm ki, onlar söhbət edərkən tez-tez mənə baxır və danışıqlarında dəfələrlə "yexu" sözü eşidilir. Mən əlimi cibimə salıb, əlcəklərimi yoxladım. Ağlıma gəldi ki, onları əllərimə geyim. Ev sahibi boz at bunu görüb, çox heyratə düşdü və işarə ilə məndən soruşdu ki, qabaq ayaqlarına nə olub. At öz dırnaqlarını bir neçə dəfə mənim əllərimə

toxundurub, məni başa salmağa çalışdı ki, əllərimi əvvəlki halına gətirim. Mən itaət edib, əlcəklərimi çıxartdım və cibimə qoydum.

Bu hadisə qızğın söhbətə səbəb oldu və mən hiss etdim ki, bu rəftarım onların hamısının xoşuna gəlib. Mənə əmr etdilər ki, öyrəndiyim sözləri söyləyim. Yemək zamanı ev sahibi mənə çovdar, süd, od, su və bəzi başqa şeylərin adını öyrətmişdi. Bu sözləri öyrənmək mənim üçün çox da çətin deyildi; çünki cavanlıqdan dil öyrənməyə çox qabiliyyətli idim.

Yeməkdən sonra ev sahibi at məni bir kənara çəkib, işarələr və sözlərlə mənim üçün yeməyə bir şey tapılmadığından narahət olduğunu bildirdi. Bu vaxta qədər mən çovdar yeməkdən imtina edirdim, ancaq indi ağlıma gəldi ki, ondan çörəyə bənzər bir şey bişirmək olar. Çörək ilə süd isə mənə özüm kimi insanların yaşadığı başqa bir ölkəyə gedib çıxmaq imkanı tapıncaya qədər, bir sayaq dolanmağa imkan verərdi. Quiqıqnımların dilində çovdara "qlunq" deyilir. Mən bu sözü bir neçə dəfə təkrar etdim. Ev sahibi həmin saat qulluqçu ağ madyana əmr etdi ki, taxta boşqabın içində çovdar gətirsin. Mən bu çovdarı odda bir təhər qovurdudan sonra qabıqları tökülüncəyə qədər ovuşdurdum. Sonra sovurub, dəni ayırdım və onu iki daşın arasında üyütdüm. Bir qədər su götürüb, xəmir yoğurdum. Onu odda bişirdim və isti-isti yeyib, üstündən süd içdim.

Bir çox Avropa ölkələrində çox yayılmış olan bu yemək əvvəlcə mənə son dərəcə dadsız gəldi. Ancaq zaman keçdikcə, buna öyrəşdim. Bundan başqa, səyahətlərim zamanı dəfələrlə ən qaba yeməklərlə kifayətlənməli olmuşdum. Burada mən bir daha inandım ki, doğrudan da, insana yaşamaq üçün nə qədər az şey lazım imiş.

Doğrudur, mən arabir yexu tükələrindən qurduğum cələ ilə dovşan və ya quş tuta bilirdim, bəzi yeməli otlar tapıb suda

bişirir və öz qoğalına qatıb yeyirdim. Arabir südü çalxalayıb, yağ hazırlayıb və ayrılarını içirdim.

Əvvəllər duzun olmamağını çox şiddətlə hiss edirdim, ancaq tədriclə onsuz keçinməyə öyrəşdim.

Qədimlərdə duzu yalnız qonaqlıqda, susuzluq törətmək üçün işlədərmiş, sonralar isə bütün insanlar buna öyrəşmişlər. Axı biz duzu xoşlayan heç bir heyvan tanıyırdıq. Hər halda, söyləməliyəm ki, duzun əsla olmadığını, yeməyimin az və qaba olmasına baxmayaraq, bu adada qaldığım bütün müddətdə mən bircə dəfə də xəstələnmədim.

Axşam olduqda, ev sahibinin əmrilə mənə evdən altı yard məsafədə və yexuların tövləsindən ayrı olan bir binaya aparıldılar. Mən orada bir qədər küləş tapdım və paltarımı üstümə çəkərək, şirin yuxuya getdim. Ancaq tezliklə, özüm üçün daha rahat bir güzəran qurdum ki, bunu oxucu bu adadakı həyatımın ətraflı təsvirini verəcəyim sonrakı hekayələrimdən biləcəkdir.

ÜÇÜNCÜ FƏSİL

Müəllifin cidd-cəhdlə yerli dili öyrənməsi. Ev sahibi olan quiqnqnmın öz məşğələlərində ona kömək etməsi. Quiqnqnmaların dili. Bir çox məşhur quiqnqnmaların müəllifə tamaşaya gəlməsi. Onun ev sahibinə öz sayahətləri barədə qısa məlumat verməsi.

Mənəim başlıca məşğələm dil öyrənməkdən ibarət idi. Ev sahibindən (bundan sonra mən boz atı belə adlandıracağam) və onun uşaqlarından tutmuş, ta xidmətçiyə qədər, evdə olanların hamısı bu cəhətdən mənə ürəklə kömək edirdilər. Qaba bir heyvanın şüur əlamətləri göstərməsi onlara möcüzə kimi görünürdü. Mən barmağımla bu və ya başqa şeyləri göstərərək, onların adlarını soruşurdum. Bu adı mən əzbərləməyə çalışır, sonra ilk fürsət düşən kimi bunu öz gündəliyimə yazırdım. Mən tələffüzümü yaxşılaşdırmaq üçün ailə üzvlərindən xahiş edirdim ki, bu sözləri tez-tez təkrar etsinlər. Bu məşğələlərimdə hamıdan artıq mənə kömək edən ev sahibinin qulluqçusu səmənd tabı idi.

Quiqnqnmalar sözü burunlarında və boğazlarında tələffüz edirdilər. Mənə məlum olan bütün Avropa dillərində quiqnqnmaların dilinə ən çox bənzəyən yuxarı Hollandiya və ya alman dilidir. Amma quiqnqnmaların dili bunlardan daha zərif, daha ifadəlidir.

Onların dilini tezliklə öyrənib, öz macərəmi nağıl edə bilməmi ev sahibi çox arzu edirdi. O, hər gün bir neçə saatını mənə dil öyrətməyə sərf edirdi. O, yaqın etmişdi ki, mən yexuyam (o, bunu mənə sonralar söyləmişdi). Ancaq mənim qanacaqlı, ədəbli və təmizkar olmağım onu heyrətə salmışdı. Çünki bu sifətlərin biri də həmin heyvanlarda yox idi.

Ev sahibi mənim haradan gəldiyimi və öz rəftarımda göstərdiyim bəzi şüur əlamətlərini haradan qazandığımı öyrənməyi səbirsizliklə gözləyirdi. O, başıma gələn macərələri, mənim ağzımdan mümkün qədər tez eşitmək istəyirdi. Ümid edirdi ki, bunu çox gözləməli olmayacaqdır; çünki mən quiqnqların dilini öyrənməkdə xeyli müvəffəqiyyət qazanmışdım. Sözləri yaxşı yadda saxlamaq üçün mən onları ingilis əlifbası tərtiblə yazır və qabaqlarında mənasını qeyd edirdim. Bir müddət keçdikdən sonra mən ev sahibinin yanında yazı yazmağa başladım. Mən nə etdiyimi ona böyük bir çətinliklə anlada bildim; çünki quiqnqlara kitab, ədəbiyyat barəsində heç bir şey məlum deyil.

Təxminən on həftədən sonra mən ev sahibinin suallarının çoxunu başa düşürdüm, üç aydan sonra isə xeyli sərbəst onlara cavab verə bildim. Ev sahibi mənim hansı ölkədə bura gəldiyimlə və bu düşüncəli məxluqları təqlid etməyi nə cür öyrəndiyimlə çox maraqlanırdı; çünki yexular (ev sahibinin fikrincə, mən bu heyvanlara çox benzəyirdim) nə qədər hiyləgər olsalar da, təlimi bütün başqa heyvanlardan pis qəbul edirlər.

Mən cavab verdim ki, çox uzaq bir ölkədən və özümə bənzər bir çox başqa məxluqlarla bir yerdə gəlmişəm. Biz ağac gövdələrinə düzəldilmiş böyük bir yastı qabın içində, uzun müddət dənizlə yol getməli olmuşuq. Nəhayət, yoldaşlarım məni bu sahildə çıxarıb, taleyin ixtiyarına buraxıblar. Mən sözlərimin ev sahibi tərəfindən anlaşılması üçün bir çox ən müxtəlif işarə və hərəkətlər etməyə məcbur olurdum.

Ev sahibi bir qədər fikirləşdikdən sonra cavab verdi ki, mən, yaqın, səhv edirəm və ya olmayan bir şeyi söyləyirəm (quiqnqların dilində yalan və aldatmaq anlayışlarını ifadə edən sözlər əsla yoxdur). O, əsla inana bilmirdi ki, dənizin o tayında başqa yerlər vardır və bir yığın vəhşi heyvan taxta bir gəmini suyun üzərində istədiyi tərəfə sürə bilər. O, arxayın idi ki, quiqnqlar arasında heç bir kəs belə bir gəmi hazırlayıb, xüsusən bunun idarə edilməsini yexulara tapşıra bilməz. Yerli dildə "quiqnqlar" sözü "yaranaşın tacı" deməkdir. Bu ölkədə ən şüurlu bir xalq olan atlar özlərini belə adlandırırlar.

Mən ev sahibinə söylədim ki, hələ onların dilini çox yaxşı bilmirəm. Odur ki, onun suallarına cavab vermək mənim üçün çətindir. Ümid edirəm ki, tezliklə ona çox maraqlı şeylər danışa biləcəyəm.

Quiqnqlar kimi danışan, öz sözləri və hərəkətlərində şüur əlamətləri göstərən qərribə bir yexunun peyda olması xəbəri tezliklə bütün ətrafa yayıldı. Adlı-sanlı atlar və madyanlar mənə tamaşa etmək üçün tez-tez ev sahibinin yanına gəlirdilər. Mənimlə danışmaq onlara böyük ləzzət verirdi. Onlar mənə suallar verir, mən də bacardığım kimi cavab verirdim. Bunun sayəsində mən yerli dili öyrənməkdə elə böyük müvəffəqiyyətlər göstərdim ki, ora gəldikdən beş ay sonra mən söylənən hər bir şeyi anlayır və onlarla xeyli sərbəst danışa bilirdim.

Məni görmək və mənimlə danışmaq üçün ev sahibimin yanına qonaq gələn quiqnqlar mənə əsl yexu olduğuma çox çətinliklə inanırdılar. Onları hər şeydən artıq mənim paltarım çəşdirirdi. Heç cürə başa düşə bilmirdilər ki, bu paltar mənim bədənimin hissəsidir, ya yox. Mən isə onların bu heyrətini aradan qaldırmağa heç də tələsmirdim; çünki onlar məni paltarsız görsə idilər, yaqın ki, əsl yexu hesab edəcək idilər. Bunu isə mən əsla istəməirdim. Ancaq mən öz sirrimi çox uzun zaman gizlin saxlaya bilməzdim. Adət üzrə mən paltarımı yalnız evdə

hamı yatdıqdan sonra, yatanda çıxardır və səhər sübhədən, hələ onlar yuxudan durmamış geyinərdim.

Ancaq bir dəfə səhər tezdən ev sahibi öz nökrəri olan səmənd yabını məni çağırmağa göndərmişdi. O, mənim yatdığım binaya girdikdə, mən paltarımı çıxarıb yatmışdım. O, içəri girəndə mən ayıldım və yabının çaşıb qalmış olduğunu gördüm. O, verilən tapşırığı birtəhər yerinə yetirib, tələsik öz ağasının yanına qaçdı. Ev sahibi mənimlə salamlaşdıqdan sonra həmin saat soruşdu ki, bu nökrər nə danışır; guya mən yatdığım zaman əsla həmişə olduğum kimi deyilmişəm.

Mən başa düşdüm ki, sirrimi bundan sonra gizlətməyin heç bir mənası yoxdur; çünki paltarım və ayaqqabılarım tamamilə köhnəlmişdi və yaxın bir zamanda onları yexu və ya digər heyvan dərilərindən tikilən başqa bir şeylə əvəz etməli olacağam. Buna görə də ev sahibinə söylədim ki, mənim gəldiyim ölkədə bədəni bəzi heyvanların yunlarından toxunmuş parça ilə örtmək adətdir. Bu, başlıca olaraq bədəni isti və soyuqdan qorumaq, qismən də ədəb üçün edilir. Öz sözlərimi təsdiq məqsədilə mən ev sahibinin gözü qabağında soyundum. Əynimdə yalnız köynəyim qaldı.

Ev sahibim mənim bütün hərəkətlərimə böyük bir maraq və heyvətlə tamaşa edirdi. O, mənim bütün paltarlarımı dırnağı ilə oynamağının arasında tutub, qaldırır və böyük bir diqqətlə gözdən keçirirdi. Sonra mənə hər tərəfdən nəzər salıb söylədi ki, sübhəsiz, mən əsl yexuyam və öz cinsimdən olanlardan yalnız dərimin yumşaqlığı, ağırlığı və hamarlığı, dal və qabaq ayaqlarımdakı dırnaqlarımın şəkli və uzunluğu cəhətdən seçilirəm. Bir də mən özümü elə göstərirdim ki, guya həmişə dal ayaqlarım üstündə gəzirəm. Ev sahibi mənim soyuqdan titrədiyimi görüb, yenidən geyinməyimi təklif etdi.

Mən geyinə-geyinə ev sahibinə söylədim ki, onun məni belə tez-tez yexu adlandırması əsla xoşuma gəlmir; çünki mən bu murdar heyvanlara nifrət edir və onlardan iyənirəm. Yal-

varıb xahiş etdim ki, məni belə adlandırmasın və bunu öz ailə üzvlərinə də qadağan etsin.

Bundan başqa ondan xahiş etdim ki, bədənimin süni üst qabığına aid bu sirri gizlin saxlasın və öz nökrəri yabıya əmr etsin ki, gördüyünü heç bir kəsə danışmasın.

Ev sahibi mənim xahişimi yerinə yetirməyi vəd etdi və özü də məndən xahiş etdi ki, onların dillərini mümkün qədər tez öyrənməyə çalışım.

Onun sözlərinə görə, mənim zahiri görkəmindən qat-qat artıq ağılıma və anlaşılın bir dildə danışa bilməyimə heyran olmuşdu. O, böyük bir səbirsizliklə mənim vəd etdiyim qəribə şeylər barədə mümkün qədər tez danışmağımı gözləyirdi.

Bu gündən ev sahibi mənim tamamilə iki qat artıq cidd-cəhdlə məşğul olmağa başladı. O, tez-tez məni qonaq aparırdı. Bütün qonşularından xahiş etmişdi ki, mənimlə mümkün qədər nəzakətlə rəftar etsinlər; çünki bu mənim çox xoşuma gəlir və danışmaq üçün məni daha da çox həvəsləndirir.

Mənim quiqnqların dilini öyrənməkdə qazandığım müvəffəqiyyətləri bir-bir təsvir etməyim dərinləşdirici bir şey olardı. Yalnız bunu söyləməliyəm ki, ev sahibinin qayğısı və özümün yaxşı istedadla malik olmağım sayəsində, ev sahibinin şiddətli marağını qismən təmin etməyə və kim olduğumu, bura necə gəlib çıxdığımı, vətənimin necə bir ölkə olduğunu az-çox ətraflı surətdə danışmağa müvəffəq oldum. Hər şeydən əvvəl mən əvvəllər ona izah etməyə çalışdığım bütün şeyləri təkrar etdim.

Mən öz hekayəmi belə başladım ki, bura çox uzaq bir ölkədən və özüm kimi əlli nəfər məxluqla birlikdə gəlmişəm. Biz ev sahibinin mənzilindən xeyli böyük olan, iri taxta bir qabın içində dənizlərdə üzürdük. Burada mən ev sahibinə gəmini təsvir etdim. Mən cib yaylığını çıxarıb, yelkənin nə demək olduğunu və onun gəmini necə hərəkətə gətirdiyini ev sahibinə anlatmağa çalışdım. Sözlərimə davam edib dedim

ki, mənimlə yoldaşlarım arasındakı mübahisədən sonra onlar məni bu sahilə çıxartdılar. Mən nə edəcəyimi bilmədiyimdən, ölkənin içərisinə yönəldim və tezliklə, bu murdar yexuların hücumuna düşər oldum. Burada ev sahibi sözümlü kəsib soruşdu ki, bu gəmini kim hazırlayıb və necə olub ki, mənim ölkəmdə yaşayan quiqnqlar bu gəmini vəhşi heyvanların ixtiyarına veriblər. Cavab verdim ki, əgər məndən eşidəcəyi sözlərdən inciməyəcəyinə sədaqətlə söz verərsə, hekayəmin dalısını danışaram. O, razı oldu. Onda mən ona söylədim ki, həmin gəmini mənim kimi məxluqlar hazırlayıblar. Bu məxluqlar həm mənim vətənimdə, həm də gördüyüm bütün ölkələrdə ən şüurlü məxluqlardır və buna görə də bütün başqa heyvanlara hakimdirlər. Həmsöhbətimə etiraf etdim ki, onun və dostlarının yexu adlandırdıqları məxluqlarda şüur əlamətləri gördükdə heyrətə gəldikləri kimi, mən də quiqnqların şüurlu hərəkət etdiklərinə təəccüblənirdim. Ona söylədim ki, öz bədənimin həmin bu heyvanların bədənlərinə tamamilə bənzədiyini etiraf edirəm. Ancaq mən bu heyvanların bu qədər vəhşiləşib, kifirləşmələrinin səbəbini anlaya bilmirəm. Sonra əlavə etdim ki, tale mənə bir zaman öz vətənimə qayıtmağı qismət edərsə, orada mən bu səyahətimi danışsam, heç kəs mənə inanmaz, hamı elə güman edərkən, olmayan şeyləri danışsam və öz macəralarımı əvvəldən axıra qədər uydurmuşam. Ondan xahiş edirəm ki, verdiyi vədi yadına salsın və məndən inciməsin. Ancaq ev sahibinə, onun ailəsinə və dostlarına olan bütün hörmətimə baxmayaraq, söyləməliyəm ki, mənim həmvətənlərim əsla inanmazlar ki, dünyanın hər hansı bir yerində quiqnqlar ağa, yexular isə qaba heyvan vəziyyətindədirlər.

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

Quiqnqların haqiqət və yalan haqqında anlayışları. Müəllifin sözlərinin ev sahibini qəzəbləndirməsi. Müəllifin özü və səyahətləri barədə daha ətraflı məlumat verməsi.

Ev sahibi sözlərimi üzündə böyük bir narazılıq əlaməti olduğu halda dinləyirdi. Bu ölkəyə şübhə və inamsızlıq o dərəcədə yaddır ki, quiqnqlar belə hallarda özlərini necə aparmağı bilmirlər. Yadımdadır ki, mən ev sahibiyə insanların özləri, onların əxlaq və adətləri barədə söhbət edərkən, yalan və aldatmaqdan danışanda o, çox ağıllı olmasına baxmayaraq, mənim nə demək istədiyimi böyük bir çətinliklə başa düşə bilirdi. O, belə düşüncüdü: danışmaq qabiliyyəti bizə bir-birimizin fikrini anlamaq, bir-birimizə cürbəcür şeylər barədə faydalı məlumat vermək üçün lütf edilib. Buna görə də olmayan bir şeyi təsdiq etməyə çalışan bir kəs, bizim nitqimizin vəzifəsini tamamilə təhrif etmiş olur. Belə olduqda, bunları dinləyən tərəf öz həmsöhbətinin dediklərindən heç bir şey anlamaz. O, nəinki heç bir yeni məlumat əldə etməz, həm də daha pis bir vəziyyətə düşmüş olar; çünki onu inandırmağa çalışırlar ki, ağ qaradır, uzun isə qısa. Ev sahibinin insanları arasında geniş yayılmış olan aldatmaq qabiliyyəti barədəki anlayış yalnız bundan ibarət idi.

Ancaq öz hekayəmizə qayıdaq. Ev sahibi mənim vətənimdə yexuların hakim vəziyyətdə olduqlarını eşitdikdə, bizdə quiqnqların olub-olmadığını və bunların nə iş gördüklərini bilmək istədi. Cavab verdim ki, bizim ölkədə quiqnqlar çoxdur. Yayda onlar çəmənlərdə otlayırlar, qışda isə onları xüsusi binalarda saxlayıb quru ot və çovdarla bəsləyirlər. Onları qaşovlayır, yallarını darayır, ayaqlarını yuyur, onlara yemək verir və onlar üçün yataq hazırlayırlar.

Ev sahibi mənə dedi: "İndi sizin dediklərinizi başa düşdüm. Sizin sözlərinizdən belə məlum olur ki, sizin yexular özlərini ən ağıllı məxluq hesab edirlərsə də, hər halda sizin ölkədə hakim onlar quiqnqlardır".

Söz bura çatanda, hekayəmi davam etdirməyə icazə istədim və onu xəbərdar etdim ki, bilmək istədiyi təfərrüat əsla xoşuna gəlməyəcəkdir. Lakin o, təkid edib söylədi ki, yaxşı-yaman nə varsa, hamısını öyrənmək istəyir. Mənim itaət etməkdən başqa bir çarəm qalmadı.

Hər şeydən əvvəl bu barədə danışdım ki, bizim at adlandırdığımız quiqnqlar ən gözəl, ən nəcib və bütün heyvanlardan ağıllıdır. Onlar çox qüvvətli olmaları və qaçağanlıqları ilə fərqlənirlər. Sahibləri əyanlar və varlı adamlar olduqda, atlarla çox mehriban və qayğılı rəftar edir, onları qoruyurlar. Az işlədirlər. Cıdırı buraxır, minik arabalarına qoşur və səyahət zamanı onlardan istifadə edirlər. Ancaq, atlar qocalıb zəiflədikdə, onları başqa adamlara satırlar. Orada bu atlara hər cür ağır və çətin işlər gördürürlər; yalnız tamam taqətdən düşdükdən sonra onlardan əl çəkirlər. Atlar öldükdə, onların dərisini soyub, heçə-puçə satır, leşlərini isə tullayırlar ki, onları da köpəklər və yırtıcı quşlar parçalayıb yeyir. Adi cinsdən olan atların taleyi daha da pisdir. Bu atların çoxu fermerlərin, arabaçıların və sairələrin əlində olur; onları ağır işlərdə işlədib, daha pis yeməklər verirlər. Bizim at minməmizi, yüyən, yəhər,

mahnı, qamçı, qoşqu vasitələri və təkərlər işlətməyimizin üsullarını ətraflı təsvir etdim.

Əlavə etdim ki, biz atlarımızın dırnaqlarına dəmir adlanan bərk bir maddədən təbəqə vururuq ki, daşlı yollarda gedəndə, dırnaqları əzilməsin.

Ev sahibi qəzəbli nidalarla bir-iki dəfə mənim sözümlü kəsdi. Hamıdan artıq onu heyrətləndirən bu idi ki, biz quiqnqların dalına minməyə cürət edirik. O, şübhə etməirdi ki, onun nöqərlərinin ən zəif olanı ən qüvvətli yexunu yerə çırpa bilər və ya onunla birlikdə yerə yıxılıb, arxası üstündə ağnayaaraq, onu əzişdirər. Bunun cavabında mən bizim atların üç yaşından başlayaraq, necə öyrədildiklərini, onları ram etmək üçün necə qamçı ilə döyüb, əziyyət verildiyini ətraflı təsvir etdim. Onları mükafata şirnikləndirib, cəzadan qorxmağa öyrətdiyimizi də söylədim. Siz cənanblar nəzərə almalıdır ki, - deyər mən əlavə etdim, - buradakı yexular kimi bizim quiqnqlarlarda da zərrə qədər şüur yoxdur.

Mənim vətənimdə quiqnqlara edilən vəhşi rəftar barədəki sözlərimin ev sahibinə necə təsir etdiyini və onun nəcib qəzəbinə bais olduğunu təsvir etmək mümkün deyil. O, bu fikirlə razılaşdı ki, bizim ölkədə yalnız yexular şüura malikdirlərsə, yəqin ki, tamamilə haqlı olaraq, başqa heyvanlar üzərində də onlar hakim olmalıdır; çünki qaba qüvvəyə hər zaman qalib gəlir. Yalnız bu cəhət qəribədir ki, heç bir heyvan öz bədəninin quruluşuna görə, öz şüurundan istifadə etmək və gündəlik yaşayış ehtiyacını ödəmək üçün mənim kimi zəif yaranmayıb. Bu cəhətdən buradakı yexular mənim qat-qat üstündürlər.

Doğrudan da, mənim dırnaqlarımın mənə heç bir faydası yoxdur. Qabaq ayaqlarımı sözün əsl mənasında ayaq adlandıрмаq olmaz; çünki yeriyərkən əsla bunları işlətmirəm. Gözlərim elə qurulub ki, başımı döndərmədən yan tərəfləri görə bilirməm. Dərim həddən artıq zərifdir, isti və soyuqdan

tamamilə müdafiəsizdir və mən hər gün geyinib-soyunmaq kimi yorucu və darıxdırıcı bir işi görməyə məcburam. Lakin o, bu saat bu məsələni dəridən müzakirə etmək niyyətində deyil. Onun üçün mənim həyatımın tarixini, harada doğulduğumu və bura gəlməzdən əvvəl nə iş gördüyümü eşidib bilmək daha çox maraqlıdır.

Mən onu inandırdım ki, marağını böyük bir həvəslə təmin edəərəm. Ancaq söyləyəcəyim sözləri ev sahibinin tamamilə başa düşə biləcəyinə çox şübhə edirdim; çünki danışmalı olduğum şeylər haqqında onun heç bir təsəvvürü yox idi. Buna görə, ev sahibindən xahiş etdim ki, məndən inciməsin və hər dəfə söylədiyim şeyi başa düşmədikdə soruşsun.

Mən ona söylədim ki, İngiltərə adlanan bir adada hörmətli bir ailədə doğulmuşam. Həmin ada buradan o qədər uzaqdır ki, ev sahibinin ən qüvvətli nökrəri günəşin bir illik dövrü müddətində çapsa da, ora çətin yetişə bilər. Həmin bu adanı mənim cinsimdən olan bir dişi idarə edir. Biz onu kraliçə adlandıırıq. Cavan yaşlarımda mən cərrahlıq, yəni yaraları və təsadüfi, yaxud kənar bir adamın yetirdiyi zədələri müalicə etmək fənnini öyrənmişəm. Lakin bu işdə mənim qazancım az olduğundan, varlanmaq və qayıdıb, öz ailəmlə birlikdə firavan yaşamaq məqsədilə yad ölkələrə getdim. Axırıncı səyahət zamanı gəmi kapitanı idim və ixtiyarımda əlliyə qədər yexu var idi. Onların bir çoxu yolda ölmüşdü və mən onları müxtəlif xalqlar arasından yığılmış başqaları ilə əvəz etməyə məcbur oldum. Səyahət zamanı bizim gəmimiz iki dəfə az qaldı ki, batsın. Birinci dəfə qüvvətli bir fırtınaya düşdük, ikinci dəfə isə gəmimiz qayaya toxundu.

Bu zaman ev sahibi sözümlə kəşib soruşdu ki, başıma gələn bu qədər fəlakətlərdən və çəkdiyim əzablardan sonra mən necə cürət edib, yad adamları özümlə bərabər götürərək, dənizə çıxmışam? Ona izah etdim ki, onlar hər cür iş görməyə hazır olan, qorxmaz adamlar idi. Yoxsulluq və etdikləri cinayətlər onları

öz vətənlərindən qaçmağa məcbur etmişdi. Onların bəziləri ardi-arası kəsilməyən çəkişmələrdən müflisləşmiş, bəziləri içki, əyyaşlıq və qumarbazlıq nəticəsində var-yoxdan çıxmışdılar. Bir çoxları xəyanət, adam öldürmək, oğurluq, adam zəhərləmək, soyğunçuluq, andı pozmaq, qəlp pul kəsmək, ordudan qaçmaq kimi cinayətlərdə təqsirləndirilirdilər. Onların çoxu həbsxanadan qaçmış canilər idi. Heç biri asılmaq və ya həbsxanada çürümək qorxusundan öz vətənlərinə qayıtmağa cürət etmirdi. Buna görə də onlar güzəranlarını yad ölkələrdə keçirməyə məcbur idilər.

Bu söhbət zamanı ev sahibi bir neçə dəfə sualları ilə mənim sözümlə kəşdi. Mən dənizçilərimin nə iş gördüklərini, nə üçün öz vətənlərini tərk etməli olduqlarını ona başa salmaq üçün cürbəcür müqayisələr və misallar gətirməli oldum. Bunların nə olduğunu ona yalnız bir neçə gün müddətində başa sala bildim. Ancaq bununla bərabər o, bu insanları belə pis işlər görməyə nəyin məcbur etdiyini heç cür təsəvvür edə bilmirdi. Mən bizim hamımıza xas olan hakimiyyət və varlanmağa ehtirası, acgözlük, kin və paxıllığın dəhşətli nəticələri barədə onda bəzi təsəvvürlər yaratmağa çalışdım. Bütün bunları misallar və müqayisələrlə ona təsvir edib, başa salmalı olurdum. Cəziqəncilər dilində hakimiyyət, dövlət, müharibə, qanun, coza və minlərlə bu kimi anlayışları ifadə edən söz yoxdur. Buna görə də mən danışdıqlarımı ev sahibinə başa salmaq üçün xeyli zəhmət çəkməli olurdum. Ancaq, əslində, böyük bir zəka və iradəyə malik olduğundan, o, nəhayət, bizim ölkələrdə insan təbiətinin nələyə qadir olduğu barədə az-çox aydın təsəvvür əldə edə bildi və arzu etdi ki, bizim Avropa adlandırdığımız yer barədə xüsusən mənim öz vətənim haqqında ona mümkün qədər ətraflı məlumat verim.

BƏŞİNCİ FƏSİL

Ev sahibinin əmrinə görə müəllifin onu İngiltərənin vəziyyəti ilə tanış etməsi. Avropa dövlətləri arasında müharibələrin səbəbləri. Müəllifin ingilis konstitusiyasını izah etməyə başlaması.

Möhtərəm oxucular lütf edib, nəzərə alsınlar ki, bundan sonrakı hissədə mən ev sahibi ilə aramızda gedən uzun söhbətlər zamanı müzakirə olunan məsələlərin ən əhəmiyyətlilərini lap qısa bir şəkildə nəql edirəm. Bundan başqa, onu da qeyd etməliyəm ki, ev sahibinin şəkilcə sadə, məzmunca çox dərin olan mülahizə və qeydlərini öz qaba dilimdə kifayət qədər dürüst və qüvvətli ifadələrlə nəql edə biləcəyimə özüm də şübhələnirdim. Mən nəcib quiqnqlar xalqının nümayəndəsi ilə olan söhbətlərimi yalnız bir qeydlə izahə cürət edirəm.

Beləliklə, mən ev sahibinin arzusunu yerinə yetirərək, ona şahzadə Oranskinin hakimiyyəti zamanı baş verən axırıncı ingilis inqilabı haqqında, həmin şahzadə tərəfindən başlanıb, uzun illər boyu davam edən və ondan sonra taxta çıxıb, indi hakimiyyət başında olan kraliçanın davam etdirdiyi Fransa müharibəsi haqqında məlumat verdim və dedim ki, ən gözəl xristian dövlətlərin qoşulduğu bu müharibə indi də davam edir. Ev sahibinin xahişi ilə mən bu müharibə zamanı ən azı bir milyondan artıq yexunun öldüyünü, yüzə qədər şəhərin alındığını və üç yüzdən artıq gəminin yandırılıb və ya batırıldığını bildirdim.

Ev sahibi soruşdu ki, bir dövlət ilə başqa bir dövlətin müharibə etməsinin səbəbi nədir? Cavab verdim ki, belə səbəblərin sayı-hesabı yoxdur, ancaq bunlardan yalnız ən əhəmiyyətli olan az bir qismini saymaqla kifayətlənəcəyəm. Bu müharibələrin səbəblərindən biri, padşahların şöhrətpərəstliyi və acgözlüydür. Heç bir zaman gözləri doymayan bu padşahlar həmişə öz torpaqlarını genişləndirməyə və öz təbəələrinin sayını artırmağa çalışırlar. Bəzən müharibələrə nazirlərin azgınlıqları səbəb olur, onlar əhalinin dövlətin pis idarə olunmasından şikayətlərini ört-basdır edir və diqqəti başqa tərəfə çəkmək üçün padşahlarını müharibə etməyə qızışdırırlar. Görüşlərdəki fərqlərə görə də çox qanlar tökülüb. Məsələn: cisim çörək və ya çörək cisimdirmi; bir parça ağacı öpməkmi, yoxsa oda atmaqmi yaxşıdır; üst paltar nə rəngdə - qaramı, ağmı, qırmızımı və ya bozmu olmalıdır? Başqa bu kimi mübahisələr milyonlarla insanın həyatının tələfinə səbəb olub¹.

Bəzən iki hökmdar arasındakı mübahisə heç bir əsas olmadan, üçüncü bir hökmdarı hansının yıxmalı olduğu məsələsindən meydana çıxır. Bəzən bir padşah o birinə qorxudan hücum edir ki, əvvəlcə o buna hücum etməsin. Bəzən müharibə ona görə başlanır ki, düşmən tərəf həddindən artıq qüvvətlidir, bəzən isə əksinə, ona görə başlanır ki, düşmən tərəf çox zəifdir. Çox zaman elə olur ki, bizdə olan şey qonşumuzda olmur və ya bizdə olmayan şey qonşumuzda olur. O zaman müharibə başlanıb, bizimkini əlimizdən alana qədər və ya özlərininkini bizə verənə qədər davam edir. Bir ölkənin əhalisi acından taqətdən düşdükdə, taundan qırıldıqda və ya daxili çekişmələrə düşər olduqda, ona hücum etmək tamamilə üzrlü hesab edilir. Eynilə bunun kimi, ən yaxın müttəfiqlərimizdən birinin bir şəhəri bizim üçün mü-

¹ Burada bəzi dini ayin və əsrarlı mərasimlərdən bəhs edilir; bunların ətrafında başlanan mübahisə, dini təfriqin bünövrəsini qoymuş və katoliklərlə protestantlar arasında qanlı dini müharibələrin əmələ gəlməsinin zahirli səbəbi olmuşdur.

nasib bir vəziyyətdə yerləşdikdə və ya onun torpaqlarının bir qismi ölkəmizi genişləndirmək üçün bizə əlverişli olduqda, onun üzərinə hücum etmək ədalətli müharibə sayılır. Əgər padşah öz qoşunlarını əhalisi yoxsul və cahil olan bir ölkəyə göndərsə, onun əhalisinin yarısını yarımsı qanuni bir surətdə qırıb, qalan yarısını özünə qul edə bilər. Bu, həmin xalqı vəhşilikdən qurtarıb, mədəniyyətin nemətlərinə qovuşdurmaq deməkdir. Həmçinin, aşağıdakı şahənə və nəcib hərəkət tərzinə geniş yayılıb: öz torpaqlarına soxulmuş düşməni qovmaq üçün bir padşah başqa bir padşahı köməyə çağırırdıqda, köməyə gələn padşah düşməni oradan qovduqdan sonra öz müttəfiqinin torpaqlarını qəsb edir, onun özünü isə ya öldürür, ya zindana salır, ya da öz yurdundan qovur. Qan qohumluğu və ya evlənmək vasitəsilə müttəfiq olmaq da çox zaman padşahlar arasında müharibələrə səbəb olur və bu qohumluq nə qədər yaxın olursa, padşahlar da bir-birinə o qədər çox nifrət edirlər. Yoxsul millətlər acgöz, varlılar isə lovğa olurlar. Lovğalıqla acgözlük isə həmişə bir-birinə düşməndir. Buna görə də bizdə müharibələrin arası əsla kəsilmir və əsgərlik peşəsi ən hörmətli bir peşə hesab olunur. Eynilə özləri qanlı olub, ona heç bir pislilik etməyən başqa məxluqları soyuqqanlılıqla mümkün qədər çox qırmaq üçün muzdlu tutulan yexulara biz əsgər deyirik.

Bundan başqa Avropada bir çox xırda hökmdarlar da var: onlar yoxsul olduqlarından, müstəqil müharibə edə bilmirlər. Bu yoxsul padşahlar öz qoşunlarını varlı qonşularına müəyyən müddə kirayə verirlər. Bu surətlə də alınan pulun dördü üçün onlar özləri üçün götürüb, həmin mədaxil hesabına yaşayırlar¹.

¹ Gəlir əldə etməyin burada təsvir edilən üsulu XVIII əsrdə xırda dövlətlərə parçalanmış olan Almaniya xüsusilə geniş yayılmışdı. İngilis kralı I Georq da Hannover mülklərini qorumaq üçün muzdlu alman qoşunlarının köməyindən istifadə etmişdi. Xarici ordu olaraq əsgər satmaq XVIII əsrin başqa tərəqqipərvər yazıçıların əsərlərində də, məsələn, F.Şillerin "Məkr və məhəbbət" dramasında eynibəcər bir cinayət kimi damğalanmışdır.

Ev sahibi fikirli-fikirli dilləndi:

"Sizin müharibələr barədə söylədikləriniz göstərir ki, sizin fəxr etdiyiniz bu şüur necə bir şüurdur. Ancaq xoşbəxtlikdən siz bir-birinizə çox da böyük zərər yetirə bilməzsiz. Təbiət sizi bütün başqa heyvanlardan zəif yaratmaqla, özü qeydinizə qalmışdı.

Doğrudan da, sizin üzünüz çox yastıdır və çənəniz əsla irəliyə çıxmayıb. Buna görə də siz çətin ki, bir-birinizi dişləyib gəmirə bilərsiniz. Sizin qabaq və dal ayaqlarınızdakı dırnaqlarınız qısa və zəifdir. Bizim yexulardan hər biri sizin bir düjününüzün öhdəsindən gələr. Məndən inciməyin, - deyib, axırda ev sahibi əlavə etdi, - ancaq mənə elə gəlir ki, siz döyüşlərdə ölənlərin sayını söyləyərkən, olmayan şeylər danışırıdınız".

O, bu sözləri söyləyərkən, mən özümü gülümsəməkdən saxlaya bilmədim. Mən müharibə işlərini yaxşı bilirdim, ona görə də top, mortir, mina, müşket, karabin, tapança, güllə, barıt, qılınc və süngünün nə demək olduğunu ona anlada bildim. Mən döyüşün, mühasirənin, geri çəkilmənin, hücumun, bombardmanın, dəniz vuruşmalarının, gəmilərin bütün minikləri ilə bərabər batırılmasının nə demək olduğunu ona təsvir etməyə çalışdım: tüstü, hay-küy, çaxnaşma, ölənlərin fəryadı, atların ayaqları altında tapdalanıb ölmək, qaçanların təqib olunması. Cəsədlərlə dolu olan meydanları, köpəklər, qurdlar və yırtıcı quşlar tərəfindən cəsədlərin yeyilməsini, dinc əhalinin qırılıb, talan edilməsini, zorlanmasını, zəmilərin məhv edilib, şəhərlərin yandırılmasını ona danışdım. Onun qarşısında öz əziz həmvətənlərimin şücaətlərini təsvir edib, öyünmək məqsədilə mühasirə zamanı partlayış vasitəsilə yüzlərlə düşmən əsgərinin göyə sovrulduğunu və tamaşa edənlərin göydən yağan insan bədəni parçalarına baxıb, zövq aldıklarını öz gözümü gördüyümü söylədim.

Mən təfsilatı davam etdirmək istəyirdim ki, ev sahibi susmağı əmr etdi və söylədi ki, yexuları tanıyanlar asanlıqla inanırlar ki, bu murdar heyvanlar, gücləri çatarsa, mənim nəql etdiyim bütün bu şeyləri etməyə qadirdirlər. Ancaq mənim sözlərim onu bu vaxta qədər əsla duymadığı bir təşvişə salmışdı. O, öz ölkəsində olan yexulardan həmişə iyranmışsa da, ancaq yexuları nöqsanlarına görə heç vaxt qnneyxi (yırırtı quşu) amansızlığına görə və ya iti bir daşı dirmağını zədələdiyinə görə müqəssir tutduğundan artıq təqsirləndirməyib. Amma mənim söylədiyim ən dəhşətli cinayətləri, görünür ki, böyük zəkaya malik məxluqlar edirlər. Bunlardan o, belə bir nəticə çıxarır ki, pozulmuş şüur, yırtıcı heyvan kütlüyündən daha pisdir. Onun fikrinə görə, bu artıq şüur olmayıb, bizim təbii nöqsanlarımızın inkişafına kömək edən xüsusi bir qüvvədir.

Nəhayət, o, mənə söylədi ki, müharibələr barədə eşitmək onu kifayət qədər yorub. İndi onu başqa bir şey maraqlandırır. Mən öz söhbətimdə demişdim ki, gəmidəki dənizçilərimdən bəziləri qanun üzündən müflis düşdükləri üçün vətənlərini tərk etmişdilər. Bu söz ev sahibini çox təəccübləndirmişdi. O, başa düşə bilmirdi ki, qanun nəyə əsasən bir adamı mənim söylədiyim kimi müflis sala bilər. Axı qanunun bütün mənası hər bir vətəndaşın mənafeyini qorumaqdan ibarətdir. Buna görə də xahiş edirdi ki, bu qanunun nə demək olduğunu və ona xidmət edənlərin kimlər olduğunu izah edim. Onun fikrincə, bizim kimi qanacaqlı məxluqlar üçün - ki, biz özümüzlü belə hesab edirik, - təbiət və şüurun rəhbərliyi kifayət edər.

Cavab verdim ki, qanun və hüquq mənim çox az bildiyim şeylər olsa da, onun arzusunu bacardığım qədər yerinə yetirməyə çalışacağam.

Onu başa saldım ki, bizim ölkəmizdə sayı çox olan elə bir insan təbəqəsi var ki, onlar gənc yaşlarından ağır qara, qaranın isə ağ olduğunu sübut etməyi öyrənir və hansı tərəf çox pul verərsə, işi onun xeyrinə həll edirlər. Bu təbəqə bütün xalqı öz əsarəti altında saxlayır.

Məsələn, mənim inəyim qonşumun xoşuna gəlirsə, inəyimi alimdən almağa haqqı olduğunu qanuni olaraq sübut etmək üçün pul ilə bir vəkil tutur. Onda mən də inəyin mənim olduğunu sübut etmək üçün ikinci bir vəkil tutmalı oluram; çünki qanun heç bir kəsə məhkəmədə özünü müdafiə etməyə icazə vermir. Hələ bundan başqa, mən inəyin qanuni və həqiqi sahibi olduğumdan, məhkəmədə xüsusilə çətin bir vəziyyətdə düşürəm. İş buradadır ki, hər bir vəkil, demək olar ki, hələ beşikdə ikən, haqsızlığı müdafiə etməyə öyrəşib. Buna görə də o, haqq işi müdafiəyə girişdikdə, özünü çox pis bir vəziyyətdə hiss edərək, lazımı qədər qüvvə və məharət göstərə bilmir. Bundan başqa, o, son dərəcə ehtiyatlı olmalıdır ki, haqq işi müdafiə etdikdə, həddindən artıq coşqunluq göstərməsin. Belə olarsa, o, məhkəmə hakimləri tərəfindən töhmət alar və öz təbəqəsinin ləyaqətini alçaltmış olar.

Ciddi desək, öz inəyimi saxlamaq üçün mənim yalnız iki yolum var. Bunlardan biri müqabil tərəfin vəkilini pul ilə tovlamaqdır ki, o, məhkəmədə özünü, guya haqq işi müdafiə edən kimi göstərsin; ikincisi isə mənim müdafiəçimi inandırmaq lazımdır ki, inəyə olan sahiblik haqqımı tamamilə haqsız bir iş kimi göstərməyə çalışıb, inəyin əslində mənim düşmənim olduğunu desin. Hər iki halda, istər məhkəmə haqqın düşmənin tərəfində olduğunu təsdiq etsin, istərsə mənim tələblərimin qeyri-qanuni olduğunu qərara alsın, hər halda mənim üçün işi udmaq ehtimalı vardır.

Siz bilməlisiniz ki, - mən davam etdim, - bizdə məhkəmə hakimi mülkiyyət barədə olan mübahisələri həll edən, canilərə cəza verən adamlara deyirlər. Onları qocalmış və tənbelləşmiş olan ən mahir vəkillərdən seçirlər. Bunlar hələ hakim təyin olunmazdan əvvəl vəkil sifətilə çıxış etdiklərindən, yalana, əhdi pozmağa və zorakılığa göz yummağa öyrəşmiş adamlardır. Mən bir çox hörmətli məhkəmə hakimləri tanıyıram ki, onlar haqqın qələbəsini əskiltmək üçün haqlı tərəfin təklif ediyi böyük rüşvətlərdən imtina ediblər.

Onlar cürbəcür şikayətləri müzakirə etdikdə, işin mahiyyətini bilməkdən diqqətlə çəkinirlər. Bunun əvəzində isə əslində işə dəxli olmayan məsələlər barədə çığır-bağır salır, coşur və taqətdən düşüncəyə qədər naqqallıq edirlər. Məsələn, yuxarıda gətirdiyim misalda onlar mənim düşmənimin inəyə nə qədər haqqı olduğu barədə heç soruşmayıb, inəyin sarı mı, yoxsa qaramı, buynuzunun uzunmu, yoxsa qısamı olduğu barədə, evdəmi və ya otluqdamı sağıldığı barədə, nə kimi xəstəliklərə tutulması və sair bu kimi məsələlər barədə aralarında kəsilməyən izahlara girişirlər.

Bunu da nəzərə almaq lazımdır ki, bu adamlar danışarkən, o qədər xüsusi sözlər və ifadələr işlədirlər ki, onların nitqini adi insanlar, demək olar ki, heç başa düşə bilmirlər. Bütün qanunlar da eynilə bu cür tərtib edilib. Bu qanunlar o qədər çox, o qədər anlaşılmaz və o qədər ziddiyyətlidir ki, onlara əsasən hansı hərəkətin qanuni, hansının qeyri-qanuni, kimin haqlı, kimin haqsız, nəyin doğru, nəyin yalan olduğunu təyin etmək tamamilə qeyri-mümkündür. Buna görə də təəccüblü deyildir ki, bu cür qanunlar və bu cür hakimler üçün altı nəsil dədə-babadan qalmış torpağın mənimmi və ya üç yüz mil məndən uzaqda yaşayan yad bir adamınımı olduğunu aydınlaşdırmaq üçün otuz-qırx il vaxt lazımdır.

Dövlət cinayətlərində təqsirləndirilən şəxslərin işinə isə xeyli sürətlə baxılır. Hakimler sadəcə olaraq, hökumət başında onlardan soruşub, müqəssirin məhkum edilməli və ya bəraət qazandırılmalı olduğunu öyrənirlər.

Sonra isə aldıqları göstərişə görə, onu ya asılmağa məhkum edir, ya da bəraət qazandırır. Ancaq aydındır ki, hər iki halda onlar qanunu ciddi surətdə rəhbər tuturlar¹.

– İndi isə siz cənablar, əlbəttə, “qanun üzündən müflis olmaq” sözünün nə demək olduğunu başa düşdünüz, – deyib, mən öz hekayəmi bitirdim.

¹ Svift, məhkəmə süründürməçiliyinin bu mahir təsvirində ingilis məhkəmə orqanlarının işindəki nöqsanları amsızcasına tənqid edir. Romanın ikinci hissində də bu nöqsanlara çox yer verilmişdir.

ALTINCI FƏSİL

İngiltərənin təsvirinin davamı. Avropa saraylarında birinci və ya baş nazirin rolu.

A ncaq bu zaman yeni bir çətinlik meydana çıxdı. Ev sahibi bütün bu hakimlərin nə səbəbə görə öz yaxın adamlarına pislik göstərmək üçün bu qədər zəhmət sərf etdiklərini başa düşə bilmirdi. Başlıcası isə o, "pul ilə satın alma" ifadəsinin nə demək olduğunu anlaya bilmirdi.

Onun heyrətlə dolu suallarına cavab olaraq, mən pulun nə olduğunu, onun necə hazırlandığını və nəci b metalların qiymətini izah etdim. Söylədim ki, bu qiymətli maddələrdən daha çoxuna malik olan yexu arzu etdiyi hər bir şeyi – gözəl paltarları, möhtəşəm evləri, geniş torpaqları, qəşəng avadanlığı, ən qiymətli yemək və içkiləri ala bilər. Bütün bunları yalnız pul sayəsində əldə etmək mümkündür olduğundan, bizim yexular pulu dünyada hər şeydən yüksək tutur və mümkün qədər çox pul sahibi olmağa çalışırlar. Pul böyük bir əhəmiyyətə malik olduğu üçün varlılar yoxsulları özlərinə tabe edir və onların zəhmətlərini səmərəsindən istifadə edirlər. Hər varlıya mindən artıq yoxsul düşür. Açıqca söyləmək olar ki, bizim xalqın çox hissəsi yoxsul yaşayır, ən ağır işlərdə çalışdıqlarından, taqətdən düşür və bunun müqabilində cüzi miqdarda pul qazanırlar ki, azlıqda qalan hissə gen-bol yaşaya bilsin. Ev sahibi bütün bu şeyləri başa düşə bilər və belə güman edir-

di ki, bütün heyvanlar, xüsusən başqalarına hakim olan heyvanlar dünyanın nemətlərinə malik olmaq cəhətindən eyni hüquqdadırlar.

O, məndən bizdəki varlı yexuların nə cür yaşadıklarını soruşaraq, bizim yeməklərimizlə maraqlandı və bu qədər məxaric tələb edən bol yeməklərin necə olduğunu bilmək istədi. Mən yada sala bildiyim ən gözəl yeməkləri bir-bir ona saydım və onları hazırlamağın cürbəcür üsullarını təsvir etdim. Söylədim ki, bu yeməkləri dadlı etmək və cürbəcür içkilər, cürbəcür şirniyyat gətirmək üçün dənizin o tayında olan bütün ölkələrə gəmilər göndərmək lazım gəlir. Məsələn, bizim yexuların adlı-sanlı bir ailəsinin qəlyanaltısı üçün lazım olan ərzağı və qab-qacağı gətirmək üçün dünyanın dövrəsində ən azı üç dəfə hərflənmək lazımdır.

Həmsöhbətim dedi:

"Öz əhalisini doyurma bilməyən bir ölkə, əlbəttə, yoxsul bir ölkədir!"

Onu ən çox bu təəccübləndirdi ki, bizim ölkələrdə içməli su yoxdur və əhali içki gətirmək üçün dənizin o tayından olan ölkələrə gəmilər göndərməyə məcburdur.

Mən onu başa saldım ki, biz yad ölkələrdən içkini suyumuz çatışmadığına görə gətirmirik. Xüsusi meyvələrin şirəsindən hazırlanmış olan bu içkiləri biz şənəlmək, məst olmaq, dərdimizi dağıtmaq, həyatımızın dolu olduğu bütün qayğı və iztirabları unutmaq üçün içirik. Doğrudur, bu içkilərdən bizim iradəmiz zəifləyir, özümüz süst və xəstə kimi oluruz, ancaq bunlar bizə mane olmur. Biz qısa bir müddətdə özümüzü şən və qayğısız hiss etmək üçün hər şeyə razıyıq.

Mən söylədim ki: "Ən adi hesablamaya görə, mənim əziz vətənim olan İngiltərə əhalisi işlədə biləcəyindən üç dəfə artıq cürbəcür qiymətli meyvələri, tərəvəzi, cürbəcür ədviyyələri və sair şeyləri dənizin o tayında olan ölkələrdən gətirir ki, öz tələbkar zövqlərini təmin etsinlər. Bunların əvəzində

isə biz dənizin o tayında olan ölkələrə oradakıların həyatı üçün zəruri olan azuqə və məmulat göndəririk. Buna görə təəccüblü deyildir ki, mənim həmvətənlərimin çoxu özü üçün yeməyi dilənçilik, soyğunçuluq, oğurluq, fırıldaqçılıq, əhdi pozmaq, yaltaqlıq, nökrlik, lovğalıq, seçki səslərini satmaq, cizmə-qaraçılıq, münəccimlik, falçılıq, iftiraçılıq və sair bu kimi vasitələrlə qazanmağa məcburdurlar”.

Bu sözlərdən hər birinin quiqnqma anlatmaq üçün nə qədər zəhmət çəkməli olduğumu oxucu təsəvvür edə bilər.

Ev sahibi dedi:

“Vəziyyət belə olduqda, sizin ölkədə yaşayan adamlar varlıqları təmin etmək üçün görək səhərdən gecə yarısına qədər zəhmət çəksinlər”.

“Siz tamamilə haqlısınız, - deyə cavab verdim, - məsələn, mən öz evimdə olub, lazımı səliph ilə geyindiyim zaman öz üzərimdə yüzlərlə xırda sənətkarın zəhmətinin məhsulunu gözdürürəm. Evimin tikilməsi və avadanlığı daha çox fəhlənin zəhmətini tələb edir. Arvadımı geyindirmək üçün isə bu rəqəmi beş dəfə də artırmaq lazımdır”.

Mən ona məaşlarını xəstəlikləri müalicə etməklə qazanan adamlar barədə danışmaq istədim. Ancaq məlum oldu ki, bu sözləri ev sahibi, demək olar ki, başa düşə bilmir. O, cəna belə güman edirdi ki, hər bir quiqnqnmın ölməmişdən bir neçə gün qabaq zəifləməsi və ya təsadüfən bir yerini yaralaması tamamilə təbiidir. Ancaq əsla başa düşə bilmirdi ki, bütün işləri şüurlu olan təbiət bizim bədənimizə xəstəliklər daxil edə bilər. O, məndən bu fəlakətin səbəblərini soruşmağa başladı. Cavab verdim ki, bizim xəstəliklər çoxu qarınqululuqdan və sərxoşluqdan əmələ gəlir. Biz ac olmadığımız halda yeyir və əsla susamadığımız halda içirik. Bəzən bütün gecəni məstədicilə içkilərlə keçiririk. Bu, bizi tənəlləşdirir, daxili üzvlərimizi iltihablandırır, mədəmizi pozur. Bir çox başqa xəstəliklər ölkəmizdə yayılmış olan sayısız-hesabsız pis işlərdən əmələ

gəlir. İnsanların düşər olduqları bütün xəstəlikləri müalicə etmək üçün mövcud cürbəcür üsullar barədə, onların fırıldaqları və mənfəətpərəstlikləri barədə xeyli danışdım.

Həkim tayfası, xüsusən xəstəliyin nəticəsini söyləməkdə çox mahirdir. Bu məsələdə onlar çox az-az səhv edirlər. Onlar insanın ciddi surətdə xəstələndiyini gördükdə, adətən əvvəlcədən xəbər verirlər ki, o, öləcəkdir. Axı xəstəni sağaltmaq onlardan asılı olmadığı üçün hər zaman xəstəni taqətdən salıb, öldürməyi bacarırlar. Ancaq onların müalicəsinə baxmayaraq, işdir, xəstədə yaxşılaşmaq əlaməti görünürsə, onlar xəstənin əqrəbasını asanlıqla inandırırırlar ki, bu, onların ağıllı himayəkarlıqları sayəsində olub.

Bunu əlavə etmək lazımdır ki, onlar bir-birinin zəhləsini tökmüş olan ər-arvad üçün, irs gözləyən böyük oğullar, təhlükəli rəqibləri olan nazirlər üçün və çox zaman yaxalarını öz nazirlərinin əlindən qurtarmaq istəyən padşah üçün çox faydalı olurlar¹. Mən bu sözləri söylədikdə, görünür ki, həkimlər təbəqəsi barədə danışdıqlarımdan zəhləsi getmiş olan ev sahibi sözümlü kəsərək soruşdu:

“Siz nazirlərdən bir neçə dəfə danışmışsınız. Mən çox bilmək istərdim ki, siz yexuların hansı növünü nazir adlandırırırsınız?”

Cavabında söylədim ki, baş və ya birinci nazir sadlıq və kədər, məhəbbət və nifrət, rəhm və qəzəb hissələrindən tamamilə məhrum olan bir məxluqdur. Hər halda onun dəlicəsinə varlanmaq, hakimiyyət və rütbələr qazanmaq ehtirasından başqa, heç bir ehtirası yoxdur. O, sözlərindən öz fikirlərini ifadə etmək üçün deyil, cürbəcür başqa məqsədlər üçün istifadə edir. Nazir yalnız o zaman doğru danışır ki, bunu başqalarına yalan kimi qəbul etdirmək istəyir və yalnız o zaman yalan söyləyir ki, bu yalanı doğru yerinə işə vermək

¹ Sviñtin həkimlərə istehza etməsinin səbəbi o vaxtın tibb elminin aşağı səviyyədə olması ilə izah edilir. Bir çox fırıldaqçı və doləduzların hakim donuna girmələri də bu elmi nüfuzdan salmışdı.

istəyir. Onun dallarınca pisliklərindən danışdığı adamlar arxayın ola bilərlər ki, hörmət-izzət qazanacaqlar. Onun tərifləməyə başladığı adamlar isə özlərini məhv olmuş hesab edə bilərlər. Əgər o, xahişinizi yerinə yetirməyə söz vermiş və and içmişdirsə, özünüzi gözləyin. Bundan sonra arzunuza çatmaq üçün artıq heç bir ümidiniz yoxdur və yaxşı olar ki, gözə görünməyəsiz.

Davam edib dedim ki: "Baş nazir olmaq üçün cürbəcür üsullar vardır. Bunlardan ən sadəsi məharətlə böhtan atmaq, bacarıqla çuğulçuluq etmək və xəyanətdir. Bunlar bəzən sarayı açıqdan-açığa pozğunluqda və sair nöqsanlarda coşqun tənqid etmək şəklinə zühura çıxır. Ağıllı bir padşah adətən, bu üsulla hərəkət edənləri üstün tutur; çünki belə tənqidçilər həmişə öz ağalarının arzularına qul kimi əməl edib, onların ehtiraslarını yaltaqlıqla təmin edəcəklər.

Nazir hakimiyyət başına keçdikdən sonra senatorların və ya şura üzvlərinin çoxunu pul ilə öz tərəfinə çəkməklə vəziyyətini möhkəmləndirir. Nəticədə rüşvət, dövlət vəsaiti ilə mahirənə hoqqabazlıq və doğrzan-dogruya oğurluq yolu ilə hədsiz-hesabsız var-dövlət qazandıqdan sonra onlar ictimai fəaliyyətdən kənara çəkilirlər.

Birinci nazirin sarayı özü kimi insanlar yetişdirmək üçün bir məktəbdir. Xidmətçilər, nöqərlər, qapıçılar öz ağalarını təqlid edib, onun kimi öz sahələrində nazir olur və bu sənətin üç başlıca bünövrəsi olan həyasızlıq, yalançılıq və satınalma məharətini öyrənirlər. Bunun nəticəsində onlardan hər birinin yüksək cəmiyyətə mənsub adamlardan ibarət kiçik bir sarayı vardır. Çox zaman onlar öz məharətləri sayəsində pillə-pillə qalxmağa və ağalarının yerini tutmağa müvəffəq olurlar".

Bir dəfə ev sahibi bizim ölkənin ayanları haqqındakı sözlərimi dinləyib, məni layiq olmadığını dərəcədə təriflədi. O söylədi ki, mən, yəqin, nəcib bir ailədə doğulmuşam; çünki bədənimin quruluşu, dərimin rəngi və təmizlik cəhətdən

mən onun vətəninə olan yexulardan xeyli üstünəm. Bundan başqa, mənə nəinki yalnız danışıq qabiliyyəti, həm də şüur əlamətləri vardır ki, bunu onun bütün tanışları bir möcüzə hesab edirlər.

Mən haqqımda belə xoş bir rəydə olduğu üçün o cənaba hörmətlə təşəkkürümü bildirdim. Ancaq eyni zamanda onu inandırtdım ki, mən heç də yüksək bir ailəyə mənsub deyiləm, çünki ata-anam mənə az-çox təhsil verməyə zorla gücləri çatan təvazökar və namuslu adamlardır. Söylədim ki, bizim ayanlar əslə onun təsəvvür etdiyi kimi deyil. Bizim adlı-sanlı cavanlar hələ uşaqlıqdan işsizliyə alışırdılar. Naz-nemət içində bəslənirlər. Bu cavanlar məktəbi birtəhər qurtarıdıqdan sonra həyatlarını kef məclislərində, qumarbazlıq və sair əyləncələrlə keçirirlər. Onlar var-yoxlarının böyük bir hissəsini israf etdikdən sonra yalnız pul xətrinə, aşağı təbəqədən, gözəllik və sağlamlıqları ilə heç də seçilməyən qadınlarla evlənir və onlara nifrət edir, həqiq baxırlar. Belə evlənmələr nəticəsində xəstə, zəif və cılız uşaqların doğulması heç də təəccüblü deyildir. Hər halda bizim ölkədə bədənin zəif və xəstə olması, arıqlıq və üzün torpaq rəngində olması nəcabətli nəslə mənsub olmağın doğru əlamətləridir. İnsanın sağlam və bədənin möhkəm olması ayanlar üçün bir növ ədəbsizlik sayılır. Bu adamların mənəvi nöqsanları da bədən nöqsanlarına tamamilə uyğun olub, qaraqabaqlıq, kütlük, nadanlıq, yekəbaşlıq və lovğalığın xoşagəlməz qarışığından ibarətdir.

YEDDİNCİ FƏSİL

Müəllifin öz vətəninə məhəbbəti. Ev sahibinin ingilis üsul-idarəsi haqqında mülahizələri. İnsan təbiəti üzərində ev sahibinin müşahidələri.

Ola bilər ki, oxucu məni yexulara bənzədən bir məxluqun qarşısında öz cinsimizin nöqsanlarını belə açıq-aşkar göstərməyimə təccüb edər; çünki o, bunsuz da ümumiyyətlə, insan nəsli barədə çox pis bir təsəvvürə malik idi. Ancaq səmimi olaraq boynuma almalyam ki, bu nəcib dördayaqlı heyvanların saysız-hesabsız yaxşılıqlarını insanların pozğunluğu ilə müqayisə etdikdə, insan təbiətinə olan baxışım kökündən dəyişdi. Mən bu nəticəyə gəldim ki, öz cinsimin şərəfini müdafiə etməyə əsla ehtiyac yoxdur. Bundan başqa, ev sahibinə və onun yaxın dostlarına baxdıqda, yalan və aldatmağa qarşı böyük bir nifrət hiss etdim. İndi də həmvətənlərim haqqında söylədiyim bütün sözləri xatırladıqda, böyük məmnuniyyətlə görürəm ki, onların həyat və əxlaqlarını gözəl bir surətdə təkidlə təsvir etməyə çalışarkən, həmvətənlərimin nöqsanlarını nə qədər müdafiə etmişəm. Ancaq bunu özümçün fəxr hesab etmirəm. Çünki öz doğulduğu yerə məhəbbət bəsləməyən, ona laqeyd olan heç bir məxluq tapılmaz.

Mən burada ev sahibi ilə olan saysız-hesabsız söhbətlərimin yalnız ən mühümlərini qeyd edirəm. Nəhayət, həmin cənabın

marağı müəyyən dərəcədə təmin edilmiş oldu. Bir gün səhər o, məni yanına çağıraraq, oturmağa yer göstərdi (mən heç bir zaman bu şərəfə nail olmamışdım) və mənə uzun bir nitq söylədi. O dedi ki, mənim öz bəmədə və vətənim haqqında bütün söylədiklərimi çox götür-qoy etdikdən sonra pis bir nəticəyə gəlib.

“Siz azacıq şüur sahibi olan bir heyvan növüsünüz, - deyər, ev sahibi davam etdi. – Ancaq siz bu şüurdan öz təbii nöqsanlarınızı artırmaq və yeni nöqsanlar qazanmaq üçün istifadə edirsiniz. Siz öz daxilinizdə təbiətin bəxş etdiyi qabiliyyətləri bölgərək, həyatınızın yeganə qayasını ehtiyaclarınızı artırmaqda və onları təmin etmək üçün ən qərribə üsullar uydurmaqda gürsünüz. Lakin şəxsən sizə baxdıqda, bədən cəhətindən sizin xalqın bizim yexulardan çox-çox geridə qaldığı görünür. Siz dal ayaqlarınız üzərində çox möhkəm durmusunuz. Sizin dirnaqlarınız tamamilə faydasız olub, nə müdafiə, nə də hücum etməyə yaramaz. Siz sürətlə qaça bilmir və qardaşlarınız olan (o, yexuları həmişə belə adlandırır) buradakı yexular kimi ağaca dırmaşa bilmirsiniz.

Sizin hökumət və qanunlarınızın olması şüurunuzun və nəticə etibarilə xeyirxahlığınızın mükəmməl olmadığını sübut edir. Doğrudan da, qanacaqılı olanları idarə etmək üçün yalnız şüur kifayətdir. Bir də ki, aranızda olan bütün işlər aydın göstərir ki, siz özünüz şüura heç də malik olmaq iddiasında deyilsiniz”.

Ev sahibi sözlərinə davam edib dedi:

“Bu nəticələri yoxlamaq üçün mən sizin həyat tərzinizi, adət və ənənələrinizi bizim yexuların həyat tərzilə müqayisə etdim. Bu, məni qəti surətdə inandırdı ki, sizin xalq ilə yexular arasında ağıl cəhətindən də heyrətli bir bənzərlik vardır.

Yexular başqa heyvanlara nisbətən bir-birinə daha çox nifrət edirlər. Adətən bunun səbəbini onların kifirliyində görürlər; hər bir yexu digər bir yexunun kifirliyini görür, öz

kifirliyini isə hiss etmir. Ancaq indi mənə elə gəlir ki, bu cür izah yanlışdır. Bu heyvanların arasındakı nifaqın səbəbləri sizin qəbilə arasındakı nifaqın səbəbləri ilə eynidir. Doğrudan da siz beş yexuya əlli nəfərlik yemək vermiş olsanız, onlar bunu rahatca yemək əvəzinə, vuruşmağa başlayaçaqlar. Buna görə də çöldə yexulara yemək verərkən, adətən onların yanına bir xidmətçi qoyurlar. Tövlədə isə onları bir-birindən xeyli aralı bağlı saxlayırlar. Bəzən biz çöldən bir inək leşini yexularımız üçün gətirməyə vaxt tapmırıq. O zaman ətrafda olan vəhşi yexular sürü-sürü axışb gəlir və bu leşin üstünə tökülürlər. Burada onların arasında sizin təsvir etdiyiniz döyüşlərə bənzəyən böyük vuruşmalar baş verir. Onlar dırnaqları ilə bir-birinə dəhşətli yaralar vururlar. Ancaq ölüm hadisəsi az-az baş verir. Axı onların sizin ixtira etdiyiniz kimi ölüm silahları yoxdur. Bu vəhşi heyvanlar arasında bu cür vuruşmalar bəzən heç bir zahiri səbəb olmadan baş verir. Bir meşədə və ya cəngəllikdə yaşayan yexular öz qonşularının üstünə hücum edib, nə qədər mümkünsə, qəfildən başlarının üstünü almağa çalışırlar. Buna müvəffəq olmadıqda, evlərinə qağıdır və acaqlarını tökmək üçün bir-biriləri ilə vuruşmağa başlayırlar ki, siz bunu daxili müharibə adlandırırınsız.

Bizim ölkəmizdə bəzən orada-burada parıldayan rəngbə-rəng daşlara rast gəlmək olur. Yexular bu daşları çox sevirlər. Daş yerə dərin batmışsa, bu daşı qazıb çıxarmaq üçün bütün günü işləməyə hazırdırlar. Onlar tapdıqları bu daşı öz yuvalarına aparıb, torpağa basdırırlar. Bu zaman onlar böyük bir ehtiyat göstərib, daim ətraflarına vübhə ilə göz gəzdirir və gizləniirlər. Sözüün qıyası, onların öz xəzinələrini gizlətdikləri yeri qonşularının görməsindən çox qorxurlar.

Ev sahibi əlavə etdi: “Mən bu parıldayan daşlara olan ehtirasın səbəbini əsla başa düşə bilmirdim. Ancaq indi belə güman edirəm ki, bunun səbəbi sizin insan nəslinə isnad etdiyiniz o sonsuz acgözlükdən irəli gəlir.

Bir dəfə mən təcürbə üçün bir yexunun qazıb basdırdığı daşlardan bir yığınınu gizləncə çıxarıb apardım. Acgöz heyvan öz xəzinəsinin yox olduğunu görcək, elə bir fəryad qopardı ki, bütün bir sürü yexu onun başına yığışdı. Xəzinəsi oğurlanmış yexu qəzəblə öz yoldaşlarının üstünə düşüb, onları dişləməyə və cırmaqlamağa başladı. Əhvalatdan bir neçə gün keçdi, ancaq o, öz itkisini yaddan çıxarmayıb, nə yemək, nə yatmaq, nə də işləmək istəmirdi. Nəhayət, xidmətçimə əmr etdim ki, daşları gizləncə aparıb, əvvəlki yerinə qoysun. Yexu öz xəzinəsinə tapdıqdan sonra yenə də canlarını enləndi. O, həmin daşları qağı ilə yeni və daha da möhkəm bir yerə də basdırdı və o vaxtdan bəri itaətkar və işlək bir heyvan oldu”.

Ev sahibi söyləyirdi ki, yexular arasında ən qızğın vuruşmalar bu parlaq daşların olduğu çöllərdə baş verir. Mən özüm də bunu müşahidə etmişdim.

Ev sahibi sözlərinə davam edib dedi:

“İki yexu çöldə belə bir daş tapıb, bunun üstündə vuruşmağa başlayanda, çox zaman həmin daş üçüncü bir yexuya qismət olur. Həmin yexu onların başlarının vuruşmaya qarışdığına görə, daşı götürüb qaçır”. Ev sahibi bu vəziyyətin bir dərəcəyə qədər bizim çəkişmələrə bənzədiyini söylədi. Mən onu bu fikirdən daşındırmaq isəmədim. Bu, bizim yaxşı adımızı batırdı. Axı belə olsaydı, mən gərək etiraf edəydim ki, mübahisənin dava-dalaşla həll edilməsi bizim bir çox məhkəmə qərarlarından daha ədalətlidir. Doğrudan da burada çəkişən tərəflər, onların vuruşmasına səbəb olan daşdan başqa, heç bir şey itirmirlər. Halbuki, bizim məhkəmələrdə hər iki çəkişən tərəf müflis olmayınca, məhkəmədə iş qurtarmır.

Sonra ev sahibi qeyd etdi ki, yexularda onların qarınqu-luluqlarından daha iyronc bir şey yoxdur. Onlar gözlərinə görünən hər bir şeyin üstünə böyük bir acgözlüklə düşüb, yaxşı-yamanına baxmadan ot, kök, meyvə, iylənmiş ət, nə

rast gəlsə, yeyirlər. Onlar oğurladıqları və ya qarət etdikləri yeməyi evdə hazırlanmış ən yaxşı yeməkdən üstün tuturlar.

Burada, doğrudur, az-az olsa da şirəli bir kökə rast gəlmək olur. Yexular bu kökü böyük bir cidd-cəhdlə axtarıb tapır və böyük bir ləzzətlə sormağa başlayırlar. Bu şirə onlara şərabın bizə təsir etdiyi kimi təsir edir. Bunun təsiri altında onlar gah öpüşür, gah vuruşur, ağız-burunlarını ayıb, nə isə mırıldanır, büdrəyir, palçıqın içinə yıxılıb yatırlar.

Elm, idarə üsulu, incəsənət və sənayeyə gəldikdə, ev sahibi etiraf etdi ki, bu cəhətdən bizimlə onların ölkəsində olan yexular arasında heç bir bənzəyiş görmür. Doğrudur, o, hər şeylə maraqlanan bəzi quiqnqlardan eşidib ki, yexu sürülərinin çoxunda bir növ başçı olur və bu başçı sürüdə olan bütün yexulardan ən kifiri və ən qəddardır. Hər bir başçının adətən bir nədimi olur. Bu nədim həmişə öz ağasına çox bənzəyir. Onun vəzifəsi öz ağasının ayaqlarını yalamaqdan və onun rahatlığı üçün can yandırmaqdan ibarətdir. Bunun əvəzində mükafat olaraq, ona arabit bir parça eşşək əti verirlər. Bütün sürünün bu nədimi görməyə gözü yoxdur. Buna görə də o, özünü qorumaq üçün həmişə öz ağasının yanında gəzir. Adətən, ağası onu daha pis olan bir başqasını tapıncaya qədər saxlayır. Həmin yexu vəzifəsindən kənar edilən kimi, bütün ətrafda olan cavan və qoca yexular, başda yeni nədim olmaqla, onun üstünə tökülüb, yaxşıca əzişdirirlər. Bütün bunların bizim saraylar, nədimlər və nazirlərlə nə qədər müqayisə edilə biləcəyini ev sahibi mənim öz öhdəmə buraxdı.

Ev sahibi mənə söylədi ki, yexuların daha bir çox başqa xüsusiyyətləri var ki, bunları mən insan qəbiləsi haqqında danışarkən ya heç söyləməmişəm, ya da bunların üstündən ötəri keçmişəm. Hər şeydən əvvəl, yexuların çirkinlik və natəmizliyə olan düşgünlükləri görə çarpır. Halbuki, bütün başqa heyvanlar öz təbiətlərinə görə təmizkardır.

Əgər quiqnqlar ölkəsində donuz olsaydı, yalnız mənim həm qəbilələrimin natəmiz olmadıqları haqqındakı ittihadı rədd etmək mənim üçün çətin olmazdı. Ancaq mənim bədbəxtliyimdən, bu ölkədə donuz yox idi. Hər nə qədər bu dördüyaqlı heyvanlar yexulara nisbətən gözəl idilərsə də, lakin təmizkarlıqları ilə çox da öyünə bilməzdilər. Əgər ev sahibi donuzların necə iyrənc bir surətdə yemək yediklərini görmüş olsaydı, yəqin ki, mənim fikrimlə razılaşardı.

Ev sahibinin xidmətçilərinin bəzi yexularda gördükləri başqa bir xüsusiyyəti izah etmək daha çətinidir. Bəzən bir yexunun başına belə bir fikir, - bir bucağa çəkilib yerə uzanmaq, zarımağa və ufuldamağa başlayaraq, bütün yanına gələnləri qovlamaq fikri gəlir. Adətən cavan, sağlam və bədənləri möhkəm olan heyvanlar belə edirlər. Onlar yemək, içmək istəmir və deyəsən, heç bir ağrı da hiss etmirlər. Onların başına nə gəldiyini anlamaq mümkün deyildir. Bu xəstəliyin yeganə dərmanı ağır işlərdə işləməkdən ibarətdir ki, bu, həmin xəstəliyə tutulmuş yexunu yenə də adi vəziyyətinə gətirir.

Mən ev sahibinə bu mülahizəsinin cavabında heç bir şey söyləmədim. Öz həmvətənlərimə hörmət bəslədiyimdən ev sahibini başa salmaq istəmədim ki, yexuların bu xəstəliyi bizim ölkəmizdə varlı və işi-gücü olmayan adamların arasında tez-tez təsadüf edilən qəmginlik və darıxma hallarına çox bənzəyir. Ancaq bu xəstəliyin müalicə üsulları barədə mən ev sahibinin fikrinə tamamilə şərik idim.

SƏKKİZİNCİ FƏSİL

Yexuların bəzi xüsusiyyətlərini müəllifin təsvir etməsi. Quiqınqların böyük xeyrxahlıqları. Yeni nəslin tərbiyəsi. Quiqınqların baş şurası.

Mən, əlbəttə, insan təbiətini ev sahibindən daha yaxşı bilirdim. Buna görə də onun yexuların xasiyyətləri haqqında dediklərini özümə və öz həmvətənlərimə tətbiq etmək mənim üçün çətin deyildi. Ancaq inanırdım ki, öz müşahidələrim məni daha müstəqil və maraqlı nəticələrə gətirib çıxara bilər. Buna görə, cənab ev sahibindən xahiş etdim ki, gedib, qonşuluqda olan yexu sürülərinə tamaşa etməyə mənə icazə versin. O, mehribanlıqla razılıq verdi; çünki bu heyvanlara qarşı olan hədsiz nifrətimin məni onların pis təsirindən qoruyacağına arxayın idi. O cənab öz xidmətçisi, güclü və çox mehriban olan səmənd yabıya əmr etdi ki, mənimlə bərabər getsin. Onun köməyi olmadan mən belə bir səyahətə çıxmağa cürət edə bilməzdim. Bu ölkəyə gəldiyim zaman bu murdar heyvanların məni necə pis qarşıladıqlarını oxuculara artıq nəql etmişəm. Hələ sonralar da bir neçə dəfə az qalmışdı ki, onların pəncələrinə keçim.

Mən heç təxmin edə bilmərəm ki, bu heyvanlar məni özlərinə bənzər bir heyvan gülmə edirdilər. Onlar tez-tez mənə mümkün qədər yaxın gəlməyə çalışıb, hərəkətlərimi meymun kimi təqlid edirdilər. Ancaq həmişə mənə çox

şiddətli nifrət edirdilər. Əldə böyümüş, başına kiçik papaq qoyularaq, ayaqlarına xırdaca corablar geyindirilmiş bir do-laşa da təsadüfən vəhşi dolaşalara rast gəldikdə, onunla belə rəftar edirlər.

Yexular uşaqdan heyratlı dərəcədə çəvik olurlar, ancaq bununla belə, bir dəfə üçyaşar bir erkək yexu tuta bilmişdim. Onu tumarlaya-tumarlaya sakit etməyə çalışdımsa da, ancaq şeytan balası elə bərkədən çıxırb, məni cırmaqladı və dişlədi ki, buraxmağa məcbur oldum. Həm də yaxşı ki, belə etdim; çünki onun səsinə bütün sürü qaçıb gəlmişdi. Onlar hamısı yaman qəzəblənmişdi, ancaq uşağın sağ-salamat və səmənd atın yanında durduğunu görüb, mənə yaxınlaşmağa cürət etmədilər.

Müşahidə etdiyimə görə, yexular təlim və tərbiyəni bütün başqa heyvanlardan daha çətin qəbul edirlər. Onların öyrənmə bildikləri yeganə şey ağır yükləri daşımaqdan ibarətdir. Fikrimcə, bunun başlıca səbəbi bu heyvanların tərsliyi və şübhəli olmalarıdır; çünki onların anlaqlı və hiyləgər olduqlarını danmaq olmaz. Ancaq onlar kinli, xain və intiqam alandırlar, güclü və cürətlidirlər, ancaq bununla bərabər, qorxaqdırlar. Bu isə onları daha həyasız, alçaq və amansız edir.

Quiqınqlar yexuları öz evlərindən azacıq aralı olan tövlələrdə saxlayıb, ev işlərində işlədirlər. Qalan yexuları isə çölə qovurlar ki, orada bunlar kökləri qazıyıb çıxarıb, müxtəlif otlar yeyir, heyvan leşləri axtarıb tapır, bəzən isə porsuq və çöl siçovulları tuturlar. Hər yexu bir tərənin döşündə özü üçün dərin yuva qazıyıb, orada tək yaşayır. Dişilərin yuvası bir az böyük olur, çünki orada heyvanın özündən başqa iki-üç balası da yaşayır.

Yexular çox yaxşı üzgüçüdürlər, uzun müddət suyun altında qala bilirlər. Balıq tutmağı çox xoşlayırlar. Bu balıqları dişilər öz balaları üçün aparırlar.

Mən bu ölkədə tam üç il yaşadığımdan, yaqın oxucu gözləyir ki, mən də başqa səyyahlar kimi, yerlilərin əxlaq və adətlərini ətraflı surətdə təsvir edəcəyəm.

Nəcib quiqnqnmmlar təbiətlərinə görə bütün xeyir işlərə meyli edib, şərin nə olduğunu əsla bilmirdilər. Onlar üçün həyatın əsas qanunu öz rəftarını şüurun rəhbərliyinə tam mənası ilə tabe etməkdən ibarətdir. Onlar öz ağılları və hissələrilə nəyin ağıla uyğun olub-olmadığını heyratlı bir surətdə bilməklə fərqlənirlər. Bunu bildikdən sonra isə onlar əsla təəddüd etmədən, ağıla uyğun olan şeyi qəbul, ağıla uyğun olmayanı rədd edirlər. Buna görə də quiqnqnmmlar uzun mübahisələr, amansız çekişmələr, yalan və ya şübhəli fikirləri inadla müdafiə etmək kimi nöqsanların nə olduğunu bilmirlər.

Dostluqda sədaqət və xeyirahlıq quiqnqnmmların iki başlıca yaxşı cəhətləridir. Onlar yalnız öz əqrəbə və tanışlarına deyil, ümumiyyətlə, öz qəbilələrindən gəlmiş qərib bir quiqnqnm burada ən yaxşı qonşu kimi xoş sifətlə qəbul olunur. Hara getmiş olsa, özünü öz evindəki kimi hiss edir. Quiqnqnmmlar ədəb və nəzakətə çox ciddiyyətlə əməl edirlərsə də, bizim ədəb-ərkan dediyimiz şeyin nə olduğunu əsla bilmirlər. Onlar öz daycaqlarını ərköyün öyrətmirlər, ancaq onların qayğısına qalır və şüurlu tərbiyə nöqtəyi-nəzərindən lazım gələndə hər bir şeylə onları təmin edirlər. Mən gördüm ki, bizim ev sahibləri qonşuların balaları ilə də öz balaları kimi mehriban rəftar edir. Quiqnqnmmlar ələ hesab edirlər ki, ağıl və təbiət bütün özlərinə bənzəyənləri eyni dərəcədə sevməyi onlara öyrədir.

Onların gəncləri tərbiyə etmək sistemi, doğrudan da, heyratvericidir və tamamilə təqlid olunmağa layiqdir. On səkkiz yaşına çatmamış cavan quiqnqnmmlara yalnız az miqdarda çovdar verilir, ancaq bunu da hər gün vermirlər. Onlara yalnız tək-tək hallarda süd içməyə icazə verilir. Onların yemi evə gətirilir və yeməklərini işdən azad olduqları zaman yeyirlər.

Hər iki cinsdən olan heyvanlar üçün mülayimlik, zəhmətə qatılmaq, bədən tərbiyəsi və təmizkarlıq məcburidir. Quiqnqnmmlar cavanlarda qüvvət, yeyin qaçmaq və sücaət tərbiyə edirlər. Daycaqları uzun müddət dik təpələrdə dırmaşmağa və daşlı çöllərdə qaçmağa, onlar yorulub, qan-tərə batdıqda isə gölə və ya çaya baş vurmağa məcbur edirlər. İldə dörd dəfə hər mahalda cavanların cıdırı olur. Cavanlar qaçmaqda, hoppanmaqda, qüvvət və zirəklik tələb edən başqa yarışlarda öz məharətlərini göstərirlər. Qalib gələndə cavan at üçün mükafat olaraq onun şərfinə təntənəli nəğmə oxunur. Belə bayram günlərində xidmətçilər bir sürü yexunu qova-qova meydana gətirirlər. Yexular quiqnqnmmların qonaqlığı üçün öz dallarında quru ot, çovdar və süd daşıyırlar. Ancaq bundan sonra öz görkəmləri ilə meydana yığışanları iyrendirməmək üçün bu heyvanları qovub uzaqlaşdırırlar.

Hər dörd ildə bir dəfə, yaz girdəndə burada bütün millətin nümayəndələrinin şurası çağırılır. Yığıncaq mənim ev sahibimin evindən iyirmi mil məsafədə yerləşən bir düzənlikdə olur. Şura beş-altı gün davam edir. Bu şurada müxtəlif mahalların vəziyyəti – bu yerlərdə quru ot, çovdar, inək və yexuların kifayət qədər olub-olmadığı müzakirə olunur. Bir mahalda bir şey çatışmırsa, şura başqa mahallardan ora lazım olan şeyi verir. Bu barədə olan qərarlar həmişə bir səsle qəbul olunur.

DOQQUZUNCU FƏSİL

Quiqnqnmlar şurasında böyük mübahisələr. Quiqnqnmların məşğələsi. Onların tikintiləri. Dəfn mərasimi. Onların dillərinin nöqsanları.

Bu böyük şuralardan biri mənim həmin ölkəni tərk etdiyimdən üç ay əvvəl toplanmışdı. Olduğum evin sahibi bu şurada bizim mahalın nümayəndəsi kimi iştirak edirdi. Bu şurada çox mühüm bir məsələ müzakirə olunurdu. Bu məsələ ümumi icaslarda bir neçə dəfə müzakirə olunmuşdu və quiqnqnmlar arasında mübahisələrə səbəb olan yeganə məsələ idi. Olduğum evin sahibi evə qayıtdıqda, orada baş verən hadisələri mənə ətraflı danışdı.

Məsələ yexuları tamamilə yer üzündən yox edib-ətməməkdən ibarət idi.

İclasda iştirak edənlərdən biri yexuların yox edilməsini zəruri bilib, öz fikrini müdafiə üçün bir çox əsaslı dəlillər gətirmişdi. O, iddia etmiş ki, yexular yer üzündə ən mürdar, ən çirkin və ən kifir heyvanlar olmaqla bərabər, eyni zamanda son dərəcə tərs, sözəbxmayan, kinli və intiqam alandırlar. Hamı bilir ki, yexuları möhkəm nəzarət altında saxlamaq lazımdır. Belə olmazsa, quiqnqnmların inəklərini əmər, pişiklərini tutub yeyər, çovdarlarını və otlarını tapdar, minlərlə başqa rəzalətlər törədirlər.

O, yexuların mənsəyi barədə qədim bir rəvayəti iclasdakıların yadına salmışdı. Ancaq bir çox illər bundan əvvəl bu heyvanlardan bir cütü bir dağın başında görünüb. Onların haradan gəldiyini heç kəs bilmir. Günəş şüalarının təsiri ilə çürüyən mamırla palçıqdanmı əmələ gəlmişdilər, yoxsa gil ilə dəniz köpüyünün qarışmasındamı törəmişdilər, bu vaxta qədər bu məlum deyil¹. Bu bir cüt heyvan artmağa başlamış və onların nəslə tezliklə o qədər çoxalmışdı ki, bütün ölkəni basıb mürdarlamışdı. Bu fəlakətdən qurtarmaq üçün quiqnqnmlar böyük bir cəhdlə onları araya alıb tutmaq istəmişlər. Onlar buna nail olmuşlar. Quiqnqnmlar bu heyvanların böyüklərini tələf edib, balalarından hərəsi ikisini götürərək, öz tövlələrində saxlamış, ağır yüklər daşımağı öyrətmişlər.

Görünür, bu rəvayətdə xeyli həqiqət vardır.

Yalnız quiqnqnmların deyil, ümumiyyətlə bütün başqa heyvanların da yexulara qarşı nifrətləri o qədər böyükdür ki, onların ilqniəmşi (bu ölkənin yerliləri) olduğunu güman etmək çətinidir. Əlbəttə, yexular bu nifrətə tamamilə layiqdirlər. Lakin onlar həmişə burada yaşamış olsaydılar, onlara qarşı olan düşmənçilik heç bir zaman bu dərəcədə şiddətli olmazdı. Yoxsa onları çoxdan tələf edib qurtarardılar.

Həmin nətiq axırda söyləmişdi ki, quiqnqnmlar yexuları ələ öyrədib, eşşəkləri gözdən salmaqla, son dərəcə böyük bir səhv etmişlər; gözəl və daha az tələbkar olan eşşəklər daha itaətli və yexulara nisbətən daha xoşrəftar heyvanlardır. Doğrudur, yexular eşşəklərdən zərəkdir, ancaq hər halda eşşəklər yük daşımaq üçün kifayət qədər qüvvətli və dözümlüdürlər. Onların səsi xoş deyilsə də, yəne yexuların dəhşətli ulamasından xeyli yaxşıdır.

Mənim ev sahibim bu nətiqdən sonra çıxış edərək, onun verdiyi məlumatı tamamlamağı lazım bilmişdi. O, burada

¹ Yer üzündə həyatın öz-özündən törəməsi haqqında XVIII əsrdə geniş yayılan fərziyyələr nəzərdə tutulur.

çıxış edən hörmətli şura üzvünün söylədiyi rəvayətin doğru olduğuna şübhə etməmişsə də, ancaq iddia etmişdi ki, ilk dəfə onların ölkəsində zahir olan iki yexu bura dənizin o tayından gəlibmiş.

Yəqin ki, onları bura yoldaşları atıbmış və onlar sahilə çıxıb, dağlarda gizlənmişlər. Onların nəsilləri get-gedə əsillərini itirib vəhşiləşmişlər.

Nəhayət, onlar tamamilə vəhşiləşib, öz ulu babalarına və onların gəldikləri ölkədə yaşayan bütün başqa bu növ heyvanlara məxsus olan azacıq şüur əlamətlərini də itirmişlər. Ev sahibi öz fikrini sübut etmək üçün xeyli müddətdən bəri onun evində yaşayan qaribə bir yexunu misal gətirib (o, məni nəzərdə tuturmuş). İclasdakıların çoxu yəqin ki, o yexu barəsində eşidib, bir çoxları isə həтта görüblər. Bunları söylərkən, ev sahibi məni necə tapdığını danışib. Deyib ki, mənim bütün bədənəm başqa heyvanların dəri və yunundan ibarət süni bir qabıqla örtülüdür. Mən danışmaq qabiliyyətinə malikəm və quiqnqların dilini mükəmməl surətdə öyrənmişəm. Mənim buraya gəlib çıxmağıma səbəb olan bütün hadisələri ona danışmışam, o, məni çıpaq halda görüb və bu fikrə gəlib ki, mən eynən yexuyam. Yalnız mənim dərim daha ağ, tüküm az, dırnaqlarım isə qısadır.

Sonra o, iclasdakılara deyib ki, mən onu öz vətənimdə və bütün başqa ölkələrdə yexuların hakim, şüurlu heyvanlar olub, quiqnqları qul halında saxladıqlarına inandırmağa çalışmışam. O, məndə yexuların bütün sifətlərini olduğunu müşahidə etmişsə də, lakin şübhəsiz ki, mənim malik olduğum cüzi şüur sayəsində onlardan xeyli üstünəm.

Bununla bərabər, bu cəhətdən mən yerli yexulardan nə qədər üstünəmsə də, quiqnqlardan bir o qədər geridəyəm.

Ev sahibimin Böyük şurada baş verən mübahisələr barədə mənə danışmağı münasib bildiyi bütün şeylər bundan ibarətdir. O, şəxsən mənə aid olan bəzi təfsilatı gizlin

saxlamağı lazım bilmişdi. Yəqin ki, o, məni kədərləndirmək istəməmişdi. Hər halda, oxucu tezliklə başa düşəcəkdir ki, mən bu günü nədən ötrü həyatımın bütün gələcək fəlakətləri üçün bir başlanğıc günü hesab edirəm.

Quiqnqların yazısı yoxdur. Buna görə də onların bütün bilikləri ağızdan-ağıza keçmək yolu ilə mühafizə olunur. Ancaq təbiətlərinə görə dinc, xeyirxah, yalnız şüura tabe olan və bütün başqa xalqlarla heç bir əlaqəsi olmayan bu xalqın həyatında böyük hadisələr o qədər az baş verir ki, onun tarixi asanlıqla yadda qala bilər.

Mən artıq söyləmişdim ki, quiqnqlar əsla xəstələnmişlər, buna görə də həkimlərə ehtiyacları yoxdur. Ancaq onların otlardan qayrılmış çox gözəl dərmanları var ki, bununla onlar təsadüfən əmələ gələn zədə və yaraları müalicə edirlər.

Onlar illəri, ayları, günəş və ayın dövr etməsinə görə hesablayırlar. Bu iki planetin hərəkətini çox yaxşı bilir, günün və ayın tutulmalarının səbəblərini anlayırlar. Bu, onların astonomiya elmində əldə etdikləri ən yüksək nailiyyətləridir.

Ancaq etiraf etmək lazımdır ki, şəirdə onlar bütün başqa heyvanlardan üstündürlər. Heç kəs onlar kimi sərrast müqayisə, onlar kimi müfəssəl və dürüst təsvir etmək qabiliyyətinə malik deyildir. Onların şeirlərinin mövzusu adətən dostluğun təsvirindən, cıdır və ya yarışlarda qalib gələnlərin tərifindən ibarətdir.

Onların binaları qaba və sadə olsa da, rahatdır və onları həm istidən, həm də soyuqdan qorumaq üçün çox əlverişlidir. Orada elə bir ağac bitir ki, bu ağac qırx yaşa çatdıqdan sonra kökündən çürüyüb, ilk bərk tufan qopduqda yıxılır. Quiqnqlar bu ağacın dümdüz olan gövdəsini iti daşlarla yonub (dəmirin işlənməsindən onlar bixəbərdirlər), bu ağacları bir-birindən on düym aralı yerə sancır və aralarını çovdar küləsi və ya xırda budaqlarla hörürlər. Evin damını küləşlə örtürlər.

Quiqnqnmrlar qabaq ayaqlarının dırnaqları ilə oynaqları arasında olan çuxurdan biz əlimizdən istifadə etdiyimiz kimi istifadə edirlər. Bu zaman onlar elə bir məharət göstərirlər ki, əvvəlcə mən buna əsla inana bilmirdim. Mən bizim evdə olan ağ madyanın iynə sapladığını görmüşdüm (bu təcrübəni etmək üçün iynəni özüm ona vermişdim). Onlar inək sağır, çovdar biçir və bizim əl ilə gördüyümüz bütün işləri görürlər. Onlar möhkəm çaxmaq daşı vasitəsilə başqa daşları yonur, paz, balta və çəkiç hazırlayırlar. Bu çaxmaq daşından qayrılan alətlərlə onlar ot və çovdar biçirlər. Bu bitki burada ot kimi çöllərdə bitir. Quiqnqnmrlar dərziyi arabalarda çöllərdən daşıyıb gətirir, xidmətçilər isə çovdarı xüsusi örtülü binalarda ayaqları ilə döyürdülər. Hasil olan dəni anbarda saxlayırlar. Onlar kobud saxsı qablar hazırlayaq, bunları gündə bişirib borkidirlər.

Quiqnqnmrlar adətən yetmiş-yetmiş beş yaşına qədər yaşayırlar. Ölümlərindən bir neçə həftə əvvəl onlar qüvvələrinin tədricən azaldığını hiss edir, lakin heç bir əziyyət çəkmirlər. Bu zaman dostları onların yanına tez-tez gəlir; çünki onlar özləri evdən çıxmağa çətinlik çəkirlər. Ancaq ölümlərinə on gün qalmış – bu müddəti təyin etməkdə onlar ancaq tək-tək hallarda yanılırlar – quiqnqnmrlar vidalaşmaq üçün görüşmə gedirlər. Bu məqsəd üçün onlara yexu qoşulmuş rahat kirşə verilir.

Quiqnqnmrlar bu surətdə dostları ilə vidalaşsın, evə qayıdır və ölüncəyə qədər daha evdən çıxmırlar. Quiqnqnmrları ən uzaq və əl-ayaqdan kənar yerlərdə dəfn edirlər. Ölənin dostları ilə qohumları nə padşahlıq edir, nə də yas tuturlar. Ölənin özü də bu dünyadan gedərkən, heç təəssüf etmir, elə bil ki, qonaqlıqdan evə qayıdır. Yadıma gəlir ki, bir dəfə olduğum evin sahibi bir dostunu ailəsilə birlikdə mühüm bir iş üçün öz evinə çağırmışdı. Təyin edilən gün, axşam vaxtı dostunun yalnız arvadı ilə iki uşağı gəldi. Arvad hər şeydən əvvəl ərinin

əvəzinə üzr istədi. Onun sözlərinə görə, əri bu gün sınıvınc. Bu söz onların dilində çox mənalıdır və çətinliklə tərcümə oluna bilər. Bunun hərfi mənası: “öz ulu nəvəsinin yanına qayıtmaq” deməkdir. Sonra o, öz əvəzindən də üzr istəyib söylədi ki, əri bu gün səhər ölüb və onun cəsədini hara qoymaq barədə xidmətçilərlə xeyli məsləhətləşməli olub. Mən həmin madyanın başqaları kimi şən olduğunu gördüm, üç aydan sonra o da öldü, sanki ömürlərinin qalan hissəsini keçirmək üçün uzaq bir ölkəyə getdilər.

Bilmirəm, quiqnqnmrların dilində yexuların nöqsan və kifirliklərini göstərən sözlərdən başqa çirkin və pis şeyləri ifadə edən sözlərin olmadığını qeyd etməyə dəyərmi? Buna görə də onlar danışıq zamanı xoşa gəlməz bir şeyi ifadə etmək istədikdə “yexu” sözünün başqa sözlərə bitişdirib işlədirlər. Məsələn, onlar xidmətçinin huşsuzluğunu və ya tənbelliyini, bir uşağın pis iş tutduğunu, ayağı yaralanayan bir daşı, pis heyvanı və sair bu kimi şeyləri ifadə etmək istədikdə, həmin bu sözlərin yanına yexu sözünü sifət kimi əlavə edirlər. Məsələn: “qxnm yexu”, “qvnaqolm yexu”, “inxmndvixlma yexu”, pis tikilmiş evə isə “inqulmqnmqnroqliv yexu” deyirlər.

Mən bu gözəl xalqın oxlaq və xeyirxah işlərini böyük bir məmnuniyyətlə ətraflı surətdə təsvir edərdim. Ancaq yaxın bir zamanda məhz bu məsələyə aid ayrı bir kitab çap etmək niyyətindəyəm və xahiş edirəm ki, oxucu həmin kitaba mürciat etsin.

İndi isə başıma gələn qəmli bir fəlakətin təsvirinə keçirəm.

ONUNCU FƏSİL

Müəllifin ev təsərrüfatı və onun quşçuqlarının arasında xoşbəxt yaşaması. Xeyirxahlıqda təkamül etməsi. Ev sahibinin müəllifə ölkəni tark etməli olması barədə məlumat verilməsi. Bu xəbərdən müəllifin məyus olması. Xidmətçinin köməyi ilə müəllifin özünə qayıq hazırlanması. Onun bəxtə-bəxt dənizə çıxması.

Mən öz kiçik təsərrüfatımı zövqümə görə qurmuşdum. Ev sahibi oradakı evlər kimi mənim üçün öz evindən altı yard bir bina qurmağı əmr etmişdi. Mən otağımın divarlarını, döşəməsini malalayıb, yerə qamışdan hördüyüm həsir döşəmişdim. Çöldə özbaşına bitən kənafdan toplayıb, tellərindən birtəşə oxşar bir şey toxumuşdum. Bu qumaşdan özümə birtəhər döşək üzü tikmişdim. Döşəkçənin içini yexuların tüklərindən hazırladığım cələ ilə tutduğum quşların tükləri ilə doldurmuşdum. Quşların ətlərindən isə özüm üçün yaxşıca qızartma bişirirdim. Yabı ən ağır işləri görürdü. Paltarım köhnədikdən sonra özümə dovşan və təxminən, o boyda olub, “nnunox” adlanan kiçik və gözəl heyvanların dərisindən təzə paltar tikdim. Həmin bu cür dərilərdən özümə yararlı corablar da düzəltdim. Ayaqqabılarımın altına taxtadan alt vurmuşdum. Onların üzünü cırıldıqdan sonra isə yenisini tikdim.

Çox zaman ağacların kötüklərindəki oyuqlardan bal tapırdım və bu balı suda əridib, çovdar çörəyi ilə yeyirdim. Aşağıdakı iki hikmətli sözün mənasını heç bir kəs mənim qədər yaxşı və düzgün bilməz: “Təbiət azə qane olur” və “Ehtiyac insana hər şeyi öyrədir”.

Mən bədənimin sağlamlığından və tam mənəvi rahatlıqdan zövq alırdım. Dostumun xəyanət edəcəyindən və ya dönük çıxacağından, aşkar və ya gizli bir düşmənin mənə zərər verəcəyindən heç bir qorxum yox idi. Dünyadakı böyük adamların və onların nədimlərinin mərhəmətini qazanmaq üçün mən satılmaq, yaltaxlanmaq kimi şeylərdən uzaq idim. Özümü yalan və zorakılıqdan qorumağa ehtiyacım yox idi. Burada həkimlər yox idi ki, bədənimə zərər yetirəydilər, vəkillər yox idi ki, məni müflis edəydilər, çuğulçular yox idi ki, pul alıb məni yalandan təqsirləndirəydilər. Burada diş qıcayanlar, böhtançılar, cibgirdlər, ev yaranlar, məhkəmə məmuruları, naqqallar, mübahisəçilər, qatillər və fırıldaqçılar yox idi. Nə siyasi partiyalar, nə də onların başçıları və üzvləri, nə dərnəklər, nə həbsxanalar, nə baltalar, nə dar ağacları, nə ilməklər, nə də rüsvaylıq dirəkləri var idi. Nə adamaldadan tacirlər, nə də fırıldaqçı peşəkarlar var idi. Nə lovğalıq, nə də şöhrətpərəstlik var idi. Nə özlərinə bəzək-düzək verənlər, nə azğınlar, nə əyyaşlar, nə də adamın zəhləsini tökən, yekə-yekə danışan, hay-küy qoparan, içləri boş olan dostlar var idi. Burada nə öz fırıldaqları sayəsində çirkabın içindən çıxıb yüksələn yaramazlar, nə də öz xeyir işləri sayəsində çirkaba atılmış nəcib insanlar var idi. Burada nə əyanlar, nə məhkəmə hakimləri, nə skripka çalanlar, nə də rəqs müəllimləri var idi.

Mən quşçuqlarının arasında yaşamaq şərfinə nail olmuşdum. Mənim ev sahibimin yanına qonaqlar gələndə, o cənab onların oturduğu otağa gəlib, söhbətlərinə qulaq asmağıma böyük mehribanlıqla icazə verirdi. Həm o, həm də qonaqları mənə çox vaxt suallar verir və cavablarımı mehribanlıqla

dinləyirdilər. Ev sahibi qonaq getdikdə, çox zaman mənə də özü ilə aparırdı. Mən heç bir zaman onların söhbətlərinə qarışmazdım. Yalnız məndən sorulan suallara cavab verməklə kifayətlənərdim. Lakin onların söhbətlərini sakitcə dinləmək mənə hədsiz ləzzət verərdi. Onların söhbəti yalnız iş barədə olar, fikirlərini qısa və aydın sözlərlə ifadə edərdilər. Burada ki həmsöhbətlər bir-birinin sözünü kəsməzdilər, bir-birini darıxdırmazdılar, qızışmazdılar, qızğın mübahisələrə girişməzdilər. Quiqncnmlar bu fikirdə idilər ki, məclisdə söhbətə qısa fasilələrlə ara vermək lazımdır. Məncə, onlar tamamilə haqlıdılar; çünki bu sükut dəqiqələrində onların başlarında yeni fikirlər doğur və bu, söhbətə xeyli canlandırır. Onların söhbətlərinin əsas mövzusu dostluq, xeyirxahlıq, intizam və abadlıq barədə olardı. Bəzən təbiətin qoribə hadisələrindən və ya qədim rəvayətlərdən də danışdılar. Onlar çox tez-tez xeyirxahlığın mahiyyətindən və əqlin qanunlarından danışar və ya yaxın gələcəkdə böyük məclisdə qəbul ediləcək qərarları müzakirə edərdilər. Çox zaman onlar şeir barədə danışdılar.

Mənim orada olmağım da onların söhbətlərinə xeyli yeni mövzular artırırdı. Ev sahibim öz dostlarına mənim həyatımdan danışar və vətənimə təsvir edərdi. Onlar ev sahibinin sözlərini dinləyib, insan təbiəti haqqında çox da xoş gəlməyən mülahizələr söyləyirdilər. Buna görə də mən burada həmin mülahizələrdən misal gətirmirəm. Yalnız bunu qeyd etməyi lazım bilirəm ki, mənim ev sahibim olan cənabın bütün ölkələrdə yaşayan yexuların təbiətini məndən də xeyli yaxşı başa düşməsi mənə heyrətə salırdı. O, bizim bütün kəsirlərimizi və şüursuzluqlarımızı sayıb elə nöqsanlar göstərirdi ki, mən bunlar barədə heç bir zaman ona danışmamışdım. Yerli yexular azacıq şüura sahib olsaydılar, onların nə işlər görə biləcəklərini düşünüb, bu nəticələri o, özü çıxart-

mışdı. Ancaq o, heç də əsassız olmayaraq, elə güman edirdi ki, bu cür heyvanlar həqiqi və misgin olmalıdırlar.

Əsla mübaligə etmədən deyə bilərəm ki, bildiyim doğrudan da bütün faydalı şeyləri ev sahibinin və onun dostlarının ağıllı söhbətlərindən öyrənmişəm. Əgər mən iki işdən birini seçməli olsaydım, Avropanın ən böyük və ən ağıllı parlamentində mütəbər bir natiq olmaqdan, həmişə bu ağıllı heyvanların söhbətlərinin təvazökar bir dinləyicisi kimi qalmağı üstün tutardım.

Mən bu ölkənin sakinlərindəki qüvvətə, gözəlliyə və sürətə heyran olmuşdum. Bu nəcib məxluqlarda gördüyüm cürbəcür yaxşılıqların heyrət verici ahəngdarlığı qəlbimi dərindən hörmətlə doldurmuşdu. Doğrudur, əvvəllər də mən buradakı yexu və bütün başqa heyvanlar kimi onlara qarşı qorxulu bir hörmət hissi duymurdum, amma tədricən bu hiss mənim də qəlbimə hakim oldu.

Mən daim quiqncnmların arasında olub, onlara pərəstiş etdiyimdən, onların yerləşərini və bədən hərəkətlərini təqlid etməyə başlamışdım. Tədricən bu hal məndə vərdisə çevrildi. Hələ indi də dostlarım nəzakətsiz bir surətdə mənə söyləyirdilər ki, mən at kimi qaçırım. Bu sözləri özüm üçün ən xoş bir tərif kimi qəbul edirəm. Bunu da inkar etmirəm ki, mən danışdıqda, quiqncnmların ahəng və ədalarını hələ də təqlid edirəm və dostlarımla bu barədəki istehzalarını əsla incimədən qəbul edirəm.

Beləliklə, mənim həyatım çox xoşbəxt və sakit keçirdi. Bircə arzum var idi, o da ömrümün sonuna qədər bu gözəl ölkədə qalmaqdan ibarət idi. Bir gün səhər ev sahibi mənə həmişəkindən bir az tez öz yanına çağırırdı. Onun üzündə mənə həmin saat duydum ki, bir qədər tutulmuşdur və söhbəti nədən başlamağı fikirləşir, bir qədər sükutdan sonra nəhayət, qərara gəlib, mənə söylədi ki, axırıncı şurada yexular məsələsi müzakirə olunanda, şura üzvləri onun öz evində bir yexu

saxlamasını və onunla bir quiqnqnm kimi rəftar etməsini öz cinsləri üçün həqarət sayırlar. Onlara məlumdur ki, o, tez-tez mənimlə söhbət edir və görünür ki, mənimlə bir yerdə olmaqdan zövq alır. Belə bir rəftar ağla və təbiətə tamamilə ziddir. Buna görə də yığıncaq onu xəbər dar edir ki, ya mənimlə adi bir yexu kimi rəftar etsin, ya da mənə əmr etsin ki, gəldiyim yerə qayıdım. Ancaq quiqnqnmlardan məni görüb, mənimlə danışanlar birinci fikri qəti surətdə rədd etmişlər. Onlar qorxmışlar ki, mən bir dərəcəyə qədər şüura və bu heyvanlara xas olan fitri ziyənəvərləklərə malik olduğumdan yerli yexuları başıma yığıb, ölkənin məşlik və dağlıq hissəsinə çəkilərəm və gecələr onlar ilə birlikdə quiqnqnmların ev heyvanlarına hücum edəərəm.

Ev sahibim əlavə etdi ki, ətrafda yaşayan quiqnqnmlar hər gün ona təkid edirlər ki, yığıncağın xəbərdarlığını yerinə yetirsin və o, bu işi daha ləngidə bilməz. Ancaq mənim üz-üzə başqa bir ölkəyə gedib çıxmağa gücüm çatmayacağına bildiyindən, arzu edir ki, özümə vaxtilə ona təsvir etdiyim kimi dənizdə üzmək üçün bir minik hazırlayım. Bu işdə həm onun öz xidmətçiləri həm də qonşularının xidmətçiləri mənə kömək edərlər. Axırda ev sahibi söylədi ki, bütün ömrüm boyu məni öz yanında bir xidmətçi kimi saxlamağa hazırdır; çünki onun fikrincə mən quiqnqnmları təqlid edə-ədə, bütün yexulara xas olan bir çox pis vərdişi və meyllərdən müəlicə olunmuşam.

Bu cənabın nitqi məni tamamilə məyus etdi. Bu təsir o qədər şiddətli idi ki, mən huşumu itirib, ev sahibinin ayağı altına yıxıldım. Quiqnqnmlarda bu zəiflik olmadığından, ev sahibi elə güman etmişdi ki, mən ölmüşəm. Bunu mənə özümə gəldikdən sonra söylədi. Mən güclə eşidiləcək bir səslə ona söylədim ki, ölümü özüm üçün bir xoşbəxtlik bilirdim. Əlbəttə, mən yığıncağı bu xəbərdarlıq üçün əsla təqsirləndirmərəm. Ancaq hər halda mənə elə gəlir ki, bu

qərar bir dərəcəyə qədər yumşaq da ola bilərdi. Ən yaxında olan qitə, ya ada yəqin ki, buradan ən azı yüz liü uzaqdadır. Minib gedə biləcəyim kiçik bir gəmi hazırlamaq üçün lazım gələn bir çox materiallar ölkədə əsla yoxdur. Buna görə də mən bu işi tamamilə ümitsiz hesab edirəm və özümü ölümə məhkum edilmiş bir insan sayıram. Ölüm mənim üçün ən xoş bir çıxış yoludur. Doğrudan da, tutaq ki, birtəhər öz həyatımı xilas etmiş də olsam, ömrümdə yexular arasında keçirmək və yenidən öz köhnə nöqsan və eyiblərimin təsirinə düşmək fikrini necə qəbul edə bilərəm. Bununla bərabər, mən yığıncağın qərarına tabe oluram; çünki belə bir qərar çıxarmaq üçün onların tutarlı və ciddi əsasları olduğuna inanıram. Sonra qayıq hazırlamaq işində mənə kömək vənd etdiyinə görə ev sahibinə təşəkkür edib söylədim ki, əgər İngiltərəyə qayıda bilsəm, ümid edirəm ki, möhtərəm quiqnqnmları tərif etmək və onların xeyirxahlıqlarını insan nəslinin təqlid etməsinə layiq bir nümunə kimi nümayiş etdirməklə öz həmvətənlərimə böyük bir fayda verə bilərəm.

Cənab ev sahibi mənə çox məhrəbanlıqla cavab verib, qayıq hazırlamaq üçün iki ay möhlət verdi. O, səmənd yabıya əmr etdi ki, mənə kömək etsin və bütün tapşırıqlarımı yerinə yetirsin. Mən bilirdim ki, səmənd at çox gözəl bir işçidir və mənimlə rəftarı yaxşıdır.

Mən hər şeydən əvvəl onunla birlikdə, vaxtilə dənizçilərin məni çıxartdıqları sahilə getdim. Orada bir tərəyə çıxıb, dənizi gözdən keçirməyə başladım. Mənə elə gəldi ki, şimal-şərq tərəfdə kiçik bir ada görünür. Müşahidə borusunu çıxarıb baxdım və adanı aydınca gördüm. Mənim fikrimcə, həmin ada beş liq qədər bir məsafədə idi. Ancaq səmənd at üçün bu ada göyümtül buluddan başqa bir şey deyildi. Onun başqa ölkələrin olması barədə heç bir təsəvvürü yox idi və dənizdə olan uzaq şeyləri, dənizə çoxdan öyrəşmiş olan biz insanlar kimi məharətlə seçə bilməzdi.

Mən adanı kəşf etdikdən sonra bununla tamamilə kifa-yətlənib, oranı öz yolumda birinci düşərgə seçməyi qərara aldım. Bundan sonra isə bütün ümidimi taleyin iradəsinə bağ-ladım.

Evə qayıdıb, səmənd yabı ilə məsləhətləşdikdən sonra onunla birlikdə yaxında olan məşəyə getdim. Orada mən bı-çaqla, yabı isə çox möharətlə taxta bir dəstəyə bənd olmuş iti çaxmaqdaşı ilə adi əl ağacı qalınlığında bir çox palıd budağı və bir neçə iri ağac kəsdik. Gördüyüm işləri ətraflı surətdə təsvir etməklə oxucunu yormayacağam. Yalnız bunu söyləmək kifayət edər ki, altı həftə içində ən ağır işləri görən səmənd yabının köməyiylə mən özüm üçün hindlilərin içi ovulmuş qa-yıqlarına bənzər, lakin xeyli böyük bir qayıq hazırladım, onun üzərinə dəri çəkdim və bunları özüm hazırladığım kəndirlərlə bir-birinə möhkəm tikdim. Həmin bu materiallardan yelkən də hazırladım. Ancaq yelkən üçün ən cavan heyvanların dərilərini seçdim; çünki qoca yexuların dəriləri çox qaba və qalın idi. Mən kürək də hazırladım, özüm üçün bişmiş dovşan və ev quşlarının ötindən xeyli tədarük görüb, biri süd, digəri isə içməli su ilə dolu iki küp də götürdüm.

Mən öz qayığımı ev sahibinin mənzilinin yaxınlığında olan böyük bir göldə sınaqdan keçirdim və gözəçarpan bü-tün dəlik-deşiyi yağ ilə tutdum. Sonra qayığımı bir arabaya yükləyib səmənd yabının və başqa bir xidmətçinin nəzarəti altında yexular onu böyük bir ehtiyatla dəniz sahilinə çəkib apardılar.

Hər şey hazır olub, yola düşmək günü yetişdikdə, ev sa-hib, onun arvadı və bütün ailəsilə vidalaşdım. Gözlərim yaş-la dolmuş və dərddən ürəyim sızıldayırdı. Ancaq möhtərəm ev sahibi qismən maraqdan və bəlkə də mənim halıma yan-dığından (bilmirəm, bunu söyləməyə haqqım varmı), qa-yıqda necə üzəcəyimi görməyi arzu edib, qonşulardan da bir neçəsinə təklif etdi ki, onunla bərabər gəlsinlər. Təxminən bir

saat dənizin qabarmasını gözləməli oldum. Bir azdan sonra yumşaq səmt küləyi əsməyə başladı. Bunu görüb, həmin saat yola düşməyi qərara aldım və ev sahiblə ikinci dəfə tələsik vi-dalaşdım. Mən diz çöküb, onun dırnağını öpmək istəyirdim. Ancaq o, lütf edib, öz dırnağını ehtiyatla qaldıraraq, dodaq-larına yaxınlaşdırdı. Sonralar bu təfəsilat üçün mənə edilən hücumları xatırlayıram. Mənə iftira edənlər bu fikirdədir ki, belə məşhur bir zətin mənim kimi miskin bir məxlüqə belə lütf göstərməsi inanılmaz şeydir (bəzi səyyahların özlərinə göstərilən hədsiz hörmətlə lovğalanmaları da yadımda-dır). Lakin əgər bu tənqidçilər quiqnqların necəbət və hörmətkarlıqları ilə yaxından tanış olsaydılar, öz fikirlərini dəyişərdilər.

Məni yola salmağa gələn başqa quiqnqlara da öz hörmətimi izhar edib, qayığa oturdum və sahilədən ayrıldım.

ON BİRİNCİ FƏSİL

Təhlükəli səyahət. Müəllifin Yeni Hollandiyaya gəlib, orada yaşamaq fikrinə düşməsi. Yerlilərdən birinin onu oxla yaralaması. Onun tutulub, zorla Portuqal gəmisinə aparılması. Kapitanın onunla mehriban rəftarı. Müəllifin İngiltərəyə qayıtması.

Mən bu qorxulu səyahətə 1714-cü il fevralın 15-də Məhəbər saat 9-da başladım. Səmt küləyi əsirdi. Bununla bərabər, qayığı avarla sürürdüm. Ancaq avar çəkməyin məni tezliklə yoracağına və küləyin dəyişə biləcəyini nəzərə alıb, kiçik yelkəni qaldırmağa cürət etdim. Beləliklə, dənizin çökilməsinin təsirlə mən öz təxminimə görə saatda bir yarım liq sürətlə gedirdim. Tamamilə gözdən itincəyə qədər ev sahibi ilə onun dostları sahilə durmuşdular. Səmənd yabırın səsinə tez-tez eşidirdim (o, həmişə məni sevərdi). O, belə deyirdi: “Qnuylanixameycax yexu” (özünü yaxşı qoru, ey əziz yexu).

Mən hələ sahiləndə müşahidə borusu ilə gördüyüm adaya sarı gedirdim. Ümid edirdim ki, orada öz zəhmətimlə yaşamaq üçün vəsait tapa bilərəm. Yexular arasına qayıdıb, onların hakimiyyəti altında yaşamağı düşündükdə, dəhşətə gəlirdim. Çünki arzu etdiyim kimi tək qala bilsəydim heç olmazsa, misilsiz qiçıqınlıqların xeyirxahlıqlarını düşünər və yenidən öz qəbiləmin nöqsanları ilə ləkələnmək təhlükəsindən qurtarmış olardım.

Oxucular yəqin ki, dənizçilərin mənə qarşı hazırladıkları sui-qəsd və məni kapitan kayutasında həbs etdikləri barədə söylədiklərimi xatırlayırlar. Mənim bu dustaqlığım əvvəlcə söylədiyim kimi, bir neçə həftə davam etmişdi və gəminin hansı istiqamətdə getdiyini bilmirdim.

Məni sahilə çıxarmış olan dənizçilər səmimi və ya saxtakarlıqla and içib söyləmişdilər ki, onlar özləri də dünyanın hansı hissəsində olduğumuzu bilmirlər. Ancaq elə güman edirdim ki, biz Ümid burnundan 10° cənubda və ya 45° cənub en dairəsi yaxınlığındayıq. Ona görə bu nəticəyə gəlmişdim ki, dənizçilərin öz kapitanlarının Madaqaskara getmək istədiyi barədə və bizim həmin adadan cənub-qərb tərəfdə olduğumuz barədə danışdıqlarını eşitmişdim. Hərçənd bütün bunlar təxmin idi, ancaq mən Yeni Hollandiyanın¹ cənub-qərb sahillərinə çatmaq ümidilə şərqə doğru getməyi qərara aldım. Ümid edirdim ki, bu sahillərin yaxınlığında özüm üçün əlverişli bir ada tapacağam.

Külək həmişə qərbdə əsirdi və axşam saat altıda öz hesabına görə, şərqə doğru on azı on səkkiz liq getdikdən sonra yarım mil məsafədə kiçik bir ada gördüm.

Bu, çılpaq bir qaya idi; dəniz suları qayanı yuyub, kiçik bir körfəz əmələ gətirmişdi. Qayığı həmin bu körfəzə çəkib, qayanın üstünə çıxdım və şərq tərəfdə cənubdan şimala doğru uzanan torpağı aydınca gördüm. Gecəni qayığın içində keçirdim, səhər tezdən isə yenə yola düşüb, saat yeddiddən Yeni Hollandiyanın cənub-şərq sahilinə çatdım.

Mənim çıxdığım sahil tamamilə boş və insan yaşamayan bir yer idi. Ancaq yanımda silah olmadığından, bu qitənin içərilərinə doğru getməyə cəsarət etmədim. Sahildə bir neçə ilbiz tapıb, onları çiy-çiy yedim. Yerlilərin diqqətini cəlb etməkdən qorxaraq, oq qalamadım. Üç gün ilbiz və sair bəliqçulaqlar yeməklə dolandım ki, az olan azuqəmi bir qədər

¹ Yeni Hollandiya – Avstraliya deməkdir.

qoruyun. Xoşbəxtlikdən içməli suyu olan bulağa rast gəlib, doyunca içdim ki, bu məni xeyli möhkəmləndirdi.

Dördüncü gün qitənin içərisinə doğru bir qədər uzaqlara getməyə cürət etdim. Birdən-birə özümdən beş yez yard uzaqda, kiçik bir təpənin üstündə bir dəstə yerli adam gördüm. Onlar hamısı – kişilər, arvadlar və uşaqlar – tamamilə çıpaq idi, bir tonqalın dövrəsində oturmuşdular. Onlardan biri məni görə, o birlərinə də göstərdi. Beş kişi yerlərindən qalxıb, arvadları və uşaqları tonqalın yanından qoyaraq, mənə sarı gəldi. Mən var gücümə sahilə doğru qaçıb, özümü qaşığa atdım və sahildən ayrıldım. Vəhşilər qaçdığımı görüb dalıma çüyürdülər və mən kifayət qədər uzaqlaşmağa macal tapmamış, ardınca ox atmağa başladılar. Oxlardan biri sol dizimə dəyib, xeyli içəri batdı. Mən bu oxun zəhərli olmasından qorxdum. Onların ox mənzilindən uzaqlaşar-uzaqlaşmaz (o gün hava çox sakit idi), tələsik yaramı sordum, sonra isə birtəhər sarıdım. Nə edəcəyimi əsla bilmirdim. Yan aldığım əvvəlki sahilə qaşımağa qorxurdum. Buna görə də şimal istiqamətində hərəkət etməyə başladım. Özüm də qaşığı avarla sürməyə məcbur oldum. Yan almağa əlverişli bir yer axtara-axtara ətrafa göz gəzdirdikdə, şimal-şərq tərəfdə getdikcə yaxınlaşmaqda və daha aydın görünməkdə olan bir yelkən gördüm. Həmin gəmini gözləyib-gözləməməyi qərara ala bilmədən, bir müddət dayandım. Nəhayət, yoxlu nəslinə olan nifrətim bütün başqa təsəvvürlərə üstün gəldi. Mən qaşığı döndərüb, cənuba qayıtdım və səhər çıxdığım həmin körfəzə gəldim. Avropa yexuları arasında yaşamaqdansa, vəhşilərin əlinə düşməyi münasib görürdüm. Qayığımı sahilə çəkdim, özüm isə bulağın yaxınlığında, bir daşın arxasında gizləndim.

Gəmi həmin bu körfəzə yaxınlaşıb, yarım liq məsafədə durdu və içində çəlləklər olan kiçik bir qaşığı içməli su üçün sahilə göndərdi. Görünür, gəmidəkilər bu yerə yaxşı bələd idilər. Mən daşların arasında uzandığıma görə qaşığı yalnız

sahilə tamamilə yaxınlaşdığı zaman görə bildim və buradan çıxıb, başqa yerdə gizlənməyə daha macal qalmadı. Dənizçilər sahilə çıxan kimi, mənim qaşığıma gördülər. Onlar qaşığı diqqətlə nəzərdən keçirib, həmin saat başa düşdülər ki, onun sahibi haradasa, bu yaxınlarda olmalıdır. Onlardan dörd nəfəri künc-bucağı və hər bir kolun dibini axtarıb, nəhayət, məni gizləndiyim daşın arxasından tapdılar. Onlar bir müddət dovsan dərisindən tikilmiş qərribə və qaba geyimimə - paltarına, taxta başmaqlarıma və dəri corablarıma heyvətlə baxdılar. Lakin paltarımdan başa düşdülər ki, mən yerlilərdən deyiləm, çünki bütün yerlilər çıpaq gəzirdilər. Dənizçilərdən biri portuqal dilində mənə əmr etdi ki, ayağa qalxım və kim olduğumu söyləyim. Mən onun sözlərini çox yaxşı başa düşdüm (çünki bu dili bilirəm) və ayağa qalxıb dedim ki, mən quiqnqların ölkəsindən qovulmuş bədbəxt bir yexuyam və onlardan xahiş edirəm ki, mənə çıxıb getməyə icazə versinlər. Dənizçilər mənim portuqal dilində danışdığımı eşidib, təəccüb etdilər. Üzümün dərisinin rəngindən mənim avropalı olduğumu bildilər, ancaq onlar “yexu” və “quiqnqlar” sözlərilə nə demək istədiyimi başa düşə bilmədilər. Eyni zamanda danışığımı at kişnəməsinə bənzəməsi onları güldürdü. Mən qorxudan və qəzəbdən əsə-əsə yenidən xahiş etdim ki, çıxıb getməyimə icazə versinlər və yavaşca öz qaşığıma sarı geri çəkilməyə başladım. Ancaq məni saxladılar, hansı ölkədən gəldiyimi, haralı olduğumu öyrənmək istədilər. Cavab verdim ki, əslim ingilisdur. İngiltərədən beş il bundan əvvəl çıxmışam, o zaman isə mənim ölkəmlə onların ölkəsi bir-birilə sülh halında idi. Ona görə də ümid edirəm ki, mənimlə düşmənlər kimi rəftar etməyəcəklər; çünki mən də onlara heç bir pislik etmək niyyətində deyiləm. Sadəcə, yazıq bir yexuyam və özüm üçün ömrümün qalan günlərini keçirməyə boş bir yer axtarıram.

Onlar danışmağa başlayanda, mənə elə gəldi ki, ömrümdə bu qədər qeyri-təbii bir şey nə görmüş, nə də eşitmişəm. Bu,

mənim üçün o qədər qəribə bir şeydi ki, məsələn, İngiltərədə köpəklərin və ya inəklərin danışıması və yaxud quiqnqların ölkəsində yexuların danışıması belə qəribə görünə bilər. Hörmətli portuqallar mənim qəribə paltarımın və qeyri-adi danışq tərzimdən xeyli heyratə düşmüşdülərsə də, ancaq söylədiyim sözləri çox gözəl anlayırdılar. Mənimlə çox mehriban rəftar edib söylədilər ki, onların kapitanı yəqin, məni Lissabona aparmağa razı olar, oradan da öz vətənimə qayıda bilərəm.

Dənizçilərdən ikisi gəmiyə qayıdıb, gördükləri şeyi kapitana verməyi və ondan lazımı əmrlər almağı qət etdi. Mənə isə dedilər ki, əgər and içib qaçmayacağıma söz verməsəm, məni zorla tutub saxlayacaqlar. Onların təklifinə razı olmağı daha uyğun gördüm. Onlar başıma gələn macəraları öyrənməyi çox arzu edirdilər. Ancaq mən özümü möhkəm saxlayıb, heç bir şey danışmırdım. Onda bu qərara gəldilər ki, başıma gələn fəlakətlər şüurumu pozub.

İcməli su ilə dolu çəlləkləri aparan qayıq iki saatdan sonra qayıdıb gəldi və kapitanın məni gəmiyə aparmaq bərəsində əmrini gətirdi. Diz çöküb yalvarmağa başladım ki, məni azad buraxsınlar. Ancaq bundan heç bir şey çıxmadı. Dənizçilər mənim əl-qolumu sarıyıb qayığa atdılar, oradan gəmiyə çıxarıb, kapitanın otağına apardılar.

Kapitanın adı Pedro de Mendes idi. Bu, çox hörmətçil və nəci bir adam idi. O, xahiş etdi ki, ona öz bərəmdə bir qədər məlumat verim və söz verdi ki, gəmidə mənimlə onun özü ilə rəftar edən kimi rəftar edəcəklər. Mənə xeyli mehribanlıq etdi; yexular arasında belə bir xoş rəftar gördüyümə təəccüb etdim. Lakin mən qaradınmaz və qaraqabaq bir halda durmuşdum, amma kapitandan və onun dənizçilərindən gələn pis qoxunun təsiri ilə az qalmışdı ki, özümdən gedəm. Nəhayət, xahiş etdim ki, mənə öz qayığında olan yemək ehtiyatından yeməli bir şey gətirsinlər. Ancaq kapitan əmr etdi ki, mənə qızarmış cüca

və əla şərab versinlər, tapşırıd ki, mənə ən təmiz bir otaqda yataq hazırlasınlar. Mən soyunmaq istəməyib, əynimdəki paltarlarla yatağa uzandım. Yarım saatdan sonra, təxminimə görə, gəminin işçiləri yemək yedikləri zaman mən gizləncə öz otağımdan çıxıb, gəminin kənarına yanaşdım və dənizə atılıb, üzə-üzə buradan xilas olmaq istədim. Nə olursa-olsun, tək yexuların arasında qalmaq istədim. Ancaq dənizçilərdən biri mənə mane olub, fikrimi kapitana xəbər verdi, o isə əmr etdi ki, məni öz otağıma salıb, qapını üzümə bağlasınlar.

Yeməkdən sonra don Pedro yanıma gəlib, məni belə məyus bir hərəkətə məcbur edən səbəblərin nə olduğunu bilmək istədi. O, məni inandırdı ki, yeganə arzusuna mənə əlindən gəldiyi qədər yaxşılıq etməkdən ibarətdir. O qədər təsirli və inandırıcı danışdı ki, yavaş-yavaş mən onunla azacıq şüur sahibi olan bir heyvan kimi rəftar etməyə razılaşdım. Bir neçə sözlə ona səyahətimdən, gəmidəki əməllərin üsyan qaldırmaqlarından, onların məni sahilinə çıxardıqları ölkədən və həmin ölkədə üç il qaldığımdan danışdım. Kapitan bu sözlərimi sayıqlama və ya seyrəkləmə kimi başa düşdü ki, bu da məni son dərəcə təhqir etdi. Mən bütün yexulara xas olan yalançılıqdan tamamilə əl çəkmiş və onların bir-birinin sözlərinə inanmazlıq kimi həmişəki rəftarımı tamamilə yaddan çıxartmışdım.

Ondan soruşdum ki, məgər onun ölkəsində olmayan şeyi söyləmək adətdirmi? Onu inandırdım ki, mən yalan sözlünün mənasını demək olar ki, tamamilə unutmuşam və quiqnqlar arasında min il də yaşamış olsaydım, orada ən axırıncı xidmətçidən də əsla yalan eşitməzdim. Həm də ki, onun sözlərimə inanıb-inanmamasının mənim üçün əsla fərqi yoxdur. Yalnız mənə etdiyi yaxşılıqdan əvəzində mən onun təbii nəqsanlarını əfv etməyə, onun mənə verəcəyi sualları və edəcəyi etirazları qəbul etməyə hazırım.

Çox ağıllı bir adam olan kapitan mənim danışqqlarımda bir-birinə zidd olan cəhətlər axtarmağa xeyli çalışdıqdan sonra

sözlərimin doğru olduğu barədə yaxşı bir nəticəyə gəldi. Ancaq dedi: madam ki, mən haqiqətə bu qədər bağliyam, onda gərək sədaqətlə söz verəm ki, səyahət zamanı bir də öz canıma qəsd etməyəcəyəm, yoxsa o məni Lissabona qədər otağa salıb, qapını üzümə bağlamağa məcbur olacaq. Mən onun tələb etdiyi vədi verdim, lakin bildirdim ki, bir də yexular arasına düşməmək üçün ən ağır fəlakətlərə qatlaşmağa razıyam.

Bizim səyahətimiz zamanı qeyd olunmalı heç bir hadisə baş vermədi. Kapitana təşəkkür əlaməti olaraq, bəzi onun təkidli xahişlərinə güzəştə gedib, onunla bir yerdə oturmağa razılaşır və bu zaman insanlara olan nifrətimə gizlətməyə çalışırdım. Ancaq bu nifrət tez-tez özünü büruzə verirdisə də, kapitan bunları görməzlikə vururdu. Günümün çox hissəsini öz otağımda keçirirdim ki, danizçilərdən birinə rast gəlməyim. Kapitan dəfələrlə məni dilə tutmuşdu ki, bu vəhşi paltarını əynimdən çıxarım. O, özünün ən yaxşı paltarını mənə təklif edirdi. Ancaq mən yexuların bədəninə toxunmuş bir şeyi əynimə geyməkdən qəti boyun qaçırdım. Mən ondan yalnız iki təmiz alt köynəyi istədim. Bunlar çox təmiz yuyulmuşdu və mənim bədənimə çox da murdarlaya bilməzdi. Mən bu köynəkləri hər gün dəyişib, özüm yuyurdum.

Biz 1715-ci il noyabrın 15-də Lissabona çatdıq. Sahilə çıxmadan əvvəl, öz pləşını çiynimə saldı ki, küçədə camaat bəşimə yığılmasın. O, məni öz evinə apardı və təkidli xahişimə görə mənə evin ən üst mərtəbəsində pəncərələri həyətə açılan bir otaq verdi. Kapitan məni dilə tutdu ki, özümə yeni paltar tikdirim. Ancaq heç cür razi ola bilmirdim ki, dərzi gəlib, ölçümü götürsün. Don Pedro mənimlə bir boyda olduğundan, onun əyninə tikilmiş paltarlar mənə çox yaxşı gəlirdi. O, mənə lazım olan başqa şeylər də verdi. Bütün bu şeylər tamamilə təzə idi, ancaq bununla bərabər, mən bunları əynimə geyməzdən əvvəl bir sutka havaya verdim.

Kapitan evli deyildi. Onun üç qulluqçusu var idi. O, qulluqlara yemək zamanı süfrədə bizə xidmət etməyi qadağan etmişdi. Ümumiyyətlə, onun mənimlə rəftarı o qədər hörmətli idi və mənə o dərəcədə haqiqi insanlıq və qayğı göstərirdi ki, tədricən onunla bir yerdə olmağa razılaşdım. Nəhayət, məni dilə tutub evin arxa tərəfindəki küçəyə açılan pəncərədən baxmağa razı etdi. Sonra mən o biri otağa keçməyə başladım. Hər dəfə mən pəncərədən küçəyə baxdım, ancaq həmin saat qorxub, geri çəkildim. Bir həftədən sonra kapitan məni aşağı düşüb, qapının ağzında oturmağa razı edə bildi. Mənim qorxum yavaş-yavaş azalırdısa da, ancaq insanlara olan kin və nifrətim sanki daha da artırdı. Nəhayət, mən cürətlənib, kapitanla bərabər küçəyə çıxmağa razı oldum.

Don Pedroya mən öz ailəm və ev işlərim barədə bəzi şeylər danışmışdım. Bizim gəldiyimizdən on gün sonra kapitan dedi ki, vətənimə qayıtmaq, evdə öz arvadım və uşqlarımla yaşamaq mənim borcumdur. O söylədi ki, limana getməyə hazır olan bir ingilis gəmisi durub. O, mənə yolda lazım ola biləcək hər bir şeyi verməyə hazır olduğunu bildirdi. Onun dəlillərini və mənim etirazlarımı təkrar etmək dərixdirici olardı. O söyləyirdi ki, mənim arzuladığım kimi bəmboş bir ada tapmaq əsla mümkün deyildir. Öz evimdə isə mən öz istədiyim kimi edib, dünyadan tamamilə əl çəkmiş bir halda yaşaya bilərəm.

Nəhayət, bundan daha yaxşı bir iş etmək mümkün olmadığını bilib, onun fikr ilə razılaşdım. Noyabrın 24-də bir ingilis ticarət gəmisində Lissabondan çıxdım. Ancaq gəmi sahibinin kim olduğunu əsla soruşmadım. Don Pedro məni gəmiyə qədər ötürüb, mənə iyirmi funt borc verdi. Vidalaşarkən məni məhrəbanlıqla qucaqladı, bu isə mənim əlsa xoşuma gəlmədi. Yolda mən nə kapitanla, nə də danizçilərlə bir cə kəlmə danışmadım. Özümə xəstəliyə vurub, otağımda oturdum. 1715-ci il dekabrın 5-də, səhər saat doqquz radələrində biz Daunsədə

lövbər saldıq və gündüz saat üçdə mən sağ-salamat Redrfidəki evimə çatdım.

Arvadım və uşaqlarım məni böyük bir heyrət və sevinclə qarşıladılar. Onlar məni çoxdan ölmüş bilirdilər. Ancaq açıqca etiraf etməliyəm ki, onları görərkən, yalnız nifrət, ikrah və həqarət hiss etdim.

Mən evə girən kimi arvadım üstümə atılıb, məni qucaqladı və öpdü. Onun bu hərəkətindən mən özümdən getdim və bir saatdan artıq bu vəziyyətdə qaldım. Mən bu sətirləri yazdığım zaman İngiltərəyə qayıtdığımdan beş il keçmişdi. Birinci ilin ərzində mən öz arvadımı və uşaqlarımı əsla görmək istəmirdim. Ancaq hələ bu vaxta qədər də onlar mənim çörəyimə əl vurmağa və ya mənim fincanımdan içməyə cürət edə bilməzdilər. Hələ bu vaxta qədər mən onlara əlimdən tutmağa icazə verə bilmirəm.

Mən ilk əlimə düşən artıq pulumu verib, iki dayça aldım və indi bunları çox gözəl bir tövlədə saxlayıram. Onlardan sonra mənim ən çox sevdiyim adam mehtərdir; çünki ondan tövlə qoxusu gəlir. Atlar mənim dilimi çox yaxşı anlaşırlar. Mən onlarla hər gün, azı dörd saat söhbət edirəm. Onlar yüyan və ya yəhərin nə olduğunu əsla bilmir, mənimlə çox mehribandırlar və özləri də bir-birilə gözəl rəftar edirlər.

ON İKİNCİ FƏSİL

Müəllifin doğruluğu. Bu əsəri çap etdirməkdə məqsədi. Doğruluqdan kənara çıxan səyyahları pisləməsi. Müəllifin bu kitabı yaradarkən pis niyyətli olmadığı sübut etməsi. Bir etiraza cavab. Müstəmləkələr qurmaq üsulu. Vətənin tərihi. Müəllifin təsvir etdiyi ölkələr üzərində ingilis tacının şəksiz ixtiyara malik olması. Bu ölkələri işğal etməyin çətinliyi. Müəllifin oxuculardan tamamilə ayrılması. Onun gələcəkdə öz yaşayış tərzini haqqındakı planlarının izahı. Xoş məsləhətləri və kitabı qurtarması.

Bəli, möhtərəm oxucu, beləliklə, mən sənə on altı il yeddi aydan artıq davam edən səyahətlərimin doğru təsvirini verdim. Bu təsvirlərdə mən bəzək-düzəkdən artıq, doğruluğa fikir verirdim. Bəlkə, mən də başqa səyyahlar kimi qərībā, inanılmaz hekayələrlə səni heyrətə sala bilərdim. Ancaq mən ən sadə bir dildə, yalnız olan hadisələri ifadə etməyə çalışdım. Məqsədim heç də səni əyləndirmək deyil, sənə bir çox yeni məlumat verməkdir.

İngilislər və başqa avropalıların az getdikləri uzaq ölkələrə gedən biz səyyahlar üçün qərībā dəniz və quru heyvanları təsvir etmək əsla çətin deyildir. Ancaq səyyahın başlıca məqsədi camaata məlumat vermək, onlarda xeyirxahlıq tərbiyə etmək, yad ölkələrin həyatından yaxşı və pis misallar gətirmək vasitəsilə onların ağıllarını təkmilləşdirməkdən ibarət olmalıdır.

Mən ürəkdən arzu edirəm ki, qanun üzrə hər bir səyyah öz səyahətnaməsini çap etdirməmişdən əvvəl, baş konsler lordun hüzurunda and içə idi ki, onun çap etdirmək istədiyi əsər tamamilə həqiqətə uyğundur. O zaman heç bir kəs bəzi yazıçıların etdiyi kimi, sadədil camaatı aldatmağa cürət etməzdi. Onlar öz əsərlərini daha artıq əyləndirici etmək üçün ən qaba uydurmalar təqdim edirlər¹.

Gənliyimdə mən böyük bir ləzzətlə bir çox səyahətnamələr oxumuşdum. Ancaq o vaxtdan bəri mən, demək olar ki, bütün yer kürəsini gözib, öz müşahidələrim əsasında inanmışam ki, bu kitablarda nə qədər boş və mənasız cəfəngiyyat varmış. Buna görə də mən bu cür kitabları oxumaqdan son dərəcə nifrət edirəm.

Mən çox gözəl bilirəm ki, yaxşı bir hafizə və ya müntəzəm bir surətdə gündəlik yazmaqdan başqa heç bir istedad, heç bir bilik və ümiiyyətə, heç bir qabiliyyət tələb etməyən əsərlər müəllifin şöhrətini çox da artırma bilməz. Tamamilə mümkündür ki, bu kitabda təsvir etdiyim ölkələrə məndən sonra gedən soyyahlar mənim səhvlərimi meydana çıxarıb, bir çox yeni kəşflər etməklə, məni ikinci plana ataraq, özləri mənim yerimi tuta bilərlər. Belə ki, bütün dünya bir zaman mənim kimi bir yazıçının olduğunu yaddan çıxara bilər. Əgər mən əsərimi şöhrət üçün yazmış olsaydım, bu, məni çox kədərləndirə bilərdi. Ancaq mənim yeganə məqsədim cəmiyyətə xeyir vermək olduğundan, kədərlənməyimə heç bir səbəb yoxdur.

Etiraf edirəm, bəziləri mənə pıçıldamışlar ki, bir ingilis təbəəsi olduğundan, vəzifəm vətəmə qayıdan kimi, kəşf etdiyim ölkələr barədə nazirlərdən birinə yazılı məlumat

verməkdən ibarət idi; çünki hər bir ölkənin təbəəsinin kəşf etdiyi torpaqlar həmin ölkənin kralına tabe olmalıdır.

Ancaq mən bəhs etdiyim ölkələrin müdafiəsiz Amerikanın Ferdinand Kortes¹ tərəfindən işğal edilməsi kimi, asanlıqla işğal edilə biləcəyinə şübhə edirəm. Mənim fikrimcə, liliputlar ölkəsi elə bir ölkədir ki, oranı işğal etmək üçün ordu və donanma hazırlamağa dəyməz. Eyni zamanda mən bu fikirdəyəm ki, brobdinqneqlərin ölkəsinə hücum etmək ağıla uyğun və ya təhlükəsiz deyildir. Yaxud Uçan ada ingilis ordusunun başının üstünü alanda, güman etmirəm ki, o, özünü çox da yaxşı hiss etsin. Doğrudur, quiqnqlar, deyəsən, mühasirəyə çox da yaxşı hazırlanmış deyillər, ancaq mən nazir olsaydım, heç bir zaman onların üzərinə hücum etməyi məsləhət görməzdim. Onların zəkası, həmrəyliyi, qorxmazlığı və vətəne olan məhəbbətləri onların müharibə fənnindəki çatışmazlıqlarını artıqlaması ilə əvəz edə bilər. Təsəvvür edin ki, iyirmi min quiqnqlıq bir Avropa ordusunun içərisinə soxulub, onların cərgələrini pozmuş, arabalarını yıxıb dağıtmış, dırnaqlarının dəhşətli zərbələri ilə əsgərlərin sir-sifətini tapdayıb özmişdir.

Çox yaxşı olardı ki, biz bu nəcib xalqın üzərinə hücum etməkdənsə, onlardan xahiş edəydik ki, bizə öz vətəndaşlarından kifayət qədər göndərsinlər və onlar Avropanın mədəniyyətini yüksəldib, biza namus, ədalət, həqiqət, mülayimlik, həmrəylik, mürdlik, dostluq, xeyirxahlıq və sədaqət qaydalarını öyrətsinlər. Bu xeyirli sifətlərin adları hələ ki, Avropa dillərinin bir çoxunda qalıb. Bu sözlərə həm müasir, həm də qədim yazıçıların əsərlərində rast gəlmək olar. Mən hər nə qədər peşəkar alim olmasam da, bunu təsdiq edə bilərəm.

Ancaq əlahəzrət kralın mənim kəşf etdiyim ölkələrə yiyələnməsinə mane olan başqa bir səbəb də vardır. Doğrusu, belə hallarda padşahların ədalətli hərəkət etdiklərinə mən bir qədər şübhə edirəm. Məsələn, fırtına bir dəstə dəniz quldurunu on-

¹ XVIII əsrdə İngiltərədə, doğrudan da, bir çox səyahətnamələr çap edilirdi: onların müəllifləri camaatın diqqətini cəlb etmək üçün öz kitablarında uzaq və az tanınan ölkələr haqqında doğru məlumat verməklə yanaşı, əsərlərini olmasın rəvayət və uydurmalarla doldurdular. Görünür, Swift ilk növbədə öz ədəbi düşməni olan Daniel Defonun nəzərə tutur ki, onun da romanlarında hətta geniş şöhrət qazanmış "Robinson Kruzonun macəraları" əsərində də bir çox faktik səhvlərə və yanlışlıqlara rast gəlmək olur.

¹ Ferdinand Kortes (1485-1547) – Meksikanı İspaniya torpaqlarına bitişdirən ispaniyalı fəteh (konkistador).

lara məlum olmayan istiqamətdə çəkib aparır. Nəhayət, gənc dənizçi dorun başından quru görünür. Dəniz quldurları qarət və soyğunçuluq üçün sahilə çıxırlar. Onlar özlərini xoş sifətlə qəbul edən mülayim bir əhaliyə rast gəlirlər. Həmin ölkəyə təzə bir ad qoyub, kralın adından oraya yiyələnilirlər. Xatirə əlaməti olaraq, ora çürük bir taxt və ya bir daş basdırırlar. Yerlilərdən iki və ya üç düjününü öldürüb, bir qədərini girov sifətilə gəmiyə aparır və öz vətənlərinə qayıdıb, əfv edirlirlər. Beləliklə, Allahın mərhəmətilə yeni bir müstəmləkə əmələ gəlmiş olur. İlk fürsət düşən kimi, ora gəmilər göndərirlər. Yerli əhali yurdundan və qovulur, ya da tələf edilir. Onların başçılıqlarına, öz qızilları verməyə məcbur etmək üçün işgəncə edirlər. Həmiyə insanlıqdan uzaq hər cür hərəkət etməyə tam sərbəstlik verilir. Torpaq öz övladlarının qanına bulanır və belə xeyirxah işlərlə məşğul olan bir dəstə qəssab müasir müstəmləkə yaradır ki, beləliklə, onlar bütünpərəst vəhşilər arasında mədəniyyət yayır və onları xristianlaşdırırlar.

Lakin aydındır ki, bu təsvirin Britaniya millətinə heç bir dəxli yoxdur. Bu millət öz ağılı, qayğısı və müstəmləkələr təşkilindəki ədaləti ilə bütün dünyaya üçün bir nümunə ola bilər. Bu millət dinin və maarifin yayılmasına daim kömək edir. Xristianlığı yaymaq üçün ən qabiliyyətli ruhanilər seçir. Bu millət çox ehtiyatlı olub, öz müstəmləkələrinə əsl vətəndəki əhalidən ləyaqətli və dili qısa adamlar köçürür. Bu millət ədalətə hörmət etməyin ən yaxşı nümunəsini göstərir. Bütün müstəmləkələrində inzibati vəzifələrə böyük istedadla malik, hər cür nöqsandan və pula satılmaqdan uzaq olan məmurlar təyin edir və bütün bunlardan əlavə, bu millət həmin yerlərə sayıq və xeyirxah valilər göndərir ki, onlar idarələri altına verilmiş əhalinin qayğısına qalıb, onların xeyrinə çalışsın və öz padşahlarının şərafətini ciddiyyətə ucaldırlar.

Ancaq mənim təsvir etdiyim ölkələrin əhalisi görünür qəsb olunmaq, qul halına düşmək, tələf olmaq və ya müstəmləkəçilər tərəfindən öz yurdlarından qovulmağı əsla arzu etmədikləri

üçün və bu ölkələrdə nə qızıl, nə gümüş, nə şəkər, nə də tütün bol olmadığı üçün mənim aciz fikrimcə, onlara öz şücaət və cidd-cəhdimizi göstərməyə dəyməz. Ancaq bu məsələ ilə daha yaxından əlaqədar olanlar başqa fikirdədirlərsə, and içib, onlara söz verə bilərik ki, məndən əvvəl bu ölkələrə birca nəfər də avropalı gətməyib. Yalnız rəvayətə görə, quiqnqlar ölkəsində bir çox əsrlər bundən əvvəl, bir dağın təpəsində görünmüş iki yexuya şübhə ola bilər ki, həmin rəvayətə görə, bu mürdar heyvanların bütün nəsli bunlardan əmələ gəlib. Bu iki yexu yaqın ki, ingilis imisi; çünki onların nəsli nə qədər kifirləmiş olsa da, üzlərindəki cizgilərə görə mən bu nəticəyə gəldim. Ancaq bu hadisənin nə dərəcəyə qədər təsdiq edilə biləcəyini mən müstəmləkə qanunlarına bələd olan adamların öhdəsinə buraxıram.

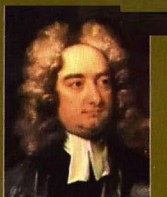
Kəşf etdiyim ölkələrə öz padşahım adından rəsmi surətdə yiyələnmək məsələsinə gəlincə, bu fikir heç bir zaman mənim ağıma gəlməyib. Ancaq mən bu barədə fikirləşmiş olsaydım da, o zamankı vəziyyətimi nəzərə aldıqda, bu rəsmiyyəti daha müvafiq bir zamana təxirə salmaqla, yaqın ki, ağıllı bir iş görmüşəm.

Beləliklə, bir səyyah kimi mənə ediləcək yeganə töhmətə cavab verməklə, möhətərəm oxucularla axırıncı dəfə vidalaşsın, öz Redrifdəki bağma çəkilişim. Orada mən gözəl quiqnqlar ölkəsi barədə xatirələrimdən ləzzət alacaq və yexuları mümkün olduğu qədər maarifləndirməyə çalışacağam. Tez-tez güzgüdə öz əksimə baxacaq və beləliklə, özümü mümkün olarsa, təcridən insanların üzünə baxa bilməyə öyrəşdirəcəyəm. Vətənimdəki quiqnqların vəhşi halda qalmalarının dərdini çəkib, mənim nəcib ev sahibim, onun ailəsi, dostları və bütün quiqnqlar nəslinə hörmət olaraq, onlara həmişə rəğbət bəsləyəcəyəm; çünki bizim atlar bədonlərinin quruluşuna görə onlara bənzəmək şərafinə nail olmuş, ancaq təəssüf ki, zehni qabiliyyətləri cəhətdən onlardan xeyli geridə qalmışlar.

Kəçən həftədən arvadıma mənimlə bir yerdə, uzun stolun o biri başında süfrəyə oturmağa icazə verməyə və mənim suallarıma (mümkün qədər qısa) cavab verməsinə razı olmağa başlamışam. Hərçənd, yaşlı bir adama öz köhnə vərdislərindən əl çəkmək çətindir, ancaq mən ümid edirəm ki, bir müddətdən sonra qonşularım olan yexularla bir yerdə olmağa razılaşacağam və onların dişlərindən və dırnaqlarından çəkinməyəcəyəm.

Əgər yexular təbiətin onlara verdikləri nöqsan və ağılsızlıqlarla kifayətlənmiş olsaydılar, mənim üçün bütün yexu cinsi ilə barışmaq xeyli asan olardı. Məhkəmə məmuru, cibgir, təlxək, əyan, qumarbaz, siyasətçi, aradüzəldən, həkim, yalançı şahid, adladıcı, xain və sair buna bənzər adamları görmək məni əslə əsəbiləşdirmir; çünki bunların varlığı tamamilə təbii bir şeydir. Ancaq mən başdan-başa nöqsan və xəstəliklər içində olan bir heyvanın bütün bunlara bir də qürur və lovğalılıq əlavə etdiyini gördükdə, daha səbrim tükənir. Mən belə bir heyvanın qürur və lovğalılıq iddiasına necə düşdüyünü heç bir zaman anlaya bilməyəcəyəm. Şüurlu bir məxluqu zinətləndirə bilən, bütün xeyirxahlıqlara malik olan ağıllı və xeyirxah quiqnqların dilində, hətta bu nöqsanları ifadə edən sözlər də yoxdur. Amma mən öz təcrübəmin çoxluğu sayəsində vəhşi yexuların arasında qürur və lovğalılığın bəzi əlamətlərini seçə bilmişdim.

Lakin mən iki əlim olduğu ilə nə qədər öyünürəmsə, ağıllı hakimiyyəti altında yaşayan quiqnqlar da öz yaxşı sifətlərilə o qədər öyünürlər. Heç bir ağıllı adam heç bir zaman bununla lovğalanmaz, doğrudur, bunlardan biri olmasa, o çox bədbəxt ola bilər. Mən bu məsələ üzərində ona görə çox durdum ki, gücüm çatdığı qədər ingilis yexuları cəmiyyətini özüm üçün dözümlü bir hala gətirmək istəyirəm. Buna görə də qürur və lovğalılıq nöqsanları ilə azacıq da olsa, ləkələnmiş şəxslərdən xəhiş edirəm ki, gözümə görünməyə cürət etməsinlər.

Jonathan Swift (1667-1745) Dublində anadan olub, çox ağır və çətin bir həyat yaşayıb. Təsadüfi deyil ki, dahi yazarın məzar daşında bu sözlər yazılıb: “Burda ürəyi haqsızlıqlar qarşısında parça-parça olan biri uyuyur”.

Sviftin “Qulliverin səyahəti” romanı dünya ədəbiyyatının ən gözəl satirik əsərlərindən biridir. Əsər 1726-cı ildə yazılmasına baxmayaraq bu gün də aktualdır.

QANUN
NƏŞRİYYATI

ISBN 978-9952-26-552-1

9 789952 265521

Qiyməti: 5th

Conatan Svift
QULLİVERİN SƏYAHƏTİ

Conatan Svift

QULLIVERİN
SƏYAHƏTİ

Macərə həvəsi ilə yola çıxan Lemyuel Qulliver gəmi qəzasından sonra cırdan adamların ölkəsinə düşür. Burada o qonşu dövlətlə müharibə edən Liliputstanlılara kömək edir. Müharibədə məğlub olan tərəf Qulliverə nifrət edir və onu öldürməyi qərara alır. Qulliver bunu duyan kimi oradan uzaqlaşır.

Daha sonra o, nəhənglər diyarına düşür, hər an əzilmək, siçanlara yem olmaq təhlükəsi ilə üz-üzə qalan Qulliver buradan da qaça bilir.

Uçan adaya gəlib çıxanda isə özünü xilas olmuş zənn edən Qulliver, buradakı insanların da qəribə, cansıxıcı həyat sürdüklərini şahidi olur. Uçan adanın sakinləri yalnız musiqi və riyaziyyatla maraqlanırlar, bədən ölçülərinə uyğun olmayan paltarlar geyinirlər. Onların ətraflarındakı hər şey tərsinədir. Vaxt keçdikcə Qulliver buradakı insanlardan da soyumağa başlayır. Kapitan Mendesin səbirli qərarları onu bu düşüncələrdən xilas edir.

Qulliverin başına gələn maraqlı, qorxulu və qəribə yumorla müşayiət olunan hadisələr sizi hər səhifədə həm əyləndirəcək, həm də düşündürəcək.

Öz zamanundakı İngiltərənin bütün nöqsanlarını qorxmadan açıb göstərən Conatan Svift (1767-1745) Dublində anadan olub, çox ağır və çətin bir həyat yaşayıb. Təsadüfi deyil ki, dahi yazarın məzar daşında bu sözlər yazılıb: "Burda ürəyi haqsızlıqlar qarşısında parça-parça olan biri uyuyur".

Sviftin "Qulliverin səyahəti" romanı dünya ədəbiyyatının ən gözəl satirik əsərlərindən biridir. Əsər 1726-cı ildə yazılmasına baxmayaraq bu gün də aktualdır.

Birinci hissə

LİLİPUTSTANA SƏYAHƏT

Conatan Svift

QULLİVERİN SƏYAHƏTİ

Qanun Nəşriyyatı, 2013
"Əli və Nino" Nəşriyyatı, 2013
312 səhifə. 1000 tiraj

Tərcümə edən: Mikayıl Rzaquluzadə

Korrektorlar: Anar Gəraylı
Sona Əliyeva

Rəssam: N.Rəhimov

ISBN 978-9952-26-552-1

© "Qanun" Nəşriyyatı, 2013
© "Əli və Nino" Nəşriyyatı, 2013
© Gənclik, 1983

Qanun Nəşriyyatı
Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., II Alətava 9
Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18
Mobil: (+994 55) 212 42 37
e-mail: info@qanun.az
www.qanun.az

"Əli və Nino" Nəşriyyatı
Bakı, Azərbaycan
Z. Tağıyev, 19
Tel.: (+994 12) 493 04 12
e-mail: info@alinino.az
www.alinino.az

BİRİNCİ FƏSİL

Müəllifin özü və ailəsi haqqında bəzi məlumat verməsi. Səyahətə ilk həvəsi. Gəminin fəlakətə düçar olması, müəllifin isə üzə-üzə xilas olub, sağ-salamat liliputlar ölkəsinin sahillərinə yetişməsi. Onu əsir edib ölkənin içərilərinə aparmaları.

Mən Nottingempşirdə anadan olmuşam. Burada atamın kiçik bir mülkü var idi. On dörd yaşım tamam olanda, atam məni İmanyuelin Kembridcəki kollecinə göndərdi. Orada üç il qalıb elmləri cidd-cəhdlə öyrəndim. Məni kollecdə daha artıq saxlamaq üçün atamın pulu olmadığından, kollecdən çıxarıb, Londonun görkəmli həkimi mister Cems Betsin yanına şagird qoydu. Dörd il onun yanında qaldım. Atam mənə arabil pul göndərirdi. Mən bu pulların hamısını gəmi səfərlərinə aid bilikləri və riyaziyyatın başqa sahələrini öyrənmək üçün xərcləyirdim. Bu elmlər səyahət zamanı hər bir vaxt mənə lazım ola bilərdi. İnanırdım ki, bəxtim məni gələcəkdə səyahətçi edəcək. Mən mister Betsdən ayrılıb Nottingempşirə, evə qayıtdım. Atamın, əmim Consun və başqa qohumlarının köməyiylə qırx funta qədər pul yığa bildim, təhsilimi davam etdirmək məqsədilə Leydenə getməyi qərara aldım. Qohumların hər il mənə otuz funt pul göndərəcəklərini vəd etdilər. Mən Leydəndə iki il yeddi ay ərzində tibb elmini öyrəndim. Bilirdim ki, bu elm uzaq səyahətlərdə mənə lazım olacaq.

Leydəndən qayıtdıqdan sonra xeyirxah müəllimim mister Betsin köməyiylə “Qaranquş” adlı bir gəmidə cərrahlıq vəzifəsinə qəbul olundum. Bu gəminin kapitanı Eybrek Pennell idi. Mən bu gəmidə üç il yarım işlədim. Levanta və başqa ölkələrə bir neçə dəfə səyahətə getdim. Vətənə qayıtdıqdan sonra köçüb Londonda yaşamağı qərara aldım. Mister Bets mənim bu qərarımı çox bəyəndi və bir neçə xəstəni müalicə üçün yanıma göndərdi. Mən Old-Curi küçəsində kiçik bir evin bir hissəsini kirayə etdim və dostlarımla məsləhətlə Nyugetstritdə corablıq edən mister Edmond Bertonun ikinci qızı miss Meri Bertonla evləndim. Qız üçün cehiz olaraq, dörd yüz funt pul aldım.

İki il sonra mənim xeyirxah müəllimim Bets vəfat etdi. Qazancım xeyli azaldı. Dostlarımla az idi, peşə yoldaşlarımla pis hərəkətlərini təkrar etmək isə mənə ar gəlirdi. Odur ki, arvadımla və bəzi tanışlarımla məsləhətləşib, yenə də dənizçiliyə getmək qərarına gəldim. Altı il ərzində gəmidə cərrahlıq etdim, iki dəfə iş yerimi dəyişib, müxtəlif gəmilərdə işlədim; Şərqi və Qərbi Hindistana bir neçə dəfə səyahətə yollandım. Bu vəzifədə işləyənlər zaman öz işlərini bir qədər düzəltirdim.

Mən səfərə çıxanda, özümlə xeyli kitab götürərdim; boş vaxtlarımda qədim və yeni dövrün ən yaxşı yazıçılarının əsərlərini oxuyurdum. Sahilə çıxandan isə yerli əhalinin adət-ənənələrinə göz yetirib, onların dillərini öyrənərdim. Yaddaşım yaxşı olduğu üçün buna asanlıqla nail ola bilirdim.

Mənim bu səyahətlərimdən sonuncusu o qədər də müvəffəqiyyətli olmadı. Dəniz məni usandırmışdı. Ona görə də evdə, arvad-uşağımla yanında qalmağı qərara aldım. Mən dənizçilər arasında işləmək ümidilə, Old-Curidən Feqter-Leynə, oradan da Uoppinqə köçdüm: ancaq mənim bu ümidim boş çıxdı. Üç il əbəs yerə gözlədikdən sonra, axırda “Antilopa” gəminin sahibi kapitan Vilyam Pricərdin Cənub dənizinə¹ səfərə çıxmaq barəsindəki əlverişli təklifini qəbul etdim.

¹ Cənub dənizi – Sakit okeanın Cənub hissəsinin qədim adı

Gəməmiz 1699-cu il mayın 4-də Bristoldan çıxıb, yola düşdü. Səyahətimiz başlanğıcdan çox yaxşı oldu.

Səmt küləkləri sürətlə irəliləy etməyimizə kömək etdiyindən, tezliklə Şərqi Hindistana istiqamət aldım. Elə bu vaxt dəhşətli bir fırtına başladı. Tufan bizi Vandimen Torpağundan¹ şimal-qərbə apardı. Biz indi 30°2' cənub en dairələrində idik. Gəmi heyətindən on iki nəfəri həddindən artıq yorğunluqdan və yeməyin pisliliyindən ölmüş, qalanları isə tamamilə təqətdən düşmüşdülər. Noyabrın 5-də (o yerlərdə yay fəslə bu zaman başlanır) güclü külək bizi irəliləy doğru qovurdu; qatı duman vardı; birdən-birə gəmidən yarım kabeltov² məsafədə sualtı qayalar göründü. Külək dəhşətlə coşaraq, gəmini alıb qayalara doğru apardı, bir tədbir görməyə vaxt qalmamışdı. Gəmi qayalara çırpıldı və həmin dəqiqə parçalandı.

Gəmi heyətindən altı nəfəri, o cümlədən də mən, qayıqı suya saldıq və gəmidən uzaqlaşaraq qayalara tərəf getdik. Mənim hesabıma görə biz avar çəkərək, ancaq üç mil³ qədər yol getmişdik. Son günlər hamımız gəmidə çox işləmiş olduğumuzdan, indi daha avar çəkməyə gücümüz çatmırdı. Avarları atıb, özümüzü dalğaların ixtiyarına verdik. Yarım saat sonra şimaldan əsən qasırga qayığımızı çevirdi. Qayıqda olan, habelə gəmidə qalan və xilas olmaq üçün qayaya göz dikən yoldaşlarımızın başlarına nə gəldiyini bilmirəm. Güman edirəm ki, onlar hamısı həlak oldular.

Suya düşdükdən sonra özümü küləyin və cərəyanın ixtiyarına buraxıb hara gəldi üzümə başladım. Ayağımın suyun dibinə çatıb-çatmadığını bir neçə dəfə yoxladım. Nəhayət, tamamilə gücdən düşdüm və daha dalğalarla mübarizə edə bilmədim, elə bu zaman ayağımın torpağa toxunduğunu hiss etdim.

¹ Tasmaniya adasının keçmiş adıdır. Avstraliyanın cənub-şərqindədir.

² İngiltərədə dəniz uzunluq ölçüsüdür. Bir kabeltov 183 metrdir.

³ On kabeltova bərabər olan dəniz mili nəzərdə tutulur.

Bu vaxt fırtına da xeyli sakitləşməyə başladı. Suyun dibi o qədər eniş idi ki, mən birtəhər yol tapıb, sahilə çıxma bilmək üçün düz bir mil qədər suyun içində gəzməli oldum. Yəqin ki, axşam saat səkkizə yaxın idi. Sahilə çıxdıqdan sonra ölkənin içərisinə doğru yarım mil qədər getdim, ancaq heç yerdə nə bir ev, nə də adam izi görə bildim. Yorğunluqdan, istidən və gəmidən ayrılarkən içdiyim yarım pinta¹ aranın təsirindən məni yuxu basırdı. Yumşaq və alçaq otun üstündə uzandım. Məni elə bərk yuxu apardı ki, heç ömrümdə belə yatmamışdım.

Mənim hesabıma görə yuxuladığım azı doqquz saat oldu; çünki mən ayılıanda, artıq hava işıqlaşmışdı. Qalxmaq istədimsə də, ancaq yerimdən tərpənə bilmədim. Əllərimi və ayaqlarımı, uzun və sıx saçlarımı möhkəmcə yerə bağlamışdılar. Özüm də arxası üstə uzanaraq qalmışdım. Bununla bərabər hiss edirdim ki, qoltuğumun altından tutmuş təombama qədər bütün bədənim incə iplərlə sarınmışdı. Mən yalnız yuxarı baxa bilirdim: gün də qızmağa başlayırdı, onun işığı gözlərimi qamaşdırırdı. Mən qarmaqarışmış səslər eşidirdim, amma dalı üstə uzandığım üçün buludlardan başqa heç şey görə bilmirdim.

Bir az sonra hiss etdim ki, canlı bir şey sol qıçımın başlayaraq, üzüyuxarı-döşümə doğru hərəkət edir və cənəmə yaxınlaşır. Gözlərimi aşağı endirib baxanda bir adam gördüm, onun boyu altı düymdən artıq olmazdı, əlində yay və ox var idi, çiyindən isə oxqabı asılmışdı. Onun ardınca azı qırxa qədər belə xırdaca adamın hərəkət etdiyini duydum. Təəccübdən elə bərk qışqırdım ki, onlar mənim üzərimdən yerə atıldılar, bunun noticəsində də bəziləri əzildi. Amma tezliklə qayıdib gəldilər. Onlardan bir qoçağı cürət edib üzümə lap yaxınlaşdı. Belə ki, onu başdan-ayağa görə bildim. O, təəccübünü bildirmək üçün əlini yuxarı qaldırdı, gözlərini bərəltirdi və cingiltili səsə qiyyə çəkib dedi: "Gekina dequ!"

¹ Pinta – yarım litrə yaxın ingilis maye ölçüsü

O birləri də həmin sözləri bir neçə dəfə təkrar etdilər. Mən o zaman hələ bunun nə olduğunu bilmirdim.

Oxucu asanlıqla gözünün qabağına gətirə bilər ki, bütün bu müddətdə mən çox narahat bir vəziyyətdə uzanmışdım. Axır ki, bir qədər güc vurub, sol qoluma sarınmış ipləri qırdım və onların bağlandıqları payaları dartıb çıxara bildim. Əlimi gözlərimin üstünə apardım və məni sarımaq üçün onların nə hiylə işlətdiklərini ancaq indi başa düşdüm.

Mən kəskin bir hərəkətlə başımı tərپətdim. Bu hərəkətdən başım bərk incitdisə də, ancaq saçlarımı sol tərəfdən bənd edən iplər bir qədər boşaldı. İndi mən başımı iki düym qədər sağ tərəfə çevirə bilirdim. Ancaq bu xırdaca məxluqlar yenə də qaçışdılar, mən onlardan birini də tutmağa macal tapmadım.

Bundan sonra qulaqbatırıcı bir çox səslər eşitdim. Bu səslər kəsildikdən sonra bir nəfər bərkdən çığırdı: "Tolqo fonak!". Həmin dəqiqə yüzdən artıq oxun sol qoluma sancıldığını duydum. Bu oxlar məni iynə kimi sancırdı. Həmin saat yenidən üzərimə oxlar yağmağa başladı. Bizdə - Avropada bombaları havaya atdıqları kimi, indi onlar da oxlarını havaya atırdılar. Belə güman edirəm ki, mənim bədənimə (bunu özüm hiss etmirdimsə də) ox dolu kimi yağdı. Oxların bir neçəsi üzümə dəydi. Mən tələsik əlimi üzümə tutdum. Ağrıdan və qəzəbdən ufuldamağa başlayıb, xilas olmaq üçün yenə də cəhd etdim. Amma onlar əvvəlkinə nisbətən indi daha çox ox yağdırırdılar. Bəziləri nizələrinə böyrümə soxmağa başladılar. Ancaq xoşbəxtlikdən aynimdəki gödəkcə camış dərisindən olduğu üçün bu nizələr onu dəlib keçə bilmədi.

Mən bu fikrə gəldim ki, axşam düşünə kimi sakit uzanmağım daha yaxşıdır. Qaranlıqda sol əlimin köməyiylə özümü xilas etmək mənim üçün çox da çətin olmazdı. Mən tamamilə haqlı olaraq düşüncüydüm ki, əgər bu ölkənin bütün əhalisi mənim indi gördüyüm boyda adamlardan ibarətdirsə, bun-

lar mənim üstümə nə qədər qoşun göndərsələr, öhdələrimdən gələ bilərəm.

Amma mənim görəcek günlərim varmış! Bu adamlar mənim sakit uzandığımı görüb, ox atmaqdan əl çəkdilər. Ancaq səs-küydən başa düşdüm ki, onların sayı daha da artıb. Sağdan, lap qulağımın dibindən tiqqıltı gəlirdi, elə bil ki, yaxından nə isə tikirdilər. Bu tiqqıltı bir saatdan artıq çəkdi. Böyük çətinliklə başımı səs gələn tərəfə çevirdim, özümdən dörd yard¹ aralı, təxminən bir fut yarım hündürlüyündə bir kürsü qurulduğunu gördüm. Bu kürsünün üstündə yerli əhalidən üç-dörd nəfəri otura bilərdi. Onlardan, deyəsən, əyan olan birisi, yanınca üç nəfərdən ibarət məyyətilə həmin kürsüyə çıxdı və üzünü mənə tutub, mən bir nitq söylədi. Mən bu nitqdən heç bir söz də başa düşmədim.

Bunu da qeyd etməliyəm ki, həmin əyan danışmağa başlamazdan əvvəl üç dəfə "Lenqro degil san!" – deyər qışqırdı. Bu sözləri eşidən kimi, yerlilərdən əlli nəfəri həmin dəqiqə mənə yaxınlaşıb, sol tərəfdən saçlarımı bənd edən ipləri kəsdi. Beləliklə, mən başımı sağ tərəfə çevirib, danışan adamın zahiri görünüşünə və hərəkətlərinə diqqətlə baxa bildim.

Bu adama zahiri görünüşündən qırx yaş vermək olardı. O, boyca yoldaşlarından xeyli uca idi. Yanındakılardan biri mənim orta barmağımdan bir azca uzun olardı. O, əyanın uzun ətayindən tutmuşdu. Yəqin ki, bu onun ətəktutan nökrəri idi. İki nəfər də hərəsi onun bir tərəfində durmuşdu. O, əsl natiq kimi danışdı. Onun nitqinin bəzi yerlərində hədə, bəzi yerlərində vəd, mərhəmət və iltifat hiss olunurdu. Mən qıscaca cavab verdim, ancaq itaətkar bir halda danışdı, sözümlən axırında sol əlimi və gözlərimə günəşə doğru qaldırdım, sanki onu şahid çağırırdım. Mən lap acından ölürdüm (axırınca dəfə gəmidə, fəlakətdən bir neçə saat əvvəl yemək yemişdim),

¹ Yard – 91,4 santimetrə bərabərdir.

odur ki, səbir edə bilməyib, ədəbsizliklə də olsa, dəqiqəbaşı barmağımı ağzıma tərəf aparıb, yemək istədiyimi bildirdim.

Qurqo (sonralar öyrəndim ki, burada ayanları belə adlandırdılar) mənim fikrimi çox yaxşı başa düşmüşdü. O, kürsüdən endi, böyürlərimə bir neçə nərdivan qoyulmasını əmr etdi. Yüzdən artıq yerli əllərində cürbəcür yeməklərlə dolu səbətlər, nərdivanlara dırmaşmış, ağzıma tərəf yönəldi.

Padşaha mənim bərəmdə məlumat çatan kimi, o yeməkləri bura gətirmək əmri veribmiş. Yeməklər cürbəcür heyvanların etindən hazırlanmışdı, amma mən ətlərin tamından bunların hansı heyvan olduğunu təyin edə bilmədim. Ətlərin arasında bud əti, can əti, döş əti var idi. Bunlar zahirdən qoyun ətinə bənzəyirdi. Amma bu ət parçaları torağay qanadlarından da kiçik idi. Mən onların ikisini-üçünü birdən ağzıma qoyub, hər biri tüfəng gülləsindən böyük olmayan üç çörəklə bir yerdə yeyirdim. Bu xırdaca adamlar mənə çox cidd-cəhd ilə qulluq edirdilər. Mənim boyuma və iştahama təəccüblərini min cür işarələrlə bildirirdilər.

Mən doyduqdan sonra işarə ilə içki istədim. Bunlar zirək və qanacaqlı adamlar idi. Yediklərimin miqdarından başa düşmüşdülər ki, mənə az şeylə doyduca bilməyəcəklər. Odur ki, onlar çox böyük məharətlə, iplərin köməyiylə, ən böyük çəlləklərdən birini mənim üstümə qaldıraraq əlimə sarı diyirlətdilər və qapağını vurub çıxartdılar. Çəlləkdəki çaxır yarım pintadan çox olmazdı. Mən onu birməfəsə içdim. Çaxır yüngül Burqund şərabını xatırlıdı, amma çox dadlı idi. Onlar mənim üçün ikinci çəlləyi gətirdilər. Mən onu da əvvəlki qayda ilə içdim və işarə ilə yenə də çaxır istədim, ancaq daha çaxırları yox idi.

Mənim bu əcaib hərəkətlərim bu xırdaca adamları heyran etmişdi. Onlar sevindiklərindən sinəmin üstündə atılıb-düşür və öz ilk nidalarını dalbada təkrar edib çıxırdılar: "Gekina dequl!". Onlar işarələrlə məni başa saldılar ki, çəlləklərin hər

ikisini yerə tullayım. Amma əvvəlcədən uca səslə "Boraç mivola!" – deyə aşağıda dayananları xəbərdar etdilər ki, onlar kənara çəkilsinlər. Çəlləklər göydə oynadıqda, hamı bir səslə çığırdı – "Gekina dequl!"

Doğrusu, onlar mənim sinəmin üstündə o baş-bu başa gəzişərkən, bir neçə dəfə ağıma belə bir fikir gəldi ki, heç olmasa əlimə keçən qırx-əlli nəfərini tutub yerə çırpım. Ancaq iki səbəbə görə özümü saxladım; əvvəla, bütün çəkdiklərimi yadıma saldım və düşündüm ki, onlar mənə daha artıq pislilik edə bilirlər. Bir də ki, mən onlara sədaqətə söz vermiş və öz itaətkarlığımı izah etmişdim, - beləliklə, mən bu fikirdən daşındım. Bundan başqa mənim üçün xərc çəki belə yaxşı bir qonaqlıq düzəldən xalqın qonaqpərvərliyinə qarşı özümü minnətdar hesab edirdim.

Hər halda bu xırdaca məxluqların cürətinə baxdıqca, doymaq bilmirdim. Yəqin ki, mən bunların gözünə çox nəhəng bir məxluq kimi görünürdüm, amma onlar cürətlə mənim üstümə çıxıb, bütün bədənimdə gəzişir, bir əlimin açıq olduğunu heç veclərinə də almırdılar.

Bir qədər sonra mənim qarşımda yüksək mənəb sahibi olan bir şəxs gəlib durdu: bu, əlahəzrət imperatorun elçisi idi. Səfir həzrətləri ayaqlarının üstünə çıxıb, çoxlu ayan-əşrəf ilə birlikdə üzümə doğru yönəldi. O, imperator möhürü ilə möhürlənmiş etimadnaməsini¹ gözümün önünə tutaraq, mənə təqdim etdi və nitq söylədi. Elçi on dəqiqə danışıdı, onun danışığında qəzəb əlaməti yox idi. Amma görkəmi qəti və iradəli idi. Bu vaxt o, əliylə tez-tez uzaqda haranı isə göstərdi. Sonradan öyrəndim ki, o, əlahəzrətin və dövlət şurasının məni burdan yarım mil məsafədə olan paytaxta aparmaq haqqındakı qərarı bərəsində danışırmış.

¹ Etimadnamə - xarici ölkəyə diplomatik nümayəndənin təyin edilməsini bildirən sənəd

Onun nitqinin cavabında mən də bir neçə söz dedim, amma bunları başa düşən olmadı. Mən işarələrlə danışmalı oldum. Mən açıq əlimlə o biri bağlı əlimə, sonra da başıma və bədənime işarə etdim və bununla da azad olmaq istədiyimi bildirdim. Görünür zati-aliləri bu işarələrin mənasını yaxşı başa düşmüşdü, çünki o başını mənfi mənada yırgaladı və işarələrlə mənə bildirdi ki, mənə bir əsir kimi aparacaqdılar. Bununla bərabər, o mənimlə yaxşı rəftar olunacağını da başa saldı.

Bu zaman mən yenə bədənimi sarımış bağları dartıb qırmaq fikrinə düşdüm. Əlimin və üzümün dərisinə dəymiş oxların törətdiyi suluqların ağrısı mənə bu fikirdən daşındırdı. Həm də gördüm ki, düşmənlərimin sayı getdikcə daha da artır. Buna görə, işarələrlə başa saldım ki, mənimlə istədikləri kimi rəftar edə bilərlər. Bundan sonra qurqo və onu ötürənlər mənə çox hörmətlə baş əyib, xeyli şad halda çəkilib getdilər.

Çox keçmədi ki, fərəhli bir səs-küy qopdu. Bu səslərin içərisində: "Peplom selan" sözləri tez-tez təkrar olunurdu. Birdən keşiyimi çəkən yerli dəstələrin mənə sol tərəfdən bağlama işi ipləri boşaltdıqlarını hiss etdim. Belə ki, artıq sağ böyürüm üstə çevrilə bildirdim. Onlar hələ əvvəlcədən mənim əllərimə və üzümə xoş ətirli bir məlhəm sürtmüşdülər; bu məlhəm oxların törətdiyi göynödicə ağrını o saat kəsmişdi. Özümü rahat hiss etdim və mənə yuxu apardı. Sonradan mənə dedilər ki, səkkiz saata qədər yatmışam. Bu heç də təəccüblü deyildi. Çünki imperatorun əmrinə görə, həkimlər çəlləklərdəki şərəba yuxu dərmanını qatmışdılar.

Yəqin ki, əhvalat belə olubmuş: mənim barəmdə imperatora məlumat çatan kimi, o, şura ilə məsləhətləşib mənə təcili surətdə möhkəm sarıyib bağlamağı əmr edibmiş (bu əmri gecə mən yatdığım zaman yerinə yetirmişdilər). Eləcə də əmr edibmiş ki, yuxudan ayıldıqda, mənə yedirib-içirsinlər və paytaxta aparmaq üçün maşın hazırlasınlar.

İlk görüşdə belə bir qərar çox cəsarətli və təhlükəli görünə bilər. Mən əminəm ki, Avropa padşahlarından heç biri belə etməzdi.

Ancaq fikrimcə imperatorun əmri nə qədər ağıllı idisə, bir o qədər də mərhəmətli idi. Tutaq ki, mən yuxuda olduğum zaman, bu adamlar mənə öldürmək fikrinə düşsəydilər. Onların ilk hücumunda, əlbəttə, mən ağrı hiss edib yuxudan ayılacaqdım. Elə bərk qəzəblənəcəkdim ki, bir anda ipləri dartıb qıracaq və onların üstünə hücum edəcəkdim. Tamamilə aydındır ki, o zaman onlar məndən heç bir aman gözləyə bilməzdilər.

Bu adamlar çox yaxşı riyaziyyatçı idilər və elmin məşhur himayəçisi olan imperatorun təşviqi və köməyi sayəsində, mexanika sahəsində böyük müvəffəqiyyətlər qazanmışdılar. Böyük tirləri və başqa ağır şeyləri daşımaq üçün imperatorun sərəncamında cürbəcür və növbənöv çarxlı maşınlar var idi. Burada, tikintidə işlənən ağaclar bitən yerlərdə, uzunluğu doqquz futa qədər olan çox böyük hərbi gəmilər hazırlayırlar. Sonra gəmiləri bu maşınların üstünə qaldırıb, dəniz sahilinə aparırlar.

Beş yüz nəfər xarrat və mühəndisə tapşırılıbmış ki, təcili surətdə belə maşınlardan ən böyüyünü hazırlasınlar. Əmr ən qısa müddətdə yerinə yetirilibmiş. Mənim sahilə çıxmağımdan heç dörd saat keçməmiş, bu maşını mənim dalımcə göndəriblərmiş. Maşının mənim olduğum yerə gəlməsini xalq sevincli qışqırıqlarla qarşılayırdı. Bu maşın yerdən üç düym hündürlüyündə, yeddi fut uzunluğunda və dörd fut enliyində, iyirmi iki çarx üzərində qoyulmuş bir taxta meydana idi. Onu çəkib mənim yanımda, bədənime paralel halda saxlamışdılar.

Əsas çətinlik mənə qaldırıb bu maşına qoymaqdan ibarət idi. Bu məqsədlə yerə hər biri bir fut hündürlüyündə səksən dirək basdırmışdılar, sonra fəhlələr mənim boynumu, əllərimi, bədənimi və ayaqlarımı uclarında qarmaq olan çoxlu iplə

bağlamış, bu qarmaqlara ciyə yoğunluqda möhkəm kəndirlər taxıb, onları dirəklərin ucundakı qarqaralardan keçirmişdilər. Doqquz yüz nəfər ən güclü fəhlə kəndirləri dartmağa başlamış və beləliklə, üç saatdan da az bir müddətdə məni arabaya qaldırıb, orada möhkəmcə sarımsıdılar.

Bunun hamısını mənə sonra nağıl etdilər. Yuxu dərmanı sayəsində mən dərin yuxuya getdiyimdən bunların heç birini hiss etməmişdim.

Məni, əvvəlcə söylədiyim kimi, yarım mil məsafədə olan paytaxta aparmaq üçün saray tövlələridən hər biri dörd yarım düym hündürlüyündə min beş yüz ən böyük at gətirmək lazım gəlibmiş.

Məni qərribə bir hadisə yuxudan ayıldığı zaman, düz dörd saatlıq yol getmişdik. Araba yolda xarab olduğundan, təmir üçün dayanmışdı. Bundan istifadə edərək, iki ya üç nəfər yerli gənc mənim yatmış halda necə göründüyümə tamaşa etmək üçün arabaya qalxır, yavaş-yavaş üzünü üzümə yaxınlaşdırır. Onlardan qvardiya zabiti olan birisi nizinin ucunu burnumun sol deşiyinə soxur.

Bu, saman çöpü kimi burnumu qıcıqlandırır və mən asqırıb yuxudan oyanıram. Qoçaqlar yavaşca əkilirlər. Mən nə üçün qəflətən yuxudan ayıldığımı ancaq üç həftədən sonra bildim.

Bütün günü yolda keçirdik. Gecələmək üçün durduqumuz yerdə mənim arabamın dövrəsində beş yüzə qədər qvardiyaçı keşik çəkirdi. Onların yarısı məşəl yandırır gəzdirirdi, qalanları isə əllərindəki yay və oxla hazır dayanmışdılar. Əgər mən ayağa qalxmaq istəsəydim, o dəqiqə mənə ox yağdıracaqdılar.

Gün doğar-doğmaz, biz təzədən yola düşdük və günortaya yaxın şəhər darvazalarından iki yüz yard məsafəyə çatdıq. İmperator saray əyanlarının hamısı ilə birlikdə bizim qabağımıza çıxdı. Amma böyük mənsəb sahiblərinin hamısı əlahəzrətin mənim üzərimə çıxmaqla, öz ali vücudunu təhlükəyə qoymasına qəti surətdə mane olmuşdular.

Araba bütün krallıqda ən böyük bina sayılan qədim məbədin qarşısında durdu. Bir neçə il bundan əvvəl burada dəhşətli bir qətl baş vermişdi. Yerli əhali çox dindar olduğundan, məbədi ləkələnməmiş hesab edir və daha bura gəlmirdi. Məbədi bağlamış, bəzək avadanlığını boşaltmışdılar; o zamandan bəri ora boş qalmışdı. Məni həmin bu məbəddə yerləşdirməyi qərara almışdılar.

Bu binanın şimala açılan qapısının hündürlüyü dörd futa, eni isə iki futa qədər idi; belə ki, mən buradan asanlıqla keçə bilərdim. Qapının hər iki tərəfində yerdən cəmi altı fut hündürlüyündə iki pəncərə vardı. Saray dəmirçiləri, Avropa qadınlarının saat zəncirləri yoğunluğunda olan doxsan bir zənciri sol pəncərədən keçirərək, mənim sol ayağımı otuz altı asma qıfıl ilə bənd etdilər. Böyük yolun o biri tayında, bu məbədin lap qarşısında hündürlüyü beş futdan az olmayan bir bürc vardı. İmperator mənə yaxşı tamaşa etmək üçün baş əyanlarının müşayiətilə həmin bürcə çıxdı. Xüsusi hesablaşmanın göstərdiyinə görə, yüz mindən artıq şəhər camaatı məni görmək üçün məbədin dövrəsinə yığılmışdı. Zənnimcə, onlardan azı on min nəfəri mənim üzərimə çıxmışdı. Amma tezliklə bir əmr verildi, bu əmrə görə, mənim üzərimə çıxmaq ölüm cəzası hədəsilə qadağan edilmişdi.

Dəmirçilər öz işlərini bitirdikdən sonra, məni sarıdıqları ipləri kəsdilər və mən ömrümdə duymadığım böyük bir kədərlə ayağa qalxdım.

Mənim ayağa qalxıb yeridiyimi gören izdihamın təəccüb və səs-küyünü təsvir etmək mümkün deyil. Mənim bağlandığım zəncirin uzunluğu iki yarda yaxın idi, odur ki, mən bir yarım dairə halında var-gəl etməkdən başqa, sürünüb məbədin içinə girmək və əl-ayağımı uzadıb yatmaq imkanına malik idim.

İKİNCİ FƏSİL

Liliputlar imperatorunun xeyli əyanla birlikdə müəllifin yanına gəlməsi. İmperatorun zahiri görünüşünün və paltarının təsviri. Liliputların dilini müəllifə öyrətmək haqqında alimlərin tapşırıq almaları. Müəllifin öz mülayim davranışı ilə imperatorun mərhəmətini qazanması. Müəllifin ciblərinin axtarılması. Onun qılınc və tapıncaqlarının alınması.

Mən ayağa qalxıb ətrafı gözdən keçirdim. Boynuma almalyam ki, heç vaxt bu qədər əyləncəli və maraqlı bir mənzərə görməmişdim. Ətraf başdan-başa bağlıq idi: hər biri qırx futdan artıq olmayan çəpərlənmiş tarlalar çiçək ləklərinə oxşayırdı. Bu tarlalardan sonra yarım stanq sahəsi olan meşəliklər başlayırdı. Ən hündür ağac, mənim fikrimcə, yeddi futdan uca olmazdı. Sol tərəfdə səhnə dekorasiyasına oxşayan fəhər yerləşmişdi.

Mən bu qeyri-adi mənzərəni seyr etdiyim zaman, imperator bürədən enib, at üstündə mənə sarı gəldi. Belə bir cəsarət ona az qala baha oturacaqdı. At məni görəndə kimi diksindi və şahə qalxdı, yəqin o, üzərinə bir dağ gəldiyini zənn etmişdi. İmperator əla minici olduğu üçün özünü yəhərdə saxlaya bildi. Bu zaman xoşbəxtlikdən nöqərlər onun köməyinə yetişdilər. Onlar ürkmüş atın yüyənindən tutdular və əlahəzrətin atdan düşməsinə kömək etdilər. İmperator tamamilə sakit idi. O,

paltarını səliqəyə saldıqdan sonra hər tərəfdən mənə diqqətlə tamaşa etməyə başladı. Hazır durub əmr gözləyən aşpazlara və saray işçilərinə buyurdu ki, mənə yemək-icmək gətirsinlər. Onlar yemək və şərab dolu arabaları əlim çata bilən məsafəyə sürüb gətirdilər. Mən onları götürüb çox tez boşaltdım. İyirmi arabada yemək, on arabada isə içki vardı. Ərzaqla dolu hər bir arabanı iki və ya üç uduma boşaldırdım. Şəraba gəlincə, gildən hazırlanmış hər on qabın içindəkini bir qaba boşaldıb, bircə dəfəyə başıma çəkirdim; mən qalan şərabı da bu sayaq içdim.

İmperatorun arvadı, gənc şahzadələr və şahzadə xanımlar saray qadınları ilə birlikdə kənarda düzülmüş qoltuqlu kürsülərdə oturmışdular; ancaq atın başına gələn macəradan sonra onların hamısı qalxıb imperatorun yanına gəldilər.

İndi mən əlahəzrətin zahiri görünüşünü təsvir etməyə çalısacağam. O öz saray adamlarından mənim dirnağım qədər hündürdür; bu səbəbdən ətrafdakılar ona qarşı qorxu qarışıq bir ehtiram hissi duyurdular. Onun üzünün cizgiləri ciddi və mərdanə idi; dodaqları azca qatılaşmışdı; burnu qartal dimdiyinə bənzəyirdi; üzünün rəngi boğunuq idi, qaməti düz, əl-ayağı qəşəng, hərəkətləri zərif, boy-buxunu əzəmətli idi.¹ İmperator çox da cavan deyildi, onun iyirmi səkkiz yaş doqquz ayı olmasına baxmayaraq², yeddi il idi ki, müvəffəqiyyətlə padşahlıq edirdi. Əlahəzrətə yaxşı baxa bilmək üçün böyrü üstə yarıldıq məsafədə durmuşdu. Sonralar onun dəfələrlə əlimə aldığı üçün onu təsvir etməkdə səhvim ola bilməzdi.

¹ Müəllifin fikrincə Liliputstanın kralı 1714-cü ildən 1727-ci ilədək hakimiyyət başında olmuş İngiltərə kralı I Georqu xatırlatmalı idi. Svift ehtiyat edərək, liliput kralını kifir və alçaq boylu Georqa zahirən bənzətməyə cürət etməmiş, lakin Georqun xasiyyətinin bəzi cəhətlərini liliput kralında canlandırmışdır. I Georq kimi, liliput kralı da çox xəsis göstərilir və dövlətin qeydində qalmaqla əlaqədar olan bütün işləri əslində öz nazirlərinə etibar edərək, ölkənin idarə edilməsi işlərinə, demək olar ki, heç qarışmır.

² Svift bununla xüsusi olaraq göstərmək istəyir ki, liliputların ömrü adi insanların ömründən daha qısadır.

İmperatorun paltarı çox sadə idi, Avropa ilə Şərç səliqəsi biçimində tikilmişdi; başında qızıldan yüngül bir dəbilqə vardı; bu dəbilqə qiymətli daşlarla bəzənmiş və təpəsinə lələk taxılmışdı. İmperator zənciri qıracağımdan qorxub, hər ehtimala qarşı hazır olmaq üçün sıyrılmış qılıncını əlində tutmuşdu. Qılıncın uzunluğu üç düym idi, qızıldan olan dəstəsi və qını brilyant ilə bəzənmişdi. Əlahəzrətın səsi cingiltili, təmiz və anlaşıqlı olduğu üçün ayaq üstündə olduğum halda da onun danışığını yaxşı eşidə bildirdim.

Qadınlar və saray adamları çox yaxşı geyinmişdilər. Bu əlvan izdiham uzaqdan qızıl və gümüşlə işlənmiş¹, torpağa sərilmiş rəngbərəng tumana bənzəyirdi.

Əlahəzrət imperator mənə tez-tez suallar verirdi. Ancaq biz bir-birimizə dediyimiz sözlərdən bircə kəlmə də başa düşmürdük. Onda imperator əyanların sırasında olan ruhanilərə və hüquqşünaslara (onları mən geyimlərinə görə tanıdım) əmr etdi ki, mənəmlə danışsınlar. Mən də bildiyim bütün dillərdə: almanca, hollandca, latınca, fransızca, ispanca, italyanca danışmağa başladım da, bu təşəbbüslərim heç bir nəticə vermədi.

İki saatdan sonra saray adamları getdilər, mənə isə yaxınlaşmağa inadla çalışan qara camaatın qəzəbli hərəkətindən və kobudluqlarından qorumaq üçün keşikçi dəstələrinin nəzarəti altında qoydular. Mən evimin qabağında, torpağın üstündə oturduğum zaman, bəziləri o dərəcə həyasızlıq etdilər ki, mənə bir neçə ox da atdılar. Oxlardan biri az qala sol gözümə dəyəcəkdi.

Bu ədəbsizlikdən hirsələnmiş qoşun böyüyü əmr etdi ki, mənə ox atanlardan altı nəfərini tutsunlar. Onları cəzalandırmaq

¹ Burada, Svift dövründə olan modalara işarə edilir. XVIII əsrin əvvəllərində aristokrat qadınların paltarları həddən artıq bəzək-düzəkli olardı: bu paltara qızıl və gümüş gülabətinlərdən naxış vurulur və daş-qaş düzülürdü. Çox zaman belə paltar böyük bir sərvətə başa gəlirdi.

üçün mənəmlə özümə vermələrini buyurdu. Əsgərlər şuluq sallarları nizələrinin küt ucu ilə qovub mənə sarı gətirdilər. Mən onların hamısını sağ əlimlə qamarladım, beş nəfərini kamzolun cibinə qoydum, altıncını isə götürüb ağzıma yaxınlaşdırdım və özümü elə göstərdim ki, guya onu diri-diri yemək istəyirəm. Yazıq dəhşətlə zingildədi, qoşun rəisi və zabitlər isə cib bıçağını çıxartdığını görüb bərk təşvişə düşdülər. Amma onlar tezliklə sakitləşdilər. Mən öz əsirimin üzünə mehribanlıqla baxıb, qollarına bağlanmış ipləri kəsdim və ehmalca yerə qoydum. O, həmin dəqiqə qaçıb getdi. O birilərini də bir-bir növbə ilə cibimdən çıxarıb, həmin qayda ilə azad etdim. Mən keşikçilərin və kütlənin belə rəhmdilliyimdən razı qaldıqlarını gördüm. Məni incidənlərə qarşı belə mülayim rəftarım saray adamlarına, mənəmlə xeyrimə olaraq, xoş bir təsir bağışlamışdı.

Gecə yaxınlaşdıqda, bir qədər çətinliklə də olsa, öz evimə girdim və quru yerdə uzanıb yatdım. Gecələrimi iki həftəyə qədər belə keçirdim. Sonra imperatorun xüsusi əmrilə mənəmlə üçün döşək və sair yataq ləvazimatı hazırlandı. Altı yüz ədəd adi ölcüdə döşək gətirdilər və mənəmlə evimdə işə başladılar. Yüz əlli döşəyi bir-birinə tikib, mənəmlə enimə-uzunuma yarıyan bir döşək hazırladılar. Belə döşəklərdən dördünü üst-üstə qoydularsa da, yenə üzərində yatdığım sərt daş döşəmə bir o qədər yumşalmadı. Həmin bu haqq-hesabla da yorğan, döşəkağı və örtük hazırlanmışdı ki, bu da çoxdan bəri sıxıntılara öyrəşmiş bir adam üçün çox yaxşı idi.

Mənəmlə haqqımdakı xəbər krallığa yayılar-yayılmaz, bu xəbəri eşidən varlılar, bekar və hər şeylə maraqlanan adamlar hər yerdən axışib mənə tamaşa etməyə gəlirdilər. Kəndlər, demək olar ki, bomboş qalmışdı, çöllərdə əkin işləri dayandırılmışdı, ev işlərində bir pozğunluq əmələ gəlmişdi. Əlahəzrət imperatorun ağıllı sərəncamları olmasaydı, bunların hamısı çox pis nəticə verə bilərdi. İmperator əmr vermişdi ki, mənə

görənlər tezliklə evlərinə qayıtsınlar. Sarayın xüsusi icazəsi olmadan, mənim evimə əlli yarıldıq məsafədən yaxın gəlmək, məni təkrar görmək istəyənlərə qadağan edilmişdi. Bu sərəncam bəzi nazirlər üçün böyük gəlir mənbəyi olmuşdu.

Kral mənim yanımdan getdikdən sonra şura çağırılıb, orada mənimlə necə rəftar etmək məsələsini müzakirəyə qoymuşdu. Sarayın mənimlə sonralar yaxın dost olmuş məşhur adamlarından birindən öyrəndim ki, dövlət şurası uzun müddət müəyyən bir qərara gələ bilməmişdi. Onlar bir tərəfdən mənim zənciri qıracağımdan qorxur, o biri tərəfdən isə məni saxlamağın çox baha başa gələ biləcəyindən və mənim ölkədə aclıq törənməsinə səbəb ola biləcəyimdən ehtiyat edirdilər. Şura üzvlərindən bəziləri məni acıdıran, ya da zəhərlənmiş oxlarla öldürməyi təkidlə tələb edirlərmiş. Lakin bu yekəlikdə meyitin çürüyüb qoxuması paytaxtda və bütün ölkədə taun xəstəliyi törədəcəyindən qorxub, bu təklifi rədd etmişdilər.

İclasın ən qızgın vaxtında şuranın getdiyi böyük salanın qapısında bir neçə zabit zahir olur; bunlardan ikisi iclasa buraxılır, bu zabitlər yuxarıda dediyimiz altı nəfər şulucu ilə mənim necə mülayim rəftar etdiyim haqqında ətraflı məruzə edir. Bu məruzə əlahəzrətə və bütün dövlət şurasına son dərəcə yaxşı təsir edir. İmperator təcili surətdə paytaxtın doqquz yüz yarıldığında yerləşən bütün kəndlərdən mənim üçün hər səhər altı öküz, qırx qoyun, müvafiq miqdarda çörək, şərab və başqa ərzağın gətirilməsini əmr edir. Bunların hamısının xərci müəyyən nırx üzrə əlahəzrətin şəxsi xəzinəsindən ödənilirdi. Qeyd etmək lazımdır ki, bu padşah əsas etibarilə öz mülklərindən gələn gəlirlərlə dolanır və ancaq tək-tək hallarda öz təbəələrindən maddi yardım alır.

Bundan əlavə mənim yanımda altı yüz adamdan ibarət qulluqçular heyəti təşkil edilmişdi. Onların xərci üçün imperator xüsusi vəsait ayırmış, mənim evimin hər iki tərəfindən

onlardan ötrü rahat qadırlar qurulmasını əmr etmişdi. Bundan başqa mənə yerli biçimdə paltar tikmək üçün üç yüz dərzilə təhkim edildi və altı nəfər məşhur alimin mənə yerli dili öyrətmələri haqqında əmr verildi. İmperatora, saraya və qvardiyaya aid atları mənə öyrəşdirmək məqsədilə, onlarla mənim yanımda mümkün qədər tez-tez təlim keçmək barəsində imperatorun əmri var idi.

Bu əməllərin hamısı çox diqqətlə yerinə yetirilirdi. Mən üç həftədən sonra lilliput dilini öyrənməkdə xeyli müvəffəqiyyət qazandım. Bu müddət ərzində imperator tez-tez yanıma gəlməklə, məni şərfəyə edir və mənə təlim verənlərdən öz mərhəmətini əsirgəmirdi. Biz daha bir-birimizə öz fikrimizi başa sala bilirdik. İlk öyrəndiyim sözlər, əlahəzrətin mənə azadlıq lütf etməsi barədəki arzumu ifadə edən sözlər idi. Mən hər gün imperatorun hüzurunda diz çöküb, bu sözləri təkrar edirdim. Mənim xahişimə imperator bir qədər qeyri-müəyyən cavab verirdi. Zənnimcə, o deyirdi ki, mənim azad edilməyimin üçün dövlət şurasının razılığı vacibdir və bir də mən hər şeydən əvvəl "lyumoz kelmin pesso deymarlon empozoz", yəni onunla və onun imperiyası ilə dinc dolanacağıma and içməliyəm. Əlavə olaraq qeyd etdi ki, mənim azad edilməyimin vaxtı var: gec-tez bu olacaqdır, ancaq onun özü və təbəələri qarşısında səbir və təvazökarlıqla yaxşı ad qazanmağım məsləhətdir.

Bir dəfə imperator məndən xahiş etdi ki, əgər o öz xüsusi məmurlarına mənim üstümü axtarmaq barədə əmr verərsə, mən bunu özüm üçün həqarət saymayım. O əmindir ki, mən öz yanımda silah gəzdirməyən və mənim vücudumun yekəliyinə baxanda, belə nəticə çıxarmaq olar ki, bu silah çox təhlükəli olmalıdır. Mən əlahəzrətdən bu barədə narahat olmamağımı xahiş etdim və onun qarşısında soyunub, ciblərimi çevirməyə hazır olduğumu bildirdim. Bunların hamısını mən qismən sözlə, qismən də işarələrlə başa saldım. İmperator

mənə cavab verdi ki, imperiya qaydalarına görə axtarışı onun iki məmuru aparmalıdır.

O dedi ki: "Əlbəttə, sizin razılıq və köməyiniz olmadan, qanunun bu tələbi yerinə yetirilə bilməz, amma mən sizin alıcənablığınız və haqqərəstliyiiniz barədə yüksək fikirdəyəm: odur ki, bu məmurları tam arxayınlıqla sizin ixtiyarınıza verəcəyəm. Onların sizdən alacaqları şeylər bu ölkəni tərk etdiyiniz zaman sizə qaytarılacaq, ya da bunların əvəzində sizə istədiyiniz qədər pul veriləcək".

Hər iki məmuru mən əlimə götürüb, kamzolumun cibinə qoydum. Bir cibimi yoxlayıb qurtarıqdan sonra, mən onları götürüb o biri cibimə qoydum. Mən iki saat cibimdən, bir də gizli cibimdən başqa bütün ciblərimi onlara göstərmişdim. Mənim onlara göstərdiyim ciblərimdə özümdən başqa heç kəsə lazım olmayan bəzi xırma-xırda şeylər var idi. Saat ciblərimin birində gümüş saat, o birində isə pul kisəm vardı ki, bunun da içində bir neçə qızıl pul qalmışdı. Məmurlar kağız, qələm və mürəkkəb hazırlayıb, cibimdən tapdıqları şeylərin hamısını göstərən ətraflı bir siyahı tutdular.¹ Siyahı bitdikdən sonra xahiş etdilər ki, onları yerə düşürüm. Onlar siyahını imperatora təqdim etdilər. Həmin siyahını mən sonralar ingiliscəyə tərcümə etmişdim. Bu siyahı hərfbəhərf belədir:

"Nəhəng Dağ boyda Adamın ("Kuinbus Flestrin" sözlərini mən belə tərcümə edirəm) kamzolumun sağ cibini diqqətlə yoxlayaraq, biz orada ancaq böyük və kobud bir kətan parçası tapdıq; bu kətan parçası ölçüsünə görə, Siz əlahəzrətin sa-

¹ Burada gizli komitənin fəaliyyətinə istehza edilir, bu komitə yakobinlərə qarşı, yəni I Georqun yıxılmasına və taxt-tac "iddiasında olan" adamın, yəni II Yakovun oğlu, 1688-ci il inqilabı zamanı İngiltərədən qovulmuş kral Stüartın taxta çıxarılmasına tərəfdar olanlara qarşı mübarizə etmək üçün I Georqun baş naziri Robert Uolpol tərəfindən yaradılmışdı. Swift şübhəli və nadan məmurlar tərəfindən Qulliverin axtarılmasını böyük məharətlə təsvir edir; bu məmurlar hətta tapdıqları şeylərin nə üçün lazım olduğunu anlaya bilmədikləri halda da, onları öz protokollarında ətraflı təsvir edirdilər.

rayının baş mərasim salonu üçün xalı ola bilərdi. Sol cibində böyük bir gümüş sandıq var idi, bu sandığın qapağı da həmin metaldandır. Bizim – yoxlayıcıların bu sandığa gücü çatmadı. Bizim tələbimizlə Dağ boyda Adam sandığı açdı, bizlərdən biri sandığa girdi və dizə qədər naməlum bir tozun içinə batdı. Bu toz havaya qalxıb, hər ikimizi bir neçə dəfə bərkədən asqırttı.

Jiletinin sağ cibində möhkəm bir kəndirlə bir-birinə bənd edilmiş böyük bir bağlama halında nazik ağ kağızlar gördük. Vərəqələrin üzəri naməlum qara işarələrlə örtülmüşdü. Bizim acizənə rəyimizə görə, bu işarələr yazıdan başqa bir şey ola bilməz; hərflərin hər biri əlimizin yarısı boydadır. Jiletin sol cibində xüsusi bir alət vardı. Bu alətin arxa tərəfinə vurulmuş iyrimi uzun mixçə əlahəzrət sarayının qarşısındakı diş-diş barmı xatırladır. Bizim fikrimizcə Dağ boyda Adam bu alətlə saçlarını darayır, ancaq bu yalnız bizim mülahizəmizdir. Biz Dağ boyda Adama suallar verib onu narahat etməkdən çəkindik, çünki bir-birimizi başa salmaq bizim üçün çətinlik törədirdi.

Dağ boyda Adamın sağ salmarının ("ranfulo" sözünü mən belə tərcümə edirəm) sağ tərəfindəki böyük cibində içi boş olan bir dəmir sütun gördük, bu sütun adam boyda idi. Sütun bir parça bərk ağaca bənd edilmişdir, ağac bu sütundan daha da enlidir. Sütunun bir tərəfindən çox qoribə şəkildə böyük dəmir parçaları çıxmışdır, bunların nəyə lazım olduğunu biz təyin edə bilmədik. Buna bənzər bir maşın da sol cibindən tapıldı. Sağ tərəfdəki balaca cibdə ölçüləri müxtəlif olan bir neçə yastı və hamar dəyirmi lövhə vardı, bunlar ağ və qırmızı metaldandır, ağ lövhələrin bəzisi çox böyük və ağırdır, belə ki, biz ikilikdə onları güclə qaldıra bildik. Yəqin ki, bunlar gümüşdən hazırlanmışdır.

Sol cibində qeyri-müəyyən şəkildə olan iki ədəd qara sütun gördük. Cibin dibində ayaq üstündə durduğumuz zaman əlimiz bu sütunların başına güclə çatırdı, hər sütuna polad-

dan hazırlanmış böyük bir lövhə bənd edilmişdir. Biz bunun təhlükəli bir alət olduğunu güman edib, Dağ boyda Adamdan xahiş etdik ki, bunun nəyə lazım olduğunu bizə anlatsın. Hər iki aləti futyardan çıxarıb dedi ki, onların ölkəsində bu alətlərin birilə saqqal qırıxırlar, o birilə isə ət kəsirlər.

Bunlardan başqa Dağ boyda Adamın iki cibi də var idi ki, biz ora girə bilmədik. Dağ boyda Adam bunları saat cibləri adlandırır. Bu ciblər onun şalvarının yuxarı hissəsində açılmış iki geniş yarıqdan ibarətdir ki, onun qarnı bu yarıqlara şiddətlə təzyiq edib sıxır. Onun sağ cibindən böyük bir gümüş zəncir sallanır, bu zəncir əcaib bir maşına bağlanmışdır. Bu maşın onun cibinin dibində idi. Biz maşını çıxarmağı ona əmr etdik, o, kürəyə bənzər bir şey idi. Onun yarısı gümüşdən, yarısı isə naməlum şəffaf bir metaldan hazırlanmışdır. Bu kürənin şəffaf hissəsində qəribə işarələr görünür, onlara toxunmaq istədik, ancaq əlimiz şəffaf maddəyə dırəndi. Dağ boyda Adam bu maşını bizim qulağımıza yaxınlaşdırdı və biz ardı kəsilməyən bir gurultu eşitdik. Bu gurultu su dəyirmanı çarxının səsinə bənzəyirdi. Fikrimizcə bu ya naməlum bir heyvandır, ya da onun ibadət etdiyi ilahi bir şeydir. Biz ikinciyə daha çox inanırıq, çünki Dağ boyda Adam deyirdi ki, (əgər biz onun sözlərini düzgün anlamışıqsa), bu maşınla məsləhətləşməmiş o, tək-tək hallarda iş görür. Bu cismi o özünün fal kitabı adlandırır və deyir ki, bu cisim onun həyatının hər bir addımının vaxtını göstərir. Dağ boyda Adam soldakı saat cibindən böyük bir tor çıxartdı. Bu tor, böyükklükdə bəliqçi toruna bənzəyir, ancaq quruluşca pul kisəsi kimi açılıb-örtülə bilir. Torun içindən bir neçə parça ağır və sarı metal tapdıq. Əgər bu saf qızıldır, yaqın ki, çox böyük qiymətə malikdir.

Dağ boyda Adamın ciblərinin hamısını axtarıqdan sonra onun kəmərinə yoxlamağa başladıq; bu kəmərdə naməlum bir nəhəng heyvanın dərisindən hazırlanmışdır. Kəmərin

sol tərəfindən qılınc asılmışdır, bunun uzunluğu orta boylu adamdan beş dəfə artıqdır. Kəmərin sağ tərəfindən isə iki gözli heybə və ya torba asılmışdır. Heybənin hər gözünə əlahəzrətin təbəələrindən üç nəfərini yerləşdirmək mümkündür. Heybənin bir gözündən, hər biri bizim başımız boyda olan, xeyli yumru kürələr tapdıq. Bunlar hamısı çox ağır bir metaldan düzəldilmişdir. Belə bir kürəni qaldırmaq üçün çox böyük güc tələb olunur. Heybənin o biri gözünə qara, çox xırda və yüngül toxum tökülmüşdü. Biz hər əlimizlə belə toxumdan əlliyyə qədər saxlaya bildik.

Dağ boyda Adamı axtararkən tapdığımız şeylərin ən dürüst siyahısı bundan ibarətdir. Axtarış zamanı Dağ boyda Adam daim nəzakətli olmuş və Siz əlahəzrətin əmrlərini yerinə yetirən məmurlarla layiqli ehtiramla rəftar etmişdir. Bu vərəqə Siz əlahəzrətin xoşbəxt padşahlığının səksən doqquzuncu ayının dördüncü günü imzalanmış və möhürlənmişdir.

*KLEFRİN FRELOK
MARSİ FRELOK*

Bu siyahı imperatora oxunduğu zaman əlahəzrət nəzakətli mənə təklif etdi ki, orada göstərilən şeylərin bəzilərini dövlətə verim. O hər şeydən əvvəl mənim qılıncıma işarə etdi. Mən həmin dəqiqə qılıncımı, bütün başqa bəzəyi ilə birlikdə belimdən açdım. Bu müddət ərzində imperator üç min nəfərlik ən yaxşı qoşuna əmr etdi ki (bu qoşun bu gün əlahəzrəti qoruyurdu), onlar oxlarını hazır tutub, məni mühasirəyə alsınlar. Ancaq mənim gözlorim daim əlahəzrətə zilləndiyindən, heç bu qoşun görməmişdim.

İmperator qılıncı sıyıрмаğımı arzu etdi. Mən buna itaət etdim və sıyırdığım qılıncı bir neçə dəfə başımın üstündə oynatdım. Əsgərlər heyrət və dəhşətdən özlərini saxlaya bilməyib çığırdılar. Qılınc dəniz suyundan azacıq paslanmışdısa da, yenə çox parıldayırdı. Günəşin işığı cilalanmış polad üzərinə

düşərək, tamaşaçıların gözlərini qamaşdırdı. Padşahlar içində ən cəsarətli olan əlahəzrət mənim gözlədiyimdən çox-çox az qorxmışdı. O mənə əmr etdi ki, qılıncı qınına qoyum və ayağıma bağlanmış zəncirdən altı fut uzağa mümkün qədər ehtiyatla tullayım.

Sonra o, içi boş dəmir sütunlardan birini göstərməyimi tələb etdi. Mənim cib tapançalarımı onlar belə adlandırır-dılar. Mən tapançanı çıxartdım və imperatorun xahişi ilə, onu işlətmək qaydasını bacardığım dərəcədə izah etdim. Sonra tapançanı ancaq barıtlı doldurdum (barıt qabının ağzı möhkəm bağlandığı üçün ora su keçməmiş, barıt tamamilə quru qalmışdı), imperatoru xəbərdar etdim ki, diksinməsin və havaya bir atəş açdım. Açdığım bu atəş qılınca nisbətən daha böyük təsir bağışladı. Yüzlərcə adam ölü kimi yerə sərilirdi. Hətta imperator, ayaq üstə durduğuna baxmayaraq, bir müddət özünə gələ bilmədi. Mən hər iki tapançanı və sursat heybəsini təhvil verdim. Bunları verərkən, əlahəzrətdən xahiş etdim ki, barıtı oddan uzaq saxlasın. Çünki barıt azacıq bir qılgıncımdan od alıb partlayar və imperatorun sarayını darmadağın edə bilər.

Mən saati da verdim. İmperator ona böyük maraqla tamaşa etdi. İki nəfər ən güclü qvardiyaçıya, saati uzun bir şüyülə keçirib aparmalarını əmr etdi. Qvardiyaçılar saati möhkəm bir şüyülə keçirib, çiyinlərinə qaldırdılar və apardılar; İngiltərədə elya ilə dolu çəlləkləri bu sayaq aparırlar. İmperatoru hər şeydən artıq saat mexanizminin səsi və dəqiqə əqrəbinin hərəkəti heyran etmişdi. Liliputlarda görmək qabiliyyəti bizə nisbətən daha yaxşıdır, odur ki, əlahəzrət saat əqrəbinin arasıkəsilmədən hərəkətdə olduğunu görə bilmişdi. O, alimlərə təklif etdi ki, bu maşının nəyə görə olduğunu müəyyənləşdirsinlər. Lakin alimlərin bu barədə müəyyən və vahid bir rəyə gələ bilmədiklərini oxucu özü də başa düşə bilər. Onların fərziyyələrinin hamısı həqiqətdən çox uzaq idi. Sonra mən gümüş və mis pulları, içində on dörd iri və bir neçə

xırda qızıl pul olan kisəni, bıçağı, ülgücü, darağı, gümüş tü-tünqabını, burun dəsmalını və cib dəftərcəsini təhvil verdim. Qılınc, tapança, barıt və güllə olan heybə arabalara yüklənib, əlahəzrətin silah anbarına göndərildi. Qalan şeyləri imperatorun əmrilə mənə qaytardılar.

Mən məmurlara gizli cibimi göstərmədiyimi yuxarıda qeyd etmişdim. Bu cibimdə gözlüyümü, cib durbinim və bir neçə xırda şeylər vardı. Bu şeylərin imperator üçün heç bir əhəmiyyəti yox idisə də, amma bunları bir yerdən başqa yerə apardıqda sındırıb korlaya bilərdilər. Odur ki, mən verdiyim sözü pozmadan, imperator məmurlarından bu şeyləri gizlətməyi mümkün bildim.

ÜÇÜNCÜ FƏSİL

Müəllifin imperatoru, saray xanımlarını və gəncləri çox qərribə surətdə məşğul etməsi. Liliputstanda saraydakı əyləncələrin təsviri. Müəllifə müəyyən şərəfdə azadlıq bəxş edilməsi.

Mənim mülayim və dinc davranışım imperatorun, sarayın, ordunun və bütün xalqın mənə qarşı meylini artırdığından, yaxın gələcəkdə azad olacağıma ümid bəsləyə bilirdim. Mən haqqında olan yaxşı rəyi hər yolla möhkəmlətməyə soy göstərdim. Bəzən yerə uzanıb, ovcumda beş, ya da altı liliputun rəqs etməsinə yol verirdim. Axır zamanlarda uşaqlar da saçımın içində gizlənəqəç oynamağa cürət edirdilər. Mən onların dilində danışmağı və danışılını başa düşməyi babat öyrənmişdim.

Bir dəfə imperator məni akrobatik tamaşalarla əyləndirmək fikrinə düşdü. Belə tamaşaların təşkilində liliputlar öz çəvəlik və bacarıqları ilə mənim tanıdığım xalqların hamısından üstüdürlər. Məni hər şeydən artıq heyran edən, ip üstündə oynayan kəndirbazlar oldular. Bunlar yerdən on iki düym hündürlükdə tarım çəkilmiş iki fut uzunluğunda nazik ağ sap üzərində möharətlə oynayırdılar. Bu tamaşa haqqında mən bir qədər ətraflı məlumat vermək istəyirəm, odur ki, oxuculardan bir əzca səbirli olmalarını xahiş edirəm.

İp üstündə yalnız böyük mənsəblərə namizəd olanlar və sarayın rəğbətini qazanmaq istəyənlər oynaya bilərdilər. Onlar gənc yaşlarından bu sənəti öyrənməyə başlayırlar və bunların nəcəbatlı nəsilədən olmaları və ya geniş təhsil almaları o qədər də vacib deyil. Hər hansı bir əyanın vəfatı, ya da gözdən düşməsi (belə hallar tez-tez olur) üzündən mühüm bir vəzifə yeri boşaldıqda, rəğbət qazanmaq istəyənlərdən beş-altı nəfəri imperatora ərizə verib xahiş edirlər ki, ip üstündə oynamaqla əlahəzrət imperatoru və saray adamlarını əyləndirmək üçün onlara icazə verilsin. İp üstündə çox hündürə tullanıb yığılmayan şəxs böyük vəzifəyə təyin olunur. Hətta nazirlər də öz çəvəliklərini itirmədiklərini sübut etmək üçün, ip üstündə çəvəlik göstərmək barədə imperatordan əmrlər alırlar. Dövlət xəzinəsinin rəisi Flimnap yaxşı tullanmaqda xüsusi şöhrət qazanmışdı¹. Tarım çəkilmiş ip üstündə o, imperiyanın başqa əyanlarına nisbətən, azı bir düym, daha hündürə tullana bilmişdi. Qalınlığı ingilis ciyəsindən artıq olmayan bir kəndirə bənd edilmiş balaca bir taxta üzərində onun bir neçə dəfə dalbadal mayallaq aşdığını mən özüm gördüm. Məxfi suranın baş katibi, mənim dostum Reldresel – ona olan sədaqətimə görə səhv edib şişirtməmişəm – dövlət xəzinəsinin rəisindən sonra bir cəhətdən ikinci yeri tutur.

Qalan əyanlar öz çəvəliklərinə görə bir-birindən az fərqlənirlər.

Belə yarışlar çox vaxt bədbəxt hadisələrlə nəticələnirdi.

Belə rəğbət gözələnlərdən iki-üç nəfərinin yığılıb yaralandığını mən öz gözümə görmüşəm. Ancaq nazirlər öz çəvəliklərini göstərmək üçün əmr aldıqda, təhlükə daha da artır. Onlar başqalarından üstün olduqlarını göstərmək istədikləri üçün o qədər canfəşanlıq edirlər ki, yığılmayanlar

¹ Swift nifrət etdiyi baş nazir Robert Uolpolu Flimnap adı altında qələmə almışdır: Robert Uolpol 1721-ci ildən etibarən viqlər nazirliyinə başçılıq etmişdir (torilər və viqlər haqqında son sözdə izahat vardır). Swift Uolpolun siyasi fəaliyyətini kəndirbazın çəvə və cold tullanma hərəkətlərinə bənzədir.

az olur. Məni inandırılar ki, buraya gəldiyimdən bir-iki il əvvəl Flimnap özü azca qalbmış ki, yıxılıb boynunu sındır-sın. Xoşbəxtlikdən o, təsadüfən yerə olan bir balşın üstünə yıxılmış və bunun sayəsində ölümdən qurtulmuşdur.

Arabir sarayda tamamilə xüsusi mahiyyətdə tamaşalar düzəldirlər; bu tamaşalarda yalnız imperator, imperatriçə və birinci nazir iştirak edirlər. İmperator stolun üzərinə hər biri altı düymə uzunluqda – göy, qırmızı və yaşıl rəngdə - üç nazik ipək sap qoyur. Bu saplar imperatorun xüsusi lütfünə nail olan şəxsləri fərqləndirmək arzusu ilə onlara mükafat olaraq verilir. Bu mərasim, əlahəzrətin taxtı olan böyük salonda icra edilir. Bu mükafatları qazanmaq arzusunda olanların məharətləri xüsusi bir sınaqdan keçirilir ki, belə bir sınağa Köhnə və Yeni dünyanın heç bir ölkəsində rast gəlmək mümkün olmamışdır. İmperator bir ağacı öləndə üfqi vəziyyətdə tutur, mükafat qazanmaq arzusunda olanlar isə ağacın yuxarıda və ya aşağıda olmasına görə, növbə ilə ya onun üstündən atılır, ya da sürünüb altından keçirlər. Bəzi vaxt ağacın o biri ucundan birinci nazir yapışır, bəzən isə ağacı təkcə nazir tutur. Bu oyunu hamıdan yaxşı icra edənə mükafat olaraq göy sap verilir. Qırmızı sap çeviklikdə ikinci yeri, yaşıl sap isə üçüncü yeri qazananlara verilir! Padşahın lütf etdiyi bu sapları qazananlar, bunları qurşaq kimi iki qat edib bellərinə bağlayırlar. Sarayda bu cür qurşağı olmayan şəxslərə az-az rast gəlmək olar.

Mehtərlər qoşunun və padşahın tövlələrində olan atları minib, hər gün mənim dövrəmə hərələnirdilər. Buna görə də bir müddətdən sonra atlar daha məndən ürək qaçmır, lap ayaqlarımın yanına qədər yaxınlaşırdılar. Mən əlimi yerə qoyurdum, atlılar öz atlarını əlimin üstündən sıçradırdılar; bir dəfə isə padşahın baş sürücüsü iri bir atın belində, hətta mənim

¹ Göy, qırmızı və yaşıl saplar ingilislərin Sarğı, Güməz və müqəddəs Andrey ordenlərinin rəngləridir.

çəkməli ayağımın üstündən sıçrayıb keçdi ki, bu, doğrudan da cürətli bir sıçrayış idi.

Mən fikirləşib, imperator üçün qərribə bir əyləncə tapdım. Xahiş etdim ki, mənə iki fut uzunluğunda və adi əl ağacı yoğunluğunda bir neçə ağac tapıb gətirsinlər. Əlahəzrət baş meşə məmuruna əmr etdi ki, lazımı sərəncamlar versin və ertəsi gün səhər yeddə meşəbəyi istədiyim ağacları hərəsinə səkkiz at qoşulmuş altı arabada gətirib gəldi. Mən doqquz ağac götürüb, onları kvadrat şəklində möhkəmcə yerə sancdım, bu kvadratın hər tərəfi iki yarım fut uzunluğunda idi. Mən öz yaylığını bu doqquz paya üzərinə tarım bir halda çəkdim, yuxarıdan isə kvadratın dörd bucağına, yerə paralel dörd ağac da bağladım. Bu ağaclar yaylığın səthindən təxminən beş düym hündür durub, hər tərəfdən hasar kimi bir şey əmələ gətirmişdilər.

Bu hazırlığı qurtardıqdan sonra imperatordan xahiş etdim ki, qurduğum bu meydançada təlim oyunları oynamaq üçün ən yaxşı at sürənlərdən iyirmi dörd nəfərlik bir dəstə ayırsın. Əlahəzrət mənim təklifimi bəyəndi. At sürənlər gəldikdə, mən onları bir-bir qaldırıb, yaylığın üstünə qoydum. Onlar nizam ilə düzülüb, iki dəstəyə ayrıldılar və təlimə başladılar: bir-birlərinə ucu küt oxlar atır, sıyırma qılıncı bir-birinə hücum edirdilər. Onlar gah qaçır, gah hücum edir, gah geri çəkildilər. Bu zaman elə gözəl bir hərbi intizam nümunəsi göstərirdilər ki, mən bunun mislini heç bir zaman görməmişdim. Üfqi vəziyyətdə bağladığım ağaclar atlıları və atları yerə yıxılmağa qoymurdu. İmperator bundan o qədər xoşlandı ki, məni bu əyləncəni bir neçə gün dalbadal təkrar etməyə məcbur etdi, hətta bir dəfə özü də lütf edib meydançaya çıxdı və təlimə şəxsən özü komanda verdi. İmperatriçəni örtülü kreslodə qaldırıb, meydançadan iki yard aralı tutmağı-ma icazə verməyə imperator onu böyük bir çətinliklə razı sala

bildi. Beləliklə, o, bütün tamaşanı yaxşıca görə bilərdi. Mənim xoşbəxtliyimdən, bütün bu təlim salamatlıqla başa çatdı. Tək bircə dəfə zabitlərdən birinin qızmış atı dırnağı ilə vurub mənim cib yaylığını dəldi, büdrəyib yıxıldı və üstündəki atlını yerə yıxdı. Mən həmin saat onların köməyinə çatdım. Bir əlimlə dəliyin altını tutdum və bütün atlıları aşağı endirdim. Yıxılan atın sol qabaq ayağı çıxmışdı, ancaq atlıya heç bir şey olmamışdı. Ancaq mən yaylığımı bundan sonra belə təhlükəli təlimlər üçün istifadə etmədim.

Azad edilməyimdən iki-üç gün əvvəl, bir dəfə mən cürbəcür oyunlarla saray adamlarını əyləndirirdim. Birdən əlahəzrətin hüzuruna bir qasid gəlib xəbər verdi ki, mənı tapdıqları yerin yaxınlığında onun təbəələindən bir neçəsi yerdə qəribə şəkilli böyük və qara rəngli bir cisim görüblər. Həmin cismin ortası bir adam boyu hündürlüyündə, kənarları çox alçaq və genişdir. O cisim tutduğu sahə əlahəzrətin yataq otağı qədər olar. Əvvəlcə elə güman ediblər ki, bu, yəqin misli görünməmiş bir heyvandı. Ancaq tezliklə bunun belə olmadığını yəqin ediblər. Həmin cisim, otların üstündə hərəkətsiz bir halda düşüb qalbmış və onlar bir neçə dəfə onun dövrəsinə hərhlənilblər. Onlar bir-birinin çiyinə çıxıb, həmin qəribə cismin təpəsinə qədər qalxıblar; üstü yastı imiş. Onlar ayaqlarını həmin cismə döyüb, yəqin ediblər ki, onun içi boşdur. Nəticədə bu məlumatı yazan adamlar acizənə bir cürətlə təxmin ediblər ki, bu cisim bəlkə Dağ boyda Adamındır. Onlar həmin cismi vur-tut beşcə atın köməyilə paytaxta gətirməyi öz öhdələrinə alıblar. Mən həmin saat bunun nə olduğunu başa düşdüm və bu xəbərə ürəkədən şad oldum. Görünür, gəmi batdıqdan sonra mən sahilə çıxdıqda, halım o qədər xarab imiş ki, şlyapamın başımdan düşdüyünü hiss etməmişəm. Mən hələ qayığın içindəykən onun bağlarını möhkəm çəkib, çənəmin altında bağlamışdım, suya düşdükdə isə lap qulağıma qədər başıma basmışdım. Quruya çıxdıqda, o qədər yorğun idim ki, onu

tamam yadımdan çıxarmışdım. Görünür, sahilə bağ açılıb, şlyapam da başımdan düşübmiş; mən isə güman etmişdim ki, onu dənizdə dalğaların arasında itirmişəm.

Əlahəzrətə həmin cismin nə olduğunu izah edib, xahiş etdim ki, şlyapanı təxirsiz olaraq paytaxta gətirmələri üçün sərəncam versin. Ertəsi gün şlyapanı gətirdilər. Ancaq arabçılar çoxda onun qeydində qalmamışdılar. Onlar şlyapanı iki yerdən dəlmış, həmin dəliklərə, ucunda qarmaq olan uzun kəndirlər keçirmiş və bu kəndirləri də atlara bağlamışdılar. Beləliklə onlar mənim şlyapamı düz yarım mil yer ilə sürmüşdülər.

Xoşbəxtlikdən həmin ölkənin yeri yumşaq və düzəngah olduğundan, şlyapam gözlədiyimdən az xarab olmuşdu.

Təsvir etdiyim hadisədən iki həftə sonra imperator paytaxtda və paytaxt ətrafında olan qoşunlara əmr verdi ki, səfərə hazır olsunlar. Əlahəzrət özünə çox qəribə bir əyləncə düzəltmək xəyalına düşmüşdü. O buyurdu ki, mən Koloss Rodoss vəziyyətində durub, ayaqlarımı mümkün qədər gen ayırım¹. Sonra (qoca, təcrübəli bir sərkərdə və mənim böyük hamim olan) baş komandanə əmr verdi ki, qoşunu sıx cərgələrə düzsün, piyadalar iyirmi dörd nəfərlik, atlılar isə on altı nəfərlik cərgələrdə təbil vura-vura, bayraqlarını dalğalandıra-dalğalandıra, süngülərini dik tutub mərasim marşı çala-çala ayaqlarının arasından keçsinlər. Ordu üç min piyada və min atlıdan ibarət idi. Parad çox parlaq oldu və əlahəzrətə çox ləzzət verdi.

İmperatora mənə azadlıq verməsi üçün o qədər ərizə yazmışdım ki, axırda əlahəzrət bu məsələni əvvəlcə nazirlərin, sonra da dövlət şurasının müzakirəsinə çıxarmışdı. Dövlət şurasında mənə azad etməyin əleyhinə tək bircə nəfər çıxmışdı, bu da Skayreş Bolqolam idi ki, aramızda heç bir şey olmadığı halda, nədənsə, mənə çox qəddar bir düşmən olmuşdu.

¹ Koloss Rodoss – Rodoss şəhərinin limanına giren yerdə qoyulmuş, 72 metr hündürliyində olan, mis heykəldir. Rəvayətə görə gəmilər bu heykəlin gen aralanmış qiçlərinin arasından keçirdi.

Ancaq onun əleyhinə getməsinə baxmayaraq, məsələ mənim xeyrimə həll edilmişdi. Bolqolam qalbeta, yəni kral donanmasının admiralı vəzifəsində idi, imperatorun böyük etimadını qazanmışdı, öz işini yaxşı bilən, ancaq qaraqabaq və kobud bir adam idi. Axırda onu da razı saldılar. Ancaq təkid etdi ki, mənə azadlıq verilməsi şərtlərini tərtib etmək ona tapşırılsın. Bu şərtləri iki katib və bir neçə əyan ilə birlikdə mənə Skayreş Bolqolam özü gətirdi. Bu şərtləri oxuyub qurtardıqdan sonra, mənə and içdirdilər ki, bunları pozmayacağam. Andıqca mərasimi əvvəlcə mənim ölkəmin adətlərinə görə, sonra isə yerli qanunların təyin etdiyi bütün qaydalar üzrə icra olundu. And içən zaman mən gərək sağ ayağımı sol əlimlə tutub, eyni zamanda sağ əlimin ortancıl barmağını tərəmə, baş barmağımı isə sağ qulağımın üst kənarına qoyaydım; ancaq bəlkə oxucu mənim üzərimə götürməli olduğum öhdəliklərlə maraqlanıb, onları bilmək istəyir. Buna görə də mən həmin sənədin tam və dürüst tərcüməsini burada dərc edirəm. «Liliputstanın qüdrətli imperatoru, kəinatın fəxri və qənim, mülkünün hüddüdü beş min blestreş, (on iki mil qədər) yer kürəsinin son həddinə qədər uzanan padşahlar padşahı, insan övladlarının ən böyüyü, ayaqları yerin mərkəzinə, başı günəşə dirənən, bir işarəsindən dünya hökmdarlarının dizləri əsən, bahar kimi xoşsima, yay kimi səxavətli, payız kimi əliaçıq, qış kimi amansız olan əlahəzrət hüməyun Qolbastro Momaren Evlem Gerdaylo Şefin Mollı Olli Qu bu yaxınlarda bizim səmavi ölkəmizə gəlmiş olan Dağ boyda Adama aşağıdakı şərtləri təklif buyurur. Dağ boyda Adam isə təntənəli surətdə and içərək, bunları yerinə yetirməyi öhdəsinə alır:

1. Dağ boyda Adamın bizim böyük möhürlə möhürlənmiş xüsusi icazənaməmiz olmadan, ölkəmizi tərk etməyə ixtiyarı yoxdur.

2. Bizim xüsusi sərəncamımız olmadan onun paytaxta girməyə ixtiyarı yoxdur, belə hallarda əhali iki saat əvvəldən xəbərdar edilməlidir ki, öz evlərinə girib gizlənə bilsinlər.

3. Həmin Dağ boyda Adam gəzməyə çıxanda ancaq böyük yollarda gəzməklə kifayətlənməlidir. O, çəmənliklərdə və tarlalarda gəzməməli və uzanmamalıdır.

4. Gəzməyə çıxdığı zaman o, öz ayağının altını diqqətlə yoxlamalıdır ki, bizim mehriban təbəələrimizdən heç kəsi və ya onların at-arabalarını tapdamasın. Təbəələrimizin razılığı olmadan onları əlinə almamalıdır.

5. Əgər bir qasidi təcili surətdə imperatorluğun hər hansı bir uzaq şəhərinə aparmaq lazım gəlsə, - ancaq ayda bir dəfədən tez olmayaraq - Dağ boyda Adam onu təxiriz surətdə atı ilə birlikdə altı günlük məsafəyə aparmalı, lazım gəlsə, həmin qasidi sağ-salamat əlahəzrətimizin hüzuruna təqdim etməlidir.

6. Düşmənimiz olan Blefuskin adasına qarşı müharibədə bizim müttəfiqimiz olmalı və hazırda bizə hücum etməyə hazırlaşan¹ düşmənin donanmasını məhv etmək üçün öz qüvvəsini sərf etməlidir.

7. Həmin Dağ boyda Adam boş vaxtında baş parkın divarını, eləcə də başqa binaları tikməkdə çox ağır daşları qaldırmaq işində bizim fəhlələrə kömək etməlidir.

8. Həmin Dağ boyda Adam iki ay ərzində bizim məmləkətin hüddünü bütün sahil boyu gəzməli və addımlarını sayıb, dürüst ölçməlidir.

9. Həmin Dağ boyda Adam təntənəli surətdə vəd etməlidir ki, bu şərtləri eynən yerinə yetirəcəkdir. Bunun əvəzinə Dağ boyda Adama hər gün bizim təbəələrimizdən 1728 nəfərə kifayət edəcək qədər yemək-ichmək verilməli, o, biz şövkətəabın hüzuruna azad bir surətdə ziyarət etmək və bi-

¹ Liliputstanla Blefusku arasındakı münasibət İspaniya irsi üstündə gedən müharibə dövründə (1702-1713) İngiltərə ilə Fransa arasında olmuş münasibətə çox bənzəyir. Svift bu ehyamin o qədər də dərk edilməməsi üçün Liliputstanı qitədə, Blefuskununu isə adada göstərir.

zim sair lütfərimizdən istifadə etmək haqqına malik olacaqdır. Bu sərəncam Belfaborakda hökmdarlığımızın doxsan birinci ayının on ikinci günündə bizim sarayımızda verilmişdir».

Bu şərtlərin bəziləri bir o qədər ləyaqətli olmasa da, bunları mən çox məmnuniyyətlə qəbul edib and içdim və imzaladım. Bu ləyaqətsiz şərtlər yalnız baş admiral Skayreş Bolqolamanın mənə olan kini nəticəsində yazılmışdı. Mən and içdikdən sonra həmin saat zəncirlərimi açdılar və mən tamamilə azad oldum.

İmperator o qədər lütfkar idi ki, mənim azad olmağım da şəxsən özü iştirak etdi. Minnətdarlıq əlaməti olaraq, əlahəzrətin hüzurunda diz çöküb səcdə etdim, ancaq imperator buyurdu ki, ayağa qalxım. O, yüksək mərhəmət ifadə edən bir niyyət ilə mənə müraciət edib, nəticədə belə bir ümid izhar etdi ki, mən ona faydalı bir xidmətkar olacaq, onun mənə göstərmiş olduğu və gələcəkdə də göstərə biləcəyi lütfərə tamamilə layiq olduğumu sübut edəcəyəm.

Oxucu bu cəhətə diqqət yetirsin ki, şərtlərin axırıncı maddəsində imperator mənə 1728 liliputu yedirib-ıçdırməyə kifayət edəcək qədər yemək-ıçmək verməyi vəd etmişdi. Mən belə dəqiq bir rəqəmin nə cür müəyyən edildiyi məsələsi ilə maraqlandım və bir dəfə dostum olan bir saray xidmətçisindən bunu soruşdum. O cavab verdi ki, əlahəzrətin riyaziyyatçıları kvadrantın¹ köməyi ilə mənim boyumu ölçüb, liliputdan on iki dəfə uca olduğumu təyin edib hesablamışdır ki, bədənimin həcmi 1728 liliputun bədəninin həcminə bərabərdir və bu bədən bu qədər artıq qida tələb edir. Bu misal həm liliputların zəkalarını, həm də onların padşahlarının nə dərəcədə ağıllı və haqq-hesab bilən bir adam olduğunu göstərir.

¹ Kvadrant – sayyərələrin (başlıca olaraq günəşin) uzaqlığını təyin etmək üçün astronomiya aləti

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

Liliputstanın paytaxtı Mildendonun və imperatorun sarayının təsviri. Müəllifin birinci kitabla dövlət işləri barəsində söhbəti. Müəllifin müharibə zamanı imperatora öz xidmətini təklif etməsi.

Mən azadlıq alar-almaz, hər şeydən əvvəl ölkənin paytaxtı olan Mildendonu gözdən keçirməyə icazə istədim. İmperator asanlıqla icazə verdi, ancaq ciddi surətdə əmr etdi ki, nə əhaliyə, nə də onların ev-əşiyinə bir zərərım toxunmasın. Mənim şəhəri gəzmək arzusunda olduğumu xüsusi elanlarla əhaliyə xəbər verdilər. Şəhər iki yarım fut ucalıqda və təxminən on bir düym qalınlığında bir divar ilə əhatə edilmişdi. Həmin divarın üstü ilə iki at qoşulmuş bir kareta tamamilə sərbəst gedə bilər. Bir-birindən on fut aralı olan möhkəm, uca bürclər şəhərə giriş yollarını qoruyur.

Mən böyük Qərb darvazaları üstündən aşıb, yan-yana və ağır-ağır iki baş küçədən keçdim. Kaftanımın ətəklərinin evlərin damlarını və çıxıntılarını zədələyəcəyindən ehtiyat edib, əvvəlcədən onu əynimdən çıxarmışdım. Əhalinin evlərinə çəkilmələri və bayıra çıxmamaqları barədə ciddi əmr verildiyinə baxmayaraq, küçələrə laqeyd halda xeyli adam gəzişirdi. Buna görə də mən son dərəcə ehtiyatla hərəkət edir, çalışırdım ki, onlardan heç birini basıb əzməyim. Yuxarı mərtəbələrin pəncərələrində və evlərin damlarında hədsiz-

hesabsız tamaşaçılar görünürdü. Mənə elə gəlir ki, ömrümdə bu qədər çox adam görməmişdim.

Şəhər düzgün bir dördbucaq şəklində, onun divarlarının hər tərəfi beş yüz futdur. Hərəsi beş fut enində olan iki baş küçə düzbucaq şəklində bir-birini kəsib, şəhəri dörd məhəlləyə bölür.

Yan küçələrə və döngələrə gedə bilmədim, onları yalnız yuxarıdan gördüm, onların eni on ikidən on səkkiz düymə qədərdir.

Şəhərdə beş yüz minə qədər əhali yerləşə bilər. Evlər üç və beşmərtəbəlidir. Dükənlər və bazarlar mal ilə doludur.

İmperatorun sarayı şəhərin mərkəzində, iki baş küçənin birləşdiyi yerdədir. İki-üç həyəti olan baş bina dövrəsinə iki fut ucalıqda hasar çəkilmiş geniş bir meydanın ortasındadır. Meydan o qədər böyükdür ki, əlahəzrətin icazəsilə mən sərbəst surətdə ora aşdım və sarayı hər tərəfdən gözdən keçirdim. İmperatorun yaşadığı evlər ikinci iç həyətdədir. Mən oranı çox görmək istəyirdim. Ancaq bu arzumu yerinə yetirmək çox çətin idi: çünki bir həyəti o biri ilə birləşdirən baş darvazanın hündürlüyü ancaq on səkkiz düym, eni isə yeddi düym idi.

Bayır həyətin binası o biri tərəfdən beş fut hündürlükdə olardı. Buna görə də mən onların üstündən aşa bilməzdim; çünki divarlar dörd düym enində yonulmuş daşdan möhkəm tikilmiş olsa da, hər halda onları xeyli zədələmiş olardım. Eyni zamanda imperator özü də gözəl sarayını mənə göstərməyi çox arzu edirdi.

Ancaq mən bizim bu müştərək arzumuzu yalnız üç gün sonra yerinə yetirə bildim, bu üç günü isə hazırlıq işlərinə sərf etdim.

Şəhərin yüz yardlığında olan padşahlıq parkından mən cib bıçağımla ən iri ağaclardan bir neçəsini kəsib, bunlardan ağırlığıma davam gətirə biləcək dərəcədə möhkəm və hərəsi üç fut qədər hündürlükdə olan iki kətill hazırladım. Sonra

əhalini yenidən xəbərdar etdilər və mən şəhərin içi ilə keçib, sarayın yanına çatdım, iki kətilli də əlimdə aparırdım. Meydanca tərəfdən saraya yaxınlaşmış, kətillərdən birinin üstünə çıxdım, o birini isə damın üstündən qaldıraraq ehtiyatla, səkkiz fut enində olan birinci iç həyətdə qoydum. Sonra ayağımın birini kətillin üstünə qoyub, o birini sərbəstcə binanın üstündən aşırıb, o biri kətilli qoydum və birinci kətilli, ucunda qarmaq olan uzun bir ağacla qaldıraraq, bu tərəfə qoydum. Bu sayıqla da mən ikinci həyətdə yetişdim.

Orada mən yerə uzanıb, üzümü ikinci mərtəbənin pəncərələrinə yaxınlaşdırdım. Beləliklə, mən xəyalə gətirilən ən gözəl otaqları gözdən keçirə bildim. Mən əyanlarla əhatə olunmuş imperatriçəni və cavan şahzadələri gördüm. İmperatriçə həzrətləri lütf edib gülümsündü və zərif bir əda ilə pəncərədən əlini mənə uzatdı; mən onun əlini öpdüm.

Mən saraya tamaşa etdikdən sonra yenə həmin kürsülərin köməyiylə saray meydanına çıxdım və sağ-salamat evimə qayıtdım.

Mən azad olduqdan iki həftə sonra bir dəfə gizli işlər üzrə baş katib olan (burada onun mənsəbini belə adlandırdılar) Reldresel mənim yanına gəldi. O, öz sürücüsünə kənara sürüb gözləməyi əmr etdikdən sonra onu qəbul etməyimi xahiş etdi. Mən buna şadlıqla razı oldum, çünki rütbəsinə və şəxsi ləyaqətlərinə görə, ona hörmətim vardı. Bundan başqa o, sarayda dəfələrlə mənə yaxşılıq etmişdi. Mən yerə uzanmağa hazır olduğumu bildirdim. Ancaq xahiş etdim ki, söhbətimiz zamanı mən onu öz əlimdə tutum.

O, hər şeydən əvvəl məni azad olmağım münasibətilə təbrik etdi; bu işdə əlbəttə, onun köməyi olmuşdu. Ancaq onun sözlərinə görə, mənə azadlıq verilməsi vəziyyətin xüsusi bir şəkil alması nəticəsində mümkün olmuşdu. O, mənə söylədi:

«Bizim ölkəmizdə işlərin ümumi vəziyyəti kənardan gələnlərə adama çox gözəl görünə bilər. Ancaq bu, yanlış bir təsirdir.

Bizim vətənin üstünü iki qorxunc təhlükə alıb. Yetmiş ay bundan əvvəl imperatorluqda Tremeksenlər və Slemeksenlər adı ilə məşhur olan iki düşmən partiya əmələ gəlib. Birincilər hündürdaban, ikincilər isə alçaqdaban tərəfdarıdır¹.

Tremeksenlər iddia edirlər ki, hündürdaban bizim qədim dövlət quruluşumuza daha çox uyğundur; ancaq əlahəzrət alçaqdaban tərəfdarıdır. Qərara alınıb ki, dövlət və saray iradələrində işləyən bütün xidmətçilər alçaqdabanlı ayaqqabılar geysinlər. Yəqin ki, siz də buna diqqət yetirmisiniz. Şübhəsiz ki, siz əlahəzrətin öz ayaqqabılarının dabanlarının başqa saray xadimlərinin dabanlarından bir drerr alçaq olduğunu da görmüsünüz (bir drerr bir düymün on dördə bir hissəsinə bərabərdir).

Bu iki partiya arasında ədavət o dərəcəyə çatıb ki, bir partiyanın üzvləri o biri partiyanın üzvlərinin evində yeyib- içməzdilər, onları dindirməzdilər. Biz bu fikirdəydik ki, Tremeksenlər və ya hündürdabanlılar sayca bizdən artıqlar, ancaq dövlət hakimiyyəti bütünlükdə bizim əlimizdədir. Bizi qorxudan budur ki, taxt-tacın varisi olacaq şahzadə həzrətlərinin bir dərəcəyə qədər hündürdabanlara hüsn-rəğbəti vardır. Onun çəkəməsinin bir tayının dabanı hündürdür. Buna görə də o, bir az axsayır².

İndi budur, belə bir ədavət bizim dövlətimizi təqətdən saldığı bir zamanda, demək olar ki, əlahəzrətin imperatorluğu kimi böyük və qüdrətli bir imperatorluq olan Blefusku

¹ Swift Tremeksenlər və Slemeksenlər partiyası deyirkən, bir-birilə düşmən olan torilər və viqlər partiyasını nəzərdə tutur. Müəllif bu partiyalar arasında gedən mübarizənin mahiyyətə hündür və ya alçaqdabanlar uğrunda gedən mübarizədən ibarət olduğunu qeyd etməklə, göstərir ki, bu partiyalar arasındakı münafişələr və fikir ayrılığı o qədər də əhəmiyyətli olmayıb, dövlət həyatının əsas məsələlərinə aid deyildir. Liliputlar imperatorunun alçaqdabanlardan xoş gəlməsi, I Georqun taxta çıxdıqdan sonra, bütün toriləri hökumət idarələrindən qovmuş olan, viqlər partiyasına mənsub olmasına işarədir.

² Burada Uels şahzadəsinə işarə edilir; sonralar (1727-1760) kral II Georq adı ilə məşhur olmuş bu adam hansı partiyanı üstün tutmağı uzun müddət qət edə bilməmiş və öz sarayına gah viqləri, gah da toriləri dəvət etmişdir.

imperatorluğu bizi istilə etməklə hədələyir. Doğrudur, siz söyləyirsiniz ki, dünyada başqa krallıqlar və elə dövlətlər var ki, orada sizin kimi nəhəng adamlar yaşayır. Ancaq bizim filosoflar buna çox şübhə edirlər. Onlar daha artıq buna inanırlar ki, siz ya aydan, ya da başqa bir ulduzdan düşsünüz. Axı heç bir şübhə yoxdur ki, yüz nəfər sizin boyda adam, ən qısa bir müddət içərisində əlahəzrətin ölkəsində olan bütün meyvələri və heyvanları yeyib qurtarar. Bundan başqa bizim salnamələrimiz var. Onlarda altı min aydan bəri baş verən bütün hadisələr təsvir edilir, ancaq iki böyük imperatorluq olan Liliputstan ilə Blefuskudan başqa ölkələrin mövcud olduğu barədə heç bir şey yazılmayıb.

Budur indi otuz altı aydan bəri, bu iki qüdrətli dövlət bir-birilə ən amansız bir surətdə müharibə edir. Bu müharibənin səbəbi bundan ibarətdir: hamıya məlumdur ki, ən qədim zamanlardan bəri, bişmiş yumurtanı alt tərəfdən sındırırlar. İndiki imperatorun babası hələ uşaq ikən, bir dəfə ona nahar vaxtı bişmiş bir yumurta veribləmiş. Uşaq yumurtanı qədim ümumi qayda ilə sındıranda, barmağını kəsibmiş. Onda uşağın atası, imperator bir fərman verib; bütün təbəələrini ən ağır cəza ilə hədələyərək, yumurtanı iti ucundan sındırmağı əmr edibmiş¹.

Fərman əhalini o qədər qəzəbləndiribmiş ki, bizim salnamələrdə yazıldığına görə, bu, altı üsyana səbəb olubmuş; bu

¹ Yumurtanın küt ucu tərəfdarları və iti ucu tərəfdarları partiyaları xristian dininin katolik və protestant məzhəblərinə ayrılışmış olan, dini taffiqanın satirik təsviridir. XVI əsrdə protestant və ya reformasiya hərəkatı birinci dəfə meydana gələn zaman din məsələləri ətrafında protestantlarla katoliklər arasındakı mübarizə, həqiqətən dövlət və təsərrüfat həyatının bütün sahələrinə Roma papasının və katolik kilsəsinin qarışmaq cəhdlərinə qarşı yönəldilən bir mübarizə idi. Sonralar protestantların fitvası ilə meydana gəlmiş olan dini müharibələr qurtarıqda və demək olar ki, bütün ölkələrdə itisadə və ictimai islahatlar yaradıldıqda, katoliklərlə protestantlar arasındakı mübahisələr dar çərçivəli dini münafişələrə çevrildi; Swiftin fikrincə, bu mübahisələr də yumurtanın küt ucu tərəfdarları və iti ucu tərəfdarları arasındakı fikir ayrılığı qədər əhəmiyyətsiz idi. (Swift dini məsələyə öz münasibətini "Çəllək nağılı" adlı kitabda daha müfəssəl ifadə edir).

üsyandır zamanı bir imperator həyatından, biri də taxt-tacından məhrum edilmiş. Blefsku padşahları daim bu üsyanları qızışdırıb, üsyan iştirakçılarını öz ölkələrində gizlədiblər¹. Hesab edildiyinə görə, on bir min nəfərə qədər mövhumatçını yumurtanı iti ucundan sındırmaqdan imtina etdikləri üçün edam cəzasına məhkum ediblər. Bu məsələ barədə yüz cildlərlə böyük kitablar yazılıb. Ancaq yumurtanı altından sındırmaq tərəfdarlarının kitabları daha çoxdan qadağan edilib və onların partiyası dövlət vəzifələrində işləmək hüququndan məhrum ediliblər.

Blefsku hökmdarları öz elçiləri vasitəsilə bizə neçə dəfə xəbərdarlıq ediblər. Onlar bizi təqsirləndirirlər ki, biz daim araya nifaq salırıq və böyük peyğəmbərimiz Lyüstroquun müqəddəs Blundekralının (məlum olduğuna görə, bu kitab liliputların "Quran"ıdır) əlli dördüncü fəsilə yazılmış əhkamını pozmuşuq. Amma bu ittiham heç də düz deyildir. Əhkamın əsl mətni belədir: "Bütün həqiqi etiqad sahibləri yumurtanı rahat sındırıla bilən ucundan sındırılmalıdır". Yumurtanın hansı ucunun – iti ucunun və ya alt tərəfinin rahat olub-olmadığını təyin etmək mənə, etiqad sahibinin öz şəxsi işidir². Nəhayət, bu məsələnin həll edilməsini imperatorluğun baş hakiminə tapşırmaq olar.

Müxtəsər ki, buradan qovulmuş yumurtanın altıcu tərəfdarları özlərinə Blefsku imperatorluğunda möhkəm bir sığınacaq tapıblar. Bu qaçqınlar oranın imperatorunu təcridən öz təsirləri altına alıb, onu bizim dövlətə müharibə elan etmək

¹ Həyatdan məhrum olan monarx deyirəkən, kral I Karl nəzərdə tutulur; o, vətəni xəyanət etməyə görə ingilis burjuva inqilabı zamanı (1649-cu il) xüsusi tribunalin hökmü ilə edam edilmişdi. Tacını itirmiş monarx – kral II Yakovdur; o, 1688-ci ilin "Şanlı inqilabı" adlanan dövlət çevrilişi nəticəsində Fransaya qaçmışdı. Bir çox cəhətdən Blefsku padşahına bənzəyən Fransa kralı XIV Lüdovik (1643-1715) İngiltərəyə qarşı müharibəyə hazırlaşarkən həqiqətən İngiltərənin siyasi mühacirlərinə, xüsusən yakobinlərə himayəçilik etmişdi; çünki o, II Yakovu İngiltərənin qanuni kralı hesab edirdi.

² Bu sözlərlə Sviftin dini münaqişələrə öz münasibəti ifadə edilmişdir.

dərəcəsində qızışdırıblar. İndi otuz altı aydır, müharibə davam edir, ancaq vuruşan tərəflərdən heç biri qəti qələbə qazanmaqla ictimaiyyətə bəzə bilməz. Bu müddət ərzində biz otuz hər bə gəmi, saysız-hesabsız xırda gəmilər və otuz min ən yaxşı dənizçi və əsgər itirmişik. Güman edirlər ki, düşmən yeni bir donanma düzəldib, bizim torpağa qoşun çıxarmağa hazırlaşır. Buna görə də sizin qüvvət və cürətinizə tamamilə inanan imperator həzrətləri mənə tapşırıb ki, ölkəmizin həqiqi vəziyyətini sizə təsvir edim".

Mən katibdən xahiş etdim ki, acizənə hörmətimi imperatora yetirib, ona bildirsin ki, mən xarici təbəəsi olduğuma görə, yerli partiyalar arasındakı ədavətə qarışmamalıyam, amma imperatora xilas və azad edildiyim üçün borclu olduğuma görə, canımı əsirgəmədən onun ölkəsini düşmən hücumundan qorumağa hazırım.

BEŞİNCİ FƏSİL

Müəllifin son dərəcə ağıllı bir tədbir sayəsində düşmənin hücumunun qarşısını alması. Ona yüksək rütbə verilməsi. Blefusku imperatoru elçilərinin gəlib sülh bağlamaq istəmələri.

Blefusku imperatorluğu Liliputstanın şimal-şərqində olan bir adadır. Bu iki dövləti bir-birindən səkkiz yüz yard enində dayaz bir boğaz ayırır.

Mən həmin bu adanın göründüyü sahilə heç bir vaxt getməmişdim. İndi isə bu yerlərdə görünmək mənə, heç də ağıllı bir hərəkət olmazdı.

Müharibə elan edildiyi vaxtdan bəri, hər iki imperatorluq arasında gediş-gəliş ölüm cəzası ilə qadağan edilib. Bizim imperator bununla kifayətlənməyib, heç bir gəminin Liliputstan limanlarından çıxmasına icazə vermirdi. Buna görə də blefuskulular mənim liliputlar arasında olmağımdan xəbərdar deyildilər. Bu, mənim düşmənin donanmasını tamamilə gözlənilmədən ələ keçirmək bərdə planlarıma uyğun idi. Buna görə də mən boğaz tərəfdəki sahilə gözə görünməməyə çalışdım. Çünki düşmənlər də məni görə bilərdilər.

Kəşfiyyətçilər bizə xəbər gətirdilər ki, Blefusku donanması boğazlardan birində hazır durub, yelkənlərini qaldırmaq üçün səmt küləyinin əsməsini gözləyir. Mən imperator ilə məsləhətləşib, öz məqsədimi təxirsiz yerinə yetirməyi qərara aldım.

Mən hər şeydən əvvəl dənizçilərdən boğazın dərinliyini soruşub öyrəndim. Onlar mənə söylədilər ki, onun dərinliyi, hətta qabarma zamanı da yetmiş qlyuqleffdən (altı Avropa futu qədər) artıq olmur. Sonra mən Blefusku ilə qarşı-qarşıya olan şimal-şərq sahilinə ehtiyatla gəlib, bir təpənin dalında uzandım. Limanda lövbər salıb duran düşmənin donanmasını durbinlə nəzərdən keçirdim. Donanmanın əlliyyə qədər hərbi gəmi və çox miqdarda nəqliyyat gəmisindən ibarət olduğunu gördüm.

Evə qayıdıb, əmr verdim ki, mənə ən yoğun kəndirlərlə çoxlu dəmir çubuq gətirsinlər. Onların kəndirləri bizim ciyə kimi, dəmir çubuqları isə corab mili boyda idi. Kəndirləri davamlı etmək üçün üç qat hördüm, dəmir çubuqları da üç-üç burub, uclarını qarmaq kimi aydım. Bu cür əlli qarmağı həmin miqdarda kəndirin ucuna bağlayıb, şimal-şərq sahilinə qayıtdım, kaftanımı, ayaqqabılarımı, corablarımı çıxarıb, əynimdə birçə meşin yarım kürk olduğu halda, qabarmasına yarım saat qalmış suya girdim. Əvvəlcə ayaqla getdim, sonra otuz yard qədər üzdüüm, axırda ayağım dənizin dibinə çatdı. Bütün bunları mən çox sürətlə etdim və yarım saatdan da az bir müddətdə düşmənin donanmasının durduğu limana çatdım.

Düşmənlər məni göran kimi, ələ qorxuya düşdülər ki, özlərini gəmilərdən suya atıb, sahilə doğru üzməyə başladılar. Orada otuz minə qədər adam yığışmışdı. Mən hazırladığım kəndirləri çıxarıb, hər gəminin burnuna bir qarmaq taxdım və hamısının ucunu bir yerə yığıb düyünlədim. Bu əməliyyat zamanı düşmənin mənim üzərimə bulud kimi ox yağdırdı, onlardan bir çoxu mənim əllərimə və üzümə sancılırdı. Onlar məni yaman incidir və işləməyimə mane olurdu. Hər şeydən çox mən gözlərim üçün qorxurdum. Gözlərimi qorumaq üçün tədbir görməsə idim, yaqın ki, kor olardım. Mənə lazım olan xırda şeylər arasında gözlüyüm də vardı ki, bunu gizlin cibimdə saxlamışdım. Mən gözlüyümü taxıb möhkəm bağladım. İndi ciddi əngəl olma-

dan işimi görə bilərdim. Oxlar tez-tez gözlüyümün şüşələrinə dəyir, ancaq mənə zərər yetirmirdi.

Bütün qarmaqları taxıb qurtardıqdan sonra bir-birinə düyünlədiyim kəndiri əlimə alıb, gəmiləri çəkdim, ancaq birçə gəmi də yerindən tərpənmədi. Gəmilər hamısı lövbərlərində möhkəm durmuşdu. Mən çox təhlükəli bir işə girişməli oldum. Gəmilərin dövrəsinə hərlənib lövbər kəndirlərini bıçaqla kəsdim. Bu zaman iki yüzə qədər ox mənim üzümə və əllərimə sancıldı. Sonra mən gəmiləri bağlamış olduğum kəndirləri yenidən əlimə yığıb, düşmənin ən iri, əlli hərbi gəmisini asanlıqla çəkib apardım.

Özlərini itirmiş blefuskulular mənim nə etmək istədiyimi xəyli müddət anlaya bilməmişdilər. Onlar mənim lövbər kəndirlərini kəsdiyimi görüb, elə güman etmişdilər ki, mən gəmiləri külək və dalğaların ixtiyarına buraxmaq, ya da onları bir-biri ilə toqquşdurmaq istəyirəm. Ancaq bütün donanmanı arxamca çəkib apardığımı gördükdə, onlar yaman təşvişə düşüb, ucadan acı-acı fəryad qopardılar. Onlarda ox mənzili uzaqlaşdıqda, mən durub, üzümə və əllərimə sancılmış oxları ehtiyatla çıxartdım və yerlərini məlhləmə ovdum. Sonra gözlüyümü çıxarıb, suyun çəkilməsini bir saat qədər gözlədim və boğazın ortasından ayaqla keçib, gəmilərlə birlikdə sağ-salamat Liliputstanın imperatorluq limanına gəldim.

İmperator və bütün saray adamları sahilə durub, bu böyük işin nəticəsini gözləyirdilər. Boğazın ortasında su xirtəyimə qədər çıxırdı. Odur ki, onlar məni görə bilmirdilər. Onlar yalnız böyük bir yarımdairə halında bizim sahilə gəlməkdə olan donanmanı görürdülər. İmperator bu fikrə gəlmişdi ki, yəqin mən batmışam və düşmən donanması müharibə məqsədilə ora yaxınlaşır. Ancaq onun bu qorxusu tezliklə yox oldu. Boğaz getdikcə dayazlaşır və mən suda daha aydın görünürdüm. Səsim sahilə eşidilə biləcək bir məsafəyə çatdıqda, mən gəmilərə bağladığım kəndirləri yuxarı qaldırıb, ucadan

çığdırdım: "Yaşasın Liliputstanın qüdrətli imperatoru!". Mən sahilə çıxdıqda böyük padşah mənə hər cür təriflər yağdırıb, oradaca məni ölkənin ən yüksək rütbəsi olan nardak rütbəsi ilə təltif etdi.

Ancaq padşahların şöhrətpərəstliklərinin hədd-hüdudu yoxdur. Əlahəzrət padşah çox istəyirdi ki, mən düşmənin bütün qalan gəmilərini də qəsb edəm. Görünür, o, bütün Blefuskun imperatorluğunu fəth etmək niyyətində idi. Blefuskunu öz naibi vasitəsilə idarə edərək, orada öz istədiyi qanun-qaydanı qura bilərdi, orada gizlənməmiş olan bütün yumurtanı altından sındırmaq tərəfdarlarını qırdıra və bütün blefuskuluları yumurtanı iti ucundan sındırmağa məcbur edərdi. Belə olduqda, o, bütün kainatın yeganə hökmdarı olacaqdı¹. Ancaq mən hər cür çalışırdım ki, imperatoru bu fikirdən daşındırım. Mən ona həm siyasi məqsədlərlə, həm də ədalət duyğusu ilə ağıla gələn bir çox dəlillər gətirdim. Nəticədə qəti olaraq bildirdim ki, heç bir zaman cürətli və azad bir xalqın qul edilməsinə alət olmağa razılıq verə bilmərəm.

Mənim bu cürətli və açıq bəyanatım imperator həzrətlərinin şöhrətpərəstlik xəyallarına tamamilə zidd idi. Onun planlarının yerinə yetirilməsinə boyun qaçırmağımı mənə əsla bağışlaya bilməzdi. İmperator dövlət şurasının iclasında bunu çox nəzakətlə mənə eşitdirdi. Şuranın ən ağıllı üzvləri görünür ki, mənim tərəfimdə idilər, lakin onlar bunu yalnız sükkutla ifadə edirdilər. Mənim gizlin düşmənlərim isə əllərinə düşən bu fürsətdən istifadə etməyə tələsib, əleyhimə bir çox

¹ İspaniya irsi uğrunda müharibədə İngiltərənin baş komandanı hersoq Malboro (Çörçill) Fransada bir sıra qəti qələbələr qazanmışdı; tarixçilərin fikrincə, təzyiqliq davam etdirilsəydi, bu qələbələr Fransanın tamamilə itaət altına alınmasına səbəb olardı. Lakin uzun sürən müharibənin törədiyi sıxıntılar o qədər dözülmez idi və xalq kütlələrinin hiddət və qəzəbi o dərəcəyə çatmışdı ki, müharibənin davam etdirilməsinə tərəfdar olan viflər nazirliyi 1710-cu ildə istefa verməyə məcbur oldu. Lord Bolinbrokun başçılıq etdiyi torilərin yeni nazirliyi Malboronu Fransadan geri çığardı və tez sülh müqaviləsi bağladı. Quilliver burada və sonra da bir çox cəhətdən Bolinbroka bənzəyir.

mülahizələr söyləyirdilər. O vaxtlar padşah həzrətləri və mənə düşmən olan nazirlər əleyhimə amansız bir fitnəyə başladılar. Heç iki ay keçməmiş, onlar öz fəsadları ilə məni az qala məhv edəcəkdilər. Beləliklə, padşahlara göstərilən ən böyük xidmətlər də, onların nəzərində, tamahkarlıqlarına alət olmaqdan imtina etdikdə puç olurmuş.

Mənim təsvir edilən şücaətimdən üç həftə sonra Blefusku imperatorundan sülh təklifi ilə təntənəli bir elçi heyəti gəldi. Elçilər hər cəhətdən güzəştə getdilər və bir neçə gün sonra bizim imperator üçün çox əlverişli sülh müqaviləsi imzalandı.

Bu heyət altı nəfər elçi və beş yüz nəfərə qədər məyyətdən ibarət idi. Bu dəstə çox dəbdəbəli olub, padşahın əzəmətinə və onların vəzifələrinə tamamilə uyğun idi. Sülh danışıqlarında mən də bir dərəcəyə qədər iştirak etdim. Sarayda olan həqiqi və ya yalnız zahiri nüfuzum sayəsində mən elçilərə xeyli yardım etdim. Danışıqlar qurtarıqdan sonra elçilər onlara rəğbət bəslədiyimi görüb, cürətim və alicənablığım haqqında bir çox xoş sözlər söylədilər, imperatorun adından məni onların ölkəsini ziyarət etməyə çağırdılar. Nəhayət, onlar mənim insani heyratə gətirən gücüm barədə çox sözlər eşitdiklərini söyləyib, xahiş etdilər ki, onlara öz gücümü nümayiş etdirim. Mən onların arzularını yerinə yetirməyə şadlıqla razı olub, bir neçə qəribə oyun göstərdim və onlar buna çox heyrat etdilər.

Onlardan ayrıldıqda xahiş etdim ki, öz şücaəti ilə haqlı olaraq bütün dünyanı heyran etmiş əlahəzrət hökmdarlarına mənim dərin hörmətimi bildirsinlər və öz vətənimə qayıdarkən, hər necə olsa, şəxsən onun hüzuruna gedib, özümü ona təqdim edəcəyimi söyləsinlər.

Bundan sonra öz imperatorumuzla ilk görüşümdə hörmətlə xahiş etdim ki, mənə Blefusku padşahını ziyarət etməyə icazə versin. İmperator razılıq verdi; ancaq mənimlə çox soyuq rəftar etdi. Mən bu soyuqluğun səbəbini xeyli müddət anlaya bilmədim. Axırda əyanlardan biri işin nə yerdə oldu-

ğunu mənə söylədi. Məlum oldu ki, Filmnap və Bolqolam elçilərlə görüşümü imperatora mənim üçün ən namünasib bir şəkildə təsvir edibləmiş. Öz-özümə aydındır ki, onların bütün söylədikləri yalan idi. İmperatorun hüzurunda mənim vicdanım tərtəmiz idi¹. Bu zaman mən ilk dəfə hələ tutqun bir şəkildə olsa da, nazirlərin necə adamlar və saray hayatının nə demək olduğunu anlamağa başladım.

Bunu qeyd etmək lazımdır ki, elçilər mənimlə tərcüməçi vasitəsilə danışırdılar. Blefuskuluların dili ilə liliputların dili arasında iki Avropa xalqının dilləri arasında olduğu kimi bir fərq var. Həm də bu millətlərdən hər biri öz dilinin qədimliyi, gözəlliyi və ifadəli olması ilə öyünür, öz qonşularının dilinə açıq-aşkar həqarətlə baxırlar. İmperatorumuz düşmən donanmasını ələ keçirərək, üstün bir vəziyyətdə olduğumuzdan istifadə edib, Blefusku elçilərini öz etimadnamələrini liliput dilində təqdim etməyə və müzakirələrini də bu dildə aparmağa məcbur etmişdi.

Yeri gəlmişkən, qeyd etmək lazımdır ki, iki dövlət arasında olan geniş ticarət münasibətləri, qonşu dövlətdən qaçıb gələn adamlara həm Liliputstan, həm də Blefusku tərəfindən göstərilən qonaqpərvərlik, eləcə də əsilzadə cavanları dünyanı görmək, insanlara heyət və adətləri ilə tanış olmaq üçün xaricə göndərmək adətə nəticəsində, burada hər iki dildə danışımaran təhsil görmüş bir əsilzadəyə, dənişciyə və dəniz kənarı səhərlərdə yaşayan tacirə az-az rast gəlmək olar. Bir neçə həftədən sonra Blefusku imperatoruna öz hörmətimi izhar etmək üçün getdiyim zaman mən də bunun şahidi oldum.

Bir qədər keçdikdən sonra məlum oldu ki, oraya getməyimin mənə xeyri olub. Düşmənlərin kin və qəzəblərindən mənim üçün böyük bir fəlakət hazırlayıblarmış. Ancaq bu barədə sonra danışıcağam.

Burada Bolinbrokun Fransa hökuməti ilə gizli danışıq aparmaqda Uolpul tərəfindən ittiham edilməsinə işarə edilib; o zaman İngiltərə hələ Fransa ilə müharibə vəziyyətində idi. Bolinbrok təqibdən canını qurtarmaq üçün fransaya qaçmış və bir çox illər qütbətdə yaşamağa məcbur olmuşdur.

ALTINCI FƏSİL

Liliputstan əhalisi; onlarda elm, qanunlar və adətlər; uşaqların tərbiyə sistemi. Müəllifin bu ölkədəki yaşayış tərzini. Onun bir əyan xanımının şərafətini qoruması.

Mən Liliputstanın ətrafı təsvirinə xüsusi bir tədqiqat məsəri həsr etmək fikrindəyəm. Ancaq bununla belə, bir ölkə və onun əhalisi barədə indidən bir qədər məlumat verməyi lazım bilirəm.

Yerlilərin orta boyu altı düymdən azacıq uzundur. Bütün heyvan və bitkilərin də boyu buna tamamilə uyğundur: məsələn, orada at və öküzlərin boyu dörd və ya beş düymdən, qoyunlarınkı isə bir yarım düymdən uca olmaz. Qazları bizim sərçə boydadır. Xırda heyvanları, quşları və həşəratları isə mən, demək olar ki, gözlə seçə bilmirdim. Ancaq təbiət liliputların gözlərini ətrafındakı şeylərə uyğun yaratmış və onlar ancaq yaxın məsafəni çox yaxşı görürlər. Onların gözlərinin itiliyinə bir misal göstərim: mən, bizim milçəkdən böyük olmayan bir torağayın tüklərini ütən bir aşıpaşa və gözəgörməyən iynənin gözüne ipək sap keçirən bir qıza tamaşa etməkdən böyük ləzzət alardım. Liliputstanda ən böyük ağac yeddi futdan hündür deyildir; mən böyük padşahlıq parkında olan ağacları nəzərdə tuturam. Mənim əlim bu ağacların təpəsinə güclə çatırdı. Bütün başqa bitkilər də buna

uyğun ölçüdədir, ancaq mən bunu hesablamayı oxucunun öz öhdəsinə buraxıram.

İndi mən xalqın içərisində çoxdan bəri hər sahədə inkişaf etməkdə olan elm və fənn haqqında yalnız qısaca məlumat verməklə kifayətlənəcəyəm. Ancaq diqqəti onların çox orijinal yazı yazmaq tərzinə cəlb edirəm; liliputlar avropahılar kimi bu sayaq soldan sağa yazmırlar;

Inmuablement, Incomparablement

Ərəblər kimi bu sayaq - sağdan sola yazmırlar;

لر يتم الدين كنروا حين لا يكفون عن وجوههم التار ولا
لهودوم ولا هم بصرون

Çinlilər kimi bu sayaq - üstədən aşağı yazmırlar;

頭 西
內 城
屬 司
史 艾
嗣 志

Onlar ingilis xanımları kimi səhifəboyu köndələnə, səhifənin bir küncündən o biri küncünə yazırlar.

Liliputlar ölümlərini qəbirə başaşağı qoyub dəfn edirlər. Onlar inanırlar ki, ölümlər on bir min aydan sonra diriləcəklər.

O vaxta qədər isə yer (liliputlar yerin yastı olduğunu güman edirlər) başı aşağı çevriləcək, ölümlər də dirildikdə düz ayaq üstə durmuş olacaqdır. Alimlər bu etiqadın mənasız olduğunu təsdiq edirlər. Ancaq qara camaat arasında bu adət indiyə qədər də davam edir.

Bu imperatorluqda çox qəribə qanun və adətlər var. Bu qanun və adətlər mənim əziz vətənimin qanun və qaydalarına tamamilə zidd olmasaydı, mən onları müdafiə edərdim. Ancaq arzu edərdim ki, bu qanun-qaydalara işdə də ciddi surətdə əməl edilsin. Hər şeydən əvvəl xəbərcilər barədəki qanunu göstərdim. Bütün dövlət cinayətlərinə görə burada adamları çox ağır cəzalandırırlar. Ancaq müttəhim məhkəmədə müqəssir olmadığını sübut edərsə, ona şər atmış adam təxirsiz olaraq rüsvayçılıqla edam edilir və saf çıxmış adamın xeyrinə vaxtını itirməsi, məruz qaldığı təhlükə, həbsxanada qaldığı müddətdə çəkdiyi məhrumiyətlər üçün və müdafiəyə sərf etdiyi məxaric böhtançıdan cərimə kimi alınır. Bu cərimə həqiqi miqdardan dörd qat artıq olur. Şər atan adamın əmlakı cəriməyə kifayət etmədikdə çatışmayan məbləğ dövlət xəzinəsindən verilir. Bundan əlavə, imperator azad edilmiş adamı öz lütfünün əlaməti olan bir ictimai nişanla mükafatlandırır. Onun günahsız olduğu bütün ölkədə elan edilir.

Liliputlar fırıldaqçılığı oğurluqdan da ağır bir cinayət sayırlar. Buna görə də yalnız tək-tək hallarda ola bilər ki, fırıldaqçını ölümlə cəzalandırmasınlar. Onlar bu fikirdədirlər ki, adam müəyyən dərəcədə ehtiyatlı, sayıq və bir qədər də sağlam düşüncə sahibi olsa, öz malını oğrudan qoruya bilər; ancaq mahir fırıldaqçıdan qorunmaq mümkün deyildir. Onlarda bütün ticarət alver edənlərin bir-birinə qarşılıqlı surətdə etibar etməsi əsasında qurulub. Buna görə də qanun ticarət işlərində hər cür adamaldatma və hiylə işlətməyi ciddi surətdə təqib

etməlidir. Belə olmasa, sədaqətli tacir həmişə zərərli çıxar, fırıldaqçı və hiyləgər adamlar isə bütün qazanca sahib olurlar.

Bir dəfə mən padşahın hüzurunda bir canı üçün minnətçi olmuşdum. Onun təqsiri bundan ibarət idi ki, öz ağasının etibarnaməsi üzrə çoxlu miqdarda pul alıb, mənim səmimi və qaçmaq istəmişdi. Mən onun cəzasının yüngülləşdirilməsini xahiş edəndə, imperatora demişdim ki, burada yalnız etibardan pis istifadə məsələsi vardır. Müqəssiri müdafiə etmək üçün məhz onun cinayətini ağırlaşdıran bir cəhəti, yəni etibara xəyanət etməyi mənim dəlil göstərməyim imperatoru son dərəcə təəccübləndirdi. Boynuma alıram ki, buna mən heç bir cavab verə bilmədim: sadəcə, belə bir mülahizə söylədim ki, müxtəlif xalqların adətləri də müxtəlifdir. Bu zaman mən yaman pərt olmuşdum.

Biz adətən mükafat və cəzanı dövlət maşınını hərəkətə gətirən başlıca yaylar hesab ediriksə də, ancaq bu qayda yalnız Liliputstanda ciddi bir surətdə yerinə yetirilir. Yeddi ay ərzində ölkənin adətlərinə doğru-dürüst əməl etdiyi sübut edən hər bir adam özü də orada müəyyən imtiyazlar almağa haqq qazanır. Dövlət vəsaitindən ona müəyyən pul mükafatı verilir. Bundan başqa, o, snilpel, yəni qanunlara əməl edən adam rütbəsi qazanır. Bu rütbə onun familiyasına əlavə olunursa da, övladlarına keçmir. Mən liliputlara bizim ölkədə vətəndaşların qanunu gözləməsinin yalnız cəza qorxusu ilə təmin edildiyini, qanunları doğru-dürüst gözləmək üçün heç bir mükafat verilmədiyini danışdıqda, liliputlar bunu bizim idarə üsulumuz üçün ən böyük bir nöqsan saydıqlarını söylədilər. Buna görə də buradakı məhkəmə müəssisələrinə ədalət altı gözlü bir qadın surətində təsvir olunur. Bu qadının ikisi qabaqda, ikisi arxada və hər yanında bir gözü var ki, bu da sayıqlıq təmsalidir. Onun sağ əlində qızıl ilə dolu ağzı açıq bir

kisə, sol əlində isə qın içində bir qılınc var; bunun mənası belədir: o, cəzalandırmaqdan artıq mükafatlandırmağa hazırdır¹.

Hər bir vəzifəyə namizəd seçdikdə, adamın zehni istedadından artıq əxlaqi sifətlərinə fikir verilir. Liliputlar belə bir fikirdədirlər ki, orta dərəcədə zehni inkişafa malik olan hər bir adam, bu və ya digər vəzifəyə qabildir. Axı, tale ictimai işləri idarə etməyi hələ heç bir zaman elə dərin və mürəkkəb bir sirrə çevirməyi nəzərdə tutmamışdır ki, bu sirri yalnız bir əsrdə üç nəfərdən artıq doğulmayan böyük dahilər həll edə bilsinlər. Əksinə, liliputlar bu fikirdədirlər ki, doğruluq, yumşaqılıq və başqa bu kimi sadə, xoş sifətlər təcrübə və xeyirxahlıqla birlikdə hər bir insanı öz vətəninə xidmətkar bir adam edir. Belə bir adam xüsusi bilik tələb edən vəzifələrdən başqa, hər bir vəzifəni tuta bilər. Onların rəyinə görə, ən yüksək zehni istedad əxlaqi ləyaqəti əvəz edə bilməz. Onlar deyirlər: “Mühüm vəzifələri belə istedadlı adamlara tapşırmaqdan təhlükəli bir şey yoxdur. Xeyirxah məqsədlər güdən bir adamın cəhalətindən əmələ gələn səhvi həmişə asanlıqla düzəltmək olar. Amma öz nöqsanlarını gizlətməyi və heç bir cəza görmədən bunlara uymağı bacarmaq qabiliyyətinə malik olan bədnəyyət bir adamın fəaliyyəti ictimai mənafe üçün çox böyük bir təhlükədir”.

Mən öz təsvirimdə ölkənin köhnə, ən qədim adət və qanunlarını nəzərdə tuturam. Onlardan bir çoxu indi demək olar ki, unudulub. Bir çox başqa ölkələrdə olduğu kimi, indi Liliputstanda da əxlaq kökündən pozulub. Bu da xalqın əslini itirməkdə olmasının bir əlamətidir. Məsələn; yüksək dövlət vəzifələrinə mahir kəndirbazları təyin etmək və ya ağacın üstündən çox zirəkliklə hoppanan, ya da onun altından sü-

¹ İlgiltərənin bir çox məhkəmə müəssisələrində yunanların ədalət ilahəsi olan Fəmidanın şəkilləri vardır. Adətən Fəmidanı gözələri bağlı bir əlində yalın qılınc, o biri əlində isə ədalət tərəzişi tutmuş şəkildə təsvir edirlər. Liliputların sayıq və gözüaçıq ədalət timsalı, istehza təriqili, gözübağlı Fəmidaya qarşı qoyulur.

rünüb keçən adamlara xüsusi nişanlar vermək kimi eybəcər adət ilk dəfə hökmranlıq edən imperatorun babası tərəfindən tətbiq edilmişdi.

Liliputlarda yaxşılıq bilməmək cinayət sayılır. Liliputlar deyirlər: “Hətta yaxşılığını gördüyü bir adama da pislilik etməyi bacaran şəxs, yəqin ki, heç bir yaxşılıq görmədiyi bütün başqa adamları özünə düşmən bilir. Buna görə də belə adam ölümə layiqdir”.

Onların ailəyə, uşaqlara, ata-ana arasındakı münasibətlərə baxışları da bizimkindən xeyli fərqlidir. Liliputlar belə hesab edirlər ki, uşaqların tərbiyəsini cəmiyyət və hökumət öz üzərinə götürməlidir. Odur ki, hər bir səhərdə xüsusi tərbiyə müəssisələri təşkil edilib ki, hamı iyirmi aylığa çatmış uşaqlarını ora verməyə məcburdur.

Bu məktəblərdə şagirdlərin təlim və tərbiyəsi, onların tərkibindən asılı olaraq müxtəlifdir. Oğlan və qızlar üçün adlı-sanlı adamların və varlıların, peşəkarların və yoxsulların uşaqları üçün ayrı-ayrı məktəblər var. Məktəbləri təhsil görmüş təcrübəli müəllimlər idarə edirlər. Bunlar uşaqları ata-analarının ictimai vəziyyətinə və onların öz qabiliyyəti və meyllərinə uyğun olan işlərə hazırlayırlar.

Mən əvvəlcə oğlan uşaqları, sonra da qızlar üçün olan tərbiyə müəssisələri haqqında bir neçə söz deyəcəyəm.

Nəcəbətli və ayan uşaqlarına məxsus tərbiyə müəssisələri nüfuzlu və təhsilli müəllimlərin idarəsi altındadır. Uşaqların geyimləri və yeməkləri sadə, adidir. Onlar namuslu ədalətli və cürətli olmaq ruhunda tərbiyə edilməklə, onlarda təvazökarlıq, məhrəbanlıq, dini hisslər, vətəna məhəbbət də inkişaf etdirilir. Onlar həmişə məşğuldurlar. Yeməyə və yatmağa çox az vaxt verilir. İstirahət və bədən tərbiyəsinə gündə iki saat ayrılır. Qalan vaxt isə təlim və tədrisə sərf olunur. Uşaqları dörd yaşına qədər xidmətçilər geyindirib-soyundururlar. Ancaq dörd yaşından başlayaraq, bunu onlar özləri edirlər. Uşaqlara heç bir

vaxt xidmətçilərlə danışmağa icazə verilmir. İstirahət zamanı onlar həmişə mürəbbinin və ya köməkçinin nəzarəti altında olurlar. Beləliklə, onlar hər cür dedi-qodu, axmaq cəfəngiyat və pis təsirlərdən qorunmuş olurlar. Ata və analara ildə yalnız iki dəfə uşaqları ilə görüşməyə icazə verilir. Hər görüş bir saatdan artıq davam etmir. Onlar uşaqlarını bir görüşəndə, bir də ayrılanda öpə bilərlər. Görüş zamanı mürəbbi həmişə onların yanında olur. O nəzarət edir ki, ata-analar uşaqlarla pıçıldaşmasınlar, onlara cürbəcür nəvazişli sözlər söyləməsinlər, oynacaq, şirniyyat və sairə bu kimi şeylər gətirib verməsinlər.

Orta mülkədarların, tacirlərin və peşəkarların uşaqları üçün olan tərbiyə müəssisələri də belə qurulub. Bütün fərq bundan ibarətdir ki, peşəkar olacaq uşaqlara on bir yaşından başlayaraq, peşə öyrədilir. Əyan uşaqları isə ümumi təhsilə on beş yaşına qədər davam edirlər. Qeyd etmək lazımdır ki, yuxarı yaşlı məktəblilər üçün məktəb rejimi bir qədər yumşaldılır.

Qızlar üçün olan tərbiyə müəssisələrində adlı-sanlı ailələrin qızları demək olar ki, oğlanlar kimi tərbiyə edirlər. Ancaq xidmətçi kişilər əvəzinə onları əxlaqlı dayələr geyindirib-soyundururlar. Bu zaman həmişə ya mürəbbiyə, ya da köməkçi onları yanında olur. Dayələrə qızlar üçün cürbəcür qorxulu və ya axmaqasına nağıllar danışmaq, sarsaq oyunlar çıxarmaq çox ciddi surətdə qadağan edilir. Bu qaydanı pozmaqda müqəssir olan dayə camaat arasında üç dəfə qamçı ilə döyülür, bir il həbsə alınır, sonra isə həmişəlik ölkənin ən uzaq bir guşəsinə sürgün edilir. Belə bir tərbiyə sistemi sayəsində Liliputstanda cavan xanımlar da kişilər kimi qorxaqlıqdan, axmaqlıqdan çəkinir, təmizlik və səliqədən başqa hər cür bəzək-düzəyə nifrət edirlər. Mən qızlarla oğlanların tərbiyəsi arasında heç bir mühüm fərq görmədim. Yalnız qızlar üçün bədən tərbiyəsi bir qədər yüngüldür və fənn kursları çox geniş deyil; bunun müqabilində qızlara evdarlıq öyrədirlər;

çünki Liliputstanda belə hesab edirlər ki, yüksək siniflərdə də arvad kişinin düşüncəli və mehriban yoldaşı olmalıdır. Qız on iki yaşa, yəni oranın adətində görə ərə getmək yaşına çatanda, ata-anaları və ya qəyyumları onları öz evlərinə aparırlar. Bu zaman cavan qızın öz yoldaşları ilə vidalaşması çox az-az hallarda ağlaşmasız keçir.

Aşağı siniflərdən olan qızlar üçün tərbiyə müəssisələrində onlara cürbəcür işləri öyrədirlər. Peşə ilə məşğul olacaq qızlar tərbiyə müəssisəsində yeddi yaşına, başqaları isə on bir yaşına qədər qalırlar.

Kəndlilər və kənd fəhlələri öz uşaqlarını evlərində tərbiyə edirlər. Onlar əkinçiliklə məşğul olduqlarından, hökumət onların təhsili işinə xüsusi əhəmiyyət vermir. Xəstələr və qocalar xeyriyyə müəssisələrində saxlanılır. İmperatorluqda dilənçilik deyilən şey yoxdur.

Ancaq ola bilər ki, maraqlanan oxucular mənəim bu ölkədə necə yaşadığımı və nə ilə məşğul olduğumu bilmək istəyirlər. Axı, mən doqquz ay on üç gün orada qalmışam.

Mən əl işini həmişə xoşlamışam. Odur ki, burada dülgərlik sənətindəki vərdişlərim mənəim xeyli işimə yaradı, padşahlıq parkının ən iri ağaclarından mən özüm üçün xeyli rahat bir stol və stul hazırlaşdım.

İki yüz dərzi qadın mənəim üçün köynək, yorğan-döşək və süfrə tikmək əmri verilmişdi. Bunlar ölkədə olan ən möhkəm və qalın kətanədən tikilməli idi. Ancaq bu kətan bizim ən zərif kiseyimizdən də nazik idi. Buna görə də dərzi qadınlar parçanın davamlı olması üçün bir neçə qat parçanı üst-üstə sıyrımalı olmuşdular. Onların ən iri kətan parçasının uzunluğu üç fut, eni isə üç düym idi. Mən yerə uzandım ki, dərzi qadınlar ölçünü götürə bilsinlər. Bir tikici qadın mənəim boğazımın, o birisi isə dizimin yanında durdu. Onların hərəsi ipin bir ucundan tutub çəkildilər, üçüncüsü isə bir düym uzunluğunda olan xətkəşlə ipin uzunluğunu ölçdü. Sonra onlar mənəim sağ əlimin baş

barmağını ölçdülər. Onlara daha bir şey lazım deyildi. Onlar beləyin dairəsinin baş barmağını dairəsindən iki qat, boyun dairəsinin isə beləyin dairəsindən iki qat artıq olduğunu bildiklərindən, mənim üçün əynimə yaxşı gələn alt paltarı tikdilər. Onlar üçün nümunə olaraq, mən köhnə köynəyimi səliqə ilə yerə sərmişdim.

Elo həmin vaxtda üç yüz dərziyə mənim üçün kostyum tikmək də tapşırılmışdı. Mən dizi üstə oturdum. Dərzilər çiynimə nərdivan qoydular. Onlardan biri bu nərdivanla çiynimə çıxıb, boğazlığımdan aşağı şaquli bir ip salladı, beləliklə, o, kaftanın uzunluğunu təyin etdi. Qollarımı və belimi özüm ölçdüm. Şəhərdə heç bir elə ev tapılmadı ki, mənim kostyumumun hissələrini orada yerə sərə bilsinlər. Buna görə, dərzilər mənim qaldığım qərsdə işləməli oldular. Kostyum zahiri cəhətdən ingilis xanımlarının kürbəcür parçalardan tikdikləri qurama yorğanlara bənzəyirdi. Ancaq buradakı parçalar hamısı bir rəngdə idi.

Mənim xörəyimi üç yüz əspaz bişirirdi. Onlar öz ailələri ilə birlikdə mənim evimin yanında tikilmiş kiçik və rahat bəraklarda yaşayırdılar. Mənə hərəsi iki cür yeməkdən ibarət səhər, günorta və axşam yeməyi bişirməyə məcbur idilər. Mən iyirmi xidmətçini götürüb, stolun üstünə qoyurdum. Onların yüz nəfər yoldaşı aşağıda döşəmə üzərində işləyirdi. Bəziləri yemək daşıyır, bəziləri çiyinlərində şərab və sair içki ilə dolu çəlləklər gətirirdilər. Stol üstündəki xidmətçilər Avropada quyudan su ilə dolu vedrədən çəkdikləri kimi, təkərli qarqaralarla onları məharətlə stolun üstünə qaldırırdılar. Onların gətirdikləri hər dolu boşqabı bir dəfəyə ağzıma boşaldıb, hər şərab çəlləyini bir uduma içirdim. Buradakı qoyun əti bizimkindən dadsızdır. Amma mal əti çox ləzzətlidir. Bir dəfə mənə elə bir qabırğa rast gəldi ki, onu üç tikayə bölməli oldum. Ancaq bu, müstəsna bir hal idi. Bizdə torağayları yedikləri kimi, mal ətini sümükqarışq yediyimə baxan xidmətçilər

heyrət edirdilər. Bunların qaz və hinduşkalarını mən adətən, birdəfəyə ağzıma qoyub yeyirdim. Düzünü söyləmək lazımdır ki, buranın quşları bizimkilərdən çox dadlıdır. Xırda quşların yirmisini-otuzunu birdəfəyə bıçağın ucuna keçirib yeyirdim.

Əlahəzrət imperator yaşayış tərzim barədə kürbəcür rəvayətlər eşitdiyindən bir dəfə bildirmişdi ki (o, belə buyurmaq lütfində olmuşdu), şövkətli arvadı və gənc şahzadə qız və oğlanları ilə birlikdə mənimlə birlikdə nahar etməyi özü üçün səadət hesab edir. Onlar gəldikdə, mən onları da qarşımdakı stolda, bəzəklə qoltuq kürsülərində yerləşdirdim. Onların dörd bir tərəfində şəxsi keşikçilər durmuşdu. Qonaqlar arasında əlində ağ dövlət əsası tutmuş dövlət xəzinəsinin baş müdiri lord¹ Flimnap da var idi. O, mənə acıqlı-acıqlı baxırdı, ancaq mən özümü elə göstərirdim ki, guya onun baxışlarını seçmirəm və öz əziz vətənimin şərəfinə buradakı saray əhlinin heyrətini daha da artırmaq üçün həmişəkəndən də çox yeyirdim. Mənim belə güman etməyə haqqım var ki, əlahəzrətin bu ziyarəti məni onun gözündən salmaq üçün Flimnapın əlində bir vasitə olmuşdu. Flimnap mənə bu qarabaq adamdan gözlənə biləcəyindən xeyli artıq bir nəzakət göstərirdisə də, əslində o, həmişə mənə düşmən olub. O, imperatorluq xəzinəsinin pis vəziyyətdə olduğunu imperatorun nəzarinə çatdırdı. O dedi: "Biz yüksək faizlə borc almaq məcburiyyətindəyik. Bizim pullar qiymətdən düşür. Halbuki, Dağ boyda Adamın saxlanılması əlahəzrətə indiyədək bir milyon spruqdan da yuxarı oturub (spruq liliputların ən iri qızıl pullarıdır; bu, ən xırda balıq pulu boydadır)." Axırda əlavə etdi ki, ilk fürsət düşən kimi imperator məni ölkədən kənar edərsə, çox ağıllı bir iş görmüş olar.

Günahsız ola-ola, mənim üstümdə əziyyəət çəkmiş hörmətli bir xanımın adını təmizə çıxarmağı özümə borc bilirəm.

¹ Xəzinənin baş müdiri lord – maliyyə naziri deməkdir.

Xəzinənin baş müdiri qəlbəqaralığından öz arvadını mənə qışqarırdı. Dedi-qoduçular ona çatdırmışdılar ki, onun hörmətli arvadı guya coşqun bir məhəbbətlə mənə bənd olub. Söz çıxarıblarmış ki, guya o, xəlvətcə mənim yanına gəlirmiş. Bu dedi-qodu sarayda böyük hay-küyə səbəb olmuşdu. Mən təntənəli bir surətdə bəyan edirəm ki, bütün bunlar ən həyasız iftira və böhtandır. Doğrudan da həmin hörmətli xanım mənə dostcasına münasibət bəsləyirdi və dəfələrlə mənim yanına gəlmişdi. Ancaq bunu həmişə açıq-aşkar etmişdi. Həm də karetda onunla üç nəfər: bacısı, qızı və rəfiqəsi olardı. Mənim yanına başqa saray xanımları da gəlib-gedirdilər. Mən öz xidmətçilərimi buna şahid çağırıram; qoy onlardan birçəsi söyləsin görək, heç mənim qarımında elə bir kareta görüblərimi ki, içindəkinin kim olduğunu bilməsinlər? Mənim evimə bir kareta yaxınlaşdıqda xidmətçim həmişə kimin gəldiyini mənə xəbər verərdi. Mən həmin saat qarşıya çıxardım. Gələn adamla hörmətlə salamlayıb, karetanı iki atı ilə birlikdə götürüb, (əgər altı at qoşulmuş olardısa, sürücü həmişə dördünü açardı) stolun üstünə qoyardım. Bir bədbəxtlik üz verməsin deyə, mən əvvəlcədən stolun kənarına beş düymə hündürlüyündə bir taxma məhəccər taxardım. Çox vaxt mənim stolumun üstündə dörd kareta olardı ki, bunların içərisində gözəl xanımlar əyləşərdilər. Özüm isə stulumda oturub, onlara sənə əylərdim. Mən bir karetdakı xanımlarla söhbət etdikdə, o biri karetdakı stolun üstündə aram-aram dövrə vurardı. Yeməkdən sonrakı saatlarımdan çoxunu mən beləcə, söhbətlərlə çox xoş keçirərdim. Nə Flimnap, nə də onun casusları olan Krestril və Drenlo (əllərindən nə gəlsə etsinlər, mən onların adlarını çəkəcəyəm) heç bir zaman, heç bir kəsin mənim yanına xəlvətcə gəldiyini sübut edə bilməzlər. Yalnız birçə dəfə dövlət katibi Reldresel yanına gizləncə gəlmişdi. Ancaq əvvəldən dediyim

kimi o da əlahəzrət imperatorun xüsusi əmrilə belə hərəkət etmişdi.

Bəlkə də bu mənasız hadisə haqqında uzun-uzadı danışmağa dəyməz. Amma işin içində bir ayan xanımın namus məsələsi var. Bundan başqa öz adımdan təmiz qalması da mənim üçün çox qiymətlidir. Axı mən nardak adı qazanmaq şərafinə nail olmuşam ki, xəzinənin baş müdiri Flimnapın özünün də belə bir adı yoxdur. Hamıya məlumdur ki, o, yalnız qlümqlümdür; bu ad isə mənim rütbəmdən, bizdə markiz dərəcəsi hersoqdan aşağı olduğu qədər aşağıdır. Ancaq mən etiraf etməyə razıyam ki, o, tutduğu vəzifəyə görə məndən yüksəkdə durur. Hər nə isə, bu dedi-qodular gedib, Flimnapın qulağına çatmış, bir müddət arvadı ilə onun arasını vurub, mənə qarşı olan kin və qəzəbini bir qat daha artırmış. Ancaq o, belə dedi-qodunun yalan olduğuna inanıb, bir az sonra arvadı ilə barışmışdı, mən isə həmişəlik onun gözündən düşmüşdüm. Bir az sonra mən hiss etməyə başladım ki, imperatorun da mənə olan münasibəti çox dəyişib, xarablaşıb. Bunda təəccüblü heç bir şey yox idi; çünki əlahəzrət imperator öz sevimlisinin təsiri altında idi.

YEDDİNCİ FƏSİL

Müəllifin, onu dövlətə xəyanətdə təqsirləndirmək istədiklərindən xəbər tutması. Blefuskuya qaçmaq tədbiri. Orada qəbul edilməsi.

İndi mən bu ölkəni necə tərک etdiyimi danışmalıyam. Lakin əvvəlcə son iki ay ərzində mənə qarşı törədilən gizlin fitnə-fəsaddan oxucunu xəbərdar etməyi lazım bilirəm.

Mən sakit və yoxsul bir adam olduğumdan, Liliputstana gəlib çıxmamışdan əvvəl kral sarayını görməmişdim. Doğrudur, böyük padşahların adətləri barədə çox eşitmiş və oxumuşdum. Bununla bərabər, heç güman etməzdim ki, bu uzaq ölkədə də hökmdarların adət və xasiyyətləri dövlət işlərinin gedişinə bu dərəcədə dəhşətli təsir edə bilər. Mənə elo gəlirdi ki, burada Avropadakı idarə üsullarından tamamilə başqa üsullar hakimdir.

Mən Blefusku imperatorunun yanına getməyə hazırlaşmışdım. Birdən axşam vaxtı sarayda mühüm mövqə tutan bir nəfər yanıma gəldi. Vaxtilə imperatorun hüzurunda mən onu müdafiə etməklə, ona böyük bir yaxşılıq etmişdim. O, örtülü portşezdə¹ gizlincə gəlmiş və kim olduğunu bildirmədən qəbul olunmasını xahiş etmişdi. Mən onu gətirən adamları kənara göndərdim, o möhtərəm zatı portşezi ilə bərabər kaf-tanın cibinə qoyub, ən etibarlı xidmətçimə əmr etdim ki, kim gəlsə, mənə xəstə olduğumu söyləsin. Sonra qapıları

möhkəmcə bağlayıb portşezi stolun üstünə qoydum və onunla üz-üzə oturdum. O möhtərəm zat portşezi açdı, biz salamlaşdıq. Bu zaman gördüm ki, qonağım çox təşvişdədir. Mən bunun səbəbini bilmək istədikdə, o möhtərəm zat xahiş etdi ki, səbirli olub, onun söyləyəcəyi bütün sözləri diqqətlə dinləyim. Onun sözlərinə görə, söhbət mənim şərəf və həyatım barədə idi. Aydınır ki, mən onun dediklərindən bircə kəlmə də buraxmadım və o, çıxıb gedən kimi, bunları öz qeyd dəftərimə köçürdüm. Onun danışdıqları bundan ibarət idi.

“Sizə söyləməliyəm ki,- deyə, o sözə başladı, – son zamanlar şüaranın xüsusi komissiyalarının bir çox tamamilə gizlin iclasları¹ olmuş və orada sizin taleyiniz müzakirə edilmişdir. İki gün bundan əvvəl əlahəzrət bu barədə qəti qərar qəbul etmişdir. Əlbəttə, sizə məlumdur ki, buraya gəldiyiniz ilk günlərdən bəri qalbert Skayreş Bolqolam sizin ən qəddar düşmənidir. Bu ədavətin necə və nə səbəbə əmələ gəldiyindən mənim xəbərim yoxdur. Ancaq bunu bilirəm ki, sizin Blefusku üzərindəki böyük qələbənizdən sonra onun kin və qəzəbi xüsusilə şiddətlənmişdir. Siz öz şücaətinizlə admiralın şöhrətini kəlgədə qoymuşsunuz. Bu əyan, öz arvadının üstündə sizə ədavət bəsləyən baş xəzinə müdiri Flimnapla, general Limtokla, baş saray naziri Lelkenlə və baş hakim Belmafə birlikdə sizi dövlətə xəyanətdə və başqa ağır cinayətlərdə təhmətləndirən bir məruzə tərtib etmişdir...”

Bu müqəddimə məni çox həyəcanlandırdı. Mən özümün tamamilə günahsız olduğumu və ölkəyə necə xidmətlər göstərdiyimi çox yaxşı bilirdim. Az qalmışdı ki, qəzəbdən coşub, natiqin sözünü kəsəm. Ancaq o, mənim sükutla durub, gözləməyimi görüb, xahişlə sözünə davam etdi:

¹ Burada 1715-ci il aprelin 15-də Uolpolun sədrliyi ilə yaradılan məxfi komitə nəzərdə tutulur; bu komitə “sülhün (Utrex sülhünün) bağlanmasına aid məsələləri və kraliçanın keçmiş nazirliyinin fəaliyyətini təhqiq etmək üçün” təşkil edilmişdi. Həmin komitə dövlətə xəyanət etməkdə nazir Bolinbroka və nazir Oksford qrafına qarşı irəli sürülən ittihamı təsdiq etmişdir.

¹ Portşez – içərisində adlı-sanlı adamlar gəzən örtülü kəçavə

“Siz mənə o qədər yaxşılıq edibsiniz ki, canımdan keçib, bu ittihamnaməni surətini bir təhər əldə etməyi özümə borc bildim. Onu sizə təqdim edirəm”

Kuinbus Flestrin,
Dağ boyda Adam
əleyhinə
İTTİHAMNAMƏ
M.1

Yuxarıda adı çəkilən Kuinbus Flestrin, Blefusku imperatorunun donanmasını əsir alıb, imperator limanına gətirdikdən sonra imperator həzrətlərindən əmr almışdı ki, Blefusku imperatorluğunun qalan gəmilərini də tutub gətirsin. Bu əmrə son dərəcə əhəmiyyətli olan dövlət mənafeyi nəzərdə tutulmuşdu; belə ki, bu imperatorluq bizim canişinin idarəsi altında bir əyalətə çevrilməli, orada gizlənməmiş yumurtanı altdan sındırmaq tərəfdarlarının başçıları edam edilməli və ümumiyyətlə, bütün mürtədlərin kökü kəsilməli idi. Lakin məzkur Flestrin mərhəmətli və müqəddəs imperator həzrətlərindən xaincəsinə xahiş etmişdi ki, onu, yəni Flestrini bu tapşırığın icrasından azad etsin; onun söylədiyinə görə, guya vicdani işlərdə zor işlətmək və təqsiri olmayan bir xalqı azadlıqdan məhrum etmək istəmişmiş.

M.2

Blefusku sarayından əlahəzrətin sarayına sülh üçün elçilər gəldikdə, həmin Flestrin elçilərin imperator həzrətlərinə açıq düşmən olub, əlahəzrət ilə açıqdan-açığa müharibə edən bir padşahın xadimləri olduqlarını bildiyi halda, qəddar bir xain kimi onlara havadar olub kömək etmiş, ruhlandırmaq və ayləndirmişdir.

M.3

İndi isə, həmin Kuinbus Flestrin sadıq təbəəlik vəzifəsinin əksinə olaraq Blefusku sarayına və imperatorluğuna səyahətə getməyə hazırlaşır. Bu səyahət üçün o, imperator həzrətlərinin yalnız şifahi icazəsini almışdır. Halbuki, Flestrin bu mübarək icazəyə əsaslanaraq təxirsiz surətdə yola düşmək niyyətindədir. Onun məqsədi hələ bu yaxında əlahəzrətin düşməni olub, onunla açıq-aşkar müharibə edən Blefusku imperatoruna yardım etmək, onu ruhlandırmaq və həvəsləndirməklə bizim dövlətə qarşı qəddarcasına xəyanət etməkdən ibarətdir.

Mən ittihamnamənin yalnız ən mühüm maddələrini misal gətirdim. Orada əhəmiyyəti nisbətən az olan bir çox başqa şeylər də var idi¹.

Əyan sözüünə davam edib dedi:

“...Etiraf etmək lazımdır ki, bu ittihamnamə ətrafında gedən uzun-uzadı müzakirə zamanı əlahəzrət imperator sizə xeyli güzəştə getdi. O, dəfələrlə sizin xidmətlərinizi yad edib, cinayətinizi mümkün qədər yumşaltmağa cəhd etdi. Xəzinənin müdiri və admiral təkid edirdilər ki, sizi ən işgəncəli və rüsvayçı ölümə məhkum etsinlər. Onlar təklif etdilər ki, gecə sizin eviniz yandırılсын və qoşun komandanına əmr verilsin ki, evinizi iyirmi min nəfərlik bir ordu ilə mühasirəyə alıb, sizin üzünüzə və əllərinizə zəhərli oxlar yağdırsınlar. Başqa bir təklif də irəli sürülmüşdü: xidmətçilərinizə əmr verilməli idi ki, sizin köynəyinizi və döşəkağınızı zəhərləsinlər. Bu zəhərin təsirilə siz öz bədəninizi didəcək və ən ağır iztirabla öləcəksiniz.

Qoşun komandanı da bu fikrə şərik idi.

Uzun müddət şuranın əksəriyyəti sizin əleyhinizə oldu. Ancaq əlahəzrət sizin həyatınızı mümkün qədər qorumaq istəyirdi. Axır ki, o, baş saray nazirini öz tərəfinə çəkə bildi.

¹ İttihamnamədə hüquq sənədlərinin tərtib edilməsi üslubuna, habelə Bolinbroku xəyanətdə təqsirləndirən ittihamı, Sviŋtin fikrinə, əsassız olmasına istehza edilir.

Bu mübahisələrin ən qızgın bir vaxtında özünü həmişə sizin dostunuz kimi tanıtmış olan məxfi işlər üzrə baş katib Reldreselə əlahəzrət imperator əmr etdi ki, o da öz fikrini söyləsin. Reldresel bu əmrə tabe olub, sizin onun haqqında olan müsbət fikirlərinizi doğrultdu. O etiraf etdi ki, sizin işlədiyiniz cinayətlər doğrudan da böyükdür. Ancaq bu hal padşahların ən böyük məziyyəti, o cümlədən əlahəzrətin həqiqətən zinəti olan mərhəməti aradan qaldıra bilməz. O dedi: "Mənimlə Flestrin arasında olan dostluq həmişə məlumdur. Buna görə də mənim rəyimi möhtərəm şura üzvləri bəlkə də tərəfgirlik hesab edə bilərlər. Ancaq mən əlahəzrətin əmrinə itaət edərək, rəyimi açıq söyləməyi özümə borc bilirəm. Əgər əlahəzrət lütf edib, razı olarsa, Kuinbus Flestrini göstərdiyi xidmətləri nəzərə alıb, özünəməxsus olan bir mehribanlıqla onun həyatını qoruyaraq, yalnız gözlərini çıxarmaq əmrini verməklə kifayətlənər; güman edirəm ki, bu tədbir müəyyən bir dərəcəyə qədər ədaləti də təmin edir. Eyni zamanda belə bir qərara bütün dünya heyran qalar. Hamı böyük bir heyranlıqla həm padşahın mülayimliyini, həm də onun müşaviri şərafinə nail olmuş şəxslərin alicənablığını tərif edir". Bunu da nəzərə almaq lazımdır ki, gözdən məhrum olmanız sizin fiziki qüvvənizə heç bir zərər yetirməyəcək və bunun sayəsində siz əlahəzrət imperatora yenə fayda verə biləcəksiniz. Korluq sizin təhlükəni görmənizə mane olub, cürətinizi daha da artırıraqdır. Düşmən donanmasını əsir etdiyiniz zaman sizə ən çox mane olan şey gözlərinizi itirmək qorxusu idi. Halbuki, hətta böyük padşahlar da nazirlərin məsləhətləri ilə kifayətləndikləri üçün, sizin də hər bir şeyi nazirlərin gözləri ilə görməniz kifayətdir.

Ali şura bu təklifi son dərəcə narazılıqla qarşıladı. Admiral Bolqolam öz soyuqqanlılığını mühafizə edə bilmədi. O, yaman qəzəblənmiş halda yerindən sıçrayıb söylədi ki, bir cinayətkarın həyatını qorumaq lehinə katibin söz söyləməsinə

təccüb edir, guya sizin göstərdiyiniz xidmətlər cinayətlərinizi daha da qorxunc və təhlükəli bir hala salır. Çünki özünüzi incidilmiş və ya təhqir edilmiş sandıqda siz düşmən donanmasını əsir aldığınız həmin o qüvvə ilə o donanmanı geri apara bilərsiniz. Bundan başqa, guya, sizin ürəkdən yumurtanı altından sındırmaq təvəfədi olduğunuzu göstərən möhkəm dəlillər varmış. Xəyanət işə həyata keçirilməmişdən əvvəl insanın qəlbində doğulduğundan, Bolqolam sizi xəyanətkarlıqda ittihamla edam olunmanızı tələb edirdi.

Baş xəzinə müdiri də bu fikirdə idi. O, sizin saxlanmanızın xəzinə üçün nə qədər ağır bir yük olduğunu bəzədə iclasa məlumat verib söylədi ki, bir az sonra xəzinə tamamilə yoxsullaşacaq. Həm də sizin gözlərinizi çıxarmaq barədə katibin təklifi əlahəzrəti nəinki bu bələdan qurtarmayacaq, çox ehtimal ki, məxarici daha da artıracaqdı. Təcrübə göstərir ki, bəzi ev qusurları kor edildikdə daha çox yeyir və tezliklə kökəlirlər.

Buna görə də əgər əlahəzrət və şura üzvləri sizin müqəssir olduğunuza vicdanla və möhkəm inanmışdırsa, bu, sizi ölümə məhkum etmək üçün kifayətdir: daha qanunun tələb etdiyi rəsmi dəlillər axtarmaya ehtiyac yoxdur.

Ancaq əlahəzrət ölüm cəzasına qəti surətdə etiraz etdi. O lütf edib belə buyurdu ki, əgər gözlərinizi çıxarmaq şuranın rəyinə görə, çox yumşaq bir cəzadırsa, daha ağır bir hökm çıxarmaq üçün həmişə vaxt tapılar. Bunu eşitdikdə, sizin dostunuz olan katib sizin saxlanmanıza, guya, hədsiz məxaricə lazımı gəldiyi barədə baş xəzinə müdirinin sözlərinə cavab vermək üçün icazə istədi. O söylədi ki, əlahəzrətin bütün gəlirləri tamamilə baş xəzinə müdirinin öz ixtiyarındadır. Buna görə də o, sizin yeyib-içməyinizə sərf edilən məxaricə tədricən azaltmaq üçün lazımı tədbirlər görə bilər. Lazımcənca yeyib-içmədikdə, siz zəifləy, arıqlar, iştahadan qalar və bir neçə ayda taqətdən düşərsiniz. Bu cür hərəkətin bir faydası da budur ki, sizin cəsədinizin çürüməsi təhlükəsi də azalar,

çünkü bədəninizin həcmi yarımbarı kiçilir. Beləliklə, siz ölən kimi, əlahəzrətin beş-altı min təbəəsi iki-üç günün içində ətinizi sümüyünüzdən ayırır, arabaya yüklər və yoluxucu xəstəliklərə səbəb olmamaq üçün şəhərdən uzaq bir yerdə basdırırlar, skeletinizi isə gələcək nəsillərə maraqlı bir yadigar kimi mühafizə edirlər.

Beləliklə, katibin sizə qarşı olan dostcasına münasibətinə siz o cəhətdən minnətdar olmalısınız ki, onun sayəsində hər iki tərəfi razı salan bir qərara gəlmək mümkün oldu. Sizi tədricən acıdan öldürmək planını gizlin saxlamaq əmr olundu, gözlərinizin çıxarılması barədəki hökm isə kitablara qeyd edildi. Qərar bir səsle çıxarıldı. Yalnız imperatriçənin nümayəndəsi olan admiral Bolqolam öz rəyində qaldı. O, əlahəzrət imperatriçənin təkidlə təşviqlərinin təsirilə sizin ölümünüzü tələb edirdi. İmperatriçə cürbəcür saray dedi-qodularına görə sizə kin bəsləyir. Saray xanımlarından bəziləri onlara qarşı lazımcına diqqətli olmadığınızı güman edib, sizi onun nəzərində ləkələməyə müvəffəq olmuşlar.

Üç gün sonra dostunuz katib əlahəzrətin əmrilə ittihamnaməni oxumaq üçün sizin yanınıza gələcək. O, əlahəzrətin və dövlət şurasının mərhəmət və lütfkarlığının nə qədər böyük olduğunu sizə izah edəcək. Axı, bu qərara görə, sizin yalnız gözləriniz çıxarılacaq. Buna görə də əlahəzrət şübhə etmir ki, siz bu hökmə itaət və minnətdarlıqla tabe olacaqsınız. Bu əməliyyatın lazımcına yerinə yetirilməsindən ötrü əlahəzrətin iyirmi cərrahı nəzarət üçün təyin edilib. Siz yerə uzanacaqsınız və ən təcrübəli oxatanlar, ən zərif oxlarla sizin göz alma-cıqlarınızı nişan alıb oxlayacaqlar.

Bununla, mən verəcəyim məlumatı qurtarıram. Nə cür hərəkət etmək lazım gəldiyini öz öhdənizə buraxıram. Mən isə şübhə oymatmamaq üçün, təxirsiz çıxıb getməliyəm”

Bu sözlərdən sonra həmin möhtərəm zat məni tərək edib getdi; mən əzablı şübhə və tərəddüdlər içində tək qaldım.

İndiki imperator və onun nazirləri, liliputlar arasında elə qaydalar qoymuşdular ki, deyilənlərə görə, əvvəllərdə bunların heç biri yox imiş. Hər dəfə kinli padşahın kefinə və ya onun dostunun kin və qəzəbinə görə, bir adamı məhkəmə amansız cəzaya məhkum etdikdə, imperator dövlət şurası iclasında bir nitq söyləyir. Bu nitqdə onun şəfqət və mərhəməti nümayiş etdirilir. Nitqi o saat bütün ölkəyə yayırlar. Ölkəni, heç bir şey imperatorun mərhəmətinə tərifləyən bu nitqlər qədər qorxuya salmur; çünki hamıya məlumdur ki, bu nitqlər nə qədər geniş və dəbdəbəli olursa, cəza da bir o qədər vəhşiçsinə, buna düçar olan qurban isə bir o qədər günahsız olur¹. Ancaq etiraf edirəm ki, belə işlərdən mənim çox da başım çıxmaz. Nə doğuluşum, nə də tərbiyə etibarilə saray adamı olmaq mənim qismətimə yazılmışdır. Buna görə də mən öz barəmdə çıxarılan hökmdə nə şəfqət, nə də mərhəmət əlamətləri görə bilmədim. Əksinə, mən (kim bilir, bəlkə də haqsız olaraq) bu hökmü yumşaq olmaqdan artıq, sərt hesab edirəm. Bəzən ağılma gəlirdi ki, şəxsən məhkəməyə gedib, özümü müdafiə edim. Doğrudur, mən ittihamnamədə göstərilən dəlilləri inkar edə bilməzdim, amma hər halda ümid edirəm ki, bunları öz xeyrimə izah edə bilərdim. Ancaq mən siyasi mühakimələr barədə çox şeylər oxumuşdum və bildirdim ki, bunlar həmişə hakimlərin istədikləri kimi qurtarır. Buna görə də mən öz taleyimi belə qüvvətli düşmənlərin əlinə verə bilməzdim. Bəzən müqavimət göstərmək fikrinə qapılırdım. Mən çox yaxşı bilirdim, nə qədər ki, azadam, bu imperatorluğun bütün qüvvələri mənə üstün gələ bilməyəcəkdir. Mən bütün paytaxtı daşa basıb, xarabazara çevirə bilərdim. Ancaq imperatora

¹ Yıxılan Stüartlar sülaləsinin tərəfdarları 1715-ci ildə taxt-tac iddiasında olan III Yakovun xeyrinə üsyan qaldırmışdılar. Üsyan yatırıldıqdan və onun ardınca bir çox adamlar edam edildikdən sonra hökumət, kralın mərhəmətli olmasını xüsusi intibahnamədə elan etmişdi.

and içdiyimi, onun mənə lütfkarlıq göstərib verdiyi yüksək nardak rütbəsini yada salıb, bu fikirdən nifrətlə əl çəkdim. Sarayın minnətdarlıq barədəki nöqteyi-nəzəri mənə yad idi və heç cürə inana bilmirdim ki, əlahəzrətin indi mənə qarşı olan sərtliyi məni onun hüzurunda öhdəmə götürdüyüm öhdəliklərdən azad edir.

Axırda belə bir qərara gəldim; çoxları bəlkə də bu qərarıma görə məni danlayacaqlar. Bunu açıqca söyləyim ki, gözlərimin salamat qalması və həm də azad olmağım mənim ehtiyatsızlıq və təcrübəsizliyim sayəsində mümkün olmuşdur. Doğrudan da, əgər mən padşah və nazirlərin xasiyyətini, sonralar başqa dövlətlərdə saray həyatını müşahidə etmək nəticəsində bildiyim qədər onda bilmiş olsaydım, belə bir yüngül cəzaya böyük məmnuniyyətlə razı olardım. Ancaq mən cavan və coşqun idim. Blefusu imperatorunu ziyarət etmək üçün əlahəzrətdən icazə var idi. Buna görə də üçgünlük möhlətin başa çatmasını gözləmədən dostum katibə bir məktub göndərmiş, onu xəbərdar etdim ki, imperatorun icazəsi ilə mən Blefusu ölkəsinə gedirəm.

Mən cavab gözləmədən həmin günün səhəri dəniz sahillərinə getdim; bizim donanmamız burada lövbər salıb durmuşdu. Orada mən böyük bir hərbi gəmini ələ keçirib, onun burnuna bir kəndir bağladım və lövbəri qaldırdım. Sonra soyunub, paltarlarımı, özümlə bərabər götürdüyüm yorğanı həmin gəmiyə qoydum və gəmini dalıma çəkə-çəkə yola düşdüm. Yolun bir qismini ayaqla yeridim, bir qismini üzə-üzə gəlib, Blefusunun padşahlıq limanına çatdım; burada əhali məni çoxdan gözləyirdi¹. Mənə iki nəfər bələdçi qoşub, Blefusu ölkəsinin həmin bu adda olan paytaxtına göndərdilər. Bələdçiləri mən ovcumun içində aparırdım. Şəhər darvaza-

¹ Burada yenə Bolinbroka və onun Fransaya çatmasının (1715-ci ildə) qabaqcadan hazırlanmış olmasına işarə edilir; Qulliver kimi Bolinbrok da Fransaya qaçmasını sonralar eyni səbəblərlə doğrultmağa çalışmışdı, onun İngiltərədə qalması, edamı könüllü olaraq gözləməyə bərabər idi.

larına iki yüz yard qalmış, onları yerə qoyub, xahiş etdim ki, gəldiyimi dövlət katiblərindən birinə xəbər versinlər və əlahəzrətin əmrlərini gözlədiyimi bildirsinlər.

Bir saat sonra mənə cavab gəldi ki, əlahəzrət özü, şövkətli ailəsi və yüksək rütbəli saray adamları ilə bərabər məni qarşılamağa çıxıblar. Mən yüz yard da yaxınlaşdım. İmperator və onu müşayiət edənlər atlarından düşdülər, imperatriçə və saray xanımları karetalarından çıxdılar və mən onların üzlərində azacıq da olsun qorxu və ya narahatlıq əlaməti görmədim. Mən imperator və imperatriçənin əllərini öpmək üçün yerə uzandım. Əlahəzrətə bildirdim ki, öz vədimə əməl edib, hökmdarım olan imperatorun icazəsilə qüdrətli padşahın mübarək üzünü görməyə və ona öz xidmətimi təklif etməyə gəlmişəm; əlbəttə, bu xidmət mənim Liliputstanın sadıq bir təbəəsi olaraq, üzərimə götürdüyüm öhdəliklərə zidd olmamalıdır. Mən Liliputstan padşahının qəzəbinə düşər olduğum barədə bircə kəlmə də söyləmədim. Şüranın qərarı barədə rəsmi məlumat almadığım üçün mənim əleyhimə olan tədbirlərdən xəbərdar olmaya bilərdim. O biri tərəfdən, mən güman edirdim ki, Liliputstan imperatoru öz hökmü altındakı ölkədən kənarda olduğumu bildikdə, haqqımda olan cəza tədbirlərini gizlin saxlayar. Ancaq tezliklə məlum oldu ki, mən öz təxminimdə çox böyük səhv etmişəm.

Blefusu imperatorunun sarayında mənə göstərilən qəbul mərasimini ətraflı təsvir edib, oxucunun diqqətini yormayacağam. Bu qəbul mərasimi buranın qüdrətli padşahının səxavətinə tamamilə uyğun idi. Münasib bina və yataq olmağından, çəkdiyim narahatlıqdan da danışımayacağam. Mən quru yerdə öz yorğanıma bürünüb yatmalı oldum.

SƏKKİZİNCİ FƏSİL

Xoşbəxt bir təsadüf nəticəsində müəllifin Blefusku-nu tark edə bilməsi və bəzi çətinliklərdən sonra sağ-salamat öz vətəninə qayıtması.

Blefuscuya gəldikdən üç gün sonra mən bu adanın şimal-şərq sahilini seyr etməyə getdim. Dənizin dayaz yerlərində gəzərkən yarım liqa¹ məsafədə üzü üstə çevrilmiş qayığa bənzər bir şey gördüm. Ayaqqabılarımı və corabımı çıxarıb, suyun içi ilə iki və ya üç yüz yarda qədər getdikdən sonra gördüm ki, qabarma həmin şeyi sahilə doğru gətirir. Bir neçə dəqiqə sonra yəqin etdim ki, bu şey fırtınanın bir gəmidən qoparıb dənizə atdığı böyük bir qayıqdır.

Həmin saat şəhərə qayıdıb, imperator həzrətlərindən xahiş etdim ki, mənim ixtiyarına iyirmi böyük gəmi, üç min nəfər dənizçi və çox miqdarda kəndir versin, bu kəndirləri möhkəm olmaq üçün üç qat hördüm. Donanma adanı hərəkətə gətirdi. Mənsə tələsik qayığı gördüyüm yerə qayıtdım.

Qabarma onu sahilə daha da yaxınlaşdırmışdı. Gəmilər gəlib çatdıqda mən soyunub qayığa sarı getdim. Əvvəlcə ayaqla gedirdim, ancaq ona yüz yard qalmış üzməyə məcbur oldum. Gəmilərdən birinin dənizçiləri mənə kəndir atdılar. Mən kəndiri qayığın burnunda olan halqaya bağladım. Kəndirin o biri ucu gəminin arxasına bənd edilmişdi və gəmi

onu sahilə çəkirdi. Ancaq bundan bir şey çıxmadı. Mən qayığın arxasına üzüb, bir əlimlə onu irəli itələməyə başladım. Qabarma mənə kömək edirdi. Əldən düşdüm, nəhayət qayığı ayağımın dəniz dibinə çatdığı bir yerə gətirib çıxara bildim. Su mənim çənəmdən idi. Bir neçə dəqiqə yorğunluğumu aldıqdan sonra yenidən qayığı itələməyə başladım, nəhayət, su qoltuğumdan oldu.

İşin ən çətin qurtarmışdı. Mən gəmilərdən birinə yığılmış olan o biri kəndirləri də götürdüm, qayığın burnuna bağlayaraq, yanım ilə gələn doqquz gəmiyə bənd etdim. Səmt küləyi əsirdi. Dənizçilər qayığı gəminin yedəyinə çəkirdilər, mən də arxadan itələyirdim. Bir az sonra biz sahilə qırx yard yaxınlaşdıq. Burada mən durub suyun çəkilməsini gözlədim. Su çəkildikdə qayıq dayaz yerdə qaldı. İki min nəfərin köməyi ilə mən qayığı çevirib, onun alt hissəsini yoxladım. Zədə çox da böyük deyildi.

Mənim birinci işim avar hazırlamaq oldu. Bu iş on günə başa gəldi. Avar çəkərək, xeyli əziyyətdən sonra qayığı Blefuskun padşahlıq limanına gətirdim. Burada saysız-hesabsız camaat bu əcaib və yekə gəminin tamaşasına yığılmışdı. Mən imperatora söylədim ki, bu qayığı mənə bəxt ulduzum vətənimə qayıda bilmək üçün göndərmişdi. Əlahəzrat imperatordan xahiş etdim ki, gəmini qaydaya salmaq üçün mənə zəruri olan ləvazimat və getmək üçün icazə versin. Əvvəlcə, imperator məni dilə tutub saxlamaq istədi. Lakin bu təşəbbüsün boş qaldığını görə, razı oldu.

Mənə məlum olduğuna görə, bütün bu müddətdə bizim imperatorun mənim barəmdə Blefuskun sarayına müraciət etməməyi məni təəcübləndirirdi. Ancaq bunun nə üçün belə olduğunu mənə sonradan izah etdilər. Bizim imperator həzrətləri mənim haqqımdakı niyyətlərdən xəbərdar olduğumu heç ağılna da gətirməmişdi, buna görə də mənim Blefuskuya getməyimə, sadəcə olaraq, elçilərə verdiyim vədi

¹ Liqa – 4,83 kilometrə bərabər olan uzunluq ölçüsüdür.

yerinə yetirmək kimi baxırmış. O, arxayın imiş ki, qəbul mərasimi qurtardıqdan sonra mən ora qayıdacağam. Ancaq mənim uzun müddət qayıtmamağım onu narahat etməyə başlamışdı. O, xəzinənin baş müdiri və mənə düşmən olan başqa əyanlarla məsləhətləşib, bir məmuru ittihamnamənin surəti ilə birlikdə Blefusku sarayına göndərmişdi. Bu elçiyə tapşırılmışdı ki, Blefusku padşahına öz hökmdarının mərhəmətli olduğunu və bu qədər ağır cinayətlər müqabilində məni belə yüngül bir cəzaya məhkum etdiyini söyləsin. Bundan başqa, o söyləməliydi ki, mən ədalət məhkəməsindən qaçmışam və əgər iki saat ərzində qayıtmasam, nardak rütbəsiindən məhrum və xain elan ediləcəyəm. Elçi əlavə etmişdi: “Əlahəzrət inanır ki, onun qardaşı olan Blefusku imperatoru etdiyim cinayətin cəzasına çatmaq üçün mənim əl-qolum bağlı halda, Liliputstana göndərilməmi əmr edəcəkdir”.

Blefusku imperatoru üç günlük müşavirədən sonra ona bir çox üzrxahlıqla dolu məhraban bir cavab göndərdi. O yazdı ki, qardaşı mənim əl-qolum bağlı halda Liliputstana göndərilməyimin əsla mümkün olmadığını başa düşər. Bundan başqa, sülh müzakirələri zamanı mən ona xeyli kömək etmişəm. Bir də o əlavə etmişdi ki, hər iki padşah bu yaxında asudə nəfəs ala biləcəklər; çünki mən sahiləndə yekə bir gəmi tapmışam və bu gəmidə dənizə çıxma biləcəyəm. O öz təbəələrinə əmr etmişdi ki, gəmini hazırlamaqda mənə kömək etsinlər və ümid edir ki, bir neçə həftədən sonra hər iki imperatorluq, nəhayət, belə dözülməz bir yükəndən qurtarmış olacaqdır¹.

Elçi bu cavabla Liliputstana qayıtdı və Blefusku padşahı bütün əhvalatdan məni xəbərdar etdi. Onun yanında xidmət etmək üçün qalmağa razı olsam, məni məhrabancasına

himayə edəcəyini gizləncə bildirdi. İmperatorun bu təklifini çox səmimi hesab edirdimsə də, padşahsız keçinmək mümkün olduğu üçün bir də onlara etibar etməməyi qərara aldım. Buna görə də mənə göstərdiyi mərhəmətli diqqətinə görə ona minnətdarlığımı bildirib xahiş etdim ki, məni bağışlasın. Əlavə etdim ki, tələyimin bu gəmini mənə xoşbəxtliyimdənmi, yoxsa bədbəxtliyimdənmi göndərdiyini bilmirəm, ancaq mən bu qədər qüdrətli olan iki padşahın arasında itxilafə bəis olmaqdan, özümü okeanın ixtiyarına verməyi qərara almışam. Mənə elə gəlirdi ki, imperator mənim cavabımdan məyus olmadi, əksinə, təsadüfən öyrəndim ki, nazirlərin bir çoxu və elə o özü də mənim qərarımdan çox razı qalmışdı.

Bu vəziyyət məni getmək üçün tələsməyə məcbur etdi. Saray adamları onların ölkəsini tezliklə tərk etməmi istədikləri üçün qayığın təmirində mənə hər cəhətdən kömək edirdilər. Beş yüz nəfər adam mənim nəzarətim altında ən möhkəm kətanları on üç qat sıyrıb, qayığım üçün iki yelkən hazırladı. Kəndir və burazları mən özüm düzəldirdim. Mən oranın ən qalın və davamlı kəndirini on, iyirmi və otuz qat edirdim. Sahildə tapdığım iri bir daşı özümə lövbər hazırladım. Qayığı yağlamaq və sair ehtiyaclar üçün mənə üç yüz inəyin piyini verdilər. Mən böyük bir çətinliklə inşaatda işləyəndə bir neçə ən uca ağacı kəsib dör hazırladım, bu işdə əlahəzrətin ustaları mənə xeyli kömək etdilər, mənim hazırladığım kobud dör ağaclarını onlar yonub hamarlayırdılar.

Bir aya hər şey hazır oldu. Mən əlahəzrətin əmrlərini almaq və onunla vidalaşmaq üçün paytaxta getdim. İmperator şövkətli ailəsi ilə birlikdə saraydan çıxdı. Mən onun böyük bir məhrabanlıqla uzatdığı əlini öpmək üçün yerə uzandım. İmperatriçə də, padşah nəslindən olan bütün şahzadələr də onun kimi etdilər. Əlahəzrət mənə hərəsində iki yüz spruq pul olan əlli kisə və özünün ayaq üstə çəkilməmiş şəklini bağışladı, şəkil yaxşı qalsın deyə, onu həmin saat əlcəyimin içinə qoydum.

¹ Fransada siyasi intriqalar və Bolinbrokun fəaliyyəti yalnız İngiltərə nazirliyini narahat etmirdi. XIV Lüdüviki və onun sarayını da çox narahat edirdi. Çünki hər iki hökumət arasındakı münasibətdə artıq gərginliyə bəis olurdu.

Mən qayığa yüz öküz və üç yüz qoyun cəmdəyi yüklədim, müvəffəq miqdarda çörək, içki və dörd yüz əspazın hazırlaya bildiyi miqdarda qızarmış ət, bundan başqa altı diri inək, iki öküz və eyni miqdarda qoç və qoyun götürdüm ki, bunları öz vətənimdə bəsləyib törədim. Bu heyvanları yolda yedirtmək üçün, qayığa iri bir dərz quru ot və bir kisə taxılı yüklədim. Mən çox istəyirdim ki, özümlə yerlilərdən bir on nəfər aparım, ancaq əlahəzrət buna heç bir vəchlə razı olmadı. Əlahəzrət ciblərimi diqqətlə yoxlamaqla kifayətlənməyib, məndən vicdan nəminə söz aldı ki, onun təbəələrinəndən bircə nəfərini də, hətta onların öz arzu və razılığı olsa belə, özümlə aparmayım.

Bələliklə, səfərə hazırlaşdıqdan sonra mən 1701-ci il sentyabrın 24-də səhər saat altıda yelkənləri qaldırdım. Cənub-şərqdən əsən küləklə şimala doğru dörd liq qədər yol getdikdən sonra axşam saat altıda şimal-qərb tərəfdə yarım liq məsafədə kiçik bir ada gördüm. Mən adaya yaxınlaşıb, üzünü külləyə lövbər saldım. Görünür, bu adada kimsə yaşamırdı. Bir az yeyib-ıçdikdən sonra dincəlmək üçün uzandım. Mən yaxşıca yatmışdım, yuxum təxminən altı saat qədər davam etmişdi. Çünki oyananda səhərin açılmasına iki saat qalmışdı. Gecə aydınlıq idi. Qəlyanaltı etdikdən sonra gün doğmamış lövbəri qaldırdım və cib kompasının köməyiylə yenə həmin istiqamətdə yol aldım. Səmt külləyi əsirdi. Məqsədim təxminimə görə, Vandimen Torpağından şimal-şərqdə olan adalardan birinə çatmaq idi. Həmin gün nəzəri cəlb edən heç bir hadisə olmadı. Ancaq ertəsi gün, günortadan üç saat sonra cənub-şərqə doğru hərəkət edən bir yelkən gördüm, mən özüm isə düz şərqə doğru gedirdim və hesabıma görə, Blefuskudan iyirmi dörd millik bir məsafədə idim. Mən gəmini səslədim, ancaq cavab almadım. Bir az sonra külək yatdı və gördüm ki, gəmiyə yetişə biləcəyəm. Bütün yelkənləri açdım, yarım saat sonra gəmidən məni gördülər, bayraq qaldırıb top addılar.

Gözlənilmədən məndə əziz vətənim və burada qoyub gəldiyim sevimli adamlarımı yenidən görmək ümidi oyan-dıca, qəlbimi bürüyən sevinci təəvvür etmək çətindir. Gəmi yelkənlərini yığdı və sentyabrın 26-da axşam saat altıda mən ona yan aldım. İngilis bayrağını gördükdə, həyəcədən ürəyim çırpındı. Mən inək və qoyunları ciblərimə doldurub, bütün azacıq yükümlə bərabər gəminin göyərtəsinə çıxdım.

Bu, ingilis ticarət gəmisinə idi, həmin gəmi Yaponiyadan gəlirdi. Gəminin kapitanı deptfordlu Con Bidl idi. O, son dərəcə mehriban bir adam və çox gözəl bir dənizçi idi. Biz bu zaman 30⁰ cənub en dairəsində idik. Gəminin işçiləri əlli nəfərdən ibarət idi. Onların içində mən köhnə yoldaşım Piter Vilyamsa rast gəldim. O, mənim bəmədə kapitana çox gözəl bir məlumat verdi. Kapitan məni mehribanlıqla qəbul etdi və xahiş elədi ki, haradan gəlib, hara gəldiyimi danışım. Mən başıma gələn macərəni qısaca ona nağıl edərək, o, mənim sayıqladığımı və çəkdiyim əziyyətlərdən ağılının çaşdığını güman etdi. Bu vaxt mən cibimdən inək və qoyunları çıxartdım. Bunları gördükdə o, heyran qalıb, sözlərimin doğruluğuna inandı. Sonra mən Blefuskun imperatorundan aldığı qızılları, əlahəzrətin şəklini və sair qəribə şeyləri ona göstərdim. Mən kapitana hərsində iki yüz spruq olan iki pul kisəsi verərək, İngiltərəyə çatdıqda, bir südlü inəklə bir qoyun verəcəyimi vəd etdim.

Mən sağ-salamat keçən bu səfəri ətrafı surətdə təsvir etməklə oxucunu yormayacağam. Biz 1702-ci il aprelin 13-də Duansa çatdıq. Yolda yalnız bircə xoşagəlməz hadisə baş verdi ki, bu da gəmi siçovullarının bir qoyunu oğurlayıb aparması idi. Mən bir dəlikdən onun gəmirilmiş sür-sümüyünü tapdım. Bütün qalan mal-qaranı sağ-salamat sahilə çıxartdım. Qrinvichdə onları cəməndə oynamağa buraxdım. Burada olan zərif, təzə otlar onlara mənim gözlədiyimdən gözəl yem oldu. Əgər kapitan özünün ən yaxşı suxarlarını verməsəydi, mən bu uzun səfər müddətində onları doydurub, saxlaya bilməzdim.

Mən bu suxarıları narın ovub, suda isladır və heyvanlarını onunla bəsləyirdim. İngiltərədə qaldığım qısa müddətdə mən bu heyvanları adlı-sanlı şəxslərə göstərib, xeyli pul yığdım. İkinci səyahətə çıxmazdan əvvəl mən onları altı yüz funta satdım. Axırncı səyahətdən İngiltərəyə qayıtdıqda, mən xeyli böyük bir sürüyə rast gəldim. Qoyunlar, xüsusilə çox artmışdı və mən ümid edirdim ki, onlar son dərcə zərif yunları ilə¹ mahud sənayesində xeyli faydalı olacaqdır.

Mən arvad-uşağımın yanında iki aydan artıq qalmadım. Evdə çox qərarım gəlmədi. Başqa ölkələri görməyə olan böyük həvəsim məni rahat qoymurdu. Arvadıma min beş yüz funt verib, onun üçün Redrifdə yaxşı bir ev tutdum. Sərvətimi artırmaq niyyətilə qalan əmlakımı qismən satıb, pula çevirdim, qismən də mal halında özümlə apardım. Böyük əmim Con Uoppinq yaxınlığında olan və ildə otuz funta qədər gəlir gətirən mülkünün mənə çatmasını vəsiyyət etmişdi, bir bu qədər də Fetter-Leyndə uzun müddətə icarə etdiyim "Qara Öküz" meyxanasından gəlirim vardı. Beləliklə, ailəmin pis günə düşməsindən qorxum yox idi. Öz əmisi Coninin adını daşıyan oğlum sərf-nəhv məktəbinə gedir və yaxşı oxuyurdu. Qızım Betti (indi ərə gedib, uşaqları da var) dərzilik öyrənirdi. Mən arvadım, qızım və oğlumla vidalaşdım; əlbəttə, hər iki tərəfdən göz yaşları töküldü. "Advençer" adlı üç yüz tonluq bir ticarət gəmisinə mindim, gəminin səfəri Surata, kapitani isə liverpullu Con Nikoles idi. Bu səyahət barədəki məlumatı xatirələrimin ikinci hissəsində verəcəyəm.

¹ İngiltərənin yun sənayesini hər vasitə ilə himayə altına alan və İrlandiya yununun daşınmasına mane olan İngiltərə qanununa istehza ilə işarə olunur; bu qanun əslinə İrlandiyada yun istehsalını ləğv etmiş ölkənin iqtisadiyyatı və əhalinin rifahını bərbad etmişdi. Swift özünün bir sıra əsərlərində bu siyasətə etiraz edir.

İkinci hissə

BROBDİNQNEQƏ SƏYAHƏT

BİRİNCİ FƏSİL

Şiddətli fırtınanın təsviri. İcmali su üçün barkas göndərilməsi. Müəllifin həmin barkasda ölkəni tədqiq etmək üçün getməsi. Onun sahilə qalması; bir nəfər yerlinin onu tapıb fermerin yanına aparması. Müəllifin fermada qəbul edilməsi və orada başına gələn cürbəcür əhvalat.

ƏHALİNİN TƏSVİRİ

Bəli, təbiət və tale özü məni fəal və narahat bir həyat keçirməyə məhkum etdiyindən, mən yenidən vətənimə törk edib dənizə çıxdım.

Ümid (Dobraya nadejda) burnuna qədər səmt küləyi ilə getdik. Burada biz təzə su götürmək üçün lövbər saldıq. Ancaq gəmi su buraxmağa başladı. Biz malları boşaldıb, gəminin dəlik-deşiyini tutmalı olduq. Nəticədə kapitan titrətmə-qızdırma azarına düşdü. Biz Ümid burnunda qışlamalı olduq. Yalnız martın sonlarında yelkən açıb, Madaqaskar boğazını sağ-salamat keçdik¹. Şimal səmtinə gəldirdik, təxminən 5⁰ cənub en dairəsinə qədər mülayim şimal və qərb küləkləri əsirdi; bunlar bu yerlərdə dekabrın əvvəllərindən, mayın əvvəllərində də çox əsən küləklərdir. Ancaq aprelin 19-da

hava dəyişdi. Qərbdən son dərəcə şiddətli külək, demək olar ki, fırtına qopub, iyirmi gün ara vermədən əsdi. Bu müddət içərisində bizi çəkib, Molukk adalarından şərqə və ekvator-dan üç dərəcə şimala apardı. Hər halda mayın 2-də kapitanın apardığı hesablama belə göstərirdi. O gün külək yatdı və sakitlik oldu ki, bu da məni çox sevindirdi. Lakin bu dənizlərdə səfər etmək təcrübəsi olan kapitan hamının fırtınaya hazır olmasını əmr etdi. Doğrudan da, elə ertəsi gün "musson" adı ilə məşhur olan şiddətli cənub küləyi qopdu. Külək tədricən tufana çevrildi.

Biz küləyin getdikcə daha da qüvvələndiyini görüb, iri yelkənləri yığaraq, xırda yelkənləri açmağa hazırlaşdıq. Ancaq hava getdikcə daha da xarablaşdı. Topların möhkəm sarılıb-sarılmadığını yoxladıqdan sonra biz arxa dördəki yelkəni də yığdıq. Gəmi düz arxası küləyə gedirdi və biz bu qərara gəldik ki, bütün yelkənləri yığmaqdan əvvəl, küləyin səmti ilə axına uyub getmək daha yaxşıdır. Ön dördəki kiçik yelkəni açıb, ipini gəminin arxasına bənd etdik. Sükan küləyin əsdiyi səmtə çevirmişdik. Gəmi sükançıya tabe olaraq gedirdi. Biz qabaq dorun dirəklərini boşaltdıqsa da, yelkən yenə də parçalandı. Onda biz yelkən dirəyini endirib, yelkəni ondan açdıq və bütün kəndirlərini çıxartdıq. Fırtına doğrudan da, dəhşətli idi. Dalğalar dağ kimi ucalırdı. Biz sükançının işini yüngülləşdirmək üçün sükan dəstəyini möhkəm bağladığı. Dora bağlı olan yelkən dirəklərini endirməyib, qalan bütün yelkənləri öz yerinə qoyduq, çünki gəmi arxası küləyə gedir, qarşımız isə açıq dəniz idi. Fırtına yatmağa başladığıda, orta və ön yelkənlər də qaldırıldı və gəmi axına uyub getməyə başladı. Bir az sonra biz arxa dördəki və altdakı iri və kiçik yelkənləri də açdıq. Biz şimal-şərq istiqamətində gəldirdik. Külək isə cənub-qərbdən əsirdi. Biz küləyin oks tərəfindəki yelkənçəkən kəndirləri boşaldıb, külək əsən tərəfdən bərkitdik. Gəmini arxa yelkənin köməyi ilə idarə edirdik. Biz da-

¹ Madaqaskar boğazı – Madaqaskar adasını Afrikanın cənub-şərqindən ayıran Mozambik boğazı

ima küləyin istiqamətilə getməyə, gəmi dorlarını gücü yetdiyi dərəcədə yelkənləri açıq saxlamağa çalışırdıq¹.

Bu fırtına müddətində külək bizi, mənim hesabıma görə, heç olmasa, beş yüz liq şər qə aparmışdı. Ən qoca və təcrübəli dənizçilər də bizim dünyanın hansı qitəsində olduğumuzu söyləyə bilməzdilər. Yeməyimiz bol, gəmimiz saz, gəmi heyəti sapsağlam idi. Ancaq içməli suyun çatışmamağı bizi narahat edirdi. Biz əvvəli yolumuza davam etməyi üstün tutur və şimala sarı getmək istəmirdik. Çünki belə olsa, külək bizi Böyük Tataristanın² şimal-qərb sahillərinə və Buzlu okeana apara bilərdi.

1703-cü il iyunun 16-da dorda növbə çəkən gənc dənizçi torpaq gördü. Ayın 17-də biz böyük bir adaya və ya qitəyə yanaşdıq. Buranın hara olduğunu bilmirdik. Cənub tərəfdə dənizə uzanmış bir burun və körfəz görünürdü. Ancaq ora o qədər dayaz idi ki, yüz tondan artıq su tutumu olan bir gəmi bu körfəzə girə bilməzdi. Biz bu körfəzdən bir liq kənarda lövbər saldıq və kapitan yaxşı silahlanmış on dənizçini bar-kasla sahilə göndərdi. Onlar özləri ilə çəlləklər götürüldülər. İçməli su tapılarsa, bu çəlləkləri doldurmaq ümidində idilər. Mən onlara qoşulmaq üçün kapitandan icazə istədim. Bu vaxta qədər məlum olmayan bu yeri mümkün qədər tədqiq etmək istəyirdim.

Sahilə çıxdığımız yerin yaxınlığında nə çay, nə də bulaq gördük. Bura sanki bomboş bir yer idi, əhali yaşadığını göstərən heç bir əlamət yox idi. Dənizçilər içməli su axtarmaq üçün sahil boyu dağılıbmışdılar. Mən isə təkbaşına əks tərəfə getdim. Bir mil qədər yol gedib, maraqlı heç bir şey görmədim. Ətraf yenə də qeyri-münbit və daşlıq səhradan ibarət idi.

¹ Swift fırtınanı bu şəkildə təsvir etməklə zamanəsinin dəniz səyahəti kitablarında və macera romanlarında xüsusi dəniz istilahlarında sui-istifadə edilməsinə istehza edir.

² Böyük Tataristan – Asiya qitəsində Monqolustan və Çin hissəsinin qədim adıdır.

Mən yorulduğumu hiss edərək, ağır-ağır körfəzə sarı gəldim. Qarşımda dənizin böyük bir mənzərəsi açılmışdı. Bir də gördüm ki, bizim dənizçilər artıq qayığa doluşub, avarları var güclərilə çəkə-çəkə gəmiyə doğru üzürlər. Mən onların səsləmək istəyirdim ki, birdən onların ardınca nəhəng bir adamın yüyürdüyünü gördüm. Su onun dizlərinə zorla çatırdı. O, çox yekə addımlar atırdı. Ancaq qayıq ondan təxminən, yarımliqə qədər uzaqlaşmışdı. Bundan başqa, dəniz, iti qayalarla dolu idi və nəhəng adam qayığa çata bilməzdi. Bütün bunları mənə sonra danışmışdılar. Mən özüm isə bu qaçdı-tutdunun axırını gözləməyə cürət edə bilmədim. Körfəzə sarı gəldiyim həmin yolla var gücümə geri qaçmağa başladım. Tövşüyə-tövşüyə dik bir tərəyə çıxdım, buradan ətrafi görmək mümkün idi. Ətrafda torpaq çox yaxşı becərilmişdi. Ancaq otların hündürlüyü məni heyrətə saldı. Onların boyu iyirmi futa qədər olardı.

Mənə çox böyük görünən bir yola çatdım. Ancaq bura yerlilər üçün arpa zəmisini içindən keçən dar bir çıxır idi. Bir müddət ətrafında heç bir şey görə bilmədim, çünki biçin zamanı çatmışdı, arpanın hündürlüyü isə qırx fut olardı. Yalnız bir saat sonra bu zəminin qurtaracağına çata bildim. Zəminin dövrəsinə 120 fut hündürlükdə çəpər çəkilmişdi. Ağac-lar o qədər yekə idi ki, mən onların hündürlüyünü təyin edə bilmədim. Bu zəmidən qonşu zəmiyə keçmək üçün 4 pillə çıxıb, bir də böyük bir daşın üstündən adlamaq lazım gəlirdi. Bu pilləni çıxmaq mənim işim deyildi. Hər pillənin hündürlüyü 6 fut, yuxarıdakı daşın hündürlüyü isə iyirmi futdan artıq idi.

Mən çəpərdən keçməyə bir dəlik axtarırdım ki, birdən qonşu zəmidən bir nəhəngin pilləyə yaxınlaşdığını gördüm. O da bizim qayığın dalınca düşən həmin nəhəng kimi idi. Onun boyu kilsə qülləsi hündürlüyündə, hər addımı isə mənim

təxminimə görə, on yard olardı¹. Mən heyrət və dəhşət içində bir kənara qaçıb, arpa zəmisində gizləndim. Gizləndiyim yerdən baxıb gördüm ki, həmin nəhəng adam pillələri çıxıb, yuxarıdakı daşın üstündə durdu və ətrafa boylanıb kimisə səsəladi, onun səsi bizim şeyxurların səsndən qat-qat güclü idi. Bu səs o qədər ucadan gəlirdi ki, mən əvvəlcə onu göy gurultusu zənn etdim. Onun səsinə həmin saat yeddi nəfər özü kimi nəhəng adam gəldi. Onların əllərində hər biri bizim altı dəryaz boyda olan oraqlar var idi. Bu gələn adamlar əvvəlkinə nisbətən yoxsul geyinmişdilər. Görünür, bunlar onun nöqərləri və ya muzdurları idilər. Ağaları nə isə dedi və onlar mənim gizləndiyim zəmini biçməyə başladılar.

Mən mümkün qədər onlardan uzaq qaçmağa çalışırdım. Ancaq çox böyük çətinliklə hərəkət edə bilirdim. Arpa o qədər sıx bitmişdi ki, bəzi yerlərdə mən onun bəndəmləri arasından zorla keçirdim. Bununla bərabər, bir təhər zəminin elə bir yerinə gəlib çıxa bildim ki, burada yağış və külək arpanı yerə yatartmışdı. Burada mən dayanmalı oldum: bəndəmlər bir-birinə elə ilişib, sarmaşmışdı ki, onların arasından keçmək əsla mümkün deyildi, yerə yatmış sünbüllərin qılçıqları isə elə bərk və iti idi ki, paltarımı dəlib bədənimə batırdı.

Taqtədən düşüb, tamam məyus halda xışın buraxdığı izə uzanıb, ürəkədən ölümü arzu edirdim. Dul arvadım və yetim uşaqlarımın halına acıyırdım. Mən dost-əqrəbənin məsləhətlərinə baxmayaraq, məni ikinci dəfə səyahətə çıxmağa sövq edən tərsliyimə nifrət edirdim.

Ürəyimi qəm-qüssə bürümüşdü. Mən qeyri-ixtiyari Liliputstanı yadıma saldım. O ölkənin əhalisi mənə dünyada

ən qəribə bir möcüzə kimi baxırdı. Orada mən tək əlimlə bir imperatorluq donanmanı çəkib apara bilmışdim. Çox-çox başqa şücaətlər də göstərə bilərdim. Mənim fəaliyyətim həmin ölkənin salnamələrinə düşə bilirdi. Həmin saat bu xalqın içərisində mənə edilə biləcək təhqirləri gözümlün önünə gətirdim. Axı, burada mən, bizə bir liliputun görünüyü qədər miskin və cılız görünəcəyəm. Şübhə etmirdim ki, indiki halım burada mənim başıma gələ biləcək fəlakətlərin ən dəhşətliyi deyil. Müşahidə göstərir ki, insanın sərtlik və qabalığı boyuna uyğun olur. Mən bu nəhəng vəhşilərdən nə gözləyə bilərdim. Yağın ilk əvvəl məni kim tapmış olsa, həmin saat yeyəcəkdə. Filosoflar böyük və kiçik anlayışının nisbi olduğunu iddia etməkdə şübhəsiz ki, haqlıdılar. Bəlkə taleyin gərdişi ilə liliputlar da mənə nisbətən kiçik olduqları kimi, özlərinə nisbətən kiçik olan adamlara rast gələ biləcəklər. Kim bilir, bəlkə dünyanın uzaq bir guşəsində elə bir insan növü var ki, bu nəhənglərdən də yekədir.

Mən bu düşüncələrdə ikən biçinçilər mənə yaxınlaşmaqda idilər. Birdən onlardan biri mənim uzandığım çuxura on yard yaxınlaşdı. O, bircə addım atsa və ya orağını hərləsə idi, ya məni tapdalayıb əzəcəkdir, ya da iki parça edəcəkdir. Mən dəhşətə gəlib, var gücümlə fəryad etdim. Nəhəng adam durdu, əyildi, xeyli müddət ayağının altındakı yeri nəzərdən keçirdi, axırda məni gördü.

Biz naməlum bir kiçik heyvanı əlimizə almaq istəyərkən onun bizi dişləyəcəyindən çəkdiyimiz zaman etdiyimiz kimi o, bir dəqiqəyə qədər üzündə müterəddid bir ifadə ilə məni gözədən keçirdi. Nəhayət, nəhəng adam cürətlənib, məni baş və şəhadət barmaqları arasında belimdən yapışib götürdü. O, məni yaxşıca görmək üçün gözlərinə yaxınlaşdı. Mənim sürüşüb əlindən düşməyimdən qorxub, qabırğalarını bərk-bərk sıxdı. Xoşbəxtlikdən mənim onun məqsədini həmin saat anladım və o məni yerdən altmış fut ucada tutmuş olduğu halda, ağıllı hərəkət edib, ona əsla müqavimət göstərmədim.

¹ Nəhənglər ölkəsilə tanış olmağa başlarkən nəhənglərin boyunun hündürlüyü və ətraflarındakı şeylərin böyüklüyü haqqında nəticə çıxarmaq olur; burada yerlilərin hər birinin bir addımı 10 yarda bərabərdir (doqquz metrədən artıqdır). Quullar liliputlardan nə qədər böyükdürsə, nəhənglər də Quullıverdən bir o qədər, yəni 12 dəfə, böyükdür. Nəhənglərin və Quullıverin Brobdinqneqda olduğu zaman təsadüf etdiyi bütün şeyləri təsvir edirik, bu nisbət gözlənir.

Mən yalnız gözlərimi günəşə sarı döndərib, əllərimi yalvarıcı bir halda qaldırdım, sakit və kədərli səslə bir neçə söz dedim.

Mən hər an gözləyirdim ki, biz ayaqlayıb əzmək istədiyimiz xırdaca, iyрэnc bir heyvanı tullayan kimi, o nəhəng də məni yerə tullayacaq. Ancaq mənim bəxt ulduzuma eşq olsun! Görünür, mənim səsim və hərəkətlərim nəhəngin xoşuna gəlmişdi. O, mənim sözlərimin mənasını anlamasa da, danışdığımı görüb, heyran qaldı və diqqətlə mənə baxmağa başladı. Ancaq onun barmaqları məni elə bərk ağrıdırdı ki, zarımaq və göz yaşları tökməkdən özümü saxlaya bilmədim. Cürbəcür işarələrə onu başa salmağa çalışırdım ki, qabırğalarını çox bərk sıxır. Görünür, o, mənim fikrimi başa düşdü, çünki paltarının ətəyini qaldırıb, məni ehtiyatla ora qoydu və qaça-qaça öz ağasının – mənim çöldə ilk rast gəldiyim həmin fermerin yanına getdi.

Fermer öz muzdurundan məni haradan tapdığını ətraflı soruşub, əlağacı yoğunluğunda bir saman çöpü götürdü və onunla mənim kaftanımın ətkələrini qaldırmağa başladı. Görünür, o, elə güman edirdi ki, paltarım təbiətin mənə bəxş etdiyi dəri kimi bir şeydir. Sonra üzümü yaxşı görmək üçün mənim saçlarımı üfürüb qaldırdı. O, öz muzdurlarını səsləyib, (sonra öyrəndiyimə görə) onlardan zəmilərdə mənə bənzər başqa kiçik heyvanlar tapıb-tapmadıqlarını soruşdu. Sonra o, məni əllərim və ayaqlarım üstə ehmalca yerə qoydu. Mən həmin saat ayağa qalxıb, o baş-bu başa gedib-gəldim və bununla göstərmək istədim ki, qaçmaq niyyətində deyiləm.

Onlar mənim hərəkətlərimi yaxşı görmək üçün dövrə vurub oturdular. Mən şlyapamı çıxarıb, fermerə təzim etdim. Sonra diz çöküb, gözlərimi və əllərimi göyə qaldıraraq, mümkün qədər ucadan bir neçə söz söylədim. Cibimdən qızıl ilə dolu pul kisəmi çıxarıb, tam itaətkar bir əda ilə ağaya təqdim etdim. O, pul kisəsinə ovcunun içinə qoyub, gözlərinin qabağına gətirdi. Sonra bir sancaq çıxarıb, bir neçə dəfə pul kisəmə

bətirdi. Ancaq bundan heç bir şey çıxmadı: o, bunun nə olduğunu başa düşə bilmədi. Bunu gördükdə mən ona işarə etdim ki, əlini yerə qoysun, mən kisəni açıb, bütün qızılları onun ovcuna boşaltdım. Orada hərəsi dörd pistol olmaq üzrə, altı İspaniya qızılı, iyirmi və ya otuz xırda pul vardı. O, çəcələ barməğının ucunu yaş edib, əvvəlcə iri qızılardan birini, sonra da ikincisini qaldırdı, ancaq yenə bunların nə olduğunu başa düşə bilmədi. O, işarə ilə məni başa saldı ki, bu pulları kisəyə yığıb, cibimə qoyum. Bir neçə dəfə onu başa salmaq istədim ki, bu pul kisəsinə məndən hədiyyə olaraq qəbul etsin, ancaq bir şey çıxmadı və mən onun əmrinə tabe oldum.

Fermer yavaş-yavaş başa düşdü ki, qarşısındakı şüurlu bir məxluqdur. O, tez-tez mənimlə danışdı. Onun sözləri kifayət qədər aydın olsa da, səsi qulaqlarımda su dəyirmanının gurultusunu xatırladırdı. Mən mümkün qədər ucadan, cürbəcür dillərdə cavab verirdim və o, tez-tez qulağını mənə iki yard qədər yaxınlaşdırırdı. Ancaq heç bir nəticə çıxmırdı: biz bir-birimizin dediyini əsla başa düşə bilmirdik. Nəhayət, fermer muzdurlara əmr etdi ki, işə başlasınlar. Özü isə çömbəlib, sol əlini ovucu yuxarı yerə qoydu, cib yaylığını iki qat büküb ora sərdi və mənə işarə etdi ki, yaylığın üstünə çıxım. Bu, o qədər də çətin deyildi; çünki əlinin qalınlığı bir futdan artıq olmazdı. Mən onun əmrinə tabe olmağı ağıllı bir hərəkət bildim və yuxılmamaq üçün yaylığın üstünə uzandım. Mənim təhlükəsizliyim üçün fermer məni, yorğana bürüyən kimi yaylığa bürüdü və bu vəziyyətdə evinə apardı. Oraya çatdıqda o, arvadını çağırıb, məni ona göstərdi. O, eynən ingilis xanımları qurbağa və ya hörümçək görəndə etdikləri kimi çığıb, geri çəkildi. Ancaq özümü nümunəvi bir surətdə aparmağım və ərinin bütün işarələrinə tamamilə əməl etməyim tezliklə onu sakitləşdirdi və o, mənimlə çox mehriban rəftar etməyə başladı.

Günorta idi; xidmətçi sadə bir nahar gətirdi; nahar, diametri dörd futa qədər olan bir nimçə içində böyük bir mal əti par-

çasından ibarət idi. Fermer, arvadı, üç uşağı, bir də qoca nəna süfrəyə oturdular. Fermer məni yerdən otuz fut hündürlükdə olan stol üzərində, öz qabağında əyləşdirdi. Belə hündür bir yerdən yıxılmaqdan qorxub, mən stolun kənarından ortasına çökildim. Fermerin arvadı bir parça mal əti çəkdi, boşqaba bir qəddər çörək doğrayıb tökdü və mənim qabağıma qoydu. Mən ona hörmətlə baş əyib çəngəl-bıçağımlı çıxartdım və yeməyə başladım. Bu isə onlara böyük bir ləzzət verdi. Xanım qulluqçuya əmr etdi ki, likör qədəhini versin, bu qədəh təxminən iki qallon¹ maye tutardı, xanım bu qədəhə bir cür içki tökdü. Mən qədəhi iki əlimlə güclə qaldırıb, böyük bir hörmətlə xanımın sağlığına içdim. Bu, orada olanları elə güldürdü ki, az qaldı qəhqəhələrindən qulağıma bata. Bu içki yüngül sidr içkisinə bənzəyirdi və dadı xeyli xoş idi.

Ev sahibi məni işarə ilə öz boşqabının yanına çağırırdı. Stolun üstü ilə gedərkən, ayağım çörək qabına ilişdi və mən yerə sərildim. Xoşbəxtlikdən bir yerim əzilmədi. Mən həmin saat ayağa qalxdım. Bu mehriban adamların yıxılmağımdan çox narahat olduqlarını görüb, şlyapamı çıxartdım (yaxşı tərbiyə görmüş bir adama yaraşan kimi, onu qoltuğumda tutmuşdum), üç dəfə başımın üstündə yellədim və salamat qurtardığımı bildirmək üçün üç dəfə "Ura!" çığırtdım. Ancaq mən ev sahibinə (fermeri bundan sonra belə adlandıracağam) yaxınlaşdıqda onun yanında oturmuş on yaşlı dəcəl oğlu ayaqlarımdan yapışib məni elə hündürə qaldırdı ki, ürəyim qopdu. Xoşbəxtlikdən atası məni oğlunun əlindən aldı və ona elə bir sillə vurdu ki, bu, yəqin, Avropa atlı qoşunlarının tam bir eskadronunu atdan salardı. O, çox qəzəbləndi və oğluna həmin saat süfrədən durub getməsinə əmr etdi. Ancaq mən istəmirdim ki, uşaq məndən incisin və onun qəlbində mənə qarşı kin əmələ gəlsin. Həm də mən bizim uşaqların çox zaman sərcələrlə, dovşanlarla, pişik balaları ilə və küçüklərlə

¹ Qallon – 4,5 litrə bərabərdir.

necə sərt rəftar etdiklərini yadıma saldım. Mən diz çöküb, barmağımla oğlanı göstərərək, var gücümlə ağamı başa salmağa çalışdım ki, oğlunu bağışlaması üçün ona yalvarıram. Ata yumşaldı və oğlan yenə öz yerinə oturdu. Mən ona yaxınlaşıb, əlini öpdüm. Ev sahibi gülümsündü və oğlunun əlindən tutub, onun əliylə məni zərif-zərif oxşadı.

Yemək zamanı xanımın sevimli pişiyi onun dizinin üstünə atıldı. Mən arxamda şiddətli bir gurultu eşitdim, sanki, on nəfər toxucu dazgahda işləyirdi. Dönüb baxanda gördüm ki, bu, xanımın yedirdiyi və tumarladığı pişiyin xorultusudur. Başından və pəncələrindən görünürdü ki, bu pişik bizim öküzdən üç dəfə böyük olardı. Mən stolun o biri başında, pişikdən əlli fut uzaqda idim. Xanım pişiyin mənim üzərimə atılacağından qorxub, öz sevimli heyvanını bərk-bərk tutmuşdu. Bununla bərabər, mən bu amansız yırtıcı heyvanı gördükdə, qorxudan özümü itirdim. Ancaq mənim qorxum yersiz imiş, ev sahibi məni əlinə alıb, pişiyə üç yard qədər yaxınlaşdırdı. Pişik isə mənə əsla etina etmədi. Soyahətərim zamanı mən bu ümumi fikri dəfələrlə yoxlamışdım: yırtıcı heyvandan qorxsan və onun qabağından qaçsan, əlbəttə, sənə hücum edəcəkdir. Buna görə mən bu qərara gəldim ki, qorxumu əsla bürüzə verməyim. Mən beş-altı dəfə sürətlə pişiyin lap sifətinə qədər yaxınlaşdım və o, məndən daha çox qorxmuş kimi geriləməyə başladı. Naharın qurtarmasına azca qalmış, üç-dörd körpək qaça-qaça otağa girdi. Ancaq bunlar məni daha az qorxutdular. Onlardan biri dörd fil boyda bir mastif¹, o biri isə mastifdən daha uca, amma ondan zərif bir tazi idi.

Sonra qucağında körpə olan dayə içəri girdi. Körpə məni görə-görməz uşaqlara xas olan natiqlik məharəti qaydalarına uyğun, elə bir fəryad qopardı ki, əgər o, Çelsidə çığırmış olsaydı, yəqin, səsinə London körpüsündə eşidərdilər. O, məni bir oyuncuq zənn etmişdi. Xanım analıq hissəsinə qapılaraq,

¹ Mastif – keşik və ov tularının bir cinsidir.

məni götürüb, körpənin qabağına qoydu. Uşaq həmin saat belimdən yapışdı, başımı ağzına soxdu. Mən elə dəhşətlə çıxdım ki, uşaq qorxub məni əlindən yerə saldı. Xoşbəxtlikdən, xanım öz önlüyünü mənim qabağıma tutmağa macal tapdı. Yoxsa, yerə yığılıb, orada ölərdim.

Dayə uşağı sakit etmək üçün ona şaxşax çalmağa başladı. Bu şaxşax içi daşla dolu bir çəlləyə bənzəyirdi və yağın bir kəndirlə uşağın belində asılmışdı. Dayə uşağı sakit edərkən, alçaq bir kürsü üstündə mənə o qədər yaxın oturdu ki, mən onun üzünü yaxşıca görə bilirdim. Etiraf etməliyəm ki, bu çox xoşagəlməz bir mənzərə idi. Üzünün bütün dərisi cürbəcür təpələr, dərələr, ləkələr və yekə-yekə tüklərlə dolu idi. Ancaq onun siması uzaqdan xeyli qəşəng görünürdü. Bunu gördükdə, mən bizim ingilis xanımlarının dəriləri, zəriflik və gözəllikləri barədə bəzi şeylər fikirləşdim. Onlar bizə yalnız ona görə belə gözəl görünürlər ki, bizimlə bir boydadırlar. Biz onların üzlərindəki xırda kələ-kötürləri görmürük. Ən zərif və ən ağ bir dərinin əslində nə qədər qaba qalın və rənginin nə qədər pis olduğunu bizə ancaq zərrəbin göstərə bilər.

Yadımdadır, Liliputstanda olduğum zaman, mənə elə gəlirdi ki, dünyada bu xırdaca məxluqlara təbiətin bəxş etdiyi qədər gözəl dəriyə malik olan insanlar yoxdur. Mən yaxın dostum olan bir liliput alimi ilə bu barədə söhbət edərkən, o demişdi ki, mən uzaqdan ona daha xoşsima görünürəm. O, açıqca etiraf etmişdi ki, onu ilk dəfə alıb, özümə yaxınlaşdırdığım zaman yaman qorxubmuş. Onun sözlərinə görə, mənim dərimin üzərində böyük kələ-kötürlər görünür, üzümün rəngi isə cürbəcür rənglərin yaraşsız qarışığından əmələ gəlmiş bir rəngdir. Saqqalımın tükləri də qaban tükündən on qat qalındır. Bunu qeyd etməyi lazım bilirəm ki, mən öz həmvətənlərimin çoxundan heç də kifir deyiləm və uzun zaman səyahət etdiyimə baxmayaraq, üzümün dərisi çox da yanlıb qaralmayıb. Digər tərəfdən, həmin alim mənimlə sa-

ray xanımları barədə danışıarkən, tez-tez deyirdi ki, birinin üzündə çil var, birinin ağzı, o birinin burnu çox yekədir, ancaq mən bunların heç birisini sezməmişdim. Aydın şeydir ki, bu sözlərdə yeni bir şey yoxdur. Mən bunu ona görə söyləyirəm ki, oxucular aralarına düşdüyüm nəhəng adamların çox kifir olduqlarını güman etməsinlər. Əksinə, mən onlar haqqında düzünü söyləməliyəm. Onlar çox gözəl bir irqdirlər.

Yeməkdən sonra ev sahibi səsindən və işarələrindən anladığıma görə, arvadına mənimlə yaxşı rəftar etmələri barədə əmrlər verib, öz müzdurlarının yanına getdi. Mən çox yorulmuşdum və yatmaq istəyirdim. Xanım bunu duyub, məni öz yatağına uzatdı və üstümə təmiz və ağ bir cib yaylığı saldı ki, bu yaylıq hərbi gəmilərin yelkənindən iri və qalın idi.

Mən iki saata qədər yatdım, yuxuda gördüm ki, öz evimdə, ailəmin yanında yəm. Ancaq oyandığım zaman özüm yeni iki və ya üç yüz fut, hündürlüyü isə iki yüz futdan artıq olan yekə bir otaqda və eni iyirmi yard olan bir çarpayıda uzanmış gördükdə, dərdim daha da artdı. Xanım öz işinə getmiş, qapını üzümə bağlayıb, məni otaqda tək qoymuşdu. Çarpayının yerdən hündürlüyü səkkiz yard idi. Halbuki bəzi təbii ehtiyaclara görə, mən aşağı düşməli idim. Köməyə bir adam çağırmağa cürət etmirdim. Bir də ki, bunun bir xeyri olmazdı; ev adamları hamısı mətbəxdə olduqlarından, mənim zəif səsimi eşidə bilməzdilər. Mən nə edəcəyimi fikirləşməkdə ikən, iki siçovul çarpayıya dırmaşdı, yatağı qoxulamağa başladı. Siçovullardan biri mənim üzümə yaxınlaşdı. Mən dəhşətlə yerimdən sıçrayıb, qısa qılıncımı çəkdim. Bu murdar heyvanlar iki tərəfdən mənə həyasızcasına hücum etdilər. Siçovullardan biri qabaq pəncələri ilə mənim boğazımdan yapışmışdı. Xoşbəxtlikdən, o mənə zərər yetirməyə macal tapmamış, mən xəncərlə onun qarnını yırttdım. O mənim ayağım altına yığıldı, o biri isə yoldaşının pis aqibətini görüb qaçdı. O qaçanda mən onun belinə bir qılınc vurdum, onun ardınca qanlı bir

iz qaldı. Bu şücaətdən sonra mən nəfəsimi dərmək və özümə gəlmək üçün çarpayıda o baş-bu başa gəzişməyə başladım. Bu siçovulların hərəsi bir köpək boyda, amma daha zirək və daha qəzəbli idi. Əgər mən yatanda qılıncımı açmış olsaydım, onlar yaqın ki, mənə parçalayıb yeyəcəkdilər. Mən ölü siçovulun quyruğunu ölçüb gördüm ki, iki yarıddan bir düym əskikdir. Ancaq mən siçovulu çarpayıdan aşağı atmağa cürət edə bilmirdim.

Bu əhvalatdan bir az sonra xanım içəri girdi. Üstümdə qan ləkələri görüb tələsik yanıma gəldi və mənə əlinə götürdü. Mən öldürdüyüm siçovulu göstərib, gülümsəyə-gülümsəyə işarə ilə ona başa saldım ki, özüm yaralanmamışam. Xanım buna çox şad oldu. O, qulluqçunu çağırıb tapşırırdı ki, siçovulu maşa ilə götürüb, pəncərədən eşiyə atsın, özü isə mənə stolun üstünə qoydu. Onda mən qanlı qılıncımı ona göstərdim, qılıncı ətəyimə sildim və qınına qoydum. Ancaq mənim elə bir şeyə ehtiyacım vardı ki, onu mənim əvəzimə kimsə edə bilməzdi. Buna görə də var qüvvəmlə xanımı başa saldım ki, aşağı düşmək istəyirəm. Bu arzum yerinə yetdikdən sonra utandığımndan, daha əyani bir surətdə onu başa sala bilmədim, ancaq bunu etdim ki, barmağımla qapını göstərib, ona bir neçə dəfə baş əydim. Mehriban qadın, nəhayət, çox böyük çətinliklə işin nə yerdə olduğunu bildi. O, mənə əlinə alıb, bağçaya apardı və orada yerə qoydu. Mən iki yüz yard qədər uzaqlaşmış, işarə etdim ki, o, mənə baxmasın və bir ot yarpağının dalında gizlənib, ehtiyacımı yerinə yetirdim.

Ümid edirəm ki, mərhəmətli oxucum onun vaxtını bu cür təfsilatlarla aldığım üçün mənə bağışlayar. Bayağı və səthi düşüncəyə malik olanlar isə, şübhəsiz ki, bunu mənasız və yersiz hesab edəcəklər. Ancaq həqiqi filosof mənim bu sözlərimdə cəmiyyətin xeyrinə olaraq, düşünmək üçün əsas tapa bilər. Mənim həm bu, həm də başqa səyahətnamələri nəşr etdirməkdə yeganə məqsədim cəmiyyətin xeyrini düşünmək

olmuşdur. Mən, əsla, öz biliyimi və ya üslubumu qələmə verməyə deyil, həqiqətin aşkara çıxmasına cəhd etmişəm. Bu səyahət zamanı başıma gələn bütün işlər mənə o qədər dərin təsir edib və yadımda elə möhkəm qalıb ki, indi bunları kağızda yazarkən əhəmiyyətli olan hadisələrdən heç birinin üstündə keçə bilmədim. Bundan başqa, əl yazılarımı bir də diqqətlə yoxladıqdan sonra səyahətnamənin cansızlığı və xırda-xuruşla dolu olmamağı üçün bəzi əhəmiyyətsiz şeyləri pozdum; çünki haqlı olaraq, bir çox səyyahları bu cəhətdən təqsirləndirirlər.

İKİNCİ FƏSİL

Fermerin qızı. Müəllifin qonşu şəhərə, sonra isə paytaxta aparılması. Səyahətin təfəsilatı.

Bizim xanımın doqquz yaşında bir qızı vardı. Qız çox gözəl tikiş tikirdi. Gəlinciyini çox yaxşı geyindirirdi və ümumiyyətlə, öz yaşına nisbətən çox yaxşı inkişaf etmişdi. O, anası ilə birlikdə öz gəlinciyinin beşiyində gecə yatmaq üçün mənə bir yataq düzəltdi. Bu beşiyi bir kiçik qutuya qoydular və qutunu tavandan asılmış bir taxtanın üstünə yerləşdirdilər ki, məni siçovullardan qorusunlar. Mən fermerin evində yaşadığım bütün müddətdə bu qutunun içində yatdım. Onların dillərini öyrənməyə başlayıb, mənə nə lazım olduğunu başa sala bildikcə yatağım gün-gündən daha da rahat olurdu. Qız o qədər zirək idi ki, bir neçə dəfə mənim necə soyunduğumu gördükdən sonra özü məni soyundurub-geyindirə bilirdi. Ancaq mən heç bir zaman onun xidmətlərindən həddindən artıq istifadə etməyib, özümə geyinib-soyunmağa icazə verməsini istəyirdim. O, tapılması mümkün olan ən zərif və nazik kətandan mənə yeddi köynək və alt paltarını tikmişdi, ancaq mübaligəsiz deyə bilərəm ki, bu kətan bizim girdən də qat-qat qalın idi. Həmişə mənim paltarımı özü yuyurdu. Qız eyni zamanda mənim müəllimim olub, öz dillərini öyrətdirdi. Barmağımla bir şeyi göstərirdim, o da bu şeyin adını deyirdi. Bir neçə gündən sonra mən daha özümə lazım olan hər

bir şeyi istəyə bilirdim. Qızın xasiyyəti çox gözəl idi və yaşına görə boyu çox uca deyildi, cəmi qırx fut olardı. O, mənə Qrildriq adı qoymuşdu və mənim adım da belə qalmışdı. Bu sözün mənası – “adamcıq”, “cırtıdan” demək idi.

Bu ölkədə başıma gələn bütün macəralardan sağ-salamat qurtarmağım üçün bu qıza minnətdaram. Mən orada olduğum bütün müddətdə biz əsla bir-birimizdən ayrılmadıq. Mən ona Qlyumdalkliçim, yəni mənim dayəm adı qoymuşdum ki, əgər burada Qlyumdalkliçim mənə göstərdiyi qayğı və xoş rəftarını qeyd etməsəm, özümü naşükür adlanmağa layiq hesab edərdim. Mən bütün varlığımın onun xəcalətindən çıxmağı arzu edirdim. Bunun əvəzində isə görünür ki, qeyri-ixtiyari olaraq, kralın ona qəzəblənməsinə bais olmuşam.

Mən orada gördükdən bir az sonra qonşular arasında belə bir şeyə yayılmışdı ki, mənim ağam çöldən təxminən spleknok (oralarda olan altı fut uzunluğunda xırdaca, qəşəng bir heyvandır) boyda, ancaq zahirən tamamilə insana bənzəyən xırdaca bir heyvan tapıb. Deyirdilər ki, bu heyvan insanın bütün hərəkətlərini təqlid edir. Hətta özünəməxsus bir şivə ilə danışıq və yerli dildə bir neçə söz söyləməyi də öyrənib. Deyirlər ki, o, iki ayağı üstə durub, dik gəzir. Əl heyvanıdır, itaətkardır, çağıranda gəlir və əmr edilən hər şeyi yerinə yetirir, bədəninin quruluşu çox zərifdir, üzü isə üç yaşlı bir mülkədar qızının üzündən də ağıdır.

Mənim ağamın yaxın qonşusu və yaxşı dostu olan bir fermer bu deyilənlərin doğru olub-olmadığını yoxlamağa gəlmişdi. Məni həmin saat gətirib, stolun üstünə qoydular. Mən o baş-bu başa gedib-gəlir, komanda ilə qılincımı qınından çəkir, yenə yerinə qoyur, ağamın qonağına təzim edir, onun əhvalını soruşur, onu görməkdən şad olduğumu söyləyirdim; müxtəsər, dayəmin mənə öyrətdiyi bütün işləri edirdim.

Yaşlı və gözləri zəifləmiş bir adam olan bu fermer məni yaxşı görmək üçün gözlüyünü taxdı. Mən ona baxanda gülməkdən

özümü saxlaya bilmədim; çünki onun gözləri gözlüyün arxasından iki pəncərə ardundan otağa işıq salan, bədirlənmiş aya bənzəyirdi. Evdəkilər mənim gülməyimin səbəbini başa düşüb gülüşdülər. Qoca o qədər axmaq idi ki, küsüb, özünü təhkir edilməsi hesab etdi.

O, xəsislikdə şöhrət qazanmışdı. Bədbəxtliyimdən, onun haqqında yayılan bu şöhrət doğru çıxdı. O, həmin saat mənim ağama doğrudan da, əcaib bir məsləhət görüb söylədi ki, məni qərribə bir şey kimi yaxın şəhərdə camaata göstərsin. Bizim ev ilə həmin şəhər arasında yarım saatlıq, yəni iyirmi iki mil qədər bir məsafə var idi. Qoca arabit məni göstərərək, ağanın qulağına nə isə pıçıldamağa başlayanda mən həmin saat duydum ki, nə isə iş xarəbdir. Qorxudan mənə elə gəldi ki, deyəsən, bir neçə söz eşidib, başa da düşdüm. Mənim dayəciyim Qlyumdalkilic bütün əhvalatı məharətlə anasından öyrənib, ertəsi gün səhər işin nə yerdə olduğunu mənə danışdı. Yazıq qız məni bağına basıb, xəcalətdən və dərdindən ağlayırdı. O qorxurdu ki, məni əllərinə götürsələr, yaqin ki, boğacaq və şikəst edəcəkdilər. O biri tərəfdən, qız mənim, əslən, təvazökar və şərəf məsələsində həssas olduğumu bildiyindən qorxurdu ki, mən pul ilə camaatı əyləndirmək üçün tamaşaya qoymalarını özümə böyük bir həqarət sayaram.

Qız deyirdi ki, "atam və anam Qrildriqi mənə bağışlamağa söz vermişdilər. Ancaq görürəm ki, indi keçən ilki kimi etmək istəyirlər. Keçən il mənə bir quzu bağışlamışdılar. Yekəlib kökəlan kimi, onu qəssaba satdılar".

Açıqca etiraf edirəm ki, bu xəbər məni, dayəm qədər narahat etmirdi. Mən möhkəm inanmışdım ki, - bu inam heç bir zaman məni tərək etmirdi - bir gün azad olacağam. Əlbəttə, xalqa tamaşaya qoyulan bir əcaib məxluq rolunu oynamaq həqarətli bir şey idi. Ancaq mən özümü bu ölkədə tamamilə yad bir adam hesab edirdim və bu fikirdə idim ki, İngiltərəyə qayıdacaq olsam, heç kəsin məni məzəmmət etməyə haqqı ola

bilməz. Hətta, Böyük Britaniya kralı özü də mənim yerimdə olsaydı, belə bir həqarətə dözməyə məcbur olardı.

Ağam öz dostunun məsləhətinə qulaq asıb, ən yaxın bazar günü məni bir qutunun içində qonşu şəhərə apardı. O, dayəciyimi də tərkinə oturdub, özü ilə bərabər götürdü. Qutu hər tərəfdən bağlı idi, mənim girib-çıxmağım üçün kiçik bir qapısı və hava girmək üçün bir neçə dəliyi vardı. Qız o qədər qayğıkeş idi ki, öz gəlinciyinin çarpayısının sarınma yorğanını qutuya qoymuşdu. Mən bu yorğan üstündə uzana bilirdim. Bununla bərabər, yol cəmisini yarım saatlıq olsa da, məni yaman silkləyib yormuşdu. Atın hər addımı təxminən qırx futa bərabər idi. O, iri addımlar ilə yortur və onun hərəkəti fırtına zamanı gəminin yırğalanmasını, onun gah dalğanın təpəsinə qalxıb, gah da sonsuz bir uçuruma enməsinə xatırladırdı, yalnız atın hərəkətləri gəmiyə nisbətən daha sürətli idi. Bizim getdiyimiz yol təxminən London ilə Sent-Olbans arasındakı məsafəyə bərabərdir. Ağam həmişə qaldığı mehmanxananın qapısında atdan düşdü. Mehmanxana sahibi ilə məsləhətləşib, bir qurultruda, yəni carçı tutdu. Bu carçı mehmanxanada tamaşa qoyulan əcaib bir məxluq olduğunu şəhər əhəlisinə elan etməli və deməli idi: "Bu spleknok insana çox bənzəyir, bir neçə söz söyləyə bilir və cürbəcür əyləncəli hərəkətlər edir".

Məni mehmanxananın ehtimal ki, üç yüz kvadrat fut yekəliyində olan ən böyük bir otağında stolun üstündə qoydular. Dayəciyim stolun lap yanında bir kürsünün üstündə durub, məni qorunmalı və mənə göstərişlər verməli idi. Basırmaq olmasın deyərək, ağam otağa hər dəfə otuz nəfərdən artıq adam buraxmırdı. Qızın komandası ilə mən stolun üstündə o baş-bu başa gedib-gəldirdim, o, mənə suallar verir, mən isə ona ucadan cavab verirdim. Bir neçə dəfə mən tamaşaçılara müraciətlə gah onlara hörmətimi izhar edir, gah da onları təkrar burada görmək istədiyimi söyləyirdim. Qlyumdalkilic üçün qədəh əvəzinə verdiyi oymağı şərəflə doldurub, tama-

şaçıların sağlığına içirdim. Qılıncımı çəkib, İngiltərədə qılınc təlimi verən müəllimlər kimi havada oynadırdım. Dayəciyim mənə bir saman çöpü verirdi və mən onunla nizə ilə oynayan kimi hərəkətlər göstərirdim. Bu sənəti mənə gəncliyimdə öyrətmişdilər. Bir günün içində mənə on iki dəstə tamaşaçı baxdı və hər dəfə eyni hərəkətləri təkrar etməli oldum. Axırda bütün bunlar zəhləmi apararaq, məni çox yordu və əldən saldı. Məni görünlər haqqımda elə qəribə şeylər danışdırlar ki, camaat mehmanxanaya axışmağa başlamışdı. Ağam öz mənfəətini güdürək, qızından başqa kimsəni mənə əl vurmağa qoymurdu. Ehtiyat üçün tamaşaçıların skamyalarını stoldan uzaqda qoyulmuşdu. Bununla bərabər, bir məktəbli uşaq mənə fındıq atdı. Fındıq bizim qabaq boyda olardı. Xoşbəxtlikdən fındıq mənə dəymədi, yoxsa, yəqin ki, başımı yarardı. O dəcəli döyüb, salondan qovdular və bu, mənə çox ləzzət verdi.

Ağam şəhərə elan verdi ki, ən yaxın bazar günü məni yenə göstərəcəkdir. Bu müddətdə isə mənim üçün daha rahat bir sayyar evcik hazırladı. Mənim buna çox ehtiyacım var idi. Birinci səyahət və səkkiz saatlıq fasiləsiz tamaşa məni lap əldən salmışdı. Zorla ayaq üstə dururdum, dilim söz tutmurdu. Dincəlib, özümə gəlməyim tam üç gün çəkdi; çünki evdə də rahatlığım yox idi. Mənim baramdə eşitmiş olan qonşu mülkədarlar ara vermədən bu əcaib şeyi görmək üçün ağamın yanına gəlirdilər. Hər gün otuz qədər adam öz arvad-uşağı ilə gəlib mənə tamaşa edirdi. Ağam bu işdən böyük pullar qazanırdı; çünki məni evdə göstərəndə, hər ailəndə bütün bir salonun tamaşa pulunu alırdı. Beləliklə, bir neçə həftə ərzində məni şəhərə aparmadıqlarına baxmayaraq, heç dincələ bilmədim. Yalnız çərşənbə günləri, onların istirahət günü olduğundan dincəlirdim.

Ağam ona çox mənfəət verdiyimi görüb, mənimlə krallığın bütün böyük şəhərlərini gəzməyi qərara aldı. Uzun sürəcək

səyahət üçün bütün lazım olan şeyləri toplayıb, təsərrüfat barədə tapşırıqlarını verib, öz arvadı ilə xudahafızlaşdı və 1703-cü il avqustun 17-də, yəni mənim oraya gəlməyimdən iki ay keçəndən sonra biz bu ölkəni demək olar ki, mərkəzindən və bizim evdən üç min mil məsafədə olan paytaxta yola düşdük. Ağam qızı Qlyumdalkliçə də tərkində oturtmuşdu. Qız məni öz kəmərinə bənd olmuş bir qutunun içində dizi üstündə tutmuşdu. O, qutunun divarlarına orada tapılması mümkün olan ən yumşaq parça çəkmiş, yerinə keçə döşəmiş, gəlinciyinin çarpayısını mənim üçün qoymuş, mənim üçün alt paltar və sair lazım olan şeylər hazırlamış və ümumiyyətlə, rahatlığımı mümkün qədər təmin etməyə çalışmışdı. Yüklərimizi gətirən bir işçi də ardimızca gəlirdi.

Ağam yolumuzun üstündə olan bütün şəhərlərdə məni nümayiş etdirdi. Bəzən o, yoldan əlli, hətta yüz mil qədər kənara çıxıb, yaxşı pul qazanmaq ümidində olduğu bir qəsəbəyə və ya adlı-sanlı adamın malikanəsinə gedirdi. Biz gündə yüz qırx və ya yüz əlli mildən artıq yol getmirdik: çünki Qlyumdalkliç mənim qayğıma qalaraq, at üstündə getməkdən yorulduğumu söyləyib şikayətlənirdi. Mənim istəyimlə o, məni təmiz hava almaq və ətrafa tamaşa etmək üçün tez-tez qutudan çıxarırdı. Belə hallarda o, məni bərk-bərk tuturdu ki, yıxılmayım. Biz Nil və Qanq çayından qat-qat enli və dərin olan beş-altı çaydan keçdik. Yolumuzun üstünə London körpüsü yanındakı Temza kimi kiçik birco çaya da rast gəlmədik. On həftə yolda olduq. Bu müddətdə bir xeyli kəndləri və xüsusi evləri nəzərə almasaq, məni on səkkiz böyük şəhərdə nümayiş etdirdilər.

Oktyabrın 25-də biz Lorbrulqrud və ya Kainatın Fəxri adlanan paytaxta gəldik. Ağam kral sarayının yaxınlığında olan baş küçədə düşüb, mənim özümü və məharətlərimi təsvir edən elanlar buraxdı. O, eni üç və ya dörd yüz fut olan böyük bir salon kirayələyib, ora altmış fut diametri olan bir stol qoydurdu. Bu stolun dövrəsinə üç fut hündürlüyündə barmaq-

lıq çəkdimişdi ki, yıxılmayım. Mən bu stol üzərində öz oyun və hərəkətlərimi ifa etməliydim. Məni gündə on dəfə nümayiş etdirir və hamı buna heyran olub, çox məmnun qalırdı. Bu zaman artıq yerli dildə babat danışıq və verilən sualları çox gözəl başa düşürdüm. Bundan başqa hərfləri öyrənmiş və sadə cümlələri oxuya bilirdim. Bunu mənə Qlyumdalklıq evdə və yolda dərs verməklə öyrətmişdi. O, özü ilə bərabər qızlar üçün qısaca ədəb-ərkan dərsliyi olan kiçik bir kitabça götürmüşdü. Bu kitabdan mənə əlifba və qiraəti öyrətmişdi.

ÜÇÜNCÜ FƏSİL

Müəllifin saraya tələb edilməsi. Kraliçanın onu fermerdən satın alıb, krala təqdim etməsi. Müəllif əlahəzrət kralın böyük alimləri ilə mübahisəyə girsir. Ona sarayda bina tikirlər. Kraliçanın ona böyük lütfü. O, öz vətəninin şərəfini müdafiə edir. Onun kraliçanın cırdanı ilə höcətləşməsi.

Bir neçə həftə davam edən gündəlik tamaşalar məni tamam təqətdən salmışdı. Ağam nə qədər çox pul qazanırdısa, iştahası bir o qədər artırdı. Mən tamam iştahadan düşdüyüm üçün dərim sümüyümə yapışmışdı. Fermer bunu görüb, güman etdi ki, mən tezliklə öləcəyəm. Buna görə də mənim vasitəmlə mümkün qədər çox pul qazanmaq qərarına gəldi. Ancaq elə bu zaman slardral, yəni kralın yavəri onun yanına gəlib, kraliçanı və saray xanımlarını əyləndirmək üçün mənim saraya aparılmamı tələb etdi. Bu xanımlardan bəziləri artıq məni görmüş və gözəlliyim, ədəb-ərkanım və əql-kamalımla barədə qərribə şeyiələr yaymışdılar. Həzrət kraliçə və yanındakı xanımlar məni görəndə təsviredilməz dərəcədə vəcdə gəldilər. Mən diz çöküb, ülyahəzrət kraliçanın ayağını öpməyə icazə istədim, ancaq kraliçə lütf edib, çəçələ barmağını mənə uzatdı və mən onu iki əlimlə qucaqlayıb, böyük bir hörmətlə dodaqlarıma gətirdim. O, vətənim və səyahətlərim barədə mənə bir neçə sual verdi. Mən bu suallara qısa və ay-

dın cavab verdim. Sonra məni sarayda saxlasalar, məmnun olub-olmayacağımı soruşdu. Kraliçaya iki qat təzim etdim və təvəzökarlıqla cavab verdim ki, mən öz ağamın quluyam. Əgər ixtiyarım öz əlimdə olsaydı, bütün həyatımı məmnuniyyətlə ülyahəzrət kraliçanın xidmətinə həsr edərdim. Onda kraliça ağamdan məni yaxşı qiymətə satmağa razı olub-olmadığını soruşdu. Ağam məni başından rədd etmək fürsətinə çox şad oldu, çünki mənim birçə ay da ömür edə bilməyəcəyimdən qorxurdu. O, min qızıl tələb etdi və bu pulu həmin saat ona verdilər. İngilis puluna çevirdikdə, bu, təxminən min qney edir. Sövdələşmə qurtardıqda sonra mən kraliçaya müraciətlə xahiş etdim:

“İndi mən siz ülyahəzrətin ən sədiq bir təbəəsi olmaq etibarilə xüsusi lütfünüzü dinləməyə cəsarət edirəm. Mənim dayəciyim Qlyumdalkliç mənimlə həmişə çox mehriban və diqqətli rəftar etmişdi. O, mənim vədişlərimi çox gözəl bilir və mənə çox yaxşı baxır. Buna görə, siz ülyahəzrətdən xahiş edirəm ki, onu xidmətə götürəsiniz və o, yenə də əvvəlki kimi mənim dayəciyim və mürəbbiyəm olaraq qalsın”.

Kraliça mənim xahişimi qəbul etdi. Onun atası öz qızının sarayda işə düzəlməsinə çox şad oldu. Qlyumdalkliç özü isə şadlığını gizlədə bilmirdi. Keçmiş ağam mənə sağlıq diləyib getdi. O əlavə etdi ki, məni çox gözəl bir qulluqda qoyub gedir. Mən ona heç bir cavab verməyib, yalnız yüngülcə təzim etdim.

Kraliça mənim bu soyuq rəftarımı duydu və fermer getdikdən sonra bunun səbəbini soruşdu. Mən ülyahəzrət kraliçaya ətraflı cavab verməyə cürət edib dedim:

“Bu adama yalnız ona görə minnətdaram ki, mən yazığı onun zəmisində təsadüfən tapdıqları zaman başımı ayaqlayib əzmədi. Ancaq fermer özünü bu lütfkarlığı müqabilində qat-qat artıq mükafat alıb. Mənim sayəmdə o qədər pul qazanıb ki, varlı bir adam olub. Halbuki, mən onun evində çox

pis güzəran keçirirdim. Onun mənim üçün yaratdığı güzəran şərtlərinə heç heyvan da dözə bilməzdi. O, məni səhərdən axşama qədər avara adamları əyləndirməyə məcbur edirdi. Bu, məni elə taqətdən salmışdı ki, fermer öləcəyimdən qorxurdu. Yalnız buna görə, o, məni belə ucuz satdı. Ancaq ümid edirəm ki, o, nahaq yerə nigaran olurdu. Təbiətin zinəti, kainatın sevimlisi, öz təbəələrinin səadət mənbəyi, xalqın qüdrəti olan böyük lütfkar məlikənin himayəsində mənimlə pis rəftar ediləcəyindən əsla qorxum ola bilməz və gübhə etmirəm ki, tezliklə sağalacağam. Birçə ülyahəzrət kraliçanın hüzurunda olmağım sayəsində artıq özümü keyli yaxşı və gümrəh hiss edirəm”.

Mənim nitqimin ümumi əsas mənası bundan ibarət idi. Bu nitq çox nöqsanlı idi və mən bunu çox çətinliklə söyləyirdim. Nitqin axırında mən burada padşah ailəsi haqqında işlədilən bəzi ifadələri də işə saldım. Bunları mənə Qlyumdalkliç öyrətmişdi.

Kraliça mənim dili kifayət qədər yaxşı bilmədiyimə çox mülayim bir münasibət göstərirdi. O, mənim kimi kiçik bir məxluqun bu dərəcə zəka və ağıl sahibi olmasına son dərəcə heyret etdi. O məni əlinə alıb kralın kabinetinə apardı. Təkəbbürlü və sərt bir adam olan əlahəzrət padşah mənə öləri bir nəzər salıb, kraliçadan soyuq əda ilə soruşdu ki, nə vaxtdan bəri o, spleknoklara rəğbət göstərməyə başlayıb. Mən kraliçanın sağ əlinin içində üzüqoyulu uzanmışdım və görünür ki, padşah məni spleknok bilmişdi. Zərif bir aqla, şən bir səciyyəyə malik olan kraliça məni ehtiyatla yazı stolunun üstünə qoyub, öz sərgüzəştimi əlahəzrət krala danışmağımı əmr etdi. Mən bütün başıma gələnləri qısaca danışdım. İçəri girməyə icazə almış olan Qlyumdalkliç mənim sözlərimi təsdiq etdi.

Kral bütün ölkədə ən alim adamlardan biri olub, gözəl fəlsəfə və xüsusən riyaziyyat təhsili almışdı. O, məni diqqətlə

nəzərdən keçirdi. Mənim dik gözdiyimi görüb, əvvəlcə məni ixtiraçı bir usta tərəfindən hazırlanmış və içərisində saat mexanizmi olan bir oyuncaq hesab etdi. Ancaq səsini eşidib, rəbitəli və düşüncəli danışdığımi görüb, heyrətini gizləyə bilmədi. O, danışdığımi sözlərin bircə kəlməsinə də inanmadı. Yəqin elə güman edirdi ki, bütün bunları mənə Qlyumdalkliç və onun atası əzbərləmişdilər ki, məni baha qiymətə satsınlar. Buna görə mənə bir neçə başqa sual verdi və hamısına tamamilə ağıllı cavablar aldı. Mənim yeganə nöqsanım tələffüzümün pis olması və bəzi ifadələrin yöndəmsizliyi idi ki, bu da dili yaxşı bilmədiyimi göstərirdi. Bundan başqa mən saraya uyğun olmayan bir neçə sadə xalq ifadəsi işlətmişdim ki, bunları da tez-tez fermerin ailəsindən eşitmişdim. Bütün bunlar əcnəbi bir adam üçün tamamilə üzrlü sayıla bilən şeylər idi.

Bu ölkədə olan qaydalarla görə, sarayda daim alimlər növbə çəkir və hər həftə dəyişirlər. Əlahəzrət kral həmin saat onların çağırılmasını əmr etdi.

Bu cənablar mənim zahirimi xeyli və diqqətlə tədqiq edib, bir-birinə zidd qərara gəldilər. Yalnız bir cəhətdən onların fikri bir idi ki, mənim kimi bir məxluq təbiətin normal qaydaları üzrə dünyaya gələ bilməz; çünki mən özünüqoruma qabiliyyətinə malik deyiləm: sürütlə qaça bilmərəm, ağaca dırmaşmağı bacarmıram, yerdə yuva qaza bilmərəm. Alimlər mənim dişlərimi diqqətlə yoxlayıb, qərara gəldilər ki, mən qıdanı necə əldə edirəm; çünki dördayaqlı heyvanların çoxu məndən güclüdür, çöl siçanları və sair xırda heyvanlar isə çox zirək və cəldirlər. Əvvəlcə bu fikrə gəldilər ki, mən ilbiz və cürbəcür həşərat yeyib dolanıram, ancaq bir çox elmi müzakirə və mübahisələrdən sonra fikir rədd edildi.

Bu alimlərdən biri bu fikrə gəldi ki, mən yalnız rüşeym halında qalmışam və vaxtımdan əvvəl doğulmuşam. Ancaq iki nəfər başqa alim bu fikri rədd edib, göstərdilər ki, bədənimin bütün üzvləri yaxşı inkişaf edib və xeyli yaşım var. Zərrəbinlə yaxşıca görə bildikləri saqqalım bunu sübut edir. Onlar məni sadəcə ola-

raq, boyca inkişaf etməmiş bir cırdan da hesab edə bilmirdilər; çünki mən çox kiçik idim. Ölkədə ən kiçik boylu və kraliçanın sevimli cırdanı olan adamın boyu otuz fut idi.

Xeyli mübahisədən sonra onlar yekdilliklə bu qərara gəldilər ki, mən relplyumskolkatsdan başqa bir şey deyiləm, bunun hərfi tərcüməsi lusus naturae, yəni təbiətin əyləncəsi deməkdir. Bu qərar tamamilə müasir Avropa fəlsəfəsi ruhundadır. Məlum olduğu kimi, bizim filosoflar təbiəti tədqiq edərkən, rast gəldikləri bütün çətinlikləri bu cəəib, lakin az anlaşılan hadisə ilə izah edirlər, şübhəsiz ki, bəşəriyyət zəkasının böyük tərəqqisi bununla izah edilir¹.

Mən bu ağıllı qərarı dinlədikdən sonra bir neçə söz söyləməyə icazə istədim. Krala müraciətlə əlahəzrəti inandırmağa çalışdım ki, mənim gəldiyim ölkədə mən boyda olan milyonlarla insan yaşayır. Orada bütün heyvanlar, ağaclar, evlər buradakı heyvanlara, ağaclara, evlərə görə eyni nisbətə kiçikdirlər. Buna görə də öz ölkəmdə mən əlahəzrətin hər bir təbəəsi kimi özümü qorumağı və özümü qida tapmağı bacarıram. Buna görə də cənab alimlərin bütün dəlilləri əsassızdır.

Bunun müqabilində onlar istehzal bir təbəssümlə cavab verdilər ki, fermer mənə çox yaxşı dərs verib. Bütün bu alimlərdən xeyli ağıllı bir adam olan kral alimləri buraxıb, fermerin dalınca adam göndərdi. Xoşbəxtlikdən o, hələ səhərdən çıxıb getməmişdi. Əlahəzrət əvvəlcə fermeri tək dindirib, sonra onu mənimlə və qız ilə üzləşdirərək, bu fikrə gəlməyə başladı ki, dediklərimin hamısı həqiqətə yaxındır. O, öz arzusunu bildirib, kraliçaya tapşırırdı ki, məndən yaxşı muğayat olsun. Qlyumdalkliçin mənim yanımızda qalmasına razı oldu; çünki ilk baxışdan bizim bir-birimizə isinişmiş olduğumuzu gördü.

Qız üçün sarayda otaq ayrılmışdı, onun tərbiyəsi ilə məşğul olmaq üçün mürəbbi, geyindirib-soyundurmaq üçün qaravaş

¹ Swift bununla da öz zamanının alimlərinə istehza edir; onlar təbiətin lazımlıca tədqiq edilməmiş hadisələrini öyrənmək əvəzinə, çox zaman səmərəsiz, məzmunuz, qaranlıq mühakimələrə uyurdular.

və başqa işlərlə məşğul olmaq üçün iki qulluqçu vermişdilər. Ancaq mənə baxmaq isə tamamilə Qlyumdalkliça tapşırılmışdı.

Kraliça saray dülgərinə əmr etdi ki, mənə yataqxana ola biləcək bir qutu hazırlasın. Bu dülgər gözəl bir usta idi, o, mənə göstərişlə, üç həftənin içində uzununu və eni on altı fut, hündürlüyü on iki fut olan bir taxta otaq hazırladı. Londonda qurulan bütün adi yataq otaqları kimi bu otağın da pəncərə və qapıları açılıb-örtülürdü və içərisində iki dolab vardı. Tavani elə hazırlanmışdı ki, onu da açib-örtmək mümkün idi. Beləliklə, Qlyumdalkliç hər gün otağın havasını dəyişir və silib-süpürürdü.

Kraliçanın mebel ustası mənə gözəl bir çarpayı hazırlamışdı. Dayəciyim hər səhər onu havaya çıxarır, öz əliylə səliqəyə salır və axşam gətirib, yerinə qoyurdu. Zərif oyuncaqlar hazırlayan başqa bir usta fil dişinə bənzər xüsusi bir materialdan mənə söykənəcəyi və dirsəklərimi qoymaq üçün yeri olan iki kürsü, iki stol və kamod hazırladı. Otağın bütün divarlarına, döşəməsinə və səfqinə keçə vurulmuşdu ki, mənzilimi bir yerdən başqa yerə aparanda bədbəxtlik üz verməsin və arabada aparanda az silkələnsin.

Otağımı siçovul və siçanlardan qorumaq üçün qapılarda qıfıl hazırlanmasını xahiş etdim. Xeyli çalışdıqdan sonra çilingər nəhayət, bu ölkədə misli görünməmiş ən kiçik bir qıfıl hazırladı ki, mən bundan böyüyünü yalnız bircə dəfə İngiltərədə, bir varlı evinin darvazasında görmüşdüm. Açarı Qlyumdalkliçin itirə biləcəyindən qorxub, həmişə öz cibimdə gəzdirdim.

Kraliça mənə tapılması mümkün olan ən zərif ipəkdən paltar tikilmesini əmr etdi. Amma bu parça ingilis yorğanlarından qalın idi və mən buna öyrəşənə qədər xeyli əziyyət çəkdim. Paltar bir az İran, bir az Çin modasına bənzəyən yerli modada tikilmişdi, çox sadə və abırılı idi.

Kraliça yanımda olmağı o qədər xoşlayırdı ki, mənsiz heç vaxt nahar etmirdi. Mənim balaca stolumu və stulumu ülyahəzrət kraliçanın stolunun üstünə, onun sol dirsəyinin yanına qoyurdular. Qlyumdalkliç bir kürsünün üstündə, yanımda dururdu. O, mənə nəzarət yetirir və kömək edirdi.

Mənim gümüşdən hazırlanmış nimçə, boşqab və sair qab-qacaqdan ibarət tamam bir servizim var idi. Kraliçanın qab-qacağına nisbətən bunlar Londonun oyuncaq mağazalarında gördüyüm oyuncaq servizlərinə bənzəyirdi. Dayəciyim bu qab-qacağı gümüş qutunun içində cibində gəzdirirdi. Yemək zamanı lazım olan şeyləri mənim stolumun üstünə qoyur, yeməkdən sonra isə yuyub təmizləyirdi.

Kraliçadan başqa, onunla bir süfrədə yalnız iki şahzadə qızı yemək yeyirdi. Böyüyünün on altı yaşı vardı, kiçiyi isə on üç yaş bir aylıq idi. Ülyahəzrət kraliça adəti üzrə özü mənim nimçəmə bir parça mal əti qoyardı və onu özüm doğrayardım. Mənim yeməyimə və azacıq payıma tamaşa etmək ona böyük ləzzət verirdi. Kraliça özü isə bircə dəfə ağzına elə iri ət parçası qoyurdu ki, bunun bircəsi bir düjün ingilis fermerini doydurardı.

Əvvəllər mən onun yeməyini iyrənmədən baxa bilməzdim. Bizim hind toyuğunun qanadından on dəfə böyük olan torağay qanadını sümüklərilə çeynəyib yeyir və hər dəfə bizim on iki penin ağırlığında olan iki qalac boyda çörək dişləyirdi. Bircə dəfəyə tutumu bizim çəllək qədər olan bir qızıl qədəhlə şərab içirdi. Onun yemək bıçaqları bizim dəryamızdan iki dəfə böyük idi. Qaşiq və çəngəllər də eyni nisbətdə idi. Bir dəfə Qlyumdalkliç bir yerə yığılmış on-on iki dənə belə yekə bıçaq və çəngəli göstərmək üçün mənə yemək otağına apardı. Mənə elə gəlir ki, belə dəhşətli bir mənzərəni heç bir zaman görməmişəm.

Hər çərşənbə günü (çərşənbə burada bayram günü hesab olunur) kral, kraliça və uşaqları əlahəzrət kralın otağında bir

yerdə yemək yeyirdilər. Belə hallarda mənim stol və stulumu əlahəzrət kralın stol tərəfində qoyurdular, o da məni çox xoşlayır və əzizləyirdi.

Padşah mənimlə məmnuniyyətlə söhbət edirdi. O, Avropa, oradakı adətlər, din, qanunlar və maarif barədə məndən ətraflı soruşur və mən də ona bacardığım qədər müfəssəl məlumat verirdim. Kral aydın fikir və düzgün mühakimə sahibi idi. Ona verdiyim məlumat barədə çox dərin və incə mülahizələr söyləyirdi. Ancaq bir dəfə kral dözə bilmədi. Mən ona öz vətənim barədə; bizim ticarət, quru və dəniz müharibələri, dini nifaq və siyasi partiyalar haqqında uzun və şövqlə danışırdım. Kral diqqətlə dinləyirdi, ancaq axırda ondakı mövhumatçılıq dilə gəldi. O, məni sağ əlinə alıb, sol əliylə tumarlayaraq, ucadan gül-gülə mənim kim: viqlərdən ya torilərdən olduğumu soruşdu. Sonra kral oradaca əlində "Monarx" adlı ingilis gəmisinin ən uca doru boyda, ağ bir əsa tutub durmuş birinci vəzirinə müraciətlə, mənim kimi xırdaca həşəratın da insanlıq iddiasına düşdüyündən insan əzəmətinin nə qədər kiçildiyini söylədi. O əlavə etdi: "Mərc tuturam ki, bu məxluqların rütbə və ordenləri də vardır, onlar xırdaca yuvalar düzəldib, adlarını da ev və şəhər qoyurlar, onlar bəzənib-düzənib seyrə çıxır, sevişir, vuruşur, mübahisə, hiyləgərlik və xəyanət edirlər".

Bu barədə o, xeyli danışdı, qəzəbimdən rəng alıb-rəng verirdim. Mənim elm və incəsənət mənbəyi, vuruşmalarda qalib gələn, Fransanın qənim, Avropanın ədalət məhkəməsi, xeyrixahlıq və dindarlıq məkanı, kainatın fəxri və qibtə etdiyi bir diyar olan əziz vətənim barədə bu istehzal sözləri eşidərkən, qəzəbdən qanımla beynimə vururdu.

Ancaq dərinədən düşüncə, özümün təhqir edilib-edilmədiyimə sübhələnməyə başladım, həm də elə bir vəziyyət idi ki, təhqirə təhqirlə cavab verə bilməzdim. Bəlkə də, burada olduğum bir neçə ay ərzində yerli əhəlinin zahiri görkəminə

və danışıqlarına alışmışdım. Bundan əlavə ətrafda olan bütün şeylər bu adamların nəhəng boylarına uyğun idi. Yavaş-yavaş daha onlardan qorxmurdum. Mənə elə gəlirdi ki, əynlərinə bəzək-düzəkli bayram paltarları geyinib, vüqarla gəzişən, birlərinə təzim edən və boş-boş danışan ingilis lordları və xanəmlərini arasındayam. Sözüün düzü, kral və əyanların mənə baxıb güldükləri kimi, mən özüm də onlara gülmək ehtiyacı duyurdum. Bir dəfə kraliçə məni bədənümə güzgünün qabağına apardıqda və hər ikimizin şəkli boya-boy aynaya düşdükdə öz-özümə baxıb, gülümsəməkdən özümü saxlaya bilmədim. Bu ziddiyyətdən daha gülcünc bir şey ola bilməzdi. Hərdən mənə elə gəlir ki, guya onlar nəhəng deyil, mən özüm bir neçə qat kiçilmişəm.

Məni hamıdan artıq kraliçanın cırtıdanı acıqlandırır və təhqir edirdi. Onun boyu otuz futdan uca deyildi və mən gəlməmişdən əvvəl bu ölkədə ən kiçik boylu bir adam sayılırdı. Təəccüblü deyil ki, özündən bir neçə qat kiçik boylu bir adam gördüyündən o loğalanmışdı və kraliçanın giriş otağında rastlaşdıqda məni təkbəbbir və həyasızlıqla süzürdü.

Mən stol üzərində durub əyanlarla söhbət etdikdə o, mənim boyum və görünüşüm barədə zəhərli sözlər atmaq fürsətini əlindən vermirdi. Bunun müqabilində mən onu öz qardaşım adlandırırdım və ya təkbəttək vuruşmağa çağırırdım, müxtəsər, saray xidmətçiləri arasında qəbul edilmiş bütün hiylələri işə salırdım.

Bir dəfə bu kinli küçük yemək vaxtı mənim bir sözümdən elə qəzəbləndi ki, ülyahəzrət kraliçanın stulunun dirsək qoyulan yerinə dırmaşdı, mənim belimdən yapışdı və gülmüş qaymaq qabının içinə atdı. Mən başı üstə qaymağın içinə düşdüm. Xoşbəxtlikdən, yaxşı üzə bilirdim. Yoxsa, halım pis olacaqdı. Bu zaman Qlyumdalkliç otağın o biri başında idi. Kraliçə isə özünü elə itirmişdi ki, mənə kömək edə bilmədi. Axırda, dayəciyim qaçaraq gəldi və məni qabdan çıxartdı. Ancaq qar-

nıma iki pint qədər qaymaq getmişdi. Məni yatağa uzatdılar. Xoşbəxtlikdən, axırı yaxşıqla qurtardı. Ancaq paltarım xarab olduğundan, onu tullamalı olduq. Cırtanı isə bərk döydülər, məni içinə yıxdığı qabdakı qaymağı içməyə məcbur etdilər. O vaxtdan, cırtadan həmişəlik kraliçanın gözündən düşdü. Bir müddət sonra kraliça onu bir əyan xanımına bağışladı və onu bir daha görmədi. Mən buna çox şad oldum. Bu kinli eybəcər in başıma daha nələr gətirə biləcəyini söyləmək çətindir.

Hələ əvvəllər də o, mənimlə qaba zarafat etmişdi. Bir dəfə yemək zamanı kraliça buluddan bir ilikli sümük götürüb boşqaba qoyaraq, içindən iliyini çıxarmış və onu yenə yerinə qoymuşdu. Cırtan Qlyumdalkliçin bufetə getməsindən istifadə edib, dayəmin yemək zamanı həmişə üstündə durub, mənə nəzarət etdiyi kürsüyə sıçramış, iki əli ilə məni götürərək, ayaqlarımı bir-birinə sıxmış və qurşağdan yuxarıya qədər boş sümüyün içinə soxmuşdu. Köməyə çağırmaq mənə həqarətli görünmüş və aradan bir dəqiqəyə qədər keçəndən sonra bu dəcəlliyi görüb, məni sümüyün içindən çıxarmışdılar. Görünür, mən çox gülməli görünürmüşəm. Sarayda isti xörək nadir hallarda verilir. Yalnız buna görədir ki, ayaqlarım yanmamış, ancaq corablarımla şalvarım pis kökə düşmüşdü. Kraliça məni bu kökdə gördükdə cırtana bərk acığı tutmuşdu. Mənim ona tərəfdar çıxmağımı onu qovulmaqdan qurtarmışdı.

Kraliça tez-tez mənim qorxaqlığıma gülür və həmvətənlərimin də belə qorxaq olub-olmadıqlarını soruşurdu. Kraliçanın belə istehzasına aşağıdakı vəziyyət səbəb olmuşdu. Yaxılda burada yaman çox milçək olur. Hərəsi iri torağay boyda olan bu murdar həşərat yemək məni bir dəqiqə də rahat qoymurdu. Onlar bəzən yeməyimin üstünə qonur, öz iyirənc nəcislərini və ya yumurtalarını tökürdülər ki, bunları məni adicə gözlə aydın görürdüm. Bəzən milçəklər alınma və ya burnuma qonub, elə dişləyirdilər ki, qan çıxırdı. Onlar yaman

pis qoxuyurdu. Mən onların ayaqlarında bir növ yapışqan kimi maye görürdüm ki, bizim təbiət alimlərinin sözlərinə görə, milçəklər bunun sayəsində tavanda da sərbəstcə gəzirlər. Bu murdar həşəratdan qorunmaq mənim üçün xeyli əziyyətli bir iş idi. Cırtanın ən çox sevdiyi əyləncə bu idi ki, bizim məktəblilər kimi o da, ovcuna bir neçə milçək doldurub, kraliçanı güldürmək və məni qorxutmaq üçün onları gözlənilmədən mənim üzümə atırdı. Mənim milçəklərdən qorunmaq üçün yeganə müdafiə silahım kiçik xəncərim idi; onlar mənə yaxın uçuşları zaman mən xəncərimlə vurub, onları parçalayırdım. Mənim bu çevikliyimə hamı heyran qalırdı.

Hava yaxşı olanda, Qlyumdalkliç hər səhər təmiz hava almaq üçün mənim qutumu pəncərənin içinə qoyardı. Yeri gəlmişkən, bunu da deyim ki, bizim İngiltərədə quş qəfəslərini pəncərədən bayırda asdıqları kimi mənim qutumun da bayırdan asılmasına əsla razı olmurdum. Yadımdadır ki, bir səhər dayəciyimin qutumu pəncərəyə qoyub, hərsa getmişdi. Mən pəncərəni açdım. Stol arxasına oturub, bir parça şirin qoğalın ibarət olan səhər yeməyinə başladım. Birdən şirin qoxu duymuş iyirmiyə qədər an otağıma dolmuşdu. Otağa elə bir vızılı düşdü ki, elə bil, iyirmi tütək birdən çalındı. Arılardan bir qismi qoğalının üstünə qonub, onu parçalayıb, bir qismi isə başımın üstündə hərfləyib, vızılıtları ilə qulağımı batırır, neşətləri ilə canıma yaman qorxu salırdı. Bununla bərabər, mən xəncərimi çəkib, cürətlə onlara hücum etdim. Dördünü öldürdüm, qalanları isə uçub getdilər və mən həmin saat pəncərəni örttdüm. Bu arılardan hər biri kəklik boyda idi. Mən öldürdüyüm arıların neşətlərini çıxartdım, bunlar bir yarım düymə uzunluğunda olub, iynə kimi iti idi. Bütün dörd neşəti diqqətlə qoruyurdum, sonra bunları başqa nadir şeylərlə bərabər Avropada camaata göstərdim. İngiltərəyə qayıtdıqdan sonra mən bunlardan üçünü Qreşem kollecə verdirdim. Dördüncünü isə özüm üçün saxladım.

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

Ölkənin təsviri. Müəllifin coğrafiya xəritələrini düzəltmək təklifi. Paytaxt haqqında bir neçə söz. Müəllifin səyahətə çıxması. Baş ibadətğahın təsviri.

İndi mən ölkəni, daha doğrusu, onun səyahətlərim zamanı gördüyüm hissəsini – krallığın paytaxtı olan Lorbrulqrudun təxminən, iki min mil qədər ətrafını təsvir etmək istəyirəm. Bu səyahətlərə mən kraliçaya yol yoldaşlığı etdiyim zaman çıxmışam. O isə heç bir zaman paytaxtdan, bundan artıq uzağa getməz, hətta krali müşayiət edərkən də, bundan o yana ayaq basmaz, durub, əlahəzrətin qayıtmasına gözlədi. Bu padşahın ölkəsinin uzunluğunu altı min, eni isə üç mindən beş min milə qədərdir. Buradan bu nəticəyə gəlirəm ki, bizim Avropa coğrafiyaşünasları Yaponiya ilə Kaliforniya arasında başdan-başa okean olduğunu güman edərkən, çox böyük səhv edirlər¹. Mən həmişə bu fikirdə olmuşam ki, burada Böyük Tatarıstan qitəsinə əks olan, mütləq, bir qitə mövcud olmalıdır. Məncə, onlar öz xəritələrini düzəltməli və bu böyük ölkəni oraya daxil etməlidirlər. Mən onlara hər cəhətdən həvəslə kömək edərdəm.

Təsvir etdiyim krallıq şimal-şərq tərəfində otuz mil qədər uzaqlıqda dağ silsiləsi olan bir yarımada. Bu dağ silsiləsi

¹ Yaponiyanın Amerika qurudan bitişik olması və ya Amerika ilə Yaponiyanın bir-birindən su sahəsini ayırması barəsində XVIII əsrin coğrafiyaşünasları arasında fikir ayrılığı var idi.

tamamilə keçilməzdir; çünki bu dağların təpələri fəaliyyətdə olan vulkanlardan ibarətdir. Ən böyük alimlər dağların o tayında kimlər yaşadığını və orada yaşamaq mümkün olub-olmadığını bilmirlər. Qalan üç tərəfdən yarımada okean əhatə edir. Ancaq bütün krallıqda bircə rahat liman da yoxdur. Dənizə tökülən çayların sahilləri başdan-başa iti qayalıqdır. Qayaların arasında həmişə coşqun dalğalar hökm sürür. Müxtəsər, sahilə hətta ən kiçik qayıqlar da yan ala bilməz. Ancaq geniş çaylar gəmilərlə və gözəl balıqlarla doludur. Dəniz baliğları isə onlar tək-tək hallarda tuturlar, çünki bu baliqlar da Avropada olduğu böyüklükdədir.

Oxucu görür ki, təbiət belə fəvqəladə böyüklükdə heyvan və bitkilər yaradarkən, onları yalnız bu qitəyə yayıb. Bu hadisənin səbəblərini axtarıb tapmağı bizim filosofların öhdəsinə buraxdıq. Ancaq bəzən fırtına balinaları sahil qayalarının üstünə atır, yerlilər bunları tutur və iştaha ilə yeyirlər. Mən bir dəfə iri bir balina gördüm, bunu bir adam çiyində zorla aparırdı. Bəzən onları qərribə bir şey kimi səbətə qoyub Lorbrulqruda gətirirlər. Bir dəfə mən kralın süfrəsində nəhəng bir balina gördüm, onu nadir bir yemək kimi süfrəyə qoymuşdular. Ancaq mən bu yeməyin krala xoş gəlmədiyini sezdim. Mənə elə gəlir ki, o, balina cinsindən olan bu nəhəngdən iyənirdi.

Ölkədə əhali sıxdır. Burada əlli bir şəhər, dövrəsi hasarlı yüzə qədər qala və çoxlu kənd var. Oxucuların marağını təmin etmək üçün Lorbrulqrudun təsvir etmək kifayətdir. Şəhər çayın hər iki sahilində salınıb ki, bu çay onu bir-birinə bərabər iki hissəyə bölür. Bu şəhərdə səksən mindən çox ev və altı yüz minə qədər əhali var idi. Şəhərin uzunluğunu üç qlyunqlyunq (təxminən əlli dörd ingilis mili), eni isə iki yarım qlyunqlyunqdur. Mən özüm bunu kralın əmri ilə tərtib edilmiş və qəsdən mənim üçün yerə sərilmiş yüz kvadrat fut ölçüdə olan bir plan üzrə ölçdüm. Çəkmələrimi soyunub, planın üstünə

çıxaraq, onun diametrini və dövrəsini bir neçə dəfə addımım-la ölçdüm. Bundan sonra miqyas üzrə şəhərin ölçüsünü asanlıqla təyin etdim.

Kral sarayı yeddi mil sahə tutan qarmaqarışq binalardan ibarətdir. Mərasim salonlarının çoxunun hündürlüyü iki yüz qırx fut olub, eni və uzununu da bu nisbətdədir.

Mənə və dayəciyimə bir kareta verilmişdi. Qyuldalkliç mürəbbiyəsi ilə birlikdə tez-tez şəhərə tamaşa və ya bazarlıq etməyə gedərdi. Mən də həmişə öz qutumun içində oturub, bu gəzintilərdə iştirak edərdim. Öz xahişimlə mənə qız tez-tez qutudan çıxarıb, əlində tutardı ki, küçələrdən keçdiyimə zaman evləri və adamları rahat-rahat tamaşa edə bilim. Mənə elə gəlir ki, bizim kareta Vestminster-Holldan¹ kiçik deyildi, ancaq ondan alçaq idi. Bir dəfə mürəbbiyə sürücüyə əmr etdi ki, düknaların qarşısında dursun. Bu füstədən istifadə edərək, dilənçilər karetanın ətrafına toplaşdılar. Bir avropalı olmaq etibarilə, bu mənim üçün görünməmiş bir mənzərə idi. Dilənçilər arasında olan bir qadının döşündə elə yaralar vardı ki, mən asanlıqla onların içinə girib, bir mağarada olduğu kimi gizlənə bilərdim. Başqa bir dilənçinin boynunda beş tay yun yekəliyində bir şiş var idi. Üçüncünün ayaqları taxtadan idi, bunların hər birinin ucalığı iyirmi fut olardı. Ancaq hamıdan iyərnc şey onların paltarlarında gəzişən bitlər idi. Mən adi gözlə bu tüfeylilərin ayaqlarını, mikroskopda Avropa bitlərinin ayaqlarını gördüyümüzədən daha yaxşı görürdüm, xortumlarını da aydın görürdüm. Bitlər xortumları ilə həmin bədbəxtlərin dərilərində donuz kimi eşələnirdi. Mən belə heyvanlara ömrümdə ilk dəfə idi ki, rast gəlirdim. Bu bitlərin görkəmi ürəyimi bulandırırdisə da, onların birni böyük bir maraqla yarib tədqiq edərdim. Amma cərrahlıq alətlərim yox idi, bədbəxtlikdən onlar gəmidə qalmışdı.

İçində yaşadığım böyük qutu səyahət üçün çox narahət idi. O, Qlyumdalkliçin dizi üstünə zorla yerləşir və karetdə da xeyli yer tuturdu. Buna görə kraliçə, bir qədər kiçiyini, yəni uzununu on iki futa qədər olan bir yol qutusu hazırlamağı sifariş etdi. Bu ikinci qutunu mənim göstərişimlə yenə həmin usta hazırladı. Qutu kvadrat şəklində olub, üç divardan pəncərə açılmışdı. Yolda hər cür xoşagəlməz təsadüflərdən qorunmaq üçün pəncərələrin önündə bayırdan dəmir məftillər çəkilmişdi. Bütöv olan dördüncü divara bayırdan iki möhkəm halqa vurulmuşdu. Mən at üstə gəzmək istədiyim zaman atlı qayışını bu halqalara keçirib, qutunu öz belinə bənd edərdi. Bu vəzifəni həmişə etibar etdiyim sadıq və təcrübəli bir xidmətçi yerinə yetirərdi. Mən belə gəzintilərə tez-tez çıxardım. Bəzən mən kral və kraliçanı səyahətləri zamanı müşayiət edərdim, bəzən də parklara və bağlara tamaşaya gedər, çox vaxt isə saray xanımlarının və nazirlərin ziyarətində olardım. Qeyd etmək lazımdır ki, çox qısa bir müddətdə mən ən böyük rütbəli əyanlarla tanış oldum. Onlar hamısı mənə çox böyük hörmət edirdilər, əlbəttə, bu, mənim şəxsi ləyaqətimdən çox, əlahəzrət kral və kraliçanın lütfünə nail olduğum üçün idi.

Uzaq səyahətlərə çıxdığımız zaman kareta mənə yorucuqda at üstündə gedən xidmətçi mənim qutumu kəmərinə bənd edib, onu qarşısında bir yastığın üstünə qoyardı. Beləliklə, mən pəncərədən ətrafa tamaşa edə bilirdim. Qutunun içində mənim səfər yatacağım, tavandan asılmış yelləncəyim, at və ya kareta hərəkət etdiyi zaman aşmamaq üçün yerə bənd edilmiş bir stol və iki stulum var idi. Köhnə bir dənizçi olduğum üçün yoldakı silkələnmə – bəzən çox şiddətli olsa da, – mənə bir o qədər də narahət etmirdi.

Hər dəfə şəhərə tamaşa etmək istədikdə, mən öz yol kabinetmə girərdim. Qyulmdalkliç onu öz dizi üstə qoyub, açıq taxt-rəvana oturardı və ölkədəki adət üzrə taxt-rəvanı dörd adam kraliçanın iki nökrinin müşayiəti ilə aparardı. Mənim barəmdə kifayət qədər eşitməş camaat həmişə taxt-rəvanın

¹ Vestminster-Holl - Londonda ali məhkəmənin iclas salonudur.

ətrafına yığışardı. Onda qız bizi aparaları dayandırır, mənə əlində yuxarı qaldırardı ki, maraqlananlar rahat görə bilsinlər.

Mən baş ibadətəgahı və xüsusən onun üstündə ucalan və bütün krallıqda ən hündür sayılan qülləni çox görmək istəyirdim. Nəhayət, bir dəfə dayəciyim mənimlə birlikdə onun lap təpəsinə çıxdı. Ancaq açıqca etiraf edirəm ki, mən evə məyus qayıtdım. Qüllənin özülündən təpəsinə qədər hündürlüyü üç min futdan artıq deyildi. Avropalı ilə yerli adamın boyu arasındakı fərqi nəzərə aldıqda, bu ucalıq çox da təəccüblü bir şey deyildi. Əlbəttə, ciddi desək, hər iki qülləni tikən adamların boyuna nisbətən bu qüllə Solsberi kilsəsinin zəng qülləsindən xeyli alçaqdır¹. Lakin bu qədər minnətdar olduğum bir millətin istedadını əsla kiçiltmək istəmirəm. Buna görə məmnuniyyətlə söyləyirəm ki, bu qüllə nisbətən alçaq olsa da, onun müstəsna gözəlliyi və möhkəmliyi diqqətəşayandır. Onun toxminən, yüz fut qalınlığında olan divarları yonulmuş daşdan tikilib. Bu daşlardan hər biri qırx kub futa bərabərdir. Divarlardakı tağların içində Allahların və imperatorların təbii böyüklükdən artıq olan mərmər heykəlləri ucalır. Qüllənin yanında olan zibilliyə heykəllərdən birinin sınımış çəçələ barmığı düşmüşdü. Mən onu ölçüb gördüm ki, uzunluğu dörd fut bir düymdir. Qlyumdaklıq bu qırıntını əl yaylığına büküb, cibinə qoydu. Bütün başqa uşaqlar kimi, o da əyləncəli şeyləri xoşlayır və böyük həvəslə toplayırdı.

Kralın mətbəxi altı yüz fut ucalıqda tağları olan doğrudan da, əzəmətli bir binadır. Onun baş ocağının eni müqəddəs Pavel kilsəsinin günbəzindən² yalnız onca addım azdır; bu günbəzi mən İngiltərəyə qayıtdıqdan sonra qəsdən ölçdüm. Ancaq ələ bilirəm ki, bu mətbəxdəki rəşperləri³, hədsiz dərəcədə yekə

olan güvəcləri, qazanları və sair nəhəng qab-qacağı təsvir etsəm, heç kəs sözlərimə inanmaz. Amansız tənqidçilər yəqin, gümən edəcəklər ki, bütün səyyahlar kimi mən də bir qədər mübaliğə edirəm. Ancaq eyni zamanda qorxuram ki, mübaliğə təhmətindən çəkinməyə çalışarkən, başqa bir ifrata varım. Ehtimal ki, bu qeydlərim bir zaman Brobdinqneq dilinə (Brobdinqneq bu krallığın adıdır) tərcümə ediləcəkdir. Mən heç istəməzdəm ki, kral və onun təbəələri onların ölkəsi haqqında yanlış və kiçildilmiş şəkildə məlumat verdiyim üçün məndən inciməyə haqları olsun.

Əlahəzrət kralın tövlələrindəki atların sayı altı yüzdən artıq olmur. Onların boyu əlli dördədən altmış futa qədərdir. Təntənəli mərasim zamanı kralı beş yüz atlıdan ibarət qvardiya müşayiət edir. Uzun zaman mənə ələ gəlirdi ki, bundan daha dəbdəbəli və əzəmətli mənzərə ola bilməz. Ancaq kral ordusunu tam hərbi nizam halında gördüyüm zaman bu fikrimi dəyişməli oldum.

¹ Solsberidəki kilsənin zəng qülləsi yüz iyirmi iki metr hündürlüyündədir. Nəhənglər ölkəsində qüllənin də yerli əhaliyə böyük təsir bağışlaya bilməsi üçün, qüllənin yüksəkliyi 1464 metrə (122x12) çatmalıdır.

² Londondakı müqəddəs Pavel kilsəsinin günbəzinin diametri otuz metrədən artıqdır.

³ Rəşper - ot qovrulmuş qab

BEŞİNCİ FƏSİL

Müəllifin başına gələn müxtəlif macərələr. Onun dənizçilik məharətini nümayiş etdirməsi.

Əgər boyuma görə başıma cürbəcür gülməli və kədərli macərələr gəlməyəydi, mənim buradakı həyatım çox xoşbəxt sayıla bilərdi. Bu macərələrdən bəzilərini oxuculara nəql etməyi münasib bilirəm.

Qyuldalklıç məni tez-tez səfər qutusunun içində sarayın bağçasına çıxarırdı. Bəzən o, məni qutudan götürüb, əlinə tutur və ya yerə qoyurdu. Bir dəfə hələ kraliçanın cırtıdan sarayda yaşadığı zamanlarda o da bizim ardımızca bağçaya gəldi. Dayəciyim kiçik alma ağacları yanında məni yerə düşürtdü. Cırtıdan da orada durmuşdu. Bunu görəndə özümü saxlaya bilməyib, zarafatla dedim ki, ağaclar da cırtıdanla bir boydadır. Ona əvvəlcə məni özüm sataşdığımınla bağışlanması üçün çalışdım.

Bir dəfə də Qlyumdalklıç öz mürəbbiyəsi ilə hərsə gedib, məni bağın çəmənliyində tək qoymuşdu. Birdən dəhşətli dolu yağmağa başladı. Həmin saat yerə sərildim və hərəsi tennis topu boyda olan dolular məni o ki var döyəclədi. Böyük bir çətinliklə iməkləyə-iməkləyə kolların dibinə gəlib gizləndim. Ancaq dolu məni elə əzizdirmişdi ki, on gün yatmalı oldum. Burada təəccüblü heç bir şey yoxdur; çünki buradakı dolu bizim Avropada olan dolulardan min səkkiz yüz dəfə böyükdür.

Mən bunu təcrübə əsasında təsdiq edə bilərəm; çünki maraqlandığımdan oradakı dolu dənələrini ölçmüş və çəkmişdim.

Həmin o bağçada mənim başıma daha təhlükəli başqa bir iş gəlmişdi. Mən çox zaman öz düşüncə və xatirələrimə dalmaq üçün tək qalmaq istəyirdim. Belə hallarda dayəmədən bağçanın sakit və təhlükəsiz bir guşəsində məni tək buraxmasını xahiş edərdim. Bir dəfə də Qlyumdalklıç məni bağçaya aparmışdı, orada məni tam sərbəst buraxıb, mürəbbiyəsi və başqa tanış xanımlarla bağın başqa bir guşəsinə getmişdi, oradan mənim səsimi eşidə bilməzdi. Dayəm yanımda olmadığı zaman bağbanlardan birinin ov tulası təsadüfən bağa girib, gəlib uzandığım yerin yanından keçirdi. Tula mənim iyimi duydu. Üstümə yüyürdü. Məni dişinə alıb, sahibinin yanına apardı və quyruğunu bulaya-bulaya məni yavaşca yerə qoydu. Xoşbəxtlikdən, tula yaxşı öyrədilmiş olduğundan, məni elə ehtiyatla apardı ki, nə bədənimi yaraladı, nə də paltarımı cırdı. Yazıq bağban məni çox yaxşı tanıyırdı və yaman qorxuya düşmüşdü. O, məni ehmalca iki əli ilə qaldırıb, özümü necə hiss etdiyimi soruşdu. Bu gözlənilməz hadisədən özümü elə itirmişdim ki, dilim tutulmuşdu, buna görə bir-cə kəlmə də cavab verə bilmədim. Bir neçə dəqiqədən sonra özümə gəldikdə, bağban məni sağ-salamat öz dayəciyimin yanına apardı. O da artıq qayıdıb gəlmiş və böyük bir həyəcanla məni axtarıb səsləyirdi. Dayəm tulanın üstündə bağbanı danladı. Ancaq biz bu hadisəni kimsəyə bildirmədik. Qlyumdalklıç kraliçanın qəzəbindən qorxurdu. Mən isə, açığı, bu əhvalatda rolum çox da yaxşı olmadığından, bu söhbəti sarayda açmaq istəmirdim.

Bu hadisədən sonra Qlyumdalklıç gəzinti zamanı məni bir dəqiqə də gözdən qoymamağı möhkəm qərara aldı. Mən belə bir qərardan çoxdan qorxduğum üçün o, yanımda olmayan zaman başıma gələn xırda işləri ondan gizlədirdim. Bir dəfə bağçanın üzərində süzən bir çalağan üstümə şığımışdı. O, yəqin ki, məni caynağına alıb aparacaqdı. Ancaq mən cürətlə xəncərimi çəkib, qoruna-qoruna qalın bir kolun altına qaçdım.

Bir dəfə də mən yenidən eşilmiş bir kor şişən yuvasının üstünə çıxıb, boğazıma qədər yuvanın içinə düşmüşdüm. Paltarımın xarab olmasının səbəbini izah etmək üçün qarıb bir əhvalat uydurmuşdum ki, bunu da danışmağa dəyməz. Bir dəfə bağçanın xiyabanında təkbaşına gəzə-gəzə, öz zavallı vətənim İngiltərəni yad edərəkən bir ilbiz qabığına ilişib yıxılaraq, sağ ayağımı sındırmışdım.

Bağda tək gəzdiyim zamanlarda ləzzət aldığımı və ya həqarət duyduğumu söyləməyə çətinlik çəkirəm. Hətta ən kiçik quşlar da mənə gördükdə ürkmüdürlər. Onlar məndən birçə yard atılıb-düşür və xırdaca qurdları, kəpənəkləri elə bir asudəliklə tuturdular ki, guya yaxınlarında heç bir kəs yox idi. Bir dəfə bir qaratomyuq quşu həyasızlıq edib, Qlyumdalkliçin mənə yeməyə verdiyi bir qoğal parçasını əlimdən qapmışdı. Mən xırdaca quşlardan birini tutmaq istədikdə o, cürətlə mənə sarı dönüb, barmağımı dimdikləmək istəyir, sonra da heç bir şey olmamış kimi, yenə xırdaca qurdları və ilbizləri ovlamağa başlayırdı. Ancaq bir dəfə mən yoğun bir ağac parçası götürüb var gücümlə xırdaca bir kətanquşuna atdım. Zərbəni elə məharətlə endirdim ki, quş ölü kimi yerə sərdi. Mən ikiəlli onun boğazından yarıpış, sevinclə dayəmin yanına yüyürdüm. Sən demə quş huşunu itiribmiş, birdən o, özünü göldə və şiddətlə əlimdə çapalamağa başladı. O, qanadları ilə mənə başıma və bədənəmə elə zərbələr endirirdi ki, az qala onu əlimdən buraxacaqdım. Xidmətçilərdən biri mənə köməyə gəlib, quşun boğazını üzdü. Kraliçanın əmri ilə ertəsi günü həmin quşu mənəim üçün nahara bişirdilər. Yadımda qaldığına görə, həmin quş bizim quş quşundan yekə idi.

Kraliça mənəim öz vətənimçün çox darıxacağımdan narahat olub, mənə əyləndirmək üçün hər bir fürsətdən istifadə edirdi. O, mənəim dəniz səyahətlərim haqqındakı söhbətlərimi çox eşitmiş olduğundan, bir dəfə məndən yelkənli və avarlı qayıq sürə bilib-bilmədiyimi və avar çəkməklə məşğul olarsam,

səhhətim üçün bunun daha da yaxşı olub-olmayacağını soruşdu. Mən cavab verdim ki, həm yelkənli, həm də avarla sürülən qayıqları çox gözəl idarə edə bilərəm, sənətim həkimlik olsa da, gəmidə təhlükəli zamanlarda dəfələrlə, sadəcə, bir dənizçi kimi işləməli olmuşam. Ancaq əsla başa düşə bilmirdim ki, kraliçanın arzusu necə yerinə yetirilə bilərdi. Bu ölkədə ən balaca qayıq bizim birinci dərəcəli hərbi gəmidən kiçik deyildi. Mənəim sürə biləcəyim boyda gəmini isə buradakı ən kiçik çay axıdıb, apara bilərdi. Onda əlahəzrət kraliça dedi ki, kralın dülgəri mənəim rəhbərlikləyim ilə mənə yarıyan bir qayıq hazırlaya bilər və qayıqla üzmək üçün xüsusi bir hovuz hazırlatdırar. Çox məhir bir usta olan dülgər mənəim göstərişimlə on günün içində bütün ləvazimatı olan oyuncaq bir gəmi hazırladı. Bu qayıq səkkiz nəfər avropalıya rahatca davam gətirə bilərdi. Qayıq hazır olanda, kraliça o qədər sevindi ki, həmin saat onu krala göstərməyə apardı. Kral onu yoxlamaq üçün su ilə dolu bir ləyəni buraxmağı əmr etdi. Ancaq ləyən çox dar olduğunda mən kürək çəkə bilmədim. Kraliçanın fikrində başqa şey var idi. O, dülgərə əmr etdi ki, uzununu üç yüz, eni əlli və dərinliyi səkkiz fut olan taxta təkne hazırlansın. Sızmaq üçün bu qutunu yaxşıca qatranladılar və sarayın otaqlarından birində divarın dibinə qoydular. Köhnəlməmiş suyu açıb buraxmaq üçün təknenin dibində bir deşik var idi və iki nəfər xidmətçi onu yarım saata asanca doldura bilərdi. Mən bu hovuzun içində həm özüm ləzzət almaq, həm də kraliçanı və onun yanındakı xanımları əyləndirmək üçün tez-tez avar çəkərdim, onlar da mənəim bu məharət və zərəkliliyə baxmaqdan çox xoşlanardılar. Bəzən mən yelkənləri qaldırdım, xanımlar da öz yelpikləri ilə külək əmələ gətirərdilər. Onlar yorulanda xidmətçi oğlanlar yelkənlərə üfürərlər və mən əsl bir gəmiçi kimi məharətlə ya küləyə qarşı, ya da yanıkülyə gəmini sürərdim. Gözintidən sonra Qlyumdalkliç qayığı öz otağına aparıb, qurutmaq üçün mıxdan asardı. Bir dəfə bu

gəzinti zamanı elə bir hadisə baş verdi ki, az qala mən həlak olacaqdım. Xidmətçi oğlan qayığı təknəyə buraxdıqdan sonra Qlyumdalkliçin mürəbbiyəsi məni nəvazişlə qaldırdı ki, qayığa oturtsun. Necə oldusa, onun barmaqları arasından sürüşərək, az qaldı qırx fut hündürlükdən yerə yıxılıım, ancaq xoşbəxt bir təsadüf nəticəsində xilas oldum. Yıxılarkən mən bu mehriban xanımın korsajına sancılımsı iri bir sancağa ilişdim. Sancağın başı mənim köynəyimlə şalvarımın kəməri arasına keçdi və mən havadan asılı qaldım. Həmin bu dəqiqədə Qlyumdalkliç mənə köməyə yetişdi.

Bir dəfə də təknənin suyunu hər üç gündən bir dəyişməli olan xidmətçi vedrənin içinə su ilə bərabər iri bir qurbağa düşdüyünü görməyibmiş. Qurbağa təknənin dibində gizlənmişdi. Ancaq mən qayığın içində suyun ortasına çatdığım zaman o, sudan çıxıb, qayığa dırmanmaq istədi və qayığı şiddətlə bir yanı üstə əydi. Qayığın çevrilməməyi üçün mən bütün ağırlığımla qayığın o biri kənarını basdım. Qurbağa başımın üstündə skamyadan skamyaya atılaraq, üzümü və paltarımı üfunətli, yapışqan kimi bir maddəyə buladı. O, mənə insanın təsəvvür edə biləcəyi ən kifir və iyrenc heyvan kimi görünürdü. Bununla bərabər Qlyumdalkliçdən xahiş etdim ki, qurbağanın öhdəsindən gəlməyi mənim ixtiyarına versin. Nəhayət, ona bir neçə şiddətli avar zərbəsi vurduqdan sonra qurbağa qayıqdan suya atılmağa məcbur oldu.

Ancaq bu krallıqda mənim başıma gələn macəralardan ən qorxulusu kralın mətbəxində işləyən bir qulluqçunun meymunu ilə olan əhvalat idi. Qlyumdalkliç harasa işə və ya qonaqlığa gedərək, məni otağında tək qoyub, qapını bağlamışdı. Hava isti olduğundan, həm otağın, həm də mənim qatımın pəncərələri və qapısı açıq idi. Mən sakitcə stolumun arxasında oturub, fikrə getmişdim. Birdən kiminsə pəncərədən Qlyumdalkliçin otağına atıldığını gördüm. Mən çox qorxdum, lakin bununla belə, başımı pəncərədən çıxarıb, baxmağa cürət etdim.

Mən bir meymun gördüm. O, otağın içində atılıb-düşür, oynayırdı. Meymun mənim qutumə rast gələn kimi böyük bir maraqla onun bütün pəncərə və qapılarına baxmağa başladı. Bu qorxunc heyvanı gördükdə, mən otağımın ən uzaq bir bucağına çəkildim. Özümü elə itirmişdim ki, çarpayımın altına girib, gizlənmək ağılıma da gəlməmişdi. Meymun tezliklə məni gördü. Ağız-burnunu əyib, qışqıra-qışqıra pəncəsini qapıdan uzadaraq, məni tutmağa çalışdı. Mən onun əlinə keçməmək üçün nə qədər o künc-bu küncə qaçmağa çalışdımsa da, bir şey çıxmadı. O, çevik bir hərəkətlə möhkəm ipək parçadan tikilmiş kaftanımın ətəyinə yapışıb, məni bayıra çəkdi. Sağ əlinin pəncəsi ilə məni tutub, dayə uşağı tutan kimi, bağına basdı. Mən özüm vətənimdə meymunların pişik balalarını belə tutduqlarını görmüşdüm. Müqavimət göstərmək istəyəndə o, məni elə bərk sıxdı ki, ona tabe olmağı daha ağıllı bir hərəkət hesab etdim. Çox ehtimal ki, o, məni öz cinsinə mənsub bir meymun balası hesab edirdi. Hər halda məni sol pəncəsi ilə zərif-zərif tumarlamağa başladı. Açılan qapının gurultusu onun bu nəvazişinə mane oldu. Meymun həmin saat pəncərəyə atıldı və orada su boruları vasitəsilə qonşu binanın damına dırmaşdı. Meymun məni götürüb qaçdığı zaman mən Qlyumdalkliçin çığırısını eşitdim. Yazıq qız az qalmışdı ki, dəli olsun; saraydakılar hamı bir-birina dəydi; xidmətçilər nərdivan götürməyə yüyürüşdülər. Yüzlərcə adam həyətə yığışib, gözlərini damın lap dik yerində oturmış meymuna zilləmişdi. O, bir pəncəsilə məni körpə kimi tutub, o biri pəncəsilə çənəsi altındakı kisəcikdən çıxartdığı yeməli şeyləri ağzıma tıxayırdı. Bunları yemək istəmədikdə, o, məni yumruqlayırdı. Aşağıda yığışmış həyat adamları bu mənzərəyə tamaşa edərək, qəhqəhə ilə gülüşürdülər. Mənə elə gəlir ki, bunun üçün o adamları çox da məzəmmət etmək olmaz. Bu mənzərə şübhəsiz ki, məndən başqa hamı üçün əyləncəli idi. Yiğışanlardan bəziləri meymunu qovmağa çalışaraq, ona daş

atmağa başladı. Ancaq saray polisi daşlardan birinin mənə dəyə biləcəyindən ehtiyat edib, bunu qəti surətdə qadağan etdi.

Nərdivanlar qoyuldu və bir neçə adam dama çıxdı. Meymun özünü hər tərəfdən əhatə edilmiş görcək, məni damın ən dik yerində qoyub qaçdı. Mən yerdən üç yüz yard hündürlükdə qalmışdım, hər dəqiqə gözləyirdim ki, ya külek vurub salacaq, ya da özüm buradan aşağı diyirlənəcəyəm.

Xoşbəxtlikdən, dayəmin xidmətçisi olan qoçaq bir oğlan dama çıxdı, məni şalvarının cibinə qoyub, sağ-salamat aşağı düşdü.

Mən meymunun ağzıma tıxadığı zir-zibildən boğulurdum. Mehriban dayəciyim iynə ilə ağzımı təmizlədi. Mən qusdum və sonra özümü xeyli yüngülləşmiş hiss etdim. Ancaq o mürdar heyvan məni elə əzişdirmişdi ki, azarlayıb on beş gün ya-taqda yatdım.

Kral, kraliça və bütün saray adamları hər gün mənim səhhətimdən xəbər tuturdular. Xəstəliyim zamanı əlahəzrət kraliça bir neçə dəfə mənə baş çəkməyə gəldi. Meymunu öldürüldü və qəti surətdə əmr edildi ki, belə heyvanlar sarayda saxlanılmasın.

Sağaldıqdan sonra məni göstərdiyi mehribanlığa görə, təşəkkür etmək üçün kralın hüzuruna getdim. Əlahəzrət kral mənim başıma gələn macərə münasibətilə xeyli zarafat etmək lütfündə oldu. O, məni meymunun pəncəsində olduğum zaman ağılıma nə kimi fikirlər gəldiyini, onun verdiyi yeməklərin və bunu necə bir ədə ilə verdiyinin xoşuma gəlib-gəlmədiyini, damdakı təmiz havanın iştahama necə təsir etdiyini soruşdu. Əlahəzrət kral soruşdu ki, belə hal vətənimdə başıma gələydə, nə edərdim. Əlahəzrət krala cavab verdim ki, Avropada meymun yoxdur. Onları Avropaya başqa ölkələrdən qərribə bir şey kimi gətirirlər və onlar o qədər xirdadirlər ki, bir düjünü də üstümə düşsə, onlarla bacararam. Yəqin ki, mən qorxudan və qəflətdən baş verən bu hadisədən özümü itirməmiş olsaydım,

bu nəhəng ilə də (meymun fildən kiçik deyildi) bacarardım. O, pəncəsini otmağa uzatdığı zaman, qılıncımla onu vurub, elə yaralardım ki, qaçıb qurtarmağına özü də şad olardı. Bu sözləri söyləyərkən, öz cürətindən şübhələnməyə yol verməyən bir adam kimi mən döyüş vəziyyəti alıb, əlimi qılıncımın dəstəsinə atdım. Lakin sarayda olanlar əlahəzrət krala göstərdikləri bütün hörmətə baxmayaraq qəhqəhə çəkib, mənim bu sözlərimə gülməkdən özlərinə saxlaya bilmədilər. Bundan mən belə kədərlə bir nəticə çıxartdım ki, bizdən xeyli uca olan adamların hörmətinə nail olmağa çalışmaq əbəsdir. Sözarası deyim ki, İngiltərəyə qayıtdığım zaman rəftarları zahirən mənim nəhənglər ölkəsindəki rəftarıma çox bənzəyən adamlara dəfələrlə rast gəldim. Görürsən ki, heç bir ləyaqət və qabiliyyəti olmayan sarsağın biri, bəzən özünü çəkir və dövlətin ən böyük adamları ilə bərabərləşməyə can atır.

Mən hər gün sarayda şən gülüslərə səbəb olurdu. Qilyumdalkliç mənə incə bir məhəbbət bəslədiyinə baxmayaraq, ülyahəzrət kraliçanı əyləndirəcəyini güman etdiyi hərəkətlərim barədə ona danışmaq fürsətini əldən vermədi. Bir dəfə qız xəstələndi və mürəbbiyəsi onu təmiz hava almaq üçün sarayda otuz mil qədər kənara apardı. Karetə bir tarlanın ortasından keçən çıxırın kənarında Qilyumdalkliç mənim səfər qutumu yerə qoydu və mən gəzməyə çıxdım. Yolda bir mal təzəyi vardı. Mən öz çevikliyi mi yoxlamaq üçün onun üstündən hoppanmaq istədim. Mən yüyürdüm, ancaq bədbəxtlikdən uzun məsafəyə tullana bilməyib, düz təzəyin ortasına düşdüm və dizimə qədər onun içinə batdım. Çox çətinliklə kənara çıxa bildim. Nökərlərdən biri cib yaylığı ilə mənim bulaşmış paltarımı silib təmizlədi. Qyuldalkliç isə daha evə qayıdana qədər məni qutudan bayıra buraxmadı.

Bu hadisəni həmin saat kraliçaya danışdılar, nöqərlər isə bunu bütün saraya yaydılar, belə ki, bir neçə gün mən hamının gülüs hədəfi oldum.

ALTINCI FƏSİL

Kral və kraliçanı əyləndirmək üçün müəllifin cürbəcür vasitələr düşündürməsi. Onun öz musiqi qabiliyyətini nümayiş etdirməsi. Kralın Avropadakı ictimai quruluşla maraqlanması. Müəllifin danışdığı şeylər barədə kralın mülahizələri.

A dət üzrə, mən həftədə bir-iki dəfə kralın səhər tualetində iştirak edir və borbərin onun üzünü necə qırxdığını görürdüm. Əvvəlcə bu, məni qorxuya salırdı; çünki onun ülgücü bizim dəryazdan, demək olar ki, iki dəfə böyük idi. Əlahəzrət kral ölkənin adətlərinə görə, həftədə yalnız iki dəfə üzünü qırxdırardı. Bir dəfə bərbərdən xahiş etdim ki, sabun köpüklərini mənim üçün yığsın, mən köpüyün içindən qırx-əlliyə qədər ən yoğun tükü çəkib çıxartdım. Sonra ən nazik bir talaşa tapıb, onu daraq beli kimi yondum və Qlyumdalkliçin iynələrinin ən naziyi ilə taxtada bir cərgə dəlik açdım. Tüklərin ucunu cib bıçağımla kəsib yonaraq, bu dəliklərə keçirdim. Xeyli yararlı bir daraq düzəlttdim. Bu təzə daraq çox yerinə düşdü; çünki darağımın dişləri sınımışdı. Buradakı ustalardan heç biri mənim üçün daraq hazırlaya bilmirdi.

Bununla əlaqədar, mənim ağılıma çox qərribə bir fikir gəldi. Bunu həyata keçirmək üçün xeyli vaxt və zəhmət sərf etməli oldum. Kraliçanın otaq xidmətçisindən xahiş etdim ki, ülyahəzrət kraliçanın başını daradığı zaman tökülən saçları-

nı yığıb, mənim üçün saxlasın. Tədricən məndə xeyli saç toplandı. Bütün bu xırda sifarişlərimi yerinə yetirmək əmri almış dostum dülgərə tapşırıdım ki, yataq otağımdakı stullar boyda iki stul hazırlayıb, oturacağı və söykənəcəyinin dövrəsində ən nazik bizlə dəliklər açsın. Mən ən möhkəm saçları bu dəliklərdən keçirib, bizdə qamışdan hörmə stullar hazırladığı kimi, onları hördüm. İşimi qurtardıqdan sonra stulları kraliçaya bağışladım. O, həmin stulları öz qəbul otağına qoyub, nadir bir şey kimi hamıya göstərirdi. Kraliçə mənim bu stullardan birinə oturmağımı arzu etdisə də, mən qəti surətdə razi olmadım və dedim ki, vaxtilə ülyahəzrət kraliçanın başını bəzəmiş bu qiymətli saçların üstündə oturmaqdan, ölməyə razıyam. Həmin bu saçlardan mən beş fut qədər uzunluğu olan kiçik və zərif pul kisəsi toxudum və ülyahəzrət kraliçanın adının baş hərflərini zərdən bu kisənin üstünə noqş etdim. Kraliçanın razılığı ilə bu kisəni Qlyumdalkliçə bağışladım. Doğrusu, bu kisə yalnız tamaşa üçün toxunmuşdu. Ondən istifadə etmək olmazdı; çünki o, buranın iri pullarının ağırlığına davam gətirməzdi. Buna görə də Qlyumdalkliç oraya yalnız qızların çox xoşladığı oyuncaqları qoyardı.

Kral musiqini xoşlayırdı, odur ki, sarayda tez-tez konsertlər verilirdi. Bəzən mən bu konsertlərə gedərdim. Qutunu konsert salonuna gətirib, stolun üstünə qoyardılar. Ancaq orkestr elə gurultu ilə çalardı ki, mən havaları zorla seçə bilərdim. Əminəm ki, ingilis ordusunun bütün şeypur və təbilçilərinin hamısı birdən çalsaydılar da, belə bir gurultu qopara bilməzdilər. Konsert zamanı mən çalanlardan mümkün qədər uzaq olmağa çalışıb, qutumun bütün pəncərə və qapılarını örtər, pərdələrini salardım.

Gəncliyimdə mən spinet çalmağı öyrənmişdim. Qlyumdalkliçin otağında belə bir musiqi aləti var idi. Həftədə iki dəfə müəllim ona dərs verməyə gələrdi. Mən bu aləti hər şeydən əvvəl ona görə spinet adlandırırım ki, onu da spinet

kimi çalırırlar. Başımın belə bir fikir gəldi ki, həmin bu aləti ingilis havaları çalmaqla kral və kraliçanı əyləndirirəm. Ancaq bu çox çətin və mürəkkəb bir iş idi. Alətin uzunluğu altmış futa yaxın olub, hər dilinin eni bir fut idi. Hər iki qolumu açıdıqda mənim əlim ancaq beş dilə çatırdı, hər dili çalmaqla üçün isə mən var gücümmlə yumruq vurmalı idim. Məlum şeydir ki, iş belə olduqda, mən bərk yorğunluqdan başqa heç bir nəticə əldə edə bilməzdim. Bir qədər fikirləşib, iki dəyirmi ağac hazırladım, bunların bir ucu o birindən nazik idi. Yoğun uclarına siçan dərisi çəkdim ki, korlanmasın və zərbələrinin səsi batsın. Spinetin qarşısına dillərdən dörd fut qədər alçaq olan uzun bir skamyaya qoydular. Mən bu skamyanın üstündə o baş-bu başa qaçıb, ağaclarla dilləri çalırdım. Beləliklə, mən ciqa¹ havasını çala bildim və bu, əlahəzrətin çox xoşuna gəldi. Ancaq bu, mənim üçün ən yorucu bir bədən hərəkəti idi. Bununla bərabər, nə qədər cidd-cəhd etdimsə də, havanı spine-tin yalnız on altı dilində çala bildim. Eyni bir vaxtda aqarda – həm bass, həm də diskantda – çalmaqla mənim üçün mümkün deyildi və aydındır ki, bu, çalmağıma xeyli zərər verirdi.

Xatırlatdığım kimi, kral çox ağıllı və hər şeylə maraqlanan bir adam idi. O, tez-tez məni qutunun içində öz kabinetinə apardırdı. Sonra o, qutudan stul götürməmi təklif edib, məni özümdən üç yard aralı olan kamodun üstündə demək olar ki, öz üzü ilə bir ucalıqda qoyub mənimlə uzun-uzadı söhbət edərdi. Bir dəfə mən cürətlənib, ona söylədim ki, Avropaya və qalan bütün aləmə həqarətli bir münasibət göstərməsi, nəcib aqlının yüksək keyfiyyətlərinə uyğun deyildir. Axı, zehni qabiliyyət bədənə münasib olaraq artmır. Əksinə, bizim ölkədə ən ucaboylu adamlar çox zaman zehni inkişaf cəhətdən başqalarından geri qalmış olurlar. Sözümə davam edərək dedim ki, bu da diqqətəlayiqdir ki, heyvanlar arasında arılar və qarışqalar ən fərsətli, məharətli və ağıllı həşəratlar

¹ Ciqa – İngiltərədə dənizçilərin rəqsidir.

kimi şöhrət qazanırlar. Amma onlar heç də məxluqatın ən iriləri deyildirlər. Mənə gəlincə, kralın nəzərində nə qədər heç yerində olmasa da, ümid edirəm ki, gec və ya tez ona böyük xidmət göstərməyə müvəffəq olacağam. Kral mənim sözlərimi böyük bir diqqətlə dinlədi. Ümumiyyətlə, bu söhbətdən sonra kralın mənim barəmdəki fikri yaxşılaşdı doğru xeyli dəyişdi. Bir dəfə o, məndən xahiş etdi ki, İngiltərənin necə və hansı qanunlar əsasında idarə olunduğunu ona mümkün qədər ətraflı və dürüst nağıl edim. O əlavə etdi: “Zira padşahlar öz ölkələrinin adətlərinə həmişə nə qədər çox möhkəm əməl etsələr də, mən başqa məmləkətlərdə təqlidəlayiq bir şey görsəm, çox şad olaram”.

Ah, o zaman mən öz vətənimin əzəmət, qüdrət və nailiyyətlərini ona layiq sözlərlə şöhrətləndirə bilmək üçün Demosfen və ya Sisseron¹ kimi gözəl bir natiq olmağımı nə qədər böyük bir həvəslə arzu edirdim.

Hər şeydən əvvəl, mən əlahəzrət krala söylədim ki, bizim dövlət iki adadan ibarət bir padşahın hakimiyyəti altında birləşmiş üç qüdrətli krallıqdır². Bunlara bizim Amerikada olan müstəmləkələri də əlavə etmək lazımdır. Mən bizim torpağın bəxətli və iqlimimizin mülayim olması barədə xeyli ətraflı danışırdım. Sonra bizim iki palatadan ibarət parlamentimizin quruluşunu təfsilatı ilə nağıl etdim.

Şərəfli perlər palatasına³ ən məşhur nəsilədən olan, ən qədim və böyük torpaq sahibləri toplaşırırlar. Mən kralın və kraliçanın anadangəlmə müşavirələri olan, qanunvericilik işlərində iştirak edən və hökmləri qəti olan ali məhkəmə üzvləri kimi

¹ Demosfen – Eramızdan əvvəl IV əsrdə yaşamış qədim yunan natiqidir. Sisseron – qədim Romanın dövlət xadimi və natiqidir. Eramızdan əvvəl I əsrdə yaşamışdır.

² İngiltərə, Şotlandiya və İrlandiya

³ İngiltərə parlamenti iki palatadan, yəni yuxarı və aşağı palatadan ibarət olan ali qanunverici müəssisədir. Yuxarı palata pe və ya lord ləqəbi daşıyan yüksək əyan nümayəndələrindən irsi olaraq təşkil edilir və buna görə də bu palata perlər və ya lordlar palatası da adlanır. Aşağı palata (və ya nümayəndələr palatası) seçilən nümayəndələrdən təşkil edilir.

gələcək perlərin təlim-təربiyəsi işinə necə böyük bir qayğı göstərildiyini ona təsvir etdim. Bunlar həmişə öz padşah və vətənlərinin müdafiəsinə hamıdan əvvəl hazır olan kübar, nəcib və sədaqətli əsgərlərdir.

Mən sözümə davam edib dedim ki, bu adamlar krallığın zinəti və istinadgahdırlar. Onlar öz məşhur dədə-babalarının ləyaqətli varisləri olub, onların öz şəxsi sücaətləri sayəsində qazandıqları bütün hörmətlərindən istifadə edirdilər. Bu yüksək məclisin tərkibinə, həmçinin, yepiskop rütbəsində olan müəyyən miqdarda ruhanilər də daxilidirlər. Onların vəzifəsi dini geniş yaymağın qayğısına qalmaq və dini həqiqətləri xalqa təlqin edənlərə nəzarət etməkdir. Kral və onun müşavirləri yepiskopluğa şəxsi həyatlarında qüdsiyyətə ən çox riayət edən və dərin məlumat sahibi olan ruhaniləri seçirlər. Buna görə onlar, doğrudan da, bütün ruhanilərin və xalqın mürəbbiləri və mənəvi atalarıdır.

Mən davam edib, dedim ki, parlamentin o biri hissəsi nümayəndələr palatası adlanan məclisdən ibarətdir. Bu məclis birinci dərəcəli centlmenlərdən təşkil olunur. Onları xalq özü nüfuzlu və varlı təbəqənin üzvlərindən azad bir surətdə seçir.

Tamamilə məlum bir şeydir ki, xalq onları yalnız böyük qabiliyyət və doğma vətənə olan məhəbbətlərinə görə, bütün millətin zəkasını təmsil etmək üçün seçir, buna görə də hər iki palata Avropada ən əzəmətli bir məclis sayılır. Bütün qanunvericilik işləri kral ilə birlikdə onlara tapşırılıb.

Bundan sonra mən bizim həqiqi zəka sahibləri olan və qanunu şərh edən möhtərəm hakimlərimiz tərəfindən idarə olunan məhkəmə palatalarının təsvirinə keçdim ki, mübahisəli məsələlərin həll edilməsi, pis hərəkətlərin cəzalanması və günahsızların qorunması bu zatlara tapşırılıb. Maliyyə işlərinin səliqə ilə idarə olunmasından və ordumuzun həm quruda, həm də dənizdə göstərdiyi qəhrəmanlıqlarından danışdım. Ölkəmizin əhalisinin ümumi miqdarını göstərüb, bunlardan

hər bir dini təriqətə və hər bir siyasi partiya neçə milyon adamın mənsub olduğunu dedim. Həmçinin, ingilislərin oyun və əyləncələrindən də danışdım və ümumiyyətlə, öz mülahizəmə görə, vətənimin əzəmətinə göstərə biləcək heç bir şeyi yaddan çıxarmadım. Verdiyim məlumatı İngiltərənin son yüzillik tarixinin qısaca icmalı ilə tamamladım.

Əlahəzrət krala etdiyim bu məruzə, hərəsi bir neçə saat davam edən beş görüşdə başa gəldi. Kral mənim sözlərimi çox böyük bir diqqətlə dinləyir, bir çox şeyləri qeyd edir və mənə verəcəyi sualları hazırlayırdı.

Mən öz uzun söhbətimi qurtarıdıqdan sonra, altıncı görüşdə əlahəzrət kral danışdığım hər məsələ haqqında bir çox sübhələri olduğunu söylədi və mənə xeyli suallar verdi. O soruşdu ki, əyan təbəqəsinə mənsub olan gənclərin bədəni və zehni inkişafı üçün nə edilir və onlar insan üçün təsir və təlqinə ən çox əlverişli olan məktəb illərini nə kimi məşğələlərlə keçirirlər? Kral bu məsələ ilə maraqlandı ki, məşhur bir nəslin son nümayəndəsi öldükdə lordlar palatasında onun yerini kim tutur, kimə və hansı xidmətlərinə görə lord adı verilir? Elə bir hal olurmu ki, bu təyində kralın şəxsi arzusu və ya sərəya mənsub bir xanıma, yaxud bir vəzirə yerində və məharətlə təklif edilmiş pul, ya da ki, nəhayət, ümumi dövlət mənfəətinə zidd olaraq, bir partiyayı qüvvətləndirmək meylli baş rol oynamaşın olsun? Bu lordlar, doğrudanmı, öz ölkələrinin qanunlarını yaxşı bilirlər və ən mühüm dövlət işlərinin müqəddəratını həll edəcək dərəcədə qabiliyyətli idirlər? Onlar hamısı, doğrudanmı, elə müstəqil qərəzsiz adamlardır ki, şəxsi mənafeələrindən uzaq olub satılmaqdan, yaltaqlıq etməkdən və məhdud partiya mülahizələrindən özlərini saxlaya bilsinlər? Lord-yepiskop olanlar bu adı həmişə dini ehkəmi dərindən bilməli və ruhani həyat keçirməyi sayəsindəmi qazanırlar? Görəsən, onlardan heç biri adi ruhani olduğu zaman bu dünya ilə kifayətlənən adlı-sanlı adamların məişət tələblərinə xidmət etməyibmi? Bu

yüksək məclisdə ayanlardan birinin evində keşiklik edib, indi də öz hamisinin itaətkar bir qulu olaraq qalan bircə nəfərdəmi yoxdur?

Sonra kral mənim nümayəndələr palatası dediyim məclis nümayəndələrinin seçilməsində nə kimi bir sistem olduğunu bilmək istədi. Məgər yerli mənafeyə tamamilə laqeyd olan kənarəngəlmə bir adam seçiciləri dopdolu pul kisəsi sayəsində yerli əhali içərisindən göstərilmiş daha ləyaqətli bir namizəd əvəzində özünə səs verməyə qane edə bilməzmi? Nəhayət, parlament üzvü olmaq insanı tamam sınaq çıxaraacaq məsrəflər tələb etdiyi və onlara heç bir mükafat, maaş və ya təqaüd verilmədiyi halda, bu adamlar parlament üzvü olmağa nə üçün belə ehtirasla can atırlar. Belə bir fədakarlıq insandan çox böyük bir vətəndaşlıq sücaəti tələb etdiyindən əlahəzrət kral onun səmimi olduğuna şübhələndi. Kral aydınlaşdırmaq istəyirdi ki, xalq nümayəndəsi olmağa belə canfəşanlıq edən adamların keçirdikləri həyəcan və etdikləri məsrəf müqabilində ictimai mənafeyin zərərinə, zəif günahkar padşahın və onun əxlaqsız nazirlərinin arzularına əməl etməklə mükafat almağa ümid etmirlərmə? Kral mənə bu sualları verəndə, yeri gəldikcə, elə mülahizələr söyləyirdi ki, bunları təkrar etməyi namünasib və naqabil hesab edirəm.¹

Daha sonra əlahəzrət kral bizim məhkəmələrin fəaliyyəti barədə bəzi məlumat almaq arzusunda idi. Bu məsələdə onun marağını tamamilə təmin etmək çətin deyildi. Vaxtilə özüm ali məhkəmədə uzun-uzadı davam edən bir iş nəticəsində az qala müqəssir olacaqdım. Özü də elə bir şəraitdə ki, işi mən qazanmışdım və müqəssir məhkəməyə etdiyim məsrəfi mənə verməli idi. Kral soruşdu ki, məhkəmədə kimin haqlı, kimin haqsız olduğunu aşkara çıxarmaq üçün nə qədər vaxt, nə

qədər məxaric lazımdır. Ədalətsiz və qeyri-qanuni olduğu əvvəlcədən məlum olan bir işin vəkillər və məhkəmə işçiləri tərəfindən müdafiə edilməsinə icazə verilmə? Məhkəməyə işi düşən adamların dini təriqətlərə və ya siyasi partiyaya mənsub olmaları hakimlərin qərar çıxarmasına təsir edirmi? Vəkillər möhkəm hüquq təhsili almağa məcburdurlarmı, yoxsa onların yerli, məhəlli və milli adət və ənənələrlə tanış olmaları kifayətdir. Həmin bu vəkillər və ya hakimlər şərh və izah etməli olduqları qanunların tərtibində iştirak edirlərmə? Heç elə hallar olurmu ki, bir işdə əvvəlcə ittihamçı sifətilə iştirak edən eyni şəxslər, sonra müdafiəçi kimi çıxış etsinlər. Bu adamlar məhkəmədə öz məsləhətləri və iş aparmaları üçün nə qədər pul alırlar? Bu adamlar aşağı palataya üzv ola bilirlərmə?

Bundan sonra kral bizim maliyyə işlərinə keçdi. O, bu fikirdə idi ki, mən dövlətin mədaxil və məxariclərinə aid rəqəmləri söylədikdə yanlışam; çünki mənim sözlərimə görə, dövlətin mədaxili ildə beş və ya altı milyon, məxarici isə həmin rəqəmdən çox zaman iki dəfə artıq olurmuş. Kral sözlərindən məlum olduğu kimi, maliyyə işlərimiz barədə mənim söylədiklərim xüsusi bir diqqətlə qeyd etmişdi; çünki o, ümid edirdi ki, bizim maliyyə sistemimizlə tanış olduqda özü üçün faydalı bir nəticə çıxara bilər. Ona görə də, öz qeydlərinin yanlış olmasına yol verə bilməzdi. Lakin mənim söylədiyim rəqəmlər doğru isə, onda kral başa düşə bilmirdi ki, dövlət tək bir şəxs kimi bu cür israflara necə yol verə bilər. O, soruşdu ki, dövlət əlavə vəsaitləri haradan alır və borcları ödəmək üçün pulu haradan tapır. O, mənim aradı-arası kəsilməyən və çox baha başa gələn müharibələr haqqındakı sözlərimi dinləyərkən heyrətə düşmüşdü. O, yaqın etmişdi ki, ya biz özümüz çox dalaşqan xalqıq, ya da dövrəmizdəki qonşular pis adamlardır. O qeyd etdi ki, yaqın bizim generallar krallardan dövlətidirlər. Kral soruşdu ki, bi-

¹ Nəhənglra kralının qeydlərində İngiltərənin ictimai quruluşunun nöqsanları nazərə çatdırılır. Svift, bu nöqsanları özünün siyasi həcvlərində də amansızca tənqid etmişdir.

zim sahillərimizi donanmanın köməyi ilə qorumaqdan başqa nə işimiz ola bilər? Bizim – azad bir xalqın – sülh zamanında məvaciblə saxlanan müntəzəm orduya ehtiyacı olmasına o, xüsusilə təəccüb edirdi. Kral heyrətlə soruşdu ki, əgər siz özünüzdə idarə edirsinizsə, onda sizin kimdən qorxunuz ola bilər və kiminlə müharibə etməlisiniz. Kral məndən soruşdu ki, məgər ev sahibi uşaqları və öz ev adamları ilə birlikdə evini, təsadüfən küçükdən tutulmuş nadüriüst adamlardan daha pismi qoruya bilər?

Mən öz ölkəmizdə yaşayan əhalinin miqdarını, mövcud dini təriqətlərin və siyasi partiyaların mənsub adamların miqdarını cəmləyib təyin edərkən, kral mənim bu qərrib hesabıma (o, bunu hesab adlandırmaq lütfündə olmuşdu) xeyli güldü.

Kral buna çox təəccüb etdi ki, bizim adlı-sanlı adamlarımızın və mülkədarlarımızın arasında mən qumar oyunlarının da adını çəkdim. O, bilmək istəyirdi ki, qumarı hansı yaşdan başlayaraq oynayırlar və bu məşğələ hansı yaşa qədər davam edir? Bəzən bu qumar oyunlarını qapılmaq insanların var-yoxlarının əllərindən çıxmasına səbəb olurmu? Ona elə gəlir ki, oyunun bütün incəliklərini öyrənib, bunun sayəsində böyük var-dövlət qazanır və cinayətlə böyük nüfuz sahibi olurlar. Eyni zamanda adlı-sanlı və hörmətli adamlar qumarbazlarla oturub-durduqda, tədricən onların da əxlaqi pozulur və uduzduqlarını qaytarmaq, yaxud udmaq üçün cürbəcür fırıldaqçılara əl atmağa başlayırlar.

Ölkəmizin son yüz il içərisindəki tarix haqqında verdiyim qısa məlumat kralı son dərəcə heyrətləndirdi. Söylədi ki, onun fikrinə görə, bu tarix acgözlük, riyakarlıq, xəyanət, amansızlıq, quduzluq, azğınlıq, nifrət, həsəd, kin və şöhrətpərəstlikdən doğan yığın-yığın sui-qəsdlər, şuluqluqlar, qətlər və dava-dalaşdan başqa bir şey deyildir.

Söhbətimizin nəticəsində əlahəzrət kral mənim bütün sözlədiklərimi xülasə etmək zəhmətini öz öhdəsinə götürdü.

Sonra məni ovcunun içinə alıb, yavaşca oxşayaraq, heç bir zaman unuda bilməyəcəyimi aşağıdakı sözləri söylədi:

“Mənim balaca dostum, Qreldriq, siz öz vətəniniz barədə heyranedicə bir tərif söylədiniz. Siz aydın bir surətdə sübut etdiniz ki, cəhalət, tənbəllik və cürbəcür nöqsanlar çox zaman qanunvericilər üçün ən faydalı sifətlər sayılır, qanunları çox zaman hamıdan yaxşı elə adamlar izah, şərh və təcürbədə tətbiq edir ki, həmin qanunların təhrif edilməsindən, dolaşdırılmasından və onlara əməl edilməsindən hər kəsdən çox mənfəət güdürlər. Sizin adət və qanunlarda bəzi şeyləri ağıllı və faydalı hesab etmək olardı, ancaq bütün bunlar sonradan insanı qəzəbləndirən izahlar və uydurmalarla o qədər təhrif edilmiş, murdarlanmış və kirlənmişdir ki, bu yaxşı cəhətlərdən, demək olar ki, heç bir iz qalmamışdır. Bütün söylədiklərimizdən belə məlum olur ki, sizin ölkənizdə yüksək vəzifə sahibi olmaq üçün insanın heç bir ləyaqət sahibi olması lazım deyil. İnsanlara yüksək adlar onlara öz qabiliyyət və şücaətləri sayəsində verilmir. Ruhanilər yüksək rütbəyə dindarlıqları və ya elmləri, hərbi adamlar öz qəhrəmanlıq və ya nəcabətli rəftarları, hakimlər öz yenilməzlikləri, senatorlar vətəne olan məhəbbətləri, dövlət müşavirləri isə ağıl və zəkaları sayəsində yüksək rütbə qazanırlar. Kral sözlərinə davam edib dedi: “Sizin özünüzdə gəlinəcə, həyatınızın çoxunu səyahətlərdə keçirmişsiniz. Mənə elə gəlir ki, siz bu vaxta qədər ölkənizin bir çox nöqsanlı cəhətlərindən öz yaxanızı qurtarmışsınız. Ancaq sizin sözlərinizdən, eləcə də, sizdən çox böyük çətinliklə qopara bildiyim cavablardan mən bu nəticəyə gəlirəm ki, sizin həmvətənlərin çoxu bu vaxta qədər dünya üzündə sürünən bütün murdar heyvanların ən murdarı və ən zəhərli olan xırda-xuruş heyvanlardan ibarətdir”.

YEDDİNCİ FƏSİL

Müəllifin öz vətəninə məhəbbəti. Onun krala çox faydalı bir təklif etməsi və kralın bundan imtina etməsi. Kralın siyasət işlərindən əslə baş çıxarmaması. Bu ölkədə maarif məsələsi. Ölkənin qanunları, hərbi işi və partiyaları.

Mənəm başıma gələn macəraların bu hissəsini yalnız həqiqətə olan coşqun məhəbbətimə görə gizlətmədim. Mənim qəzəblənməyim və coşmağım bir xeyir verə bilməzdi; qəzəbim gülüşdən başqa heç bir şeyə səbəb olmazdı. Buna görə də nəci b və çox sevimli vətənim barədə söyləyənlər bu təhqiramiz sözləri sakit və səbirlə dinləməyə məcbur oldum. Çox təəssüf edirəm ki, belə bir rolü ifa etmək mənim öhdəmə düşmüşdür. Ancaq bu padşah hər şeylə o qədər maraqlanırdı və mənədən bizim dövlətin həyatı barədə elə xırda təfərrüatları soruşurdu ki, nə mənim minnətdarlığım, nə də yaxşı bir tərbiyə görmüş adam olmağım onun bu marağını yerinə yetirməkdən boyun qaçıрмаğa mənə icazə vermirdi. Özümü doğrultmaq üçün bunu da qeyd etməliyəm ki, kralın bir çox suallarını böyük bir məharətlə cavabsız qoymağı bacardım və ona cavab verərkən çalışırdım ki, hər bir şeyi, əsl həqiqətin tələbatına uyğun olmadığı halda, ölkəmiz üçün daha faydalı bir surətdə göstərim. Həmişə öz vətənimin ən yaxşı cəhətlərini coşqun bir məhəbbətlə təsvir edirdim. Öz

vətənimizin həyatından olan mənfi və pis cəhətləri gizlətməyə cən ataraq, onun gözəlliklərinin də yaxşı cəhətlərini parlaq surətdə nümayiş etdirməyə çalışırdım. Qüdrətli padşah ilə dafələrlə etdiyim söhbətlərdə dönmədən və böyük bir ehtirasla yalnız bu məqsədi güdürdüm. Əgər mənim bu ciddi-cəhdim müvəffəqiyyətli bir nəticə verməmişsə, bunun təqsiri mənə deyildir.

Lakin bütün dünyadan əlaqəsi kəsilmiş, başqa xalqların ənənə və adətləri haqqında heç bir təsəvvürü olmayan bir kraldan nə tələb etmək olardı?! Belə bir xəbərsizlik həmişə təfəkkürün darlığına səbəb olub, bir çox yanlış fikirlər doğurur ki, biz məlumatlı avropalılara bu, tamamilə yaddır. Bu da aydındır ki, geridə qalmış belə bir kralın yaxşı və pis haqqındakı fikrini bütün bəşəriyyətə nümunə göstərmək mənasız iş olardı.

Söylədiklərimi sübut etmək və kifayət qədər təhsil sahibi olmamağın nə kimi nəticələr verdiyini göstərmək üçün burada qəribə bir hadisəni yada salmaq istəyirəm. Mən xüsusi minnətdarlıq əlaməti olaraq, krala bir xidmət göstərmək ümidi ilə ona üç və ya dörd yüz il bundan əvvəl icad olunmuş qəribə bir toz haqqında məlumat verdim. Mən krala izah etdim ki, həmin bu toz ən kiçik bir qığılcımdan bir anda alovlanmaq və bu zaman şimşək kimi dəhşətli bir sarsıntı və gurultu qoparmaq qüdrətinə malikdir. Əgər bir dəmir və ya mis lülə götürüb, onun içini müəyyən miqdarda həmin toz ilə doldursan, o alışdıqda həmin lülənin içindən mis və ya dəmir bir kürəni uzağa tullaya bilər. Bu kürə, lülədən elə bir sürət və qüvvətlə çıxar ki, onun zərbəsinə heç bir şey dözə bilməz. Bu kürələrin ən böyükləri, nəinki, cərgə-cərgə əsgərləri məhv edir, həm də ən möhkəm divarları uçurur, içərisində minlərlə adam olan ən yekə gəmiləri batırır, bu kürələr zəncirlə bir-birinə bənd edildikdə isə gəmilərin dorlarını, bütün yelkən və kəndirlərini qırıb tökür, yüzlərlə insanı parça-parça edir və ətrafında olan

hər bir şeyi puça çıxardır. Bəzən biz içərisi boş olan yekə dəmir kürələri bu tozla doldururuq, xüsusi alətlər vasitəsilə mühasirə olunmuş şəhərlərin içinə atırıq. Bu kürələr həmin şəhərdə dəhşətli dağıntılar əmələ gətirir, küçələri partladır, evləri darmadağın edir, yandırır və partlayarkən, ətrafa saçılan qəlpələrlə yaxında olan bütün adamların kəlləsini dağıdır. Bunlara əlavə olaraq, mən söylədim ki, bu tozun tərkibini çox gözəl bilirəm və onu hazırlamaq üçün lazım olan bütün maddələr ucuz başa gəlir. Onları hər yerdə tapmaq olar. Mən təklif etdim ki, əlahəzrət kralın ustalarına bu kürələri atmaq üçün metaldan lazımı lülələr hazırlamağı öyrədim. Onun ölkəsində olan ən böyük şəhərin qala bürclərini uçurmaq və əgər əhali padşahın sonsuz hakimiyyətinə müqavimət göstərsə, bütün paytaxtı bir neçə saat ərzində xarabazara çevirmək üçün iyirmi və ya otuz lülə kifayət edərdi. Mənə göstərdiyi bu qədər lütf və himayə müqabilində təşəkkür əlaməti olaraq, mən təvazökarlıqla əlahəzrət krala bu kiçik xidməti göstərməyə hazır olduğumu bildirdim.

Kral mənim sözlərimi eşidəndə dəhşətə gəldi. O, çox heyrət etdi ki, mənim kimi zəif və heç yerində olan bir həşərat (bu onun şəxsi ifadəsidir) nəinki belə qeyri-insani fikirlərə malikdir, həm də bunları tamamilə ağıllı və təbii bir şey hesab edir. Mənim bu təxribədiçi məşinlərin törətdikləri dəhşətli qantökmə və xarabazarlıq mənzərələrini bu qədər laqeydləklə təsvir etməyim onu son dərəcə qəzəbləndirdi. Kral söylədi ki, bu cür şeyləri yalnız kinli və insan nəslinin düşməni olan bir düha düzəldə bilər. Kralın sözlərinə görə, o, elmi ixtiralarından son dərəcə böyük bir ləzzət alır, ancaq bu cür ixtiraların sirrinə vəqif olmaqdan, öz ölkəsinin yarısından əl çəkməyə razı olar. Nəticədə, kral mənə məsləhət gördü ki, əgər həyatım mənim üçün qiymətlidirsə, bundan sonra heç bir zaman bu şeylər barədə bir kəlmə də danışmayım.

Dar bir görüş, məhdud bir təhsil sahibi olmağın nəticəsində belə olur. Bu padşah təbəələrinin məhəbbət və hörmətini qazanmaq üçün bütün sifətlərə malikdir. O, böyük bir zəkaya, dərin məlumata və ölkəni idarə etmək üçün müstəsna bir qabiliyyətə malikdir. Ancaq bununla bərabər, biz avropalılara əsla anlaşılmayan hədsiz vasvasılıq siyasətində bu ağıllı padşah öz xalqının həyat, azadlıq və əmlakının tam sahibi olmaq kimi bir imkanı əlindən buraxır. Mən bu sözlərlə bu gözəl kralın yaxşı cəhətlərini əsla azaltmaq istəmirəm. Ancaq çox yaxşı bilirəm ki, mənim sözlərim onu ingilis oxucularının nəzərindən xeyli salacaqdır. Yalnız burasını qeyd edərim ki, bu cür zəiflik, bu xalqın cəhəlatininin nəticəsidir. Bunların içərisində siyasət bu vaxta qədər bizdə olduğu kimi elm dərəcəsinə yüksəlməyib.

Bir dəfə kralla söhbət vaxtı qeyd etdim ki, bizdə hökuməti idarə etmək barədə minlərlə kitab yazılıb. Gözlədiyimin əksinə olaraq, bu sözlərim kralda bizim zəkamız barədə ən pis təsir əmələ gətirdi. O, bizim siyasət adamlarının bütün incəlik və hiylələrinə həqarət nəzərilə baxıb, dövlət işlərində hər cür əsrarəngizlik və intriqalara qarşı nifrət duyduğunu bildirdi. O, heç cür başa düşə bilmirdi ki, mən dövlət sirri dedikdə, düşməni və ya düşmən olan bir milləti nəzərdə tuturam. Onun fikrinə görə, dövləti yaxşı idarə etmək üçün yalnız sağlam, dərin zəka, ədalət, qərəzsizlik və mehribanlıq kifayətdir. O, bu fikirdə idi ki, eyni tarlada bir sünbül və ya bir ot əvəzinə ikisini yetirə bilən hər bir adam, öz ölkəsinə bütün siyasət adamlarının birlikdə verdiyi mənfəətdən daha artıq xeyir vermiş olur.

Bu xalqın zehni inkişafı çox məhduddur. Burada yalnız əxlaq, tarix, şeir və riyaziyyat öyrənilir. Lakin onlara haqq verərək, həmin sahələrdə böyük nailiyyətlər əldə etdiklərini demək lazımdır. Burada riyaziyyat yalnız əməli işlərdə tətbiq olunur. Onun əsas vəzifəsi əkinçiliyi və texnikanın müxtəlif

sahələrini təkmilləşdirməkdən ibarətdir. Tamamilə aydındır ki, riyaziyyatın bu cür tətbiq edilməsi bizdə yüksək qiymət qazanmazdı. Müccrəd ideyalara və hər cür fəlsəfi incəliklərə gəlincə, mən onlara bu barədə ən kiçik bir məlumat verməyə çalışdımsa, bir şey çıxmadı.

Bu ölkədə heç bir qanun sözləri əlifbada olan hərflərin miqdarından artıq deyildi. Əlifbada isə cəmi iyirmi iki hərf vardır. Ancaq bu qanunların da az bir hissəsi bu qədər uzun sözlə ifadə olunur. Bütün qanunlar ən aydın və ən sadə ifadələrlə tərtib olunub. Bir də əlavə etmək lazımdır ki, bu insanlar qanunda bir neçə mənə tapmaq dərəcəsinə zəkali deyildirlər. Qanunlara şərh və izah yazmaq isə onlarda böyük bir cinayət hesab olunurdu.

Burada kitab çap etmək, çinlilərdə olduğu kimi, lap qədim zamanlardan bəri mövcuddur. Ancaq onların kitabxanaları çox da böyük deyildir. Məsələn, ölkənin ən böyük kitabxanası olan kral kitabxanasında min cilddən artıq kitab yoxdur. Bunlar da yüz iyirmi fut uzunluğu olan bir dəhlizdə düzülüb. Mənə bu kitabxananın kitablarının dərbəst surətdə istifadə etməyə icazə verilmişdi. Kraliçanın dülgəri Qlyumdalkliçin otaqlarından birində iyirmi beş fut hündürlüyündə olan taxta dəzgah hazırlamışdı. Zəhiri cəhətdən bu dəzgah hər pilləsi əlli fut uzunluğunda olan bir nərdivana bənzəyirdi. Bu dəzgah elə bir vəziyyətdə qoyulurdu ki, onun aşağı pilləsi otağın divarından on fut aralı olurdu. Oxumaq istədiyim kitabı divara söykəyirdilər. Mən nərdivanın ən yuxarı pilləsinə çıxıb, üzümü kitaba çevirir və səhifənin başından oxumağa başlayıb, pillə uzununu soldan sağa hərəkət edirdim. Gözlərimin səviyyəsindən aşağıda olan sətərə yetişdikdə, aşağı pilləyə enirdim, beləliklə, bütün səhifəni oxuyub qurtarırdım. Sonra yenə yuxarı pilləyə qalxıb bu sayaqla o biri səhifəni də oxuyurdum. Kitabın səhifələrini ikiəlli tutub çevirirdim. Bu çox çətin bir iş deyildi; çünki kitabın kağızı bizim kartondan qalın

olmazdı. Ən böyük kitabın isə uzunluğu cəmi on səkkizdən iyirmi futa qədər olardı.

Bu adamların üslubu aydın, cəsarətli, sadə idi. Onlar hər şeydən artıq lüzumsuz sözlər və cürbəcür bəzək-düzək işlətməkdən çəkinirlər. Mən onların əksəriyyətlə tarixi və əxlaqi mahiyyətdə olan xeyli kitablarını oxudum. Mənə kiçik və qədim bir elmi əsər xüsusən çox ləzzət verdi. Bu kitab Qlyumdalkliçin yataq otağında olub, onun mürəbbisi, əxlaqi-dini mövzularda çox-çox kitab oxumuş hörmətli və yaşlı xanıma məxsus idi. Alimlər bu əsərə çox da böyük qiymət vermirlər. Qədim insan nəslinin naqisliyindən danışan bu kitab qadınlar və qara camaat arasında böyük bir hörmət qazanıb. Mən yerli yazıcının bu mövzuda nələr söyləyə biləcəyiylə də çox maraqlanırdım. Avropa moralistləri kimi bu kitab da insanın öz təbiəti etibarilə nə qədər zəif, haqir və aciz bir məxluq olduğunu adi sözlərlə göstərir. Amansız iqlimin təsirlərindən və yırtıcı heyvanların qəzəbindən insanın özünü qorumaq üçün nə qədər aciz olduğunu; bu heyvanların bəzilərinin öz gücü, bəzilərinin öz sürəti, bəzilərinin ehtiyatlılığı, bəzilərinin zəhmətsevərliyi ilə insandan nə qədər üstün olduğunu sübut edir. Bu kitab sübut edir ki, son yüz il içərində təbiət qədim zamanlarda yaşamış insanlara nisbətən, yalnız ayanırmıç insanlar yaradır. Müəllifin fikrinə görə, qədim zamanlarda nəhəng insanların mövcud olduğunu düşünmək üçün mühüm dəlillər mövcuddur. Bunu həm tarix, həm də xalq nəğmələri sübut edir. Krallığın cürbəcür yerlərində tapılan yekə sümüklər və insan kəllələri də bunun belə olduğunu göstərir. Bu sümük və kəllələr həcm etibarilə indiki xırdalaşmış insanlardan xeyli böyükdür. Bu mühakimələrdən müəllif gündəlik həyat üçün faydalı olan bir neçə əxlaqi qayda çıxarır ki, bunları burada təkrar etməyə dəyməz.

Mən bu kitabı oxuyanda qeyri-ixiyarı bu məsələ haqqında insanlar arasında əxlaqi mövzularda nəsihətnamələr

yazmağı, eləcə də özünün təbiətlə mübarizədə zəifliyindən şikayətlənməyə nə üçün insanların bu qədər böyük bir həvəsi olduğu haqqında düşündüm. Mənə elə gəlir ki, bu məsələnin diqqətlə tədqiq olunması, bu cür şikayətlərin həm bizdə, həm də bu xalq içərisində tamamilə səhv olduğunu göstərə bilər.

Buradakı yerlilər, kralın yüz yetmiş altı min piyada və otuz iki min atlıdan ibarət olan ordusu ilə öyünlər. Ancaq bilmirəm ki, şəhərlərdə tacirlərdən, kəndlərdə isə fermerlərdən ibarət olan bu qarıbə köməkçi dəstələrinə ordu demək olarmı? Bu dəstələrə ayanlar və ya xırda zadəganlar komandanlıq edirlər. Onlara heç bir maaş verilmir. Ancaq bu ordu kifayət dərəcədə yaxşı təlim görmüş və gözəl intizama malikdir. Burada təəccüblü heç bir şey yoxdur. Nəzərə almaq lazımdır ki, heç bir fermer öz mülkədarının və hər bir şəhərli şəhərin adlı-sanlı adamlarının komandası altındadır. Bir də ki, bütün bu başçılar Venesiyada olduğu kimi səsvermə üsulu ilə seçilirlər.

Mən tez-tez şəhərin yaxınlığında olan iyirmi kvadrat mil böyüklüyündəki meydanda paytaxt qoşunlarının hərbi təlimlərini görürdüm. Bu meydanda olan piyadaların sayı iyirmi beş mindən və atlıların sayı altı mindən artıq olmurdusa da, ancaq mən bunları heç bir vəchlə saya bilmirdim; çünki ordunun tutduğu sahə çox böyük idi. At üstündə oturmuş hər bir atlı yüz fut hündürlüyündə olan bir qülləyə bənzəyirdi. Mən bir dəfə bütün bu atlıların komanda ilə birdən-birə qılınclarını çəkib, havada oynatdıqlarını gördüm. Heç bir xəyal bundan daha əzəmətli və daha heyranedicə bir mənərə təsəvvür edə bilməz. Elə bil ki, göyün üföqlərində birdən-birə on min şimşək parladi.

Mən çox maraqlanırdım ki, bu padşah necə olub ki, ordu yaratmaq və öz xalqını hərbi intizama öyrətmək fikrinə düşüb. Axı, onun torpaqları heç bir yerdə başqa bir dövlət ilə həmsərhəd deyildi. Bu barədə həm deyilənlərdən, həm də tarixi osərləri oxuyaraq, aşağıdakı şeyləri öyrəndim.

Bir neçə yüz il müddətində həmin bu ölkə də, bir çox başqa dövlətlər kimi bir azara tutulubmuş. Zadəganlar hakimiyyəti öz əllərinə almağa çalışır, xalq öz azadlığını qoruyur, kral isə tam ağılıq uğrunda mübarizə edirdi. Bu səbəbdən əmələ gələn nifaq, vətəndaş müharibələrinə səbəb olubmuş. Bu müharibələrdən axıncısı, hazırda hökranlıq edən padşahın babası zamanında müvəffəqiyyətlə qurtarıb, bütün partiyaları öz aralarında razılaşmağa və bir-birinə güzəştə getməyə məcbur edibmiş. O zaman hamının razılığı ilə bir ordu yaradılıbmış ki, o da həmişə nizam-intizamın keşiyində durur.

SƏKKİZİNCİ FƏSİL

Kral və kraliçanın ölkənin sərhədlərinə səyahətə çıxması. Müəllifin onlarla birlikdə gətməsi. Müəllifin bu ölkəni tərk etməsi barədə ətraflı məlumat, onun İngiltərəyə qayıtması.

Mən həmişə bu fikirdə idim ki, gec və ya tez azad olacağam. Ancaq bunun nə cür baş verəcəyini qabaqcadan bilmədiyim kimi, hər hansı bir plan tərtib etməyi də əlbəttə ki, bacara bilməzdim. Məni buraya gətirən gəmi bu sahillərdə görünən ilk gəmi idi və kral ciddi surətdə əmr vermişdi ki, yeni bir gəmi də gəlib çıxarsa, onu mütləq tutub, bütün minikləri ilə birlikdə arabaya qoyub, Lorbrulqruda gətirsinlər. Kral mənim üçün münasib bir arvad tapmağı çox arzu edirdi. O, istəyirdi ki, mənim uşaqlarım olsun. Ancaq bizim sarı bülbülləri qəfəsdə saxladığımız kimi, mənim balalarımın da qəfəsdə saxlanılacağı və vaxtilə nəvə-nəticəmin qəribə heyvanlar kimi əyanları əyləndirmək üçün satılacaqlarını düşündükcə, dəhşətə gəlirdim. Doğrudur, mənimlə çox mehriban rəftar edirdilər; çünki mən qüdrətli kral və kraliçanın sevimlisi idim. Bütün sarayın diqqəti məndə idi. Ancaq mənimlə olan bu rəftarda da insanlıq ləyaqətimi təhqir edən bir əlamət var idi. Vətənimdə qoyub gəldiyim ailəmi heç bir vaxt yadımdan çıxara bilmirdim. Mən özümə bərabər olan insanlar arasında olmağı çox arzu edirdim. Bir qurbəğa və ya

küçük kimi ayaq altında qalıb, əzilmək qorxusu duymadan küçələrdə və çöllərdə gəzmək ehtiyacı duyurdum.

Nəhayət, mən gözlədiyimdən daha tez və qəribə bir şəkildə azadlığa qovuşdum. Bu qəribə hadisənin necə əmələ gəldiyini bu saat nağıl edəcəyəm.

Mənim bu ölkəyə gəldiyimdən artıq iki il keçirdi. Üçüncü ilin əvvəllərində mən Qlyumdalkliçə birlikdə kral və kraliçanı krallığın cənub sərhədlərinə olan səyahətlərində müşayiət etməli olduq. Məni adət üzrə yol qutusunda aparırdılar. Bu qutu, eni on iki fut olan çox rahat bir otaq idi. Mənim tapşırığımla onun içərisində ipək iplərlə möhkəm və böyük bir yelləncək asmışdılar. Bu yelləncək məni yoldakı silkintilərdən qoruyur və mən çox vaxt səyahət zamanı onun içində yuxulayırdım. Qutunun damında, düz mənim yelləncəyimin üstündə dülgər arzuma görə bir qapaq hazırlayıb. Bir kvadrat fut böyüklükdə olan bu qapaq isti olan vaxtlarda təmiz hava gəlmək üçün idi. Mən istədiyim zaman bu qapağı siyirmə taxta vasitəsilə açıb-örtə bilərdim.

Biz səyahət etdiyimiz yerə çatdığımız vaxt, kral dəniz sahiliindən on səkkiz ingilis mili məsafədə olan Flenflasnik şəhəri yaxınlığındakı qəsrdə bir neçə gün qalmaq qərarına gəldi. Qlyumdalkliç və mən bu uzun səyahətdən çox yorulmuşduq. Mən azacıq zökəm olmuşdum. Yazıq qız isə elə azarlamışdı ki, öz otağında qalmalı olmuşdu. Mən okeanı çox görmək istəyirdim. Əgər mənə bir zaman azadlıq qismət olacaqdısa, bu, yalnız okean sayəsində mümkün ola bilərdi. Mən özümü haqiqətdə olduğundan daha bərk xəstələnmiş kimi göstərdim və xahiş etdim ki, çox sevdiyim cavan saray xidmətçisi ilə birlikdə mənə təmiz dəniz havası almağa icazə versinlər. Bu oğlan ilə birlikdə məni bir neçə dəfə gəzməyə buraxmışdılar. Qlyumdalkliçin buna necə həvəssiz razılıq verdiyini heç bir zaman unuda bilmərəm. Elə bil ki, o, başıma

nə gələcəyini bilərək, ağlaya-ağlaya məni göz bəbəyi kimi qorumağı həmin xidmətçiyə dönə-dönə tapşırıd.

Həmin xidmətçi içərisində yelləncəkdə uzanmış olduğum qutunu götürdü və yarım saat piyada yol getdikdən sonra biz qayalıq dəniz sahilinə çatdıq. Burada mən ona buyurdum ki, qutunu yerə qoysun. Mən pəncərəni açıb, həsrətlə okeanun sularına baxdım. Özümü yaxşı hiss etmədiyimdən xidmətçiyə söylədim ki, yatmaq istəyirəm. Ümid eirdim ki, yatsam, bir qədər yüngülləşərəm. Mən uzandım və xidmətçi soyuq dəyməsin deyə, pəncərələri möhkəm bağladı. Bir az sonra yuxuya getdim. Sonra nələr olduğunu bilmirəm. Ancaq güman edirəm ki, xidmətçi uzun zaman oturub, mənim keşiyimi çəkməmişdi. Yəqin ki, o, yuxu zamanı mənim başıma heç bir təhlükəli iş gəlməyəcəyini fikirləşib, qayaların arasında quş yuvası axtarmağa getmişdi. Mən dəfələrlə öz pəncərəmdən görmüşdüüm ki, o, qayaların arasında belə yuvalar tapıb oradan yumurta götürür. Hər nə isə, mən şiddətli təkandan ayıldım. Elə bil, kim isə qutumun üstünə vurulmuş halqanı şiddətlə çəkdi. Mən qutumun havaya qalxdığını sonra böyük bir sürətlə getdiyini hiss etdim. Birinci təkan vurulduqda, az qalmışdı ki, yelləncəkdən yığılam, ancaq sonra hərəkət daha müvazinətli oldu. Mən bir neçə dəfə var gücümlə bərkdən çığırdım, amma heç bir şey çıxmadı. Mən pəncərədən baxaraq, yalnız buludları və səmanı gördüm. Başımın üzərində qanad səslərinə bənzəyən bir xışıltı eşidib, yavaş-yavaş öz vəziyyətimin nə qədər təhlükəli olduğunu anlamağa başladım. Yəqin ki, bir qara quş dimdiyilə mənim qutumun halqasından yapışib, havaya qaldırılmışdı ki, ordan məni daşların üstünə salsın və qutumun qırıntıları altından bədənimə çıxarıb yesin. Bu ağıllı quşlar çanaqlı bağaların çanağını qırıb, ətlərini yemək istəyəndə də belə edirlər.

Bir neçə dəqiqə keçdikdən sonra hiss etdim ki, xışıltı artıdı və qanadların hərəkəti sürətləndi. Mənim qutum küləkli

bir gündə dirəkdən asılmış lövhə kimi o yan-bu yana yırğalanırdı. Başımın üstündə qəzəbli bir çıxırtı və zərbə səsləri eşitdim. Birdən-birə elə sürətlə dik aşağı düşdüyümü hiss etdim ki, nəfəsim tutulan kimi oldu. Dəhşətli bir su şappıltısı eşidildi. Bu səs qulaqlarımda Niaqara şalələsinin gurlutusunda daha bərk səsləndi. Bir an mən qatı bir qaranlığa batdım, sonra qutum yuxarı qalxmağa başladı və pəncərələrin üst tərəfindən işıq gördüm. İndi bildim ki, dənizə düşmüşəm. Görünür, məni havaya qaldıran qara quşun üzərinə iki-üç rəqib hücum edib, onun qənimətini əlindən almaq istəyibmiş. Onlarla vuruşan zaman qara quş məni dimdiyindən buraxmış. Qutumun altında olan ağır dəmir təbəqələr havadan enən zaman onun müvazinətini saxlamasına və suya düşərkən parçalanmamağına kömək edibmiş. Qutumun divarları birbirinə möhkəm bitmişmiş, qapıları isə rəzə ilə bağlanmayıb, siyirmə pəncərə kimi aşağı-yuxarı açılırdı. Bir sözlə, mənim otağım çox kip bağlandığından içərisinə su az keçmişdi. Mən böyük bir çətinliklə yelləncəkdən düşüb, damda olan qapını açmağa cürət etdim ki, içəri bir qədər təmiz hava gəlsin; çünki havasızlıqdan az qala boğulurdum. Bu dəqiqələrdə mən dəfələrlə öz əziz Qlyumdalkiçimin yanında olmağı nə qədər arzu etmişdim. Mənim ondan ayrıldığımdan yalnız birçə saat keçməsinə baxmayaraq, aramızda sanki böyük bir uçurum əmələ gəlmişdi. Ən qorxunc təhlükələr hər tərəfdən mənə üz verib, bütün diqqətimi cəlb etmişdi. Bununla bərabər, öz yarıq dayəciyimi yadıma saldıqda, mənim itməyimin ona necə ağır gələcəyini, bütün ümidlərinin boşa çıxdığını və kraliçanın ondan narazı qalacağını düşündükcə ağlamaqdan özümü saxlaya bilmədim. Yəqin ki, çox az səyyahlar mənim düşdüyüm bu çətin və təhlükəli vəziyyətə düşmüşdülər. Mən qutumun parçalanacağını və ya küləyin vurub, onu çevirəcəyini hər an gözləyə bilərdim. Tək birçə pəncərə şüşəsi sınımış olsaydı, mən yəqin həlak olacaqdım. Bu şüşəni nazik bir dəmir

barmaqılıq qoruyurdu. Mən kiçik dəlmə-deşikdən içəri su dolmağa başladığını gördükdə, bacardığım kimi bunları tutmağa çalışdım. Qutumun qapağını açmağa qüvvəm çatmırdı; yoxsa, mütləq lunu edib, yuxarı çıxardım. Orada mən hər tərəfi bağlı olan (əgər belə demək mümkünsə) bu anbarda qalıb boğulmaqdasansa, bir neçə saat artıq yaşaya bilərdim. Ancaq bu qutu suyun üzərində, hətta bir neçə gün sağ-salamat qala bilsəydi, mən yenə də mütləq acından və soyuqdan ölərdim. Beləliklə, hər daqiqə ölümümü gözləyə-gözləyə, hətta bunu arzu edə-edə dörd saata qədər vaxt keçirdim.

Söylədiyim kimi, qutumun yan divarlarında iki möhkəm qulp var idi. Məni at üstündə aparan xidmətçi qayış kəməri ni bu qulpdan keçirib, onu belinə bənd edərdi. Birdən-birə bilmirəm mənəmi elə gəldi, yoxsa doğrudanmı həmin bu qulplara bir şeyin toxunduğunu hiss etdim. Bundan sonra mənə elə gəldi ki, qutumu çəkir və ya yedəkləyib aparırlar. Bəzən mən qutumun dartıldığını hiss edirdim. Qutum dənizə veyli batmış və otağım qaranlıqlaşmışdı. Bütün bunlar mənə də köməyimə kimin gələ biləcəyini bilmədiyim halda, xilas olmağa zəif bir ümid doğururdu. Mən döşəməyə bənd edilmiş stullardan birini açmağı qərara aldım və onu yuxarı qapağın düz altında böyük bir çətinliklə yenə yerə bənd etdim. Bir az əvvəl həmin qapağı açmışdım. Stulun üstünə çıxıb, ucadan köməyə çağırmağa başladım. Sonra yaylığını bir ağaca bağlayıb, onu qapaqdan bayıra çıxardım və yelləməyə başladım ki, əgər həqiqətən yaxınlıqda gəmi və ya qayıq varsa, bununla onların diqqətini cəlb edirəm və dənizçiləri başa salım ki, bu qutumun içində bədbəxt bir insan var.

Ancaq bütün bu işarələrə heç bir cavab almadım. Bununla bərabər, qutumun daim irəliyə doğru hərəkət etdiyini duyurdum. Təqribən bir saat keçdi. Birdən qutumun qulplu tərəfi bərk bir şeyə toxundu. Mən qorxdum. Bunun qaya olduğunu zənn etdim. Qutumun əvvəlkindən daha bərk yırgalandığını

duyudum. Otağımın damında, aşağı salınan və sanki halqaya keçirilən bir buraz səsi – zəif bir cırıltı eşitdim. Bundan sonra qutumun yuxarı qaldırıldığını duyudum. Mən yenidən ucunda yaylıq olan ağacı dəlikdən çıxarıb, səsim tutulana qədər bağardım. Bunun cavabında üç dəfə təkrar olunan uca çığır-tılar eşitdim. Mənim duyduğum həyəcanı yalnız başlarına belə ağır fəlakətlər gələn adamlar başa düşə bilərlər. Başımın üstündə ayaq tappılıtları eşitdim. Kim isə ucadan ingiliscə bu sözləri çığırdı: “Əgər içəridə bir adam varsa, səsinə çıxarsın!” Cavab verdim ki, mən bədbəxtliyimdən dünyada ağıllı bir məxluq üz verə biləcək ən ağır fəlakətlərə düşər olmuş bir ingiliscə və onlara ənd verdim ki, məni bu zindandan qurtarsınlar. Bunun cavabında həmin səs söylədi ki, artıq təhlükədən qurtarmışam; çünki qutumu gəmiyə bağlayıblar. Bu saat dülğər gəlib, qutumun damında, məni çıxarmaq üçün lazımı genişlikdə bir deşik açacaq. Mən cavab verdim ki, nəhaq yerə vaxt itirməsinlər. Qoy gəminin əməllərindən biri barmaqımı qutumun halqasına keçirib onu sudan çıxartsın və kapitanın otağına aparsın. Bu sözlərimdən bəziləri elə güman etdi ki, mən dəliyəm, bəziləri isə qəhqəhə ilə gülməyə başladı. Doğrudan da mən tamamilə yaddan çıxarmışdım ki, indi özüm boyaq və mənimlə bir qüvvədə olan adamlar arasındayam. Dülğər gəldi və bir neçə dəqiqənin içində dörd kvadrat fut enliyində bir deşik açdı. Sonra içəri kiçik bir nərdivan salladılar və mən yuxarı çıxdım. Bu vaxt özümü o qədər zəif hiss etdim ki, bu adamlar məni qucaqlarına alıb, gəminin göyərtəsinə çıxartdılar.

Heyrət içində qalmış dənizçilər mənə suallar yağdırırdılar. Ancaq bunlara cavab verməyə mənə də təqət yox idi. Mən bu cırdanları görüb, özümü itirmişdim. Nəhəng adamlar və nəhəng şeylər arasında yaşamağa o qədər alışmışdım ki, bu kiçikboylu adamlar mənə çox miskin və eybəcər görünürdülər.

Nəhayət, ləyaqətli və hörmətli bir şropşirli olan kapitan mister Tomas Vilkoks hüsumu itirməkdə olduğunu görüb, məni öz otağına apardı. Orada mənə qüvvə dərmanı verdi və bir qədər dincəlməyi məsləhət görüb, yatağa uzandırdı. Bu, doğrudan da mənim üçün son dərəcə zəruri idi. Yuxuya getməmişdən əvvəl mən kapitana söylədim ki, qutumun içində çox qiymətli mebel var, onları itirmək heyfdir. Orada gözəl bir yelləncək, səfər yatacağı, iki stul, bir stol və kamod var. Otağın bütün divarlarına ipək və pambıqdan toxunmuş parçalar çəkilməmişdi. Kapitandan xahiş etdim ki, dənizçilərdən birinə mənim qutumu onun otağına gətirməsini əmr etsin. Burada mən qutumu açıb, bütün sərvoatı ona göstərmək istəyirdim. Kapitan bu sərəsləməmi eşidib, elə güman etdi ki, sayıqlayıram. Ancaq məni sakit etmək üçün söz verdi ki, arzumu yerinə yetirəcəkdir. Sonra o, göyərtyə çıxıb, bir neçə dənizçiyə əmr etmişdi ki, mənim qutumun içində girsinlər. Onlar mənim şeylərimi çıxarmış, divarlara çəkilmiş parçaları qoparmışdılar. Təəssüf ki, stullar, kamod və yataq xeyli xarab olmuşdu. Dənizçilər şeylərin döşəməyə bərkidilmiş olduğunu bilmədiklərindən zorla çəkib qoparmışdılar. Onlar qutunun içərisində maraqlı saydıqları bütün şeyləri və gəmidə işə yaraya biləcək bir neçə taxtanı çıxarıb gətirmişdilər. Qutu isə donızda qalmışdı. Onun içi az zamanda su ilə dolmuş və batmışdı. Mən çox şad oldum ki, bu zaman özüm orada deyildim. Yəqin ki, bu mənzərə axır illərdə başıma gələn bütün fəlakətləri yadıma salıb, məni kədərləndirəcəkdir.

Mən bir neçə saat yatdım. Ancaq rahat yata bilmədim. Yaxın zamanda başıma gəlmiş hadisə və fəlakətləri hey yuxumda görürdüm. Hər halda mən bir qədər dincələrək, özümü xeyli yaxşı hiss edirdim. Axşam saat səkkiz olardı. Kapitan mənim çoxdan bəri ac olduğumu bilib, əmr etdi ki, tez axşam yeməyi gətirsinlər. O, gözümdə dəlilik əlamətləri görünmədiyinə əmin olub, tamamilə rəbitəli bir surətdə danışdığımı gördükdə

məni nəşə ilə qonaq etməyə başladı. Biz tək qaldıqda xahiş etdi ki, başıma gələn macəraları danışım və bu qarıbə qutunun içində necə düşdüyümü izah edim. O söylədi ki, günortaya yaxın müşahidə borusu ilə mənim qutumu görmüş; əvvəlcə bunun bir yelkənli gəmi olduğunu güman edib, öz gəmisinin yolu üstündə olduğu üçün ona yanaşmış, bir qədər suxarı almaq istəmişdir; çünki gəmidə suxarı qurtarmaq üzrə imiş. Yaxına gəlib, səhv etdiyini gördükdə, bu şeyin nə olduğunu bilmək üçün bir qayıq göndərib. Dənizçilər qorxmış halda geri qayıdıb, and içiblər ki, üzən bir evə rast gəliblər. Kapitan onlara gülüb, özü qayığa oturub və dənizçilərə əmr edib ki, özlərilə iki möhkəm kəndir götürsünlər.

Dəniz sakit olduğu üçün kapitan bir neçə dəfə qutunun ətrafına hərlənib, bu qutunun dəmir barmaqlıqlı pəncərələri olduğunu görüb. Qutunun qapı-pəncərəsiz divarında o, iki möhkəm qulp görüb, əmr edib ki, kəndiri bunlardan birinə keçirsinlər, sandığımı (o, buna belə ad verirdi) yedəkləyib gəmiyə aparsınlar. Bunu qurtardıqdan sonra kapitan əmr edib ki, o biri kəndiri qutunun damında olan halqaya keçirib, sandığımı gəminin göyərtysinə qaldırmağa çalışsınlar. Ancaq bu sandıq o qədər ağır imiş ki, gəminin bütün əməlləri nə qədər çalışbılsa da, onu iki və ya üç futdan artıq qaldıra bilməyiblər. Kapitan söyləyib ki, onlar mənim qutunun dəşiyindən uzatdığım ucuna yaylıq bağlanmış ağacı görüb, bu nəticəyə gəliblər ki, sandığın içində bədbəxt bir adam vardır.

Kapitandan soruşdum ki, mənim qutuma rast gəldikləri yerdə gəminin yaxınlığında nəhəng quşlar görüblərmi? Bunun cavabında kapitan söylədi ki, dənizçilərdən biri şimala doğru uçan üç qara quş görmüşdür. Ancaq bunlar ona adı quşlar boyda görünmüşdür. Bu, yəqin ki, quşların xeyli uca-da uçduqları ilə izah oluna bilər. Kapitan mənim bu sualı niyə verdiyimi başa düşə bilmədi. Sonra ondan soruşdum ki, biz qurudan çoxmu uzaqdayıq? Bu suala o, cavab verdi ki,

tam dürüst hesabə görə, ən yaxın sahil bizdən yüz liq qədər uzaqdadır. Mən onu inandırmağa çalışdım ki, çox səhv edir; çünki mən yaşadığım ölkəni cəməsi dənizə düşdüyümdən təqribən iki saat əvvəl tərk etmişdim.

Bu zaman kapitan gizli bir görkəm alıb, məsləhət gördü ki, mənim üçün ayırıqları kayuta gədid, doyunca yatım. O, işarə etdi ki, çəkdiyim iztirablardan, yaqın ki, huşum bir qədər pozulmuşdur. Mən onu inandırdım ki, onun mehribanca qonaqpərvərliyi sayəsində özümü çox gözəl hiss edirəm.

Onda o, mənimlə tamamilə açıq danışmağa icazə istədi. Əlbəttə, mən buna razılıq verdim. Kapitan bir qədər sükutdan sonra məndən soruşdu ki, bəlkə mən müdhiş bir cinayət işlətmişəm və buna görə də cəza olaraq məni bu sandığa salıb, dənizə buraxıblar; bəlkə, bunun nəticəsində mənim ağılim bir qədər çəşmişdir. O dedi ki, bəzi ölkələrdə ən dəhşətli caniləri sınıq-salxaq bir qayığa oturdub, dənizə buraxmaq adəti ona məlumdur. Kapitan əlavə etdi ki, mən heç bir şeyi gizlətmədən, onunla açıq danışa bilərəm. Əlbəttə, belə bir canini öz gəmisinə aldıyı üçün o heç bir zaman özünü əfv etməyəcəkdir. Ancaq iş-ışdən keçdiyi üçün söz verir ki, məni sağ-salamat ən yaxın limana aparacaqdır.

Mən də kapitandan xahiş etdim ki, bir qədər səbrli olub, bütün danışıqlarını diqqətlə dinləsin. Mən İngiltərədən çıxduğım gündən ta o, mənim qutumu görüncəyə qədər başıma gələn bütün macəranı tamam-kamal ona danışdım. Həqiqət həmişə ağıllı və düşüncəli adamın qəlbinə yol tapar. Tamamilə təbiidir ki, dərin ağıl sahibi və təhsil görmüş bir adam olan bu möhtərəm cənab mənim sözlərimin doğruluğuna və səmimiyyətinə tezliklə inandı. Onun axırıncı şübhələrini dağıtmaq üçün kapitandan xahiş etdim ki, kamodumu bura götürmələrini əmr etsin. Kamodun açarı cibimdə idi. Kamodu açıb, belə qəribə bir surətdə tərk etdiyim ölkədə topladığım nadir şeylərdən ibarət kiçik kolleksiyanı kapitana göstərdim.

Bunların içərisində kralın saqqalının tüklərindən hazırladığım daraqdan başqa, kraliçanın böyük barmağının dırnağının qırntısından düzəltdiyim daraq da var idi. Bu kolleksiya hər biri bir futdan yarım yarda qədər olan ignə və sancaqlardan, kraliçanın başı darandığı zaman yığdığı saçlardan, onun çəçələ barmağından çıxarıb, boyunbağı kimi boğazıma taxdığı qızıl üzükdən ibarət idi. Kapitandan xahiş etdim ki, mənə göstərdiyi xidmətin müqabilində minnətdarlıq əlaməti olaraq, bu üzüyü qəbul etsin; ancaq o, qəti surətdə imtina etdi. Mən öz əlimlə bir xanımın ayaq barmağından kəsdiyim döyənəyi də göstərdim. Bu döyənək iri alma boyda idi, özü də o qədər bərk idi ki, İngiltərəyə qayıtdıqdan sonra ondan bir qədər hazırladım və onu gümüş haşiyə içinə aldım. Nəhayət, kapitana siçan dərisindən olan galvarımı göstərdim.

Kapitanı çox çətinliklə razı edə bildim ki, bir saray nökrənin dişini məndən hədiyyə olaraq qəbul etsin. O, həmin bu diş böyük bir maraqla nəzərdə keçirirdi. Kapitan bu hədiyyəni belə boş bir şeyi layiq olmadığı dərəcədə böyük bir təşəkkürlə qəbul etdi. Təcrübəsiz bir həkim Qlyumdalkliçin nökrələrindən birinin dişini ağırdığı zaman səhvən onun sağlam dişini çəkmişdi. Mən həmin bu dişini təmizləyib, qəribə bir şey kimi öz kamoduma saxlamışdım. Bu dişin uzunluğu bir fut, diametri isə dörd düym olardı.

Kapitan mənim bu səmimi söhbətimdən çox razı qaldı. O ümid edirdi ki, mən İngiltərəyə qayıtdıqdan sonra bütün bunları yazıb, kitab halında çap etdirəcəyəm. Onun fikrincə, beləliklə, mən insanlığa böyük bir xidmət etmiş olaram. Kapitana söylədim ki, mənim bu macərəmin diqqəti cəlb edə biləcəyinə gümanım azdır. Dedim ki, hazırda oxucuları heç bir şeylə heyrləndirmək olmaz. Bir çox müəlliflər həqiqətdən çox, öz şöhrətpərəstlik və mənfəətlərini təmin etməyə çalışıb, avam oxucuları ən qəribə uydurmalarla cəlb etməyə can atırlar. Onların hekayələrinə nisbətən mənim kitabım yaqın ki,

solğun və darıxdırıcı olacaq və heç bir kəsin diqqətini cəlb etməyəcəkdir. Hər halda, haqqımda söylədiyə xoş sözlər və verdiyi məsləhət üçün kapitana təşəkkür etdim.

Kapitan mənim belə ucadan danışdığuma təəccüb etdi və yaşadığım həmin ölkənin kral və kraliçasının kar olub-olmadıqlarını soruşdu. Mən ona izah etdim ki, uzun müddət nəhənglər arasında yaşadığımı nəticəsidir. Onlarla mən elə ucadan söhbət edirdim ki, elə bil qüllənin başında duran bir adamla danışırıdım.

Boynuma aldım ki, onu dinləyəndə mənə elə gəlir ki, guya o, pıçılıtlı ilə danışır. Aldığım başqa bir təsiri də ona söylədim; gəmiyə çıxıb, ətrafımda dənizçilər toplandığı zaman onlar mənə rast gəldiyim boyca ən kiçik məxluqlar kimi göründülər. Doğrudan da, gözlərim nəhəng şeylərə o qədər alışmışdı ki, mən güzgüdə özümə baxa bilmirdim; çünki bu, özümün nə qədər kiçik olduğum barədə məndə xoşa gəlməyən duyğular oyadırdı.

Kapitan mənə söylədi ki, yemək zamanı mənim hər bir şeyə diqqətlə baxdığımı və çox zaman özümü gülməkdən zorla saxladığımı seziş. Mənim belə qərribə rəftarımın səbəbini başa düşmədiyindən elə zənn etmişdi ki, ağılm bir qədər çəşib.

Ona cavab verdim ki, müşahidəsi tamamilə doğrudur, qoy özü düşünsün: üç pens boyda bir boşqab, bir uduma yeyilən bilən bir donuz budu, fındıq qabığı boyda fincan və sair bu kimi şeyləri gördükdə, gülməyə bilərəmmi?

Kapitan bu zarafatımı yaxşıca başa düşüb, gülə-gülə mənə qədim bir ingilis məsəli ilə cavab verib dedi ki, mənim gözlərim mədəmdən böyükdür. Çünki bütün günü heç bir şey yemədiyimə baxmayaraq, iştahamın olmadığını görmüşdü. O, gülə-gülə dedi ki, qara quşun mənim qutumu dimdiyində aparıldığını və çox yüksəklərdən necə dənizə düşdüyümü özü görüb zövq almaq üçün yüz funt verərdi; çünki bu, gələcək nəsillərə yadigar olmaq üçün təsvir edilə biləcək bir mənzərə idi.

Kapitan Tonkindən¹ imiş və İngiltərəyə geri qayıdanda külək onu şimal-şərqə, 44° şimal en dairəsinə və 143° şərq uzunluq dairəsinə qədər kənara aparıbmuş. Lakin onlar məni gəmiyə çıxartdıqdan sonra passat küləyi əsməyə başlayıb, biz uzun müddət cənuba doğru getdik. Yeni Hollandiyanı keçdikdən sonra biz qərbə və cənub-qərbə doğru yönəldik, sonra cənuba və cənub-qərbə doğru getdik və nəhayət, Ümid burnunu döndük. Bizim bu səfərimiz çox yaxşı keçdi və mən onu təsvir etməklə oxucunu yormayacağam. Kapitan yolda bir-iki dəfə yemək və təzə su götürmək üçün limanlara yarı aldı. Ancaq mən Daunsa çatana qədər gəmidən bir dəfə də olsun çıxmadım. Bura isə xilas olduqdan doqquz ay sonra 1706-cı il iyunun 3-də gəlib çatdıq. Mən gəmidə getmək haqqı olaraq, bütün var-yoxumu kapitana təklif etdim. Ancaq o, bircə fartinq də almadı. Biz bir-birimizdən dost kimi ayrıldıq və kapitan mənə söz verdi ki, Redrifə - mənim yanıma gələcək. Kapitanın borc aldığı beş şillinqə bir at və bələdçi tutdum.

Yolda mən xırdaca ağacları, evləri, adamları və ev heyvanlarını seyr edərkən, çox zaman elə bilirdim ki, yenə Liliputs-tandayam. Yolda qabağıma çıxan adamları basib əzməkdən qorxaraq, çox zaman bərkədən çıxırırdım ki, kənara çəkilsinlər. Az qalmışdı ki, bu qabalığı mənə çox baha tamam olsun. Bir-iki dəfə az qaldı ki, vurub, başımı yarsınlar. Ətrafdakı yerləri çox böyük çətinliklə tanıya bilirdim. Evimin yolunu başqalarından soruşmalı oldum. Xidmətçi qapını açdı, mən içəri girəndə başım qapının yuxarısına dəyməsin deyər (darvaza altında keçən qaz kimi) başımı aşağı ayıdım. Arvad yüyürüb, məni qucaqlamaq istədi, ancaq onun boyunun özümə çatması üçün mən onun dizindən də aşağı oyıldım.

Qızım xeyir-duamı gözləyərək, diz çökdü. Lakin mən nəhəng adamlarla danışdığım zaman həmişə başımı yuxarı qaldırmağa öyrəşdiyimdən onu heç görmədim. Xidmətçilərə

¹ Tonkin – Hind-Çində bir şəhər addır.

Üçüncü hissə

LAPUTAYA, BALNİBARBİYƏ, LAQQNEQQƏ, QLABBDOBDRİBƏ VƏ YAPONİYAYA SƏYAHƏT

və evdə olan bir-iki tanış adama isə nəhənglərin cırtıdanlara baxdığı kimi, yuxarıdan aşağı baxırdım. Mən ürəyimdə arvadımı danlayırdım ki, yəqin, həddindən artıq qənaət etmişdir; çünki həm özü, həm də qızım mənə çox xırdaca görünürdü. Müxtəsər, mən özümü o qədər qəribə aparırdım ki, yaxın adamlarım mənim dəli olduğumdan şübhələnməyə başladılar. Bunları ona görə qeyd edirəm ki, vardış və yanlış duyğuların nə qədər böyük bir qüvvəyə malik olduqlarını göstərim.

Mənimlə ailəm və dostlarım arasında əmələ gələn bu anlaşılmazlıq tezliklə aradan qalxdı: ancaq arvadım təntənəli surətdə elan etdi ki, mən bir də dəniz üzü görməyəcəyəm. Buna baxmayaraq, məşum tale öz hökmünü başqa cür verdi və oxucunun tezliklə görəcəyi kimi, hətta arvadım da məni vətəndə saxlaya bilmədi. Bununla məşum səyahətlərimin əhvalatının ikinci hissəsini qurtarıram.

BİRİNCİ FƏSİL

Müəllifin üçüncü səyahətə çıxması. Dəniz quldurları tərəfindən tutulması. Qəddar hollandiyalı. Müəllifin boş bir adaya çıxması. Laputaya qəbul edilməsi.

Mən evə qayıtdıqdan on gün sonra üç yüz tonluq "Xoş Ümid" gəmisinin kapitanı kornuelsli kapitan Vilyam Robinson yanıma gəldi. Keçmişlərdə onun komandası altında Levanta işləyən bir gəmidə cərrahlıq edərdim. O, mənimlə qardaş kimi dolanar, heç bir zaman məni özünə tabe bir adam hesab etməzdi. Görünür ki, köhnə bir dost kimi görüşümə gəlmişdi. Hər halda birinci görüşdə bizim aramızda uzun zaman bir-birilə görüşməyən dostlar arasında gedən adi danışıqlardan artıq bir söhbət olmadı. Sonra o, tez-tez yanıma gəlməyə başladı və məni sağ-salamat gördüyü üçün dəfələrlə öz şadlığını bildirib, İngiltərədən ayrılmamağı qəti surətdə qərara alıb-almadığımı soruşdu və özünün iki aydan sonra Şorqi Hindistana getmək niyyətində olduğunu söylədi. Axırda bir çox üzrxahlıq və müqəddimədən sonra məni öz gəmisində cərrahlıq vəzifəsinə dəvət etdi. Kapitan dedi ki, mənim bir cərrah köməkçim də olacaqdır və mənə ikiqat artıq maaş verəcək. Nəticədə, əlavə etdi ki, gəmini idarə etmək işində mənim məsləhətlərimlə hesablaşmağı öhdəsinə alır;

çünki mən gəmiçilik işini ondan az bilmirəm və onunla bir dərəcədə gəmi idarə edə bilərəm.

Kapitan mənə xeyli tərifi sözlər söylədi. Mən onu yaxşı bir adam kimi tanıdığımdan təklifindən boyun qaçıra bilmədim. Başma gələn bütün fəlakətlərə baxmayaraq, dünyanı görmək həvəsi məni əvvəlki qüvvəsi ilə cəlb edirdi. Arada bircə çətinlik qalmışdı ki, o da arvadımı razı etməkdən ibarət idi. Nəhayət, mən bu səyahətdən uşaqlarımız üçün hasil olacaq faydaları sayıb, onu razı saldım.

Biz 1706-cı il avqustun 5-də lövbər qaldırıb, 1707-ci il aprelin 11-də Sen-Jorjə fortuna çatdıq. Orada üç həftə qaldıq. Biz gəminin əməllərini artırmalı idik; çünki dənizçilər arasında xəstələnlər çox idi. Oradan Tonkinə yola düşdük. Tonkində kapitan çox qalmağı qət etdi; çünki ona lazım olan mallar bir neçə aydan tez hazırlanıb, gəmiyə təhvil verilə bilməzdi. Burada dayanarkən, əmələ gələn məsrəfi qismən ödəmək üçün kapitan kiçik bir gəmi satın alıb, onu işə gedən mallarla doldurdu və mənim komandanı altında qonşu adalara göndərdi. O, Tonkində öz işlərini gördüyü müddətdə bu malları satmağı mənə tapşırırmışdı.

Gəmidə məndən başqa on dörd nəfər əmələ var idi. Bunlardan üçü yerli idi. Biz sahilədən ayrıldıqdan üç gün keçməmiş şiddətli külək bizi əvvəlcə şimal-şərqə, sonra isə şərqə tərəf apardı. Bundan sonra şiddətli qərb küləyinin sakitləşmədiyinə baxmayaraq, hava sakitləşdi. Onuncu gün dalımızca iki quldur gəmisi düşdü. Bizim çox yüklənmiş olan gəmimiz sürətlə gedə bilmirdi. Buna görə də bir az sonra onlar bizə çatdılar.

Gəmilər bizim gəmiyə yan aldı və hər iki quldur gəmisinin kapitanı demək olar ki, eyni zamanda öz adamları ilə birlikdə bizim gəmiyə doluşdu. Hər cür müqavimət mənasız olduğundan, mən əvvəlcədən komandaya əmr verdim ki, üzüstə yerə uzansınlar. Bunun sayəsində nahaq qan tökülmədi. Qul-

durlar bizim əl-ayağımızı möhkəm sarıyıb, üstümüzə keşikçi qoymaqla kifayətləndilər və gəmini axtarmağa başladılar.

Mən quldurların arasında bir hollandiyalı olduğunu gördüm. Görünür ki, o, gəmi komandiri olmasa da, quldurların arasında nüfuz sahibi idi. O, həmin saat bizim ingilis olduğumuzu bildi və hamımızı söyə-söyə and içdi ki, bizi dal-dala bağlayıb dənizə atacaq¹. Mən ona müraciətlə xahiş etdim ki, bizim xristian və protestant, həm də onun ölkəsinə dost bir dövlətin təbələri olduğumuzu nəzərə alsın. Ona görə o, bizi hədələməyib, əksinə komandirin hüzurunda müdafiə etməlidir. O, öz təhdidlərini arı verməyib, yoldaşlarına müraciətlə qızgın bir surətdə, yaqin ki, yapon dilində nə isə söyləyərək, tez-tez "xristianus" sözünü təkrar edirdi.

Bu iri gəminin kapitanı yapon idi, Hollandiya dilində azca danışa bilirdi. O, mənə yanaşdı, bir neçə sual verdi. Mən bu suallara çox hörmətlə cavab verdim və o, söz verdi ki, bizi öldürməyəcəklər. Mən iqiqat əylilib, kapitana təzim etdim və hollandiyalıya müraciətlə dedim ki, bir bütprəstinin qardaşım olan bu xristiandan daha mərhəmətli olduğunu görmək mənim üçün çox kədərli. Düşünmədən söylədiyim bu sözlərimin tezliklə peşmançılığını çəkdim. Həmin yaramaz hollandiyalı dəfərlə kapitana müraciət edib, məni dənizə atmağı xahiş etdi, nəhayət, işi o yerə yetirdi ki, mənə ölümdən də ağır olan bir cəza təyin etdirdi. Mənim adamlarımı bərabər surətdə bölüb iki quldur qayıqına oturdular. Bizim gəmiyə isə yeni komanda təyin etdilər. Məni kiçik bir yelkənli qayığa oturtmağı və dörd günlük azuqə ilə küləyin və dalğaların ixtiyarına buraxmağı qərara aldılar. Yaponiyalı kapitan o qədər mərhəmətli bir adam idi ki, mənim üçün təyin edilən ərzaq miqdarını öz ehtiyatı hesabına iqiqat artırıb, məni axtarma-

ğı qadağan etdi. Mən qayığa minərkən, hollandiyalı gəminin göyrtəsində durub, məni ağzına gələn hər cür söyüşlərlə söyüb lənət yağdırırdı.

Biz quldur gəmilərinə rast gəlməzdən təxminən bir saat əvvəl hesablayıb, 46° şimal en və 183° şərq uzunluq dairəsində olduğumuzu təyin etmişdim. Quldurlar gözdən itdikdən sonra mən cibimdə gəzdirdiyim müşahidə borusunu çıxarıb, üfqiyyə diqqətlə gözdən keçirməyə başladım. Cənub-şərq tərəfdə bir neçə ada gördüm. Yelkəni qaldırıb, onlara tərəf getdim. Səmt küləyi əsdiyi üçün üç saatdan sonra bu adalardan ən yaxında olanına çatdım. Qayaların üstündə xeyli quş yuvası görünürdü və mən heç bir əziyyət çəkmədən xeyli yumurta yığdım. Yanımda çaxmaq, daş və qov var idi. Od yandırılıb, quru dəniz otu və çırpılardan tonqal qalayaraq, külləmə yumurta bişirdim. Axşam yeməyi bundan ibarət oldu. Çünki ərzağımı mümkün qədər saxlamaq istəyirdim. Bir qayanın altında yerə quru ot sərib, gecəni çox yaxşı yatdım.

Ertəsi gün o biri adaya, oradan isə üçüncü və dördüncü adaya getdim. Bu darıxdırıcı və yorucu səyahətimin yalnız beşinci günü, nəhayət, bu adaların ən şərqdə olanına çatdım. Bu ada dənizin çox uzaq yer guşəsində idi. Bu adaya yetişmək üçün beş saatdan artıq yol getməli oldum. Adanın sahillərinə yan almaq mümkün deyildi. Yalnız uzun müddət axtarışdan sonra adaya çıxmaq üçün əlverişli bir yer tapa bildim. Bura kiçik bir körfəzdən ibarət idi, mənim qayığımı kimi iki-üç qayıq zorla yerləşə bilərdi. Ada daşlıq olub, torpağı münbit deyildi. Yalnız orada-burada qayaların arasında xırdaca ətirli kollar bitmişdi.

Mən ərzağımı çıxarıb, bir qədər yeyib qarnımı doyurdum. Bütün qalan ərzağı böyük bir diqqətlə sahildəki qayalar arasındakı mağarada gizlətdim və gecəni burada keçirməyi qərara aldım. Qayaların arasında xeyli yumurta yığdı, sonra da mağaraya bir-iki qucaq dəniz otu gətirdim. Fikrim bu idi

¹ Şərqdə hollandiyalıların ingilislərə bəslədikləri ədəvət dənizlərdə və müxtəmələlərdə İngiltərə ilə Hollandiya arasındakı rəqabətə izah edilir; bunu həmin dövrün sayyahları da çox zaman nəgəl edirlər.

ki, səhər qəlyanaltıya özümə yumurta bəşirim. Mənim yatağım da həmin bu quru dəniz otlarından ibarət idi. Gecəni çox pis yatdım. Yorğunluğuma baxmayaraq, qorxunc fikirlər məni yatmağa qoymurdu. Fikirləşirdim ki, buradan xilas olmaq üçün ümidim çox azdır və başıma gələcək fəlakəti gözümlün önünə gətirdim. Bu qara fikirlər məni o dərəcədə təqətdən salmışdı ki, ayağa qalxmağa əsla cürət etmirdim.

Mən mağaradan çıxdığım zaman, hava artıq xeyli işıqlanmışdı. Bir qədər qayaların arasında gəzdim. Göyün üzünü tamamilə açıq idi. Günəş adamı yaman bərk yandırır. Birdən-birə hava qaraldı, ancaq bu, əsla günəşin üzərini bulud aldığı zaman olan qaranlığa bənzəmirdi. Mən gözlərimi qaldırıb, havada yerdən təxminən, iki mil qədər ucalıqda böyük, qara bir cisim gördüm ki, bu cisim adaya tərəf hərəkət edirdi. Bir neçə dəqiqəliyə günəşin qabağını tutan şey həmin bu cisim imiş. Ancaq hava qaralan zaman mən bir soyuqluq hiss etmədim. Elə bir təsir hasil oldu ki, guya mən bir qayanın kölgəsində durmuşdum. Bu cisim yaxınlaşdıqca, gördüm ki, o, bir növ, bərk maddədən ibarətdir. Onun yerə baxan tərəfi yastı və hamar idi. Bu cisim par-par parıldayır, günəş işığına qərğ olmaş dənizi əks etdirir. Mən sahildən iki yüz yard aralı olan uca bir qayanın üstünə çıxıb gördüm ki, bu yekə cisim demək olar ki, dimdik aşağı enir. Bizim aramızda bir ingilis mili qədər məsafə olardı. Mən müşahidə borusunu götürüb, həmin cismin eniş tərəfində aşağı düşən və yuxarı qalxan adamları görə bildim. Ancaq bu adamların nə iş gördüklərini seçə bilmədim.

Şadlıqdan ürəyim çırpındı. Mən ümid edirdim ki, bu hadisə nəticəsində hər halda buradan xilas olacağam. Ancaq eyni zamanda (oxucu bunu yaxşı başa düşər), təsvir edilməz bir heyətlə havada süzən bu adaya baxırdım. Bunun üzəri adamlarla dolu idi və bunlar, mənə elə gəlirdi ki, öz arzularına görə həmin adanı istədikləri tərəfə sürə bilirdilər. Ancaq

bu dəqiqədə mənim bu barədə fəlsəfi düşüncələrə dalmağa macalım yox idi. Məni hər şeydən artıq maraqlandıran bu adanın hansı tərəfə getməsi məsələsi idi; çünki o, deyəsən havada durmuşdu. Lakin bir neçə dəqiqədən sonra o, yenə hərəkətə gəldi və mənə o qədər yaxınlaşdı ki, onu xeyli aydın görə bildim.

Adanın kənarları pillə halında bir neçə qat eyvan kimi üst-üstə düzülmüşdü. Bu eyvanları dikinə qoymuş pillələr həm bir-birilə, həm də adanın təpəsilə birləşdirirdi. Ən aşağı eyvanda bir neçə adam durmuş və oturmuşdu. Onlardan bəziləri uzun tilovlarla balıq tutur, bəziləri isə onlara tamaşa edirdi. Mən keçə papağını çıxarıb, yelləməyə başladım (şlyapam çoxdan köhnəlib işdən çıxmışdı); ada üzərində durduğum qayaya bir qədər də yaxınlaşdıqdan sonra mən var gücümlə çığırmağa başladım. Bir neçə dəqiqədən sonra adanın mənə sarı çevrilmiş tərəfində camaatın yığıldığını gördüm. Adamlar barmaqları ilə məni göstərir, həyəcanla əl-qollarını yelləyirdilər. Başa düşdüm ki, onlar səsimsə səs verməyələr də, məni görüblər. Birdən-birə camaatın içindən dörd-beş nəfər ayrılıb, pillələrlə adanın təpəsinə doğru yüyürməyə başladı. Orada mən onları gözdən itirdim. Başa düşdüm ki, bu adamlar böyük bir adamın yanına əmr almaq üçün gedirlər. Camaat get-gedə çoxalırdı. Yarım saat çəkmədi ki, ada mənim durduğum qayaya tamamilə yaxınlaşdı, onun aşağı eyvanı mənimlə bir səviyyədə, qayanın təpəsindən yüz yard qədər aralı idi. Mən yalvarıcı bir vəziyyətə alıb, şikayətli səsə imdada çağırmağa başladım. Ancaq bütün yalvarışlarımda cavabsız qaldı. Mənə hamıdan yaxın duranlar paltarlarının gündüyünə görə, adlı-sanlı adamlar idilər. Onlar daim mənə sarı baxaraq, nə barədə isə ciddi surətdə məşvərət edirdilər.

Nəhayət, onlardan biri səs cəhətindən italyancaya bənzəyən təmiz, zərif və ahəngdar bir dil ilə nə isə çığırdı. Mən italyanca cavab verdim. Güman edirdim ki, onlar sözlərimi başa

düşmələr də, italyan dili onlara hər bir başqa dildən daha artıq xoş gəlir. Ancaq mənim nə demək istədiyimi sözsüz də başa düşmək çətin deyildi.

Mənə qayadan sahilə enməyi işarə etdilər. Həmin saat onların dəvətinə əməl etdim. Uçan ada düz başım üstündə aşağı enməkdə idi. Yuxarıdan tez zəncirə bənd olmuş bir oturmaq salladılar. Mən onun üstündə oturdum və onlar məni qarqarların köməyilə yuxarı qaldırdılar.

İKİNCİ FƏSİL

Laputalıların xasiyyət və adətləri. Laputada elm. Kral və onun sarayı. Müəllifin sarayda qəbul edilməsi. Laputalıların arvadları. Laputalıların qorxu və həyəcanları.

Adaya çıxan kimi, camaat məni araya aldı. Mənə yaxın duran adamlar, görünür, yüksək sinfə mənsub idilər. Onlar hamısı böyük bir heyrətlə məni süzürdülər. Ancaq mən özüm də onlara borclu qalmırdım: hələ ömrümdə görkəmləri, paltarları və üzlərinin ifadəsi cəhətdən insanı bu qədər heyrətə gətirən məxluq görməmişdim. Onların hamısının başı sağa və ya sola əyilmişdi. Gözlərinin biri içəriyə doğru çəp olub, o biri isə düz yuxarı baxırdı. Üst paltarları günəş, ay, ulduz şəkilləri və bunların arasında skripka, fleyta, arfa, şeypur, gitara, klavikord və bir çox başqa – Avropada məlum olmayan musiqi alətləri şəkilləri ilə bəzənmişdi. Uzaqda əyinlərində nökrə paltarı olan bir neçə adam gördüm. Onların əllərində qısa ağaclar var idi. Bu ağacların ucuna içi hava ilə dolu qovuqlar bağlanmışdı.

Mənə sonra söylədilər ki, bu qovuqların içində bir qədər quru noxud və ya xırda daş töküblərmiş. Nökrələr arabil həmin bu qovuqları öz yanlarında durmuş adamların dodaqlarına və qulaqlarına toxundururdular.

Mən xeyli müddət bunu nə üçün etdiklərini başa düşə bilmədim. Görünür, bu adamlar o qədər dərin mənalı düşüncələrə dalmışdılar ki, nə həmsöhbətlərinin sözlərini eşitməyə, nə də onlara cavab verməyə təqətləri yox idi. Bu dalğınlıqdan ayılmaq üçün onların danışmaq və eşitmək üzlərinə sırf fiziki, xarici bir təsir etmək zəruri idi. Buna görə də varlı adamlar öz qulluqlarını ilə bərabər, bir də qovuşquranlar saxlayırlar (yerli dildə buna klaymenole deyirlər) və onlar heç bir zaman yanlarında qovuşquran xidmətçi olmadan evdən bayıra çıxmazlar. Qovuşquranın vəzifəsi bundan ibarətdir ki, bir neçə adam bir-birinə rast gəldikdə, qovuşqurunu yavaşcadan danışmalı olanın ağzına və eşitməli olan adamın sağ qulağına toxundursun. Gəzinti zamanı qovuşquran arabit qovuşğu öz ağasının gözlərinə toxundurmalıdır; çünki belə etməyə, ağası hər bir addımında ya çalaya düşər, ya başını dirəyə toxundurur, ya da yoldan ötən adamlarla toqquşar.

Mən bu təfəsilatı oxucuya bildirməliyəm. Çünki belə olmasa, bu adamların məni pillələrlə adanın təpəsinə, oradan da kralın sarayına apararkən etdikləri hərəkət və ədalətini başa düşə bilməzlər. Onlar pillələri çıxarkən, tez-tez nə etməli olduqlarını yadlarından çıxarırlar və mənəndən geridə qalırdılar. Bu zaman qovuşquranlar öz ağalarını dalğınlıqdan ayırdırdılar. Görünür, nə mənim zahiri görkəməm, nə paltarım, nə də ki dərin düşüncələrdən tamamilə uzaq olan qara camaatın heyərtli çığırtaqları onlara heç təsir etməirdi.

Nəhayət, biz saraya çatıb, görüş salonuna girdik. Burada kral, ətrafında ən məşhur əyanlar olduğu halda taxtda oturmuşdu. Taxtın qabağında üstü qlobuslar, planet dairələri və cürbəcür riyaziyyat alətlərilə dolu olan bir stol qoyulmuşdu. Bizim gəlişimiz saray xidmətçilərinin böyük səs-küy qoparmasına səbəb olmuşdusa da, əlahəzrət kral bizə əsla etina etmədi. Kral çətin bir məsələnin həlli üçün xəyala getmişdi və o, həmin məsələni həll edincəyədək biz, heç olmasa, bir saat

gözləməli olduq. Kralın hər iki tərəfində əllərində qovuşquran olan iki xidmətçi oğlan durmuşdu. Onlardan biri kralın məsələni həll etdiyini görüb, ehtiramla qovuşğu onun dodağına, o biri isə sağ qulağına toxundurdu. Kral diksinib, nəzərlərini mənə və məni müşayiət edən adamlara dikdi. O, bir neçə söz söylədi. Bundan sonra əlində qovuşquran olan cavan oğlan həmin saat mənə yaxınlaşdı və qovuşğu yavaşcadan mənim sağ qulağıma toxundurdu. Mən işarə ilə onu başa saldım ki, buna ehtiyacım yoxdur. Sonradan öyrəndiyimə görə, bu hərəkətin əlahəzrət kral və bütün saray adamlarında mənim zehni qabiliyyətlərim barədə çox alçaq bir təsəvvür yaranmasına səbəb olmuşdu.

Kral mənə bir neçə sual verdi. Mən bildiyim bütün dillərdə ona cavab verdim. Bizim bir-birimizin dilini başa düşmədiyimiz aydın olduqda kral əmr etdi ki, məni sarayın otaqlarından birinə aparsınlar. Orada yanımda iki xidmətçi qoydular. Bu kral, əvvəllər rast gəldiyim bütün krallara nisbətən xaricilərə qarşı tamamilə mehriban idi. Bizə yemək gətirdilər və mənim taxt-tac salonunda kralın yanında gördüyüm dörd əyan böyük bir iltifat göstərib, mənimlə bir süfrəyə oturdu. Bizə hər dəfəsində üç cür xörəkdən ibarət, iki dəfə yemək verdilər. Birinci dəfədə tərəfləri bərabər olan üçbucaq şəklində qoyun kürəyi, romboid şəklində bir parça mal əti və sikloid şəklində pudinq verdilər. İkinci dəfə skripka şəklində hazırlanmış iki ördək, fleyta və qaboy şəklində sosiska və kol-basa, arfa şəklində dana döşü gətirdilər. Xidmətçilər bizim üçün konus, silindr, paraleloqram və başqa həndəsi cisimlər şəklində çörək doğdular.

Yemək zamanı mən buranın dilində cürbəcür cisimlərlə nə ad verildiyini soruşmağa cəsarət etdim. Qovuşquranların köməyiylə bu əyanlar mənə xeyli mehribanlıqla cavab verdilər. Yəqin, onlar elə güman edirdilər ki, mən onlarla sərbəst danışmaq imkanı qazansam, onların qabiliyyətlərinə olan hey-

ranlığım bir qədər də artmış olar. Bir az sonra mən artıq çörək, su və özümə lazım olan başqa şeyləri onlardan istəyə bildirdim.

Nahardan sonra mənim yemək yoldaşlarım çıxıb getdilər və kralın əmrilə qovucvuranlarla birlikdə yanıma yeni bir adam gəldi. Bu adam özü ilə qələm, mürəkkəb, kağız və üç-dörd kitab gətirib, işarə ilə məni başa saldı ki, ona yerli dili mənə öyrətmək əmr olunub. Biz dörd saat məşğul olduq. Bu müddətdə mən bir neçə cərgə söz yazıb, bir neçə xırda cümlə öyrəndim. Müəllimim tez-tez xidmətçilərdən birinə bir şey gətirib, gəlmək və ya dönmək, yerilmək, oturmaq, qalxmaq, yerimək və sair bu kimi əmrilər verir və mən onun söylədiyi hər cümləni təkrar edib yazırdım. O, kitabdan mənə həmçinin, günəşin, ayın, ulduzların, zodiak, tropik və qütb dairələrinin şəkillərini göstərər, bir çox yastı və stereometrik cisimlərin adlarını söyləyirdi. O, bütün musiqi alətlərinin adlarını söyləyib, təsvir edir və mən bunların hər birini çaldıqda işlədilən texniki istilahlarla tanış edirdi. O, getdikdən sonra mən bu sözləri mənalana ilə birlikdə əlifba tərtibatı ilə yazdım. Yaddaşım yaxşı olduğundan, bir neçə gün ərzində Laputa dilində xeyli söz öyrəndim.

Mən, Laputa sözünün haradan əmələ gəldiyini heç vəchlə öyrənə bilmədim. Bu sözün mənası mənəçə uçan və üzən ada deməkdir. "Lap" sözü indi işlədilməyən qədim bir söz olub, "uca" mənasına gəlir. "Untu" sözü isə "hökmədar" deməkdir. Alimlərin söylədiyinə görə, təhrif edilmiş "Lapuntu" sözü olan "Laputa" kəlməsi də buradan əmələ gəlmişdir. Ancaq mən bu sözün belə izah edilməsinə razı deyiləm. Çünki bu mənə bir qədər uydurma kimi görünür. Mən cürət edib, oranın alimlərinə bu sözün əmələ gəlməsi barəsində öz rəyimi söylədim. Mənim fikrimcə, "Laputa" sözü "laputed" sözündən başqa bir şey deyildir: "lap" sözü "günəş şüalarının dənizin səthində oyanması", "auted" sözü isə "qanad" deməkdir. Ancaq mən öz rəyimin dürüst olduğuna

arxayın deyiləm və bunu yalnız dərin düşüncəli oxucuların mühakiməsinə buraxıram¹.

Kralın mənə baxmaq üçün təyin etdiyi saray xidmətçiləri paltarının çirkələnmiş və köhnəlmiş olduğunu görüb, mənə təzə kostyum tikmək üçün dərzi çağırtdırıb, ölçü götürməsinə əmr etdilər. Usta bu tapşırığı yerinə yetirərkən, öz avropalı həmkarlarına nisbətən tamamilə başqa cür hərəkət edirdi. Hər şeydən əvvəl o, kvadrat vasitəsilə boyunu ölçdü. Sonra əlinə pərgər və cədvəl taxtasi alıb, kağızda mənim bədənimin ölçü və şəklini hesablayıb, təyin etdi. Altı gündən sonra paltar hazır oldu. Bu paltar əsla bədənimə görə tikilməmişdi, əynimdə çox pis dururdu. Usta məni başa saldı ki, o, hesablayanda bir səhv buraxıb. Ancaq buna mənim çox da acığım tutmadı. Ətrafımda olan saray adamlarının paltarlarının baxdıqda məlum olmuşdu ki, belə səhvlər çox tez-tez buraxılır.

Başıma gələn işlərdən sonra özümü çox yorğun hiss edirdim. Bundan başqa layiqli bir paltarım da yox idi. Ona görə mən bir neçə gün evdən eşiyə çıxmıyım, bu müddətdə buranın dilini daha ətraflı öyrənə bildim. Mən bir də saraya gəldiyim zaman kralın bir çox suallarına kifayət dərəcədə cavab verə bildirdim. Əlahəzrət kral əmr etdi ki, adanı bütün krallığın paytaxtı olan və aşağıda yer üzərində yerləşmiş Laqadu şəhərinə, şimal-şərqə doğru sürsünlər. Bunun üçün doxsan liq yol getmək lazım idi və bizim səyahətimiz dörd gün yarım sürdü. Maraqlıdır ki, mən adanın havada hərəkətini əsla hiss etmirdim. O biri gün saat on bir radələrində kral, əyanlar, saray xadimləri və məmurlar musiqi alətlərini götürüb, konsert verdilər. Bu konsert ara vermədən üç saat davam etdi. Qu-laqlarım tutuldu və bunun nə üçün edildiyini heç cür anlaya bilmədim. Ancaq müəllimim məni başa saldı ki, bu uçan adada yaşayan əhali fəza musiqisini dərk etmək qabiliyyətinə ma-

¹ Swift bununla ayrı-ayrı sözlərin mənşəyi haqqında, o dövürün məşhur alimlərinin uydurmalarına istehza edir.

likdir. Bu musiqi yalnız müəyyən vaxtlarda eşidilir. Bu vaxta artıq az qaldığından hər bir saray xadimi ən yaxşı çaldığı musiqi alətilə bu dünya konsertində iştirak etməyə hazırlaşır.

Biz Laqadoya doğru uçduğumuz zaman əlahəzrət kral öz təbəələrində ərizə qəbul etmək üçün adanı bəzi şahər və köndlərin üzərində saxlamağı əmr etdi. Bu məqsədlə ucuna kiçik bir şey bağlanmış nazik iplər aşağı salladıldı. Əhali öz ərizələrini bu iplərin uclarına bağlayır və onları məktəblilərin öz badbanlarının quyruqlarına bağlaşqları kağız parçaları kimi çəkib, yuxarı qaldırırdılar. Bəzən biz aşağıdan şərab və yeməli şeylər də alırdıq. Bütün bunları qarqaralarla yuxarı çəkirdilər.

Onların danışıq dillərini öyrənəndə riyaziyyat sahəsində olan məlumatın mənim işimə xeyli yaradı. Bunların dilində riyaziyyat və musiqidən alınmış ifadələr çoxdur. Bu adamların başları həndəsi certyoj və fiqurlarla doludur. Məsələn, onlar qadın və ya hər hansı bir heyvanın gözəlliyini təsvir etmək istəyəndə mütləq romb, dairə, paraleloqram, ellips kimi terminlər işlədir və yaxud musiqidən müqayisələr alırlar. Mən kralın mətbəxində bir çox riyaziyyat və musiqi alətləri gördüm ki, əşpazlar əlahəzrətin süfrəsinə veriləcək qızarmış otları bu şəkildə doğrayırlar.

Laputalıların evləri çox pis tikilib. Divarlar, demək olar ki, həmişə əyridir; heç bir otaqda düz küncə rast gəlmək olmaz. İş buradadır ki, onlar təbiiqə həndəsəyə dərin nifrət edirlər. Onların fikrinə, bu, son dərəcə qaba bir elmdir və bununla yalnız qaba peşəkarlar məşğul ola bilər. Onlar yalnız yüksək müccərəd məsələlərlə məşğul olurlar və onların fəhlələrlə verdikləri bütün göstərişlər o qədər mürəkkəb və qeyri-həyati olur ki, bu səbəbdən tez-tez ən qəribə səhvlər əmələ gəlir. Onlar kağız üzərində cədvəl taxtası, karandaş və pərgar işlətməkdə çox mahirdirlər. Ancaq mən adi həyatda bunlar kimi kobud, yəndəmsiz və qeyri-mütəhərrik, riyaziyyat və musiqidən başqa hər bir şeyi bunlar qədər gec başa düşən adamlara

heç vaxt rast gəlməmişəm. Onlar çox pis mütəfəkkirdirlər. Mühakimələrini rədd etmək çox asandır. Əlbəttə ki, həqiqət onların tərəfində olduğu zaman bu mümkün deyil. Ancaq belə hallar çox az olur. Bu adamlar təsəvvür, xəyal və ixtiraçılıqdan tamamilə məhrumdurlar. Onların dilində, hətta bu anlayışları ifadə edən sözlər də yoxdur. Riyaziyyat və musiqidən başqa onlar heç bir şey bilmir və bilmək də istəmirlər.

Laputalıların çoxu, xüsusən astronomiya ilə məşğul olanlar, açıq söyləməkdən utansalar da, astrologiyaya¹ inanırlar. Ancaq onların yeniliklərə və siyasətə olan düşkünlükləri məni hər şeydən artıq təəccübləndirirdi. Onlar həmişə son yenilikləri bir-birindən soruşur və dövlət işləri barəsində saatlarla çəno döyüb, mənasız partiya itifaqlarına aid qızğın mübahisələrə girişirlər. Riyaziyyat ilə siyasət arasında heç bir ümumi cəhət görməsəm də, həmin meyl mən Avropa riyaziyyatçıların da çoxunda müşahidə etmişəm. Mənə elə gəlir ki, bu meyl insanlar arasında bizi mahiyyətcə heç bir münasibətətimiz olmayan şeylərlə maraqlanmağa sövq edən bir zəiflikdən irəli gəlir.

Laputalıları daim təşviş içindədirlər. Onlar heç bir zaman mənəvi rahatlıqdan zövq almırlar. Ən qəribəsi budur ki, onlar başqalarını əsla həyəcanlandırmayan şeylər üçün təşvişə düşürlər. Onları hər şeydən artıq səma cisimlərində dəyişkənlik əmələ gələ biləcəyi fikri qorxudur. Onlar qorxurlar ki, Yer daim Günəşə yaxınlaşdığı üçün, nəhayət, Günəş onu udacaqdır. Onlar bir zaman, guya, Günəşin üzünü möhkəm bir qabıq tutacağı və onun işıq verməyəcəyi fikrindən dəhşətə gəlirlər. Onlar belə güman edirlər ki, Yer axırıncı quyruqlu ulduzun quyruğuna toxunmaqdan zorla qurtarıb və onların hesablarına görə, otuz bir ildən sonra gələcək yeni bir quyruqlu ulduz, yəqin ki, Yer kürəsini məhv edəcək. Ancaq məsələ bununla bitmir. Laputalıların fikrinə görə, günəş hər gün heç bir əvəz almadan öz hərərətini sərf etdiyindən, nəhayət, ya-

¹ Astrologiya — qədimdə yayılmış saxta bir elm olub, guya ulduzların vəziyyətinə görə, insanların taleyini xəbər veririmi.

nib, məhv olacaq. Bu isə Yer in və Günəşdən işıq alan bütün planetlərin labüd məhvinə səbəb olacaq¹.

Laputalılar bütün bu fəlakətləri daim gözlədiklərindən elə bir qorxuya düşüblər ki, öz yataqlarında rahat yata bilmirlər. Həyatın adı ləzzət və sevincini duymurlar. Səhər-səhər bir laputalı öz tanışına rast gəldikdə hər şeydən əvvəl soruşur ki, Günəşin vəziyyəti necədir? O, doğan və batan zaman nə vəziyyətdə idi, yaxınlaşan quyruqlu ulduzla toqquşmaqdan qurtarmağa ümid varmı? Onlar bu cür söhbətləri uşaqların cinlər və divlər barədə qorxulu nağılları dinlədikləri kimi saatlarla davam etdirə bilirlər. Onlar bu söhbətləri acgözlüklə dinləyib, sonra isə qorxudan yata bilmirlər. Bu adadakı qadınlar kişilərə əsla bənzəmir. Onlar bu dünyadakı həyatı sevən və öz ərlərinə nifrət edən diribaş, gümrəh insanlardır. Onlar adadakı tənha həyatlarından həmişə şikayətlənirlər. Ancaq, fikrimcə, bu ada dünyanın ən gözəl bir guşəsidir. Adada yaşayan qadınlar paytaxt əyləncələri üçün həsrət çəkirlər. Adada ixtiyarlarında olan bütün bəzək-düzək və bolluq onları əsla təmin etmir. Ancaq dərd buradadır ki, yerə ancaq kralın xüsusi icazəsilə enmək olar. Bu icazəni isə çox çətinliklə almaq mümkündür. İş buradadır ki, sarayda olan nüfuzlu adamlar öz uzun təcrübələri əsasında inanıblar ki, qadınları yerdən adaya qaytarmaq çox çətinidir. Buna görə də onların paytaxta getmələrinə hər cür əngəl törədirlər.

Bir aydan sonra mən Laputa dilini xeyli yaxşı öyrəndim. İndi kralın mənə verdiyi sualların çoxuna sərbəst cavab verə bildirdim. Əlahəzrət kral mənim gördüyüm ölkələrin qanunları, idarə üsulu, tarixi, dini adət və ənənələrilə əsla maraqlanmırdı. O, yalnız riyaziyyatın vəziyyəti barədə suallar verir və qovucvuranlar onun diqqətini cəlb etmək üçün nə qədər çalışdırlarsa da, mənim cavablarımı böyük bir laqeydlilik və saymazlıqla dinləyirdi.

¹ Dünyanın sonunun (axirətin) yaxınlaşması haqqındakı nəzəriyyələr o dövrdə çox yayılmışdı.

ÜÇÜNCÜ FƏSİL

*Müasir fəlsəfə və astronomiyanın həll etdiyi məsələ.
Laputalıların astronomiya sahəsindəki böyük nailiyyətləri. Kralın üsyanları yatırmaq üsulu.*

Əlahəzrət kral lütf edib, adanın görməli yerlərini gəzməyə mənə icazə verdi. Müəllimə tapşırılmışdı ki, yarımda getsin. Adanı hərəkətə gətirən mexanizm və ya təbii qüvvələrin nədən ibarət olduğunu bilmək məni hər şeydən artıq maraqlandırır. Bu barədə bu saat nəql edəcəyəm.

Uçan və ya üzən ada düzgün dairə halında olub, diametri yeddi min səkkiz yüz otuz yeddi yard və ya dörd yarım mil qədərdir. Beləliklə, onun sahəsi on min akra bərabərdir. Adanın hündürlüyü yüz yarddır. Onun bünövrəsi iki yüz yard qalınlığında almaz laydan ibarətdir. Aşağı səthi yerə doğru çevrilib. Bu layın üzərində müxtəlif dağ-mədən təbəqələri olub, onların da üstü on və ya on iki fut dərinlikdə məhsuldar qara torpaqla örtülüdür.

Adanın mərkəzində, diametri əlli yard qədər bir uçurum var ki, buradan astronomlar böyük bir mağaraya enirlər. Bu mağara günbəz şəklində olduğuna görə də Flandona Qaqnole və ya Astronomiya mağarası adlanır. Bu mağara almaz təbəqəsinin yüz yard dərinliyindədir. Bu mağarada həmişə yirmi çıraq yanır və bunlar almaz divarlarda əks edib, hər bir guşəni parlaq surətdə işıqlandırır. Bütün mağara cürbəcür

sektantlar, kvadrantlar, teleskoplar, astrolyabiyalar və sair astronomik cihazlarla doludur. Bu mağaranın içərisində ən görkəmli şey toxucu məkiyinə bənzər iri bir maqnitdir ki, adanın taleyi bundan asılıdır. Bu maqnitin uzunluğunu altı, eni isə ən qalın yerdə üç yard qədərdir. Maqnitin lap mərkəzində bir dəşik açılıb ki, buradan çox möhkəm bir almaz ox keçir. Bu ox öz yerinə o qədər kip keçirilibdir ki, ona bir balaca toxunduqda maqnit hərlənməyə başlayır. Maqnit içi ovulmuş bir almaz silindrin içərisində asılıb. Silindrin divarlarının qalınlığı dörd, hündürlüyü də dörd futa bərabərdir. Silindrin diametri on iki futa çatır. Silindr şəkli etibarilə nəhəng almaz üzüyə bənzəyir. Silindr hər biri altı yard hündürlüyündə səkkiz almaz paya üzərinə üfqi vəziyyətdə möhkəm bərkidilib. Onun divarlarının iç üzündə ortada hərəsi on iki düymə dərinlikdə iki yuva düzəldilib. Üzərində maqnitin hərləndiyi oxun ucları bu yuvalara qoyulub.

Bizim təsvir etdiyimiz maqnitə heç bir qüvvə yerindən tərpedə bilməz, çünki silindr və onun ayaqları nəhəng almaz lay ilə bitişikdir ki, bu da adanın özülünü təşkil edir. Ada bu maqnitin köməyiylə yuxarı qalxıb, aşağı enir və bir yerdən başqa yerə hərəkət edə bilər. Çünki padşahın hökmü altında olan yer səthinə nisbətən maqnitin bir ucunda çökici, o biri ucunda isə itələyici müsbət qütbü yerə doğru çevrilmiş olur, bu zaman ada aşağı enir. Maqnitin mənfəi qütbü aşağı çevrildiyi zaman ada yuxarı qalxır. Maqnit çəp vəziyyətdə olduqda ada da çəp istiqamətdə hərəkət edir; çünki bu maqnitin qüvvəti həmişə müsbət ucun çevrildiyi istiqamətə yönəlir.

Adanın necə hərəkət etdiyini başa düşmək üçün təsəvvür edə ki, "AB" xətti Balnibarbi ölkəsindən keçir. "VQ" xətti maqnit özüdür. "V" nöqtəsi onun mənfəi "Q" nöqtəsi isə müsbət qütbüdür. Tutaq ki, ada "V" nöqtəsi üzərindədir. Qoy maqnit "VQ" vəziyyətinə çevrilmiş olsun. Bu zaman onun mənfəi qütbü çəpinə olaraq, yerə doğru çevrilmiş olur. Belə

olduqda ada "Q" istiqamətində hərəkət etməyə başlayacaq. O, bu nöqtəyə çatdıqda maqnitə elə çevirək ki, onun müsbət qütbü "D" istiqamətinə dönmüş olsun. Bu zaman ada da çəp istiqamətdə "D" nöqtəsinə sarı hərəkət edəcək. Əgər indi maqnitin mənfəi qütbünü "E"yə sarı aşağı çevirmiş olsaq, ada çəpinə olaraq, "E" nöqtəsinə doğru, oradan da müsbət qütbü "J" nöqtəsinə çevirsək, adanı "J" nöqtəsinə doğru sövq etmək mümkündür. Beləliklə, maqnitin vəziyyətini dəyişdirərək, adanı çəpəki xətlərlə qaldırmaq və endirmək olar və belə qalxıb-enmə sayəsində onu ölkənin bir hissəsindən o biri hissəsinə hərəkət etdirmək mümkündür.

Ancaq qeyd etmək lazımdır ki, uçan ada yalnız Laputa padşahının məmləkəti üzərində hərəkət edə bilər. İş buradadır ki, böyük maqnitə təsir edən mədənlər yalnız bu krallığın torpaqlarındadır. Eyni zamanda ada yer üzərində dörd mildən yuxarı qalxa bilməz, çünki çox yüksəyə qalxdıqda maqnitin təsiri kəsilir. Maqnitə düz üfqi vəziyyətə çevirdikdə ada dayanır. Bu hadisəni izah etmək çətin deyil. Maqnitin qütbləri yerdən eyni məsafədə olduqlarından hər ikisi eyni qüvvətlə - biri adanı aşağı doğru çəkir, digəri isə yuxarı qaldırır. Beləliklə, ada yerindən hərəkət edə bilmir.

Maqnit təcrübəli astronomların sərəncamındadır. Onlar maqnitin vəziyyətini kralın əmrinə uyğun dəyişirlər. Bu alimlər ömürlərinin çox hissəsini səma cisimlərinin hərəkətini müşahidə etməkdə keçirirlər. Buradakı teleskoplar keyfiyyətə bizimkilərdən xeyli üstündür. Onların ən böyüyü üç futdan uzun deyildir. Ancaq onlar bizim yüz futluq teleskoplarımızdan xeyli qüvvətlidir. Bu üstünlük sayəsində laputalılar bizim Avropa astronomlarını öz kəşfiyyatları ilə xeyli geridə qoyublar. Belə ki, onlar iki yüz min sabit ulduzun kataloqunu tərtib ediblər. Halbuki, bizim kataloqların ən mükəmməlində bunun üçdə birindən artıq ulduz yoxdur. Bundan başqa, onlar Mars ətrafında hərəkət edən iki ulduz və ya iki peyk də

kəşf edib. Bunlardan ən yaxında olanı həmin planetdən onun diametrinin üç mislinə bərabər bir məsafədə, ikincisi isə beş mislinə bərabər məsafədədir.

Laputalılar söyləyirlər ki, onlar doxsan üç müxtəlif quyruqlu ulduzu müşahidə edib, onların qayıtma dövrünü böyük bir dürüstlüklə təyin ediblər. Əgər bu doğru isə onların müşahidələrinin nəticəsini hamıya çatdırmaq çox yaxşı olardı. Bu, quyruqlu ulduzlara aid indiki geridə qalmış nəzəriyyənin mükəmməlləşməsinə kömək etmiş olardı¹.

Baş a düşmək çətin deyil ki, uçan adaya malik olmaq Laputa kralına yerdəki bütün başqa padşahlara nisbətən çox böyük üstünlüklər verir. Əgər o, öz nazirlərini onun istədiyi kimi iş görməyə məcbur edə bilsəydi, dünyada ən hökmran bir padşah ola bilərdi. Ancaq nazirlər çox yaxşı başa düşürlər ki, hakim – mütləq bir padşahın nədimi olmağa çox da bel bağlamaq olmaz. Bundan başqa, onlardan hər birinin yerdə çox böyük mülk və torpaqları var. Buna görə də ölkənin boyunduruq altına salınması onlar üçün əlverişli deyil və onlar buna razı olmurlar.

Aşağıda hər hansı bir şəhərdə üsyan qalxdıqda və bu şəhər əhalisi vergi verməkdən boyun qaçırırdıqda kral onları itaət altına almaq üçün iki vasitəyə əl atır. Bunlardan birincisi və bir qədər yumşaqı bundan ibarətdir: kral adanı üsyan etmiş şəhərin və onun ətrafındakı yerlərin üzərində saxlamağı əmr edir. Beləliklə, bu üsyankar camaatı günəşin və yağışın bərkətli təsirindən məhrum edir, onların ölkəsində aclıq və xəstəlik başlanır. Əgər kralın fikrincə, həmin şəhərin əhalisi böyük bir cinayət işləyibsə, bu, cəzanı qüvvətləndirə bilər. Onun əmrilə şəhərin üzərində böyük daşlar yağdırılmağa başla-

yırlar ki, əhali yalnız anbara və zirzəmilərə girib, gizlənməklə bundan özlərini qurtara bilər, çünki evlər tamamilə uçulub dağılır. Əgər üsyankarlar öz inadlarında davam edirlərsə, kral başqa və daha qəti vasitəni işə salır: ada aşağıya, üsyankarların düz başının üstünə enir və onları evləri ilə bərabər sıxib əzişdirir. Lakin bu son tədbirə kral çox az-az hallarda əl atır. Nazirlər də belə bir tədbiri ona çox tez-tez məsləhət görmürlər. Bir tərəfdən onlar xalqın nifrət və intiqamından qorxur, digər tərəfdən bununla öz mülklərinin də zərər görə biləcəyindən ehtiyat edirlər. Yaddan çıxarmamaq lazımdır ki, ada kralın yalnız öz şəxsi mülküdür. Əyanların bütün torpaqları, evləri və köşkləri aşağıda - yer üzərindədir. Bu ölkənin kralının belə dəhşətli tədbirə yalnız ən zəruri hallarda və istəmədən əl atmasının başqa və daha mühüm bir səbəbi də var.

Əgər məhv edilməli olan şəhər yüksək qayalar arasında dırsa (buradakı şəhərlərin çoxu qəsdən belə salınıb) və belə bir şəhərdə qüllə və ya daş qalalar çoxdursa, bu zaman ada sürətlə aşağı enərkən, onun almaz bünövrəsi zədələnmə bilər. Doğrudur, bu bünövrə söylədiyim kimi, iki yüz yard qalınlığında bütöv bir almaz laydan ibarətdir, ancaq yenə şiddətli təkəndən o, parçalanar və ya şəhərin dağılması zamanı əmələ gələ bilən yığınlardan çatlaya bilər. Bu vəziyyət əhaliyə məlumdur. Buna görə də əhali öz azadlıq və əmlakına təcavüz edilməsinə qarşı müqavimət təşkil edərkən, bunu çox gözəl hesaba alır.

Kral da üsyankar bir şəhəri yer üzündən yox etmək istədikdə, adanı mümkün qədər yavaş və ehtiyatla aşağı endirməyi əmr edir. Bu zaman o, öz mərhəmət və səfqətindən dəm vurur. Əslində isə öz almaz dairəsinin yerin səthinə toxunub, sinməsindən qorxur.

Mən laputalıları arasına gəlməmişdən üç il əvvəl qərribə bir hadisə baş veribmiş ki, bu hadisə az qala həmin padşahlıq üçün məşum bir nəticəyə səbəb olacaqmış. Kral öz torpaqları

¹ Kometlərin (quyruqlu ulduzların) əmələ gəlməsinə, onların fəzada hərəkətinə, yerə, günəşə yaxınlaşmalarına və sair bu kimi məsələlərə dair müxtəlif nəzəriyyələr Sviftin zamanında alimlər arasında böyük mübahisələrə səbəb olurdu. London kral cəmiyyəti (Elmlər Akademiyası) bu məsələlərlə çox məşğul olurdu; Svift romanın üçüncü hissəsinin müxtəlif fəsilərində buna dəfələrlə işarə edir.

üzərindən uçub keçirmiş. Onun gəldiyi birinci şəhər krallığın ən böyük şəhərlərindən biri olan Lindalino imiş. Şəhərin əhalisi valinin zülmündən krala xeyli şikayət edibmiş. Əvvəllərdə olduğu kimi, bu şikayətlər yenə də nəticəsiz qalıbmış. Kralın getməsindən üç gün keçməmiş, əhali şəhərin darvazalarını bağlayıb, valini həbs etmiş və qısa bir müddətdə şəhərin dörd bucağında dörd nəhəng qüllə tikibmiş. Bu qüllənin hər biri düz şəhərin mərkəzində olan itiuclu qranit qaya hündürlüyündə imiş. Onlar qüllələrin və qayanın üzərində iri maqnitlər qoyublarmış. Bu maqnitlər adanın idarə olunmasına təsir etməzsə, bunu nəzərə alıb, böyük miqdarda tez alışan yanacaq hazırlayıblarmış. Onlar od vasitəsilə adanın bünövrəsini zədələmək istəyirlərmiş.

Lindalino şəhərində baş verən üsyanın xəbəri krala yalnız səkkiz aydan sonra çatır. O, adanı Lindalinoya sarı sürmək əmri verir. Bir neçə gündən sonra ada düz şəhərin üzərində durub, əhalini gün işığından və yağışdan məhrum edir. Bu tədbir kifayət etmir; çünki şəhərin ortasından böyük bir çay axırmış. Şəhər əhalisi özlərinə azuqə tədarük etməyə fürsət tapıblarmış və mühasirədən qorxuları yoxmuş. Onlar axıra qədər müqavimət etməyə qəti qərar veriblərmış. Kral əmr veribmiş ki, adaya çox miqdarda kəndir sallasınlar. Ancaq itaətkarənə ərizələr əvəzinə aşağıdan adaya cürətli tələblər göndərilibmiş. Onlar vurulan zərərlərin ödənilməsini, şəhər imtiyazlarının qüvvəyə mindirilməsini, şəhər əhalisinə vali seçməyə ixtiyar verilməsini və sair bu kimi ağlasığmaz şeylər tələb ediblərmış. Bunun cavabında əlahəzrət kral adadan şəhər üzərinə iri daşlar yağdırılmasını əmr edibmiş. Ancaq şəhər əhalisi öz var-yoxunu qüllələrin əmr anbarlarının içinə yığıb, özləri də bu amansız cəzadan qaçıb, oralarda gizlənilərmiş.

Onda kral bu məğrur adamları öz itaəti altına almağı qərar edib və əmr verib ki, adanı qüllələrə və qaynın təpəsinə qırx yard qədər yaxınlaşdırıb, aşağı endirsinlər. Kralın əmri yerinə

yeterilib, ancaq məmurlar görüb ki, maqnitləri çevirərkən, ada həmişəkindən xeyli sürətlə aşağı enir. Onlar maqnitləri üfütqi vəziyyətə çevirməklə aşağı enməsinin qabağını almuşlar. Ancaq bu zaman məlum olub ki, adanı nə isə qüvvətlə aşağı çəkib və ada, beləliklə, yerə düşə bilər. Onlar bunu həmin saat əlahəzrət krala xəbər verib, adanı dərhal yuxarı qaldırmaq üçün icazə istəyiblər. Kral həmin saat öz razılığını verib. Adanı xeyli yuxarı qaldırıblar. Bundan sonra böyük bir şura çağırılıb və maqnitləri idarə edən məmurlar həmin şuraya dəvət ediliblər. Bunların içərisində ən təcrübəli və bilik sahibi olan adam, bir təcrübə etməyə icazə istəyib. O, möhkəm və uzun bir ip götürüb, bunun ucuna (adanın bünövrəsini təşkil edən almaz kimi) içərisində azca dəmir külçəsi olan bir almaz parçası bağlayaraq, onu aşağı evvandan düz qüllələrdən birinin üzərinə salmağa başlayıb. Ancaq almaz bir neçə yard aşağı endikdən sonra məmur hiss edib ki, daşı böyük bir qüvvətlə aşağı doğru çəkirlər və o, kəndiri zorla əlində saxlaya bilir. Bu vaxt bir neçə almaz parçasını aşağı atıb, görüb ki, qüllələr həmin almazı özlərinə doğru çəkdilər. Bu cür təcrübə, qalan qüllələr üzərində də edilib və nəticə hər yerdə eyni olub.

Qorxuya düşmüş kral şəhəri dağıtmaqdan əl çəkib, ona toxunmayıb.

Nazirlərdən biri məni başa saldı ki, əgər ada şəhər üzərində çox aşağı enmiş olsaydı, daha yuxarı qalxa bilməzdi və şəhər əhalisi onu hərəkət etmək qabiliyyətindən həmişəlik məhrum edərkən, kralı və onun tərəfdarlarını öldürüb, idarə üsulunu tamamilə dəyişəcəkdilər.

Bu ölkənin əsas qanunu kralı və onun iki böyük oğlunu adadan ayırmağı qadağan edir. Bu, eyni zamanda kraliçaya da aiddir.

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

Müəllifin Laputanı tərək etməsi. Onun Balnibarbidə endirilməsi. Müəllifin paytaxta gəlməsi. Paytaxtın və ətrafdakı yerlərin təsviri. Bir əyanın müəllifi qonaqpərvərliklə qəbul etməsi. Onun bu əyanla söhbəti.

Adada mənə göstərilən qonaqpərvərlikdən şikayətim olmasa da etiraf etməliyəm ki, orada mənə çox da etina etmədilər. Bundan əlavə, laputalılar mənə bir qədər həqarətlə baxırdılar. Kralın və əhalinin riyaziyyat və musiqidən başqa heç bir şeylə maraqlanmadıqlarını nəzərə aldıqda bu, tamamilə aydın olar. Bu sahədə isə mənim məlumatım onlardan xeyli az idi. Ona görə də mən burada çox hörmət qazana bilməzdim.

Digər tərəfdən mən adanın bütün görməli yerlərini gözdən keçirdikdən sonra özüm oranı tərək etmək istəyirdim. Bu adamlar mənim lap zəhləmi aparmışdılar. Onlar doğrudan da riyaziyyatı və musiqini çox yaxşı bilirlər. Lakin təhsilli laputalılar o qədər dərin düşüncələrə dalıb və huşsuz olublar ki, mən ömrümdə bunlar qədər xoşagəlməz və danıxdırıcı həmsöhbətlər görməmişəm. Buna görə də mən orada olduğum zaman onlarla söhbət etməkdən mümkün qədər çəkinir, başlıca olaraq qadımlar, tacirlər, qovucvuranlar və xidmətçilərlə söhbət edirdim. Mən verdiyim suallara yalnız bu adamlardan

ağıllı cavablar ala bilirdim. Ancaq buna görə təhsilli laputalılar mənə daha artıq həqarətlə baxmağa başladılar.

Göstərdiyim ciddi-cəhd sayəsində mən yerli dili yaxşı öyrənmişdim. Adada mən yaman danıxdırdım. Burada məni lap az etina edirlər. Odur ki, ilk fürsət düşən kimi, buradan çıxıb getmək qərarına gəlmişdim.

Sarayda mən bir əyanla həmişə görüşürdüm. O, kralın yaxın qohumlarından idi. Bu səbəbdən də saray adamlarının onunla hörmətlə rəftar edirdilər. Əslində, onlar bu adamı son dərəcə axmaq və cahil hesab edirdilər. O, dövlətə xeyli mühüm xidmətlər göstərmişdi. Böyük fitri qabiliyyət sahibi olub, ürəyi düz və sadıq bir adam idi. Ancaq təəssüf ki, qulağı musiqiyə əsla həssas deyildi və düşmənlərinin söylədiyinə görə, çox zaman ahəngi tuta bilmirdi. Riyaziyyat cəhətdən də işi yaxşı deyildi. Müəllimləri çox böyük bir çətinliklə ona ən sadə riyaziyyat teoremini sübut etməyi öyrədə bilməşdilər. Bu əyan mənə böyük rəğbət və hörmət bəsləyirdi. Tez-tez yanıma gəlir, Avropa barədə və getdiyim ölkələrin qanunları, adətləri, əxlaq və elmi nailiyyətləri barədə məlumat almaq istəyirdi. Məni böyük bir diqqətlə dinləyir, söylədiyim sözlər barədə çox ağıllı mülahizələr deyirdi. Onun yanında da iki qovucvuran vardı. Ancaq o, heç bir zaman onların yardımına müraciət etmir, yalnız mərasim və rəsmi qəbul zamanı onlardan istifadə edirdi. İkimiz təkliddə qaldıqda həmişə onları azad buraxırdı.

Mən bu hörmətli zatdan xahiş etdim ki, adamı tərək etmək üçün əlahəzrət kraldan icazə almaq işində mənə kömək etsin. Lütf edib, söylədiyinə görə, bu əyan mənim xahişimi təəssüflə yerinə yetirdi. O, məni adada saxlamaq üçün bir çox xoş təkliflər etdi, ancaq mən dərin minnətdarlığımı izah edib, bunları qəbul etmədim.

Fevralın 16-da mən əlahəzrət kral və saray xadimlərilə vıdalaşdım. Kral mənə iki yüz ingilis funtu qiymətində olan

hədiyyələr verdi. Kralın qohumu olan öz havadarından da eyni miqdarda bəxşişlər aldım. Bundan başqa, o, mənə krallığın paytaxtı olan Laqadu şəhərində yaşayan bir dostuna tövsiyə məktubu da verdi. Bu zaman ada paytaxtdan iki mil məsafədə uçurdu və məni iki ay bundan əvvəl adaya qaldırarkən, istifadə etdikləri həmin zəncirə bağlanmış stul ilə aşağı evvandan yerə endirdilər.

Uçan ada padşahının yerdəki mülkləri Balnibarbi adı ilə məşhur olub, paytaxtı söylədiyim kimi Laqadu adlanır. Mənayağımın yerə toxunduğunu hiss etdikdə xeyli sevindim. Əynimdə yerli paltar olduğundan, yerli əhali ilə danışı bilmək üçün dili kifayət dərəcədə bildiyimdən heç bir çətinlik çıkmadan gəlib, paytaxta çıxdım. Havadarımın məni yanına göndərdiyi şəxsin evini tezliklə tapıb, tövsiyə məktubunu ona verdim və çox mehribanlıqla qəbul etdim. Adı Myunodi olan bu əyan evində mənim üçün bir otaq hazırlanmasını əmr etdi və mən paytaxtda olduğum bütün müddətdə orada yaşadım.

Gəldiyim günün sabahı ev sahibi məni bir minik arabasına oturdub, paytaxtı gəzməyə apardı. Bu şəhər Londondan iki dəfə kiçikdir. Buradakı evlər çox qərribə tikilib. Bunların bir çoxu yarımşaraba halında idi. Adamlar çox əcaib bir vəziyyətdə idilər. Demək olar ki, hamısı cır-cındır içində idilər. Onlar gözlərini bərəldərək, intizamsız halda şəhərin küçələrində o tərəf-bu tərəfə yüyürürdülər. Biz şəhər darvazalarından çıxıb, çölə getdik. Burada ən müxtəlif alətlərlə işləyən bir çox kəndli gördüm. Lakin onların nə işlə məşğul olduqlarını heç cür başa düşə bilmədim; çünki torpaq zahirən çox bərəkətli idisə də, heç bir yerdə nə ot, nə də taxıldan bir əlamət görünürdü. Gördüyüm şeylərdən son dərəcə heyrətə düşüb, bunların bərsində izahat almaq üçün yoldaşıma müraciət etməyi qərara aldım. Rast gəldiyimiz adamların hamısının üzündə bir qayğı vardı. Hamısı hara isə tələsirdi. Həm

şəhərdə, həm də çöllərdə hamı nəyləsə məşğul idi. Amma bununla bərabər, bütün bu qızgın fəaliyyətin heç bir nəticəsi görünmürdü. Əksinə, mən heç bir yerdə bu cür pis becərilmiş tarlalar, bu cür pis tikilmiş evlər və bu cür taqətdən düşmüş və dilənçi kimi cır-cındır içində olan adamlar görməmişdim.

Cənab Myunodi çox məşhur bir zat idi. O, bir neçə il Laqadu şəhərinin valisi olmuşdu. Ancaq nazirlərin fitnələri nəticəsində guya bacarıqsızlığına görə vəzifəsindən kənar edilmişdi. Lakin bununla bərabər, o, kralın iltifatından məhrum olmamışdı. Kral onu çox ağıllı olmasa da, etibarlı və sağlam düşüncəli bir adam hesab edirdi.

Myunodi mənə çox təmkinlə və qısa-qısa cavablar verirdi. O, yalnız bunu söylədi ki, mən bu ölkə və onun əhalisi bərdə düzgün bir fikrə gələ bilmərəm, çünki hələ burada çox az qalmışam, hər xalqın isə öz adət və qaydaları var. Bu sözlərdən sonra o, söhbətin mövzusunu dəyişdi. Ancaq biz evə qayıtdığımız zaman o, məndən öz evinin xoşuma gəlib-gəlmədiyini, evin tikilişində bir nöqsan görüb-görmədiyimi və onun xidmətçilərinin paltarları və zahiri görkəmləri bərdə rəyimi soruşdu. O, belə sualları çəkinmədən verə bilirdi; çünki onun evində hər bir şey öz səliqə və qaydası ilə olub, xeyli zərif və gözəl idi. Mən cavab verdim ki, o cənabın zəkası, səhrəti və sərvəti onu həmvətənlərinin cəhalət və ya son dərəcə yoxsulluqları nəticəsində əmələ gələn bütün uyğunsuzluqlardan qoruyub. Bunun cavabında Myunodi söylədi ki, bu cür söhbətləri biz onu şəhərdən iyirmi mil qədər kənardan köşkündə etsək, daha yaxşı olar. O cənab sabah həmin yerə getməyi təklif etdi və mən buna böyük bir şadlıqla razılıq verdim.

Yolda Myunodi mənim diqqətimi kəndlilərin torpağı bəcərərkən işlətdikləri müxtəlif üsullara cəlb etdi. Bunlar hamısı mənim üçün naməlum və tamamilə anlaşılmaz idi; çünki bəzi müstəsna hallardan başqa, mən tarlalarda nə bir sünbül, nə də

ot görə bilmədim. Lakin üç saat yol getdikdən sonra mənzərə tamamilə dəyişildi. Fermerlərin gözəl evləri, dövrəsinə çəpər çəkilməmiş tarlalar, üzümlüklər, sıx taxıl bitmiş zəmilər və yaşıl çəmənələr görünməyə başladı. Mən çoxdan bəri belə gözəl mənzərə görməmişdim. Həmin cənab fərəhləndiyimi görüb söylədi ki, buradan onun torpaqları başlanır. Bu zaman o, dərindən köksünü ötürüb əlavə etdi ki, öz təsərrüfatını guya pis apardığı və başqalarına pis nümunə olduğu üçün həmvətənliləri ona nifrət edirlər.

Nəhayət, biz evə çatdıq. Bu, gözəl və qədim memarlıq üsulu ilə tikilmiş möhtəşəm bir bina idi. Fəvvarələr, bağlar, xiyabanlar, kiçik meşələr – hər şey çox ağıllı və böyük bir səliqə ilə tikilmişdi. Mən gördüyüm şeylər barədə bol-bol tərif söyləməkdən çəkinmədim. Ancaq həmin cənab sözlərimə əsla etina etmədi. Axşam yeməyindən sonra biz tək qaldıqda ev sahibi məyus bir halda mənə söylədi ki, o, tez-tez öz evlərini son modanın tələblərinə görə yenidən tikmək və öz torpaqlarını yeni üsulla becərmək fikrinə düşür. Ancaq onu lovğalıqda, orijinal, hoqqabaz, cahil və yekəbaş olmaqda təqsirləndirib, bəlkə də, Allah göstərməsin, kralın qəzəbinə düşər edəcəklərindən qorxur. Əlahəzrət kral isə onsuz da ona çox etibar etmir. O, qorxurdu ki, sarayda eşitmədiyim bəzi təfərrüat barədə mənə məlumat verərsə, mənim heyrətim xeyli azalmış olacaq. Axı orada, yuxarıda adamlar həddindən artıq yüksək düşüncələrə dalıb, yerdə olan hadisələrə əsla diqqət yetirmirlər.

Onun söylədiyi sözlərin əsl mənası bundan ibarət idi. Təxminən qırx il bundan əvvəl paytaxt əhalisindən bir neçə nəfər, bəziləri iş, bəziləri isə əylənmək üçün Laputaya qalxıb-larmış. Orada beş ay qaldıqdan sonra həmin hava diyarından riyaziyyatdan tamamilə səthi bir məlumatla, lakin bolluca hoqqabazlıqlar öyrənib, aşağı eniblər. Bu adamlar adada qaldıqları müddətdə bizim bütün işlərimizə qarşı dərin bir haqarət və nifrət hissi bəsləməyi öyrənib, elmin, incəsənətin,

dilin və texnikanın yeni qayda üzrə təzədən qurulması üçün layihələr tərtib etməyə başlayıblar. Bu məqsədlə onlar kraldan Laqadu şəhərində Layihəçilər Akademiyası təsis etməyə imtiyaz alıblar. Bu məsələ çox böyük müvəffəqiyyət qazanıb. İndi krallığın ələ bir böyük və ya kiçik şəhəri tapılmaz ki, orada belə akademiyalar olmasın. Bu akademiyalarda professorlar torpağı becərmək və binalar tikmək üçün yeni üsullar, hər cür sənətlər üçün yeni alət və maşınlar ixtira edirlər. Onlar söyləyirlər ki, bu maşınlar və alətlərin köməyiylə bir adam on adamın işini görə biləcək. Onların sözlərinə görə, ixtira etdikləri vasitələrdən istifadə yolu ilə bir həftə ərzində bu möhkəm materialdan ələ saray tikmək olar ki, o, heç bir təmirə ehtiyac olmadan əbədi yaşayar. Bütün yerdəki meyvələr ilin hər bir fəslində yetişəcək və bunlar indiki meyvələrdən guya yüz qat iri olacaq. Sözlün qıساسı, onların bəşəriyyəti səadətə qovuşdurmaq üçün yaratdıqları bütün layihələri saymaqla qurtarmaq olmaz, ancaq təəssüf ki, bu layihələrdən hələ heç biri başa çatdırılmayıb. Hələlik ölkə gələcək səadət intizarı ilə xarabazara çevrilib, evlər uçulub dağılır, əhali acından ölmür və cır-cındır içində¹ gəzir.

Lakin bu vəziyyət layihəçilərin coşqunluqlarını əsla soyutmur, əksinə, ümid və məyusluqdan eyni dərəcədə ruhlanmış olan bu adamlar öz layihələrini həyata keçirmək üçün daha da təkidlə çalışırlar.

Ancaq Myunodinin özünə gəlincə, o, çox da təşəbbüskar bir adam deyildi və buna görə də köhnə qaydalara əməl edirdi. Babaları zamanından tikilmiş evlərdə yaşayır və heç

¹ Bu fəsildə 1719, 1720 və 1721-ci illərdəki qızgın firdaqlılığa istehza edilir. O zaman İngiltərədə bir çox aksioner şirkətləri və ticarət cəmiyyətləri meydana gəldi; onları təşkil edən məhir hilyələr və firdaqlıqlar, tezliklə varlanmaq barədə ən uydurma planlarla sadəcil camaatı təvlayırdılar. "Sabun köpüyü" adı ilə məşhur olan bu şirkətlər necə meydana gəlmişdirlər, eləcə də gözəlmədən dağılırdı və çox zaman bunun noticəsində həmin şirkətlərin payçıları tamamilə var-yoxdan çıxırdılar. Swift "İngilis sabun köptikləri haqqında təcrübə" satirasını da bu mövzuda yazmışdır.

bir yenilik yaratmadan hər cəhətdən onları təqlid edirdi. Zadəganlar arasında hələ bir neçə əyan da bu sayaq yaşayırlar, lakin onlara həqarət və pis nəzərlə baxırlar; çünki onlara cahil, elm düşmənləri və ölkənin müvəffəqiyyətlərini öz rahatlıq və tənbəlliklərinə qurban edən zərərli cəmiyyət üzvləri kimi baxırlar.

Nəticədə, həmin cənab mənə söylədi ki, mənə bundan daha ətraflı məlumat verməyəcək; çünki məni aparmaq istədiyi Böyük akademiyanı nəzərdən keçirərkən, ala biləcəyim zövqdən məhrum etmək istəmir. Yalnız məndən xahiş etdi ki, bizdən üç mil qədər məsafədə olan bir dağın ətəyində görünən xarabalara diqqət yetirim.

Bir zamanlar onun mülkünün yaxınlığında, böyük bir çayın kənarında qurulmuş gözəl bir su dəyirmanı var imiş. Bu dəyirman onun öz təsərrüfatı ilə bərabər bütün icarədarların təsərrüfatlarına da gözəl xidmət edirmiş. Təxminən yeddi il bundan əvvəl, bir layihəçilik şirkəti gəlib, bu dəyirmanı sökmək və əvəzinə dağ ətəyində yenisini qurmaq təklif edibmiş. Onlar dağın təpəsində uzun bir arx qazmaq istəyirlərmiş, burada su yığılmalı imiş. Onlar həmin arxa suyu xüsusi nasoslarla vurmaq niyyətində imişlər. Onların fikrinə görə, dağın təpəsində külək və təmiz havanın təsiri ilə su yerin dümdüz səthilə axan çaydakı suya nisbətən daha sürətlə hərəkət edəcəkmiş. Bundan başqa, su yuxarıdan aşağı axdığı üçün qüvvəti iki dəfə artıq olacaq, buna görə də dəyirman əvvəlkindən ikiqat artıq sürətlə işləyəcəkmiş. Elə bu zamanlar onun sarayla olan münasibəti bir qədər pozulubmuş. O, sarayla münasibətini yaxşılaşdırmaq üçün dostlarının təhrikilə həmin şirkətin təklifini qəbul edibmiş. İki il ərzində yüz nəfərdən artıq adamın işləməsinə baxmayaraq, məsələ baş tutmayıbmış. Layihəçilər qaçıb gizlənmiş və bütün günahı onun boynuna qoyublar. O vaxtdan bəri layihəçilər daim onu istehzaya qoyub, başqalarını da bu cür təcrübələr etməyə

təşviq edərək, onlara da bu cür müvəffəqiyyət üçün zəmanət verirlərmiş.

Bir neçə gündən sonra biz şəhərə qayıtdıq.

Həmin cənab akademiya pis ad qazanmışdı. Ona görə də mənimlə bərabər ora getməyi münasib bilməyib, bu işi öz dostlarından birinə tapşırırdı. Ev sahibi, məni layihələrlə çox maraqlanan, onlara vurğun və hər şeyə inanan bir adam kimi qələmə verdi ki, bu, həqiqətdən çox da uzaq deyildi, çünki gənclikdə mən özüm də layihə ilə maraqlanırdım.

BEŞİNCİ FƏSİL

Müəllifin Laqado şəhərində Böyük akademiyanı nəzərdən keçirməsi. Akademiyanın ətrafı təsviri. Professorların məşğul olduqları elmlər və incəsənət.

Akademiya küçənin hər iki tərəfində tərk edilmiş və satın alınmış, onun işləri üçün uyğunlaşdırılmış bir neçə evdə yerləşmişdi.

Prezident məni gülər üzlə qəbul etdi və mən bir çox günlərimi akademiya keçirdim. Hər otaqda bir və ya bir neçə xəyalbaz otururdu; yadımda qaldığına görə, beş yüzə qədər otaq gözdüm.

Yanına getdiyim ilk alim üzünü və əllərini his basmış arıq bir adam idi. Onun paltarları, köynəyi və dərisi də belə idi, pırtlaşq uzun saçlarını və saqqalını alov qarşalamışdı. Bu alim səkkiz il idi ki, xiyardan günəş şüaları almaq layihəsini hazırlayırdı. Bu şüaları o, ağzı kipi bağlanan qablara yığmaq istəyirdi ki, yay soyuq və yağışlı olduqda bunların vasitəsilə havanı qızdırırsın. O, bu fikirdə idi ki, səkkiz ildən sonra valinin bağları üçün çox ucuz qiymətə günəş işığı verə bilər. Ancaq o, maddi imkanın çox az olduğundan şikayət edib, məndən xahiş etdi ki, ixtiraçılığını təşviq etmək üçün ona bir şey bağışlayım, çünki ilin bu fəslində xiyar çox baha idi. Ev sahibinin ehtiyat üçün cibimə qoyduğu pulların bir qədərini ona bağışladım.

Mənim ev sahibim olan cənab alimlərin akademiya gələndə hər bir adamdan sədəqə diləndiklərini çox yaxşı bilirmiş.

Orada mən başqa bir alimə də rast gəldim, o, buzu şiddətli odda qızdırmaqla, barıt çevirməyə çalışırdı. O, mənə çap etdirmək üzrə olduğu bir əsərini də göstərdi ki, bu, alovun zindəndə döyülə biləcəyinə aid bir tədqiqatdan ibarət idi.

Orada ev tikmək üçün yeni üsul icad etmiş ixtiraçı bir məmar da var idi. Onun fikrinə görə, ev damından tikilməyə başlanıb, özülündə qurtarmalı idi. O, ən ağıllı həşərat olan arı və hörümçəyin yuva tikmək üsulunu göstərmiş, özünün haqlı olduğunu sübut edirdi.

Orada anadangəlmə bir kor da var idi. Bir neçə kor şagird onun rəhbərliyi altında rəssamlar üçün rəngləri qarışdırmaqla məşğul idilər. Professor onlara rəngləri qoxu və toxunma hissi ilə tanımağı öyrədirdi. Ancaq təəssüf olsun ki, onlar bu vəzifəni çox da yaxşı yerinə yetirmirdilər. Professor özü də daim səhv edirdi. Bu alim yoldaşları arasında böyük hörmət qazanmışdı.

Başqa bir otaqda torpağı donuzların köməyi ilə şumlamaq üsulunu icad etmiş olan bir alim mənə çox ləzzət verdi. Bu üsul əkinçiləri kətan almaq, heyvan saxlamaq və əmələlərə pul vermək məsrəfindən qurtarmalı idi. Onun ixtirası bundan ibarət idi: şumlanacaq olan bir akr torpağa bir-birindən altı düym aralı olaraq, səkkiz düym dərinlikdə qoza, xurma, şabalıd və sair bu kimi meyvə və göyərtilər basdırırsınız ki, bunları da donuzlar çox xoşlayır. Sonra həmin tarlaya altı yüz və ya daha artıq donuz buraxırsınız. Bir neçə gün ərzində bu donuzlar basdırılmış meyvələri axtarıb tapmaq üçün torpağı eşib, əkin üçün əlverişli bir hala gətirirlər. Eyni zamanda onlar öz peyinləri ilə tarlayı gübrələyirlər. Doğrudur, edilən təcrübə torpağın bu üsulla becərilməsinin çox böyük zəhmət və məxariclə başa gəldiyini, məhsulun isə az olduğunu

göstərir. Ancaq hamı bu fikirdə idi ki, bu ixtira bir qədər təkmilləşdirildikdən sonra çox böyük faydalar verəcək.

Mən başqa otağa girdim. Buranın divarları və tavanı başdan-başa hörümçək toru ilə örtülü idi. Ortada ixtiraçı üçün yalnız dar bir keçid qalmışdı. Mən qapıda görünər-görünməz, alim bərkən çığırkı ki, ehtiyatlı olum və onun hörümçək torlarını yırtmayım. O, insanların qədim zamanlardan bəri yanlış bir yola düşdüklərindən şikayət edirdi. Bu vaxta qədər insanlar yalnız ipəkqurdunun ipəyindən istifadə ediblər. Halbuki, bizim ixtiyarımızda öz qabiliyyətlərinə görə bu qurdlardan xeyli üstün olan bir çox başqa həşəratlar da vardır: ipəkqurdu yalnız barama hörür, o biri həşərat isə həm hörür, həm də toxuyur. O, sözlərinə davam edib dedi ki, ipəyi hörümçək toru ilə əvəz etdikdə biz parçaları boyamaq üçün sərf etdiyimiz bütün məxarıcdən də yaxamızı qurtarmış olarıq. Mən onunla razılaşmalı oldum, çünki o, mənə hörümçəkləri bəsləmək üçün onlara yedirdiyi bir çox gözəl və rəngbərəng milçəklər göstərdi. Onun sözlərinə görə, bu milçəklərin rəngləri hörümçəyin hazırlayacağı torun rənginə keçməlidir. Alimin hər rəngdə milçəkləri olduğundan, ümid edirdi ki, hər cür istehlakçının arzusunu yerinə yetirə biləcək. O, yalnız milçəklər üçün taxta yapışqanı və sair bu kimi maddələr tapıb, onlara yedirtməlidir ki, torun telləri daha qalın və möhkəm olsun¹.

Orada şəhər idarəsinin böyük qülləsi üstünə günəş saati taxmaq fikrində məşğul olan bir astronom da var idi. Bunun üçün o, yerin bir gecə-gündüzdə və bir ildəki hərəkəti arasında nə kimi bir tənəsüb olduğunu və küləyin istiqamətinin dəyişməsinin buna necə təsir etdiyini dürrüst bir surətdə hesablamalı idi.

Mən bir çox başqa otaqları da gözdüm. Ancaq orada gördüyüm bütün qəribə şeyləri təsvir etməklə oxucunu yormağ

¹ 1910-cu ildə Bon adlı bir zirək fransız nəşr etdirdiyi kitabçada hörümçək torundan corab və əlcək hazırlamaq üsulunu təklif edirdi. Heç bir nəticə verməyən belə təcrübələr sonralar da edilməşdi.

istəmirəm. Yalnız "universal dahi" ləqəbi qazanmış bir alimin fəaliyyəti üzərində bir qədər duracağam. Onun sözlərinə görə, otuz ildir ki, bütün fikrini insan həyatının yaxşılaşdırılmasına həsr etməkdədir.

Onun ixtiyarında içərisi ən qəribə şeylərlə dolu olan iki böyük otaq var idi. Onun rəhbərliyi altında əlli köməkçi işləyirdi. Onlardan bəziləri havanı qatılaşdırıb, bərk və möhkəm bir cisim halına salır, ondan selitra istehsal edir və sulu hissələrini süzürdü¹. Bəziləri balıqlar və ıynə taxılan kiçik yastıqlar üçün mərmər döyüb ovurdu; bəziləri isə diri atın dirnaqlarını aylılıb sınımamaq üçün daş kimi möhkəm etməyə çalışırdı. Alimin özünə gəlincə, bu zaman o, iki böyük ixtira üzərində işləyirdi. Bunlardan biri tarlaları kəpək vasitəsilə toxumlamaq layihəsindən ibarət idi. Onun fikrinə görə, bütün bəhrə verən qüvvət kəpəkdə imiş. O, öz fikrinin doğruluğunu mənə sayısız təcrübələrlə sübut edirdi; ancaq mən cəhəltimdən bunlardan heç bir şey anlaya bilmədim. Onun həll etməyə çalışdığı ikinci məsələ mürəkkəb bir yağ ixtira etməkdən ibarət idi. Bu yağın köməyiylə quzuların tüklərinin artmasını dayandıрмаq olardı. Bu alim ümid edirdi ki, o, yaxın bir gələcəkdə krallıqda dəriləri çıl-çılpaq olan qoyunlar yetişdirəcək.

Küçənin o biri tərəfində olan evlərdə də akademiyanın başqa şöbələri var idi ki, burada layihəçilər mücərrəd elmlərin tədqiqi ilə məşğul idilər.

Mənim burada rast gəldiyim ilk professor qırx şagirdi ilə birlikdə yekə bir otaqda işləyirdi. Bir-birimizlə salamlaşdıq və mən otağı nəzərdən keçirməyə başladım. Otağın içərisində, onun böyük bir hissəsini tutmuş olan nəhəng bir çərçivə həmin saat məni heyran etdi. Professor bunu görüb, məni başa saldı ki, o, mücərrəd həqiqətlərə həsr edilmiş xüsusi mexaniki cihazlar ixtira etmək üzərində işləyir. Ona görə bu fikir əvvəlcə məni heyrətə sala bilər. Ancaq o, əsla şübhə

¹ Siftin vaxtında havanın tərkibi məlum deyildi.

etmir ki, yaxın bir zamanda bütün dünya onun layihəsini yüksək qiymətləndirəcək. Hələ heç bir zaman heç kəsin başına belə möhtəşəm və yüksək bir ideya gəlməyib. Elm və incəsənətin ümumi qayda üzrə öyrənilməsinin nə qədər çətin olduğunu hamı bilir. Halbuki onun ixtirası sayəsində hər bir ən qabiliyyətli və cahil adam da azacıq vəsait və fiziki qüvvə sərf etməklə fəlsəfə, şeir, siyasət, hüquq, riyaziyyat və ilahiyyatdan kitablar yazı bilər. Bu sözləri söyləyib, o, məni çərçivənin yanına apardı. Bu çərçivənin yanlarında onun şagirdləri cərgə ilə durmuşdular. İyirmi kvadrat fut olan bu çərçivə otağı ortasında qoyulmuşdu. Onun səthi çoxlu taxta lövhəciklərdən ibarətdir, bunların hər biri bir-birindən böyük-küçük olmaqla bərabər, təxminən oyun zəri boyda idi. Bütün bunlar nazik məftillə bir-birinə bənd edilmişdi. Bu lövhəciklərə yapışdırılmış xırda kağızların üstünə Balnibarbi dilində olan bütün sözlər müxtəlif formalarda, zamanlarda və hallarda işlədilər şəkildə yazılmış və tamamilə intizam-sız bir tərdə düzülürdü. Professor öz maşınını işə salmaq istədiyindən diqqətli olmağımı xahiş etdi. Onun komandası üzrə şagirdlər çərçivənin kənarlarında olan dəstəklərdən yapışmış, onları sürətlə çöndərdilər. Bütün lövhəciklər çevrildi və sözlərin tərtibi tamamilə dəyişdi. Professor otuz altı şagirdinə əmr etdi ki, əmələ gələn sözləri çərçivədə düzülükləri qayda üzrə ağır-ağır oxusunlar. Üç və ya dörd söz mənalı bir cümlə təşkil etdikdə bu cümlələri katib vəzifəsini ifa edən dörd şagirdə diqqətli edirdilər. Bu hərəkət üç və ya dörd dəfə təkrar olundu. Maşın elə qurulmuşdu ki, hər dəfə hərəkətdən sonra lövhəciklər çevrilir və yerlərini dəyişirdi. Bu sürətlə əmələ gələn sözlər də yeni bir tərtib üzrə düzülürdü.

Şagirdlər bu işlə gündə altı saat məşğul olurdular. Professor bu cür qırıq cümlələrlə yazılmış olan bir çox foliantları mənə göstərdi. O, bu zəngin material əsasında bütün elm və incəsənətin mükəmməl xülasəsini tərtib etmək fikrində idi.

Tamamilə aydındır ki, o, Laqado şəhərində beş yüz belə dəzgah qura bilmək üçün kifayət qədər pul yığa bilsəydi və rəhbərləri onun əmələ gətirdiyi cümlə yığınlarını birləşdirməyə məcbur edə bilsəydi, vəzifəsi xeyli yüngüllənmiş olardı. O mənə söylədi ki, bu ixtira, gənc yaşlarından bəri onun bütün fikrini cəlb edib. İndi onun maşınının lövhəciklərində Balnibarbi dilində olan bütün sözlər cəm edilib. Bundan başqa o, kitablarda işlədilər isim, fel və başqa sözlərin tənasübünü tamamilə düzür olaraq hesablayıb.

Mənə öz böyük ixtirasının sirlərini bildirən bu möhtərəm zata dərinəndən təşəkkür edib, söz verdim ki, əgər bir zaman öz vətənimə qayıtmış olsam, onu bu qərribə maşının yeganə ixtiraçısı kimi şöhrətləndirəcəyəm. Mən maşının şəklini çəkmək üçün ondan icazə istədim. Ona söylədim ki, Avropada alimlər arasında bir-birinin ixtirasını oğurlamaq adəti varsa da, mən söz verirəm ki, bu ixtiranın şərafətinə ona aid olub qalması və heç kəmin bu xüsusda ona şərik çıxmadığı üçün bütün tədbirləri görəcəyəm.

Bundan sonra biz düşüncəli məktəbinə getdik. Orada üç professor ana dilini təkmilləşdirmək üçün cürbəcür layihələri müzakirə edirdi. Birinci layihədə təklif edilirdi ki, bütün çoxhecalı sözlər birhecalı edilsin. Fəlləri və fəli sifətləri atmaqla danışıq dili sadələşdirilsin. Müəllif göstərirdi ki, yalnız isimlər həqiqətən mövcud cisimlərə uyğundur.

İkinci layihədə tələb olunurdu ki, bütün sözlər tamamilə atılsın. Layihənin müəllifinə görə, bu işin başlıca olaraq sağlamlığa və vaxta qənaət etmək üçün xeyri çoxdur. Axı tamamilə aydındır ki, söz söyləmək insanın boğazını və ciyərlərini yorur və beləliklə bizim ömrümüzü qısaltır. Sözlər yalnız cisimlərin adlarından ibarət olduğuna görə, öz fikir və arzularımızı ifadə etmək üçün lazım gələn cisimləri yanımızda gəzdirmək xeyli əlverişlidir.

Sağlamlıq üçün çox faydalı olan bu ixtira yəqin ki, çox geniş yayıla bilərdi. Ancaq qadınlar avam qara camaatla birləşib, alimləri üsyan qaldıracaqları ilə hədələmişdilər. Onların dillərinin tamamilə azad qalmasını qəti surətdə tələb ediblər. Doğrudan da qara camaat elmin bərişməz düşmənidir! Bununla bərabər, bir çox tamamilə alim və ağıllı adamlar öz fikirlərini cisimlər vasitəsilə ifadə etməkdən ibarət olan bu yeni üsuldan istifadə edirlər. Onun yeganə nöqsanı bundan ibarətdir ki, bir-birilə danışanlar söhbət zamanı lazım olacaq müxtəlif şeylərlə dolu iri bağlamaları dallarında gəzdirməli olurlar. Ağır yükün altında bizim hamballar kimi ikiqat olmuş belə alimləərə tez-tez rast gəlirdim. Bunlar küçədə bir-birini gördükdə öz kisələrini çiyinlərindən yerə qoyub acır və oradan lazım olan şeyləri çıxarıb, bu surətlə də bir-birilə söhbət edirdilər. Sonra öz şeylərini yenə kisəyə yığıb, yükü çiyinlərinə qaldırmaq üçün bir-birinə kömək edir və xudahafizləşib ayrılırdılar.

Ancaq qısa və sadə söhbətlər üçün lazım gələn bütün şeyləri cibdə və ya qoltuqda gəzdirmək mümkün idi. Ev şəraitində söhbət etdikdə isə bütün bu çətinliklər asanlıqla aradan qaldırıla bilərdi. Ancaq bu dilin tərəfdarlarının yığışdıqları otaqlar ən müxtəlif şeylərlə dolu olmalı idi.

Bu dilin ən böyük üstünlüyü onun beynəlxalq mahiyyətdə olmasıdır. Bütün mədəni xalqların mebel və ev şeyləri təxminən, bir-birinə bənzəyir. Bunun sayəsində elçilər xarici krallarla və ya nazirlərlə onların dillərini əsla bilmədikləri halda, şeylər vasitəsilə asanlıqla danışa bilirlər.

Mən həmçinin, riyaziyyat məktəbinə də gedirdim. Burada dərs bizim Avropada əsla tətbiiq oluna bilməyəcək bir üsulla aparılır. Hər teorem sübutu ilə birlikdə nazik bir təbəqəyə yazılır. Mürəkkəb yerinə başağrısı dərmanı işlədilir. Şagird bu həbi acqarına udur və bundan sonra üç gün ərzində çörək və sudan başqa yeyib-içmir. Hər həzm olunduqdan sonra dərman

onun beyninə yeriyir və özü ilə birlikdə teoremi də ora aparır. Ancaq bu vaxta qədər bu üsulu müvəffəqiyyəti cüzi olub. Bunun bir səbəbi budur ki, dərmanın miqdarı və ya tərtibində səhvə yol verilir; ikinci səbəbi isə uşaqların dəcəlliyidir, çünki onlar bu həbləri xoşlamırlar. Onlar çox vaxt kənara çəkilir və həbi tüpürüb atırlar. Bunlardan başqa dərmanın təsiri üçün zəruri olan üçgünlük pəhriz saxlamağı bu vaxta qədər onlara qəbul etdirmək mümkün olmayıb.

ALTINCI FƏSİL

Akademiyanın təsvirinin davamı. Müəllifin bəzi təkmilləşdirmələr təklif etməsi və bunların təşəkkürlə qəbul edilməsi.

Siyasi xəyalbazlar məktəbində məni çox da mehribanlıqla qəbul etmədilər. Bir də bu məktəbdə olan professorlar mənim fikrimcə, tamamilə dəli idilər. Belə bir mənzərə isə məni həmişə kədərləndirir. Bu bədbəxtlər elə üsullar axtarırlar ki, padşahları öz nədimlərini ağıllı, qabiliyyətli və xeyirxah adamların arasından seçməyə, nazirləri ümumun mənafeyin qayğısına qalmağa, yalnız cəmiyyətə böyük xidmət göstərən adamları mükafatlandırmağa məcbur etsinlər. Onlar padşahları inandırmaq istəyirdilər ki, onların həqiqi mənafeyi xalqın mənafeyi ilə birdir və mənsəbi yalnız ləyaqətli adamlara vermək lazımdır. Bu dəlillərin başlarında¹ düzgün düşünən insanlara tamamilə yad olan bir çox belə qəribə, qeyri-mümkün xəyallar əmələ gəlirdi. Mən onlara baxdıqda bir daha inandım ki, qədim hikmətli söz olan: - dünyada heç bir elə axmaq fikir olmaz ki, filosoflar arasında onların tərəfdarları tapılmasın - sözü tamamilə doğrudur.

Ancaq akademiyanın bu şöbəsinə haqq verib, etiraf etməliyəm ki, oradakı alimlərin hamısı belə xəyalpərəst deyildirlər.

¹ Asanlıqla başa düşmək olar ki, burada Sviftin özünün müsbət görüşləri istehza ilə pərdələnmişdir. (Bu xüsusda söz ardına bax!)

Mən çox hazırcavab bir doktorla tanış oldum. Bu adam görünür ki, dövlət idarəsi mexanizmini və onun mahiyyətini mükəmməl bir surətdə tədqiq etmişdi. Bu məşhur xadim hökumət adamlarının tutduqları bütün cismani və əxlaqi xəstəliklərin dərmanını tapmaq üzərində tam bir müvəffəqiyyətlə çalışırdı. O, insan orqanizmi ilə dövlət quruluşu arasında tam bir bənzərlik olduğu fikrinə əsaslanaraq, iddia edirdi ki, dövlət quruluşunun əmələ gətirdiyi xəstəliklər; hakimlərin nöqsanları və idarə olunanların əxlaqsızlığı fiziki səbəblərdən əmələ gələn xəstəliklər kimi, eyni vasitələrlə müalicə olunmalıdır. Hamıya məlumdur ki, senatorlar və yüksək məclis üzvləri çox tez-tez çərçəçilik, əsəbilik və sair pis meyllərə tutulmuş olurlar. Onlarda müxtəlif beyin və xüsusən ürək xəstəliklərinə; əsəblərin, hər iki qolun – sağ qolun əzələlərinin şiddətli ağrılarla qıc olub əsməsi¹, ödün bədənə yayılması, bağıccəllənmə, sayıqlama, sıracca şişləri, hədsiz iştaha, yediyini həzm etməmək və bir çox başqa xəstəliklərə düçar olurlar ki, bunların hamısını burada saymağa ehtiyac yoxdur. Buna görə də alim doktor təklif edirdi ki, hər dəfə senat toplanıqda birinci üç iclasla bir neçə təcrübəli həkim göndərilməlidir. Müzakirələr qurtardıqdan sonra bu hakimlər bütün senatorların nəbzlərini yoxlayıb, onları müayinə etməlidirlər. Diqqətli müayinədən sonra onların hər birinin xəstəliyini təyin edib, hakimlər dördüncü gün iclas salonuna onlardan qabaq gəlib, iclas başlamazdan əvvəl hər bir senatora xəstəliyinin növünə görə sakitləşdirici dərman, işlətmə, təmizləyici dərman, yeyici dərman, bağlayıcı dərman, zəiflədici dərman, başağrısı dərmanı, öd saxlayan dərman, qulaq dərmanı verilməlidirlər. Bu dərmanların təsirini yoxladıqdan sonra hakimlər gələcək iclasda bu dərmanları ya təkrar verməli, ya dəyişdirməli, ya da kəsməlidirlər.

¹ Burada rüsvətxorluğa işarə edilir.

Bu layihənin həyata keçirilməsi böyük məxaric tələb etmir və mənim acizənə fikrimcə bu, qanunvericilikdə senatın iştirak etdiyi bütün ölkələrə daha çox xeyir verə bilər: yekdillik əmələ gətirər, müzakirələri qısaltar, indi bağlı olan bir neçə ağzı açar və sayı xeyli artıq olan açıq ağızları yumar, cavanlıq alovunu azaldar, qocalıq sərtliyini yumşaldar, kütlələri hərəkatə gətirər, coşqunları soyudar.

Bu dərin düşüncəli alimin ikinci layihəsi bundan ibarət idi: hamı şikayətlərin ki, padşahların nədimlərinin hafizəsi çox küt və zəifdir. Buna görə həkim birinci nazirlə görüşə gedən hər adama təklif edir ki, öz işinin mahiyyətini ən qısa və aydın sözlərlə ifadə edib, xudahafizləşərkən, ya nazirin burnundan tutub çəksin, ya onun qarnına bir təpik vursun, ya ayağında ki döyünəyi tapdalasın, ya qulaqlarını çəksin, ya ona sancmaq batırsın, ya da göyərincəyə qədər çimdikləsin; beləliklə, nazirin yaddaşını möhkəmləndirsin. Xahiş yerinə yetirilməyincə və ya qəti rədd cavabı alınmayınca, hər dəfə görüşə getdikdə bu əməliyyat təkrar olunmalıdır. Bir də o, təklif edir ki, hər bir senator öz rəyini söylədikdən sonra səsinə tamamilə zidd tərəf versin. Doktor söz verir ki, bu qaydaya əməl edildikdə səsvərmənin nəticəsi həmişə cəmiyyət üçün xeyirli olar.

Partiya çəkişmələri çox kəskin bir mahiyyət aldığına həmin hakim intizamı bərpa etmək üçün aşağıdakı gözəl vasitəni təklif edir: hər partiyadan yüz nəfər başçını alıb, cüt-cüt elə ayırmaq lazımdır ki, hər cütdə olan adamların başları təxminən bir böyüklükdə olsun. Sonra iki cərrah eyni zamanda hər cütdə olan iki nəfərin peysərlərini mişarlayıb birinin peysərini o birinin başına bitişdirir. Bu əməliyyat son dərəcə diqqətli olmağı tələb edir. Ancaq professor bizi inandırır ki, əgər bu əməliyyat məharətlə edilmiş olsa, onlar mütləq sağalacaqlar. Mənsub olduqları partiya cəhətindən bir-birinin qəddar düşməni olan adamların başlarından alınmış beyin yarası o birinin başına bitişdikdən sonra onlar bir-birinə uyuşub sa-

ğalacaqlar. Bu zaman, üzərlərində bu əməliyyat edilmiş olan başçuların başlarında həmin mülayim uyğunluq əmələ gələr, bu da özlərini dünyanı idarə etməyə yaranmış hesab edən adamlar üçün tamamilə zəruridir. Doğrudur, burada belə bir qorxu var ki, axmaq adamın beynini ağıllı adamın beyninə caladıqda biz onu da axmaq etmiş olarıq. Ancaq həkim bizi inandırdı ki, ağıllı və qabiliyyətləri cəhətdən partiya başçuları bir-birindən az seçilir. Belə ki, bu məsələyə əsla əhəmiyyət vermək lazım deyil.

Mən bir-birilə qızğın mübahisə edən iki professor gördüm. Bunlar verginin ağırlığını əhəlinin həddən artıq hiss etməməyi üçün asan və rahat bir yol tapmaq üstündə mübahisə edirdilər. Birinci professor iddia edirdi ki, ən ədalətli yol ancaq naqis və düşüncəsiz olan adamlardan vergi yığmaqdan ibarətdir. Kimdən nə qədər vergi almaq lazım gəlirdi isə ədələsi isə yerli əhəlidən ibarət bir komitəyə tapşırılmalıdır. Bu komitə, əlbəttə, öz qonşularının nöqsanlarını qərəzsiz təyin edə bilər. İkinci professor isə buna tamamilə zidd bir fikir söyləyirdi. O, deyirdi ki, insanların özlərində ən çox qiymətləndirdikləri mənəvi və cismani sifətlər üçün vergi almaq lazımdır. Bu verginin miqdarı vergi verənin özü haqqında fikrini uyğun olaraq təyin edilməlidir. Hazır cavablıq, mərdlik və ədəblilik üçün ən yüksək vergi alınmalıdır. Ancaq əsadət, ədalət, zəka və bilik üçün vergi alınmamalıdır; çünki bunları qiymətləndirmək o qədər subyektivdir ki, bu sifətlərin öz yaxın adamında olduğu nə təsdiq edən və ya bunları özümdə düzgün qiymətləndirən adamlara rast gəlmək olduqca çətindir.

Başqa bir professor mənə sui-qəsdlərin üstünü açmaq bərəsində böyük bir əsər göstərdi. O, dövlət ədamlarına məsləhət görür ki, şübhəli şəxslərin nə etdiklərini, nə zaman süfrəyə oturduqlarını, hansı böyürləri üstündə yatdıqlarını öyrənilib, onların adi məişətləri barədə sair buna bənzər məlumat toplasinlar.

Bütün bu mühakimələr böyük bir diqqətlə yazılmışdı və onların içərisində siyasətçilər üçün maraqlı və faydalı olan bir çox müşahidələr vardı. Ancaq bu müşahidələr mənə kifayət qədər mükəmməl görünmədi. Mən cürət edib, bu barədə fikrimi müəllifə söylədim və əgər arzu edərsə, bəzi əlavələr etməyi təklif etdim. O, mənim təklifimi böyük bir məmnuniyyətlə qəbul etdi ki, buna yazıçılar, xüsusilə layihə tərtib edənlər arasında az rast gəlmək olar. O, əlavə etdi ki, mənim mülahizələrimi mütləq nəzərə alacaq.

Belə olduqda, mən ona söylədim ki, səyahətlərimizin birində getmiş olduğum Tribnia və ya yerlilərin adlandırdıqları kimi Lanqden¹ krallığında əhalinin çoxu məlumat verənlərdən, şahidlərdən, çuğulçulardan, ittihamçılardan, iddiaçılardan, müşahidəçilərdən, vəkillərdən və onların saysız-hesabsız əlalı və xidmətçilərindən ibarətdir; bu adamlar da nazirlərdən və onların müavinlərindən maaş alırlar. Bu krallıqda sui-qəsdlər adətən dərin bilikli bir siyasətçi kimi irəli çəkilmək, çürümüş hökumət orqanlarına yeni qüvvət vermək, ictimai narazılığı boğmaq və ya yayındırmaq, öz sandıqlarını müsadirə edilmiş mallarla doldurmaq, öz mənfəətlərinə uyğun olaraq, dövlətin gücünə inamı artırmaq və ya inamsızlıq törətmək istəyən adamların törətdikləri bir işdir. Onlar hər şeydən əvvəl şübhəli şəxslərdən hansını sui-qəsdə təhminləndirmək lazım gələn barədə öz aralarında sözləşirlər. Sonra bu şəxslərin məktublarını və kağızlarını ələ keçirmək, özlərinin işə buxovlamaq üçün bütün vəsaiti işə salırlar. Ələ keçirilmiş məktub və kağızlar söz, heca və hərflərin əsrarəngiz mənalərini kəşf etməkdə mahir usta olan mütəxəssislərə verilir. Məsələn: onlar çox asanlıqla təyin edirlər ki, qaz sürüsü – senat; axsaq it – müddəi; sar – birinci nazir; şiş – arxiyepiskop; dar ağacı – dövlət katibi; süpürgə – inqilab; şiçan tələsi – dövlət xidməti;

¹ Tribnia və Lanqden – anoqrammalardır (hərflərin yerlərinin dəyişdirilməsi). Burada Britaniya və İngiltərə (İngiltərə) nəzərdə tutulur.

dibsiz quyu – xəzinədarlıq; çirkab çuxuru – saray; bir axmağın papağı – nədim; qırıq qamış – məhkəmə palatası; boş çəllək – general; irinli yara – idarə sistemi deməkdir.

Bu məlumatı verdiyim üçün professor mənə hərarətlə təşəkkür etdi və söz verdi ki, öz elmi əsərində mənim adıma hörmətlə qeyd edəcək.

Bu ölkədə mənim diqqətimi daha heç bir şey cəlb etmədi. Odur ki, İngiltərəyə qayıtmaq üçün tədbirlər axtarmağa başladım.

YEDDİNCİ FƏSİL

Müəllifin Laqadonu tərk etməsi. Maldonadaya gəlməsi. Limanda Laqqneqqə gedən heç bir gəminin olmaması. Müəllifin Qlabbdobdribə kiçik bir səyahəti. Bu ada hakiminin onu qonaqsevərliklə qəbul etməsi.

Bu krallığın yerləşdiyi qitə mənim fikrimcə, Amerikanın Kaliforniyadan qərbə uzanan tədqiq olunmuş sahələrindən şərqdədir. Bu krallığın şimalında Sakit okean dalğalanır. Laqadodan yüz əlli mil məsafədə gözəl Maldonada limanı var. Burada yaşayanlar ondan 29° şimal və dairəsi və 140° qərb uzunluq dairəsindən şimal-qərbdə olan Laqqneqq adası ilə qızğın ticarət edirlər. Laqqneqq adası Yaponiyanın cənub-şərqində olub, təqribən yüz mil uzaqdadır. Yapon imperatoru ilə Laqqneqq kralı öz aralarında ittifaq bağlayıb və bu adalar arasında daimi əlaqə vardır. Buna görə də mən Laqqneqqə getməyi qərara aldım ki, Yaponiya vasitəsilə oradan Avropaya qayıdım.

Mən Maldonadaya getmək üçün iki qatırla bir bələdçi kirayə etdim. Oradan isə gəmi ilə Laqqneqqə getməli idim. Sonra havadarım Myunodi ilə bir dost kimi vidalaşdım. O, mənə yol üçün xeyli hədiyyə verdi və yola düşdüm.

Bu səyahətim zamanı qeyd oluna biləcək heç bir macərə baş vermədi. Mən Maldonadaya çatdıqda orada Laqqneqqə gedən bir gəmi də tapmadım. Limanda mənə söylədilər ki, adaya gəmi yalnız bir aydan sonra gedəcək. Mən gözləməli

oldum. Şəhər mehmanxanasında yerləşdim. Çox çəkmədən bəzi adamlarla tanış oldum. Adlı-sanlı bir cənab mənə söylədi ki, burada bir aya qədər qalacağımın bəlkə beş liq cənub-qərbdə olan Qlabbdobdrib adasına kiçik bir səyahətə gedəm. O, öz dostu ilə bərabər mənə yoldaşlıq etməyi və bu səyahət üçün münasib olan kiçik bir gəmi tapmağı vəd etdi.

“Qlabbdobdrib” sözü mənim anladığıma görə, “sehrbazlar” və ya “cadugərlər adası” deməkdir. Uayt adasından üç dəfə kiçik olan bu adanın çox məhsuldar torpağı vardır. Oranı başdan-başa sehrbazlardan ibarət olan bir qəbilənin rəisi idarə edir. Bu adanın əhalisi yalnız öz aralarında qız verib-alarlar. Qəbilənin içərisində ən yaşlı adam adanın hakimi və ya padşahı sayılır. Onun möhtəşəm bir sarayı var. Bu sarayın üç min akr böyüklükdə yekə bir parkı var, bunun ətrafına iyirmi fut hündürlükdə daş hasar çəkilib. Parkın gözəl çəpərlənmiş xüsusi sahələri maldarlıq, əkinçilik və bağçılıq üçün ayrılıb.

Hökmdarın xidmətçilərinin və onun ailə üzvlərinin qəribə bir görkəmi var. Nekromantiya¹ sahəsində dərin bilikləri olduğundan, hökmdar öz arzusuna görə ölümləri çağırmaq və özünə xidmət etdirmək qüdrətinə malikdir. Ancaq onun dəvət etdiyi ölümlər üzərində hakimiyyəti yalnız iyirmi dörd saat davam edir. Bundan başqa, o, bir şəxsi üç ayda bir dəfədən tez çağırma bilməz.

Biz adaya gəldiyimiz zaman səhər saat on bir olardı. Yol-daşlarımdan biri əlahəzrətin hüsurunda olmaq şərafinə çatmaq ümidi ilə buraya gəlmiş bir xaricinin hökmdar tərəfindən qəbul edilməsini xahiş etmək üçün onun yanına getdi. Hökmdar həmin saat öz razılığını verdi.

Sarayın darvazası ağzında, hər iki tərəfdə tamamilə qədim dəbdə geyinmiş silahlı keşikçilər durmuşdular. Onların zahiri görkəmində elə bir şey var idi ki, bu, mənim qəlbimə şiddətli

¹ Nekromantiya (yunan sözüdür) – gələcək haqqında xəbər tutmaq üçün ölümlərin kölgəsinin çağırılması. Qədim dünyada və orta əsrlərdə bu mövhumat çox yayılmışdır.

qorxu saldı. Biz bir neçə otaqdan keçdik. Bu otaqlarda da həmin o xidmətçilərdən iki cərgə durmuşdu. Nəhayət, görüş salonuna çatdıq. Burada biz mərasimə əməl edərək, üç dəfə ikiqat yerə əyildik. Bizə bir neçə əhəmiyyətsiz sual verdikdən sonra əlahəzrətin taxtının aşağı pilləsi önündə üç kürsü təklif etdilər. Hökmdar Balnibarbi dilini bilirdi və məndən xahiş etdi ki, öz səyahətlərim barədə ona danışım. O mənim özümü sərbəst hiss etməyimi arzuladığından ətrafdakilərə çıxıb getmələrini əmr etdi. Onlar biz yuxudan birdən-birə ayıldıqda gördüyümüz rəya yox olduğu kimi, bir anda yox oldular. Mən heyrət və qorxudan donub qaldım. Hökmdar bunu görüb, məni inandıрмаğa çalışdı ki, burada mən tamamilə təhlükəsizəm. Mən bu cür mənzərələrə alışmış olan iki yoldaşımın üzündə tamamilə sakitlik əlaməti görüb, bir qədər özümə gəldim və öz macəralarımdan bəzilərini əlahəzrətə təsvir etdim. Ancaq tamamilə sakit ola bilmədiyimdən tez-tez yox olan xidmətçi xəyallarının durduqları yerlərə baxırdım.

Mən hökmdar ilə bir yerdə nahar etmək şərəfinə nail oldum. Süfrədə bizə yeni bir xəyallar dəstəsi xidmət edir və yemək gətirirdi. Ancaq indi bunlar məni səhərkimi qorxutmurdu. Gün batana qədər sarayda qaldım. Hökmdar məni öz sarayında gecələməyə dəvət etdi. Lakin əlahəzrətdən ehtiramla xahiş etdim ki, məni bağışlasın və söylədim ki, gecəni buradan getmək istədim. Mən gecəni öz dostlarımla birlikdə bu adanın paytaxtı olan şəhərdə xüsusi bir mənzildə keçirdim. Ertəsi günü səhər yenidən hökmdarın yanına gedib, ona öz hörmətimizi və onun ixtiyarında olduğumuzu izhar etdik.

Biz adada on gün qaldıq. Gündüzün çox hissəsini sarayda, hökmdarın hücrunda keçirir, gecələr isə şəhərdəki mənzildə qalırdıq. Mən tezliklə bu xəyallar və ruhlar arasında olmağa o qədər öyrəşdim ki, artıq üçüncü gün onlardan nə qorxurdum, nə heyrət edirdim. Bəlkə də mən hələ onlardan bir az qorxurdum, ancaq marağ bu qorxuma üstün gəlirdi. Əlahəzrət bunu

görüb, mənə təklif etdi ki, keçmişdə və yaxın zamanda ölmüş adamlardan kimi görmək istədiyimi ona söyləyim. O, mənə vəd etdi ki, onları çağırıb, mənə onlarla söhbət etməyə imkan verər. Əlbəttə, onlar yalnız öz heyatları zamanı baş vermiş hadisələrdən danışa bilərdilər. Hökmdar əlavə etdi ki, hər halda mən yalnız doğru sözlər eşidəcəyəm, çünki yalan o dünyada əsla faydası olmayan bir məharətdir.

Bu yüksək lütfünə görə əlahəzrət hökmdara hörmətlə təşəkkür etdim. Bu zaman bizim olduğumuz otağın pəncərəsindən parkın gözəl mənzərəsi görünürdü. Tamamilə aydındır ki, mən əvvəlcə dəbdəbəli və əzəmətli səhnələri görmək istədim. Xahiş etdim ki, mənə Böyük İsgəndər¹ Arbela müharibəsində azacıq sonra öz qoşununun başında göstərsin. Budur, hökmdarın barməğünün bir işarəsilə həmin saat İsgəndər durduğumuz pəncərənin önündəki böyük meydana zahir oldu. Hökmdar onu otağa dəvət etdi. Mən onun qədim yunan dilini çox çətinliklə başa düşə bilirdim. O da mənim söylədiklərimi yaxşı anlamırdı. İsgəndər and içib, mənə söylədi ki, o zəhərlənməyib, hoddindən artıq sərxoşluqdan əmələ gəlmiş isitmədən ölüb.

Sonra mən Hannibal², Alplardan keçərkən gördüm. Hannibal mənə söylədi ki, onun düşərgəsində bircə damcı da sirkə yoxmuş.

Mən Sezarı və Pompeyi³ döyüşə hazır olan qoşunlarını başında gördüm. Sezarı son zəfəri vaxtında da gördüm. Sonra xahiş etdim ki, saray salonlarından birinə Roma sena-

¹ Böyük İsgəndər – Makedoniya hökmdarı (eramızdan əvvəl IV əsr), qədim dövrün görkəmli sərkərdəsi və dövlət xadimidir. O, Arbela yaxınlığında baş verən vuruşmalarda (eramızdan əvvəl 331-ci il) İran üzərində qəti qələbə çalmışdı.

² Hannibal – Karfageniya sərkərdəsidir (eramızdan əvvəl III-II əsr). Romalılarla müharibə etmişdir. Əfsanəyə görə Hannibal Alp dağlarından keçən zaman ordusunun yolunu böyük bir qaya kəsmişdi; Hannibal əmr etmişdi ki, qayanı yumşaltmaq üçün tonqallar qalayıb onu qızdırınsınlar və sonra üstünə sirkə töksünlər. Yalnız bundan sonra qayanı oymaq mümkün olubmuş.

³ Qayı Yuli Sezar – (eramızdan əvvəl I əsr) – təkbəşinə diktatorluq hakimiyyəti qurmuş, qədim Roma sərkərdəsi və siyasi xadimi. Qney Pompey – Sezarla rəqabət edən Roma sərkərdəsi idi.

ti, o birində isə indiki parlament toplansın. Birincisi mənə qəhrəmanlar və yarımallahlar yığınağı, ikincisi isə oğrular, cibgirlər, qarətkarlar və azğınlar yığınağı kimi göründü.

Mənim xahişimlə hökmdar, Sezar ilə Bruta¹ bizə yaxınlaşmalarını əmr etdi. Brutu görəkən, mən dərin bir hörmət hissi duyudum. Onun üzünün hər bir cüyusunda dərin bir xeyirxahlıq, böyük bir soyuqqanlılıq və mənəvi qüvvə, vətənə coşğun məhəbbət və insanlara yaxşılıq etmək əlamətləri görünürdü. Mən böyük sevincə arxayın oldum ki, bu iki adam bir-birinə çox gözəl münasibət bəsləyir. Sezar gizlətməyib, mənə etiraf etdi ki, bütün ömründə göstərdiyi ən böyük şücaətlər həyatına qıyan adamın şərəfilə əsla müqayisə edilə bilməz. Mən Brut ilə xeyli söhbət etmək şərəfinə nail oldum.

Sözarası o, mənə söylədi ki, babası Yuni, Sokrat, Epaminond, Kiçik Katon, ser Tomas Mor² və o özü heç bir zaman bir-birlərindən ayrılmırlar. Bu elə bir sekstumviratdır³ ki, buna bəşəriyyət tarixi yeddinci bir üzv əlavə etmək qüdrətinə malik deyildir.

Mən dünyanı qədim tarixinin bütün dövrlərində görmək barədə sonsuz arzularımı yerinə yetirmək üçün hökmdarın çağırdığı bütün məşhur adamları saysam, oxucunu yormuş olardım. Mən hamıdan artıq zalım padşahları və qəddar hakimləri məhv etmiş və azadlığı, məhkum xalqların tapdarmış haqlarını bərpa etmiş adamların üzünü görməkdən ləzzət alırdım. Ancaq mənə coşduran duyğuları oxucunu maraqlandıracaq bir surətdə ifadə etməyə qüdrətim yoxdur.

¹ Kay Yuni Brut – Roma senatının üzvü, Sezarın qatili olmuşdur.

² Mark Yuni Brut – Kay Yuni Brutun atasıdır. Sokrat – böyük yunan filosofudur (eramızdan əvvəl V əsr). Epaminond – yunan (fivan) sərkərdəsidir (eramızdan əvvəl V-IV əsr). Kiçik Katon – Roma dövlət xadimidir. Sezarın aqalığına qarşı mübarizə etmiş olan aristokratiya respublikaçılar partiyasına başçılıq etmişdir. Tomar Mor (1480-1535) – məşhur ingilis filosofu və dövlət xadimidir. O “Utopiya” adlı kitab yazmış, burada gələcəyin ideal dövləti haqqında öz fikirlərini ifadə etmişdir.

³ Altılar ittifaqı

SƏKKİZİNCİ FƏSİL

Qlabddobdribin təsvirinin davamı.

Qədim və yeni tarixin düzlişi.

Mən bütün bir günümü qədim zamanın ən böyük mütəfəkkiləri olan Homer və Aristotello¹ söhbətə sərf etdim. Bu məşhur zatları onların əsərlərinə şərhnamələr yazan bütün adamlarla birlikdə görmək istədim. Bu şərhnamə yazanların sayı o qədər çox idi ki, onlardan bir neçə yüzü həyətdə və sarayın başqa otaqlarında gözləməli oldular. Mən ilk baxışda bu dəstənin içində iki böyük dahini seçdim. Homer Aristoteldən həm gözəl, həm də uca idi, yaşına nisbətən xeyli şax dururdu. Gözləri son dərəcə canlı və nüfuzedicidi idi. Aristotelin beli bükülmüşdü, o, əl ağacına söykənmişdi. Üzü arıq, saçları düz və seyrək, səsi isə batıq idi. Mən tezliklə bu qənaətə gəldim ki, bu hər iki böyük zat öz əsərlərini şərh edən adamları heç bir zaman görməmiş və onlar barədə heç bir şey eşitməmişlər. Xəyallardan biri qulağıma pıçıldaı ki, şərhnamə yazan adamlar o dünyada məşhur mütəfəkkirlərdən daim kənar gəzirlər. Onlar başa düşürlər ki, öz şərhnamələrində bu müəlliflərin dərin fikirlərini eybəcər bir surətdə təhrif etmişlər; buna görə də onlardan utanıb, yaxın düşmürlər.

¹ Homer – əfsanəvi, qədim yunan şairidir; yunanların “İlliada” və “Odiseya” adlı qəhrəmanlıq poemalarını (eramızdan əvvəl IX-VIII əsr) ona isnad verirlər. Aristotel – böyük yunan filosofu və alimidir (eramızdan əvvəl IV əsr).

Mən istəyirdim ki, Aristoteli Skot və Ramusla¹ tanış edim. Ancaq həmin filosofa bunların nəzəriyyələrini izah etməyə başlayanda, o, özündən çıxdı və məndən soruşdu ki, görəsən, onların əsərlərinə şərhnamə yazan bütün o biri adamlar da bunlar kimi yelbeyindirilərmi?

Sonra hökmdardan xahiş etdim ki, Dekart ilə Qassendini² çağırınsın. Bunlara təklif etdim ki, öz sistemlərini Aristotela bildirsinslər. Bu böyük filosof təbiət haqqındakı nəzəriyyəsində olan səhvlərini açıq surətdə boynuna aldı; çünki bir çox hallarda onun mühakimələri təxminlərə əsaslanırdı. O, həmçinin, belə bir fikir söylədi ki, öz qüvvəsinə görə Epikürün³ nəzəriyyəsini yeniləşdirmiş olan Qassendi və Dekart öz fırtınalar nəzəriyyəsilə sonrakı nəsilə təəffüfən eyni dərəcədə rədd ediləcəklər. O, müasir alimlərin belə coşqunluqla müdafiə etdikləri cazibə nəzəriyyəsinin taleyi barəsində də eyni fikri söylədi. Bu zaman o, qeyd etdi ki, təbiət fəlsəfəsinə aid yeni sistemlər də, yeni modalar kimi nəsil-dən-nəslə dəyişməkdədir. Hətta öz nəzəriyyələrinin riyaziyyat vasitəsilə sübut edib, əsaslandırmağa çalışan filosoflar da, uzun müddət şöhrət qazanmayıb, taleyin təyin etdiyi müddətlərdə dəbdən düşürlər.

Mən beş gün müddətində qədim dünyanın bir çox başqa alimlərlə də söhbət etdim. Qədim Roma imperatorlarının çoxunu gördüm. Hökmdardan xahiş etdim ki, Qelioqabalanın⁴ əspazlarını çağırınsın, bizim üçün yemək hazırlasınlar; ancaq cürbəcür ədviyyələr çatışmadığından, onlar öz məharətlərini layiqincə göstərə bilmədilər. Agesilayın⁵ qulu bizə sparta şorbəsi bişirdi. Mən ondan bir qaşığı alıb, dadına baxdım, daha ikincisi uda bilmədim.

Mənimlə bərabər adaya gəlmiş o biri iki cənab işləri olduğu üçün üçgünlüyə öz evlərinə getməli oldular. Əlimdə olan bu vaxtı son iki və ya üç əsrdə mənim vətənimdə və ya başqa Avropa ölkələrində şöhrət qazanmış böyük adamların görüşünə sərf etdim. Mən həmişə qədim və məşhur nəsilərə hörmətəkar olmuşam. Buna görə də hökmdardan xahiş etdim ki, bir-iki düjün kralı onların bir neçə nəsillik əcdadı ilə birlikdə dəvət etsin. Ancaq gözlənilməz bir surətdə və son dərəcədə bərk əzab çəkərək məyus oldum. Mən əzəmətli tacidar zatlar əvəzinə bir nəsilə iki skripkada çalan, üç hiyləgər saray xidmətçisi və bir italyan prelatı, o biri nəsilə isə bir bərbər, bir abbat və iki kardinal gördüm. Ancaq tacidar başlara çox böyük hörmət bəslədiyimdən, bu qıcıqlayıcı məsələ üzərində çox durmuram. Qraflara, markizlərə, hersoqlara və bunlara bərabər adamlara gəlincə, onlarla çox da nəzakətli rəftar etmədim. Etiraf edirəm ki, bizim məşhur nəsilərin zahirində olan bir çox səciyyəvi xüsusiyyətlərin haradan əmələ gəldiyini aydınlaşdırmaqdan böyük ləzzət alırdım. Mən bir nəsilə uzun çənənin haradan əmələ gəldiyini; digər bir nəsilə bir-birinin ardınca, iki əvvəl nəsilə nadürlülər, iki sonrakı nəsilə isə axmaqlar; digər bir nəsilə başdan-başa dəlillər, bir başqa nəsilə isə bədzatlar əmələ gəlməsinin səbəbini asanlıqla aydınlaşdırırdım. Bir çox nəsilərdə amansızlıq, yalançılıq və qorxaqlıq, öz nöqədlərinin pal-paltarlarına və karetaletlərinin qapılarına nəqş etdikləri ailə gerbi kimi səciyyəvi bir əlamət halını alıb.

Mən yeni tarixə xüsusən böyük bir nifrət duydu. Keçən əsr müddətində kralların saraylarında böyük şöhrət qazanmış adamlarla yaxşı tanış oldum. Satqın cızma-qaraçıların qorxaqlara - ən böyük hərbi sücaət, axmaqlara - ən ağıllı məsləhət, yaltaqlara - səmimiyyət, xainlərə - romalıların məxsus hünər, alahsızlara - dindarlıq, çuğulçulara - haqqpərəstlik isnad edərək, dünyanı necə aldatdıqları mənə son dərəcə təəccübləndirdi. Qüdrətli nazirlərin fitnələri sayəsində nə qədər məsum və

¹ Duns Skot və Pyotr Ramus - orta əsr filosoflarıdır. Aristotelin əsərlərinə şərhlər yazmışlar.

² Rene Dekart və Per Qassendi - XVII əsrin məşhur fransız filosoflarıdır.

³ Epikür - böyük yunan filosofudur (eramızdan əvvəl IV-III əsr).

⁴ Qelioqabala - Roma imperatorudur (eramızdan əvvəl III əsr).

⁵ Agesilay - yunan (Sparta) hökmdarıdır (eramızdan əvvəl III əsr).

gözəl insanların ölümə məhkum edildiklərini və ya sürgünə göndərildiklərini öyrəndim. Nə qədər alçaq adamlar yüksək mənsəblərə qaldırılmış, onlara etimad edilmiş, hakimiyət verilmiş, hörmət qazandırmış və başlarına maddi nemətlər yağdırılmışdır. Mən hadisələri və çevrilişlərin səbəblərini onları hərəkətə gətirən qüvvələr, bunların müvəffəqiyyətinə imkan yaratmış əhəmiyyətsiz təsadüflər haqqında düzgün məlumat aldıqda, insan zəkası və sədaqəti haqqında çox pis bir rəyə gəldim. Bir general mənə etiraf etdi ki, qabiliyyəti o, yalnız öz qorxaqlığı və pis komanda etməsi sayəsində qazanıb. Onun yanında duran bir admiral isə bildirdi ki, düşmənin onun qüvvələri haqqında pis məlumat aldığı üçün o, qalib gəlib. O, özü isə donanmanı təslim etməyə hazırlaşmış. Üç kral mənə bildirdi ki, onlar taxtda olduqları bütün müddətdə dövlət vəzifəsinə bir dəfə də olsun ləyaqətli adam təyin etməyiblər. Əgər təsadüfən ləyaqətli bir adam yüksək vəzifəyə təyin edilsə, bu, yalnız səhvən, yaxud da hər hansı bir nazirin xəyanəti sayəsində olub. Ancaq onlar söz verirlər ki, bir də taxta çıxmış olsalar, əslə belə səhvə yol verməzlər. Onlar böyük bir inandırıcılıqla mənə sübut edirdilər ki, taxtda yalnız əxlaqı son dərəcə pozğun olan adam qala bilər; çünki müsbət, cürətli və inadlı xasiyyəti olan adam hökuməti idarə etmək işinə yalnız əngəl törədə bilər.

Mən yüksək rütbələrin və böyük sərvətin necə qazanılması məsələsilə çox maraqlanırdım. Öz tədqiqimdə bu vaxta qədər heç olmazsa, xaricilərin xətrinə dəyməmək üçün bu məsələyə toxunmamışdım (ümüd edirəm ki, bu söylədiklərimin heç birisinin zərər qədər vətənimə aid olmadığını oxucuya söyləməyə ehtiyac yoxdur). Mənim xahişimlə maraqlandığım bir çox adam çağırıldı. Ancaq bu zaman ən səthi suallardan sonra qarşımda elə bir namussuzluq mənzərəsi açıldı ki, bunu sakit xatırlaya bilmirəm. Xəyanət, təzyiq, satqınlıq, yalan və sairə bu kimi zəifliklər burada işlədilən vasitələrə nisbətən, əfv

edilməyə layiq olan şeylərdir. Lakin onlardan biri etiraf etdi ki, o, özü böyüklük və sərvətini vətənə xəyanət sayəsində, bir başqası birini zəhərləmək sayəsində, əksəriyyəti isə günahsız bir adamı məhv etmək məqsədilə qanunları pozmaq sayəsində qazanıb. (Ümid edirəm ki, oxucu bunu mənə bağışlar.) Bütün bunlar mənim kiçik bir adam ola-ola böyüklərə bəslədiyim ehtiramı bir dərəcəyə qədər zəifləşdirdi.

Mən tez-tez padşahlar və vətənə böyük xidmətlər göstərmiş adamlar barədə əsərlər oxuduğum üçün onları görməyi çox istəyirdim. Ancaq söylədilər ki, o dünyanın arxivlərində bu adamların adlarını tapmaq mümkün deyil. Doğrudur, siyahılarda öz vətəninin həqiqi xeyirxahları olmuş bir neçə adamın adı varsa da, tarix bunları ən qəddar, rəzil və xain adamlar kimi təsvir edib. Mən onları görmək istədim. Onlar hamısı mənim qarşıma çox pis kökdə və cır-cındır içində gəldilər. Onlardan çoxu mənə söylədi ki, həyatlarını dilənçilik içində, gözdən düşmüş bir halda, bəzən isə eşafotda başa vurublar.

O dünyadan çağırılan bütün adamlar həyatda malik olduqları zahiri görkəmi bütün təfərrüatı ilə mühafizə etmişdilər. Onların zahiri görkəmlərini öz müasirlərimin zahiri görkəmilə müqayisə etdikdə, mən insan nəslinin son əsr içərisində cırlaşdığı haqqında son dərəcə acı və kədərli nəticəyə gəldim.

Nəhayət, köhnə qayda ilə yaşayan bir neçə ingilis kondlisinin çağırılmasını xahiş etdim. Bu adamlar vaxtilə əxlaqlarının sadəliyi, ədalət və həqiqi azadlıq tərəfdarları olmaları, mərdlikləri və vətənə məhəbbətləri ilə şöhrət qazanmışdılar. Mən dirilərlə ölüləri müqayisə etdikdə, babaların yüksək insanı sifətlərinin nəvələr tərəfindən nə dərəcədə pozğun bir hala salındığını görüb, bu məsələyə laqeyd qala bilmədim. Bu miskin adamlar parlament seçkilərində öz səslərini cüzi pul sədəqələrinə satmaqla sarayda öyrənilə bilən bütün pis sifətləri qazanmışdılar¹.

¹ Svinin vaxtında seçicilərin rəyini pul ilə satın almaq geniş yayılmışdır ki, bu da Svinin satırları üçün dəfələrlə mövzu olmuşdur.

DOQQUZUNCU FƏSİL

Müəllifin Maldondaya qayıtması və Laqqneqq kralığına səfər etməsi. Həbs olunması. Saraya çağırılması. Sarayda ona göstərilən qonaqsevərlik. Kralın öz təbəələrinə mehriban münasibəti.

Nəhayət, buradan getmək vaxtı gəlib çatdı. Mən Qlabb-dobdribin əlahəzrət hökmdarı ilə birlikdə Maldonadaya qayıtdım. Orada bir gəmi artıq Laqqneqqə yola düşməyə hazır idi. Dostlarım o qədər mehriban idilər ki, lazımı olan ərzağı verib, məni gəmiyə qədər yola saldılar. Bir ay yol getdim. Biz şiddətli fırtınaya düşüb, altmış liq qədər bir sahədə əsməkdə olan passat küləkləri zolağına çatmaq üçün qərbə istiqamət almalı olduq. 1708-ci il aprelin 21-də Laqqneqqin cənub-şərq sahillərində olan Klyumeqniq çayına girdik. Bu çayın sahilində böyük bir dəniz limanı vardı. Biz şəhərdən bir liq qədər məsafədə lövbər salıb, bələdçi losman tələb etdik. Yarım saat çəkmədi ki, iki losman bizim gəmiyə gəlib, bizi qayalar, iri daşlarla dolu olan qorxulu bir keçiddən keçirərək, hər tərəfi örtülü olan bir limana gətirdi. Burada gəmilər şəhər bürclərindən bir kabelt məsafədə lövbər salıb, arxayın dura bilərdi.

Bizim dənizçilərdən kim isə, bəlkə də, pis bir niyyətlə, gəmidə məşhur bir xarici səyyah olduğunu losmanlara söylədi. Losmanlar bunu gömrük məmuruna xəbər verdilər, o da sahilo çıxdığım zaman məni çox diqqətlə yoxladı. Gömrük məmuru

mənimlə Balnibarbi dilində danışdı. Bu ölkələr arasında qızğın ticarət olduğundan, bu dil burada xüsusən dənizçilər və gömrük xidmətçiləri arasında geniş yayılmışdı. Mən öz macərələrimdən bəzisini müxtəsər nəql edib, sözlərimə mümkün qədər həqiqi və rəhbətli bir ahəng verməyə çalışdım. Ancaq öz milliyətimi gizlətməyi lazım bilib, özümü hollandiyalı kimi qələmə verdim. Mən Yaponiyaya getmək niyyətində idim. Ora isə məlum olduğu kimi, bütün avropalılardan yalnız hollandiyalıları buraxırlar¹. Ona görə də mən gömrük məmuruna söylədim ki, Balnibarbi sahillərində gəmimiz fırtınaya düşüb batdığından, məni Laputaya və ya Uçan adaya qaldırmışdılar (gömrükkxana məmuruna bu barədə çox tez-tez eşitmişdi), indi Yaponiyaya getməyə çalışıram, oradan isə öz vətənimə qayıtmaq ümidindəyəm. Məmur mənə cavab verdi ki, saraydan binagüzarlıq alınca qədər məni nəzarət altında saxlamalıdır. Bu barədə saraya yazacağını vəd edərək, inandırıldı ki, cavabın gəlməsi iki həftədən çox çəkməz. Mənə rahat bir bina verdilər, ancaq qapının ağızında keşikçi qoyulmuşdu. Amma mən böyük bir bağçanın içərisində azad surətdə gəzə bilirdim. Mənim yemək-ıçmək xərçim kralın hesabına idi və özümlə də xeyli yaxşı rəftar edirdilər. Hər gün görüşümə xeyli adam gəlirdi; çünki çox uzaq ölkələrdən bir səyyahın gəlməsi xəbəri tezliklə bütün şəhərə yayılmışdı.

Bu gələn adamlarla danışı bilmək üçün mənimlə gəmidə gəlmiş cavan bir oğlanı tərcüməçi kimi öz yanıma çağırmışdım. O, əslində laqqneqqli idi, bir neçə il Maldonadada yaşadığı üçün hər iki dili mükəmməl bilirdi. Lakin mənim yanıma gələn adamlarla etdiyim söhbətlər maraqlı deyildi. Mən yalnız onların suallarına cavab verirdim.

Mənim haqqımda yazılan məlumatın cavabı vaxtında gəldi. Bu əmirnamədə göstərilirdi ki, məni on nəfərdən ibarət

¹ 1637-ci ildə xristianların üsyanı yatırıldıqdan sonra hollandiyalılardan başqa avropalıların heç biri Yaponiyaya buraxılmırdı.

bir keşikçi dəstəsilə birlikdə Traldreqdaba və ya Trildroqdrība göndərsinlər (yadımda qaldığına görə bu şəhərin iki adı vardı). Məni yalnız cavan tərcüməçi müşayiət edirdi. Onu yanımda qulluq etməyə razı salmışdım. Mənim hörmətlə etdiyim xahişimə görə, bizim hərəməzə bir qatır vermişdilər. Mənim tezliklə gələcəyimi xəbəərə vermək üçün qabaqca bir çapar göndərilmişdi ki, kral məni öz taxtının ayağı altındakı tozu yalamaq şərəfinə nail edəcəyi günü və saati lütfən təyin etsin. Buradakı sarayın ədəb-ərkan qaydası belədir və təcrübədə qane oldum ki, bu, mənasız bir cümlə deyil. Doğrudan da mən ora çatdıqdan iki gün sonra padşahla görüşməyə icazə alındıqda, əmr etdilər ki, qarnı üstə taxta sarı sürünüb, yeri yalayım¹. Ancaq mən xarici olduğum üçün xüsusi bir hörmət göstərüb, döşəməni elə təmiz süpürmüşdülər ki, orada azacıq toz qalmışdı. Bu, böyük bir iltifat sayılırdı. Buna yalnız ən yüksək rütbəli əyanlar nail olurdular. Ancaq padşah ilə görüşməyə icazə alan şəxsin sarayda düşmənləri çox olduqda, bəzən döşəməyə qəsdən toz səpirlər. Bir dəfə mən böyük rütbəli bir əyan gördüm; onun ağzı tozla o qədər dolmuşdu ki, nəhayət, sürünə-sürünə taxtın ayağına çatdığı zaman bircə kəlmə də danışa bilmədi. Bu tozu udmaq lazım gəlirdi; çünki əlahəzrətin hüzurunda tüpürmək və ya ağzını silmək ən ağır bir cinayət sayılır.

Burada başqa bir adət də var ki, bunu əsla bəyənə bilmədim. Kral əyanlardan birini yüngül və lütfkar bir cəzaya məhkum etdikdə, onun əmrilə döşəməyə qəhvəyi rəngdə zəhərli bir toz səpirlər. Məhkum edilmiş şəxs bu tozu yalayıb, iyirmi dörd saatdan sonra ölür.

Ancaq bu padşahın böyük lütfkarlığını və öz təbəələrinə olan qayğısını ayrıca qeyd etmək lazımdır (bu cəhətdən Av-

ropa padşahları ondan çox şey öyrənməlidirlər). Hər dəfə belə bir edamdan sonra qəti surətdə əmr edilir ki, görüş solunun döşəməsi tərtəmiz yuyulsun. Bu əmr lazımı diqqətlə yerinə yetirilmədikdə, xidmətçilər padşahın qəzəbinə düçar olmaq təhlükəsi qarşısında qalırlar. Mən özüm eşitdim ki, bir dəfə xidmətçilərdən biri öz növbəsi zamanı edamdan sonra döşəmənin təmizlənməsinə qəsdən layiqincə diqqət yetirmədiyindən, əlahəzrət kral onun qamçı ilə döyülməsini əmr etmişdi. Xidmətçinin bu səliqəsizliyi nəticəsində gələcək üçün böyük ümidlər verən cavan bir əyan zəhərlənib ölmüşdü. Halbuki, o zaman kralın əsla onu həyatdan məhrum etmək niyyəti yox imiş. Ancaq ürəyi yumşaq olan padşah o qədər lütfkarlıq göstərmişdi ki, padşah tərəfindən xüsusi əmr verilməyincə, xidmətçinin bir də belə etməyəcəyi barədə söz verilməsilə kifayətlənib, onu kətək cozasından azad etmişdi.

Öz rəvayətimizə qayıdaq. Mən sürünə-sürünə taxta dörd yard yaxınlaşdıqda, yavaşca diz üstə çöküb, alnımı yeddi dəfə yerə döydüm və əvvəldən mənə öyrədilmiş olan bu sözləri söylədim: "İkplinq qloffzrob skvutserommi bliop mlyaşnalt zvin tnod bokesfliofed qerdleb aşt!" Bu təbrik sözləri kralın hüzuruna buraxılan bütün şəxslər üçün ölkənin qanunu ilə müəyyən edilib. Bu sözləri belə tərcümə etmək olar: "Görüm ki, əlahəzrət, səmavi vücudunuz günəşdən on bir ay yarım artıq ömür eləsin!" Kral bu təbrikimi dinləyib, mənə bir neçə sual verdi. Mən bunları başa düşə bilmədim. Ancaq mənə əvvəlcədən öyrətdikləri bu sözlərlə ona cavab verdim: "Flyuft drinyalerik duoldam prastredmirpuş". Bu sözlərin mənası belədir: "Mənim dilim dostumun ağzındadır". Bu sözlərlə mən "tərcüməçimə müraciət etmənizi xahiş edirəm" demək istəyirdim. Mən bunları söylədikdən sonra həmin cavan oğlanı içəri gətirdilər. Onun köməyilə əlahəzrətin məndən soruşmaq lütfündə olduğu bütün suallara cavab verdim. Mən Bal-

¹ Sviift bu epizodla kralın və onun istədiyi adamların qarşısında yaltaqlıq, işinə yaramaq və səcəə etmək hallarına istehza edir; belə hallar I Georqun və başqa Avropa hökmdarlarının saraylarında çox yayılmışdı.

nibarbi dilində danışmışdım, tərcüməçi mənim söylədiklərimi Laqqneqq dilinə çevirirdi.

Kralın məndən çox xoşu gəlmişdi. O, öz bliffmarkklubuna, yəni öz eşikağasına əmr verdi ki, mənimlə tərcüməçim üçün sarayda bina ayırıb, yemək-içməyimizin qeydinə qalsın. Bundan əlavə, əlahəzrət özü mənə xırda xərcələr üçün qızılla dolu bir kisə verdi.

Bu ölkədə üç ay qaldım. Kral mənə yüksək iltifatlar etdi. O, mənə olduqca xoşa gələn təkliflər edib, dilə tutdu ki, həmişəlik burada qalım. Ancaq mən həyatımın son günlərini öz arvadımın və uşaqlarımın yanında keçirməyi daha düzgün və münasib hesab etdim.

ONUNCU FƏSİL

Laqqneqqilərin tərifi. Struldbruqların ətrafı təsviri. Müəllifin bəzi görkəmli adamlarla struldbruq barədə söhbəti.

Laqqneqqilər xoşroftar və alicənab bir xalqdır. Bütün Lşərq xalqları kimi bunlar da bir qədər lovğadırlar, ancaq hər halda xaricilərlə, xüsusən sarayın xoşuna gələn şəxslərlə çox mehribancasına rəftar edirlər. Mən ən yüksək təbəqədən xeyli adamları tanış oldum və tərcüməçi vasitəsilə onlarla xoş söhbətlər etdim.

Bir dəfə kübarlar məclisində idim. Söhbət arasında kim isə təsadüfən məndən struldbruqları və ya ölməzləri görüb-görmədiyimi soruşdu. Bu suala mənfə cavab verib, xahiş etdim ki, bu qərribə sözün nə demək olduğunu mənə izah etsinlər.

Həmsöhbətim indiyə kimi bu qərribə məxluqlar barədə heç bir şey eşitmədiyimə çox təəccüb etdi və həmin saat onlar barədə danışmağa başladı. Bu qərribə əhvalatın başlıca mahiyyəti bundan ibarətdir. Laqqneqqilər arasında çox az-az hallarda olsa da, hərdən elə uşaq doğulur ki, bunun altında, düz sol qaşının üstündə qırmızı bir ləkə olur. Bu ləkə uşağın heç bir zaman ölməyəcəyini göstərən əlamətdir. Bu ləkə əvvəlcə üç penslik gümüş pul boyda olur, ancaq tədricən böyüyüb öz rəngini dəyişir. Uşaq on iki yaşına çatdıqda, bu ləkə yaşillanır və iyirmi beş yaşına qədər bu halda qalır. Sonra rəngi

dəyişib, tünd göy olur. Struldbuqlar qırx beş yaşa çatdıqda, bu ləkə kömür kimi qaralıq və bir ingilis şillinqi boyda olub, həmişilik bu cür qalır. Belə ləkəli uşaqlar çox az-az doğulduqlarından, bütün krallıqda hər iki cinsdən struldbuqların sayı min yüz nəfərdən artıq olmaz. Bunlardan təxminən əlli nəfəri paytaxtda yaşayır və bunların arasında təxminən üç il bundan əvvəl doğulmuş bir qız var. Struldbuq hər bir ailədə doğula bilər. Belə uşaqların doğulması bir təsadüfdür. Struldbuqların uşaqları da bütün insanlar kimi müəyyən müddət ömrü edib, sonra ölürlər.

Açıqca etiraf etməyim ki, bu əhvalat məni təsvir edilməz dərəcədə sevindirdi. Bunlar nə xoşbəxt bir millətdirlər. Burada doğulan hər bir uşaq ölməzlik xoşbəxtliyinə nail ola bilər. Öz xeyrixah babalarının canlı nümunələrini görə bilən bir xalq nə qədər xoşbəxtdir. Bu xalq üllən nə qədər böyük bir nemətdir ki, onların nəhayətsiz, nəsillər boyunca qazanılmış zəkaya malik tərbiyəçiləri var. Lakin nəcib struldbuqlar özləri yüz qat daha xoşbəxtdirlər. Təbiət onları hər bir insanın başına gələn müdhiş aqibətdən azad edib. Onlar iztirablı ölüm qorxusunun nə olduğunu bilmirlər. Bu qorxu onların fikirlərini daim məşğul etmir və onlar heç bir əngəl bilmədən, azad surətdə inkişaf edirlər.

Mən sarayda bu şərəfli ölməzlərdən bir nəfərinə də rast gəlmədiyim üçün heyrətimi bildirdim. Alında qara ləkə o qədər gözə qarpan bir əlamətdir ki, belə bir adam görmüş olsaydım, dərhal diqqətimi cəlb edərdi. Ancaq eyni zamanda buna da inanmaq olmazdı ki, ən ağıllı padşahlardan biri sayılan əlahəzrət öz ətrafına belə alim və təcrübəli məsləhətçilər yığmasın. Amma ola bilər ki, bu mütəfəkkirlərin xeyrixahlığı həddindən artıq sərtir və sarayda hakim olan əxlaq pozğunluğuna o qədər də uyğun gəlmir. Axı biz təcrübədən bilirik ki, cavanlar böyük bir təslək və yüngüllüklə böyükklərin ağıllı məsləhətlərinə qulaq asmaq istəməzlər. Ancaq əlahəzrət kral

mənim sərbəst surətdə onun yanına gəlib-getməyimə icazə vermişdi və mən ilk fürsətdən istifadə edərkən, bu barədə öz fikrimi ətraflı surətdə ona söyləyəcəyəm.

Hər halda, əgər struldbuqlar məni öz aralarına qəbul etmək lütfündə olsalar, əlahəzrətin mehribanlıqla etdiyi təklifi qəbul edib, həmişəlik onun ölkəsində qalmağa və bütün ömrümü bu yüksək məxluqlarla söhbətdə keçirməyə razı olaram.

Mən bu sözləri coşqun bir surətdə söyləyərkən (bizim söhbətimiz yaxşı bildiyim Balnibarbi dilində gedirdi), müsahibim gülümsəyə-gülümsəyə mənə baxırdı. Onun bu gülüm-səməsindən sadədil bir adama rəhmi gəldiyi hiss olunurdu. Sözlərimi qurtardıqda o, mehribanlıqla söylədi ki, məni öz ölkəsində saxlamağa çox məmnun olar və xahiş etdi ki, sözlərimi orada olanlara tərcümə etməyə razılıq verim. Mən cavab verdim ki, bunun üçün ona çox minnətdar olaram. Onun sözləri hamının diqqətini cəlb etdi, sonra qızğın bir danışıq başlandı. Təəssüf ki, mən yerli dili bilmirdim. Üzlərinin ifadəsindən də mənim sözlərimin onlara necə təsir etdiyini başa düşmürdüm. Nəhayət, müsahibim yenidən mənə müraciət etdi. O dedi ki, mənim və onun dostları ölməzliyin böyük bir xoşbəxtlik və üstünlük olduğu barədəki incə mülahizələrimə heyran olublar. Ancaq bilmək istəyənlər ki, əgər taleyin iradəsilə mən özüm struldbuq doğulmuş olsaydım, nə edərdim?

Mən cavab verdim ki, onların marağını təmin etmək çox asandır. Mən ölməzlik barədə tez-tez xəyallara dalaraq, həmişəlik yaşayacağımı yaqin bilsəm, özümü necə idarə edəcəyim haqqında çox düşünmüşəm.

Beləliklə, ölməzliyə nail olduğumu yaqin etsəydim, hər şeydən əvvəl varlanmağa çalışardım. Bir dərcəyə qədər qənaət edib, az xərcləsəydim, iki yüz il sonra bütün krallıqda birinci varlı adam olacağıma möhkəm inana bilərdim. Eyni zamanda lap cavan yaşlarımdan elm və incəsənəti öyrənməyə

başlar və nəhayət, alimliyim ilə hamını kölgədə qoyardım. Nəhayət, bütün baş verən görkəmli ictimai hadisələrin müfəssəl tarixini yazardım. Adatlarda, dilda, geyimdə, yeməkdə və əyləncələrdə baş verən bütün dəyişiklikləri səliqə ilə öz dəftərimə yazardım. Öz bilik və müşahidələrim sayəsində tədricən həqiqi bir alim və öz xalqım üçün bütün biliklərin qaynağı olardım.

Altmış yaşından sonra mən evlənmək xəyalından əl çəkərdim. Qənaətkar olmaqla bərabər, əliaçıq və qonaqsevər bir adam olardım. Ümid verən bütün gəncləri ətrafıma toplayıb, öz təcrübəmə, müşahidələrimə və xatirələrimə əsaslanaraq, ictimai və şəxsi həyatda xeyirxahlığın nə qədər faydalı bir şey olduğunu onlara inandırardım.

Lakin mənim ən yaxşı, daimi dostlarım və həmsöhbətlərim də ölməzlərdən ibarət olardı. Onların arasında özüm üçün ən yaşlı qocalardan tutub, öz yaşdılarımadaq on iki dost seçərdim. Əgər onların içərisində ehtiyacı olan tapılırdısa, öz mülkümün ətrafında onlara rahat ev verərdim. Mənim süfrəmə həmişə dostların olan stuldbuqlar və seçilmiş ölməzlər yığılardı. Zaman keçdikdə, öz dostlarımla ölümlünə alışar və onların nəsillərinə sevu-sevə baxardım. Biz keçən payızda solmuş çiçəklərin əsla həsrətini çəkmədən, bağçamızda açılan mixək və zanbaq çiçəklərinə bu sayaq baxıb, ləzzət alardıq.

Bizim söhbətlərimiz nə qədər mənalı və maraqlı olardı. Biz stuldbuqlar bir-birimizə uzun əsrlər boyu topladığımız xatirələr və müşahidələrimizdən danışardıq. Biz insanlar arasında artmaqda olan nöqsanlarla mübarizə üçün tədbirlər görərdik. Özümüz nümunə göstərməklə, bəşəriyyətin getdikcə pozulub xarab olmasına yol verməzdik.

Hələ bundan başqa dövlət və imperatorluqlarda əmələ gələn böyük çevrilişləri, cəmiyyətin yuxarı təbəqələrindən tutmuş aşağı təbəqələrinə qədər, bütün təbəqələrdə baş verən dərin dəyişiklikləri görmək ləzzətini də bura əlavə edin. Sizin gözünü-

zün qabağında qədim səhərlər xarabazara, adsız-sansız kiçik kəndlər isə izdihamlı paytaxtlara çevrilir. Siz göllərin suyu bol olan çaylara çevrildiyini, okeanın tədricən bir sahilədən çəkilib, o biri sahilə basdığını öz gözlərinizlə görürsünüz. Siz dünyanın əsla məlum olmayan ölkələrin xəritələrə daxil edildiyinin şahidi olursunuz. Siz ən mədəni xalqların vəhşiləşdiyini, vəhşi xalqların isə tədricən mədəniyyətin yüksək pilləsinə qalxdığını müşahidə edirsiniz. Siz yəqin ki, bir çox böyük ixtiraların; perpetuum mobile¹-nin, bütün xəstəliklərin dərmanının və ya ömrü uzatmaq dərmanının kəşf edildiyini görürsünüz.

Mən ölməzliyin insana bəxş edə biləcəyi səadət və ləzzətləri təsvir edərkən, çox gözəl sözlər tapıb söyləyirdim. Sözlərimi qurtarıdıqdan və nitqimin məzmununu orada olanlara tərcümə edildikdə, laqqneqqillər arabil istehza ilə mənə sarı baxaraq, öz aralarında qızğınlıqla söhbət etməyə başladılar.

Nəhayət, aramızda tərcüməçi rolunu oynayan cənab söylədi:

- Hamı ondan xahiş edir, məni başa salsın ki, görüşlərim tamamilə yanlışdır.

Mənim səhvimin səbəbləri qismən, ümumiyyətlə, bütün bəşər nəslinə aid olan axmaqlıqdan, qismən isə stuldbuqlar nəslinin yalnız bu ölkəyə aid olmasından irəli gəlirdi. Bu cür qəribə məxluqlara nə Balnibarbidə, nə də Yaponiyada rast gəlmək olardı. Bu, tərcüməçiyə yaxşı məlum idi; çünki o, Yaponiyada əlahəzrət kralın elçisi vəzifəsini ifa etmək şərəfinə nail olmuşdu və onun stuldbuqlar barədəki söhbətlərinə əsla inanmaq istəməmişdi. Elə özümün də ölməzlər barəsindəki ilk sözü eşidərkən, heyrətə düşməyim bu cür insanların varlığının mənim üçün nə qədər inanılmaz bir şey olduğunu göstərirdi.

¹ Əbədi hərəkət. Hərəkət üçün hər hansı bir cənab mənbədən qüvvə almıdan, daim və dayanmadan iş görə bilən əbədi mühərrik – maşın hazırlamaq üçün çox illər boyunca çalışmışlar, lakin bu işdən heç bir nəticə çıxamamışdı.

Həmin adam adları çəkilən krallıqlarda olarkən, yerlilərə xeyli söhbət edib görmüşdü ki, uzun ömür etmək arzusu bütün insanların ən böyük ümumi bir arzusudur. Bir ayağı qəbirdə olan hər bir insan o biri ayağını yerdə mümkün qədər möhkəmləndirməyə çalışır. Tamamilə taqətdən düşmüş qocalar da ömürlərinin hər günü üçün əsir və ölümə ən böyük bir fəlakət kimi baxırlar. Yalnız burada, Laqqneqq adasında həyata belə bir coşqun həvəs yoxdur; çünki onların gözü qabağında uzun ömrün nümunəsi olan struldbruqlar var.

Ölməzlər üçün mənim təsəvvür etdiyim həyat əsla mümkün deyildir. Belə bir həyat daim cavan, sağlam və qüvvətli olmağı tələb edir. Ancaq arzuları sonsuz olan heç bir insan da belə bir həyata malik olmaq ümidinə düşə bilməz. Deməli, burada iş əsla əbədi gənc qalmaq və onun nemətlərindən istifadə etməkdən ibarət olmayıb, qocalıqla əlaqədar olan bütün iztirablarla dolu, sonsuz bir həyatı necə keçirmək məsələsindədir. Əlbəttə, belə ağır şərtlər altında ölməzliyi arzulayanlar o qədər də çox olmaz. Lakin müsahibim əlavə etdi ki, Balnibarbidə və Yaponiyada, hətta qocalığın bütün iztirablarını çəkən qocalar da ölümü özlərindən uzaqlaşdırmağa çalışırlar. O, belə bir halın mənim öz vətənimdə və səyahətlərim zamanı gördüyüm ölkələrdə olub-olmadığını soruşdu.

Bu müqəddimədən sonra o, öz aralarında yaşayan struldbruqların həyatını mənə ətraflı surətdə təsvir etdi. O söylədi ki, onlar otuz yaşına qədər adi insanlardan əsla fərqlənmirlər. Sonra isə yavaş-yavaş qaraqabaq və qaradınmaz olurlar.

Onlar burada insan ömrünün son həddi hesab olunan səksən yaşına çatdıqda, adi insanlar kimi taqətdən düşmüş qocalara çevrilirlər. Ancaq, ümumiyyətlə, qocalığa məxsus olan bütün əziyyət və zəifliklərdən başqa, onların daha böyük bir dordi olur ki, bu da belə miskin bir həyatı əbədi sürmək məcburiyyətini dərk etmələrindən ibarətdir.

Struldbruqlar yalnız tərs, deyingən, xəsis, qaraqabaq, şərəptərəstlik və naqqal olmaqla qalmayıb, həm də dostluq və məhəbbət duyğularından məhrumdurlar. İnsanın öz əqrəbasına olan təbii bağlılıq duyğusu onlarda nəvələrdən o yana keçmir. Paxıllıq və arzularının yerinə yetməməyindən əmələ gələn iztirab onlara daim əzab verir. Onlar hər şeydən əvvəl gənclərin dəcəlliklərinə və qocaların ölümünə həsrət çəkirlər. Onlar gənclərin şadlığına baxarkən, böyük bir kədərlə başa düşürlər ki, onlar üçün həyatdan zövq almaq tamamilə qeyri-mümkündür. Qocaların dəfn edildiyini gördükdə deyirlər və şikayətlənirlər ki, başqaları kimi sakit bir guşəyə basdırılıb, dincəlmək ümidi onlar üçün yoxdur. O bədbəxtlərin arasında huşunu itirib, körpə vəziyyətinə düşənlər xoşbəxt sayılırlar. Onlara qarşı hamı mərhəmət və şəfqət hissi duyur: çünki onlar başqa ölməzlərə aid olan bir çox nöqsan və kəsirlərdən məhrumdurlar.

Bir struldbruq özü kimi ölməzliyə məhkum bir qadınla evləndikdə, onlardan kiçik olanı səksən yaşına çatanda bu evlilik pozulur.

Struldbruqların yaşı səksənə çatır-çatmaz, onlar vətəndaşlıq baxımından ölmüş hesab edirlər. Onların əmlakı həmin saat varislərinə çatır. Bu əmlakdan yalnız bir məbləğ onların güzəranı üçün ayrılır. Kasıblar isə cəmiyyətin hesabına saxlanılırlar. Struldbruqlar bu yaşa çatdıqda, heç bir vəzifə sahibi olmağa layiq görülmürlər. Onlar nə torpaq ala bilərlər, nə də icarə edə bilərlər. Onlara məhkəmədə şahidlik etməyə də icazə verilmir.

Doxsan yaşında struldbruqların dişləri və saçları tökülür. Bu yaşda onlar yedikləri xörəyin dadını bilmir və qabaqlarına nə gəlirsə, ağız ləzzəti bilmədən, iştahasız yeyib-ıçırlar. Qocalıq iztirabları nə artmadan, nə də azalmadan onları incitməkdə davam edir. Get-gedə yaddaşlarını itirirlər. Söhbət zamanı ən adi şeylərin, ən yaxın dost və əqrəbalarının adlarını yaddan

çıxarırlar. Oxumaqdan da ləzzət ala bilmirlər. Cümlənin axırına çatmamış, əvvəlini yaddan çıxarırlar. Beləliklə, özləri üçün mümkün olan bu yeganə əyləncədən də məhrum olurlar.

Bu ölkənin dili tədricən dəyişir. Bir əsrdə doğulmuş olan struldbuqlar sonrakı əsrdə doğulmuş adamların dilini çətinliklə başa düşürlər. Onlar iki yüz il yaşadıqdan sonra böyük bir çətinliklə yalnız bir neçə ən sadə cümlə söyləyə bilirlər. Bu vaxtdan sonra onlar özlərini öz vətənlərində xaricilər kimi hiss etmək məcburiyyətində qalırlar.

Söhbət etdiyim adamdan struldbuqların təsvirinə aid eşitdiyim şeylər bundan ibarətdir. Sonralar öz gözümlə müxtəlif yaşlarda olan beş-altı struldbuq gördüm. Onlardan ən cavanın yaşı iki yüzə yaxın idi. Onları mənəm yanıma gətirmiş olan dostlar onları başa salmağa çalışırdılar ki, mən böyük səyyaham və bütün dünyanı görmüşəm. Ancaq bu sözlər struldbuqlara əsla təsir etmədi. Onlar gördüklərim və başıma gələnələr barədə mənə bircə sual da vermədilər. Yalnız bircə şeylə maraqlanırdılar. Mən onlara Slomekudask, yəni yadigar olmaq üçün bir hədiyyə verəcəyəm, ya yox. Bu, sədəqə istəmək üçün bir növ ədəbli üsul idi. Onlara dilənçilik qəti surətdə qadağan edilmişdi. Ancaq etiraf etmək lazımdır ki, onlara verilən pay çox azdır və onlar hər vasitə ilə qanundan kənara çıxmağa çalışırlar.

Camaatın struldbuqlardan zəhləsi gedir və onlara həqarətlə baxırlar. Onlardan hər birinin anadan doğulması pis bir əlamət sayılır və anadan olduqları gün səliqə ilə xüsusi bir kitabə qeyd olunur, belə ki, hər bir struldbuqun yaşını dövlət arxivlərindən soruşub öyrənmək olar. Lakin arxivlərdəki yazılar min ildən çox olmur. Bundan başqa, bir çox kitablar zaman keçdikcə çürüyüb, tələf olub və xalq üsyanları zamanı itib-batıb.

Struldbuqların yaşını təyin etmək üçün ən yaxşı üsul hansı kralın və məşhur adamların yadlarında qaldığını soruşmaqdır.

Struldbuqların yadlarında yalnız onlar səksən yaşa çatmadan əvvəl taxta çıxmış kralların adları qalır. Sonra salnamələri yoxlayaraq, struldbuqun yaşını təxmini surətdə təyin etmək çox çətin deyil.

Mən ömrümdə bunlar qədər iyğənc insanlar görməmişəm. Qadınlər kişilərdən daha da iyğəncdirlər. Hədsiz qocalığa məxsus olan adi kifirlikdən başqa, onlar il keçdikcə, bir kölgə şəklini alırlar. Onları görərkən, insanın duyduğı dəhşəti təsvir etmək əsla mümkün deyil.

Oxucu asanlıqla inanır ki, struldbuqlarla yaxından tanış olduqdan sonra mənim ölməzliyə olan coşğun həvəsim xeyli zəiflədi.

İndi mən bir az əvvəl xəyalımda canlandırdığım cazibəli mənzərələrdən utanırdım. Düşünürdüm ki, struldbuq kimi olmaqdan əsla, ən dəhşətli edamı üstün tutardım.

Kral dostlarımla etdiyim söhbəti eşidib, şən-şən güldü. O, mənə təklif etdi ki, öz həmvətənlərimi ölüm qorxusundan müalicə etmək üçün struldbuqlardan bir-ikisini özümlə aparım. Əgər krallığın əsas qanunu struldbuqlara vətənlərini tərk etməyi qadağan etməsəydi, mən onları aparmaq xərcini və zəhmətini həvəslə öz öhdəmə götürürdüm.

Etiraf etmək lazımdır ki, struldbuqlar haqqındakı yerli qanunlar çox ağıllı quruluş. Əgər bu qanunlar olmasaydı, struldbuqlar qocalara xas olan acgözlüklə bütün ölkəni tədricən özlərinə mal edib, bütün mülki hakimiyyəti əllərinə alardı. Onlar hökuməti idarə etməyə əsla qabil olmadıqlarından, bu hal yəqin ki, bütün ölkənin fəlakətinə səbəb olardı.

ON BİRİNCİ FƏSİL

*Müəllifin Laqqneqqi türk edib, Yaponiyaya getməsi.
Buradan bir Hollandiya gəmisində Amsterdama,
oradan da İngiltərəyə qayıtması.*

Ümid edirəm ki, struldbruqlar barədə hekayətim yeniliklərinə görə oxucunu bir qədər əyləndirmiş olar. Hər halda, səyahətə aid əlimə keçmiş bütün kitablarda belə şeyə rast gəldiyimi xatırlamıram.

Laqqneqq krallığı ilə böyük Yaponiya imperatorluğu arasında daimi ticarət əlaqələri var. Yapon yazıcıları yəqin ki, struldbruqlar barədə bir şey yazmış olarlar. Ancaq mən Yaponiyada çox az qaldım. Yapon dilində danışmağı əsla bacarmadığım üçün bu məsələ barədə heç bir şey öyrənə bilmədim. Ancaq ümid edirəm ki, hollandiyalılar danışdığım əhvalatı oxuyub, bu ölməzlərə maraqlanar və verdiyim məlumatı tamamlayarlar.

Əlahəzrət kral təkid edirdi ki, mən sarayda bir vəzifə tutub, orada qalım. Ancaq vətənimə qayıtmaq qərarının qəti olduğunu gördükdə, o, məni buraxmağa razı oldu, hətta yapon imperatoruna bir tövsiyə məktubu yazmaq iltifatını da göstərdi. O, mənə dörd yüz qırx dörd iri qızıl pul və qırmızı bir almaz bağışladı ki, mən bunu İngiltərədə min yüz funta satdım.

1709-cu il mayın 6-da mən əlahəzrət kral və bütün dostlarımla təntənəli surətdə vidalaşdım. Kral o qədər mərhəmətli

idi ki, öz qvardiyasından olan bir dəstəyə məni adanın cənub-qərb sahillərindəki Qlanqvenstald adlı padşahlıq limanına qədər ötürməyi əmr etdi.

Altı gündən sonra Yaponiyaya gedən bir gəmiyə minib, on beş gün yol getdim.

Biz Yaponiyanın cənub-şərq hissəsində olan kiçik Ksamoşi limanında lövbər saldıq. Bu şəhər uzun bir burun üzərində yerləşib. Buradan dar bir boğaz şimala doğru gedib, uzun bir körfəzlə birləşir. Bunun şimal qərb tərəfində imperatorluğun paytaxtı olan İddo şəhəri yerləşib. Mən sahilə çıxıb, Laqqneqq kralının əlahəzrət imperatora yazdığı məktubu gömrük məmurlarına göstərdim. Gömrükdə kralın ovcunun içi boyda olan möhürünü çox yaxşı tanıyırdılar. Bu möhürün üzərində axsaq bir dilənçiyə ayağa qalxmağa kömək edən kralın şəkli çəkilmişdi. Şəhər idarəsi bu məktub barədə eşidib, məni dost bir ölkənin elçisi kimi qəbul etdi. Şəhər idarəsi mənə minik və xidmətçilər verib, İeddoya getmək üçün bütün yol məxaricini öz üzərinə götürdü. Mən ora çatdıqda, imperatorla görüşüb, məktubu ona verdim. Bu məktub böyük bir təntənə ilə açılıb, tərcüməçi tərəfindən imperatora oxundu. Əlahəzrət imperatorun əmrilə ondan bir şey xahiş edib, istəməyi mənə təklif etdilər. Bu xahiş imperatorun öz hökmdar qardaşı Laqqneqq kralına bəslədiyi hörmət xatirinə həmin saat yerinə yetiriləcəkdi. Tərcüməçiyə hollandiyalılarla iş aparmaq vəzifəsi də tapşırılmışdı. Buna görə o, zahiri görkəmindən mənim avropalı olduğumu tezliklə bildi və əlahəzrətin sözlərini çox mükəmməl bildiyi Hollandiya dilində mənə təkrar etdi. Mən əvvəlcədən qəbul etdiyim qərara görə, hollandiyalı tacir olduğumu və gəməmizin uzaq bir ölkənin sahillərində fəlakətə düşər olduğunu söylədim. Oradan mən Laqqneqqə, oradan da gəmi ilə Yaponiyaya gəlib çıxmışam, mənə məlum olduğuna görə, həmvətənlərim bu

ölkə ilə ticarət edirlər. Ümid edirəm ki, onlardan biri ilə öz vətənimə qayıtmağa imkan tapa bilərəm. Mən əlahəzrət imperatordan hörmətlə xahiş edirəm ki, Avropa gəmilərinin daxil olmasına icazə verilən yeganə liman olan Naqasakiyə keşikçilərin nəzarəti altında getməyimə icazə versin. Orada Avropaya getmək üçün münasib bir fürsət gözləyəcəyəm. Axırda əlahəzrət imperatordan xahiş etdim ki, himayəçim olan Laqqneqq kralının xatirinə məni həmvətənlərim üçün məcbur olan xaçı tapdalamaq mərasimindən azad etsin¹, çünki mən bu ölkəyə bir fəlakət nəticəsində gəlib çıxmışam və ticarət etmək niyyətim yoxdur.

Tərcüməçi mənim bu xahişimi imperatora söylədikdə, əlahəzrət bir qədər heyrət etdi, o söylədi ki, öz həmvətənlərim içərisində mən belə vasvasılıq göstərən birinci adamam. O, istər-istəməz mənim doğrudan da hollandiyalı olmadığımıdan şübhələnir. Mənim sözlərimdən yalnız bu məlum olur ki, əsl xristianam. Bununla bərabər, o, Laqqneqq kralına xüsusi bir hörmət əlaməti olaraq, mənim bu qəribə arzumu yerinə yetirməyə razı olur. Ancaq məni xəbərdar edir ki, bu məsələdə son dərəcə ehtiyatlı olmaq lazımdır. O, öz məmurlarına əmr edəcəkdir ki, onlar gətirəni bu mərasimdən təsadüfən, yadlarından çıxartdıqları üçün azad ediblər. Çünki həmvətənlərim olan hollandiyalılar mənim bu mərasimi yerinə yetirməkdən azad edildiyimi bilməli olsalar, imperatorun sözlərinə görə, yolda mənim başımı kəsəcəklər. Tərcüməçinin vasitəsilə mən belə bir müstəsna məhribanlıq üçün öz dərin təşəkkürümü izhar etdim. Elə bu zaman Naqasakiyə bir dəstə əsgər göndərilməli idi. Mənə bu dəstəyə qoşulmağı təklif etdilər və dəstənin başçısına məni yolda qorumaq əmr edilib, xaç barədə xüsusi tapşırıq verildi.

¹ Səyyahlar nəql edirlər ki, XVII və XVIII əsrlərdə Yaponiyada xristian olduqlarına şübhə edilən adamları xaçı tapdalamağa məcbur edirdilər. Xristian olmadığını bu yol ilə sübut etməkdən boyun qaçıranlara işgəncə verir və onları edam edirdilər. Yaponiyada xristianlığın təqib edilməsi 1873-cü ilədək davam etmişdir.

Xeyli uzun və əziyyətli bir səyahətdən sonra 1709-cu il iyulun 9-da Naqasakiyə çatdım. Burada Amsterdama gedən dörd yüz əlli tonluq "Amboina" adlı gəmidə xidmət edən bir dəstə Hollandiya dənizçisi ilə tanış oldum. Mən Hollandiyada xeyli yaşayıb, Leydəndə təhsil almış olduğumdan, hollandca yaxşı danışırıdım. Dənizçilər tezliklə mənim haradan gəldiyimi bilib, böyük bir maraqla səyahətlərim və həyatım barədə məni sorğu-suala tutdular. Mən başıma gələn hadisələrin çox hissəsini gizlədərək, qısa, amma həqiqətə bənzər bir əhvalat uydurdum. Mənim Hollandiyada xeyli tanışlarım vardı. Buna görə də çətinlik çəkmədən, ata-anam üçün fəsilələr uydurdum və onların Qelderland qəzasında yaşayan təvazökar kəndlilər olduğunu söylədim. Gəminin kapitanına (Teodor Vanqrult adlı birisinə) təklif etdim ki, məni Hollandiyaya aparmaq üçün nə qədər istəyirsə verim. Lakin o, cərrah olduğumu bilib, yol xərcinin yarısını almaqla kifayətləndi, bu şərtlə ki, onun gəmisində həkim vəzifəsində işləyim. Yola çıxmazdan əvvəl, dənizçilər yuxarıda söylədiyim xaç mərasimini yerinə yetirib-yetirmədiyimi bir neçə dəfə soruşdular. Ancaq mən onlara qeyri-müəyyən cavab verdim. Buna baxmayaraq, qəzəbli bir cavan olan sükançı məni yapon zabitinə göstərib söylədi ki, hələ xaçı tapdalamamışam. Lakin mənim barəmdə xüsusi göstəriş almış olan zabit həmin bu yaramazın çiyinlərinə bambuk ilə iyirmi zərbə vurdu. Bundan sonra daha heç bir kəs mənə bu barədə sual vermədi.

Səyahət zamanı qeyd olunmağa layiq heç bir hadisə baş vermədi. Ümid burnuna qədər səmt küləyi əsirdi. Biz içməli su götürmək üçün bir neçə gün orada qaldıq. 1710-cu il aprelin 10-da sağ-salamat gəlib, Amsterdama çatdıq. Yalnız yolda dörd adamımız – üçü xəstəlikdən, biri isə Qvineya sahillərində

dorun başından dənizə yığılıb öldü. Amsterdamdan mən bu şəhərə məxsus kiçik bir gəmi ilə İngiltərəyə yola düşdüm.

Aprelin 16-da Daunsda lövbər saldıq. Ertəsi gün səhər sahilə çıxıb, beş il yarımliq ayrılıqdan sonra yenidən öz vətənimə gördüm. Mən birbaşa Redrifə yola düşüb, həmin gün günortaüstü, saat ikidə ora çatdım və arvad-uşağımı sağ-salamat gördüm.

Dördüncü hissə

QUIQNQNMLAR ÖLKƏSİNƏ SƏYAHƏT

BİRİNCİ FƏSİL

Müəllifin gəmi kapitanı vəzifəsində səyahətə çıxması. Gəmi komandasının müəllifə qarşı sui-qəsd hazırlaması. Onun uzun müddət nəzarət altında kəyutdə saxlanması. Sonra naməlum bir ölkədə sahilə çıxarılması. Müəllifin ölkənin içərilərinə getməsi. Yexu adlanan xüsusi heyvanlar növünün təsviri. Müəllifin iki qişqanma rast gəlməsi.

Mən beş aya qədər arvad-uşağımla bərabər evdə qaldım və nəhayət, sakit, dinc həyatın qədrini bilib, ona öyrəşmiş olsaydım, özümü çox xoşbəxt adlandıra bilərdim. Ancaq səyahətlərə olan coşğun həvəsim məni rahat qoymurdu. Mənə çox əlverişli şərtlərlə üç yüz əlli tonluq “Advençyurer” adlı yaxşı bir gəmidə kapitan vəzifəsində işləməyi təklif etdilər və çox da tərəddüd etmədən bu təklifi qəbul etdim. Gəmiçilik işini mən çox yaxşı bilirdim, cərrahlıq isə zəhləmi tökmüşdü. Buna görə də yeri gəldikdə, bu işlə məşğul olmaqdan əl çəkməklə bərabər, bilikli bir cavan olan Robert Pyurefoy adlı bir adamı gəmi həkimi vəzifəsinə dəvət etdim. Biz 1710-cu il sentyabrın 7-də Portsmutdan yola düşdük. Ayın 14-də Tenerif yaxınlığında bristollu kapitan Pokokka rast gəldik ki, o, səndəl ağacı gətirmək üçün Kampeşiya gedirdi. Ancaq, ayın 16-da başlayan fırtına bizi bir-birimizdən ayırı saldı. Mən İngiltərəyə qayıtdıqdan sonra xəbər tutdum ki, onun gəmisini

batıb. Bütün gəmi xidmətçilərindən yalnız bir gənc dənizçi xilas olmuşdu. O kapitan çox yaxşı bir adam və gözəl bir dənizçi idi. Ancaq çox tərs idi. Mən heç şübhə etməirəm ki, həmin bu nöqsan onun fəlakətinə səbəb olmuşdu.

Dənizdə səyahət zamanı mənim gəmində tropik qızdırmadan bir neçə dənizçi öldü. Gəminin xidmətçilərini tamamlamaq üçün Barbadosda və başqa Antil adalarında bir neçə adam işə götürdüm. Bu adalara gəmi sahiblərinin tapşırığı ilə getmişdim. Lakin tezliklə, bu adamları işə götürməyin acı peşmanlığını çəkməli oldum. İşə götürdüyüm əmələlərin çoxu tamamilə şübhəli adamlar və sonradan məlum olduğuna görə, dəniz quldurları imiş. Gəmində əlli nəfər adam var idi. Mənə tapşırılmışdı ki, Cənub okean hindliləri ilə ticarət münasibətinə girişim və bu en dairələrində az tanınmış olan sahələri tədqiq edim.

İşə götürdüyüm bu yaramazlar tezliklə qalan dənizçiləri də öz tərəflərinə çəkməyə müvəffəq oldular. Onlar məni həbs edib, gəmiyə yiyələnməyi qərara almışdılar. Bu sui-qəsd təcili olaraq yerinə yetirməli idilər. Bir dəfə səhər sui-qəsdçilər mənim kayutama gərib əl-qolumu bağladılar və müqavimət göstərsəm, məni dənizə atacaqları ilə hədələdilər. Mənim yalnız öz tələyimə tabe olmaq və özümü əsir bilməkdən başqa çarəm yox idi. Quldurlar məni and içməyə məcbur etdilər ki, daha onlara müqavimət göstərməyəcəyəm. Mən onların tələblərini yerinə yetirdikdən sonra əllərimi açdılar, ancaq ayağımı zəncirlə çarpayuya bənd edərək, kayutamanın ağzında əli silahlı keşikçi qoyaraq, ona əmr etdilər ki, xilas olmağa kiçik bir təşəbbüs etsəm, məni güllə ilə vursun. Kayutaya mənim üçün yemək-icmək göndərdilər, gəminin idarəsini isə öz əllərinə almışdılar.

Quldurlar dənizdə İspaniya gəmilərini güdüb, qarət etmək qərarına gəlmişdilər. Ancaq belə bir iş görmək üçün onların sayı az idi. Buna görə də bu qərara gəlmişdilər ki, gəmidə olan malları

satdıqdan sonra adamlarının sayını tamamlamaq üçün Madaqaskar adasına getsinlər. Quldurlar bir neçə həftə okeanda üzərək, hindlilərlə alış-veriş edirdilər. Ancaq gəminin istiqamətindən xəbərini yox idi; çünki həmişə ciddi həbs şəraitində öz kayutamda qalmışdım və onların məni tez-tez hədələyib qorxutduqları amansız edamı hər dəqiqə gözlüyürdüm.

1711-ci il mayın 9-da Cems Uelç adlı birisi mənim kayutama gəlib söylədi ki, kapitan məni sahilə çıxarmağı əmr edib. Mən onu rəhmətə gətirməyə çalışdımsa da, heç bir şey çıxmadı. O, həтта yeni kapitanın kim olduğunu da mənə söyləməkdən boyun qaçırdı. Quldurlar mənə ən yaxşı, demək olar ki, təzə paltarımı geyinməyə və özümlə kiçik bir bağlama alt paltarını götürməyə icazə verdilər. Silahlarımdan mənə yalnız kiçik bir xəncər verdilər. Onların mehribanlıqları o qədər artıq idi ki, ciblərimi axtarmadılar. Ciblərimdə isə pul və bəzi xırımxırda şeylər var idi. Sonra məni bir qayığa oturdub, təxminən gəmidən bir liq məsafədə görünən sahilə yönəldilər. Burada quldurlar məni dənizin dayaz yerinə çıxarıb, özləri gəmiyə qayıtdılar, xahiş etdim ki, heç olmasa, buranın hansı ölkə olduğunu mənə söyləsinlər, ancaq and içdilər ki, onlar bu barədə məndən artıq bilmirlər və söylədilər ki, kapitan əvləndirdiqlən adam çoxdan yaxasını məndən qurtarmaq istayırdı. Gəmidəki yükler satılıb qurtaran kimi, onlar Madaqaskara gedəcəklər. Bu sözləri söylədikdən sonra qayıq məndən ayrıldı. Vidaləşərkən onlar mənə müvəffəqiyyət dilədilər və məsləhət gördülər ki, hələ qabarma başlamamış sahilə çıxmağa tələsim.

Bu ağıllı məsləhət idi və mən dənizin dayaz yerindən sahilə doğru yönəldim. Sahilə çatdıqda, bir qədər dincəlmək və nə edəcəyimi fikirləşmək üçün bir təpənin üstündə oturdum. Mənim heç bir azuqə ehtiyatım və azuqə əldə etmək üçün heç bir vasitəm yox idi. Tək və silahsız idim. Mənim edə biləcəyim yeganə şey bundan ibarət idi ki, özümü rast gəldiyim ilk vəhşi adamın ixtiyarına verim və bir neçə qolbaq, muncuq

və sair xırımxırda şeylər bağışlamaqla onların rəğbətini qazanım. Dənizçilər vəhşi ölkələrə getdikdə, həmişə belə şeylərdən götürürlər. Mən də öz kayutamı tərək edərək, belə şeylərdən bir neçəsini ciblərimə doldurmuşdum. Bu qərəra gəldikdən sonra ayağa qalxıb, ölkənin içərilərinə doğru yönəldim.

Qarşımda geniş bir düzən var idi. Onun ortasında cərgə ilə düzülmiş uzun ağaclar görünürdü, lakin bu ağaclar insan əli ilə əkilmişdi. Ağacların arasında yaşıl çəmənlər və çovdar əkilmiş tarlalar görünürdü. Mən ətrafıma göz gəzdirə-gəzdirə ehtiyatla irəliləyirdim. Kiminsə mənə gözlənilmədən hücum edəcəyindən və ya arxadan, ya da yandan məni oxla vuracağından qorxurdum.

Bir qədərdən sonra işlək bir yola çıxdım. Yolda xeyli adam, bir neçə inək və hər şeydən çox at ləpiri görünürdü. Nəhayət, çöldə bir növ heyvanlar gördüm. Belə heyvanlardan bir neçəsi də ağaclarda oturmuşdu. Onların qaribə və əcaib görkəmi məni çaşdırdı. Onlar yaxşı görə bilmək üçün bir kolun dalında yerə uzandım. Onlardan bir neçəsi uzandıqlım yerə yaxınlaşdı və mən onları çox yaxşı görə bildim. Onların başları və sinələri qalın tüklərlə örtülü idi. Bəzilərinin tükləri qıvrıq, bəzilərininki isə hamar idi. Bir çoxunun keçi saqqalına bənzər saqqalları var idi. Bellərinin və pəncələrinin qabaq hissələri boyunca zolaq-zolaq tük uzanmışdı. Ancaq bədənləri tüksüz idi. Belə ki, onların tünd qəhvəyi rəngdə olan dərilərini görə bilirdim. Quyuqları yox idi. Dişləri erkəklərindən bir qədər kiçik idi. Dişlərin başlarında uzun hamar tükləri var idi; üzləri isə tüksüz idi, bütün bədənləri yalnız nazik və yumşaq tüklərlə örtülü idi. Erkəklərin və dişlərin tükləri cürbəcür rənglərdə - xurmayı, qara, kürən rəngdə idi. Onlar çox az-az sakit dururdular. Qalan bütün vaxtı yüyürür, atılır, heyrətli bir çevikliklə hoptanırdılar. Qabaq və dal pəncələrinə olan möhkəm və iti dirnaqları sayəsində onlar dələ çevikliyi ilə ən hündür ağaclara dırmaşa bilirdilər. Ümumiyyətlə, mən bütün səyahətlərim

zamanı heç bir yerdə bunlar kimi kifir və murdar heyvanlara rast gəlməmişdim. Buna görə də onlara çox baxmadım, onlara qarşı dərin nifrət hiss edib, iyirənərək gizləndiyim yerdən çıxdım və yoluma davam etdim, ümid edirdim ki, bu yol məni aparıb bir hindlinin daxmasına çıxaracaq.

Ancaq bir neçə addım atmamışdım ki, bu iyirənc heyvanlardan birinə rast gəldim. Bu heyvan mənə sarı yüyürdü. O, məni görün kimi durdu və gözlərini bərəldərək, dəhşətlə ağzıburnunu əyməyə başladı. Sonra mənə yaxınlaşıb maraqlandı, yoxsa pis bir niyyətləmi qabaq pəncəsini qaldırdı. Bunu nə üçün etdiyini başa düşmədim. Xəncərimi çəkib, yastısına onun pəncəsinə şiddətlə bir zərbə vurdum. Xəncərin tiyəsinə ona görə işə saldım ki, yerlilərin heyvanlarından birini öldürmək və ya zədələmək, onları özümdən incitmək istəmişdim. Bu heyvan zərbənin ağrısını duyub, qaçmağa başladı. Ancaq elə bərkədən çığırtdı ki, buna bənzər qırxa qədər heyvan qonşu tarladan uluşa-ulaşa və dəhşətli surətdə üz-gözlərini oynada-oynada məni dövrəyə aldı. Mən bir ağacın yanına qaçıb arxamı onun gövdəsinə söykəyərək, xəncərimi oynada-oynada onları yaxın buraxmamağa çalışdım. Ancaq vəziyyətim çox da yaxşı deyildi. Bir neçə heyvan ağaca çıxıb, yuxarıdan mənə hücum etməyə hazırlırdı. Qalanları isə məni daha sıx dövrəyə alırdılar.

Mən daha xilas olmaqdan ümidimi kəsib, həyatımı mümkün qədər baha satmağa hazırlaşmışdım ki, birdən düşmənlərimin arasında çaxnaşma düşdüyünü gördüm. Bir dəqiqə də keçəndən sonra onlar tələsik qaçmağa başladılar. Mən bir qədər gözləyib, ağacdən ayrılmamağa və yoluma davam etməyə cürət etdim. Onlarda bu qorxunun nədən əmələ gəldiyini əsla bilmirdim. Sola baxdıqda, çöldən bir atın sakit-sakit keçməkdə olduğunu gördüm. Yəqin ki, mənim düşmənlərim bu atı məndən əvvəl görmüş və qaçmalarına da bu səbəb olmuşdu. At mənə yaxınlaşdıqda, azacıq diksinən kimi oldu. Lakin tezliklə özünü gəlib, son dərəcə heyrlətə düz üzümə baxmağa başladı. O, mənim əllərimə, ayaqlarıma baxa-baxa

bir neçə dəfə dövrəmə fırlandı. Mən yoluma davam etmək istəyirdim ki, at yolumu kəsdi və çəkinə-çəkinə mənə baxmağa davam edirdi, məni incitmək qəsdində olduğuna dair heç bir əlamət göstərmədi. Biz bir müddət beləcə bir-birimizə baxa-baxa durduq.

Nəhayət, mən cürətlənib, atı tumarlamaq məqsədilə əlimi onun boynuna uzatdım. Ancaq heyvan mənim bu hərəkətimə həqarətli bir münasibət göstərərək, başını buladı, qaşlarını çatdı və sağ ayağını qaldırıb, yavaşca əlimi kənara itələdi. Sonra at elə bir ifadə ilə kişnədi ki, onun öz dilində mənimlə danışmaq istədiyini zənn etdim.

Bir az sonra bizə başqa bir at da yaxınlaşdı. Hər iki at bir-birilə təmtəraqla salamaşdı. Onlar sağ qabaq dirnaqlarını yavaşca bir-birinə vurub tişqıldatdılar və növbə ilə səslərini ən müxtəlif ahənglərlə dəyişərək kişnədilər. Sanki onlar aydın anlaşılan sözlərlə bir-birilə danışırtdılar. Sonra onlar məndən bir neçə addım aralanıb, mühüm bir məsələ həll edən insanlar kimi yan-yana gəzişməyə başladılar. Bu zaman onlar qaçacağıma göz yetirimişlər kimi, arabir mənə baxırdılar. Mən bu düşüncəsiz heyvanların belə rəftarına baxdıqda, qeyri-ixtiyari düşündüm ki, dördayaqlı heyvanları belə olan ölkənin, görəsən, ikiayaqlı sakinləri necə olar? Onlar yəqin ki, dünyanın ən ağıllı insanlarıdır. Bu fikir məni xeyli cürətləndirdi və mən bir evə və ya yerlilərdən birinə rast gəlinməyə qədər yoluma davam etməyi qərara aldım. Lakin xallı və boz rəngdə olan birinci at getməkdə olduğumu görüb, ardınca elə ifadəli tərzdə kişnədi ki, mən onun nə demək istədiyini anlayan kimi oldum. Mən həmin saat geri döndüm, sonrakı əməllərini dinləmək üçün onun yanına getdim. Açıqca etiraf etməliyəm ki, artıq bu macəranın nəticəsindən qorxmağa başlamışdım. Amma qorxumu bacardıqca gizlətməyə çalışırdım. Oxucu asanlıqla təsəvvür edərkən, vəziyyətim çox da xoşagəlmən deyil.

Hər iki at mənə yaxınlaşıb, böyük bir diqqətlə üzümü və əllərimi nəzərdən keçirməyə başladı. Boz at qabaq ayağının

sağ dırnağı ilə mənim şlyapamı hər tərəfdən əlləşdirdi. Bunun nəticəsində şlyapam o qədər əzildi ki, mən onu başımdan çıxartmalı oldum. Onu səliqəyə sahib, yenə başıma qoydum. Mənim hərəkətlərim görünür ki, onun yoldaşı olan kəhəri çox heyrətə salmışdı. İkinci at mənim kaftanımın ətkələrinə toxundu və ətkələrimin yellənməsi hər iki atı son dərəcə heyrətləndirdi. Kəhər at görünür ki, əlimin yumşaqlığına və rənginə heyrət edib, sağ əlimi tumarladı. Ancaq o, mənim əlimi dırnağı ilə buxovlu oynadı arasında elə bərk sıxdı ki, ağrının şiddətindən çığırdım. At həmin saat əlimi buraxdı və bundan sonra ikisi də mənə böyük bir ehtiyatla toxunmağa başladı. Mənim çəkmələrim və corablarım onları tamamilə çaşdırmışdı. Onlar xeyli müddət bunları nəzərdən keçirib, dırnaqları ilə yoxlayıb və kişnəyərək işarələrlə son dərəcə heyrətə düşdükələrini bildirdilər. Ümumiyyətlə, bu heyvanların bütün rəftarlarında ardıcılıq və düşüncə əlamətləri var idi. Nəhayət, başıma belə bir fikir gəldi ki, bəlkə, bunlar hər hansı bir səbəbə görə müvəqqəti olaraq at şəklini almış sehrbazlardır. Onlar yolda bir xariciyə rast gəldiklərindən, bəlkə, onunla əylənmək və onu qorxutmaq fikrinə düşmüşdülər. Bəlkə, onlar doğrudan da öz paltarını, üzünün cizgiləri və bədəninin quruluşuna görə bu uzaq ölkədə yaşayan insanlara əsl bənzəməyən bir adamın görkəmindən həqiqətən heyrətə düşmüşdülər. Mən belə bir nəticəyə gəldikdən sonra cürətlənib, aşağıdakı sözlərlə onlara müraciət etdim: “Cənablar, əgər siz doğrudan da mənim zənn etdiyim kimi sehrbazsınızsa, onda, yəqin ki, bütün dilləri bilirsiniz. Buna görə, mən siz cənablara bildirməyə cürət edirəm ki, mən fağır bir ingilissəm. Məşum tale məni sizin ölkənizin sahilinə atmışdı. Xahiş edirəm, icazə versiniz sizdən birininiz əsl bir at kimi belinizə minim. Yaxın bir obaya və ya kəndə qədər gedib, orada azca dincəlim və özümə bir sığınacaq tapım. Bu xidmətinizin müqabilində mən sizə bu bıçağı və ya qolbağı bağışlayaram”. Bunu deyib mən hər iki şeyi cibimdən çıxartdım.

Mən danışıqda, hər iki at elə bir vəziyyətdə durmuşdu ki, sanki mənim nitqimi böyük bir diqqətlə dinləyirdilər. Mən sözlərimi qurtardıqda, onlar bir-birinə müraciətlə bir neçə dəfə kişnədilər. Sanki öz aralarında ciddi söhbət edirdilər. Bu vaxt mən başa düşdüm ki, onların dili duyğularını çox gözəl ifadə edir və ehtimal ki, Çin dilinə nisbətən daha asan bir surətdə hecalara və ayrı-ayrı səslərə bölünə bilər.

Mən hər iki atın bir neçə dəfə təkrar etdikləri yexu sözünü aydın eşitdim. Mən bu sözün mənasını başa düşə bilmədimə də, hər halda, onların danışıqları müddət bu sözlə mənimləməyə çalışdım. Atlar susan kimi mən ucadan “yexu”, “yexu” deyərək kişnəməsinə təqlid etməyə çalışaraq, ucadan çağırırdım. Bu, yəqin ki, onları çox heyrətləndirdi və boz at bu sözü iki dəfə təkrar etdi. Sanki beləliklə, o, mənə sözü düzgün söyləməyi öyrətmək istədi. Mən onun ardınca həmin bu sözü mümkün qədər eynən təkrar etməyə çalışdım və gördüm ki, bu sözü tamamilə kamal etməkdən çox uzaq olsam da, müvəffəqiyyət qazanıram. Bundan sonra kəhər at mənə daha çətin olan başqa bir sözü: quiqnqm sözünü öyrətməyi sınadı. Bu sözü ifadə etmək əvvəlkinə nisbətən son dərəcə çətin idi, ancaq iki-üç dəfə sınağıqdan sonra bu sözü xeyli aydın bir surətdə söyləyə bildim. Hər iki at görünür ki, mənim fərsətimə heyran qalmışdı.

Doğrudan da söhbət etdikdən sonra görüşdükləri zaman etdikləri kimi, yenə də dırnaqlarını bir-birinə toxundurub ayrıldılar. Sonra boz at mənə irəlidi getməyi işarə etdi. Mən daha yaxşı bir bələdçi tapıncaya qədər onun dəvətinə tabe olmağı ağlabatan bir hərəkət hesab etdim. Mən yeriyimi yavaşlıqda at: “qqun, qqun” – edib kişnəməyə başlayırdı. Mən bu kişnəmənin nə demək olduğunu başa düşüb, var qüvvəmlə ona başa salmağa çalışdım ki, yorulmuşam və iti gedə bilmirəm. At dincəlmək üçün mənə imkan vermək məqsədilə bir qədər dayandı.

İKİNCİ FƏSİL

Quiqınqınmın müəllifi öz evinə gətirməsi. Bu evin təsviri. Müəllifə göstərilən qonaqsevərlik. Quiqınqınmların yeməyi. Müəllifin bu ölkədə nə yeyəcəyi barədə narahat olması. Çətin vəziyyətdən çıxış yolu. Müəllif bu ölkədə nə yeyib dolanır.

Üç mil qədər yol getdikdən sonra yastı və uzun bir binaya çatdıq. Bu evin divarları yerə basdırılıb, araları çubuqlarla hörülmüş dirəklərdən, damı isə küləşdən idi. Mən bu evi gördükdə, azad nəfəs aldım və cibimdən bəzək-düzək şeyləri çıxartdım. Ümid edirdim ki, ev sahibləri bunların sayəsində məni daha mehribanlıqla qəbul edərlər. At işarə ilə mənə əvvəlcə içəri girməyi təklif etdi və mən yeri palçıqdan olan geniş bir otağa girdim. Evin bir divarı boyunca quru ot üçün şəbəkəli axurlar vurulmuşdu. Orada üç yabı və iki madyan var idi. Bunlar nə axurların qabağında durmuş, nə də ot yeyirdilər. İtsayağı yerdə oturmuşdular. Bu, məni son dərəcə heyrətləndirdi. Ancaq o biri atların ev işlərilə məşğul olduqlarını gördükdə, heyrətim daha da artdı. Bütün bunlar mənim bu fikrimi daha da möhkəmləndirirdi: şüursuz heyvanları bu dərəcədə tərbiyə etməyi bacaran bir xalq, şübhəsiz ki, ağılca dünyanın bütün başqa xalqlarından üstündür. Boz at mənim ardınca içəri girib, o biri atlar tərəfindən mənim pis

qəbul edilməmin qabağını aldı. O, ev sahibi kimi bir neçə dəfə elə amirənə kişnədi ki, başqa atlar dərhal itaətlə ona səs verdi.

Evdə bu otaqdan başqa, binanın uzununa bir-birinin ardınca düzülmiş üç otaq da vardı. Hər otağa geniş bir qapı açılırdı. Qapılar divarlarda bir-birilə üz-üzə olduğundan, birinci otaqdan axırına düşənə qədər bir yol var idi. Biz ikinci otağa keçdik. Burada boz at mənə gözləməyimi işarə etdi, özü isə üçüncü otağa keçdi. Mən ikinci otaqda qalıb, ev sahibinə və onun arvadına verəcəyim hədiyyələri hazırladım. Bunlar: iki bıçaqdan, saxta mirvaridən düzəldilmiş üç qolbaqdan, kiçik bir güzgü və muncuq boyunbağından ibarətdir. At üç-dörd dəfə kişnədi və mən onun cavabında insan səsi eşidəcəyimi gözləyib hazır durdum. Ancaq mən yenə də kişnəmə səsi eşitdim. Fərqi bu idi ki, bu səs daha zərif və nazik idi. Qeyri-ixtiyari güman etdim ki, məni ev sahibinin yanına buraxmaq üçün bu qədər mərasim lazım gəlirsə, demək, bu, çox böyük bir adamın evidir. Ancaq görəsən, bu böyük adamın atlardan başqa digər qulluqçuları yoxdurmu? Bunu mən heç cür anlaya bilmirdim. Mən qorxuya düşdüm və elə güman etdim ki, başıma gələn fəlakətlərdən ağılım qaşıb. Özümü zorlayıb, diqqətlə ətrafıma göz gəzdirdim. İçərisində olduğum otaq da birinci kimi idi; ancaq bura daha səliqəli idi. Mən gözlərimi bir neçə dəfə sildim, çünki bəzən, mənə elə gəlirdi ki, bunların hamısını yuxuda görürəm. Ancaq özümü çimdikləməkdən də heç bir şey çıxmadı. Mən yenə də həmin otağı, həmin torpaq döşəməni və həmin axurları görürdüm. Mən qəti olaraq bu fikrə gəldim ki, yəqin bütün bunlar cadu və sehrbazlıqdır. Elə bu dəqiqədə qapıda boz at görünüb, işarə ilə məni öz ardınca üçüncü otağa çağırdı. Burada mən yanında iki dayça olan çox gözəl bir madyanı gördüm. Onlar dal ayaqlarını altlarına yığıb, gözəl toxunmuş, çox səliqəli və təmiz həsirlər üstündə oturmuşdular.

Mən içəri girdikdə, madyan həmin saat həsinin üstündən durub, mənə yaxınlaşdı. O, diqqətlə üzümə və əllərimə baxıb, böyük bir həqarət ifadəsilə üzünü yana çevirdi. Sonra boz ata müraciət etdi və mən onların danışdıqlarında “yexu” sözünün tez-tez təkrar olduğunu eşitdim. Bu sözün mənasını isə mən hələ bilmirdim. Heyhat! Mən, tezliklə bu sözün nə demək olduğunu bilib, özümü çox təhqir olunmuş hiss etdim.

Boz at başı ilə mənə işarə edib, “qqun”, “qqun” – sözlərini təkrar etdi. Bu sözləri yolda mən ondan tez-tez eşidib, mənasının – arımda gəl, - demək olduğunu bildiyimdən, onun arımda getdim və o, məni içəri həyatə apardı. Burada evdən bir qədər aralı çox iri bir anbar vardı. Biz anbara girdikdə, orada üç iyrenc heyvan gördüm. Bunlar ağac altında durub, özümü onlardan qoruduğum həmin heyvanlardan idi. Onlar acgözlüklə bitki kökləri, zahirən çox pis görünən çiyət yeyirdilər. Sonralar mən öyrəndim ki, bunların yediği ölmüş itlərin, eşşəklərin və inəklərin əti imiş. Hər üç heyvan möhkəm söyüd qabığından hörülmüş kəndirlə boyunlarından yoğun bir dirəyə bağlanmışdı. Onlar yedikləri şeyləri qabaq pəncələrinin dırnaqları arasında tutub, dişləri ilə gəmirirdilər.

Ev sahibi öz qulluqçusu olan səmənd bir yabıya əmr etdi ki, bu heyvanlardan ən irisini açıb, həyatə gətirsin. Ev sahibi və onun nökeri bizi yan-yana qoyub, diqqətlə müqayisə etməyə başladılar və sonra bir neçə dəfə “yexu” sözünü təkrar etdilər. Mən bu iyrenc heyvanın zahirdən eynən insana bənzədiyini gördükdə, duyduğum dəhşət və nifrəti ifadə etmək mümkün deyildir. Doğrudur, onun üzü yastı və enli, burnu batıq, dodaqları qalın və ağzı yekə idi, ancaq bu xüsusiyyətlərə vəhşi insanlarda da çox tez-tez rast gəlmək mümkündür; çünki anaları uşaqlarını üzü üstə yerə qoyur və dallarında gəzdirirlər, buna görə uşağın üzü daim anasının çiyinə sürtünür. Yexuların qabaq pəncələri mənim əllərimdən yalnız bu cəhətdən fərqlənirdi ki, onların dırnaqları daha uzun, dərilləri qaba və

qəhvəyi rəngdə idi. Bir də pəncələrinin arxa tərəfi tüklü idi. Eynən bunun kimi yexuların dal pəncələri də mənim ayaqlarımdan o qədər fərqli deyildi. Ayaqlarımda çəkmə və corab olduğundan, atlar bunu başa düşə bilmədilərsə də, mən bunun belə olduğunu həmin saat anladım.

Görünür, atların ikisini də hər şeydən artıq, mənim paltarım həyrətə salmışdı. Bunun nə olduğunu onlar əsla anlaya bilmirdilər və bunun sayəsində mənim bədənim yexuların bədənidən kəskin surətdə fərqlənirdi.

Səmənd yabı, dırnağı ilə oynağının arasında tutduğu bitki kökünü mənə uzatdı. Mən kökü alıb iylədim və ən nəzakətli bir surətdə ona qaytardım. Onda o, mənə yexuların anbarından bir parça eşşək əti gətirdi. Ancaq o ətdən elə pis qoxu gəlirdi ki, mən iyranib, özümü yana çevirdim. At həmin əti yexuya tulladı, heyvan əti dərhal yedi. Sonra at mənə bir qucaq ot və bir çanaq çovdar göstərdi. Ancaq mən başımı yırğalayıb, ona bildirdim ki, bunların heç birini yeyə bilmərəm. Bu zaman mən doğrudan da, qorxuya düşdüm. Birinci dəfə olaraq, başıma belə bir fikir gəldi ki, əgər burada özümə bənzər insanlar tapmasam, yəqin ki, acından öləcəyəm. Aydın bir məsələ idi ki, bu cəhətdən yexuları əsla hesaba qatmaq olmazdı. Bu murdar heyvanların insanla müqayisə olunması fikri o zaman məni şiddətlə qəzəbləndirir və həyəcanlandırır. Ömrümdə onlar qədər murdar və iyrenc heyvanlar görməmişəm. Mən bu ölkədə olduğum müddətdə bu heyvanları daha yaxından tanıdıqca, onlara olan nifrətim daha da artırdı. Sonra yexu mənə müraciətlə qabaq dırnağını ağzına apardı və bir neçə başqa işarələr edərək, mənim nə yeyəcəyimi öyrənmək istədi. Ancaq mən onun anlaya biləcəyi bir cavab verə bilmədim. Onu da söyləyim ki, fikrimi başa düşmüş olsaydı da, yəqin ki, mənə əsla kömək edə bilməyəcəkdi. Doğrudan da, o, mənim üçün yararlı bir yeməyi haradan tapacaqdı?!

Bu zaman bizim yanımızdan bir inək keçdi. Mən barmağım ilə inəyi göstərib, ona yanaşmaq və sağmaq istədiyimi bildirdim. Atlar fikrimi başa düşdülər, çünki boz at məni qaytarıb, evə apardı və qulluqçu madyana bir otağın qapısını açmasını əmr etdi. Bu otaqda içi südlə dolu böyük bir sərnic verdi və mən südü ləzzətlə içdim. Bundan sonra özümü xeyli çevik və qüvvətli hiss etdim.

Günorataya yaxın evin yanında kirşəyə bənzər bir araba dayandı; onu dörd yexu çəkirdi. Kirşənin içində, - görünür, adlı-sanlı bir zat idi, - qoca at oturmuşdu. At dal ayaqları üstündə yeri-yeriyə oradan çıxdı; çünki onun qabaq sol ayağı şikəst idi. Bu at mənim ev sahibimin yanına nahar etməyə gəlmişdi. Ev sahibi onu son dərəcə mehribanlıqla qarşıladı. Onlar ən yaxşı otaqda nahar etdilər. Ət əvəzinə onlara südlə bişmiş çovdar gətirdilər. Qonaq bu xörəyi isti-isti, qalan atlar isə soyuq halda yedilər. Axur otağın ortasında bir dairə halında qoyulmuşdu və orada yemək yeyənlərin sayına görə gözlər ayrılmışdı. Atlar isə yerə döşənmiş küləşin üstündə ədəb və nəzakətlə oturmuşdular. Axurun üstündə otla dolu və gözlərə ayrılmış böyük bir barmaqlıq vardı. Hər erkək at və hər madyan öz ot payını və südlü çovdar aşını ayrıca yeyirdi. Hər şey çox ədəbli və səliqəli keçirdi. Dayçalar özlərini çox ədəbli aparırdılar. Ev sahibləri isə qonaqlarına çox hörmətəkar olub, onlarla mehriban rəftar edirdilər. Boz at məni yanına çağırır, öz dostu ilə mənim barəmdə uzun-uzadı söhbət etdi. Bunu ondan başa düşdüm ki, onlar söhbət edərkən tez-tez mənə baxır və danışıqlarında dəfələrlə "yexu" sözü eşidilir. Mən əlimi cibimə salıb, əlcəklərimi yoxladım. Ağlıma gəldi ki, onları əllərimə geyim. Ev sahibi boz at bunu görüb, çox heyratə düşdü və işarə ilə məndən soruşdu ki, qabaq ayaqlarına nə olub. At öz dırnaqlarını bir neçə dəfə mənim əllərimə

toxundurub, məni başa salmağa çalışdı ki, əllərimi əvvəlki halına gətirim. Mən itaət edib, əlcəklərimi çıxartdım və cibimə qoydum.

Bu hadisə qızğın söhbətə səbəb oldu və mən hiss etdim ki, bu rəftarım onların hamısının xoşuna gəlib. Mənə əmr etdilər ki, öyrəndiyim sözləri söyləyim. Yemək zamanı ev sahibi mənə çovdar, süd, od, su və bəzi başqa şeylərin adını öyrətmişdi. Bu sözləri öyrənmək mənim üçün çox da çətin deyildi; çünki cavanlıqdan dil öyrənməyə çox qabiliyyətli idim.

Yeməkdən sonra ev sahibi at məni bir kənara çəkib, işarələr və sözlərlə mənim üçün yeməyə bir şey tapılmadığından narahət olduğunu bildirdi. Bu vaxta qədər mən çovdar yeməkdən imtina edirdim, ancaq indi ağlıma gəldi ki, ondan çörəyə bənzər bir şey bişirmək olar. Çörək ilə süd isə mənə özüm kimi insanların yaşadığı başqa bir ölkəyə gedib çıxmaq imkanı tapıncaya qədər, bir sayaq dolanmağa imkan verərdi. Quiqqnqların dilində çovdara "qlunq" deyilir. Mən bu sözü bir neçə dəfə təkrar etdim. Ev sahibi həmin saat qulluqçu ağ madyana əmr etdi ki, taxta boşqabın içində çovdar gətirsin. Mən bu çovdara odda bir təhər qovurduqdan sonra qabıqları tökülüncəyə qədər ovuşdurdum. Sonra sovurub, dəni ayırdım və onu iki daşın arasında üyütdüm. Bir qədər su götürüb, xəmir yoğurdum. Onu odda bişirdim və isti-isti yeyib, üstündən süd içdim.

Bir çox Avropa ölkələrində çox yayılmış olan bu yemək əvvəlcə mənə son dərəcə dadsız gəldi. Ancaq zaman keçdikcə, buna öyrəşdim. Bundan başqa, səyahətlərim zamanı dəfələrlə ən qaba yeməklərlə kifayətlənməli olmuşdum. Burada mən bir daha inandım ki, doğrudan da, insana yaşamaq üçün nə qədər az şey lazım imiş.

Doğrudur, mən arabir yexu tükələrindən qurduqum cələ ilə dovşan və ya quş tuta bilirdim, bəzi yeməli otlar tapıb suda

bişirir və öz qoğalına qatıb yeyirdim. Arabir südü çalxalayıb, yağ hazırlayır və ayranını içirdim.

Əvvəllər duzun olmamağını çox şiddətlə hiss edirdim, ancaq tədriclə onsuz keçinməyə öyrəşdim.

Qədimlərdə duzu yalnız qonaqlıqda, susuzluq törətmək üçün işlədərmiş, sonralar isə bütün insanlar buna öyrəşmişlər. Axı biz duzu xoşlayan heç bir heyvan tanıyırdıq. Hər halda, söyləməliyəm ki, duzun əsla olmadığına, yeməyimin az və qaba olmasına baxmayaraq, bu adada qaldığım bütün müddətdə mən bircə dəfə də xəstələnmədim.

Axşam olduqda, ev sahibinin əmrilə mənə evdən altı yard məsafədə və yexuların tövləsindən ayrı olan bir binaya aparıldılar. Mən orada bir qədər küləş tapdım və paltarımı üstümə çəkərək, şirin yuxuya getdim. Ancaq tezliklə, özüm üçün daha rahat bir güzəran qurdum ki, bunu oxucu bu adadakı həyatımın ətraflı təsvirini verəcəyim sonrakı hekayələrimdən biləcəkdir.

ÜÇÜNCÜ FƏSİL

Müəllifin cidd-cəhdlə yerli dili öyrənməsi. Ev sahibi olan quiqnqnmın öz məşğələlərində ona kömək etməsi. Quiqnqnmın dili. Bir çox məşhur quiqnqnmın müəllifə tamaşaya gəlməsi. Onun ev sahibinə öz sayahətləri barədə qısa məlumat verməsi.

Mənim başlıca məşğələm dil öyrənməkdən ibarət idi. Ev sahibindən (bundan sonra mən boz atı belə adlandıracağam) və onun uşaqlarından tutmuş, ta xidmətçiyə qədər, evdə olanların hamısı bu cəhətdən mənə ürəklə kömək edirdilər. Qaba bir heyvanın şüur əlamətləri göstərməsi onlara möcüzə kimi görünürdü. Mən barmağımla bu və ya başqa şeyləri göstərirdim, onların adlarını soruşurdum. Bu adı mən əzbərləməyə çalışırdım, sonra ilk fürsət düşən kimi bunu öz gündəliyimə yazırdım. Mən tələffüzümü yaxşılaşdırmaq üçün ailə üzvlərindən xahiş edirdim ki, bu sözləri tez-tez təkrar etsinlər. Bu məşğələlərimdə hamıdan artıq mənə kömək edən ev sahibinin qulluqçusu səmənd tabı idi.

Quiqnqnmın sözü burunlarında və boğazlarında tələffüz edirdilər. Mənə məlum olan bütün Avropa dillərində quiqnqnmın dilinə ən çox bənzəyən yuxarı Hollandiya və ya alman dilidir. Amma quiqnqnmın dili bunlardan daha zərif, daha ifadəlidir.

Onların dilini tezliklə öyrənib, öz macərəmi nağıl edə bilməmi ev sahibi çox arzu edirdi. O, hər gün bir neçə saatını mənə dil öyrətməyə sərf edirdi. O, yaqın etmişdi ki, mən yexuyam (o, bunu mənə sonralar söyləmişdi). Ancaq mənim qanacaqılı, ədəbli və təmizkar olmağımı onu heyrətə salmışdı. Çünki bu sifətlərin biri də həmin heyvanlarda yox idi.

Ev sahibi mənim haradan gəldiyimi və öz rəftarımda göstərdiyim bəzi şüur əlamətlərini haradan qazandığımı öyrənməyi səbirsizliklə gözləyirdi. O, başıma gələn macərələri, mənim ağzımdan mümkün qədər tez eşitmək istəyirdi. Ümid edirdi ki, bunu çox gözləməli olmayacaqdır; çünki mən quiqnqların dilini öyrənməkdə xeyli müvəffəqiyyət qazanmışdım. Sözləri yaxşı yadda saxlamaq üçün mən onları ingilis əlifbası tərtiblə yazır və qabaqlarında mənasını qeyd edirdim. Bir müddət keçdikdən sonra mən ev sahibinin yanında yazı yazmağa başladım. Mən nə etdiyimi ona böyük bir çətinliklə anlada bildim; çünki quiqnqlara kitab, ədəbiyyat barəsində heç bir şey məlum deyil.

Təxminən on həftədən sonra mən ev sahibinin suallarının çoxunu başa düşürdüm, üç aydan sonra isə xeyli sərbəst onlara cavab verə bildim. Ev sahibi mənim hansı ölkədə bura gəldiyimlə və bu düşüncəli məxluqları təqlid etməyi nə cür öyrəndiyimlə çox maraqlanırdı; çünki yexular (ev sahibinin fikrincə, mən bu heyvanlara çox benzəyirdim) nə qədər hiyləgər olsalar da, təlimi bütün başqa heyvanlardan pis qəbul edirlər.

Mən cavab verdim ki, çox uzaq bir ölkədən və özümü bənzər bir çox başqa məxluqlarla bir yerdə gəlmişəm. Biz ağac gövdələrinə düzəldilmiş böyük bir yastı qabın içində, uzun müddət dənizlə yol getməli olmuşuq. Nəhayət, yoldaşlarım məni bu sahildə çıxarıb, taleyin ixtiyarına buraxıblar. Mən sözlərimin ev sahibi tərəfindən anlaşılması üçün bir çox ən müxtəlif işarə və hərəkətlər etməyə məcbur olurdum.

Ev sahibi bir qədər fikirləşdikdən sonra cavab verdi ki, mən, yaqın, səhv edirəm və ya olmayan bir şeyi söyləyirəm (quiqnqların dilində yalan və aldatmaq anlayışlarını ifadə edən sözlər əsla yoxdur). O, əsla inana bilmirdi ki, dənizin o tayında başqa yerlər vardır və bir yaqın vəhşi heyvan taxta bir gəmini suyun üzərində istədiyi tərəfə sürə bilər. O, arxayın idi ki, quiqnqlar arasında heç bir kəs belə bir gəmi hazırlayıb, xüsusən bunun idarə edilməsini yexulara tapşıra bilməz. Yerli dildə "quiqnqlar" sözü "yaranaşın tacı" deməkdir. Bu ölkədə ən şüurlu bir xalq olan atlar özlərini belə adlandırırlar.

Mən ev sahibinə söylədim ki, hələ onların dilini çox yaxşı bilmirəm. Odur ki, onun suallarına cavab vermək mənim üçün çətinlikdir. Ümid edirəm ki, tezliklə ona çox maraqlı şeylər danışa biləcəyəm.

Quiqnqlar kimi danışan, öz sözləri və hərəkətlərində şüur əlamətləri göstərən qərribə bir yexunun peyda olması xəbəri tezliklə bütün ətrafa yayıldı. Adlı-sanlı atlar və madyanlar mənə tamaşa etmək üçün tez-tez ev sahibinin yanına gəlirdilər. Mənimlə danışmaq onlara böyük ləzzət verirdi. Onlar mənə suallar verir, mən də bacardığım kimi cavab verirdim. Bunun sayəsində mən yerli dili öyrənməkdə elə böyük müvəffəqiyyətlər göstərdim ki, ora gəldikdən beş ay sonra mən söylənən hər bir şeyi anlayır və onlarla xeyli sərbəst danışa bilirdim.

Məni görmək və mənimlə danışmaq üçün ev sahibimin yanına qonaq gələn quiqnqlar mənim əsl yexu olduğuma çox çətinliklə inanırdılar. Onları hər şeydən artıq mənim paltarım çəşdirirdi. Heç cürə başa düşə bilmirdilər ki, bu paltar mənim bədənimin hissəsidir, ya yox. Mən isə onların bu heyrətini aradan qaldırmağa heç də tələsmirdim; çünki onlar məni paltarsız görsə idilər, yaqın ki, əsl yexu hesab edəcək idilər. Bunu isə mən əsla istəməirdim. Ancaq mən öz sirrimi çox uzun zaman gizlin saxlaya bilməzdim. Adət üzrə mən paltarımı yalnız evdə

hamı yatdıqdan sonra, yatanda çıxardır və səhər sübhədən, hələ onlar yuxudan durmamış geyinərdim.

Ancaq bir dəfə səhər tezdən ev sahibi öz nökrəri olan səmənd yabını məni çağırmağa göndərmişdi. O, mənim yatdığım binaya girdikdə, mən paltarımı çıxarıb yatmışdım. O, içəri girəndə mən ayıldım və yabının çaşib qalmış olduğunu gördüm. O, verilən tapşırığı birtəhər yerinə yetirib, tələsik öz ağasının yanına qaçdı. Ev sahibi mənimlə salamlaşdıqdan sonra həmin saat soruşdu ki, bu nökrər nə danışır; guya mən yatdığım zaman əsla həmişə olduğum kimi deyilmişəm.

Mən başa düşdüm ki, sirrimi bundan sonra gizlətməyin heç bir mənası yoxdur; çünki paltarım və ayaqqabılarım tamamilə köhnəlmişdi və yaxın bir zamanda onları yexu və ya digər heyvan dərilərindən tikilən başqa bir şeylə əvəz etməli olacağam. Buna görə də ev sahibinə söylədim ki, mənim gəldiyim ölkədə bədəni bəzi heyvanların yunlarından toxunmuş parça ilə örtmək adətdir. Bu, başlıca olaraq bədəni isti və soyuqdan qorumaq, qismən də ədəb üçün edilir. Öz sözlərimi təsdiq məqsədilə mən ev sahibinin gözü qabağında soyundum. Əynimdə yalnız köynəyim qaldı.

Ev sahibim mənim bütün hərəkətlərimə böyük bir maraq və heyvətlə tamaşa edirdi. O, mənim bütün paltarlarımı dırnağı ilə oynaqının arasında tutub, qaldırır və böyük bir diqqətlə gözdən keçirirdi. Sonra mənə hər tərəfdən nəzər salıb söylədi ki, şübhəsiz, mən əsl yexuyam və öz cinsimdən olanlardan yalnız dərimin yumşaqlığı, ağıllığı və hamarlığı, dal və qabaq ayaqlarımdakı dırnaqlarımın şəkli və uzunluğu cəhətdən seçilirəm. Bir də mən özümü elə göstərirdim ki, guya həmişə dal ayaqlarım üstündə gəzirəm. Ev sahibi mənim soyuqdan titrədiyimi görüb, yenidən geyinməyimi təklif etdi.

Mən geyinə-geyinə ev sahibinə söylədim ki, onun məni belə tez-tez yexu adlandırması əsla xoşuma gəlmir; çünki mən bu murdar heyvanlara nifrət edir və onlardan iyirənirəm. Yal-

varıb xahiş etdim ki, məni belə adlandırmasın və bunu öz ailə üzvlərinə də qadağan etsin.

Bundan başqa ondan xahiş etdim ki, bədənimin süni üst qabığına aid bu sirri gizlin saxlasın və öz nökrəri yabıya əmr etsin ki, gördüyünü heç bir kəsə danışmasın.

Ev sahibi mənim xahişimi yerinə yetirməyi vəd etdi və özü də məndən xahiş etdi ki, onların dillərini mümkün qədər tez öyrənməyə çalışım.

Onun sözlərinə görə, mənim zahiri görkəmindən qat-qat artıq ağılıma və anlaşılın bir dildə danışa bilməyimə heyran olmuşdu. O, böyük bir səbirsizliklə mənim vəd etdiyim qəribə şeylər barədə mümkün qədər tez danışmağımı gözləyirdi.

Bu gündən ev sahibi mənim tamamilə iki qat artıq cidd-cəhdlə məşğul olmağa başladı. O, tez-tez məni qonaq aparırdı. Bütün qonşularından xahiş etmişdi ki, mənimlə mümkün qədər nəzakətlə rəftar etsinlər; çünki bu mənim çox xoşuma gəlir və danışmaq üçün məni daha da çox həvəsləndirir.

Mənim quiqnqların dilini öyrənməkdə qazandığım müvəffəqiyyətləri bir-bir təsvir etməyim dərinləşdirici bir şey olardı. Yalnız bunu söyləməliyəm ki, ev sahibinin qayğısı və özümün yaxşı istedadla malik olmağım sayəsində, ev sahibinin şiddətli marağını qismən təmin etməyə və kim olduğumu, bura necə gəlib çıxdığımı, vətənimin necə bir ölkə olduğunu az-çox ətraflı surətdə danışmağa müvəffəq oldum. Hər şeydən əvvəl mən əvvəllər ona izah etməyə çalışdığım bütün şeyləri təkrar etdim.

Mən öz hekayəmi belə başladım ki, bura çox uzaq bir ölkədən və özüm kimi əlli nəfər məxluqla birlikdə gəlmişəm. Biz ev sahibinin mənzilindən xeyli böyük olan, iri taxta bir qabın içində dənizlərdə üzürdük. Burada mən ev sahibinə gəmini təsvir etdim. Mən cib yaylığını çıxarıb, yelkənin nə demək olduğunu və onun gəmini necə hərəkətə gətirdiyini ev sahibinə anlatmağa çalışdım. Sözlərimə davam edib dedim

ki, mənimlə yoldaşlarım arasındakı mübahisədən sonra onlar məni bu sahilə çıxartdılar. Mən nə edəcəyimi bilmədiyimdən, ölkənin içərisinə yönəldim və tezliklə, bu murdar yexuların hücumuna düşər oldum. Burada ev sahibi sözümlü kəsib soruşdu ki, bu gəmini kim hazırlayıb və necə olub ki, mənim ölkəmdə yaşayan quiqnqlar bu gəmini vəhşi heyvanların ixtiyarına veriblər. Cavab verdim ki, əgər məndən eşidəcəyi sözlərdən inciməyəcəyinə sədaqətlə söz verərsə, hekayəmin dalısını danışaram. O, razı oldu. Onda mən ona söylədim ki, həmin gəmini mənim kimi məxluqlar hazırlayıblar. Bu məxluqlar həm mənim vətənimdə, həm də gördüyüm bütün ölkələrdə ən şüurlü məxluqlardır və buna görə də bütün başqa heyvanlara hakimdirlər. Həmsöhbətimə etiraf etdim ki, onun və dostlarının yexu adlandırdıqları məxluqlarda şüur əlamətləri gördükdə heyrətə gəldikləri kimi, mən də quiqnqların şüurlu hərəkət etdiklərinə təəccüblənirdim. Ona söylədim ki, öz bədənimin həmin bu heyvanların bədənlərinə tamamilə bənzədiyini etiraf edirəm. Ancaq mən bu heyvanların bu qədər vəhşiləşib, kifirləşmələrinin səbəbini anlaya bilmirəm. Sonra əlavə etdim ki, tale mənə bir zaman öz vətənimə qayıtmağı qismət edərsə, orada mən bu səyahətimi danışsam, heç kəs mənə inanmaz, hamı elə güman edərkən, olmayan şeyləri danışsam və öz macəralarımı əvvəldən axıra qədər uydurmuşam. Ondan xahiş edirəm ki, verdiyi vədi yadına salsın və məndən inciməsin. Ancaq ev sahibinə, onun ailəsinə və dostlarına olan bütün hörmətimə baxmayaraq, söyləməliyəm ki, mənim həmvətənlərim əsla inanmazlar ki, dünyanın hər hansı bir yerində quiqnqlar ağa, yexular isə qaba heyvan vəziyyətindədirlər.

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

Quiqnqların haqiqət və yalan haqqında anlayışları. Müəllifin sözlərinin ev sahibini qəzəbləndirməsi. Müəllifin özü və səyahətləri barədə daha ətraflı məlumat verməsi.

Ev sahibi sözlərimi üzündə böyük bir narazılıq əlaməti olduğu halda dinləyirdi. Bu ölkəyə şübhə və inamsızlıq o dərəcədə yaddır ki, quiqnqlar belə hallarda özlərini necə aparmağı bilmirlər. Yadımdadır ki, mən ev sahibiyə insanlarnın özləri, onların əxlaq və adətləri barədə söhbət edərkən, yalan və aldatmaqdan danışanda o, çox ağıllı olmasına baxmayaraq, mənim nə demək istədiyimi böyük bir çətinliklə başa düşə bilirdi. O, belə düşüncüdü: danışmaq qabiliyyəti bizə bir-birimizin fikrini anlamaq, bir-birimizə cürbəcür şeylər barədə faydalı məlumat vermək üçün lütf edilib. Buna görə də olmayan bir şeyi təsdiq etməyə çalışan bir kəs, bizim nitqimizin vəzifəsini tamamilə təhrif etmiş olur. Belə olduqda, bunları dinləyən tərəf öz həmsöhbətinin dediklərindən heç bir şey anlamaz. O, nəinki heç bir yeni məlumat əldə etməz, həm də daha pis bir vəziyyətə düşmüş olar; çünki onu inandırmağa çalışırlar ki, ağ qaradır, uzun isə qısa. Ev sahibinin insanları arasında geniş yayılmış olan aldatmaq qabiliyyəti barədəki anlayış yalnız bundan ibarət idi.

Ancaq öz hekayəmizə qayıdaq. Ev sahibi mənim vətənimdə yexuların hakim vəziyyətdə olduqlarını eşitdikdə, bizdə quiqnqların olub-olmadığını və bunların nə iş gördüklərini bilmək istədi. Cavab verdim ki, bizim ölkədə quiqnqlar çoxdur. Yayda onlar çəmənlərdə otlayırlar, qışda isə onları xüsusi binalarda saxlayıb quru ot və çovdarla bəsləyirlər. Onları qaşovlayır, yallarını darayır, ayaqlarını yuyur, onlara yemək verir və onlar üçün yataq hazırlayırlar.

Ev sahibi mənə dedi: "İndi sizin dediklərinizi başa düşdüm. Sizin sözlərinizdən belə məlum olur ki, sizin yexular özlərini ən ağıllı məxluq hesab edirlərsə də, hər halda sizin ölkədə hakim onlar quiqnqlardır".

Söz bura çatanda, hekayəmi davam etdirməyə icazə istədim və onu xəbərdar etdim ki, bilmək istədiyi təfərrüat əsla xoşuna gəlməyəcəkdir. Lakin o, təkid edib söylədi ki, yaxşı-yaman nə varsa, hamısını öyrənmək istəyir. Mənim itaət etməkdən başqa bir çarəm qalmadı.

Hər şeydən əvvəl bu barədə danışdım ki, bizim at adlandırdığımız quiqnqlar ən gözəl, ən nəci və bütün heyvanlardan ağıllıdır. Onlar çox qüvvətli olmaları və qaçağanlıqları ilə fərqlənirlər. Sahibləri əyanlar və varlı adamlar olduqda, atlarla çox mehriban və qayğılı rəftar edir, onları qoruyurlar. Az işlədirlər. Cıdırı buraxır, minik arabalarına qoşur və səyahət zamanı onlardan istifadə edirlər. Ancaq, atlar qocalıb zəiflədikdə, onları başqa adamlara satırlar. Orada bu atlara hər cür ağır və çətin işlər gördürürlər; yalnız tamam taqətdən düşdükdən sonra onlardan əl çəkirlər. Atlar öldükdə, onların dərisini soyub, heçə-puçə satır, leşlərini isə tullayırlar ki, onları da köpəklər və yırtıcı quşlar parçalayıb yeyir. Adi cinsdən olan atların taleyi daha da pisdir. Bu atların çoxu fermerlərin, arabaçıların və sairələrin əlində olur; onları ağır işlərdə işlədib, daha pis yeməklər verirlər. Bizim at minməmizi, yüyən, yəhər,

mahnı, qamçı, qoşqu vasitələri və təkərlər işlətməyimizin üsullarını ətraflı təsvir etdim.

Əlavə etdim ki, biz atlarımızın dırnaqlarına dəmir adlanan bərk bir maddədən təbəqə vururuq ki, daşlı yollarda gedəndə, dırnaqları əzilməsin.

Ev sahibi qəzəbli nidalarla bir-iki dəfə mənim sözümlü kəsdə. Hamıdan artıq onu heyrətləndirən bu idi ki, biz quiqnqların dalına minməyə cürət edirik. O, şübhə etməirdi ki, onun nöqərlərinin ən zəif olanı ən qüvvətli yexunu yerə çırpa bilər və ya onunla birlikdə yerə yıxılıb, arxası üstündə ağnayaaraq, onu əzişdirər. Bunun cavabında mən bizim atların üç yaşından başlayaraq, necə öyrədildiklərini, onları ram etmək üçün necə qamçı ilə döyüb, əziyyət verildiyini ətraflı təsvir etdim. Onları mükafata şirnikləndirib, cəzadan qorxmağa öyrətdiyimizi də söylədim. Siz cənanblar nəzərə almalıdır ki, - deyər mən əlavə etdim, - buradakı yexular kimi bizim quiqnqlarlarda da zərrə qədər şüur yoxdur.

Mənim vətənimdə quiqnqlara edilən vəhşi rəftar barədəki sözlərimin ev sahibinə necə təsir etdiyini və onun nəci qəzəbinə bais olduğunu təsvir etmək mümkün deyil. O, bu fikirlə razılaşdı ki, bizim ölkədə yalnız yexular şüura malikdirlərsə, yəqin ki, tamamilə haqlı olaraq, başqa heyvanlar üzərində də onlar hakim olmalıdır; çünki qaba qüvvəyə hər zaman qalib gəlir. Yalnız bu cəhət qəribədir ki, heç bir heyvan öz bədəninə quruluşuna görə, öz şüurundan istifadə etmək və gündəlik yaşayış ehtiyacını ödəmək üçün mənim kimi zəif yaranmayıb. Bu cəhətdən buradakı yexular mənim qat-qat üstündürlər.

Doğrudan da, mənim dırnaqlarımın mənə heç bir faydası yoxdur. Qabaq ayaqlarımı sözün əsl mənasında ayaq adlandıрмаq olmaz; çünki yeriyərkən əsla bunları işlətmirəm. Gözlərim elə qurulub ki, başımı döndərmədən yan tərəfləri görə bilirməm. Dərim həddən artıq zərifdir, isti və soyuqdan

tamamilə müdafiəsizdir və mən hər gün geyinib-soyunmaq kimi yorucu və darıxdırıcı bir işi görməyə məcburam. Lakin o, bu saat bu məsələni dəridən müzakirə etmək niyyətində deyil. Onun üçün mənim həyatımın tarixini, harada doğulduğumu və bura gəlməzdən əvvəl nə iş gördüyümü eşidib bilmək daha çox maraqlıdır.

Mən onu inandırdım ki, marağını böyük bir həvəslə təmin edəərəm. Ancaq söyləyəcəyim sözləri ev sahibinin tamamilə başa düşə biləcəyinə çox şübhə edirdim; çünki danışmalı olduğum şeylər haqqında onun heç bir təsəvvürü yox idi. Buna görə, ev sahibindən xahiş etdim ki, məndən inciməsin və hər dəfə söylədiyim şeyi başa düşmədikdə soruşsun.

Mən ona söylədim ki, İngiltərə adlanan bir adada hörmətli bir ailədə doğulmuşam. Həmin ada buradan o qədər uzaqdır ki, ev sahibinin ən qüvvətli nökrəri günəşin bir illik dövrü müddətində çapsa da, ora çətin yetişə bilər. Həmin bu adanı mənim cinsimdən olan bir dişi idarə edir. Biz onu kraliçə adlandırırıq. Cavan yaşlarımda mən cərrahlıq, yəni yaraları və təsadüfi, yaxud kənar bir adamın yetirdiyi zədələri müalicə etmək fənnini öyrənmişəm. Lakin bu işdə mənim qazancım az olduğundan, varlanmaq və qayıdıb, öz ailəmlə birlikdə firavan yaşamaq məqsədilə yad ölkələrə getdim. Axırıncı səyahət zamanı gəmi kapitanı idim və ixtiyarımda əlliyə qədər yexu var idi. Onların bir çoxu yolda ölmüşdü və mən onları müxtəlif xalqlar arasından yığılmış başqaları ilə əvəz etməyə məcbur oldum. Səyahət zamanı bizim gəmimiz iki dəfə az qaldı ki, batsın. Birinci dəfə qüvvətli bir fırtınaya düşdük, ikinci dəfə isə gəmimiz qayaya toxundu.

Bu zaman ev sahibi sözümlə kəşib soruşdu ki, başıma gələn bu qədər fəlakətlərdən və çəkdiyim əzablardan sonra mən necə cürət edib, yad adamları özümlə bərabər götürərək, dənizə çıxmışam? Ona izah etdim ki, onlar hər cür iş görməyə hazır olan, qorxmaz adamlar idi. Yoxsulluq və etdikləri cinayətlər onları

öz vətənlərindən qaçmağa məcbur etmişdi. Onların bəziləri ardi-arası kəsilməyən çəkişmələrdən müflisləşmiş, bəziləri içki, əyyaşlıq və qumarbazlıq nəticəsində var-yoxdan çıxmışdılar. Bir çoxları xəyanət, adam öldürmək, oğurluq, adam zəhərləmək, soyğunçuluq, andı pozmaq, qəlp pul kəsmək, ordudan qaçmaq kimi cinayətlərdə təqsirləndirilirdilər. Onların çoxu həbsxanadan qaçmış canilər idi. Heç biri asılmaq və ya həbsxanada çürümək qorxusundan öz vətənlərinə qayıtmağa cürət etmirdi. Buna görə də onlar güzəranlarını yad ölkələrdə keçirməyə məcbur idilər.

Bu söhbət zamanı ev sahibi bir neçə dəfə sualları ilə mənim sözümlə kəşdi. Mən dənizçilərimin nə iş gördüklərini, nə üçün öz vətənlərini tərk etməli olduqlarını ona başa salmaq üçün cürbəcür müqayisələr və misallar gətirməli oldum. Bunların nə olduğunu ona yalnız bir neçə gün müddətində başa sala bildim. Ancaq bununla bərabər o, bu insanları belə pis işlər görməyə nəyin məcbur etdiyini heç cür təsəvvür edə bilmirdi. Mən bizim hamımıza xas olan hakimiyyət və varlanmağa ehtirası, acgözlük, kin və paxıllığın dəhşətli nəticələri barədə onda bəzi təsəvvürlər yaratmağa çalışdım. Bütün bunları misallar və müqayisələrlə ona təsvir edib, başa salmalı olurdum. Cəziqlənənlər dilində hakimiyyət, dövlət, müharibə, qanun, coza və minlərlə bu kimi anlayışları ifadə edən söz yoxdur. Buna görə də mən danışdıqlarımızı ev sahibinə başa salmaq üçün xeyli zəhmət çəkməli olurdum. Ancaq, əslində, böyük bir zəka və iradəyə malik olduğundan, o, nəhayət, bizim ölkələrdə insan təbiətinin nələyə qadir olduğu barədə az-çox aydın təsəvvür əldə edə bildi və arzu etdi ki, bizim Avropa adlandırdığımız yer barədə xüsusən mənim öz vətənim haqqında ona mümkün qədər ətraflı məlumat verim.

BƏŞİNCİ FƏSİL

Ev sahibinin əmrinə görə müəllifin onu İngiltərənin vəziyyəti ilə tanış etməsi. Avropa dövlətləri arasında müharibələrin səbəbləri. Müəllifin ingilis konstitusiyasını izah etməyə başlaması.

Möhtərəm oxucular lütf edib, nəzərə alsınlar ki, bundan sonrakı hissədə mən ev sahibi ilə aramızda gedən uzun söhbətlər zamanı müzakirə olunan məsələlərin ən əhəmiyyətlilərini lap qısa bir şəkildə nəql edirəm. Bundan başqa, onu da qeyd etməliyəm ki, ev sahibinin şəkilcə sadə, məzmunca çox dərin olan mülahizə və qeydlərini öz qaba dilimdə kifayət qədər dürüst və qüvvətli ifadələrlə nəql edə biləcəyimə özüm də şübhələnirdim. Mən nəcib quiqnqlar xalqının nümayəndəsi ilə olan söhbətlərimi yalnız bir qeydlə izahə cürət edirəm.

Beləliklə, mən ev sahibinin arzusunu yerinə yetirərək, ona şahzadə Oranskinin hakimiyyəti zamanı baş verən axırıncı ingilis inqilabı haqqında, həmin şahzadə tərəfindən başlanıb, uzun illər boyu davam edən və ondan sonra taxta çıxıb, indi hakimiyyət başında olan kraliçanın davam etdirdiyi Fransa müharibəsi haqqında məlumat verdim və dedim ki, ən gözəl xristian dövlətlərin qoşulduğu bu müharibə indi də davam edir. Ev sahibinin xahişi ilə mən bu müharibə zamanı ən azı bir milyondan artıq yexunun öldüyünü, yüzə qədər şəhərin alındığını və üç yüzdən artıq gəminin yandırılıb və ya batırıldığını bildirdim.

Ev sahibi soruşdu ki, bir dövlət ilə başqa bir dövlətin müharibə etməsinin səbəbi nədir? Cavab verdim ki, belə səbəblərin sayı-hesabı yoxdur, ancaq bunlardan yalnız ən əhəmiyyətli olan az bir qismini saymaqla kifayətlənəcəyəm. Bu müharibələrin səbəblərindən biri, padşahların şöhrətpərəstliyi və acgözlüydür. Heç bir zaman gözləri doymayan bu padşahlar həmişə öz torpaqlarını genişləndirməyə və öz təbəələrinin sayını artırmağa çalışırlar. Bəzən müharibələrə nazirlərin azgınlıqları səbəb olur, onlar əhalinin dövlətin pis idarə olunmasından şikayətlərini ört-basdır edir və diqqəti başqa tərəfə çəkmək üçün padşahlarını müharibə etməyə qızışdırırlar. Görüşlərdəki fərqlərə görə də çox qanlar tökülüb. Məsələn: cisim çörək və ya çörək cisimdirmi; bir parça ağacı öpməkmi, yoxsa oda atmaqmi yaxşıdır; üst paltar nə rəngdə - qaramı, ağmı, qırmızımı və ya bozmu olmalıdır? Başqa bu kimi mübahisələr milyonlarla insanın həyatının tələfinə səbəb olub¹.

Bəzən iki hökmdar arasındakı mübahisə heç bir əsas olmadan, üçüncü bir hökmdarı hansının yıxmalı olduğu məsələsindən meydana çıxır. Bəzən bir padşah o birinə qorxudan hücum edir ki, əvvəlcə o buna hücum etməsin. Bəzən müharibə ona görə başlanır ki, düşmən tərəf həddindən artıq qüvvətlidir, bəzən isə əksinə, ona görə başlanır ki, düşmən tərəf çox zəifdir. Çox zaman elə olur ki, bizdə olan şey qonşumuzda olmur və ya bizdə olmayan şey qonşumuzda olur. O zaman müharibə başlanıb, bizimkini əlimizdən alana qədər və ya özlərininkini bizə verənə qədər davam edir. Bir ölkənin əhalisi acından taqətdən düşdükdə, taundan qırıldıqda və ya daxili çekişmələrə düşər olduqda, ona hücum etmək tamamilə üzrlü hesab edilir. Eynilə bunun kimi, ən yaxın müttəfiqlərimizdən birinin bir şəhəri bizim üçün mü-

¹ Burada bəzi dini ayin və əsrarlı mərasimlərdən bəhs edilir; bunların ətrafında başlanan mübahisə, dini tərifiqənin bünövrəsini qoymuş və katoliklərlə protestantlar arasında qanlı dini müharibələrin əmələ gəlməsinin zahirli səbəbi olmuşdur.

nasib bir vəziyyətdə yerləşdikdə və ya onun torpaqlarının bir qismi ölkəmizi genişləndirmək üçün bizə əlverişli olduqda, onun üzərinə hücum etmək ədalətli müharibə sayılır. Əgər padşah öz qoşunlarını əhalisi yoxsul və cahil olan bir ölkəyə göndərsə, onun əhalisinin yarısını yarımsı qanuni bir surətdə qırıb, qalan yarısını özünə qul edə bilər. Bu, həmin xalqı vəhşilikdən qurtarıb, mədəniyyətin nemətlərinə qovuşdurmaq deməkdir. Həmçinin, aşağıdakı şahənə və nəcib hərəkət tərzində geniş yayılıb: öz torpaqlarına soxulmuş düşməni qovmaq üçün bir padşah başqa bir padşahı köməyə çağırırdıqda, köməyə gələn padşah düşməni oradan qovduqdan sonra öz müttəfiqinin torpaqlarını qəsb edir, onun özünü isə ya öldürür, ya zindana salır, ya da öz yurdundan qovur. Qan qohumluğu və ya evlənmək vasitəsilə müttəfiq olmaq da çox zaman padşahlar arasında müharibələrə səbəb olur və bu qohumluq nə qədər yaxın olursa, padşahlar da bir-birinə o qədər çox nifrət edirlər. Yoxsul millətlər acgöz, varlılar isə lovğa olurlar. Lovğalıqla acgözlük isə həmişə bir-birinə düşməndir. Buna görə də bizdə müharibələrin arası əsla kəsilmir və əsgərlik peşəsi ən hörmətli bir peşə hesab olunur. Eynilə özləri qanlı olub, ona heç bir pislilik etməyən başqa məxluqları soyuqqanlılıqla mümkün qədər çox qırmaq üçün muzdlu tutulan yexulara biz əsgər deyirik.

Bundan başqa Avropada bir çox xırda hökmdarlar da var: onlar yoxsul olduqlarından, müstəqil müharibə edə bilmirlər. Bu yoxsul padşahlar öz qoşunlarını varlı qonşularına müəyyən müddə kirayə verirlər. Bu surətlə də alınan pulun dördü üçün onlar özləri üçün götürüb, həmin mədaxil hesabına yaşayırlar¹.

¹ Gəlir əldə etməyin burada təsvir edilən üsulu XVIII əsrdə xırda dövlətlərə parçalanmış olan Almaniya xüsusilə geniş yayılmışdı. İngilis kralı I Georq da Hannover mülklərini qorumaq üçün muzdlu alman qoşunlarının köməyindən istifadə etmişdi. Xarici ordu olaraq əsgər satmaq XVIII əsrin başqa tərəqqipərvər yazıçıların əsərlərində də, məsələn, F.Şillerin "Məkr və məhəbbət" dramasında eynibəcər bir cinayət kimi dəfələndirilmişdir.

Ev sahibi fikirli-fikirli dilləndi:

"Sizin müharibələr barədə söylədikləriniz göstərir ki, sizin fəxr etdiyiniz bu şüur necə bir şüurdur. Ancaq xoşbəxtlikdən siz bir-birinizə çox da böyük zərər yetirə bilməzsiniz. Təbiət sizi bütün başqa heyvanlardan zəif yaratmaqla, özü qeydinizə qalmışdı.

Doğrudan da, sizin üzünüz çox yastıdır və çənəniz əsla irəliyə çıxmayıb. Buna görə də siz çətin ki, bir-birinizi dişləyib gəmirə bilərsiniz. Sizin qabaq və dal ayaqlarınızdakı dırnaqlarınız qısa və zəifdir. Bizim yexulardan hər biri sizin bir düjününüzün öhdəsindən gəlir. Məndən inciməyin, - deyib, axırda ev sahibi əlavə etdi, - ancaq mənə elə gəlir ki, siz döyüşlərdə ölənlərin sayını söyləyərkən, olmayan şeylər danışırıdınız".

O, bu sözləri söyləyərkən, mən özümü gülümsəməkdən saxlaya bilmədim. Mən müharibə işlərini yaxşı bilirdim, ona görə də top, mortir, mina, müşket, karabin, tapança, güllə, barıt, qılınc və süngünün nə demək olduğunu ona anlada bildim. Mən döyüşün, mühasirənin, geri çəkilmənin, hücumun, bombardmanın, dəniz vuruşmalarının, gəmilərin bütün minikləri ilə bərabər batırılmasının nə demək olduğunu ona təsvir etməyə çalışdım: tüstü, hay-küy, çaxnaşma, ölənlərin fəryadı, atların ayaqları altında tapdalanıb ölmək, qaçanların təqib olunması. Cəsədlərlə dolu olan meydanları, köpəklər, qurdlar və yırtıcı quşlar tərəfindən cəsədlərin yeyilməsini, dinc əhalinin qırılıb, talan edilməsini, zorlanmasını, zəmilərin məhv edilib, şəhərlərin yandırılmasını ona danışdım. Onun qarşısında öz əziz həmvətənlərimin şücaətlərini təsvir edib, öyünmək məqsədilə mühasirə zamanı partlayış vasitəsilə yüzlərlə düşmən əsgərinin göyə sovrulduğunu və tamaşa edənlərin göydən yağan insan bədəni parçalarına baxıb, zövq aldıklarını öz gözümü görəyümü söylədim.

Mən təfsilatı davam etdirmək istəyirdim ki, ev sahibi susmağı əmr etdi və söylədi ki, yexuları tanıyanlar asanlıqla inanırlar ki, bu murdar heyvanlar, gücləri çatarsa, mənim nəql etdiyim bütün bu şeyləri etməyə qadirdirlər. Ancaq mənim sözlərim onu bu vaxta qədər əsla duymadığı bir təşvişə salmışdı. O, öz ölkəsində olan yexulardan həmişə iyranmışsa da, ancaq yexuları nöqsanlarına görə heç vaxt qnneyxi (yırırtı quşu) amansızlığına görə və ya iti bir daşı dirmağını zədələdiyinə görə müqəssir tutduğundan artıq təqsirləndirməyib. Amma mənim söylədiyim ən dəhşətli cinayətləri, görünür ki, böyük zəkaya malik məxluqlar edirlər. Bunlardan o, belə bir nəticə çıxarır ki, pozulmuş şüur, yırırtı heyvan kütlüyündən daha pisdir. Onun fikrinə görə, bu artıq şüur olmayıb, bizim təbii nöqsanlarımızın inkişafına kömək edən xüsusi bir qüvvədir.

Nəhayət, o, mənə söylədi ki, müharibələr barədə eşitmək onu kifayət qədər yorub. İndi onu başqa bir şey maraqlandırır. Mən öz söhbətimdə demişdim ki, gəmidəki dənizçilərimdən bəziləri qanun üzündən müflis düşdükleri üçün vətənlərini tərk etmişdilər. Bu söz ev sahibini çox təəccübləndirmişdi. O, başa düşə bilmirdi ki, qanun nəyə əsasən bir adamı mənim söylədiyim kimi müflis sala bilər. Axı qanunun bütün mənası hər bir vətəndaşın mənafeini qorumaqdan ibarətdir. Buna görə də xahiş edirdi ki, bu qanunun nə demək olduğunu və ona xidmət edənlərin kimlər olduğunu izah edim. Onun fikrincə, bizim kimi qanacaqlı məxluqlar üçün - ki, biz özümüzlü belə hesab edirik, - təbiət və şüurun rəhbərliyi kifayət edər.

Cavab verdim ki, qanun və hüquq mənim çox az bildiyim şeylər olsa da, onun arzusunu bacardığım qədər yerinə yetirməyə çalışacağam.

Onu başa saldım ki, bizim ölkəmizdə sayı çox olan elə bir insan təbəqəsi var ki, onlar gənc yaşlarından ağır qara, qaranın isə ağ olduğunu sübut etməyi öyrənir və hansı tərəf çox pul verərsə, işi onun xeyrinə həll edirlər. Bu təbəqə bütün xalqı öz əsarəti altında saxlayır.

Məsələn, mənim inəyim qonşumun xoşuna gəlirsə, inəyimi alimdən almağa haqqı olduğunu qanuni olaraq sübut etmək üçün pul ilə bir vəkil tutur. Onda mən də inəyin mənim olduğunu sübut etmək üçün ikinci bir vəkil tutmalı oluram; çünki qanun heç bir kəsə məhkəmədə özünü müdafiə etməyə icazə vermir. Hələ bundan başqa, mən inəyin qanuni və həqiqi sahibi olduğumdan, məhkəmədə xüsusilə çətin bir vəziyyətdə düşürəm. İş buradadır ki, hər bir vəkil, demək olar ki, hələ beşikdə ikən, haqsızlığı müdafiə etməyə öyrəşib. Buna görə də o, haqq işi müdafiəyə girişdikdə, özünü çox pis bir vəziyyətdə hiss edərək, lazımı qədər qüvvə və məharət göstərə bilmir. Bundan başqa, o, son dərəcə ehtiyatlı olmalıdır ki, haqq işi müdafiə etdikdə, həddindən artıq coşqunluq göstərməsin. Belə olarsa, o, məhkəmə hakimləri tərəfindən töhmət alar və öz təbəqəsinin ləyaqətini alçaltmış olar.

Ciddi desək, öz inəyimi saxlamaq üçün mənim yalnız iki yolum var. Bunlardan biri müqabil tərəfin vəkilini pul ilə tovlamaqdır ki, o, məhkəmədə özünü, guya haqq işi müdafiə edən kimi göstərsin; ikincisi isə mənim müdafiəçimi inandırmaq lazımdır ki, inəyə olan sahiblik haqqımı tamamilə haqsız bir iş kimi göstərməyə çalışıb, inəyin əslində mənim düşmənim olduğunu desin. Hər iki halda, istər məhkəmə haqqın düşmənin tərəfində olduğunu təsdiq etsin, istərsə mənim tələblərimin qeyri-qanuni olduğunu qərara alsın, hər halda mənim üçün işi udmaq ehtimalı vardır.

Siz bilməlisiniz ki, - mən davam etdim, - bizdə məhkəmə hakimi mülkiyyət barədə olan mübahisələri həll edən, canilərə cəza verən adamlara deyirlər. Onları qocalmış və tənbelləşmiş olan ən mahir vəkillərdən seçirlər. Bunlar hələ hakim təyin olunmazdan əvvəl vəkil sifətilə çıxış etdiklərindən, yalana, əhdi pozmağa və zorakılığa göz yummağa öyrəşmiş adamlardır. Mən bir çox hörmətli məhkəmə hakimləri tanıyıram ki, onlar haqqın qələbəsini əskiltmək üçün haqlı tərəfin təklif ediyi böyük rüsvətlərdən imtina ediblər.

Onlar cürbəcür şikayətləri müzakirə etdikdə, işin mahiyyətini bilməkdən diqqətlə çəkinirlər. Bunun əvəzində isə əslində işə dəxli olmayan məsələlər barədə çığır-bağır salır, coşur və taqətdən düşüncəyə qədər naqqallıq edirlər. Məsələn, yuxarıda gətirdiyim misalda onlar mənim düşmənimin inəyə nə qədər haqqı olduğu barədə heç soruşmayıb, inəyin sarı mı, yoxsa qaramı, buynuzunun uzunmu, yoxsa qısamı olduğu barədə, evdəmi və ya otluqdamı sağıldığı barədə, nə kimi xəstəliklərə tutulması və sair bu kimi məsələlər barədə aralarında kəsilməyən izahlara girişirlər.

Bunu da nəzərə almaq lazımdır ki, bu adamlar danışarkən, o qədər xüsusi sözlər və ifadələr işlədirlər ki, onların nitqini adi insanlar, demək olar ki, heç başa düşə bilmirlər. Bütün qanunlar da eynilə bu cür tərtib edilib. Bu qanunlar o qədər çox, o qədər anlaşılmaz və o qədər ziddiyyətlidir ki, onlara əsasən hansı hərəkətin qanuni, hansının qeyri-qanuni, kimin haqlı, kimin haqsız, nəyin doğru, nəyin yalan olduğunu təyin etmək tamamilə qeyri-mümkündür. Buna görə də təəccüblü deyildir ki, bu cür qanunlar və bu cür hakimler üçün altı nəsil dədə-babadan qalmış torpağın mənimmi və ya üç yüz mil məndən uzaqda yaşayan yad bir adamınımı olduğunu aydınlaşdırmaq üçün otuz-qırx il vaxt lazımdır.

Dövlət cinayətlərində təqsirləndirilən şəxslərin işinə isə xeyli sürətlə baxılır. Hakimler sadəcə olaraq, hökumət başında onlardan soruşub, müqəssirin məhkum edilməli və ya bəraət qazandırılmalı olduğunu öyrənirlər.

Sonra isə aldıqları göstərişə görə, onu ya asılmağa məhkum edir, ya da bəraət qazandırırırlar. Ancaq aydındır ki, hər iki halda onlar qanunu ciddi surətdə rəhbər tuturlar¹.

– İndi isə siz cənablar, əlbəttə, “qanun üzündən müflis olmaq” sözünün nə demək olduğunu başa düşdünüz, – deyib, mən öz hekayəmi bitirdim.

¹ Svift, məhkəmə süründürməçiliyinin bu mahir təsvirində ingilis məhkəmə orqanlarının işindəki nöqsanları əməliyyatına tənqid edir. Romanın ikinci hissində də bu nöqsanlara çox yer verilmişdir.

ALTINCI FƏSİL

İngiltərənin təsvirinin davamı. Avropa saraylarında birinci və ya baş nazirin rolu.

A ncaq bu zaman yeni bir çətinlik meydana çıxdı. Ev sahibi bütün bu hakimlərin nə səbəbə görə öz yaxın adamlarına pislik göstərmək üçün bu qədər zəhmət sərf etdiklərini başa düşə bilmirdi. Başlıcası isə o, "pul ilə satın alma" ifadəsinin nə demək olduğunu anlaya bilmirdi.

Onun heyrətlə dolu suallarına cavab olaraq, mən pulun nə olduğunu, onun necə hazırlandığını və nəci b metalların qiymətini izah etdim. Söylədim ki, bu qiymətli maddələrdən daha çoxuna malik olan yexu arzu etdiyi hər bir şeyi – gözəl paltarları, möhtəşəm evləri, geniş torpaqları, qəşəng avadanlığı, ən qiymətli yemək və içkiləri ala bilər. Bütün bunları yalnız pul sayəsində əldə etmək mümkündür olduğundan, bizim yexular pulu dünyada hər şeydən yüksək tutur və mümkün qədər çox pul sahibi olmağa çalışırlar. Pul böyük bir əhəmiyyətə malik olduğu üçün varlılar yoxsulları özlərinə tabe edir və onların zəhmətlərini səmərəsindən istifadə edirlər. Hər varlıya mindən artıq yoxsul düşür. Açıqca söyləmək olar ki, bizim xalqın çox hissəsi yoxsul yaşayır, ən ağır işlərdə çalışdıqlarından, taqətdən düşür və bunun müqabilində cüzi miqdarda pul qazanırlar ki, azlıqda qalan hissə gen-bol yaşaya bilsin. Ev sahibi bütün bu şeyləri başa düşə bilər və belə güman edir-

di ki, bütün heyvanlar, xüsusən başqalarına hakim olan heyvanlar dünyanın nemətlərinə malik olmaq cəhətindən eyni hüquqdadırlar.

O, məndən bizdəki varlı yexuların nə cür yaşadıklarını soruşaraq, bizim yeməklərimizlə maraqlandı və bu qədər məxaric tələb edən bol yeməklərin necə olduğunu bilmək istədi. Mən yada sala bildiyim ən gözəl yeməkləri bir-bir ona saydım və onları hazırlamağın cürbəcür üsullarını təsvir etdim. Söylədim ki, bu yeməkləri dadlı etmək və cürbəcür içkilər, cürbəcür şirniyyat gətirmək üçün dənizin o tayında olan bütün ölkələrə gəmilər göndərmək lazım gəlir. Məsələn, bizim yexuların adlı-sanlı bir ailəsinin qəlyanaltısı üçün lazım olan ərzağı və qab-qacağı gətirmək üçün dünyanın dövrəsində ən azı üç dəfə hərflənmək lazımdır.

Həmsöhbətim dedi:

"Öz əhalisini doyurma bilməyən bir ölkə, əlbəttə, yoxsul bir ölkədir!"

Onu ən çox bu təəccübləndirdi ki, bizim ölkələrdə içməli su yoxdur və əhali içki gətirmək üçün dənizin o tayından olan ölkələrə gəmilər göndərməyə məcburdur.

Mən onu başa saldım ki, biz yad ölkələrdən içkini suyumuz çatışmadığına görə gətirmirik. Xüsusi meyvələrin şirəsindən hazırlanmış olan bu içkiləri biz şənəlmək, məst olmaq, dərdimizi dağıtmaq, həyatımızın dolu olduğu bütün qayğı və iztirabları unutmaq üçün içirik. Doğrudur, bu içkilərdən bizim iradəmiz zəifləyir, özümüz süst və xəstə kimi oluruz, ancaq bunlar bizə mane olmur. Biz qısa bir müddətdə özümüzü şən və qayğısız hiss etmək üçün hər şeyə razıyıq.

Mən söylədim ki: "Ən adi hesablamaya görə, mənim əziz vətənim olan İngiltərə əhalisi işlədə biləcəyindən üç dəfə artıq cürbəcür qiymətli meyvələri, tərəvəzi, cürbəcür ədviyyələri və sair şeyləri dənizin o tayında olan ölkələrdən gətirir ki, öz tələbkar zövqlərini təmin etsinlər. Bunların əvəzində

isə biz dənizin o tayında olan ölkələrə oradakıların həyatı üçün zəruri olan azuqə və məmulat göndəririk. Buna görə təəccüblü deyildir ki, mənim həmvətənlərimin çoxu özü üçün yeməyi dilənçilik, soyğunçuluq, oğurluq, fırıldaqçılıq, əhdi pozmaq, yaltaqlıq, nökrlik, lovğalıq, seçki səslərini satmaq, cizmə-qaraçılıq, münəccimlik, falçılıq, iftiraçılıq və sair bu kimi vasitələrlə qazanmağa məcburdurlar”.

Bu sözlərdən hər birinin quiqnqma anlatmaq üçün nə qədər zəhmət çəkməli olduğumu oxucu təsəvvür edə bilər.

Ev sahibi dedi:

“Vəziyyət belə olduqda, sizin ölkədə yaşayan adamlar varlıqları təmin etmək üçün görək səhərdən gecə yarısına qədər zəhmət çəksinlər”.

“Siz tamamilə haqlısınız, - deyə cavab verdim, - məsələn, mən öz evimdə olub, lazımı səliph ilə geyindiyim zaman öz üzərimdə yüzlərlə xırda sənətkarın zəhmətinin məhsulunu gözdürürəm. Evimin tikilməsi və avadanlığı daha çox fəhlənin zəhmətini tələb edir. Arvadımı geyindirmək üçün isə bu rəqəmi beş dəfə də artırmaq lazımdır”.

Mən ona məaşlarını xəstəlikləri müalicə etməklə qazanan adamlar barədə danışmaq istədim. Ancaq məlum oldu ki, bu sözləri ev sahibi, demək olar ki, başa düşə bilmir. O, cəna belə güman edirdi ki, hər bir quiqnqnmın ölməmişdən bir neçə gün qabaq zəifləməsi və ya təsadüfən bir yerini yaralaması tamamilə təbiidir. Ancaq əsla başa düşə bilmirdi ki, bütün işləri şüurlu olan təbiət bizim bədənimizə xəstəliklər daxil edə bilər. O, məndən bu fəlakətin səbəblərini soruşmağa başladı. Cavab verdim ki, bizim xəstəliklər çoxu qarınqululuqdan və sərxoşluqdan əmələ gəlir. Biz ac olmadığımız halda yeyir və əsla susamadığımız halda içirik. Bəzən bütün gecəni məstedici içkilərlə keçiririk. Bu, bizi tənəlləşdirir, daxili üzvlərimizi iltihablandırır, mədəmizi pozur. Bir çox başqa xəstəliklər ölkəmizdə yayılmış olan sayısız-hesabsız pis işlərdən əmələ

gəlir. İnsanların düşər olduqları bütün xəstəlikləri müalicə etmək üçün mövcud cürbəcür üsullar barədə, onların fırıldaqları və mənfəətpərəstlikləri barədə xeyli danışdım.

Həkim tayfası, xüsusən xəstəliyin nəticəsini söyləməkdə çox mahirdir. Bu məsələdə onlar çox az-az səhv edirlər. Onlar insanın ciddi surətdə xəstələndiyini gördükdə, adətən əvvəlcədən xəbər verirlər ki, o, öləcəkdir. Axı xəstəni sağaltmaq onlardan asılı olmadığı üçün hər zaman xəstəni taqətdən salıb, öldürməyi bacarırlar. Ancaq onların müalicəsinə baxmayaraq, işdir, xəstədə yaxşılaşmaq əlaməti görünürsə, onlar xəstənin əqrəbasını asanlıqla inandırırırlar ki, bu, onların ağıllı himayəkarlıqları sayəsində olub.

Bunu əlavə etmək lazımdır ki, onlar bir-birinin zəhləsinə tökmüş olan ər-arvad üçün, irs gözləyən böyük oğullar, təhlükəli rəqibləri olan nazirlər üçün və çox zaman yaxalarını öz nazirlərinin əlindən qurtarmaq istəyən padşah üçün çox faydalı olurlar¹. Mən bu sözləri söylədikdə, görünür ki, həkimlər təbəqəsi barədə danışdıqlarımdan zəhləsi getmiş olan ev sahibi sözümlü kəsərək soruşdu:

“Siz nazirlərdən bir neçə dəfə danışmışsınız. Mən çox bilmək istərdim ki, siz yexuların hansı növünü nazir adlandırırırsınız?”

Cavabında söylədim ki, baş və ya birinci nazir sadlıq və kədər, məhəbbət və nifrət, rəhm və qəzəb hissələrindən tamamilə məhrum olan bir məxluqdur. Hər halda onun dəlicəsinə varlanmaq, hakimiyyət və rütbələr qazanmaq ehtirasından başqa, heç bir ehtirası yoxdur. O, sözlərindən öz fikirlərini ifadə etmək üçün deyil, cürbəcür başqa məqsədlər üçün istifadə edir. Nazir yalnız o zaman doğru danışır ki, bunu başqalarına yalan kimi qəbul etdirmək istəyir və yalnız o zaman yalan söyləyir ki, bu yalanı doğru yerinə işə vermək

¹ Sviñtin həkimlərə istehza etməsinin səbəbi o vaxtın tibb elminin aşağı səviyyədə olması ilə izah edilir. Bir çox fırıldaqçı və doləduzların hakim donuna girmələri də bu elmi nüfuzdan salmışdı.

istəyir. Onun dallarınca pisliklərindən danışdığı adamlar arxayın ola bilərlər ki, hörmət-izzət qazanacaqlar. Onun tərifləməyə başladığı adamlar isə özlərini məhv olmuş hesab edə bilərlər. Əgər o, xahişinizi yerinə yetirməyə söz vermiş və and içmişdirsə, özünüzi gözləyin. Bundan sonra arzunuza çatmaq üçün artıq heç bir ümidiniz yoxdur və yaxşı olar ki, gözə görünməyəsiz.

Davam edib dedim ki: "Baş nazir olmaq üçün cürbəcür üsullar vardır. Bunlardan ən sadəsi məharətlə böhtan atmaq, bacarıqla çuğulçuluq etmək və xəyanətdir. Bunlar bəzən sarayı açıqdan-açığa pozğunluqda və sair nöqsanlarda coşqun tənqid etmək şəklinə zühura çıxır. Ağillı bir padşah adətən, bu üsulla hərəkət edənləri üstün tutur; çünki belə tənqidçilər həmişə öz ağalarının arzularına qul kimi əməl edib, onların ehtiraslarını yaltaqlıqla təmin edəcəklər.

Nazir hakimiyyət başına keçdikdən sonra senatorların və ya şura üzvlərinin çoxunu pul ilə öz tərəfinə çəkməklə vəziyyətini möhkəmləndirir. Nəticədə rüşvət, dövlət vəsaiti ilə mahirənə hoqqabazlıq və doğrzan-dogruya oğurluq yolu ilə hədsiz-hesabsız var-dövlət qazandıqdan sonra onlar ictimai fəaliyyətdən kənara çəkilirlər.

Birinci nazirin sarayı özü kimi insanlar yetişdirmək üçün bir məktəbdir. Xidmətçilər, nöqərlər, qapıçılar öz ağalarını təqlid edib, onun kimi öz sahələrində nazir olur və bu sənətin üç başlıca bünövrəsi olan həyasızlıq, yalançılıq və satınalma məharətini öyrənirlər. Bunun nəticəsində onlardan hər birinin yüksək cəmiyyətə mənsub adamlardan ibarət kiçik bir sarayı vardır. Çox zaman onlar öz məharətləri sayəsində pillə-pillə qalxmağa və ağalarının yerini tutmağa müvəffəq olurlar".

Bir dəfə ev sahibi bizim ölkənin ayanları haqqındakı sözlərimi dinləyib, məni layiq olmadığını dərəcədə təriflədi. O söylədi ki, mən, yəqin, nəcib bir ailədə doğulmuşam; çünki bədənimin quruluşu, dərimin rəngi və təmizlik cəhətdən

mən onun vətəninə olan yexulardan xeyli üstünəm. Bundan başqa, mənə nəinki yalnız danışıq qabiliyyəti, həm də şüur əlamətləri vardır ki, bunu onun bütün tanışları bir möcüzə hesab edirlər.

Mən haqqımda belə xoş bir rəydə olduğu üçün o cənaba hörmətlə təşəkkürümü bildirdim. Ancaq eyni zamanda onu inandırtdım ki, mən heç də yüksək bir ailəyə mənsub deyiləm, çünki ata-anam mənə az-çox təhsil verməyə zorla gücləri çatan təvazökar və namuslu adamlardır. Söylədim ki, bizim ayanlar əslə onun təsəvvür etdiyi kimi deyil. Bizim adlı-sanlı cavanlar hələ uşaqlıqdan işsizliyə alışırdılar. Naz-nemət içində bəslənirlər. Bu cavanlar məktəbi birtəhər qurtarıdıqdan sonra həyatlarını kef məclislərində, qumarbazlıq və sair əyləncələrlə keçirirlər. Onlar var-yoxlarının böyük bir hissəsini israf etdikdən sonra yalnız pul xətrinə, aşağı təbəqədən, gözəllik və sağlamlıqları ilə heç də seçilməyən qadınlarla evlənir və onlara nifrət edir, həqiq baxırlar. Belə evlənmələr nəticəsində xəstə, zəif və cılız uşaqların doğulması heç də təəccüblü deyildir. Hər halda bizim ölkədə bədənin zəif və xəstə olması, arıqlıq və üzün torpaq rəngində olması nəcabətli nəslə mənsub olmağın doğru əlamətləridir. İnsanın sağlam və bədənin möhkəm olması ayanlar üçün bir növ ədəbsizlik sayılır. Bu adamların mənəvi nöqsanları da bədən nöqsanlarına tamamilə uyğun olub, qaraqabaqlıq, kütlük, nadanlıq, yekəbaşlıq və lovğalığın xoşagəlməz qarışığından ibarətdir.

YEDDİNCİ FƏSİL

Müəllifin öz vətəninə məhəbbəti. Ev sahibinin ingilis üsul-idarəsi haqqında mülahizələri. İnsan təbiəti üzərində ev sahibinin müşahidələri.

Ola bilər ki, oxucu məni yexulara bənzədən bir məxluqun qarşısında öz cinsimizin nöqsanlarını belə açıq-aşkar göstərməyimə təccüb edər; çünki o, bunsuz da ümumiyyətlə, insan nəsli barədə çox pis bir təsəvvürə malik idi. Ancaq səmimi olaraq boynuma almalyam ki, bu nəcib dördayaqlı heyvanların saysız-hesabsız yaxşılıqlarını insanların pozğunluğu ilə müqayisə etdikdə, insan təbiətinə olan baxışım kökündən dəyişdi. Mən bu nəticəyə gəldim ki, öz cinsimin şərəfini müdafiə etməyə əsla ehtiyac yoxdur. Bundan başqa, ev sahibinə və onun yaxın dostlarına baxdıqda, yalan və aldatmağa qarşı böyük bir nifrət hiss etdim. İndi də həmvətənlərim haqqında söylədiyim bütün sözləri xatırladıqda, böyük məmnuniyyətlə görürəm ki, onların həyat və əxlaqlarını gözəl bir surətdə təkidlə təsvir etməyə çalışarkən, həmvətənlərimin nöqsanlarını nə qədər müdafiə etmişəm. Ancaq bunu özümçün fəxr hesab etmirəm. Çünki öz doğulduğu yerə məhəbbət bəsləməyən, ona laqeyd olan heç bir məxluq tapılmaz.

Mən burada ev sahibi ilə olan saysız-hesabsız söhbətlərimin yalnız ən mühümlərini qeyd edirəm. Nəhayət, həmin cənabın

marağı müəyyən dərəcədə təmin edilmiş oldu. Bir gün səhər o, məni yanına çağıraraq, oturmağa yer göstərdi (mən heç bir zaman bu şərəfə nail olmamışdım) və mənə uzun bir nitq söylədi. O dedi ki, mənim öz bəməndə və vətənim haqqında bütün söylədiklərimi çox götür-qoy etdikdən sonra pis bir nəticəyə gəlib.

“Siz azacıq şüur sahibi olan bir heyvan növüsünüz, - deyər, ev sahibi davam etdi. – Ancaq siz bu şüurdan öz təbii nöqsanlarınızı artırmaq və yeni nöqsanlar qazanmaq üçün istifadə edirsiniz. Siz öz daxilinizdə təbiətin bəxş etdiyi qabiliyyətləri bölgərək, həyatınızın yeganə qayasını ehtiyaclarınızı artırmaqda və onları təmin etmək üçün ən qərribə üsullar uydurmaqda gürüşünüz. Lakin şəxsən sizə baxdıqda, bədən cəhətindən sizin xalqın bizim yexulardan çox-çox geridə qaldığı görünür. Siz dal ayaqlarınız üzərində çox möhkəm durmusunuz. Sizin dirnaqlarınız tamamilə faydasız olub, nə müdafiə, nə də hücum etməyə yaramaz. Siz sürətlə qaça bilmir və qardaşlarınız olan (o, yexuları həmişə belə adlandırır) buradakı yexular kimi ağaca dırmaşa bilmirsiniz.

Sizin hökumət və qanunlarınızın olması şüurunuzun və nəticə etibarilə xeyirxahlığınızın mükəmməl olmadığını sübut edir. Doğrudan da, qanacaqılı olanları idarə etmək üçün yalnız şüur kifayətdir. Bir də ki, aranızda olan bütün işlər aydın göstərir ki, siz özünüz şüura heç də malik olmaq iddiasında deyilsiniz”.

Ev sahibi sözlərinə davam edib dedi:

“Bu nəticələri yoxlamaq üçün mən sizin həyat tərzinizi, adət və ənənələrinizi bizim yexuların həyat tərzilə müqayisə etdim. Bu, məni qəti surətdə inandırdı ki, sizin xalq ilə yexular arasında ağıl cəhətindən də heyrətli bir bənzərlik vardır.

Yexular başqa heyvanlara nisbətən bir-birinə daha çox nifrət edirlər. Adətən bunun səbəbini onların kifirliyində görürlər; hər bir yexu digər bir yexunun kifirliyini görür, öz

kifirliyini isə hiss etmir. Ancaq indi mənə elə gəlir ki, bu cür izah yanlışdır. Bu heyvanların arasındakı nifaqın səbəbləri sizin qəbilə arasındakı nifaqın səbəbləri ilə eynidir. Doğrudan da siz beş yexuya əlli nəfərlik yemək vermiş olsanız, onlar bunu rahatca yemək əvəzinə, vuruşmağa başlayaçaqlar. Buna görə də çöldə yexulara yemək verərkən, adətən onların yanına bir xidmətçi qoyurlar. Tövlədə isə onları bir-birindən xeyli aralı bağlı saxlayırlar. Bəzən biz çöldən bir inək leşini yexularımız üçün gətirməyə vaxt tapmırıq. O zaman ətrafda olan vəhşi yexular sürü-sürü axışb gəlir və bu leşin üstünə tökülürlər. Burada onların arasında sizin təsvir etdiyiniz döyüşlərə bənzəyən böyük vuruşmalar baş verir. Onlar dırnaqları ilə bir-birinə dəhşətli yaralar vururlar. Ancaq ölüm hadisəsi az-az baş verir. Axı onların sizin ixtira etdiyiniz kimi ölüm silahları yoxdur. Bu vəhşi heyvanlar arasında bu cür vuruşmalar bəzən heç bir zahiri səbəb olmadan baş verir. Bir meşədə və ya cəngəllikdə yaşayan yexular öz qonşularının üstünə hücum edib, nə qədər mümkünsə, qəfildən başlarının üstünü almağa çalışırlar. Buna müvəffəq olmadıqda, evlərinə qağıdır və acaqlarını tökmək üçün bir-biriləri ilə vuruşmağa başlayırlar ki, siz bunu daxili müharibə adlandırırınsız.

Bizim ölkəmizdə bəzən orada-burada parıldayan rəngbə-rəng daşlara rast gəlmək olur. Yexular bu daşları çox sevirlər. Daş yerə dərin batmışsa, bu daşı qazıb çıxarmaq üçün bütün günü işləməyə hazırdırlar. Onlar tapdıqları bu daşı öz yuvalarına aparıb, torpağa basdırırlar. Bu zaman onlar böyük bir ehtiyat göstərirlər, daim ətraflarına vubhə ilə göz gəzdirir və gizləniirlər. Sözüün qıyası, onların öz xəzinələrini gizlətdikləri yeri qonşularının görməsindən çox qorxurlar.

Ev sahibi əlavə etdi: “Mən bu parıldayan daşlara olan ehtirasın səbəbini əsla başa düşə bilmirdim. Ancaq indi belə güman edirəm ki, bunun səbəbi sizin insan nəslinə isnad etdiyiniz o sonsuz acgözlükdən irəli gəlir.

Bir dəfə mən təcürbə üçün bir yexunun qazıb basdırdığı daşlardan bir yığınınu gizləncə çıxarıb apardım. Acgöz heyvan öz xəzinəsinin yox olduğunu görcək, elə bir fəryad qopardı ki, bütün bir sürü yexu onun başına yığışdı. Xəzinəsi oğurlanmış yexu qəzəblə öz yoldaşlarının üstünə düşüb, onları dişləməyə və cırmaqlamağa başladı. Əhvalatdan bir neçə gün keçdi, ancaq o, öz itkisini yaddan çıxarmayıb, nə yemək, nə yatmaq, nə də işləmək istəmirdi. Nəhayət, xidmətçimə əmr etdim ki, daşları gizləncə aparıb, əvvəlki yerinə qoysun. Yexu öz xəzinəsinə tapdıqdan sonra yenə də canlarını enləndi. O, həmin daşları qağı ilə yeni və daha da möhkəm bir yerə də basdırdı və o vaxtdan bəri itaətkar və işlək bir heyvan oldu”.

Ev sahibi söyləyirdi ki, yexular arasında ən qızğın vuruşmalar bu parlaq daşların olduğu çöllərdə baş verir. Mən özüm də bunu müşahidə etmişdim.

Ev sahibi sözlərinə davam edib dedi:

“İki yexu çöldə belə bir daş tapıb, bunun üstündə vuruşmağa başlayanda, çox zaman həmin daş üçüncü bir yexuya qismət olur. Həmin yexu onların başlarının vuruşmaya qarışdığına görə, daşı götürüb qaçır”. Ev sahibi bu vəziyyətin bir dərəcəyə qədər bizim çəkişmələrə bənzədiyini söylədi. Mən onu bu fikirdən daşındırmaq isəmədim. Bu, bizim yaxşı adımızı batırdı. Axı belə olsaydı, mən gərək etiraf edəydim ki, mübahisənin dava-dalaşla həll edilməsi bizim bir çox məhkəmə qərarlarından daha ədalətlidir. Doğrudan da burada çəkişən tərəflər, onların vuruşmasına səbəb olan daşdan başqa, heç bir şey itirmirlər. Halbuki, bizim məhkəmələrdə hər iki çəkişən tərəf müflis olmayınca, məhkəmədə iş qurtarmır.

Sonra ev sahibi qeyd etdi ki, yexularda onların qarınqu-luluqlarından daha iyronc bir şey yoxdur. Onlar gözlərinə görünən hər bir şeyin üstünə böyük bir acgözlüklə düşüb, yaxşı-yamanına baxmadan ot, kök, meyvə, iylənmiş ət, nə

rast gəlsə, yeyirlər. Onlar oğurladıqları və ya qarət etdikləri yeməyi evdə hazırlanmış ən yaxşı yeməkdən üstün tuturlar.

Burada, doğrudur, az-az olsa da şirəli bir kökə rast gəlmək olur. Yexular bu kökü böyük bir cidd-cəhdlə axtarıb tapır və böyük bir ləzzətlə sormağa başlayırlar. Bu şirə onlara şərabın bizə təsir etdiyi kimi təsir edir. Bunun təsiri altında onlar gah öpüşür, gah vuruşur, ağız-burunlarını ayıb, nə isə mırıldanır, büdrəyir, palçıqın içinə yığılıb yatırlar.

Elm, idarə üsulu, incəsənət və sənayeyə gəldikdə, ev sahibi etiraf etdi ki, bu cəhətdən bizimlə onların ölkəsində olan yexular arasında heç bir bənzəyiş görmür. Doğrudur, o, hər şeylə maraqlanan bəzi quiqnqlardan eşidib ki, yexu sürülərinin çoxunda bir növ başçı olur və bu başçı sürüdə olan bütün yexulardan ən kifiri və ən qəddardır. Hər bir başçının adətən bir nədimi olur. Bu nədim həmişə öz ağasına çox bənzəyir. Onun vəzifəsi öz ağasının ayaqlarını yalamaqdan və onun rahatlığı üçün can yandırmaqdan ibarətdir. Bunun əvəzində mükafat olaraq, ona arabit bir parça eşşək əti verirlər. Bütün sürünün bu nədimi görməyə gözü yoxdur. Buna görə də o, özünü qorumaq üçün həmişə öz ağasının yanında gəzir. Adətən, ağası onu daha pis olan bir başqasını tapıncaya qədər saxlayır. Həmin yexu vəzifəsindən kənar edilən kimi, bütün ətrafda olan cavan və qoca yexular, başda yeni nədim olmaqla, onun üstünə tökülüb, yaxşıca əzişdirirlər. Bütün bunların bizim saraylar, nədimlər və nazirlərlə nə qədər müqayisə edilə biləcəyini ev sahibi mənim öz öhdəmə buraxdı.

Ev sahibi mənə söylədi ki, yexuların daha bir çox başqa xüsusiyyətləri var ki, bunları mən insan qəbiləsi haqqında danışarkən ya heç söyləməmişəm, ya da bunların üstündən ötəri keçmişəm. Hər şeydən əvvəl, yexuların çirkinlik və natəmizliyə olan düşgünlükləri görə çarpır. Halbuki, bütün başqa heyvanlar öz təbiətlərinə görə təmizkardır.

Əgər quiqnqlar ölkəsində donuz olsaydı, yalnız mənim həm qəbilələrimin natəmiz olmadıqları haqqındakı ittihamı rədd etmək mənim üçün çətin olmazdı. Ancaq mənim bədbəxtliyimdən, bu ölkədə donuz yox idi. Hər nə qədər bu dördəyahlı heyvanlar yexulara nisbətən gözəl idilərsə də, lakin təmizkarlıqları ilə çox da öyünə bilməzdilər. Əgər ev sahibi donuzların necə iyrənc bir surətdə yemək yediklərini görmüş olsaydı, yəqin ki, mənim fikrimlə razılaşardı.

Ev sahibinin xidmətçilərinin bəzi yexularda gördükləri başqa bir xüsusiyyəti izah etmək daha çətinidir. Bəzən bir yexunun başına belə bir fikir, - bir bucağa çəkilib yerə uzanmaq, zarımağa və ufuldamağa başlayaraq, bütün yanına gələnləri qovlamaq fikri gəlir. Adətən cavan, sağlam və bədənləri möhkəm olan heyvanlar belə edirlər. Onlar yemək, içmək istəmir və deyəsən, heç bir ağrı da hiss etmirlər. Onların başına nə gəldiyini anlamaq mümkün deyildir. Bu xəstəliyin yeganə dərmanı ağır işlərdə işləməkdən ibarətdir ki, bu, həmin xəstəliyə tutulmuş yexunu yenə də adi vəziyyətinə gətirir.

Mən ev sahibinə bu mülahizəsinin cavabında heç bir şey söyləmədim. Öz həmvətənlərimə hörmət bəslədiyimdən ev sahibini başa salmaq istəmədim ki, yexuların bu xəstəliyi bizim ölkəmizdə varlı və işi-gücü olmayan adamların arasında tez-tez təsadüf edilən qəmginlik və dərinxma hallarına çox bənzəyir. Ancaq bu xəstəliyin müalicə üsulları barədə mən ev sahibinin fikrinə tamamilə şərik idim.

SƏKKİZİNCİ FƏSİL

Yexuların bəzi xüsusiyyətlərini müəllifin təsvir etməsi. Quiqınqların böyük xeyrxahlıqları. Yeni nəslin tərbiyəsi. Quiqınqların baş şurası.

Mən, əlbəttə, insan təbiətini ev sahibindən daha yaxşı bilirdim. Buna görə də onun yexuların xasiyyətləri haqqında dediklərini özümə və öz həmvətənlərimə tətbiq etmək mənim üçün çətin deyildi. Ancaq inanırdım ki, öz müşahidələrim məni daha müstəqil və maraqlı nəticələrə gətirib çıxara bilər. Buna görə, cənab ev sahibindən xahiş etdim ki, gedib, qonşuluqda olan yexu sürülərinə tamaşa etməyə mənə icazə versin. O, mehribanlıqla razılıq verdi; çünki bu heyvanlara qarşı olan hədsiz nifrətimin məni onların pis təsirindən qoruyacağına arxayın idi. O cənab öz xidmətçisi, güclü və çox mehriban olan səmənd yabıya əmr etdi ki, mənimlə bərabər getsin. Onun köməyi olmadan mən belə bir səyahətə çıxmağa cürət edə bilməzdim. Bu ölkəyə gəldiyim zaman bu murdar heyvanların məni necə pis qarşıladıqlarını oxuculara artıq nəql etmişəm. Hələ sonralar da bir neçə dəfə az qalmışdı ki, onların pəncələrinə keçim.

Mən heç təxmin edə bilmərəm ki, bu heyvanlar məni özlərinə bənzər bir heyvan güman edirdilər. Onlar tez-tez mənə mümkün qədər yaxın gəlməyə çalışıb, hərəkətlərimi meymun kimi təqlid edirdilər. Ancaq həmişə mənə çox

şiddətli nifrət edirdilər. Əldə böyümüş, başına kiçik papaq qoyularaq, ayaqlarına xırdaca corablar geyindirilmiş bir do-laşa da təsadüfən vəhşi dolaşalara rast gəldikdə, onunla belə rəftar edirlər.

Yexular uşaqdan heyratlı dərəcədə çəvik olurlar, ancaq bununla belə, bir dəfə üçyaşar bir erkək yexu tuta bilmişdim. Onu tumarlaya-tumarlaya sakit etməyə çalışdımsa da, ancaq şeytan balası elə bərkədən çıxırb, məni cırmaqladı və dişlədi ki, buraxmağa məcbur oldum. Həm də yaxşı ki, belə etdim; çünki onun səsinə bütün sürü qaçıb gəlmişdi. Onlar hamısı yaman qəzəblənmişdi, ancaq uşağın sağ-salamat və səmənd atın yanında durduğunu görüb, mənə yaxınlaşmağa cürət etmədilər.

Müşahidə etdiyimə görə, yexular təlim və tərbiyəni bütün başqa heyvanlardan daha çətin qəbul edirlər. Onların öyrənmə bildikləri yeganə şey ağır yükləri daşımaqdan ibarətdir. Fikrimcə, bunun başlıca səbəbi bu heyvanların tərsliyi və şübhəli olmalarıdır; çünki onların anlaqlı və hiyləgər olduqlarını danmaq olmaz. Ancaq onlar kinli, xain və intiqam alandırlar, güclü və cürətlidirlər, ancaq bununla bərabər, qorxaqdırlar. Bu isə onları daha həyasız, alçaq və amansız edir.

Quiqınqlar yexuları öz evlərindən azacıq aralı olan tövlələrdə saxlayıb, ev işlərində işlədirlər. Qalan yexuları isə çölə qovurlar ki, orada bunlar kökləri qazıyıb çıxarıb, müxtəlif otlar yeyir, heyvan leşləri axtarıb tapır, bəzən isə porsuq və çöl siçovulları tuturlar. Hər yexu bir tərənin döşündə özü üçün dərin yuva qazıyıb, orada tək yaşayır. Dişlərin yuvası bir az böyük olur, çünki orada heyvanın özündən başqa iki-üç balası da yaşayır.

Yexular çox yaxşı üzgüçüdürlər, uzun müddət suyun altında qala bilərlər. Balıq tutmağı çox xoşlayırlar. Bu balıqları dişilər öz balaları üçün aparırlar.

Mən bu ölkədə tam üç il yaşadığımdan, yaqın oxucu gözləyir ki, mən də başqa səyyahlar kimi, yerlilərin əxlaq və adətlərini ətraflı surətdə təsvir edəcəyəm.

Nəcib quiqnqnmmlar təbiətlərinə görə bütün xeyir işlərə meyli edib, şərin nə olduğunu əsla bilmirdilər. Onlar üçün həyatın əsas qanunu öz rəftarını şüurun rəhbərliyinə tam mənası ilə tabe etməkdən ibarətdir. Onlar öz ağılları və hissələrilə nəyin ağıla uyğun olub-olmadığını heyratlı bir surətdə bilməklə fərqlənirlər. Bunu bildikdən sonra isə onlar əsla təəddüd etmədən, ağıla uyğun olan şeyi qəbul, ağıla uyğun olmayanı rədd edirlər. Buna görə də quiqnqnmmlar uzun mübahisələr, amansız çəkişmələr, yalan və ya şübhəli fikirləri inadla müdafiə etmək kimi nöqsanların nə olduğunu bilmirlər.

Dostluqda sədaqət və xeyirahlıq quiqnqnmmların iki başlıca yaxşı cəhətləridir. Onlar yalnız öz əqrəbə və tanışlarına deyil, ümumiyyətlə, öz qəbilələrindən gəlmiş qərib bir quiqnqnm burada ən yaxşı qonşu kimi xoş sifətlə qəbul olunur. Hara getmiş olsa, özünü öz evindəki kimi hiss edir. Quiqnqnmmlar ədəb və nəzakətə çox ciddiyyətlə əməl edirlərsə də, bizim ədəb-ərkan dediyimiz şeyin nə olduğunu əsla bilmirlər. Onlar öz daycaqlarını ərköyün öyrətmirlər, ancaq onların qayğısına qalır və şüurlu tərbiyə nöqtəyi-nəzərindən lazım gələndə hər bir şeylə onları təmin edirlər. Mən gördüm ki, bizim ev sahibləri qonşuların balaları ilə də öz balaları kimi mehriban rəftar edir. Quiqnqnmmlar elə hesab edirlər ki, ağıl və təbiət bütün özlərinə bənzəyənləri eyni dərəcədə sevməyi onlara öyrədir.

Onların gəncləri tərbiyə etmək sistemi, doğrudan da, heyratvericidir və tamamilə təqlid olunmağa layiqdir. On səkkiz yaşına çatmamış cavan quiqnqnmmlara yalnız az miqdarda çovdar verilir, ancaq bunu da hər gün vermirlər. Onlara yalnız tək-tək hallarda süd içməyə icazə verilir. Onların yemi evə gətirilir və yeməklərini işdən azad olduqları zaman yeyirlər.

Hər iki cinsdən olan heyvanlar üçün mülayimlik, zəhmətə qatılmaq, bədən tərbiyəsi və təmizkarlıq məcburidir. Quiqnqnmmlar cavanlarda qüvvət, yeyin qaçmaq və şücaət tərbiyə edirlər. Daycaqları uzun müddət dik təpələrdə dırmaşmağa və daşlı çöllərdə qaçmağa, onlar yorulub, qan-tərə batdıqda isə gölə və ya çaya baş vurmağa məcbur edirlər. İldə dörd dəfə hər mahalda cavanların cıdırı olur. Cavanlar qaçmaqda, hoppanmaqda, qüvvət və zirəklik tələb edən başqa yarışlarda öz məharətlərini göstərirlər. Qalib gələndə cavan at üçün mükafat olaraq onun şərfinə təntənəli nəğmə oxunur. Belə bayram günlərində xidmətçilər bir sürü yexunu qova-qova meydana gətirirlər. Yexular quiqnqnmmların qonaqlığı üçün öz dallarında quru ot, çovdar və süd daşıyırlar. Ancaq bundan sonra öz görkəmləri ilə meydana yığışanları iyrendirməmək üçün bu heyvanları qovub uzaqlaşdırırlar.

Hər dörd ildə bir dəfə, yaz girdəndə burada bütün millətin nümayəndələrinin şurası çağırılır. Yığıncaq mənim ev sahibimin evindən iyirmi mil məsafədə yerləşən bir düzənlikdə olur. Şura beş-altı gün davam edir. Bu şurada müxtəlif mahalaların vəziyyəti – bu yerlərdə quru ot, çovdar, inək və yexuların kifayət qədər olub-olmadığı müzakirə olunur. Bir mahalda bir şey çatışmırsa, şura başqa mahallardan ora lazım olan şeyi verir. Bu barədə olan qərarlar həmişə bir səsle qəbul olunur.

DOQQUZUNCU FƏSİL

Quiqnqnmlar şurasında böyük mübahisələr. Quiqnqnmların məşğələsi. Onların tikintiləri. Dəfn mərasimi. Onların dillərinin nöqsanları.

Bu böyük şuralardan biri mənim həmin ölkəni tərk etdiyimdən üç ay əvvəl toplanmışdı. Olduğum evin sahibi bu şurada bizim mahalın nümayəndəsi kimi iştirak edirdi. Bu şurada çox mühüm bir məsələ müzakirə olunurdu. Bu məsələ ümumi iclaslarda bir neçə dəfə müzakirə olunmuşdu və quiqnqnmlar arasında mübahisələrə səbəb olan yeganə məsələ idi. Olduğum evin sahibi evə qayıtdıqda, orada baş verən hadisələri mənə ətraflı danışdı.

Məsələ yexuları tamamilə yer üzündən yox edib-ətməməkdən ibarət idi.

İclasda iştirak edənlərdən biri yexuların yox edilməsini zəruri bilib, öz fikrini müdafiə üçün bir çox əsaslı dəlillər gətirmişdi. O, iddia etmiş ki, yexular yer üzündə ən mürdar, ən çirkin və ən kifir heyvanlar olmaqla bərabər, eyni zamanda son dərəcə tərs, sözəbxmayan, kinli və intiqam alandırlar. Hamı bilir ki, yexuları möhkəm nəzarət altında saxlamaq lazımdır. Belə olmazsa, quiqnqnmların inəklərini əmər, pişiklərini tutub yeyər, çovdarlarını və otlarını tapdar, minlərlə başqa rəzalətlər törədirlər.

O, yexuların mənsəyi barədə qədim bir rəvayəti iclasdakıların yadına salmışdı. Ancaq bir çox illər bundan əvvəl bu heyvanlardan bir cütü bir dağın başında görünüb. Onların haradan gəldiyini heç kəs bilmir. Günəş şüalarının təsiri ilə çürüyən mamırla palçıqdanmı əmələ gəlmişdilər, yoxsa gil ilə dəniz köpüyünün qarışmasındamı törəmişdilər, bu vaxta qədər bu məlum deyil¹. Bu bir cüt heyvan artmağa başlamış və onların nəslə tezliklə o qədər çoxalmışdı ki, bütün ölkəni basıb mürdarlamışdı. Bu fəlakətdən qurtarmaq üçün quiqnqnmlar böyük bir cəhdlə onları araya alıb tutmaq istəmişlər. Onlar buna nail olmuşlar. Quiqnqnmlar bu heyvanların böyüklərini tələf edib, balalarından hərəsi ikisini götürərək, öz tövlələrində saxlamış, ağır yüklər daşımağı öyrətmişlər.

Görünür, bu rəvayətdə xeyli həqiqət vardır.

Yalnız quiqnqnmların deyil, ümumiyyətlə bütün başqa heyvanların da yexulara qarşı nifrətləri o qədər böyükdür ki, onların ilqniəmşi (bu ölkənin yerliləri) olduğunu güman etmək çətinidir. Əlbəttə, yexular bu nifrətə tamamilə layiqdirlər. Lakin onlar həmişə burada yaşamış olsaydılar, onlara qarşı olan düşmənçilik heç bir zaman bu dərəcədə şiddətli olmazdı. Yoxsa onları çoxdan tələf edib qurtarardılar.

Həmin natiq axırda söyləmişdi ki, quiqnqnmlar yexuları ələ öyrədib, eşşəkləri gözdən salmaqla, son dərəcə böyük bir səhv etmişlər; gözəl və daha az tələbkar olan eşşəklər daha itaətli və yexulara nisbətən daha xoşrəftar heyvanlardır. Doğrudur, yexular eşşəklərdən zərəkdir, ancaq hər halda eşşəklər yük daşımaq üçün kifayət qədər qüvvətli və dözümlüdürlər. Onların səsi xoş deyilsə də, yəni yexuların dəhşətli ulamasından xeyli yaxşıdır.

Mənim ev sahibim bu natiqdən sonra çıxış edərək, onun verdiyi məlumatı tamamlamağı lazım bilmişdi. O, burada

¹ Yer üzündə həyatın öz-özündən törəməsi haqqında XVIII əsrdə geniş yayılan fərziyyələr nəzərdə tutulur.

çıxış edən hörmətli şura üzvünün söylədiyi rəvayətin doğru olduğuna şübhə etməmişsə də, ancaq iddia etmişdi ki, ilk dəfə onların ölkəsində zahir olan iki yexu bura dənizin o tayından gəlibmiş.

Yəqin ki, onları bura yoldaşları atıbmış və onlar sahilə çıxıb, dağlarda gizlənmişlər. Onların nəsilləri get-gedə əsillərini itirib vəhşiləşmişlər.

Nəhayət, onlar tamamilə vəhşiləşib, öz ulu babalarına və onların gəldikləri ölkədə yaşayan bütün başqa bu növ heyvanlara məxsus olan azacıq şüur əlamətlərini də itirmişlər. Ev sahibi öz fikrini sübut etmək üçün xeyli müddətdən bəri onun evində yaşayan qaribə bir yexunu misal gətirib (o, məni nəzərdə tuturmuş). İclasdakıların çoxu yəqin ki, o yexu barəsində eşidib, bir çoxları isə həтта görüblər. Bunları söylərkən, ev sahibi məni necə tapdığını danışib. Deyib ki, mənim bütün bədənim başqa heyvanların dəri və yunundan ibarət süni bir qabıqla örtülüdür. Mən danışmaq qabiliyyətinə malikəm və quiqnqların dilini mükəmməl surətdə öyrənmişəm. Mənim buraya gəlib çıxmağıma səbəb olan bütün hadisələri ona danışmışam, o, məni çıpaq halda görüb və bu fikrə gəlib ki, mən eynən yexuyam. Yalnız mənim dərim daha ağ, tüküm az, dırnaqlarım isə qısadır.

Sonra o, iclasdakılara deyib ki, mən onu öz vətənimdə və bütün başqa ölkələrdə yexuların hakim, şüurlu heyvanlar olub, quiqnqları qul halında saxladıklarına inandırmağa çalışmışam. O, məndə yexuların bütün sifətlərini olduğunu müşahidə etmişsə də, lakin şübhəsiz ki, mənim malik olduğum cüzi şüur sayəsində onlardan xeyli üstünəm.

Bununla bərabər, bu cəhətdən mən yerli yexulardan nə qədər üstünəmsə də, quiqnqlardan bir o qədər geridəyəm.

Ev sahibimin Böyük şurada baş verən mübahisələr barədə mənə danışmağı münasib bildiyi bütün şeylər bundan ibarətdir. O, şəxsən mənə aid olan bəzi təfsilatı gizlin

saxlamağı lazım bilmişdi. Yəqin ki, o, məni kədərləndirmək istəməmişdi. Hər halda, oxucu tezliklə başa düşəcəkdir ki, mən bu günü nədən ötrü həyatımın bütün gələcək fəlakətləri üçün bir başlanğıc günü hesab edirəm.

Quiqnqların yazısı yoxdur. Buna görə də onların bütün bilikləri ağızdan-ağıza keçmək yolu ilə mühafizə olunur. Ancaq təbiətlərinə görə dinc, xeyirxah, yalnız şüura tabe olan və bütün başqa xalqlarla heç bir əlaqəsi olmayan bu xalqın həyatında böyük hadisələr o qədər az baş verir ki, onun tarixi asanlıqla yadda qala bilər.

Mən artıq söyləmişdim ki, quiqnqlar əsla xəstələnmişlər, buna görə də həkimlərə ehtiyacları yoxdur. Ancaq onların otlardan qayrılmış çox gözəl dərmanları var ki, bununla onlar təsadüfən əmələ gələn zədə və yaraları müalicə edirlər.

Onlar illəri, ayları, günəş və ayın dövr etməsinə görə hesablayırlar. Bu iki planetin hərəkətini çox yaxşı bilir, günün və ayın tutulmalarının səbəblərini anlayırlar. Bu, onların astonomiya elmində əldə etdikləri ən yüksək nailiyyətləridir.

Ancaq etiraf etmək lazımdır ki, şəirdə onlar bütün başqa heyvanlardan üstündürlər. Heç kəs onlar kimi sərrast müqayisə, onlar kimi müfəssəl və dürüst təsvir etmək qabiliyyətinə malik deyildir. Onların şeirlərinin mövzusu adətən dostluğun təsvirindən, cıdır və ya yarışlarda qalib gələnlərin tərifindən ibarətdir.

Onların binaları qaba və sadə olsa da, rahatdır və onları həm istidən, həm də soyuqdan qorumaq üçün çox əlverişlidir. Orada elə bir ağac bitir ki, bu ağac qırx yaşa çatdıqdan sonra kökündən çürüyüb, ilk bərk tufan qopduqda yıxılır. Quiqnqlar bu ağacın dümdüz olan gövdəsini iti daşlarla yonub (dəmirin işlənməsindən onlar bixəbərdirlər), bu ağacları bir-birindən on düym aralı yerə sancır və aralarını çovdar küləsi və ya xırda budaqlarla hörürlər. Evin damını küləşlə örtürlər.

Quiqnqnmrlar qabaq ayaqlarının dırnaqları ilə oynaqları arasında olan çuxurdan biz əlimizdən istifadə etdiyimiz kimi istifadə edirlər. Bu zaman onlar elə bir məharət göstərirlər ki, əvvəlcə mən buna əsla inana bilmirdim. Mən bizim evdə olan ağ madyanın iynə sapladığını görmüşdüm (bu təcrübəni etmək üçün iynəni özüm ona vermişdim). Onlar inək sağır, çovdar biçir və bizim əl ilə gördüyümüz bütün işləri görürlər. Onlar möhkəm çaxmaq daşı vasitəsilə başqa daşları yonur, paz, balta və çəkiç hazırlayırlar. Bu çaxmaq daşından qayrılan alətlərlə onlar ot və çovdar biçirlər. Bu bitki burada ot kimi çöllərdə bitir. Quiqnqnmrlar dərziyi arabalarda çöllərdən daşıyıb gətirir, xidmətçilər isə çovdarı xüsusi örtülü binalarda ayaqları ilə döyürdülər. Hasil olan dəni anbarda saxlayırlar. Onlar kobud saxsı qablar hazırlayaq, bunları gündə bişirib borkidirlər.

Quiqnqnmrlar adətən yetmiş-yetmiş beş yaşına qədər yaşayırlar. Ölümlərindən bir neçə həftə əvvəl onlar qüvvələrinin tədricən azaldığını hiss edir, lakin heç bir əziyyət çəkmirlər. Bu zaman dostları onların yanına tez-tez gəlir; çünki onlar özləri evdən çıxmağa çətinlik çəkirlər. Ancaq ölümlərinə on gün qalmış – bu müddəti təyin etməkdə onlar ancaq tək-tək hallarda yanılırlar – quiqnqnmrlar vidalaşmaq üçün görüşmə gedirlər. Bu məqsəd üçün onlara yexu qoşulmuş rahat kirşə verilir.

Quiqnqnmrlar bu surətdə dostları ilə vidalaşır, evə qayıdır və ölüncəyə qədər daha evdən çıxmırlar. Quiqnqnmrları ən uzaq və əl-ayaqdan kənar yerlərdə dəfn edirlər. Ölənin dostları ilə qohumları nə padşahlıq edir, nə də yas tuturlar. Ölənin özü də bu dünyadan gedərkən, heç təəssüf etmir, elə bil ki, qonaqlıqdan evə qayıdır. Yadıma gəlir ki, bir dəfə olduğum evin sahibi bir dostunu ailəsilə birlikdə mühüm bir iş üçün öz evinə çağırırdı. Təyin edilən gün, axşam vaxtı dostunun yalnız arvadı ilə iki uşağı gəldi. Arvad hər şeydən əvvəl ərinin

əvəzinə üzr istədi. Onun sözlərinə görə, əri bu gün sınıxıncı. Bu söz onların dilində çox mənalıdır və çətinliklə tərcümə oluna bilər. Bunun hərfi mənası: “öz ulu nəvəsinin yanına qayıtmaq” deməkdir. Sonra o, öz əvəzindən də üzr istəyib söylədi ki, əri bu gün səhər ölüb və onun cəsədini hara qoymaq barədə xidmətçilərlə xeyli məsləhətləşməli olub. Mən həmin madyanın başqaları kimi şən olduğunu gördüm, üç aydan sonra o da öldü, sanki ömürlərinin qalan hissəsini keçirmək üçün uzaq bir ölkəyə getdilər.

Bilmirəm, quiqnqnmrların dilində yexuların nöqsan və kifirliklərini göstərən sözlərdən başqa çirkin və pis şeyləri ifadə edən sözlərin olmadığını qeyd etməyə dəyərmi? Buna görə də onlar danışıq zamanı xoşa gəlməz bir şeyi ifadə etmək istədikdə “yexu” sözünün başqa sözlərə bitişdirib işlədirlər. Məsələn, onlar xidmətçinin huşsuzluğunu və ya tənbelliyini, bir uşağın pis iş tutduğunu, ayağı yaralanayan bir daşı, pis heyvanı və sair bu kimi şeyləri ifadə etmək istədikdə, həmin bu sözlərin yanına yexu sözünü sifət kimi əlavə edirlər. Məsələn: “qxnm yexu”, “qvnaqolm yexu”, “inxmndvixlma yexu”, pis tikilmiş evə isə “inqulmqnmqnroqliv yexu” deyirlər.

Mən bu gözəl xalqın oxlaq və xeyirxah işlərini böyük bir məmnuniyyətlə ətraflı surətdə təsvir edərdim. Ancaq yaxın bir zamanda məhz bu məsələyə aid ayrı bir kitab çap etmək niyyətindəyəm və xahiş edirəm ki, oxucu həmin kitaba mürciat etsin.

İndi isə başıma gələn qəmli bir fəlakətin təsvirinə keçirəm.

ONUNCU FƏSİL

Müəllifin ev təsərrüfatı və onun quşçuluqlarının arasında xoşbəxt yaşaması. Xeyirxahlıqda təkamül etməsi. Ev sahibinin müəllifə ölkəni tark etməli olması barədə məlumat verilməsi. Bu xəbərdən müəllifin məyus olması. Xidmətçinin köməyi ilə müəllifin özünə qayıq hazırlanması. Onun bəxtə-bəxt dənizə çıxması.

Mən öz kiçik təsərrüfatımı zövqümə görə qurmuşdum. Ev sahibi oradakı evlər kimi mənim üçün öz evindən altı yard bir bina qurmağı əmr etmişdi. Mən otağımın divarlarını, döşəməsini malalayıb, yerə qamışdan hördüyüm həsir döşəmişdim. Çöldə özbaşına bitən kənafdan toplayıb, tellərindən birtəşə oxşar bir şey toxumuşdum. Bu qumaşdan özümə birtəhər döşək üzü tikmişdim. Döşəkçənin içini yexuların tüklərindən hazırladığım cələ ilə tutduğum quşların tükləri ilə doldurmuşdum. Quşların ətlərindən isə özüm üçün yaxşıca qızartma bişirirdim. Yabı ən ağır işləri görürdü. Paltarım köhnədikdən sonra özümə dovşan və təxminən, o boyda olub, “nnunox” adlanan kiçik və gözəl heyvanların dərisindən təzə paltar tikdim. Həmin bu cür dərilərdən özümə yararlı corablar da düzəltdim. Ayaqqabılarımın altına taxtadan alt vurmuşdum. Onların üzü cırıldıqdan sonra isə yenisini tikdim.

Çox zaman ağacların kötüklərindəki oyuqlardan bal tapırdım və bu balı suda əridib, çovdar çörəyi ilə yeyirdim. Aşağıdakı iki hikmətli sözün mənasını heç bir kəs mənim qədər yaxşı və düzgün bilməz: “Təbiət azə qane olur” və “Ehtiyac insana hər şeyi öyrədir”.

Mən bədənimin sağlamlığından və tam mənəvi rahatlıqdan zövq alırdım. Dostumun xəyanət edəcəyindən və ya dönük çıxacağından, aşkar və ya gizli bir düşmənin mənə zərər verəcəyindən heç bir qorxum yox idi. Dünyadakı böyük adamların və onların nədimlərinin mərhəmətini qazanmaq üçün mən satılmaq, yaltaxlanmaq kimi şeylərdən uzaq idim. Özümü yalan və zorakılıqdan qorumağa ehtiyacım yox idi. Burada həkimlər yox idi ki, bədənimə zərər yetirəydilər, vəkillər yox idi ki, məni müflis edəydilər, çuğulçular yox idi ki, pul alıb məni yalandan təqsirləndirəydilər. Burada diş qıcayanlar, böhtançılar, cibgirdlər, ev yaranlar, məhkəmə məmuruları, naqqallar, mübahisəçilər, qatillər və fırıldaqçılar yox idi. Nə siyasi partiyalar, nə də onların başçıları və üzvləri, nə dərnəklər, nə həbsxanalar, nə baltalar, nə dar ağacları, nə ilməklər, nə də rüsvaylıq dirəkləri var idi. Nə adamaldadan tacirlər, nə də fırıldaqçı peşəkarlar var idi. Nə lovğalıq, nə də şöhrətpərəstlik var idi. Nə özlərinə bəzək-düzək venərlər, nə azğınlar, nə əyyaşlar, nə də adamın zəhləsini tökən, yekə-yekə danışan, hay-küy qoparan, içləri boş olan dostlar var idi. Burada nə öz fırıldaqları sayəsində çirkabın içindən çıxıb yüksələn yaramazlar, nə də öz xeyir işləri sayəsində çirkaba atılmış nəcib insanlar var idi. Burada nə əyanlar, nə məhkəmə hakimləri, nə skripka çalanlar, nə də rəqs müəllimləri var idi.

Mən quşçuluqlarının arasında yaşamaq şərfinə nail olmuşdum. Mənim ev sahibimin yanına qonaqlar gələndə, o cənab onların oturduğu otağa gəlib, söhbətlərinə qulaq asmağıma böyük mehribanlıqla icazə verirdi. Həm o, həm də qonaqları mənə çox vaxt suallar verir və cavablarımı mehribanlıqla

dinləyirdilər. Ev sahibi qonaq getdikdə, çox zaman mənə də özü ilə aparırdı. Mən heç bir zaman onların söhbətlərinə qarışmazdım. Yalnız məndən sorulan suallara cavab verməklə kifayətlənərdim. Lakin onların söhbətlərini sakitcə dinləmək mənə hədsiz ləzzət verərdi. Onların söhbəti yalnız iş barədə olar, fikirlərini qısa və aydın sözlərlə ifadə edərdilər. Burada ki həmsöhbətlər bir-birinin sözünü kəsməzdilər, bir-birini darıxdırmazdılar, qızıxmazdılar, qızğın mübahisələrə girişməzdilər. Quiqncnmlar bu fikirdə idilər ki, məclisdə söhbətə qısa fasilələrlə ara vermək lazımdır. Məncə, onlar tamamilə haqlıdılar; çünki bu sükut dəqiqələrində onların başlarında yeni fikirlər doğur və bu, söhbətə xeyli canlandırır. Onların söhbətlərinin əsas mövzusu dostluq, xeyirxahlıq, intizam və abadlıq barədə olardı. Bəzən təbiətin qoribə hadisələrindən və ya qədim rəvayətlərdən də danışdılar. Onlar çox tez-tez xeyirxahlığın mahiyyətindən və əqlin qanunlarından danışar və ya yaxın gələcəkdə böyük məclisdə qəbul ediləcək qərarları müzakirə edərdilər. Çox zaman onlar şeir barədə danışdılar.

Mənim orada olmağım da onların söhbətlərinə xeyli yeni mövzular artırırdı. Ev sahibim öz dostlarına mənim həyatımdan danışar və vətənimə təsvir edərdi. Onlar ev sahibinin sözlərini dinləyib, insan təbiəti haqqında çox da xoş gəlməyən mülahizələr söyləyirdilər. Buna görə də mən burada həmin mülahizələrdən misal gətirmirəm. Yalnız bunu qeyd etməyi lazım bilirəm ki, mənim ev sahibim olan cənabın bütün ölkələrdə yaşayan yexuların təbiətini məndən də xeyli yaxşı başa düşməsi mənə heyrətə salırdı. O, bizim bütün kəsirlərimizi və şüursuzluqlarımızı sayıb elə nöqsanlar göstərirdi ki, mən bunlar barədə heç bir zaman ona danışmamışdım. Yerli yexular azacıq şüura sahib olsaydılar, onların nə işlər görə biləcəklərini düşünüb, bu nəticələri o, özü çıxart-

mışdı. Ancaq o, heç də əsassız olmayaraq, elə güman edirdi ki, bu cür heyvanlar həqiqi və misgin olmalıdırlar.

Əsla mübalığə etmədən deyə bilərəm ki, bildiyim doğrudan da bütün faydalı şeyləri ev sahibinin və onun dostlarının ağıllı söhbətlərindən öyrənmişəm. Əgər mən iki işdən birini seçməli olsaydım, Avropanın ən böyük və ən ağıllı parlamentində mütəbər bir natiq olmaqdan, həmişə bu ağıllı heyvanların söhbətlərinin təvazökar bir dinləyicisi kimi qalmağı üstün tutardım.

Mən bu ölkənin sakinlərindəki qüvvətə, gözəlliyə və sürətə heyran olmuşdum. Bu nəcib məxluqlarda gördüyüm cürbəcür yaxşılıqların heyrət verici ahəngdarlığı qəlbimi dərin bir hörmətlə doldurmuşdu. Doğrudur, əvvəllər də mən buradakı yexu və bütün başqa heyvanlar kimi onlara qarşı qorxulu bir hörmət hissi duymurdum, amma tədricən bu hiss mənim də qəlbimə hakim oldu.

Mən daim quiqncnmların arasında olub, onlara pərəstiş etdiyimdən, onların yerləşərini və bədən hərəkətlərini təqlid etməyə başlamışdım. Tədricən bu hal məndə vərdisə çevrildi. Hələ indi də dostlarım nəzakətsiz bir surətdə mənə söyləyirdilər ki, mən at kimi qaçırım. Bu sözləri özüm üçün ən xoş bir tərif kimi qəbul edirəm. Bunu da inkar etmirəm ki, mən danışdıqda, quiqncnmların ahəng və ədalarını hələ də təqlid edirəm və dostlarımla bu barədəki istehzalarını əsla incimədən qəbul edirəm.

Beləliklə, mənim həyatım çox xoşbəxt və sakit keçirdi. Bircə arzum var idi, o da ömrümün sonuna qədər bu gözəl ölkədə qalmaqdan ibarət idi. Bir gün səhər ev sahibi mənə həmişəkindən bir az tez öz yanına çağırırdı. Onun üzündə mənə həmin saat duydum ki, bir qədər tutulmuşdur və söhbəti nədən başlamağı fikirləşir, bir qədər sükutdan sonra nəhayət, qərara gəlib, mənə söylədi ki, axırıncı şurada yexular məsələsi müzakirə olunanda, şura üzvləri onun öz evində bir yexu

saxlamasını və onunla bir quiqnqnm kimi rəftar etməsini öz cinsləri üçün həqarət sayırlar. Onlara məlumdur ki, o, tez-tez mənimlə söhbət edir və görünür ki, mənimlə bir yerdə olmaqdan zövq alır. Belə bir rəftar ağla və təbiətə tamamilə ziddir. Buna görə də yığıncaq onu xəbər dar edir ki, ya mənimlə adi bir yexu kimi rəftar etsin, ya da mənə əmr etsin ki, gəldiyim yerə qayıdım. Ancaq quiqnqnmlardan məni görüb, mənimlə danışanlar birinci fikri qəti surətdə rədd etmişlər. Onlar qorxmuşlar ki, mən bir dərəcəyə qədər şüura və bu heyvanlara xas olan fitri ziyənəvərləklərə malik olduğumdan yerli yexuları başıma yığıb, ölkənin meşəlik və dağlıq hissəsinə çəkilərəm və gecələr onlar ilə birlikdə quiqnqnmların ev heyvanlarına hücum edəərəm.

Ev sahibim əlavə etdi ki, ətrafda yaşayan quiqnqnmlar hər gün ona təkid edirlər ki, yığıncağın xəbərdarlığını yerinə yetirsin və o, bu işi daha ləngidə bilməz. Ancaq mənim üz-üzə başqa bir ölkəyə gedib çıxmağa gücüm çatmayacağına bildiyindən, arzu edir ki, özümə vaxtilə ona təsvir etdiyim kimi dənizdə üzmək üçün bir minik hazırlayım. Bu işdə həm onun öz xidmətçiləri həm də qonşularının xidmətçiləri mənə kömək edərlər. Axırda ev sahibi söylədi ki, bütün ömrüm boyu mənə öz yanında bir xidmətçi kimi saxlamağa hazırdır; çünki onun fikrincə mən quiqnqnmları təqlid edə-ədə, bütün yexulara xas olan bir çox pis vərdişi və meyllərdən müəlicə olunmuşam.

Bu cənabın nitqi məni tamamilə məyus etdi. Bu təsir o qədər şiddətli idi ki, mən huşumu itirib, ev sahibinin ayağı altına yıxıldım. Quiqnqnmlarda bu zəiflik olmadığından, ev sahibi elə güman etmişdi ki, mən ölmüşəm. Bunu mənə özümə gəldikdən sonra söylədi. Mən güclə eşidiləcək bir səslə ona söylədim ki, ölümü özüm üçün bir xoşbəxtlik bilirdim. Əlbəttə, mən yığıncağı bu xəbərdarlıq üçün əsla təqsirləndirmərəm. Ancaq hər halda mənə elə gəlir ki, bu

qərar bir dərəcəyə qədər yumşaq da ola bilərdi. Ən yaxında olan qitə, ya ada yəqin ki, buradan ən azı yüz liü uzaqdadır. Minib gedə biləcəyim kiçik bir gəmi hazırlamaq üçün lazım gələn bir çox materiallar ölkədə əsla yoxdur. Buna görə də mən bu işi tamamilə ümitsiz hesab edirəm və özümü ölümə məhkum edilmiş bir insan sayıram. Ölüm mənim üçün ən xoş bir çıxış yoludur. Doğrudan da, tutaq ki, birtəhər öz həyatımı xilas etmiş də olsam, ömrümü yexular arasında keçirmək və yenidən öz köhnə nöqsan və eyiblərimin təsirinə düşmək fikrini necə qəbul edə bilərəm. Bununla bərabər, mən yığıncağın qərarına tabe oluram; çünki belə bir qərar çıxarmaq üçün onların tutarlı və ciddi əsasları olduğuna inanıram. Sonra qayıq hazırlamaq işində mənə kömək vərd etdiyinə görə ev sahibinə təşəkkür edib söylədim ki, əgər İngiltərəyə qayıda bilsəm, ümid edirəm ki, möhtərəm quiqnqnmları tərif etmək və onların xeyirxahlıqlarını insan nəslinin təqlid etməsinə layiq bir nümunə kimi nümayiş etdirməklə öz həmvətənlərimə böyük bir fayda verə bilərəm.

Cənab ev sahibi mənə çox məhrəbanlıqla cavab verib, qayıq hazırlamaq üçün iki ay möhlət verdi. O, səmənd yabıya əmr etdi ki, mənə kömək etsin və bütün tapşırıqlarımı yerinə yetirsin. Mən bilirdim ki, səmənd at çox gözəl bir işçidir və mənimlə rəftarı yaxşıdır.

Mən hər şeydən əvvəl onunla birlikdə, vaxtilə dənizçilərin məni çıxartdıqları sahilə getdim. Orada bir tərəyə çıxıb, dənizi gözdən keçirməyə başladım. Mənə elə gəldi ki, şimal-şərq tərəfdə kiçik bir ada görünür. Müşahidə borusunu çıxarıb baxdım və adanı aydınca gördüm. Mənim fikrimcə, həmin ada beş liq qədər bir məsafədə idi. Ancaq səmənd at üçün bu ada göyümtül buluddan başqa bir şey deyildi. Onun başqa ölkələrin olması barədə heç bir təsəvvürü yox idi və dənizdə olan uzaq şeyləri, dənizə çoxdan öyrəşmiş olan biz insanlar kimi məharətlə seçə bilməzdi.

Mən adanı kəşf etdikdən sonra bununla tamamilə kifayətlənib, oranı öz yolumda birinci düşərgə seçməyi qərara aldım. Bundan sonra isə bütün ümidimi taleyin iradəsinə bağladım.

Evə qayıdıb, səmənd yabı ilə məsləhətləşdikdən sonra onunla birlikdə yaxında olan məşəyə getdim. Orada mən bıçaqla, yabı isə çox möharətlə taxta bir dəstəyə bənd olmuş iti çaxmaqdaşı ilə adi əl ağacı qalınlığında bir çox palıd budağı və bir neçə iri ağac kəsdik. Gördüyüm işləri ətraflı surətdə təsvir etməklə oxucunu yormayacağam. Yalnız bunu söyləmək kifayət edər ki, altı həftə içində ən ağır işləri görən səmənd yabının köməyiylə mən özüm üçün hindlilərin içi ovulmuş qayıqlarına bənzər, lakin xeyli böyük bir qayıq hazırladım, onun üzərinə dəri çəkdim və bunları özüm hazırladığım kəndirlərlə bir-birinə möhkəm tikdim. Həmin bu materiallardan yelkən də hazırladım. Ancaq yelkən üçün ən cavan heyvanların dərilərini seçdim; çünki qoca yexuların dəriləri çox qaba və qalın idi. Mən kürək də hazırladım, özüm üçün bişmiş dovşan və ev quşlarının otından xeyli tədarük görüb, biri süd, digəri isə içməli su ilə dolu iki küp də götürdüm.

Mən öz qayığımı ev sahibinin mənzilinin yaxınlığında olan böyük bir göldə sınaqdan keçirdim və gözəçarpan bütün dəlik-deşiyi yağı ilə tutdum. Sonra qayığımı bir arabaya yükləyib səmənd yabının və başqa bir xidmətçinin nəzarəti altında yexular onu böyük bir ehtiyatla dəniz sahilinə çəkib apardılar.

Hər şey hazır olub, yola düşmək günü yetişdikdə, ev sahib, onun arvadı və bütün ailəsilə vidalaşdım. Gözlərim yaşla dolmuş və dərddən ürəyim sızıldayırdı. Ancaq möhtərəm ev sahibi qismən maraqdan və bəlkə də mənim halıma yandığından (bilmirəm, bunu söyləməyə haqqım varmı), qayıqda necə üzəcəyimi görməyi arzu edib, qonşulardan da bir neçəsinə təklif etdi ki, onunla bərabər gəlsinlər. Təxminən bir

saat dənizin qabarmasını gözləməli oldum. Bir azdan sonra yumşaq səmt küləyi əsməyə başladı. Bunu görüb, həmin saat yola düşməyi qərara aldım və ev sahiblə ikinci dəfə tələsik vidalaşdım. Mən diz çöküb, onun dırnağını öpmək istəyirdim. Ancaq o, lütf edib, öz dırnağını ehtiyatla qaldıraraq, dodaqlarına yaxınlaşdırdı. Sonralar bu təfəsilat üçün mənə edilən hücumları xatırlayıram. Mənə iftira edənlər bu fikirdədir ki, belə məşhur bir zətin mənim kimi miskin bir məxluqa belə lütf göstərməsi inanılmaz şeydir (bəzi səyyahların özlərinə göstərilən hədsiz hörmətlə lovğalanmaları da yadımdadır). Lakin əgər bu tənqidçilər quiqnqların necəbət və hörmətkarlıqları ilə yaxından tanış olsaydılar, öz fikirlərini dəyişərdilər.

Məni yola salmağa gələn başqa quiqnqlara da öz hörmətimi izhar edib, qayığa oturdum və sahilədən ayrıldım.

ON BİRİNCİ FƏSİL

Təhlükəli səyahət. Müəllifin Yeni Hollandiyaya gəlib, orada yaşamaq fikrinə düşməsi. Yerlilərdən birinin onu oxla yaralaması. Onun tutulub, zorla Portuqal gəmisinə aparılması. Kapitanın onunla mehriban rəftarı. Müəllifin İngiltərəyə qayıtması.

Mən bu qorxulu səyahətə 1714-cü il fevralın 15-də Məhəbər saat 9-da başladım. Səmt küləyi əsirdi. Bununla bərabər, qayığı avarla sürürdüm. Ancaq avar çəkməyin məni tezliklə yoracağına və küləyin dəyişə biləcəyini nəzərə alıb, kiçik yelkəni qaldırmağa cürət etdim. Beləliklə, dənizin çökilməsinin təsirlə mən öz təxminimə görə saatda bir yarım liq sürətlə gedirdim. Tamamilə gözdən itincəyə qədər ev sahibi ilə onun dostları sahilə durmuşdular. Səmənd yabırın səsinə tez-tez eşidirdim (o, həmişə məni sevərdi). O, belə deyirdi: “Qnuylanixameycax yexu” (özünü yaxşı qoru, ey əziz yexu).

Mən hələ sahiləndə müşahidə borusu ilə gördüyüm adaya sarı gedirdim. Ümid edirdim ki, orada öz zəhmətimlə yaşamaq üçün vəsait tapa bilərəm. Yexular arasına qayıdıb, onların hakimiyyəti altında yaşamağı düşündükdə, dəhşətə gəlirdim. Çünki arzu etdiyim kimi tək qala bilsəydim heç olmazsa, misilsiz qiçıqınlıqların xeyirxahlıqlarını düşünər və yenidən öz qəbiləmin nöqsanları ilə ləkələnmək təhlükəsindən qurtarmış olardım.

Oxucular yəqin ki, dənizçilərin mənə qarşı hazırladıkları sui-qəsd və məni kapitan kayutasında həbs etdikləri barədə söylədiklərimi xatırlayırlar. Mənim bu dustaqlığım əvvəlcə söylədiyim kimi, bir neçə həftə davam etmişdi və gəminin hansı istiqamətdə getdiyini bilmirdim.

Məni sahilə çıxarmış olan dənizçilər səmimi və ya saxtakarlıqla and içib söyləmişdilər ki, onlar özləri də dünyanın hansı hissəsində olduğumuzu bilmirlər. Ancaq elə güman edirdim ki, biz Ümid burnundan 10° cənubda və ya 45° cənub en dairəsi yaxınlığındayıq. Ona görə bu nəticəyə gəlmişdim ki, dənizçilərin öz kapitanlarının Madaqaskara getmək istədiyi barədə və bizim həmin adadan cənub-qərb tərəfdə olduğumuz barədə danışdıqlarını eşitmişdim. Hərçənd bütün bunlar təxmin idi, ancaq mən Yeni Hollandiyanın¹ cənub-qərb sahillərinə çatmaq ümidilə şərqə doğru getməyi qərara aldım. Ümid edirdim ki, bu sahillərin yaxınlığında özüm üçün əlverişli bir ada tapacağam.

Külək həmişə qərbdə əsirdi və axşam saat altıda öz hesabına görə, şərqə doğru on azı on səkkiz liq getdikdən sonra yarım mil məsafədə kiçik bir ada gördüm.

Bu, çılpaq bir qaya idi; dəniz suları qayanı yuyub, kiçik bir körfəz əmələ gətirmişdi. Qayığı həmin bu körfəzə çəkib, qayanın üstünə çıxdım və şərq tərəfdə cənubdan şimala doğru uzanan torpağı aydınca gördüm. Gecəni qayığın içində keçirdim, səhər tezdən isə yenə yola düşüb, saat yeddiddən Yeni Hollandiyanın cənub-şərq sahilinə çatdım.

Mənim çıxdığım sahil tamamilə boş və insan yaşamayan bir yer idi. Ancaq yanımda silah olmadığından, bu qitənin içərilərinə doğru getməyə cəsarət etmədim. Sahildə bir neçə ilbiz tapıb, onları çiy-çiy yedim. Yerlilərin diqqətini cəlb etməkdən qorxaraq, oq qalamadım. Üç gün ilbiz və sair bəliqçulaqlar yeməklə dolandım ki, az olan azuqəmi bir qədər

¹ Yeni Hollandiya – Avstraliya deməkdir.

qoruyun. Xoşbəxtlikdən içməli suyu olan bulağa rast gəlib, doyunca içdim ki, bu məni xeyli möhkəmləndirdi.

Dördüncü gün qitənin içərisinə doğru bir qədər uzaqlara getməyə cürət etdim. Birdən-birə özümdən beş yez yard uzaqda, kiçik bir təpənin üstündə bir dəstə yerli adam gördüm. Onlar hamısı – kişilər, arvadlar və uşaqlar – tamamilə çıpaq idi, bir tonqalın dövrəsində oturmuşdular. Onlardan biri məni görüb, o birlərinə də göstərdi. Beş kişi yerlərindən qalxıb, arvadları və uşaqları tonqalın yanından qoyaraq, mənə sarı gəldi. Mən var gücüm ilə sahilə doğru qaçıb, özümü qayığa atdım və sahilədən ayrıldım. Vəhşilər qaçdığımı görüb dalıma çüyürdülər və mən kifayət qədər uzaqlaşmağa macal tapmamış, ardınca ox atmağa başladılar. Oxlardan biri sol dizimə dəyib, xeyli içəri batdı. Mən bu oxun zəhərli olmasından qorxdum. Onların ox mənzilindən uzaqlaşar-uzaqlaşmaz (o gün hava çox sakit idi), tələsik yaramı sordum, sonra isə birtəhər sarıdım. Nə edəcəyimi əsla bilmirdim. Yan aldığım əvvəlki sahilə qağıbmaq qorxurdum. Buna görə də şimal istiqamətində hərəkət etməyə başladım. Özüm də qayığı avarla sürməyə məcbur oldum. Yan almağa əlverişli bir yer axtara-axtara ətrafa göz gəzdirdikdə, şimal-şərq tərəfdə getdikcə yaxınlaşmaqda və daha aydın görünməkdə olan bir yelkən gördüm. Həmin gəmini gözləyib-gözləməməyi qərara ala bilmədən, bir müddət dayandım. Nəhayət, yoxlu nəslinə olan nifrətim bütün başqa təsəvvürlərə üstün gəldi. Mən qayığı döndərüb, cənuba qayıtdım və səhər çıxdığım həmin körfəzə gəldim. Avropa yexuları arasında yaşamaqdansa, vəhşilərin əlinə düşməyi münasib görürdüm. Qayığımı sahilə çəkdim, özüm isə bulağın yaxınlığında, bir daşın arxasında gizləndim.

Gəmi həmin bu körfəzə yaxınlaşıb, yarım liq məsafədə durdu və içində çəlləklər olan kiçik bir qayığı içməli su üçün sahilə göndərdi. Görünür, gəmidəkilər bu yerə yaxşı bələd idilər. Mən daşların arasında uzandığıma görə qayığı yalnız

sahilə tamamilə yaxınlaşdığı zaman görə bildim və buradan çıxıb, başqa yerdə gizlənməyə daha macal qalmadı. Dənizçilər sahilə çıxan kimi, mənim qayığımı gördülər. Onlar qayığı diqqətlə nəzərdən keçirib, həmin saat başa düşdülər ki, onun sahibi haradasa, bu yaxınlarda olmalıdır. Onlardan dörd nəfəri künc-bucağı və hər bir kolun dibini axtarıb, nəhayət, məni gizləndiyim daşın arxasından tapdılar. Onlar bir müddət dovsan dərisindən tikilmiş qəribə və qaba geyimimə - paltarına, taxta başmaqlarıma və dəri corablarıma heyvətlə baxdılar. Lakin paltarımın başa düşdülər ki, mən yerlilərdən deyiləm, çünki bütün yerlilər çıpaq gəzirdilər. Dənizçilərdən biri portuqal dilində mənə əmr etdi ki, ayağa qalxım və kim olduğumu söyləyim. Mən onun sözlərini çox yaxşı başa düşdüm (çünki bu dili bilirəm) və ayağa qalxıb dedim ki, mən quiqnqların ölkəsindən qovulmuş bədbəxt bir yexuyam və onlardan xahiş edirəm ki, mənə çıxıb getməyə icazə versinlər. Dənizçilər mənim portuqal dilində danışdığımı eşidib, təəccüb etdilər. Üzümün dərisinin rəngindən mənim avropalı olduğumu bildilər, ancaq onlar “yexu” və “quiqnqlar” sözlərilə nə demək istədiyimi başa düşə bilmədilər. Eyni zamanda danışığımın at kişnəməsinə bənzəməsi onları güldürdü. Mən qorxudan və qəzəbdən əsə-əsə yenidən xahiş etdim ki, çıxıb getməyimə icazə versinlər və yavaşca öz qayığımın sarı geri çəkilməyə başladım. Ancaq məni saxladılar, hansı ölkədən gəldiyimi, haralı olduğumu öyrənmək istədilər. Cavab verdim ki, əslim ingilisdirdi. İngiltərədən beş il bundan əvvəl çıxmışam, o zaman isə mənim ölkəmlə onların ölkəsi bir-birilə sülh halında idi. Ona görə də ümid edirəm ki, mənimlə düşmənlər kimi rəftar etməyəcəklər; çünki mən də onlara heç bir pislik etmək niyyətində deyiləm. Sadəcə, yazıq bir yexuyam və özüm üçün ömrümün qalan günlərini keçirməyə boş bir yer axtarıram.

Onlar danışımağa başlayanda, mənə elə gəldi ki, ömrümdə bu qədər qeyri-təbii bir şey nə görmüş, nə də eşitmişəm. Bu,

mənim üçün o qədər qəribə bir şeydi ki, məsələn, İngiltərədə köpəklərin və ya inəklərin danışıması və yaxud quiqnqların ölkəsində yexuların danışıması belə qəribə görünə bilər. Hörmətli portuqallar mənim qəribə paltarımın və qeyri-adi danışq tərzimdən xeyli heyratə düşmüşdülərsə də, ancaq söylədiyim sözləri çox gözəl anlayırdılar. Mənimlə çox mehriban rəftar edib söylədilər ki, onların kapitanı yəqin, məni Lissabona aparmağa razı olar, oradan da öz vətənimə qayıda bilərəm.

Dənizçilərdən ikisi gəmiyə qayıdıb, gördükləri şeyi kapitana verməyi və ondan lazımı əmlər almağı qət etdi. Mənə isə dedilər ki, əgər and içib qaçmayacağıma söz verməsəm, məni zorla tutub saxlayacaqlar. Onların təklifinə razı olmağı daha uyğun gördüm. Onlar başıma gələn macəraları öyrənməyi çox arzu edirdilər. Ancaq mən özümü möhkəm saxlayıb, heç bir şey danışmırdım. Onda bu qərara gəldilər ki, başıma gələn fəlakətlər şüurumu pozub.

İcməli su ilə dolu çəlləkləri aparan qayıq iki saatdan sonra qayıdıb gəldi və kapitanın məni gəmiyə aparmaq bərsində əmrini gətirdi. Diz çöküb yalvarmağa başladım ki, məni azad buraxsınlar. Ancaq bundan heç bir şey çıxmadı. Dənizçilər mənim əl-qolumu sarıyıb qayığa atdılar, oradan gəmiyə çıxarıb, kapitanın otağına apardılar.

Kapitanın adı Pedro de Mendes idi. Bu, çox hörmətçil və nəci bir adam idi. O, xahiş etdi ki, ona öz bərdəmdə bir qədər məlumat verim və söz verdi ki, gəmidə mənimlə onun özü ilə rəftar edən kimi rəftar edəcəklər. Mənə xeyli mehribanlıq etdi; yexular arasında belə bir xoş rəftar gördüyümə təccüb etdim. Lakin mən qaradınmaz və qaraqabaq bir halda durmuşdum, amma kapitandan və onun dənizçilərindən gələn pis qoxunun təsiri az qalmışdı ki, özümdən gedəm. Nəhayət, xahiş etdim ki, mənə öz qayığında olan yemək ehtiyatından yeməli bir şey gətirsinlər. Ancaq kapitan əmr etdi ki, mənə qızarmış cüca

və əla şərab versinlər, tapşırıd ki, mənə ən təmiz bir otaqda yataq hazırlasınlar. Mən soyunmaq istəməyib, əynimdəki paltarlarla yatağa uzandım. Yarım saatdan sonra, təxminimə görə, gəminin işçiləri yemək yedikləri zaman mən gizləncə öz otağımdan çıxıb, gəminin kənarına yanaşdım və dənizə atılıb, üzə-üzə buradan xilas olmaq istədim. Nə olursa-olsun, tək yexuların arasında qalmaq istədim. Ancaq dənizçilərdən biri mənə mane olub, fikrimi kapitana xəbər verdi, o isə əmr etdi ki, məni öz otağıma salıb, qapını üzümə bağlasınlar.

Yeməkdən sonra don Pedro yanıma gəlib, məni belə məyus bir hərəkətə məcbur edən səbəblərin nə olduğunu bilmək istədi. O, məni inandırdı ki, yeganə arzusuna mənə əlindən gəldiyi qədər yaxşılıq etməkdən ibarətdir. O qədər təsirli və inandırıcı danışdı ki, yavaş-yavaş mən onunla azacıq şüur sahibi olan bir heyvan kimi rəftar etməyə razılaşdım. Bir neçə sözlə ona səyahətimdən, gəmidəki əməllərin üsyan qaldırmaqlarından, onların məni sahilinə çıxardıqları ölkədən və həmin ölkədə üç il qaldığımdan danışdım. Kapitan bu sözlərimi sayıqlama və ya seyrəkləmə kimi başa düşdü ki, bu da məni son dərəcə təhqir etdi. Mən bütün yexulara xas olan yalançılıqdan tamamilə əl çəkmiş və onların bir-birinin sözlərinə inanmazlıq kimi həmişəki rəftarımı tamamilə yaddan çıxartmışdım.

Ondan soruşdum ki, məgər onun ölkəsində olmayan şeyi söyləmək adətdirmi? Onu inandırdım ki, mən yalan sözlünün mənasını demək olar ki, tamamilə unutmuşam və quiqnqlar arasında min il də yaşamış olsaydım, orada ən axırıncı xidmətçidən də əsla yalan eşitməzdim. Həm də ki, onun sözlərimə inanıb-inanmamasının mənim üçün əsla fərqi yoxdur. Yalnız mənə etdiyi yaxşılığın əvəzində mən onun təbii nöqsanlarını əfv etməyə, onun mənə verəcəyi sualları və edəcəyi etirazları qəbul etməyə hazırım.

Çox ağıllı bir adam olan kapitan mənim danışqqlarımda bir-birinə zidd olan cəhətlər axtarmağa xeyli çalışdıqdan sonra

sözlərimin doğru olduğu barədə yaxşı bir nəticəyə gəldi. Ancaq dedi: madam ki, mən haqiqətə bu qədər bağliyam, onda gərək sədaqətlə söz verəm ki, səyahət zamanı bir də öz canıma qəsd etməyəcəyəm, yoxsa o məni Lissabona qədər otağa salıb, qapını üzümə bağlamağa məcbur olacaq. Mən onun tələb etdiyi vədi verdim, lakin bildirdim ki, bir də yexular arasına düşməmək üçün ən ağır fəlakətlərə qatlaşmağa razıyam.

Bizim səyahətimiz zamanı qeyd olunmalı heç bir hadisə baş vermədi. Kapitana təşəkkür əlaməti olaraq, bəzi onun təkidli xahişlərinə güzəştə gedib, onunla bir yerdə oturmağa razılaşır və bu zaman insanlara olan nifrətimə gizlətməyə çalışırdım. Ancaq bu nifrət tez-tez özünü büruzə verirdisə də, kapitan bunları görməzlikə vururdu. Günümün çox hissəsini öz otağımda keçirirdim ki, danizçilərdən birinə rast gəlməyim. Kapitan dəfələrlə məni dilə tutmuşdu ki, bu vəhşi paltarını əynimdən çıxarım. O, özünün ən yaxşı paltarını mənə təklif edirdi. Ancaq mən yexuların bədəninə toxunmuş bir şeyi əynimə geyməkdən qəti boyun qaçırdım. Mən ondan yalnız iki təmiz alt köynəyi istədim. Bunlar çox təmiz yuyulmuşdu və mənim bədənimə çox da murdarlaya bilməzdi. Mən bu köynəkləri hər gün dəyişib, özüm yuyurdum.

Biz 1715-ci il noyabrın 15-də Lissabona çatdıq. Sahilə çıxmadan əvvəl, öz pləşını çiynimə saldı ki, küçədə camaat bəşimə yığılmasın. O, məni öz evinə apardı və təkidli xahişimə görə mənə evin ən üst mərtəbəsində pəncərələri həyətə açılan bir otaq verdi. Kapitan məni dilə tutdu ki, özümə yeni paltar tikdirim. Ancaq heç cür razi ola bilmirdim ki, dərzilə gəlib, ölçümü götürsün. Don Pedro mənimlə bir boyda olduğundan, onun əyninə tikilmiş paltarlar mənə çox yaxşı gəlirdi. O, mənə lazım olan başqa şeylər də verdi. Bütün bu şeylər tamamilə təzə idi, ancaq bununla bərabər, mən bunları əynimə geyməzdən əvvəl bir sutka havaya verdim.

Kapitan evli deyildi. Onun üç qulluqçusu var idi. O, qulluqlara yemək zamanı süfrədə bizə xidmət etməyi qadağan etmişdi. Ümumiyyətlə, onun mənimlə rəftarı o qədər hörmətli idi və mənə o dərəcədə haqiqi insanlıq və qayğı göstərirdi ki, tədricən onunla bir yerdə olmağa razılaşdım. Nəhayət, məni dilə tutub evin arxa tərəfindəki küçəyə açılan pəncərədən baxmağa razı etdi. Sonra mən o biri otağa keçməyə başladım. Hər dəfə mən pəncərədən küçəyə baxdım, ancaq həmin saat qorxub, geri çəkildim. Bir həftədən sonra kapitan məni aşağı düşüb, qapının ağzında oturmağa razı edə bildi. Mənim qorxum yavaş-yavaş azalırdısa da, ancaq insanlara olan kin və nifrətim sanki daha da artırdı. Nəhayət, mən cürətlənib, kapitanla bərabər küçəyə çıxmağa razı oldum.

Don Pedroya mən öz ailəm və ev işlərim barədə bəzi şeylər danışmışdım. Bizim gəldiyimizdən on gün sonra kapitan dedi ki, vətənimə qayıtmaq, evdə öz arvadım və uşqlarımla yaşamaq mənim borcumdur. O söylədi ki, limana getməyə hazır olan bir ingilis gəmisində durub. O, mənə yolda lazım olan biləcəklər bir şeyi verməyə hazır olduğunu bildirdi. Onun dəlillərini və mənim etirazlarımı təkrar etmək dərixdirici olardı. O söyləyirdi ki, mənim arzuladığım kimi bəzə bir ada tapmaq əsla mümkün deyildir. Öz evimdə isə mən öz istədiyim kimi edib, dünyadan tamamilə əl çəkmiş bir halda yaşaya bilərəm.

Nəhayət, bundan daha yaxşı bir iş etmək mümkün olmadığını bilib, onun fikrini razılaşdım. Noyabrın 24-də bir ingilis ticarət gəmisində Lissabondan çıxdım. Ancaq gəmi sahibinin kim olduğunu əsla soruşmadım. Don Pedro məni gəmiyə qədər ötürüb, mənə iyirmi funt borc verdi. Vidalaşarkən məni məhrəbanlıqla qucaqladı, bu isə mənim əlsə xoşuma gəlmədi. Yolda mən nə kapitanla, nə də danizçilərlə bir-cə kəlmə danışmadım. Özümə xəstəliyə vurub, otağımda oturdum. 1715-ci il dekabrın 5-də, səhər saat doqquz radələrində biz Daunsədə

lövbər saldıq və gündüz saat üçdə mən sağ-salamat Redrfidəki evimə çatdım.

Arvadım və uşaqlarım məni böyük bir heyrət və sevinclə qarşıladılar. Onlar məni çoxdan ölmüş bilirdilər. Ancaq açıqca etiraf etməliyəm ki, onları görərkən, yalnız nifrət, ikrah və həqarət hiss etdim.

Mən evə girən kimi arvadım üstümə atılıb, məni qucaqladı və öpdü. Onun bu hərəkətindən mən özümdən getdim və bir saatdan artıq bu vəziyyətdə qaldım. Mən bu sətirləri yazdığım zaman İngiltərəyə qayıtdığımdan beş il keçmişdi. Birinci ilin ərzində mən öz arvadımı və uşaqlarımı əsla görmək istəmirdim. Ancaq hələ bu vaxta qədər də onlar mənim çörəyimə əl vurmağa və ya mənim fincanımdan içməyə cürət edə bilməzdilər. Hələ bu vaxta qədər mən onlara əlimdən tutmağa icazə verə bilmirəm.

Mən ilk əlimə düşən artıq pulumu verib, iki dayça aldım və indi bunları çox gözəl bir tövlədə saxlayıram. Onlardan sonra mənim ən çox sevdiyim adam mehtərdir; çünki ondan tövlə qoxusu gəlir. Atlar mənim dilimi çox yaxşı anlaşırlar. Mən onlarla hər gün, azı dörd saat söhbət edirəm. Onlar yüyan və ya yəhərin nə olduğunu əsla bilmir, mənimlə çox mehribandırlar və özləri də bir-birilə gözəl rəftar edirlər.

ON İKİNCİ FƏSİL

Müəllifin doğruluğu. Bu əsəri çap etdirməkdə məqsədi. Doğruluqdan kənara çıxan səyyahları pisləməsi. Müəllifin bu kitabı yaradarkən pis niyyətli olmadığını sübut etməsi. Bir etiraza cavab. Müstəmləkələr qurmaq üsulu. Vətənin tərifli. Müəllifin təsvir etdiyi ölkələr üzərində ingilis tacının şəksiz ixtiyara malik olması. Bu ölkələri işğal etməyin çətinliyi. Müəllifin oxuculardan tamamilə ayrılması. Onun gələcəkdə öz yaşayış tərzini haqqındakı planlarının izahı. Xoş məsləhətləri və kitabı qurtarması.

Bəli, möhtərəm oxucu, beləliklə, mən sənə on altı il yeddi aydan artıq davam edən səyahətlərimin doğru təsvirini verdim. Bu təsvirlərdə mən bəzək-düzəkdən artıq, doğruluğa fikir verirdim. Bəlkə, mən də başqa səyyahlar kimi qərībā, inanılmaz hekayələrlə səni heyrətə sala bilərdim. Ancaq mən ən sadə bir dildə, yalnız olan hadisələri ifadə etməyə çalışdım. Məqsədim heç də səni əyləndirmək deyil, sənə bir çox yeni məlumat verməkdir.

İngilislər və başqa avropalıların az getdikləri uzaq ölkələrə gedən biz səyyahlar üçün qərībā dəniz və quru heyvanları təsvir etmək əsla çətin deyildir. Ancaq səyyahın başlıca məqsədi camaata məlumat vermək, onlarda xeyirxahlıq tərbiyə etmək, yad ölkələrin həyatından yaxşı və pis misallar gətirmək vasitəsilə onların ağıllarını təkmilləşdirməkdən ibarət olmalıdır.

Mən ürəkdən arzu edirəm ki, qanun üzrə hər bir səyyah öz səyahətnaməsini çap etdirməmişdən əvvəl, baş konsler lordun hüzurunda and içə idi ki, onun çap etdirmək istədiyi əsər tamamilə həqiqətə uyğundur. O zaman heç bir kəs bəzi yazıçıların etdiyi kimi, sadədil camaatı aldatmağa cürət etməzdi. Onlar öz əsərlərini daha artıq əyləndirici etmək üçün ən qaba uydurmalar təqdim edirlər¹.

Gənliyimdə mən böyük bir ləzzətlə bir çox səyahətnamələr oxumuşdum. Ancaq o vaxtdan bəri mən, demək olar ki, bütün yer kürəsini gözüb, öz müşahidələrim əsasında inanmışam ki, bu kitablarda nə qədər boş və mənasız cəfəngiyyat varmış. Buna görə də mən bu cür kitabları oxumaqdan son dərəcə nifrət edirəm.

Mən çox gözəl bilirəm ki, yaxşı bir hafizə və ya müntəzəm bir surətdə gündəlik yazmaqdan başqa heç bir istedad, heç bir bilik və ümiiyyətə, heç bir qabiliyyət tələb etməyən əsərlər müəllifin şöhrətini çox da artırma bilməz. Tamamilə mümkündür ki, bu kitabda təsvir etdiyim ölkələrə məndən sonra gedən soyyahlar mənim səhvlərimi meydana çıxarıb, bir çox yeni kəşflər etməklə, məni ikinci plana ataraq, özləri mənim yerimi tuta bilərlər. Belə ki, bütün dünya bir zaman mənim kimi bir yazıçının olduğunu yaddan çıxara bilər. Əgər mən əsərimi şöhrət üçün yazmış olsaydım, bu, məni çox kədərləndirə bilərdi. Ancaq mənim yeganə məqsədim cəmiyyətə xeyir vermək olduğundan, kədərlənməyimə heç bir səbəb yoxdur.

Etiraf edirəm, bəziləri mənə pıçıldamışlar ki, bir ingilis təbəəsi olduğundan, vəzifəm vətəmə qayıdan kimi, kəşf etdiyim ölkələr barədə nazirlərdən birinə yazılı məlumat

verməkdən ibarət idi; çünki hər bir ölkənin təbəəsinin kəşf etdiyi torpaqlar həmin ölkənin kralına tabe olmalıdır.

Ancaq mən bəhs etdiyim ölkələrin müdafiəsiz Amerikanın Ferdinand Kortes¹ tərəfindən işğal edilməsi kimi, asanlıqla işğal edilə biləcəyinə şübhə edirəm. Mənim fikrimcə, liliputlar ölkəsi elə bir ölkədir ki, oranı işğal etmək üçün ordu və donanma hazırlamağa dəyməz. Eyni zamanda mən bu fikirdəyəm ki, brobdinqneqlərin ölkəsinə hücum etmək ağıla uyğun və ya təhlükəsiz deyildir. Yaxud Uçan ada ingilis ordusunun başının üstünü alanda, güman etmirəm ki, o, özünü çox da yaxşı hiss etsin. Doğrudur, quiqnqlar, deyəsən, mühasirəyə çox da yaxşı hazırlanmış deyillər, ancaq mən nazir olsaydım, heç bir zaman onların üzərinə hücum etməyi məsləhət görməzdim. Onların zəkası, həmrəyliyi, qorxmazlığı və vətəne olan məhəbbətləri onların müharibə fənnindəki çatışmazlıqlarını artıqlaması ilə əvəz edə bilər. Təsəvvür edin ki, iyirmi min quiqnqlıq bir Avropa ordusunun içərisinə soxulub, onların cərgələrini pozmuş, arabalarını yıxıb dağıtmış, dırnaqlarının dəhşətli zərbələri ilə əsgərlərin sir-sifətini tapdayıb özmişdir.

Çox yaxşı olardı ki, biz bu nəcib xalqın üzərinə hücum etməkdənsə, onlardan xahiş edəydik ki, bizə öz vətəndaşlarından kifayət qədər göndərsinlər və onlar Avropanın mədəniyyətini yüksəldib, biza namus, ədalət, həqiqət, mülayimlik, həmrəylik, mürdlik, dostluq, xeyirxahlıq və sədaqət qaydalarını öyrətsinlər. Bu xeyirli sifətlərin adları hələ ki, Avropa dillərinin bir çoxunda qalıb. Bu sözlərə həm müasir, həm də qədim yazıçıların əsərlərində rast gəlmək olar. Mən hər nə qədər peşəkar alim olmasam da, bunu təsdiq edə bilərəm.

Ancaq əlahəzrət kralın mənim kəşf etdiyim ölkələrə yiyələnməsinə mane olan başqa bir səbəb də vardır. Doğrusu, belə hallarda padşahların ədalətli hərəkət etdiklərinə mən bir qədər şübhə edirəm. Məsələn, fırtına bir dəstə dəniz quldurunu on-

¹ XVIII əsrdə İngiltərədə, doğrudan da, bir çox səyahətnamələr çap edilirdi: onların müəllifləri camaatın diqqətini cəlb etmək üçün öz kitablarında uzaq və az tanınan ölkələr haqqında doğru məlumat verməklə yanaşı, əsərlərini olmasın rəvayət və uydurmalarla doldurdular. Görünür, Swift ilk növbədə öz ədəbi düşməni olan Daniel Defonun nəzərə tutur ki, onun da romanlarında hətta geniş şöhrət qazanmış "Robinson Kruzonun macəraları" əsərində də bir çox faktik səhvlərə və yanlışlıqlara rast gəlmək olur.

¹ Ferdinand Kortes (1485-1547) – Meksikanı İspaniya torpaqlarına bitişdirən ispaniyalı fəteh (konkistador).

lara məlum olmayan istiqamətdə çəkib aparır. Nəhayət, gənc dənizçi dorun başından quru görünür. Dəniz quldurları qarət və soyğunçuluq üçün sahilə çıxırlar. Onlar özlərini xoş sifətlə qəbul edən mülayim bir əhaliyə rast gəlirlər. Həmin ölkəyə təzə bir ad qoyub, kralın adından oraya yiyələnilirlər. Xatirə əlaməti olaraq, ora çürük bir taxt və ya bir daş basdırırlar. Yerlilərdən iki və ya üç düjününü öldürüb, bir qədərini girov sifətilə gəmiyə aparır və öz vətənlərinə qayıdıb, əfv edilirlər. Beləliklə, Allahın mərhəmətilə yeni bir müstəmləkə əmələ gəlmiş olur. İlk fürsət düşən kimi, ora gəmilər göndərirlər. Yerli əhali yurdundan və qovulur, ya da tələf edilir. Onların başçılarına, öz qızilları verməyə məcbur etmək üçün işgəncə edirlər. Həmiyə insanlıqdan uzaq hər cür hərəkət etməyə tam sərbəstlik verilir. Torpaq öz övladlarının qanına bulanır və belə xeyirxah işlərlə məşğul olan bir dəstə qəssab müasir müstəmləkə yaradır ki, beləliklə, onlar bütünpərəst vəhşilər arasında mədəniyyət yayır və onları xristianlaşdırırlar.

Lakin aydındır ki, bu təsvirin Britaniya millətinə heç bir dəxli yoxdur. Bu millət öz ağılı, qayğısı və müstəmləkələr təşkilindəki ədaləti ilə bütün dünyaya üçün bir nümunə ola bilər. Bu millət dinin və maarifin yayılmasına daim kömək edir. Xristianlığı yaymaq üçün ən qabiliyyətli ruhanilər seçir. Bu millət çox ehtiyatlı olub, öz müstəmləkələrinə əsl vətəndəki əhalidən ləyaqətli və dili qısa adamlar köçürür. Bu millət ədalətə hörmət etməyin ən yaxşı nümunəsini göstərir. Bütün müstəmləkələrində inzibati vəzifələrə böyük istedadla malik, hər cür nöqsandan və pula satılmaqdan uzaq olan məmurlar təyin edir və bütün bunlardan əlavə, bu millət həmin yerlərə sayıq və xeyirxah valilər göndərir ki, onlar idarələri altına verilmiş əhalinin qayğısına qalıb, onların xeyrinə çalışır və öz padşahlarının şərafətini ciddiyyətə ucaldırlar.

Ancaq mənim təsvir etdiyim ölkələrin əhalisi görünür qəsb olunmaq, qul halına düşmək, tələf olmaq və ya müstəmləkəçilər tərəfindən öz yurdlarından qovulmağı əsla arzu etmədikləri

üçün və bu ölkələrdə nə qızıl, nə gümüş, nə şəkər, nə də tütün bol olmadığı üçün mənim aciz fikrimcə, onlara öz şücaət və cidd-cəhdimizi göstərməyə dəyməz. Ancaq bu məsələ ilə daha yaxından əlaqədar olanlar başqa fikirdədirlərsə, and içib, onlara söz verə bilərik ki, məndən əvvəl bu ölkələrə birca nəfər də avropalı gətməyib. Yalnız rəvayətə görə, quiqnqlar ölkəsində bir çox əsrlər bundan əvvəl, bir dağın təpəsində görünmüş iki yexuya şübhə ola bilər ki, həmin rəvayətə görə, bu murdar heyvanların bütün nəsli bunlardan əmələ gəlib. Bu iki yexu yaqın ki, ingilis imisi; çünki onların nəsli nə qədər kifirləmiş olsa da, üzlərindəki cizgilərə görə mən bu nəticəyə gəldim. Ancaq bu hadisənin nə dərəcəyə qədər təsdiq edilə biləcəyini mən müstəmləkə qanunlarına bələd olan adamların öhdəsinə buraxıram.

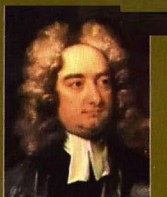
Kəşf etdiyim ölkələrə öz padşahım adından rəsmi surətdə yiyələnmək məsələsinə gəlincə, bu fikir heç bir zaman mənim ağıma gəlməyib. Ancaq mən bu barədə fikirləşmiş olsaydım da, o zamankı vəziyyətimi nəzərə aldıqda, bu rəsmiyyəti daha müvafiq bir zamana təxirə salmaqla, yaqın ki, ağıllı bir iş görmüşəm.

Beləliklə, bir səyyah kimi mənə ediləcək yeganə töhmətə cavab verməklə, möhətərəm oxucularla axırıncı dəfə vidalaşub, öz Redrifdəki bağma çəkilişəm. Orada mən gözəl quiqnqlar ölkəsi barədə xatirələrimdən ləzzət alacaq və yexuları mümkün olduğu qədər maarifləndirməyə çalışacağam. Tez-tez güzgüdə öz əksimə baxacaq və beləliklə, özümü mümkün olarsa, təcridən insanların üzünə baxa bilməyə öyrəşdirəcəyəm. Vətənimdəki quiqnqların vəhşi halda qalmalarının dərdini çəkib, mənim nəcib ev sahibim, onun ailəsi, dostları və bütün quiqnqlar nəslinə hörmət olaraq, onlara həmişə rəğbət bəsləyəcəyəm; çünki bizim atlar bədonlərinin quruluşuna görə onlara bənzəmək şərafinə nail olmuş, ancaq təəssüf ki, zehni qabiliyyətləri cəhətdən onlardan xeyli geridə qalmışlar.

Kəçən həftədən arvadıma mənimlə bir yerdə, uzun stolun o biri başında süfrəyə oturmağa icazə verməyə və mənim suallarıma (mümkün qədər qısa) cavab verməsinə razı olmağa başlamışam. Hərçənd, yaşlı bir adama öz köhnə vərdislərindən əl çəkmək çətindir, ancaq mən ümid edirəm ki, bir müddətdən sonra qonşularım olan yexularla bir yerdə olmağa razılaşaçağam və onların dişlərindən və dırnaqlarından çəkinməyəcəyəm.

Əgər yexular təbiətin onlara verdikləri nöqsan və ağılsızlıqlarla kifayətlənmiş olsaydılar, mənim üçün bütün yexu cinsi ilə barışmaq xeyli asan olardı. Məhkəmə məmurunu, cibgir, təlxək, əyan, qumarbaz, siyasətçi, aradüzəldən, həkim, yalançı şahid, adladıcı, xain və sair buna bənzər adamları görmək məni əslə əsəbiləşdirmir; çünki bunların varlığı tamamilə təbii bir şeydir. Ancaq mən başdan-başa nöqsan və xəstəliklər içində olan bir heyvanın bütün bunlara bir də qürur və lovğalılıq əlavə etdiyini gördükdə, daha səbrim tükənir. Mən belə bir heyvanın qürur və lovğalılıq iddiasına necə düşdüyünü heç bir zaman anlaya bilməyəcəyəm. Şüurlu bir məxluqu zinətləndirə bilən, bütün xeyirxahlıqlara malik olan ağıllı və xeyirxah quyuqnuqların dilində, hətta bu nöqsanları ifadə edən sözlər də yoxdur. Amma mən öz təcrübəmin çoxluğu sayəsində vəhşi yexuların arasında qürur və lovğalılığın bəzi əlamətlərini seçə bilmişdim.

Lakin mən iki əlim olduğu ilə nə qədər öyünürəmsə, ağıllı hakimiyyəti altında yaşayan quyuqnuqlar da öz yaxşı sifətlərilə o qədər öyünürlər. Heç bir ağıllı adam heç bir zaman bununla lovğalanmaz, doğrudur, bunlardan biri olmasa, o çox bədbəxt ola bilər. Mən bu məsələ üzərində ona görə çox durdum ki, gücüm çatdığı qədər ingilis yexuları cəmiyyətini özüm üçün dözümlü bir hala gətirmək istəyirəm. Buna görə də qürur və lovğalılıq nöqsanları ilə azacıq da olsa, ləkələnmiş şəxslərdən xəhiş edirəm ki, gözümə görünməyə cürət etməsinlər.

Jonathan Swift (1667-1745) Dublində anadan olub, çox ağır və çətin bir həyat yaşayıb. Təsadüfi deyil ki, dahi yazarın məzar daşında bu sözlər yazılıb: “Burda ürəyi haqsızlıqlar qarşısında parça-parça olan biri uyuyur”.

Swiftin “Qulliverin səyahəti” romanı dünya ədəbiyyatının ən gözəl satirik əsərlərindən biridir. Əsər 1726-cı ildə yazılmasına baxmayaraq bu gün də aktualdır.

QANUN
NƏŞRİYYATI

ISBN 978-9952-26-552-1

9 789952 265521

Qiyməti: 5th

